

C

Cabaletta (ol.), tulajdonképen cavatina helyett, a. m. kis ária.

Cabaret (franc. ejtsd: kabaré, l. Kabaré).

Cabotin (franc. ejtsd: káboten), a francia ripacs neve. Olyan vándorszínész, aki tehetség és műveltség nélkül, nem mindig izlésesen komédiázza végig a vidéket.

Caccini (Kaccsini) **Giulio**, olasz zeneszerző, sz. 1550, megh. 1618. A megzenésített dráma, az opera megteremtője.

Cachirozás. A színpadon a szerző utasítására használandó kellékeknek, dísz tárgyaknak és főleg ételeknek nem tényleges alakjában, hanem költségkímélés szempontjából, bádogból vagy kemény papírból készített élethű s ezáltal teljesen illuziót keltő módon való szerepeltetése. A mai színjátás minél nagyobb valószínűsége törekedvén, lehetőleg mellőzi a c-t. Mint egy 1806-ból való debreceni számla mutatja, ott a c. nem divott, mert a színészeknek a »Makrancos hölgy« előadásához szükségelt sültkappanra 51 kr., egy fehér cipóra pedig 9 kr. költségük volt.

Cadentia, (cadance, fr. -dánsz), összecsengő véghangzás a zenében, versben a rím; zenedarabban a befejezést előkészítő hangmenetet is jelenti, mely szabályos ütem, mérték nélkül, mintegy ábrándozó kitérése a zenésznek.

Cahier (kájé) **Mme. Charles**, ír származású operanékesnő. A Magyar Kir. Operaházban 1905. nov. 4-én a »Sámson és Delilá«-ban, Delila szerepében mutatkozott be. 1909. márc. 4-én a »Próféta« Fides-ében, 1911. dec. 3-án az »Aida« Amneris-ében, majd 1922. jan. 4-én ismét a »Sámson és Delilá«-ban vendégszerepelt.

Caillavet (kajavé) **Georges Armand de**, fr. színműíró, sz. 1869-ben, Párizsban, megh. 1915. jan. 15-én, u. o. Robert de Flers (l. o.) társaságában számos nagy-sikerű, a köztársaság korát szatirizáló színdarabot írt, melyek nagyrésze nálunk is színre került. Az ismertebbek ezek: »Herkules munkái«, fr. operett 3 felv. Irta C. és Robert de Flers. Zen. szerz.: Claude Terrasse; ford. Keszthelyi Ernő. Bem.: 1902. máj. 25. Magyar Színház. »Az erény útjai«, vígj. 3 felv. C. és Flers. Ford.: Molnár Ferenc. Bem. 1904. febr. 11. Vigszínház. »Én, te, ő!« operette 3 felv. Irta: C. és Flers. Zen. szerz.: Claude Terrasse. Bem. 1904. máj. 13. Király Színház. »Az őrangyal«, vígj. 3 felv. Irta: C. és Flers. Ford. Molnár Ferenc. Bem. 1905. okt. 5. Vigszínház. »A kis trafikoslány«, vígj. 3 felv. Irta: C. és Flers. Bem. 1907. máj. 17. Vigszínház. »Fortunió« lírikus vígj. 4 felv. Alfred de Musset »A gyertyatartó« c. műve nyomán írta C. és Flers. Zen. szerz.: Messenger A. Ford. Várady Sándor. Bem. 1907. dec. 22. Magyar Kir. Operaház. »Páris almája«, operette 1 felv. Irta: C. és Flers. Zen. szerz.: Claude Terrasse. Ford. Mérei A. Bem. 1908. május 23. Népszínház-Vig-opera. »Virraszt a szerelem«, vígj. 4 felv. Irta: C. és Flers. Ford. Adorján Andor. Bem. 1908. okt. 3. Vigszínház. »A király«, vígj. 3 felv. Irta: C. és Flers. Ford. Molnár Ferenc. Bem. 1908. dec. 9. Vigszínház. Felújították 1923. nov. 24-én. »Buridán samara«, vígj. 3 felv. Irta: C. és Flers. Ford. Molnár Ferenc. Bem. 1909. okt. 7. Vigszínház. »Szent liget«, vígj. 3 felv. Irta: C. és Flers. Ford. Heltai Jenő és Molnár Ferenc. 1910. dec. 17. Vigszínház. »Papa«, vígj. 3 felv. Irta: C. és Flers. Ford. Molnár Ferenc. Bem. 1911. nov. 4. Felújították 1918. ápr. 6-án. Vigszínház. »Primrose

kisasszony», színmű 3 felv. Irta: C. és Flers. Ford. Góth Sándor. Bem. 1912. okt. 5-én, Vigszínház. »A zöld frakk« vigj. 3 felv. Irta: C. és Flers. Bem. 1913. okt. 31-én. Vigszínház. »Vegyén el feleségül«, kis operette 1 felv. Irta: C. és Flers. Zen. szerz.: Claude Terrasse. Bem. 1917. máj. 2. Modern Színpad. »A legszebb kaland«, vigj. 3 felv. Irta: C. és Flers. Ford. Hel-tai Jenő. Bem. 1919. okt. 4. Vigszínház. »Hazatérés«, vigj. 3 felv. Irta: C. és Flers. Bem. 1921. okt. 8. Vigszínház. »A főpéntáros úr«, vigj. 3 felv. Irta: C. és Flers. Bem. 1925. febr. 28. Vigszínház.

Cain (kain) Henry, francia festő és író, sz. 1859-ben, *Párizsban*. Több operaszöveget írt, melyek közül nálunk is színpadra kerültek: »A kecskepásztor«, opera 1 felv. Zen. szerz.: Dupont Gabriel. Ford. Várady Sándor. Bem. 1904. dec. 15. M. Kir. Operaház. »Quo vadis?« opera 6 képben, Sienkievitz regénye után. Zen. szerz.: Jean Nougues. Bem. 1911. dec. 7. Népopera. Megnyitó előadás.

Cakewalk, (ejtsd: Kékvók) néger eredetű tánc, mely különösen a világháború előtt szerepelt betétként operettekben és könnyebb fajsúlyú darabokban. Ujszerű ritmusa előfutárja volt a mai modern táncoknak.

Calando (ol.), zenében: engedve, vagyis a tempót lassítani és a hangerősséget (dinamikát) halkítani kell.

Calderon de la Barca Pedro, spanyol színműíró, sz. 1600. jan. 17-én, *Madridban*, megh. u. o. 1681. máj. 25-én. IV. Fülöp madridi színházának igazgatója volt és számtalan színművet írt, melyek tartalmuk szerint: filozófiai drámák, tragédiák, lovagdrámák és operettszerű darabok. Nálunk színpadra kerültek: »A zalameai bíró«, ford. Gaál József. Bem. 1842-ben. 25-ödször: 1918. febr. 7. »Becsületének orvosa«, dráma 5 felv. Ford. Fekete Soma. Bem. 1852. aug. 23-án. Nemzeti Színház. »Az élet álom«, ford. Győry Vilmos. Bem. 1873. jún. 30. Nemzeti Színház. »Az állhatatos fejedelem«, színmű 3 felv. (Spanyol színműtár. 1871.) »Két szék közt a pad alatt«, vigj. 3 felv. Bem. 1903. okt. 2. Nemzeti

Színház. Ford. Huszár Vilmos és Makai Emil. »Urnó és komorna«, vigj. 3 felv. Ford. Kosztolányi Dezső. Bem. 1912. máj. 19. Nemzeti Színház.

Caliban, Shakespeare Vihar-jának szörnyetege, akit a költészet és filozófia által legyőzött durva köznapiság allegóriájának tekintenek. Nálunk a Nemzeti Színházban Sugár Károly alakította ezt az alakot nagy sikerrel.

Calvé Emma, a párisi Opera primadonnája, sz. 1862-ben, *Decazevilleben*. 1898. óta csak vendégként lépett fel. Nálunk 1904. nov. 26-án mutatkozott be a Vigadóban. A Magy. Kir. Operaházban 1904. dec. 3-án lépett fel először, a »Carmen« címszerepében.

Camil Hedvig, lengyel énekesnő, sz. *Varsóban*. Tanult Pascal és Souvestre tanároknál és Prágában, Lembergben és Varsóban működött. Nálunk 1894. szeptember 18-án vendégszerepelt a »Lammermoori Lucia« címszerepében.

Campilli Frigyes, a Magy. Kir. Operaház balletmestere, sz. 1836. okt. 7-én, megh. 1889. okt. 3-án, *Bécsben*. Olasz létére élete javát nálunk töltötte. 1847. májusban a Nemzeti Színházhoz szerződésen, ő vezette be nálunk a balletet. Bár maga is részt vett az előadásokon, főérdeme a betanítás volt. 50 éves jubileumát 1886. okt. 8-án ülte meg; 1887-ben pedig a király az arany érdemkereszttel tüntette ki. Balletszerzeményei: »Renaissance«, »Rococo«, »A szerelmes ördög« 5 felv., Mazilier után, »Róbert és Bertram« vigj. 3 felv. Szerz.: Hogvet M. S. Zeneje: Schöndl H.-tól. »Gizella«, 2 felv., »Saint Georges«, Gauthier és Corally után. »A festő álomképe«, ballet 5 felv. »Katalin, a rablóvezérnő«, ballet 5 felv. »Kisértés«, ballet. 1885. ápr. 9. Neje: Hubenay Vilma, színésznő volt, kivel 1868. májusában kötött házasságot.

Cancan, francia szó, eredetileg fecsegést, rágalmazást jelent. Más néven chachut, híres tánc, melyet Offenbach »Orfeusz a pokolban« című operettjében tett nevezetessé. C. volt a második császárság leg-

népszerűbb tánca; eredetileg Algirből került Franciaországba.

»Cancan a törvényszék előtt«. Eredeti operett 3 felvonásban. Irta: Rajkai F. István. Zen. szerz.: Jakobi J. Bem. 1864. ápr. 17-én, a Budai Népszínházban,

Canon, zenében műfaj, melyben több szólam egymásután megszólalva az első szótlamot utánozzák. Népdalainkban is előfordul.

Cantabile (ol.), zenében: énekszerűen, dallamosan.

Cantate, (latin; a. m. énekeljétek) alatta drámai formába öntött érzelmeket kifejező költeményt értünk, mely zenekar kíséretével éneklésre való. Tártya vallási eszmék, történelmi események, vagy természeti jelenségek; ezek szerint lehet egyházi és világi C. Olasz eredetű, nálunk a XVII. század végén jelent meg.

Canto, a. m. ének. »Bel. C.« szószerint szép ének, tulajdonképen a hangok művészi egybefűzését jelenti a deklamáló énekkel ellentétben.

Canth Ulrika Mina, finn író, sz. 1844-ben, *Tammerforsban*, megh. 1900-ban. Brandes hatása alatt szociális tárgyú drámákat írt, műveiből magyarra is lefordították: »A munkás neje« (Työmichen vaimo) c. drámáját.

Cantilena (ol.) zene: dallamos szólam; dallam.

Cantus, (lat.) ének; énekar; C. firmus, a chorál apadallama. C. gregorianus, gregoriani ének; C. monodicus, egy-szólamú egyházi ének.

Canzone (ol.) dal, lyrai költemény; canzonetta, dalocska.

Cápa. Humoros gúnynev, az idősebb kóristánokra értik, akik a fiatalabb és csinosabb kartársnőket mintegy elnyelni szeretnék előnyösebb szereplésük miatt.

Capek (Csapek) **Karl**, cseh színmű-író, sz. 1890. jan. 9-én, *Male Svati Novice*-ben. A modern cseh irodalom képviselője, kinek fantasztikus tárgyú, de azért nem kevésbé mély, társadalmi eszméket kiváló szatirizálással feldolgozó művei az egész világon, még Japánban is elterjedtek. Eleinte József nevű testvérével együtt írt; így újszerű komédiáját »A rovarok életéből«. Önálló művei közül a »R. U. R.« címűt a Vígszínház is bemutatta.

Capella (ol.) egyházi ének- s zene, vagy világi zenekar (a capella, a régi templomstílusban énekhangokra, zenekíséret nélkül).

Capo (ol.) fej; da c., elülről, újraj hogy volt! Da c. al fine, elejétől végig (ismétlendő). C. d'astro v. C. tasto, húros, hegedűalakú hangszeren a nyakat fedő léc.

Capriccio (ol.) — riceso = szeszély, a zenében régebben szabadon csapongó fugaszzerű zenedarab, valamely élénk téma felett, ujabban inkább oly zenedarab, melyben a szerző a formát kedve szerint, de lehetőleg meglepő fordulatokkal változtatja; az ábránddal (fantáziával) és scherzozoval közel rokon.

Capus (kapusz) **Alfréd**, francia színműíró, sz. 1858. nov. 25-én, *Aix en Provence*-ben, megh. 1922. nov. 26-án, *Neuillyben*. Nálunk is előadták következő színműveit: »Pénzt vagy életet«, vj. 5 képb. Ford.: *Bálint* Dezső. Bem. 1901. ápr. 18. Vígszínház. »Leontine férje«, vj. 3 felv. Ford.: *Malonyay* Dezső. Bem. 1901. nov. 27. Vígszínház. »A szerencse«, vj. 4 felv. Ford.: *Bálint* Dezső. Bem. 1901. dec. 28. Nemzeti Színház. »Az én szabóm«, szmü 1 felv. Ford.: *Janovics* Jenő. Bem. 1902. ápr. 11. Vígszínház. »Ifjúságunk«, vj. 4 felv. Ford.: *Kürthy* Emil. Bem. 1905. szept. 30. Nemzeti Színház. »Két iskola«, vj. 4 felv. Ford.: *Salgó* Ernő. Bem. 1908. febr. 26. Nemzeti Színház. »A sebzett madár« (*L'oiseau blessé*), vj. 4 felv. A berlini Deutsches Theater együttese bemutatta a Vígszínházban, 1911. ápr. 28-án.

Caragiale (kárászále) **János Lukács**, román író, sz. 1852-ben, *Marginemben*. A bukaresti nemzeti színház igazgatója volt. »Napasta« c. művét Alexics György fordításában a budapesti Népszínházban elő-

Brada Ede

Brada Rezső

Bródy Sándor

Budánovics Mária

Breznay Geyza

Bulyovszky Lilla

Burián Károly

Buttykay Ákos

adták »Anca« címmel. »O scrisoara pierduta« (Egy elveszett levél) c. szmüvét *Kádár* Imre fordításában előadta a kolozsvári nemzeti színház.

Caravatti Pietro, olasz baritonénekes, két évig volt tagja a kolozsvári Nemzeti Színháznak, ahol 1876. okt. havában mutatkozott be a »Nabukodonozor« c. operában. 1878. tavaszáig működött itt. Azután Olaszországba szerződött.

Carboni Ferenc, a Magy. Kir. Operaház magántáncosa 1894. dec. 1-én mutatkozott be nálunk, a »Bánk bán«-ban.

Cár és ács. Vig opera 3 felv. Szövegét írta: *Melesville* (Jean Honoré Duvyrier), zen. szerz. *Lortzing* Gustav Albert. Bem. 1848. jan. 15-én, a Nemzeti Színházban Szerdahelyi József fordításában. Eredeti szereposztása a következő: Polgármester: Benza Károly, Mari: Hollósy Kornélia, Ivanov Péter: Farkas Károly, I. Péter: Füredi Mihály, I. követ: Udvarhelyi, II. követ: Kőszeghy Károly, III. követ: Bognár. Bevétel volt 453 frt., a második előadáson 289 frt 14 kr., a harmadik előadáson 83 frt 20 kr. Felújították 1879. jún. 28-án. Krecsányi Ignác budai társulata bemutatta 1904. jún. 10-én. 1924. ápr. 17-én a Városi Színház is műsorába iktatta *Harsányi* Zsolt átdolgozásában.

Carina Anna, a Nemzeti Színház magyarrá lett német származású drámai énekesnője. Sz. 1839. nov. 15., megh. 1885. máj. 7. *Budapesten.* Atyja Gschmeidler bécsi kormányzékai tanácsos volt. Énekelni tanult Marchesinél, azután Uffmannál. Énektanulmányai befejezte után 1863-ig különböző német színpadokon játszott, ekkor a Nemzeti Színházban vendégszerepelt. 1867. júl. 1-én végleg ide szerződött. Első fellépése a »Hugonották« Valentine szerepe volt. 1878-ban férjhez ment Frankenburg Adolf íróhoz, az »Életképek« szerkesztőjéhez és ekkor megvált a színpadtól. Főbb szerepei: *Alice* (Ördög Róbert), *Fidelio*, *Camilla* (Címszerep), *Elvira* (Hernani), *Lukrécia*, *Erzsébet* (Hunyadi László), *Elsa*, *Agatha Antonina*, *Amália* (Alarcos bál), stb.

Carl Henriette, híres német koloratúrénekesnő, sz. 1802-ben, *Berlinben*, megh. 1890. márc. közepén, *Bécsben*. 1835. ápr. 15-én a pesti városi Redout-teremben lépett fel, majd 1837. júl. 18-án a német színházban a »Norma«-ban, azután 1842. jan. 4-én és aug. 24-én a Nemzeti Színház vendége volt a »Belizár« c. operában. 1850-ben visszavonult a színpadtól és tanítással foglalkozott. Főbb szerepei: *Rosina* (Szevillai borbély), *Lucia*, *Norma*, *Az alvajáró*, *Linda*, stb.

Carl-Theater (Bécs) együttese 1913. máj. 6-án vendégszerepelt nálunk a Király Színházban, a Lanner-féle »Alt-Wien« c. operettel. (Ugyanakkor a Király Színház is vendégszerepelt a bécsi Carl-Theaterben.)

Carmen. Opera 4 felv. *Merimée Prosper* beszélye után írták: *Meilhac Henry* és *Halévy Louis*. Zen. szerz.: *Bizet Georges*. Ford. ifj. Ábrányi Kornél. Bem. 1876. okt. 28-án, a Nemzeti Színházban. Szereplők: Don José: Pauli Richárd, Escamillo: Láng Fülöp, Dancaire: Nagy, Remendado: Zajonghy Elemér, Zuniga: Tallián János, Morales: Maleczky Vilmos, Lilas Pastias: Gonda, Carmen: Náday Ferencné, Micaéla: Maleczky Vilmosné. A M. Kir. Operaházban 1893. nov. 4-én mutatták be Hilgermann Laurával a címszerepben. U. i. 100-adszor 1907. máj. 20-án. Később Szamosy Elza játszotta. A Népopera-ban felelevenítették Basilides Máriával 1912. okt. 17-én. A Városi Színház együttese bemutatta 1919. dec. 28. (Carmen: Albert Erzszi, Escamillo: Bihari, Don José: Demény Artur). Bécsben: bem. 1875. okt. 28. Carmen: Ehn Berta, Lilas: Neumann Angelo. 100-adszor 1888. márc. 7., 200-adszor 1899. dec. 27., 300-adszor 1909. aug. 23. Berlinben: 1906. okt. 25. 400-szor került színre. Párizsban: 1875-ben adták először. 100-adszor 1883. dec. 31. 150-edszer 1884. jún. 14. 600-adszor 1894. okt. 18. 1000-ik előadása 1904. dec. 24.

Carpenter (Karpenter) Edward Childe, newyorki író, munkája: »Agglegény apa« (The Bachelor Father) vj. 3

felv. 7 képben. Ford.: *Zágon* István. Bem. 1929. márc. 1. Magyar Színház.

Carré (karré) Alfred, fr. író, színművei: »Mi történt az éjjel?« Boh. 3 felv. Társszerző: *Bisson* Alexandre. Ford. *Komor* Gyula. Bem. 1895. júl. 13. Budai Színház. »Pepi doktor úr«, vj. 3 felv. Ford. *Zilahy Kiss* Béla. Bem. 1899. febr. 28. Vígshízház.

Carré (karré) Fabrice, fr. színmű-író. Színműve: »Toledad«, operett 3 felv. Ford. *Fái J. Béla* és *Makai Emil*. Bem. 1899. máj. 24. Népszínház.

Carré (Karré) Michel, fr. költő, sz. 1819-ben, megh. 1872. jún. 27. *Argentuil*-ben. Számos híressé vált opera szövegét írta, Barbier-vel, mint társszerzővel, Gounod, Massé, Meyerbeer zenéjével. Nálunk színre került művei: »Lalla Roukh«, vígopera 2 felv. Ford. *Csepreghy* (Pest, 1863.). »Faust«, opera 5 felv. Goethe után ford. *Ormay*, zenéjét szerz. *Gounod* (Budapest). »Pál és Virginia«, dalmű 3 felv. és 6 képben. Ford. id. *Ábrányi Kornél*, zen. szerz. *Massé* Viktor (Budapest, 1877.). »Jannette menyegzője«, víg dalmű 1 felv. Ford. *Böhm G.*, zen. szerz. *Massé* (Budapest, 1879.). »Philemon és Baucis«, dalmű 2 felv. Ford. id. *Ábrányi Kornél*, zen. szerz. *Gounod* (Budapest, 1880.). »Dinorah vagy a ploermeli búcsú«, vígopera 3 felv. Ford. *Csepreghy* Lajos, zen. szerz. *Meyerbeer* (Pest, 1860.). »Eljegyzés lámpafénynek«, operett 1 felv. Ford. *Feleky* Miklós (Pest, 1860.).

Carrion, olasz operaénekes, 1857. aug. 1-én fellépett a Nemzeti Színházban egy operai egyvelegben, midőn »Az asszony ingatag« c. dalt magyarul énekelte, zajos siker mellett.

Caruso Enrico, világhírű olasz tenorista, sz. 1873. febr. 25-én, *Nápolyban*, megh. 1921. augusztus 2-án, u. o. Szülővárosában tanult és egy templomi kórusban szerepelt először. Színpadon először egy kis staggione-val szerepelt és havi fizetése negyven lira volt. Később Raoul Gunsborough igazgató a montecarlói operához szerződtette és tüneményes

pályafutását Amerikában mint a Metropolitan Operahouse tagja fejezte be. Nálunk 1907. okt. 2-án vendégszerepelt a Magy. Kir. Operaházban, az »Aida« c. opera Radames szerepében.

Caryll Ivan, angol zeneszerző. Magyarul előadott munkái: »Kis szökevény«, operett 3 felv. Írta: *Hicks* és *Nicholls*. Ford. *Kacziány Géza* és *Makai Emil*. Zen. részben szerz.: *Monckton*. Bem. 1899. nov. 11. Népszínház. »Cirkuszélet«, operett 3 felv. Írta: *Tanner*, *Pallings*, *Greenbank* és *Ross*. Zen. részben szerz.: *Monckton*. Ford. *Fái J. Béla*. Bem. 1901. márc. 20. U. o. »A toreador«, operett 2 felv. Szöv. írta: *James Tanner* és *Adrian Ross*. Zen. részben szerz.: *Monckton* Lionell. Ford. *Latzkó Andor*. Bem. 1904. február 26. Király Színház. »A danzigi herceg-nő«, daljáték 3 felv. Szövegét írta: *Hamilton*. Ford. *Heltai Jenő* és *Merei Adolf*. Bem. 1905. ápr. 15. U. o. »A rózsalány«, operett 3 felv. Szövegét írta: *Verneuil Louis*. Bem. 1923. okt. 12. Blaha Lujza Színház.

Caruzzi-Bodogni, olasz operaénekesnő, 1873. ápr. 1-én mint vendég fellépett a Nemzeti Színházban, a »Rigoletto«-ban.

Castellano, olasz operaénekes, tenorista, 1902. jan. 18-án vendégszerepelt a M. Kir. Operaházban, a »Troubadour« Manrico-jában.

Castelli Franz Ignaz, osztrák költő, sz. 1781. máj. 6. *Bécsben*, megh. 1862. febr. 5. U. o. Munkái: »Svájci család«, opera. Zen. szerz. *Weigl*. »Constantia, portugall király leánya«, dráma 3 felv. Ford. *Láugh* Ádám. Kassa, 1824.

Cathry Ferenc, színész, sz. 1871. okt. 29. *Miskolcon*. Színipályára lépett 1894. máj. 6. Feld Zsigmondnál. 1918. jan. nyugdíjba ment. — Neje: *C. Vertán* Anna, megh. 1912. jan. 30. *Arañon*.

Cavalotti Felice, olasz író és politikus, sz. 1842. nov. 6-án, *Milanóban*, megh. 1898. márc. 6-án, párbaj következtében, *Rómában*. Munkája: »Énekek éneke« (Il cantico dei cantici), dramoletta 1 felv.

Ford. Raáó Antal. Bem. 1900. nov. 3. Vígszínház.

Cavatina, v. cavata (ol.), kisebb, egyszerű jellegű ária az operákban.

Cédula, (olasz), a színlap régies elnevezése. Még 1837-ben is használatos volt. De mondták így is: játékcédula, játékszín-cédula, színicédula, theatrum-cédula. Jóval később úgy mondták: színlap.

Cédula-hordó Azon egyén, aki a cédulát (színlapot) kézbesítette. A szó 1793-ból ismeretes. 1830-ban Egerben úgy mondták: cédula-osztó.

Ceglédi színészet. 1780-ból való első értesüléseink szerint németek játszanak itt. 1834. márc. 19-én a »Jelenkor« értesítése szerint jártak itt magyar színészek, akik saját szükös jövedelmükkel hozzájárultak a szomszédos tűzkárosultak felségítéséhez. 1836-ban Balogh István társulata keresi fel a várost, itt voltak jún. 27-től aug. 2-ig. 1844. márc. havában Hetényi József társulata játszik itt. 1853. ápr. 23-án ismét ő jár itt. 1865. jan. havában Keszy, József az igazgató, őt felváltja Lángh Boldizsár stb. 1881. november 26-án a Népkör telkén nyílik meg a színház, Jakab Lajos igazgatása alatt. Van 8 páholya, 136 földszinti zártszéke, emeleti erkélye és nagy karzata. Hossza 20, szélessége 7 öl. A felavató előadás prológusát Forgács Endre ref. lelkész írta. Ezt követte Bánk bán, amelyben mint vendégek, a következők léptek fel: Szigeti Imre (Bánk), Felekyné (Gertrud), Fáy Szeréna (Melinda), Feleky Miklós (Petur), Mihályfi Károly (Ottó), Bercsényi Béla és Komáromi Alajos. Az első előadás 700 forintot jövedelmezett. Persay Ferenc, később Bars vármegye alispánja és Bába Molnár Sámuel polgármester szereztek érdemeket a színház felépítése körül, amennyiben a 10 forintos részjegyzéseket ők gyűjtötték. A díszleteket Havasy Jenő festette. A függöny felírata: »Nyelvében él a nemzet!« 1907. óta, miután a hatóság a színházat rozoga állapota miatt bezáratta, a Központi Szállodában tartottak szín-előadásokat, 1928. óta pedig az ipartestületi u. n. Kulturházban játszik Csáky Antal, Gulyás Menyhért, il-

letve Deák Lőrinc társulata. A rendes játékidő 8 hét és 1200 személy fér el a színházban. (Györe Károly.)

Celestina (szelesztina), vagy Tragicomedia de Calisto y Melibea a neve egy érdekes spanyol könyvdramának, amely a spanyol drámairodalom kiinduló pontjának tekinthető. Megjelent 1499-ben Fernando de Royas kiadásában.

Cello (ol.) cello, gordonka, kisbőgő; rövidítés »violon-cello«-ból.

Czellőmők (Vas m.) város, 1929-ben Tompos Péter színingazgató színikerületéhez tartozik.

Cembalo (ol.), csembalo, voltaképpen clavi c., a zongorának régi neve.

Cenk, (község, Sopron m.) gróf Széchenyi István szülőhelye. 1831. júl. 12-én Balogh István színtársulata játszik itt, valószínűleg első ízben; 6 előadást tartottak.

Cenzura. (Lásd: Színházi cenzura.)

Cereza (Csereza) Lajos, olasz származású operaénekes, megh. 1884. febr. 19-én, *Milanóban*. Mint a milánói színház tagja 1863. szept. 23-án vendégszerepelt nálunk a Nemzeti Színházban, a »Troubadour« Manrico-jában. Ekkor ezeket írja róla a »Hölgyfutár«: »C. valódi hőstenor hanggal bir. Felső hangütése igen kellemes és szabályszerű, az álfalak mögött énekelt szerelmi románcsal nagy hatást idézett elő.« (1863. szept. 26.) U. e. év okt. 6-án szerződötték az intézethez, első fellépte ekkor volt a »Rigoletto«-ban. Főbb szerepei: Hunyadi László, Bánk bán, Vasco di Gama (Az afrikai nő-ben), Zampa, Arnold (Tell Vilmos), Eleázár (Zsidónő), Próféta, Örök Róbert stb.

Cérna-tenor, gúnyos kifejezés, a nagyon magas, vékony hangra mondják.

Cerrito (cserrito) Fanny, olasz táncosnő, 1846. szept. 17-én fellépett a Nemzeti Színházban, férjével, Saint Leon-nal, a »Markotányosnő és postalegény« c. balletben. »Játéka és arckifejezése mesteriek

ugyan minden léptén, ámdé a kellembáj, melly kivált polkáján előmlött, utánozhatatlan», — írja a Honderű, 1846. 16. száma, 320. oldalán. (V. ö. »Életképek«, 1846. — 16., 17., 18. számával.)

Cervantes Saavedra Miguel de, híres spanyol költő, sz. 1547. okt. 9-én, *Alcala de Henaresben*, megh. 1616. ápr. 23-án, *Madridban*. — Zaklatott, kalandos élete során nagyon sok munkát írt; ezek közül a világirodalom remekei közé számít regénye, a: »Don Quijote«, teljes címén: »El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha«. Színművei közül nálunk is játszották: »A salamancai varázsló«-t. Felújította a Nemzeti Színház 1924. jún. 13-án. »Csodaszínház«, vígj. 1 felv. Ford. Szalay Emil. Bem. 1904. ápr. 16-án, Nemzeti Színház.

Cervati, olasz operaénekes 1838. szept. 4-én fellépett a Nemzeti Színházban, a »Normá«-ban, Sever szerepében.

Cervi Anna, olasz operaénekesnő, 1903. dec. 28-án vendégszerepelt nálunk a Várszínházban, a »Rigoletto« Gildá-jában.

Chabrier (fr. sabrié) Emanuel (Alexis), francia zeneszerző. Sz. 1842. jan. 12-én, *Ambertben*, megh. 1894. szept. 13. *Párizsban*. Képviselő is volt. 1877-ben adták nagy sikerrel »A csillag« c. operettjét a párizsi Bouffe-színházban. Ehhez írtak új zenét Bátor Szidor és Hegyi Béla »Uff király« címen.

Chalupka János, ág. ev. lelkész, sz. 1791. okt. 28-án *Felsőmicsinyén*, megh. 1871. július 15-én, *Breznóbányán*. Színműve: »A vén szerelmes, vagy a torházi négy vőlegény«, vígj. 3 felv. Pest. 1835. E művel a Magy. Tud. Akadémia dícséretét is elnyerte.

Chalupka Rezső, gimn. tanár, szül. 1868. ápr. 19-én, *Eperjesen*, megh. 1928. nov. 1-én, *Székesfehérvárott*. Szakmunkája: »A székesfehérvári állandó színház története, Székesfehérvár, 1899.« Megírta az eperjesi színészet rövid történetét. Megjelent a »Felvidéki Szemle« 1888. aug. 22. (65-ik) számában. Címe: »A színészet Eperjesen 1873-tól 1888-ig«.

Chan Speyer Rudolf dr., karmester. A budapesti Népopera tagja volt 1913. év elején, ahonnan még ez év május havában megvált.

Chanson (fr. sanszon), a francia irodalomban régen a történeti ének, később a népdal, minden énekelhető költemény neve. Általában a. m. ének, kabarédal, kuplé, melynek sikeréhez nem a hang a fontos, hanem az előadás közvetlensége, és egyéni szuggesztív ereje.

Chansonette-dal, vidám, könnyed, tartalommal.

Chansonette-énekesnő, énekes-kávéházi, orfeumi énekesnő. A ch. kifejezés ebben a nálunk használatos értelemben tulajdonképpen helytelen, mert ch. a franciában nem énekesnőt, hanem dalocskát jelent. Az énekesnő neve franciául: chanteuse.

Chantecler (fr. santöklér), I. Rostand.

Chapi Ruperto, spanyol zeneszerző, megh. 1909. márc. havában, *Madridban*. Nálunk és bemutatták »Az unatkozó király« c. operettjét. Szöv. írta: *Ramos Carion* és *Vital Aza*. Ford.: dr. *Hevesi Sándor* és dr. *Szalay Emil*. 1898. dec. 10. Népszínház.

Chapó Ildikó, színésznő, sz. 1903. jan. 18-án, *Budapestben*. Színpadra lépett 1924. szept. 1-én.

Chapuy, (sápüj), francia táncművész, a párizsi császári színház táncosa, 1857. ápr. 14-én Legrain táncosnővel fellépett a Nemzeti Színházban.

Character. (görög-latin), eredetileg anynyi, mint bélyeg, lenyomat. Tágabb értelemben valamely dolog, vagy személy jellemző tulajdonsága. (Lásd: Jellem, Karakter, továbbá Karakterszínész.)

Charleston, (ejtsd: csárszt'n) újszerű, gyorsütemű tánc, melyet állítólag az amerikai Charleston városban táncoltak először. Operettekben sűrűn táncolják.

Charpentier (sárpantyé) **Gustave**, zeneszerző, sz. 1860. jún. 25. *Dienzenben* (Lotharingia). Nálunk is színre ke-

rült munkája: »Lujza«, zenés regény 4 felv. Ford. *Várady* Sándor. Bem. 1901. márc. 28. M. Kir. Operaház.

Charton-Demeure Anne, (sarton dömr), bécsi operaénekesnő, sz. 1827. márc. 5-én, *Saujon*-ban, megh. 1892. dec. 10-én, *Párizsban*. 1855. júl. 5-én vendégszerepelt a Nemzeti Színházban, a »Szevillai borbély«-ban, miről így ír a »Pesti Napló«: »Hangja szép, rokonszenves, tüstént megnyerő; érces, lágy, minden fátyolozottságtól ment; e mellett coloraturái, hangfutama tiszta, minden felesleg cikornyától, túlterheltségtől megóvottak, bájosak s a halk énekben is korrektek, biztosak és mindig nagy könnyűséggel bírók«. Ugyancsak a »Pesti Napló« jegyzi meg, hogy a művésznő *magyar* származású. Állítólag a nagyatyja móri (fehérmegyei) lakos volt, mint ilyen kivándorolt Franciaországba, hol »De Mór«-nak, később franciásan »Demeure«-nak írta a nevét.

Charvay (sarv), fr. színműíró. Színműve: »A csodagyerek«, boh. 3 felv. Tsz.: *Gavault*. Ford. *Molnár* Ferenc. Bem. 1903. okt. 30. Vígsház. »Josette kisasszony a feleségem«, boh. 3 felv. Tsz.: *Gavault*. Bem. 1907. október 5. U. o.

Chatrián (satrián) **A. Cassandre**, színműíró, sz. 1826. dec. 18-án, *Soldatenhal*-ban, megh. 1890. szept. 3-án, *Villemoble*-ban. Társával: *Erckmann* Emillel (L. o.) írt művei nálunk is színrekerültek. Ezek: »A lengyel zsidó«, ford.: *Ivánfi* J. 1893. »A két Rantzau, ford.: *Fái* J. B.

Chef d'orchestre, (fr.) a. m. zenekarigazgató.

Cherubini Mária Luigi, híres olasz zeneszerző, sz. 1760. szept. 14-én, *Firenzében*, megh. 1842. márc. 15-én, *Párizsban*. Régi zenész-családból származott. Atyja a Pergola-színháznak volt zongorása és ilyen révén a tehetséges gyermek nagyon kitűnő mesterek kezébe került. Első szerelme az egyházi muzsika volt, csak húszéves korában próbálkozott meg az operával, zsenéje, a »*Quintus Fabius*«, *Alessandriában* került bemutatásra. S az operák, amelyek az elsőt gyors iramban követték, gyors

népszerűséget szereztek neki annyira, hogy már huszonnégy esztendő korában Londonba hívták az olasz opera igazgatójának és udvari zeneszerzőnek. Három esztendővel később pedig már végleg Párizsban telepedik le. Itt is az olasz opera igazgatója volt és Gluck, Mozart és Haydn művészete adott fejlődésének új irányt. Új műfajt teremtett, az úgynevezett dialógus-opera és ennek legteljesebb darabja a »*Vízholdó*«, ford.: *Deák* Fülöp Samuel. Bem. 1827. ápr. 24. Kolozsvárott, »A párisi vízholdó« címen 1842. nov. havában a Nemzeti Színházban.

Chiabay Pál, színész. (Lásd: *Csabay Pál*.)

Chiabay Pálné, színésznő. (Lásd: *Csabay Pálné*.)

Chiomi Emilia, a londoni Her Majestys színház első énekesnője, nálunk is vendégszerepelt, 1878. máj. 4-én, a Nemzeti Színházban, a »*Faust*« opera *Margaréta* szerepében.

Chivot (sivo) **Henry**, francia színműíró, sz. 1830. november 13-án, megh. 1897. szept. havában. Előbb ügyvédnek készült, később *Duru* Alfréd társaságában színműíró lett. Munkái: »*Favartné*« nagy operett 3 felv. Zen. szerz.: *Offenbach*. Ford. *Evva* Lajos és *Fáy* J. Béla. Bem. 1879. nov. 13. Népszínház. »*A franciák Milánóban*, vagy az ezredbóss leánya«, operett 3 felv. Zen. szerz.: *Offenbach*. Ford. *Evva* Lajos és *Fái* J. Béla. Bem. 1880. dec. 17. U. o. »*Az ácslegények gazdasszonykája*«, operett 3 felv. Zen. szerz.: *Hervé* M. Ford. *Evva* Lajos és *Fái* J. Béla. Bem. 1881. márc. 26. U. o. »*Olivet lakodalma*«, operett 3 felv. Ford. *Evva* Lajos. Bem. 1881. szept. 8. U. o. »*A gyűrű*«, operett 3 felv. Társszerző: *Duru*. Zen. szerz.: *Audran*. Ford. *Evva* Lajos és *Ukki* Imre. Bem. 1883. márc. 10. U. o. »*Arthur kalandjai*«, boh. 3 felv. Bem. 1897. márc. 2. Vígsház. Egyéb operettje: *Száz szűz*, *Üdvöske*, *Kanári hercegnő*, *Szitakötő* stb.

Chmlevsky Endre, az állami színházak gazdasági főnöke, sz. 1872-ben, megh. 1925. ápr. 30-án, *Budapestben*. Huszonkilenc évig szolgálta az államot, előbb

a kultuszminisztériumban, később majdnem két évtizeden át az állami színházaknál. Nagy szerepet játszott az Operaház többszöri krízisének megoldásánál is és ő készítette el az állami színházak különválasztását előkészítő bonyolult számításokat. 1908. márc. havában kinevezték a M. Kir. Operaház gazdasági főnökévé.

Chocolate-kiddies (Csokoládé-kölykök), néger operett társulat. 1925. nov. 2-től vendégszerepelt a Renaissance Színházban több héten át. A saját zenekarával és díszleteivel játszó társulat nagy sikert aratott.

Cholnoky Margit, színésznő, sz. 1894. ápr. 10-én, Brassóban. Színipályára lépett 1920. dec. havában.

Cholnoky Viktor, hirlapíró, sz. 1868. dec. 23-án, Veszprémben, megh. 1912. jún. 5-én, Budapesten. Középiskoláit szülővárosában végezte, azután jogász lett Győrött, majd Budapesten. Írói álnevei: Paganel, Pelargus, Arne. Több színművet fordított a fővárosi színházak számára. Fordításai: »Izrael«, szmü 3 felv. Írta Henry Bernstein. Bem. 1909. jan. 15. Vígszínház. »Warrenné mestersége«, szmü 4 felv. Írta Shaw Bernhard. Bem. 1909. dec. 22. Magyar Színház. »2×2=5«. Szatirikus vigj. 5 felv. Írta Wied Gusztáv. Bem. 1911. ápr. 21. Nemzeti Színház.

Choral, egyházi lassú énekkari mű; a XVII. századig szabad ritmikai alakulással (rhythmusos ch.), később egyenletes; lassan mozgó énekkel dalolva; ch. hangjegyek. Ch. könyvek, chl-ok gyűjteménye.

Chorin Géza, zeneszerző, sz. 1872. máj. 1-én, Budapesten. Tanulmányait a Nemzeti Zenedében és Párizsban végezte. A víg, könnyű zenében voltak nagy sikerei. Dalain és kisebb tánc-zeneművein kívül operettek is írt. 1923. febr. 14-én megválasztották a Magyar Zeneszerzők, Szövegírók és Kiadók Egyesülete alelnökévé. Munkái: »A modern Diogenes«, operett 1 felv. »Kolumbusz báró«, boh. 3 felv. Társzerző: Ráskai Ferenc. Bem. 1910. november 12., Várszínház (Nádassy József) és 1911. máj. 16., Városligeti Színház. »Muki«, énekes boh. 3 felv. Szövegét írta

Pierre Wolff. Zeneszámaait Heltai Jenő verseire írta. »Boszorkány Shimmy«, operett. Szövegét írta Tanzer Pepl.

Chorista (görög) anyyi, mint kardalok, azon kardalos (énekes), aki az együttes karénekekben vesz részt. (V. ö. Kardalok, kardalos, karénekes, kórlista.)

Chován Sándor, opera- és operetténekes. Színipályára lépett 1853. ápr. 3-án.

Christián Lilly, operaénekesnő, sz. 1904-ben, Budapesten. Jelenleg a Városi Színház énekesnője.

Christiné H., francia zeneszerző. Nálunk is színre került munkája: »Szeretlek. (J'aime.) Operett 3 felv., 4 képben. Irták: Albert Willemetz és Saint Granier. Ford. Harsányi Zsolt és Stella Adorján. Bem. 1928. máj. 26. Király Színház.

Christofani József, a M. Kir. Operaház és Nemzeti Színház műszaki és színpadi felügyelője, sz. 1861-ben, megh. 1925. dec. 2-án Budapesten. Olasz eredetű családból származott, Drezdából jött hozzánk és itt harminchat esztendőn át intézte és vezette főképp az Operaház színpadi díszletezésének nagy és bonyolult munkáját. 1908. dec. havában elnyerte a bolgár polgári-rend IV. osztályú rendjelét. 1916. okt. 1-én nyugalomba vonult, majd november 3-án a Ferenc József-rend lovagkeresztjét kapta.

Christoph Ferenc, énekes, sz. 1902-ben, Szokolcán (Nyitram.). Színipályára lépett 1922. szept. havában.

Chromatikus, félhangú hangsor.

Chudy József, olasz származású zeneszerző, megh. 1801-ben. A 18-ik század végén az Erdődy grófok pozsonyi és galgóczi operaszínházának karmestere volt. Később Pestre jött és itt az első magyar színtársulat részére megírta a »Pikkó Hertzeg és »Jutka Perzsi« c. énekesjáték (mások szerint: »első magyar opera«) zenéjét, mellyel 20 arany honoráriumot nyert. Előadták Budán, 1793. máj. 6-án. A mű elveszett szövege megvan a M. Nemz. Múzeum Orsz. Széchényi-Könyvtárában.

Ciaconna, (csakonna) vagy Ciacconna, franciául Chaconne, komoly jellegű nemes tánc, mely különösen régebbi francia operákban fordul elő. Üteme háromnegyed.

Cid, tragédia 5 felv. Írta *Pierre Corneille*. Ford. *Hegedűs Lajos* és *Gregus Ágost*. Bem. 1853. ápr. 18., Nemzeti Színház. Szereplők: Chimène: *Jókainé*; Rodrigo: *Szigeti József*; Don Diègo: *Fáncsy Lajos*; Don Fernando: *Hegedűs Lajos*; Don Gomez: *Tóth József*. Felújították 1865. márc. 8-án, majd 1878. szeptember 13-án: U. o. Szereplők: Don Fernando: *Komáromi*; Dona Uracca: *Jászai Mari*; Don Diègo: *E. Kovács Gyula*; Don Gomez: *Szigeti Imre*; Don Rodrigo: *Nagy Imre*; Chimène: *Felekyné*. Ujabbán lefordította *Radó Antal*, 1889. (Párizsban 1913. dec. havában ezredszert adták.)

Cifra nyomorúság. Valószínűleg *Csiky Gergely* hasonnevű vígjátéka (1881.) nyomán ment át a köztudatba e kifejezés, amely a színipályát is akarja jellemezni röviden és markánsan.

Cigány, népszínmű 3 felv. Írta: *Szigligeti Ede*. Bem. 1853. dec. 17. Nemzeti Színház. Főszereplők: *Szentpétery Zsigmond* (Zsiga); *Bulyovszkyné* (Rózsai); *Füredy Mihály*, *Eötvös Borcsa*. A Városi Színház 1924. dec. 13-án iktatta műsorába, Rózsahegy Kálmánnal a címszerepben. Belgrádban Várhidy (Bacsivanszky) Sándorral színre került 1874. júl. havában. Ujabbán lefordította szerb nyelvre *Szimics Milán Jusztin*.

Cigánybáró, nagy operett 3 felv. Jókai regénye után írta *Schnitzer Ignác*, zenéjét szerzette *Strauss János*. Magyar színpadon először Kolozsvárott került színre, 1886. márc. 2-án, ezzel a szereposztással: Barinkay: *Kápolnai János*; Zsupán: *Hegedűs Ferenc*; Carnero: *Makó Lajos*; toborzótiszt: *Váray Miklós*; Szaffi: *Szilassy Irén*; Mirabella: *Láng Etel*; Arzéna: *Serédi Sarolta*; Czipra: *Könczöl Etel*; Ottokár: *Mezei*. A Népszínházban 1886. márc. 26-án került színre, a főszereplők a következők voltak: Zsupán: *Németh József*; Arzéna: *Ligeti Irma*; Mirabella: *Aranyosiné*; Ottokár: *Kiss*; Carnero: *Szilágyi*; Barinkay: *Pálmay Ilka*;

Cipra: *Margó Célia*; Szaffi: *Hegyi Aranka*; Gábor diák: *Gergely*. Az első évben 42-szer adták. 50-ik előadása: 1887. nov. 23-án, 100-ik előadása 1896. dec. 17-én volt. Szegeden 1886. nov. 13-án került bemutatásra. Itt a következő szereposztás mellett adták: Zsupán: *Andorffy Péter*; Barinkay: *Balogh*; Szaffi: *Liptai Laura*; Cipra: *Fratta Vilma*; Arzéna: *Margó Zelma*; Mirabella: *Gondáné*; Carnero: *Tollagi Adolf*; Gábor diák: *Csatár Győző*. Békésgyulán 1886. júl. 10-én és ugyanakkor Balatonfüreden is színre került. Győrött 1887. febr. végén. A M. Kir. Operaházban bem. előadása 1905. május hó 27-én volt, ezzel a szereposztással: Szaffi: *Krammer Teréz*; Cipra: *Szántó Lili*; Arzéna: *Payer Margit*; Barinkay: *Arányi Dezső*; Carnero: *Kornai Richárd*; Gábor: *Dalnoky Viktor*. Új betanulással 1925. okt. 24-én adták *Jókai Mór* és *Strauss János* születésének 100-ik évfordulója alkalmából, midőn a színlap így festett: Zsupán Kálmán: *Venczell Béla*; Arzéna: *Halász Gitta*; Mirabella: *Némethy Ella*; Ottokár: *Závodszy Z.*; gróf Carnero: *Komáromy Pál*; Cipra: *Bárony Dóra*; Szaffi: *Sándor Erzsébet*; Barinkay Sándor: *Gábor József*; Gábor, diák: *Szemere Árpád*. A Városi Színház új betanulással 1928. ápr. 25-én adta, a következő főszereplőkkel: Zsupán Kálmán: *Pajor Ödön*; Arzéna: *Kovács Ilonka*; Mirabella: *Hamvas Józsa*; Ottokár: *Tarnay Géza*; gróf Carnero: *Sik Rezső*; Cipra: *R. Albert Erzsébet*; Szaffi: *Murai Kató*; Barinkay Sándor: *Szedő Miklós*; Gábor diák: *Welser Tibor*. Külföldön a következő városokban adták: Bécsben: 1885. okt. 24-én (»Uraufführung«), 100-adszor: 1886. febr. 23. 150-edszer: 1887. febr. 19. 200-adszor: 1890. okt. 16. Münchenben 1886. január havában; Berlinben: jan. 24-én; u. o. 100-adszor: 1886. május hó 17-én; 200-adszor: 1887. január hó 1-én. Pétervárott: 1886. márc. 21-én. Newyorkban 1886. ápr. havában; Sarajevóban: 1886. okt. 26-án. Darmstadtban: 1888. febr. végén. Majna Frankfurtban: 1889. febr. elején. Milanóban: 1890. nov. havában; Havreban, a Grand Théâtreban *Laffique Armand* fordításában: 1895. jan. 13-án. Bukarestben: 1901. febr.

15-én, ahol Zsupán személyesítője magyarul énekelte a kuplét.

Cigányprimás. operett 3 felv. Írták: *Grünbaum és Wilhelm.* Ford: *Harsányi Zsolt.* Zenéjét szerzte: *Kálmán Imre.* Bem. 1913. jan. 21. Király Színház. Fősze-replők: Rác Pali: *Nyárai Antal*; Laci: *Nádor Jenő*; Sári: *Fedák Sári*; Juliska: *Per-czel Sári*; Irinoy grófnő: *Pálmay Ilka*; Gaston: *Rátkai Márton*; VII. Herbert király: *Latabár Árpád*, Cadeau: *Boross Endre.* A Városi Színház 1925. ápr. 1-én újította fel. Bécsben: 1912. okt. 11-én, Berlinben 1913. márc. 8-án mutatták be.

Cigányszerelem. Operett 3 felv. Írták: *Willner A. és Bodansky Róbert.* Ford. *Gábor Andor.* Zen. szerz.: *Lehár Ferenc.* Bem. 1910. nov. 12. Király Színház. 100-ik előadása 1911. febr. 14. Bécsben: bem. 1910. jan. 8. Carltheaterben, *London-ban:* 1912. jún. 1. Edwards Dalys Theatre-ben, *Petráss Sárival.*

Cigányzene. Magyarországon cigányzenéről csak a XVII. sz. óta tudunk. Később a magyar népdal-zene egészen a cigányok kezébe került. A cigányok a zenében is mindig hozzásimultak ama nép zenéjéhez, amelynek körében éltek, de sehol annyira, mint nálunk. Kiváló cigányzenészeink sokat használtak a magyar népdal népszerűsítésének külföldön is. Népszínművekben és újabb darabokban sokat szerepel a cigányzene.

Cimbalom, két verővel játszott húros hangszer. Olasz eredetű (cembalo).

Címszerep, azon vezetőszerep, amely a címben foglaltatik, tehát a legfőbb szerep, mint: Bánk bán, Hamlet, Othello, Coriolan, A nagymama, Rip van Winkle, Cyrano, Peer Gynt, Csikós, Ocskay brigadéros, stb. (Fogarassy már 1836-ban használja a szót. Lásd: *Szély Kálmán: A magyar nyelvújítás szótára.* Budapest, 1902. 42. oldal.)

Cinkotán (Pest m.) 1929-ben Tompos Péter színigazgató társulata játszik.

Circularis, (cirkuláris), latin, anyyi, mint köralakú, körbenfutó. A színházi körö-zvény neve a régi magyar színeszet ide-

jén, 1792-ben. (A circularist tartozott mindenki aláírni s ha eltávozott hazulról, állandó biztost kellett rendelnie annak aláírására maga helyett).

Circus (cirkusz), a rómaiaknál a kocsiversenyek, később mindenféle cirkuszi játékok számára szolgáló épület. A modern cirkusz színházszerű épület, melyben a nagy tömegeket főleg testgyűességű mutatványokkal szórakoztatják. Ma már egész színpadi előadásokat, némajátékokat rendeznek, sőt újabban tragédiák eljátszásával is próbálkoztak cirkuszban. Pl. Reinhardt Berlinben. Ez utóbbi vezetésével a Magyar Színház személyzete megpróbálkozott Budapesten *Sophokles* »Oedipus«-ával, (1911. szept. 19.), de a kísérlet nem vált be. Ma már minden nagyobb városban van állandó cirkuszépület.

Citerás. Operett 3 felv. Írta *Murai Károly.* Zen. szerz. *Kontó József.* Bem. 1894. febr. 23. Népszínház. Szereplők: Kukurilló: *Solymossy Elek*; Kukurilla: *Csatay Zsófi*; Kukurilli: *Komáromi Mariska*; Rikárdó: *Dárdai Sándor*; Arisztó: *Szabó Antal*; Pabló, citerás: *Vidor Pál*; Rozetta: *Küry Klára*; Generális: *Sántha Antal*; Gól Tamás: *Ujvári Károly*; Pól Tamás: *Kassai Vidor.*

Cithera (görögül: kithara — cistole, zither), húros hangszer, (cimbalomhoz hasonló), a mai mandolin — gitárhoz hasonló; középkori latin nyelven citera, hárfá.

Clairville (klervij) **Charles,** francia színműíró. Munkái: »A kis cukrászné«, operett 3 felv. Társszerző: *Depre Ernő.* Ford. *Murai Károly.* Bem. 1897. aug. 31. Kisfaludy Színház. »A babona«, operett 3 felv. Társszerző: *Ferrier.* Zen. szerz. *Roger Victor.* Ford. *Makai Emil.* Bem. 1898. szept. 3. Magyar Színház. »A konzul felesége«, operett 3 felv. Társszerző: *Ferrier.* Zen. szerz. *Serpette.* Ford. *Bálint Dezső.* Bem. 1904. máj. 20. Népszínház.

Clairville (klervij) **Louis François,** francia színműíró, sz. 1811. január 28-án, *Lyonban,* megh. 1879. febr. 7-én, *Párizsban.* Nálunk is színre került munkái:

»Angot asszony leánya«. (L. o.) »Cornevillei harangok«. (L. o.) »Az erényes Metella«, (»Le Capitole«) víg opera 4 képb. Társszerző: *Ferrier*. Zen. szerz. *Serpette* Gaston. Ford. *Komor Gyula*. Bem. 1896. szept. 26. Budai Színkör. »Koko«, énekes boh. Ford. *Rákosi Jenő*. Bem. Népszínház.

Claque. (klakk). Szervezett és fizetett tapsoló emberek (claqueurs, klakkör) neve a színházakban. A claque megalapítója Nero császár, ki a római Amphitheatrumban 5000 erőteljes fiatalembert fogadott, hogy őt tapsolják és akik fényes fizetést húztak és elegáns öltözetet, gyűrűket és egyéb ajándékokat kaptak a császártól. A »Hasznos Mulatságok« *Bérelt tapsolók*-nak nevezi a claqueur-eket. (L. 1830. 21. sz., 167. o.)

Párizsban 1820-ban Assurance des Succès Dramatiques című társaság alakult, amely azt tűzte ki céljául, hogy darabokat sikerre visz. Természetesen, csak azokat, amelyeknek sikerét nála jó pénzért megrendelték. A társaság vezetője Sauton volt. A megrendelőnek be kellett jelentenie, mely jelenetek után kíván tapsot, nevetést, vagy könnyezést. Azt is meg kellett mondania, hol kívánja a nagy jeleneteket és hol kulmináljon a siker.

A claque-vezér a nézőtér minden részén elhelyezte a maga embereit. Az ő intésére csattant fel a taps, tört ki a kacagás, vagy indult meg a hápogásszerű könnyezés. A leghíresebb klakkvezér David papa volt. 1883. december havában halt meg, kilencvenegy éves korában. Utódja Fournier lett, aki hat színháznak szállította a sikert. 1890-ben halt meg és több millió frankot hagyott örököseinek.

Olaszországban még mindig divatban van, sőt fontos szerve a színháznak a megfizetett klakk. A klakkhoz tartozó tagok ismertetőjelül egy halottfejvel ellátott gyűrűt viselnek az újjukon. A művész föllépése előtt néhány nappal megjelenik a művésznél a klakk egyik vezetője, megállapodik vele a fizetendő tiszteletdíjban és megbeszéli a taps-programot, ami annyit jelent, hogy pontosan megjelöli azokat a helyeket, amelyeket a klakknak tapssal meg kell szakítani. A tiszteletdíj a föllépő művész híressége szerint változik

ezek ezer és ötvenezer líra között. Carusóról beszélnek, hogy mikor utoljára föllépett a milánói Scala-ban, ötvenezer lírát kért tőle a klakk főnöke, mire Caruso tiltakozott az összeg nagysága ellen és azt mondta, hogy nem fizet semmit, neki sikere lesz klakk nélkül is. Erre az esti föllépés alkalmával irtózatosan megbukott és kifütyülték. Az olasz színházi köröknek nincs is szándékában szakítani a klakk-rendszerrel, mert szerintük ez okvetlenül szükséges a közönség hangulatának fokozására.

Berlinben 1911-ben claque-gépet talált fel egy színigazgató. A megtapsolandó énekszám után a rendező egyszerűen igazít valamit ezen a gépen és erre lelkes tapsvihar hallatszik.

Nálunk 1863. április havában honosították meg a claque-rendszert a Nemzeti Színházban. Azonban e reform ellen kikel a *Hölgyfutár*, s a következőket írja április 30-iki kelettel: »A Nemzeti Színháznál egy idő óta tapsoncok vannak alkalmazva. Szép! Csakhogy Pest nem Páris, — itt bajosan fogja magát feltartani — mert itt nem lehet a közönség szemébe port szórni!« A M. Kir. Operaházban *Weidinger* Henrik volt a claque-főnök. Megh. 1910. dec. 11. *Bécsben*, a Burgtheaterben 1886. jún. havában Wilbrandt igazgató beszüntette a fizetett tapsoncok működését. A bécsi udvari opera claqueurje Schöntag volt. Megh. 1898. márc. 23-án.

Claretie (klarti) **Jules**, (családi néven: Arsène Arnaud) a Comédie Française igazgatója, az Akadémia tagja, író, sz. 1840. dec. 3-án, *Limogesban*, megh. 1913. dec. 23-án, *Párizsban*. Már mint diák az irodalomnak szentelte életét. 1885-ben kinevezték a Comédie Française igazgatójává. Színművei, regényei, történelmi és publicisztikai művei egész kis könyvtárt tesznek ki. A Magyar Kir. Operaházban előadott műve: »Navarrai lány«, zen. szerz. *Massenet*. Ford. *Ábrányi Emil*, 1894. Magyar tárgyú színműve: »Zilah herceg«, szmü. 4 felv. Ford. *Günther Kégl* Emerica. Bem. 1886. febr. 12. Nemzeti Színház.

Claudé (klodé) **Paul**, francia színműíró, tókiói, majd newyorki francia nagy-

követ, sz. 1868-ban. Három nagy hatású érzik költészetén, a Biblia, Aischylos és Arthur Rimbaud befolyása. Egész sereg drámát írt, amelyek közül a »Tête d'Or« (Aranyfő), a La Ville« (A város), az »Échange« (A csere), »L'Otage« (A tusz) és a »Partage du Midi« jelölik ki az utat leghatalmasabb, legmélyebb és legköltőibb alkotásához, az »Angyali üdvözlés«-hez. Írt Claudel lírai költeményeket is, amelyek éppen úgy, mint drámái rimtelen és ritmusatlan sorokból állanak, de ezeknek a soroknak valamely csodálatos belső hév és lendület mégis valóságos verses zengést ad. Claudel nemcsak a mai Franciaország, hanem a világirodalom egyik legnagyobb költője. Drámáit eddig csak kísérleti színpadokon adták elő, leginkább Németországban.

Clavigo, dráma 5 felv. Írta: Goethe János. Ford. Egressy Gábor. Bem. 1852. jún. 22-én, a Nemzeti Színházban.

Clavis (l.) kulcs; zeneileg: billentyű.

Clémenceau (klemanszó) **Georges**, francia politikus és író, sz. Mouilleron-en, Paredsban (Vendée), 1841. szept. 28-án. Színműve: »A boldogság fátyola«, szmű 1 felv. Ford.: Heltai Jenő. Bem. 1906. máj. 4. Nemzeti Színház. Mint politikus a világháborúban az entente győzelmében s a ránk nézve gyászos trianoni béke létrehozásában főszerepe volt.

Clémenceau (klemanszó). Színmű 5 felv. Írta: Dumas S. Ford.: Fái J. Béla. Bem. 1889. febr. 22-én, a Nemzeti Színházban. Szereplők: Clémenceauné: Sz. Prielle Cornélia; Clémenceau: Mihályfi Károly; Ritz: Szacsavay Imre; Constantin: Náday Ferenc; Dobrowska: Helvey Laura; Iza: Márkus Emilia; Niederfeldné: Rákosi Szidi; Vojnov herceg: Horváth Zoltán; François: Császár Imre. 50-ik előadása 1921. máj. 12. volt. Ekkor így festett a színlap: Clémenceauné: Jászai Mari; Iza: Bajor Gizi; Dobrowska: K. Hegyesi Mari; Niederfeldné: Nagy Teréz; Clémenceau: Kiss Ferenc; Ritz: Horváth Jenő; Constantin: Odry Árpád.

Clement Károly, színműíró, miniszteri tisztviselő. Színműve: »Napraforgó«,

paraszt vj. 3 felv. Bem. 1908. ápr. 25., Debrecen. (A Csokonai-kör Telegdy—Kovács-pályázatán 500 koronás díjat nyert.) Zen. szerz.: Kurucz János. »Radda«, dalmű 1 felv. Bem. 1914. márc. 20. Népepera. »Trilby«. Eredeti daljáték 3 felv. Szövegét angol színdarabból írta és zenéjét is ő szerzette. Bem. 1922. máj. 19. Városi Színház.

Clérice (klerisz) **Justin**, francia operett-komponista, sz. 1863-ban, megh. 1908. szept. 15-én, Párizsban. Nálunk is színre került munkái: »A férjhezment kisasszony«, operett 3 felv. Szövegét írta: Ordonneau és Ferrier. Zenéjét részben Diet is írta. Bem. 1905. szept. 16. Magyar Színház. (Ford: Heltai Jenő.) »Liliom kisasszony«, operett 3 felv. (Ford: Hevesi Sándor.) Bem. 1905. okt. 5. Király Színház. »Cserelányok«, operett 3 felv. Szövegét írta: Ordonneau. Ford.: Mérei Adolf. Bem. 1906. febr. 28. U. o.

Coda (olaszul) eredetileg farkat jelent; zeneműben: függelék, befejező rész. A dalam befejezte után következő rövidke záradék, mely az uralkodó dallam-elemre még egyszer visszatér.

Colautti Arturo, olasz író, sz. 1851-ben, megh. 1914. november közepén, Rómában. Munkái: »Tosca«, opera. (L. o.) »Fedora«, opera. (L. o.)

Collin Heinrich Joseph von, német drámaíró, sz. 1771. dec. 26-án, Bécsben, megh. 1811. júl. 28-án, u. o. Nálunk előadott színműve: »Regulus«, színjáték 5 felv. Ford.: Wesselényi Miklós. Előadták: Marosvásárhelyen 1804. jún. 29. és szept. 11-én. Kolozsvárott: 1804. dec. 26-án, 1815. febr. 27-én, júl. 29-én. Debrecenben: 1805. okt. 8-án. Pesten: 1807. szept. 19-én, 1808. márc. 9-én. Az ő »Coriolan« c. tragédiájához írta Beethoven a híres ouverture-t.

Colloredo Frigyes gr., 1911. szept. havában az Orsz. Színészegyesület nyugdíjalapjára 200 koronát adományozott.

Colombina, az olasz népies komédia egyik állandó alakja, Arlechino párja.

Coloratura, (latin), annyi, mint ének-cifrázat. Egy szótagon több zenei hang ismétlése.

Coloratur-énekesnő. (L. Koloratur.)

Colosseum, a bpesti városligeti Kis színpark helyiségében megnyílt 1920. márc. 12. Első előadásul színre került »Az Océán hajótörétei« c. látványos színmű, Verne Jules után színre alkalmazta Gonda István. Tagok: özv. Sziklai Kornélné, Pető Pál, Baróti József, Mihó László, Gonda István, Lubinszky Ödön, Tábory Imre, Kónyai Edit, Szántó Rezső, Szigeti Zelma, Vukovári Erzs, Utsai Ida, Szentés János, Lónyai Ferike, Takács Oszkár.

Colosseum. (olaszul: Coliseo) az a híres római amfiteátrum, amelyet még Vespasianus kezdett de csak Titus fejezett be 80-ban. Nem túlzás, ha ezt tartják a művelt ókor legnagyobb épületének. Ellipszis-alakja volt, hosszúsági tengelye 185, szélességi tengelye 156 méter, magassága 48.5, kerülete 524 méter. A földalatti részben voltak a vadállatok zárkái, a súlyesztők és mindenféle változásokhoz szükséges gépek. Ezen a masszív alsó részen pihent az aréna, melynek hatalmas porondjáról fogalmat nyújtanak a tengelyek (arányarányai: 77:46.5 m). A földfeletti rész három emeletből állott, melyek belsőleg az ülőhelyeknek, külsőleg a dekoratív dísznek megfelelően tagozódtak. Egész beszállásuk a mai modern színházaink földszintjére, erkélyére és karzatjára emlékeztet.

Comico tragoedia, azaz rész szerint víg, rész szerint szomorú história. Az európa-szerte dívó moralitásoknak egy elkésett magyar példánya jelent meg a Comico tragoediában. Ez az erkölcsjavító történet a Lázár-drámák népes családjába tartozik.

Commarano János, olasz magántáncos, 1901. okt. 10-én mint vendég fellépett a M. Kir. Operaházban, a »Piros cipő« c. balletben.

Commedia, (olasz), Itáliában eredetileg minden népnyelvi, vagyis nem latin, hanem olasz költeménynek neve, mely szo-

morúan kezdődik és vígan végződik. Később általában a dráma és különösen a vígjáték elnevezése. (Franciaul: comédie.)

Commedia dell'arte, olasz elnevezése egy bizonyos fajtájú rögtönzött színdarabnak, melyben a szerző csak a mesét és a jelenetvezést adja a színésznek, a párbeszédet ellenben a színész rögtönzi. Nálunk »Pathelin mester« és »A bizalmatlan« c. ilyenmű játékok 1912. máj. 2-án mutatta be a Nemzeti Színház.

Communiqué, (francia; ejtsd: kommüniké), a színházi világban az újságok részére beküldött hír elnevezése. A C. leginkább a készülő újdonságról vagy repri-ról, vagy a megtörtént bemutatóról szól. Azelőtt teljesen díjtalanul, újabb idők óta azonban szokásként megfizetve közlik a lapok a C.-ket.

Complet-társulat. Színész-zsargon, — jelenti, hogy valamely színtársulat teljesen szervezve van, azaz minden színész szerepköre be van töltve.

Compositeur. (fr.) -tör, vagy compositore (ol.), zeneszerző. (Komponista.)

Compositio, (műalkat), összetétel, részletek egyesítése; zenében: zeneszerzemény.

Concert (fr. konszer), hangverseny; szabályszerű alakra írt zenemű, egy vagy több magánzólamú hangszerre, hangszerek kísérete mellett, vagy enélkül; — C. spirituel: választékos, leginkább vallásias műsorú hangverseny elnevezése.

Concessio. (latin), magyarosan koncesszió. Engedély. Nálunk a színházvezetők részére hivatalosan megadott működési engedélyt értik alatta. (Lásd még: Játéken-gedély, Színházvezetői engedély.)

Conférence, (francia), konferansz, a m. értekezlet. A cabaret (L. o.) előadások egyes számait bevezető néhány szó. (L. conférencier.)

Conférencier, (fr.: konferanszjé), konferáló, aki valamely nyilvános előadás alkalmával, de leginkább kabarékban az egyes előadandó számokat és szereplőket a függöny elé lépve bejelenti a közönség-

nek. A kabarékban a c. fontos szerepet játszik, bejelentéseit rendszerint mulatságos formában végzi, úgy hogy azok nagymértékben hozzájárulnak a sikerhez. Nálunk a c. típusát Nagy Endre alkotta meg.

Conservatorium, (latin). Oly nyilvános zenei-iskola, melynek feladata elméleti és gyakorlati magasabb kiképzésben részesíteni a növendékeit. Nálunk a színészakadémiát hosszú ideig Conservatorium-nak hívták. (Lásd: Színészakadémia.)

Consortium (latin). (Lásd: Konzorcium.)

Constantin abbé. Vigj. 3 felv. Irta: Halévy, Cremieux és Decourelles. Bem. 1888. márc. 9-én, a Nemzeti Színházban. Szereplők: Constantin abbé: Ujházi Ede, Jean Reynaud: Mihályfi Károly, Paul de Lavardens: Náday Ferenc, De Larnac: Hetényi Béla, Bernard: Gabányi Árpád, Scottné: Helvey Laura, Miss Bettina Percival: Csillag Teréz, Lavardens grófnő: Lendvayné, Pauline: Vízvárné. A Nemzeti Színház együttese a bécsi világiállításon is előadta a darabot, 1892-ben. Új szereposztással 1902. máj. 7-én adták, amidőn Lavardens Horváth Zoltán, Scottné Lánzy Ilka, Miss Bettinát Ligeti Juliska játszotta. Kolozsvárott bem. 1888. máj. 1. Constantin: Szentgyörgyi István, Jean: Ivánfi Jenő, Paul: Fenyvesi Emil, De Larnac: Megyeri Dezső, Miss Bettina: Gerő Lina. A bécsi Burgtheaterben 1888. máj. 11-én került színre. A párizsi Gymnase-színházban 1888. jan. havában századszor adták, félmillió frankot jövedelmezve.

Conti Károly, a Nemzeti Színház ének-művésze. (Lásd: Konti.)

Contignatio, (latin), a. m. gerendázat, emelet. A színházi emeleti ülést 1792-től már nem contignationak, hanem emeletnek nevezi az első magyar színtársulat színlapja.

Contra, (latin és ol.), ellen; c. alto, mélyebb alto női hang; c. basso, mély bőgő hegedű, c. fagotto, mély bűgösíp; c. punto ellenpontozat, a több szólamu zeneszerzésnek tana.

Contractus, (kontraktus), a szerződés latin neve. A legrégebb contractus 1792. karácsony hava 22-én kelt, Kelemen László tagjaival. (V. ö. Engagement, Kontraktus, Szerződés.)

Coolus (kolüsz) Romain, fr. színmű-író, igazi nevén René Weil, sz. 1868. máj. 25-én, Rennesben. Egyideig középiskolai tanár volt Párizsban. 1901. óta foglalkozik az irodalommal. Munkái: »Sabrier Antoinette«, szmü 3 felv. Ford. Salgó Ernő. Bem. 1907. május 11. Nemzeti Színház. »Az elveszett paradicsom«, vigj. 3 felv. Társzerző: Hennequin. Ford. Heltai Jenő. Bem. 1922. március hó 31. Renaissance Színház. »Első cseppet«, vigj. 3 felv. Társzerző: Hennequin. Bem. 1923. szept. 10. Vigszínház. »Husvétii vakáció«, vigj. 3 felv. Ford. Hajó Sándor. Bem. 1927. ápr. 30. Kamaraszínház. »Tied a szívem!«, vigj. 3 felv. Ford. Hajó Sándor. Bem. 1927. nov. 18. Belvárosi Színház.

Copán Flóra, színésznő, sz. 1891. ápr. 24. *Kolozsvárott*. Színpadra lépett 1908.

Copán Mici, színésznő, sz. 1888. máj. 7. *Kolozsvárott*. Színpadra lépett 1908.

Copán Veta, színésznő, sz. 1886. febr. 17. *Kolozsvár*. Színpadra lépett 1908.

Coppée François, fr. költő. Sz. 1842. Párizsban, megh. 1908. máj. 23-án, u. o. 1883-ban a Petőfi-szobor leleplezése alkalmával Pesten járt és elszavalta »Petőfi« c. ódáját. Magyarul megjelent munkái: »A cremonai hegedűs«, opera (l. o.), »A koronáért«, dráma, ford. Ábrányi Emil. Bem. 1898. márc. 11. Nemzeti Színház. »Kisebbszínművek«, ford. Csiky Gergely. »A vándor« c. 1 felv. verses vígjátékából Paladilhe operát írt, Latabár Endre társulata vidéken adta.

Coppini Zsófia, az Operaház ballet-táncosnője, sz. 1861-ben, *Forlì-ban*, táncművész szülőktől. Pályafutását Reggióban kezdte. 1880. ápr. 6-án báró Podmaniczky intendáns meghívására vendégszerepelt nálunk a »Gizella« balletben, a Nemzeti Színházban. Ápr. 14-én hozzánk szerződött és 1887. máj. 24-én elbúcsúzott a »Naila«-ban.

Coquelin (koklen) Benoit, Constant aîné, a franciák egyik legnagyobb színművésze, sz. 1841. jan. 5-én, *Boulogne-sur-Mer-ben*, megh. 1909. jan. 26-án, *Pont-aux-Dames-ban*. A Comédie Française tagja volt. Hangjának különös varázsa hódította meg elsősorban hallgatóit, és aki egyszer látta, örökre híve maradt. Többször járt külföldön, így nálunk is. Első ízben 1883. jan. 16-án lépett fel a Népszínházban monológok előadásával (Le Naufragé, la Chasse, la Mouche stb.); 1887. nov. 18-án a Népszínházban az »Un Parisien« c. vígjátékában, 1896. jan. 2-án a »Précieuses Ridicules« Mascarille szerepében; 1903. jan. 27-én a Vígszínházban és 1903. okt. 28-án a Népszínházban vendégszerepelt. Leghíresebb szerepei voltak: *Harpagon* (A fősvény), *Misanthrope*, *Le malade imaginaire* és *Cyrano*, Rostand hőse.

Coráb Margit, színésznő, sz. 1902. *Buāapest*, színpadra lépett 1923.

Coriolanus Caius Marcus, római patricius, ki már mint ifjú kitünt bátorságával a volszkus Corioli város ostrománál, melyet nagyrészt az ő véltésége juttatott római kézre; innen is kapta a Coriolanus nevet. Történetét *Shakespeare* színpadra vitte A *bécsi Burgtheaterben* első ízben 1789-ben adták Schenk átdolgozásában. 1802-ben Collin dolgozta át a darabot. 1825-ig volt műsoron és csak 1851-ben — Laube átdolgozásában — került ismét színre. Utána Gutzkov dolgozta át a drámát, mely a 60-as években letűnt. 1884-ben újra műsorra tűzték, amidőn Wildbrandt igazgató dolgozta át. *Nálunk a Nemzeti Színházban Dobrossy* fordításában első előadása 1842. jan. 25-én volt. Az első előadást Egressy Gábor javára rendezték: a művész kapta a színház teljes bevételét, 643 forintot. Egressyn kívül, ki a címszerepet játszotta, résztvettek ezen a nevezetes premiéren Megyeri (Titus Lartius), Bartha (Cominius), Szentpétery (Menenius Agrippa), Fánecs (Sicinius), Laborfalvi Róza (Volumnia), Lendvayné (Virgilia), Lendvay (Tullus Aufidius). A tragédia második előadását csak egy hónap mulva tartották meg, de jóval kevesebb volt a bevétel. Nevezetes

reprize volt ezután a Coriolanus-nak 1845-ben, amikor Virgilia szerepét Hubenayné vette át, kevéssel ezután pedig Prielle Cornélia mutatkozott be Coriolanus hitvesének szerepében. Kilenc évvel később, 1854-ben, új Virgilia volt Komlóssy Ida, Cominius szerepét pedig Tóth József játszotta. A hatvanas évek elején a színlap új szereplőket tüntet fel. Brutus szerepét Szerdahelyi vette át, Virgilia Szigligeti Anna volt, Komáromi játszotta Cominius és Benedek volt Sicinius. 1870. máj. 25-én *Petőfi fordítása* szerint adták. 1879-ben Jászai Mari kapta Volumnia szerepét és azóta ő játszotta ezt a nagyszabású szerepet. Ugyanakkor Márkus Emilia mutatkozott be Virgilia alakjában, a címszerepben pedig Nagy Imre lépett fel. 1885-ben Fáy Szeréna (Virgilia), Hegyesi Mari (Valéria), Szigeti Imre (Titus Lartius) voltak a tragédia új szereplői. 1889-ben új Coriolanus mutatkozott be Szacs vay Imre személyében és ekkor játszotta először Brutust Gyenes László. Ötvenedik előadása 1903. okt. 5-én volt. A Coriolanus következő reprize 1909. április hó 23-án volt. Ezen az előadáson a következő művészek működtek közre: Szacs vay Imre (Coriolanus), Jászai Mari (Volumnia), Cs. Alszeghy Irma (Virgilia), Hegyesi Mari (Valéria), Mátrai (Titus Lartius), Molnár László (Cominius), Gál Gyula (Menenius Agrippa), Ivánfi Jenő (Sicinius), Gyenes László (Brutus), Mihályfi Károly (Tullus Aufidius). Az egyik antiumi polgár szerepében résztvevett akkor az előadásban Sugár Károly, mint akadémiai növendék. Új szereposztásban 1921. jún. 8-án adták, ekkor a címszerepet Bakó László játszotta, Menenius Agrippa Horváth Jenő, Sicinius Nagy Adorján, Gyenes László Brutus volt. Megtartotta régi szerepét Jászai Mari, aki 42 éven át játszotta Coriolanus anyját. A tragédia két másik nőszereplője: Virgilia: Cs. Aczél Ilona, Valéria: N. Tasnády Ilona volt. Új szereplők Bihari Ákos (Titus Lartius), Pataki József (Cominius), Almássy Endre (Tullus Aufidius), továbbá Fehér Gyula, Gabányi László, Bodnár Jenő és Sugár Károly voltak.

*

Az irodalom tudvalevőleg tagadja

azt, hogy a színész teremtő művész. A drámaíró teremtő, a színész csak tolmács. Az esztétikus és színházi reporter urak persze azt mondják, hogy a színész szöveg nélkül semmi. Igen, de kérjük, mi a dal, az opera szerzője, szöveg nélkül? Sőt a legmerészebb kérdést vetjük föl: a világ legnagyobb költője, Shakespeare mi volna szöveg nélkül, ha ahelyett, hogy (kevés kivételekkel) darabjait teljesen kidolgozott történetek után írja meg, mesék szövésében fecserli el fantáziáját? Composicióinak erős lélektani valója nem azon nyugszik-e részben, hogy egy létező mesét kritizált meg és alakított helyesebbé, ahelyett, hogy új és primitív mesét szőtt volna? Coriolanus meséjét Shakespeare Plutarchból és nem Liviusból (Liviusból vette Tárkányi gyönyörű balladáját) merítette. De a tragédia összevetése Plutarchhal arról győz meg, hogy az anyagban többet kellett válogatnia mint midőn Július Caesart és Antónius és Cleopatrát írta. Coriolanus életrajzában nincs annyi színes epizód. De magának a hősnek jellege egy helyen nagyon eltér Plutarchtól. Coriolan itt a volszkok közt szinte alattomos, cselszövő. A száműzetés előzményei Plutarchnál oly kuszáltak, oly szárazak, oly epika jellegűek, mikép csodáljuk, hogy Shakespeare azokból formálhatott valamit. Pedig a költőietlen gabona-politika ott van száján a legnagyobb szenvedélyek közt és míg ez Plutarchnál száraz, Shakespeare-nél lánggá változott.

Elég volt különben Shakespearenek Plutarch egy odavetett megjegyzése, hogy t. i. Coriolan mindent azért tesz, hogy anyjának tessenek. (E megjegyzést egy polgár el is mondja a darabban.) És e megjegyzésből alakította Shakespeare Volumnia alakját, sőt a tragikai válság legfőbb indokait. Mert az, hogy Volumnia ráveszi fiát, kérlelje meg a népet s miután ezt Coriolan a maga módja szerint teszi meg, vagyis mégjobban fölingerli a népet, mely őt száműzi: ez nincs Plutarchban. A hatalmas jelenet anya és fiú közt Shakespeare műve. Menenius Agrippa is csak egy név Plutarchnál, semmi több. A történet elején áll csak elő ismert meséjével. Shakespeare a kedves humor örök szép alakját s a dráma fontos közvetítőjét Coriolanus és a nép között teremtette belőle.

Nem értjük, Hans Kreyssig hogy beszélhet oly kicsinyléssel Meneniusről, mint valami szöszátyár udvari bolondról. Menenius sajátságos modern alakja Shakespeare-nek, egy kedélyes francia nagybácsi, magyar táblabíró. Csodálatosan mai a jó kedv, mely belőle ömlik. A mi kritikánk úgy Szentpétery mint Szigeti alakításában megróttta a nagybácsias modort. Persze a kritika — mint rendszeren — nem ismeri Shakespeare-t s azt hiszi, hogy valami nagyot kell mondania. Tehát azt kívánja, hogy Menenius méltóságos szenátor legyen, mintha Rómában az emberek nevetni sem tudtak volna. Menenius nem holmi jupiteri alak. Jókedvű, pajkos öreg, ki kissé gyenge is. Mert a tribunokat előbb szemtől-szembe lecsepüli, de később még barátainak is szólítja, csakhogy megengesztelje őket. A volszok örökkel is berzenkedik és egyáltalában bizonyos — nem túlzott bensőségen kívül a színész által kedélyesen fogandó fel. Virgilia, Valéria és a családi élet rajzolása szintén Shakespeare leleménye. Legtöbbet vett és volt is oka venni Shakespeare-nek az Aufidiusszali viszonyból és az egész katasztrófából. Aufidius és Volumnia beszédeinek menete, sőt több mondata Plutarchból vétetett. Cseppet sem félt a lángész, hogy tolmácsnak találják nevezni. Dramaturgiai eljárását élénken világítja meg, mennyi mindent nem használt föl forrásából. Míg pl. Julius Caesar és Antoniusban a csodás epizódokat a hangulat emelése végett fölhasználja, Coriolanusban nem értékesíti Jupiter megjelenését Titus Latinus előtt, amit Plutarchban talált.

Shakespeare Plutarchból vette meséje tárgyát, de nem mindent talált ott, mint Kreyssig állítja. Hanem hogy egészben szövege Plutarch volt, az tény. E szövegben Coriolanus jellemének alapvonásai is mind megvannak. És mégis mily nagy különbség van Plutarch és Shakespeare Coriolanja közt. Plutarch Coriolanja egyszerűen a régi rend ellenharcosa s azért bukik. Shakespeare ennél szélesebb keretet, ragyogóbb szint ad a jellemnek. Plutarchnál a dac tragikumuma dönt. Shakespeare-nél ezen kívül van még valami ami szellemesebb.

»Coriolanus« a nem méltányolt tehetőség tragédiája.

Mintha csak »Hamlet« e kifakadását: »A rugás, mellyel méltatlanok bántalmazták a tűró érdemet« — vette volna kiinduló pontul egy egész tragikai történet megfestésére.

Mert Coriolanus joggal szegül a szokás ellen, hogy miután tizenhét csatában kapott sebet a hazáért, kiálljon a forumra, sebeit mutogatni és koldulni a voksot, hogy konzulnak válasszák meg. Ma nem ily kaudiumi jármot vetnek-e az érdem, a tehetség nyakába? És mi, kik ezt látjuk, nem érzünk-e Coriolannal, ki nem akarja tűrni a rúgásokat? Neki az okosnak a butáktól, az érdemesnek az érdemetlenektől, a vitéznek a gyáváktól kell koldulni a voksot. Ma nincs-e így? A tehetségtelen bírása a tehetségnek, a nem szakember a szakembernek.

Mert ritka szerencse az, hogy a költés magában elég legyen. Mellékes dolgok kellenek a lényeges előbbre vitelére: bókolás, nők körül forgolódás. Nem hiába mondja Bolingbroke, hogy úgy lett miniszter, hogy jól táncolt és úgy cseppent ki a miniszterségből, hogy náthás lett. A kitűnő oklevél nem szerez állomást, hanem az előszobázás. Ez igaz. Nem kell-e minden nagyratörő tehetségénél nyitott kérdésnek tekintenünk, vajjon miért is bukott el? Vétsége az, ami éppen érdeme: nemes büszkesége, mely nem hivatkozik más protekcióra, csak érdemeire. Egy Coriolanus legyen megalkuvó, hűnyász? Lám Caesar hízelgett a népnek és az újabb történelem azt a paradoxont tanítja, hogy az a Caesar, aki megbuktatta a szabadságot, demokrata volt, a hatvan összeesküvő pedig Brutusszal élén arisztokrata! Caesar cselszövő jellem, kinek mindezt a hatalom bírására kiaknázó szerepe már a Catilina-féle mozgalomban, még pedig igen alattomosan kezdődik. Ily egyén nem lehet tragikus és Shakespeare tragédiájának is Brutus a hőse, nem Caesar. Caesar valóban kevély, gőgös, mikor elérte a hatalmat. Coriolan is az, de nem úgy, mint Caesar. Ő neki ez az egyetlen természete, ő nem lehet más. A ő »kevélysege — mint az első polgár, persze nem dicséret, hanem gáncs céljából mondja róla — akkora mint érdeme.« Coriolanus nem gőgös a magához hasonló nemes jellemek közt a szenátusban (mint Caesar!), sőt alázatos. (Mol-

nár György szerint »Világostól Világosig« című könyvében Egressy Gábor kiválóan gőgös volt s így bűnösebbé tette Coriolánt. A nagy Egressynek a hagyomány szerint Coriolan hatalmas szerepe volt. Persze azt — miután Molnár nem említi — nehéz eldönteni, Egressy a szenátusban, a maga emberei közt is gőgös volt-e? Ez esetben hibázott volna. Maga Molnár az arisztokratákali jelenetekben feltűnően szelid volt.) Ő zord, mogorva ember, mint a legtöbb tehetség, mely csak dolgainak él. Ő mást is oly erősnek akar, mint maga s aki nem ilyen, azt megveti. Az életben látjuk, hogy ez kivált erős és nagyalakú embereknel rendes dolog. Coriolanus is ilyen. Hisz ő az erő, a vitézség tehetsége, ő nem vezéri tehetség. A kevély ember nézi, hallgatja, vajjon látja-e őt más. Coriolan szerényiségében szinte elvonult, vad, de mily nemes! Kapott sebei fájnak — mondja — ha beszélnek róluk.

A tanácsülésből, hol ünnepelni akarják, megszökik. Mily jellemző, hogy a nép folyton gőgösnek mondja. Senki oly hamar és oly alaptalanul nem kerül a tudatlanok szemében gőg hírébe, mint a tehetséges ember.

Azonban nehogy okoskodásunk oda juttasson, mintha minden tehetség sorsa a tragikum volna, tisztázzuk Coriolanus tragikumát.

A tragikai hős jellemző vonása a szeretlen erős akarat. Ez kell minden tehetségnek, de nem mindet dönti bajba. Nem minden tehetség áll legyőzhetetlen akadályokkal szemben, amelyek az ember vérmérsékletét felingerlik és jellemét kihozzák sodrából. Coriolanus tragikuma, hogy nem nyugszik bele a létezőbe. Midőn végre consullá választják s a voks kérésén teljes büszkeségét megmentette, szembe száll a tribunokkal s a tribuni hatalom eltörlését emlegeti. A gabonakiosztási mizériáknak vége és ő újra szóba hozza. Ez dönti bajba. De mily igaz ez! Nem ilyen az élet? Nem meg gondolatlanság-e szülője minden tragikumnak? És nincs-e oka minden meg gondolatlanságnak? Nem Volumnia-e Coriolanus rossz szelleme, mint lady Macbeth? Nem látjuk-e az életben, hogy rendszeren éppen a békítő kísérletek alkalmával hiúsul meg a béke, mert a bocsánatot adandó fél ritkán nagylelkű, hanem

korán hiszi magát győztesnek és kihívó modorával tönkre teszi a várt jót. Coriolanus — mint minden tragikus — bolondot tesz, de e bolondság minden pontjában természetes, igazolt. Volumniának ismernie kellene fiát. Mivel ezt csak anyja bírja megtörni, azt hiszi az anya, meg is van törve s bátran ereszti fiát a forumra, hogy elleneit megkövesse. Oda is megy Coriolanus, de csodáljuk-e, hogy szembe kerülve a tribunok kihívó pofáival, elfeled mindent és azt kérdezi: mi joga fosztották meg a konzulágtól? Lehetetlenné teszi magát Rómában és így Rómán kívül is. Mert egy Coriolanus nem lehet más csak római. Az élet viszonyait megveti és mégis közöttük akar élni. Ezt joga van követelni, de az élet a legnagyobb tehetségtől és érdemtől is — fájdalom! — politikát kíván. A tragikai valóság Shakespeare minden más tragédiájától eltekintve »Coriolanus« harmadik felvonásában teljesen kifejlődött. Ami hátra van, az utójáték és tragikai eredmény csupán.

Nem fogadhatjuk el Gosche azon észrevételét, hogy Coriolanus tragikumája az, hogy hazája ellen fog fegyvert. Coriolanus a látszat dacára éppen nem áruló. A darabban sem ellenei, sem jóbarátai nem mondják annak. Emezek még igazat is adnak nek; oly rendkívüli az ő lépése. A volszk nép latin törzs volt s így Coriolanus győzelme esetére sem lehetett volna olyan áruló, ki nemzetét haszonlesésből idegennek adja el. De e győzelemig Coriolanus nem jut el: nemes jelleme nem engedi. Coriolanus tragikumája nem az önküzdésben van, hanem azon titáni harcban, melyet a harmadik felvonásig vívott és tragikumája ott telt be, midőn még nem is lehetett »áruló« — t. i. száműzetése előtt. A cselekvény itt látszólag be van fejezve. De ha csakugyan be lenne zárva Shakespeare által, ez olyan töredékessé tenné a darabot, mint amilyenek ma pl. »Nórát« találjuk, mely minden, a színházból távozó néző lelkében kérdő-jelet hágy az iránt, hogy mi történik tovább Nórával?

Coriolanus tragikumát két tényező dönti el. Az egyik anyja, ki — hogy úgy mondjuk — belealvalja a harcba, a másik a tribunok által vezérelt nép, melyen Coriolanus ereje megtörik.

Amennyire nem diplomata Coriolanus,

annyira az anyja, Volumnia. Nagy alak, de nem lelkesítő. Csak a német tudós — pl. Kreyssig — találhat benne obligát »glühende Liebe«-t. Roppant rideg fenség, alpesi csúcs. Nőietlen. Fiánál is jobb szereti fia dicsőségét. Shakespeare szándékosan rajzolta így ez anyát és hogy nem érzett vele, mutatja, hogy sietett Coriolanus nejét, Virgiliát ellentétül melléje helyezni. Amely kis igénytelen alak e nagy műben Virgilia, az ibolya szerénységével illatossá teszi maga körül a rideg világot. Nem érti ő a dicsőséget, ő csak ura életéért aggódik. Míg Volumnia előre el van ragadtatva a sebektől, mikkel fia a csatából meg fog térni, ő ijedten jajdul föl. Míg férje távol van, ki nem teszi lábát a házból a hű és szerető nő. De azért Volumnia is mély és igaz alak minden ízében. Ma is vannak ily rettentő kemény, nemes alakok, milyeneket kivált a regényirodalomban látunk, ellesve az életből. Talán az anyák közt még több a kemény, hajthatlan, mint a feleségek közt. A kor kergesít, nem puhít. Lady Macbeth, ki urát bűnbe hajtotta, megtörik, korán elveszti erélyét, Volumnia, az anya, szó nélkül hagyja fiát elveszni.

A nőiesség nála nem a szelidségben, hanem az alkalmazkodásban nyilvánul, mely a nőt gyakran következtetlenné teszi.

Ez a minden ízében büszke, római nő, ha kell, még a volszknak is hízeleg. Midőn Rómáért könyörög fiának, így szól:

»... Ne menj még!
Ha kérelmünk a rómaiakat
A volszok veszte árán óhajtná
Megmenteni, kik uraid: méltán
Átkozhatnál becületed gyilkosul.
Nem! Mi kérünk, légy mindkettő engesztelője,
Hogy így szóljon a volszk: kegyet adánk, —
S a római: mi kaptuk azt és mindegyik
Téged jutalmazva kiált: Légy áldott!«

Igy szól a kemény római nő, mert ott látja a volszk Aufidiust és fia feleletét — ravaszul hízelegve az ellenek — meg akarja könnyíteni. Volumnia továbbá épp úgy megveti a népet, mint Coriolanus. Mégis azt kívánja ettől, hogy alázza meg magát, csak hogy a konzulágtól el ne essék. És e kívánatával oka lesz fia szerencsétlenségének. Vesztét pedig azzal idézi maga elő, hogy Róma iránt kiméletet könyörög tőle. Csakhogy mivel ő a Rómát

Dankó Pista

Dárdai Gyula

Daróczy Ilka

D'Arrigó Kornél

Dávid Mihály

fenyegető vész oka, mint igaz római nőnek nem szabad haboznia fiára befolyást gyakorolni, sőt fiát fel is áldozni. Ez bűnhődése, mert tudja, ha fia megkegyelmez Rómának, el kell pusztulnia. A pár szó, melyben a költő Volumnia fájdalmát Coriolanus száműzése után megszólaltatja, megmagyarázza, hogy e nő, mint a büszkék általában, szó nélkül, de mély keservvel fogja elszenvedni fia bukását, melyet akaratlanul idézett elő.

Coriolanus nyílt ellene a nép, illetőleg a tribunok.

A kommentátoroknak feltűnik, hogy ez a nép csak söpredéke Rómának. Tényleg a »Coriolanus«-ban szereplő nép inkább a caesarok dolog-kerülő tömegének látszik, mely kenyeret és cirkuszt követelt (panem et circenses). Máriusig a rómaiak hadserege a nép volt, mely a háborúból megtérve ekéje után látott. Ezzel a néppel volt lehetséges a köztársaság. Ily nép — gondolnók — moraliter magasabb nívón áll, mint az a nem katonáskodó tömeg, mely a későbbi monarchiát lehetségessé tette. Ámde mit látunk ma? Ma is e katonaság jóformán a nép maga. És azért a mai nép csak oly önállótlan, csak úgy eszközül adja magát, mint az, amelyet Shakespeare rajzolt. Mert az utcák tömegében a csahosok mindig a dologkerülők — mint ma látjuk — kik a zavarosban szeretnek halászni.

A kézimunka minden időben eltompítója az intelligenciának és lehet a föld még oly művelt, aki nem az eszét, hanem a tenyerét dolgoztatja, mindig a szellemi szinten alul kell, hogy maradjon. Shakespeare ezt a mély igazságát az emberi természetnek figyelte meg a köznépből és ezért ad oly komikus típusokat, midőn első, második, harmadik polgárai politizálni akarnak. Shakespeare semmiképp sem akarta a népet (mint a kommentátorok állítják) saját kora arisztokratikus megvetésével rajzolni. Ő szerette a népet. Ezen feltevést már csak azért sem helyeselhetem, mert az angol nép már Shakespeare korában sokkal szabadabb volt, mint Európa más népei. Ő csak az adott helyzet szerint rajzolta tömegeit és hánykódtatta vezetői, irányzói akarata szerint. Mert a nép nem gondolkozik, csak ösztöne van s a vezetők ezt használják föl, de ha nem

ügyesek, a vadállat, mint »Coriolanus« végén szelidítője ellen fordul. Igaz, hogy ez a nép tudhatta volna, hogy Coriolanus a hazát csak a patriciusok rendjében s a népet ennek szolgájaként képzele. Mit törődjek a nép oly hazával, melyben ő nem számít?... Persze ezt csak a vezetők hitetik el a néppel, mert hisz látjuk, mennyire számba veszi a római nemesség a nép akaratát, melynek Coriolanust is feláldozza.

A kritika hangsúlyozza, hogy Shakespeare a nép vezéreit, a tribunokat, kellelénél rosszabbaknak rajzolta.

Pedig azt csak természetesnek találjuk, hogy a tribunok cselszövők és közeli rokonai a gazoknak. Kérdjük ugyanis, ha Coriolanusszal igazságos tribunok állanak szemben, akik őt megértik, akik nem előre kürtölik, de bevárják, míg valóban a nép ellen cselekszik, kérdjük: miként állhatna elő akkor összeütközés Coriolanus és a nép között? Ez csak úgy állhat elő, hogy az ellenfelek közt szellemi aránytalanság erkölcsileg is aránytalanságot idéz elő. Az egyik nagy, a másik törpe. Régi dolog az, hogy gazdag és szegény, nemes és aljas, okos és buta ritkán tűrik meg egymást. Az érdemtelen is észrevétetni akar csakugy, mint az érdemes és tehetség nélkül lévén, iriggyé válik. A félelem Coriolanus nagy tehetségétől és a hiúság teszi intrikusokká a tribunokat. Különben Shakespeare csodás esetét itt sem egy festébe mártotta, mert Junius Brutust engesztelékenyebbnek rajzolta, mint a szüntelenül rágódó Sicinius Valutust. A tribunok magatartása Coriolanus iránt szintén az életnek egy igen gyakori jelensége.

Hányszor tapasztaljuk, hogy a valódi ambíció emberét közöny fogadja, akár irigységből, akár bosszúságból, hogy miért akar különbet, mint a többi emberek. Ezek a többiek, míg más lelkesedik, vállukat vonják és úgy gondolkoznak, mint Sicinius Valutus Coriolanus száműzetése után:

»... A város áll

És állana, ha még jobban gyűlölné is.«

(IV. f.)

Ha nem a gyűlölködő Sicinius Valutus mondaná ezt, mily morált kellene e szavakban találnunk! Az ambíció és tehet-

ség nélküli embernek csak úgy van joga élni, mint aki nincs ezek hijával. Végére, tehetség nélkül el volna a világ, mely valahogyan mindig megvolt, megvan és meglesz. De amikor az ambíciótól bűn lenézni azt, aki nem tehetséges, épp oly emberi színvonalon aluli dolog gyűlölni, irigyelni, akadályozni, jeges vízzel leönteni a tehetséget, sőt ez tán nagyobb véték, mert ha amaz azt veti meg, akiben semmit sem talál, az utóbbi olyant vet meg és olyan ellenmunkát, akiben van valami értékes. E helyzetet mutatja be Shakespeare realiztikusan a tribunok alakjában, kiknek kicsinyessége nincs a történeti valószínűség ellen. Mert a történeti Coriolanus is hatalmas és érdemes alak volt, ki kíméletet igényelt, melyet, ha nem kapott meg, úgy ellenfeleit nem sorozhatjuk a nemes jellemek közé.

»Coriolanus« a Shakespearei művek közt is sajtós remekmű. A szerelem épp úgy hiányzik belőle, mint »Athéni Timon«-ból és ehhez képest mégis a dél melegének szellője leng világában. Az anya és a fia közti viszony oly érzelmeket ver föl, mik a szerelemhez hasonló mélyen markolnak a néző szívébe. De a hős jellege is megkapó, csodálatos és természetes hajlamánál fogva megnyerő. A környezetben szív és humor érvényesülnek. Timonon kívül nincs tragédiája Shakespeare-nek, melyben annyira takarékoskodnék az ember-élettel. Az egy Coriolanus hal meg benne. A hangulatot, mely a műben nyilvánul, érdekes megfigyelni. Örökösen Coriolanusról van itt szó. Akár félelemből, akár szeretetből, mindenki róla beszél. Ő szüntelen jelen van a színen, ha nem is testileg, de szellemileg. Mint manapság egy roppant szenzáció a hirtelen minden rovatát megtölti, úgy uralkodik Coriolanus a közhangulaton. A rendezői plajbásznak nem sok dolga van a tragédiánál. Ez a hőst környező hangulat egyik fő kezesse a remekmű egységének, mely egyébiránt a Shakespearei darabok között is kiválóvá teszi.

Bár a felvonások itt is változásokra oszthatnak, minden felvonás befejezett egész és saját jelleggel bír. A compositio egysége hasonlíthatatlan koncentráltabb, mint »Antónius és Cleopatra«-ban, de még »Julius Caesar«-ban is. Az első felvonás a

legremekebb expozíció. A cselekménybe bevezetés a zajos előzmények dacára fenséges nyugalommal és várakozással tölt el, mint egy hatalmas palota előcsarnoka.

A második felvonás fényes álperspektívát mutat a hős szerencséjére, mely őt embertársai fölé helyezi és amelyet látszólag bizton élvezhet. Ez a látszólagos jólét, derűtség mily jellemző Shakespeare tragédiáiban. Coriolanusban is sajátos. A harmadik felvonásban tör ki a válság, melyet visszafojtott lélekzettel nézünk.

»...Bátorság, dőreség,

Ha omló épületnek veti vállát meg.«

(III. 1.)

Cominius e szavaiban benne van a hős egész lelki állapota, páthosza. A lelán-colt szörnyeteg féket oldva tör elő. Csupa várakozás, csupa vulkán itt minden. A negyedik felvonásban az izzó lángfolyam a föld alá buvik és darabig ott foly tovább. Fenn a földön kies, derült minden. Szinte azt érezzük, mintha a cselekmény megállt volna. Pedig mily művészi és élethűleg megdöbbentő e nyugalom. Ha nem tudná a néző a történelemből, mit tett Coriolanus száműzetése után (amiről Shakespeare nem tehet, hogy a néző tudja) mindenki tele volna várakozással, vajjon mit akar Coriolanus? Mert míg más tragédiákban a hős személye végmegerőltetésben vergődik, itt nyugodt, szinte derült. E példa is mutatja, mennyire nem kötötte magát Shakespeare iskolás szabályokhoz. Hőse itt oly nyugodt, mintha egy egészen új darab kezdődne. Pár szóban fejezi ki megvetését honfitársai fölött, de nem tombol, nem siránkozik. Ember, ki csak bosszújának él s erre nyugodtan szövi terveit. E bosszúért tesz erőszakot természetén, mely Antiumban sokkal türelmesebb, mint Rómában. Pedig magatartása mutatja, hogy nem érzi magát jól a volskok közt.

Az ötödik felvonásban a katasztrófa, amely régen előkészített, mégis oly hirtelen. A hős szenvedése szavak dolgában a minimumra van redukálva. Jó darabig szinte csak tárgyalt, alkudozik anyjával, aki hatalmas csapást tud azon helyre mérni, amelyet az előtte járt küldöttek vagy nem ismertek, vagy nem mertek volna érinteni:

»... Menjünk!

E férfi anyja volsz asszony vala,
Corioliban él nője s e fiu
Véletlenül ütött reá. Már mehetünk,
Hallgatók, míg a város lángban áll:
Akkor még mondok valamit!...

A nemzetiségéből kivetkezetségre célzó gúny és (az anyának) a lángok közé állított alakja a kemény férfiú erejét egyszerű lelankasztja. Mily hihető ez! Könyörgésnek, térdelésnek ellent állt, ennek nem. Önérzetének rejtett ajtója ki van nyitva: Az anya győzelme belopódzhatik! És mily kevés szóban fogadja el Coriolanus itt az új helyzetet. Főindulásával hamar készen van és — mit mondanának Racine-ék? — egy kis borra hívja be vendégeit! Ilyen realiztikus Shakespeare. Szerinte az ember utolsó percéig ember és nemcsak igével él. A nagy jelenet e nyájas lezárása a katasztrófa küszöbén valóban sajátzerű, élethű és igaz. »Hamlet«-ben is megvan egyébiránt. A hős bukása, vége oly megnyugtató, vértelen benyomást kelt, mint egy márványba véssett, szenvedés gondolatát nem keltő, ideális halál.

(Rakodczay Pál)

Corneille Pierre, fr. drámaíró, sz. 1606. júniusában, megh. 1684. szept. 30-án, Párizsban. Iskoláit a jezsuitáknál végezte, azután jogot tanult, de az ügyvédségről lemondott. Ifjúkori darabjai közül a »Melite«, »Clitandre« és »Az özvegy« szíves fogadtatásban részesültek. »Medea« után a vígjátékhoz tért vissza és »L'illusion comique« c. vidám játéka harminc esztendőn át volt az egykoru francia színpad kassza-darabja. Igazi nagy teljesítménye azonban a »Cid« (L. o.), amelyet Guillen de Castro spanyol eredetije után dolgozott fel. Ezt a darabját ellenségeinek és irigyeinek, köztük Richelieunek gyűlölködő kritikája ellenére olyan megbecsülés fogadta, hogy a franciák ettől a darabtól számítják irodalmuk aranykorát. Ugyanez a jelentősége »Horatiusról«, »Cinnáról« és »Polyeuctesről« írt három tragédiájának. Alarçon nyomán írt »Le menteur« (A hazug) c. komédiáját a franciák a magasabbrendű vígjáték ősenek tartják. Egész sor tragédia követte még ezeket a »Pompeius halálá«-tól »Pertharites«-ig, de amikor az utolsó teljesen megbukott, elkedvetlenedve fordult

el a színpadtól és befejezte *Kempis Tamás fordítását*. Csak mikor Molière szintársulatával került össze és befolyásos pártfogóinak, főleg Fouquetnek sürgetésére visszatért a színpadhoz, »Oedipus«-a, »Sertorius«-a és »Otthon«-ja ért el némi sikert, többi darabja azonban újból megbukott. Noha már 1647-ben megválasztották a francia akadémiába, csak 1662-ben költözött Párizsba, ahol nehéz megélhetési gondok között valósággal inséget szenvedett haláláig, mert évjáradékát 1674-ben megszüntették. Corneille a régi francia drámának legnagyobb művelője, páthosza egyszerű és mély, tömörség, erő és fenség jellemzi legjobb műveit. *Magyar fordításban* a »Cid« és »Horace« már a XVIII. század végén megjelent. Újabb C.-fordítások: »Cinna« (Pajor J. 1887.), »Cid« (Radó A. 1889.).

Cornelius Péter, német zeneszerző, sz. 1824. dec. 24-én, Mainzban, megh. u. o. 1874. okt. 26-án. Munkája: »A bagdadi borbély«, víg dalmű 2 felv. Ford. Kereszty István, (1889.) majd újra: Ábrányi Kornél. Bem. 1891. dec. 30. M. Kir. Operaház.

Cornelius Péter, dán kir. kamarazeneszerző, nálunk 1913. jún. 3-án vendégszerepelt az Operaházban, a »Lohengrin« címszerepében. A kopenhágai opera hőstenorja volt, majd a londoni Covent Garden operában énekelt.

Cornemuse (fr. kormüz), dűda; régi dudatánc és zenéje.

Cornet, a braunschweigi udvari színház tagja, feleségével 1834. máj. 26-án vendégszerepelt Pesten, a német színházban a »Fra Diavolo« címszerepében, — neje pedig Pamela szerepében. — »Ezen művészpárnak énekorganuma a vékonyabbak s gyengébbek, de kellemesek közé tartozik... szerepét ezuttal szerencsésen vivé ki s hitvesével együtt, ki a változatokat ismételte, minden felvonás után kihívást és tapsokat nyert«, — írja róluk a »Honművész«, 1834. 43. és 44. számában.

Corneillei (kornevilli) harangok. Regényes operett 4 felv. Szövegét írták: Clairville és Ch. Gabet, ford.: Rákosi Jenő.

Zenéljét szerz.: Robert *Planquette*. Bem. 1878. márc. 23. Népszínház. Szereplők: Henry marquis: Solymossy Elek, Gáspár: Együd István, A bíró: Tihanyi Miklós, Grenicheux: Kápolnay János, Germain: Sziklai Emilia, Serpolette: Szigligeti Józsefné Pálmay Ilka, Jegyző: Karikás József. *100-ik előadása*: 1880. ápr. 21. A 99 előadást 129,171 egyén nézte meg. *150-ik előadása* 1886. aug. 25-én volt. Felújították 1904. ápr. 9. A *Népopera*ban bem. 1911. december 22-én; majd felújították 1915. febr. 6-án. A Király Színház is műsorára tűzte 1919. április 17-én, midőn Kosáry Emmi énekelte Germaint, Lábass Juci volt Serpolette, Gáspár apót Rátkai Márton kreálta, Király Ernő a márk szerepét kapta, Nádor Jenő Grenicheux-t játszotta. *Kolozsvárott* 1878. aug. 17-én adták először. Henry: Várady Miklós, Gáspár: Szentgyörgyi István, Serpolette: Abonyiné volt. *Párizsban* a Folies Dramatiquesben 700-adszor: 1881. márc. 2-án, 900-adszor: 1883. aug. 21-én, 1650-edszer: 1896. szept. 11-én adták. *Londonban* 600-ik előadása 1879. dec. 8-án volt.

Corona Leonora, olasz operaénekesnő, sz. *Texas-ban* (Amerika), 1894-ben. Már mint gyermek feltűnt szép hangjával. 18 éves korában Roberts csikágói operaigazgató biztatására kezdett komolyan énektanulmányokkal foglalkozni és nemsokára színpadra lépett. Énekelt Róma, Verona, Brescia, Firenze, Venezia, Barcelona, Madrid, Lisszabon, Oporto színházaiban. Nálunk 1926. jún. 8-án mutatkozott be a Városi Színházban és 1929. máj. Giglivel.

Corradini, fellábú táncos, 1864. júl. 11-én fellépett a budai Népszínházban.

Così fan tutte, (ol.) a. m. így tesznek mind (a nők). Mozart kis operájának a címe, szövege Lorenzo da Ponte-tól. 1790-ben Bécsben adták először. Szöv. ford. Vidor Dezső, 1921.

Costa Carl, humorista, színműíró, a bécsi józsefvárosi színház igazgatója, sz. 1832. febr. 2-án, *Bécsben*, megh. 1907. okt. 11-én, u. o. Írt több bohózatot, ezek közül magyar színpadon is színre kerültek: »Könnyű lovasság», »Fokról-fokra».

»A kolduló barát és a megvadult szabó«, vig életkép 4 felv. Ford.: *Csergő* Hugó. Bem. 1900. aug. 2-án, Városligeti Színház. »A keringőkirály«, énekes boh. 4 felv. Tsz.: *Brandl* János és *Mannstüdt* Vilmos. Ford.: *Komor* Gyula. Bem. 1900. szept. 15-én u. o.

Costetti Giuseppe, olasz színműíró, sz. 1834. szept. 13-án, *Bolognában*. »Solita storia« c. színműve színre került a Nemzeti Színházban Radó Antal fordításában: »Mindennapi történet« címmel.

Costume, (fr. ejtsd: kosztüm), a színpadon használt jelmez neve (V. ö. Kosztüm-próba). *Kunoss* Endre szerint a costume = díszruha, divatöltözet, népruházat (»Gyalulat« c. könyve. Pest, 1835. 22. oldal.)

Coullisse, (fr.) = Kulissza. (L. o.)

Coullisset űr, boh. 3 felv. Írta: *Blum* Ernest és *Toché* Raoul. Ford.: *Mihály* József. Bem. 1897. nov. 5. Vigszínházban, hol nagy siker mellett adták *Hegedűs* Gyulával a címszerepben.

Couplet, (fr. kiplé), eredetileg két párhuzamos ritmikái tétel összekapcsolása egy strófába. Általában vidám dalstrófa, könnyed, fülbemászó dallammal, kedélyes refráinnel. Operettekben nagy szerepet játszik. Szokásos helyi vonatkozásokat beleszőni, így még sokkal hatásosabb. Többnyire az énekes-kómikus adja elő.

Couqui (kuki) *Claudia*, táncosnő, 1863. ápr. havában mutatkozott be nálunk, Budán.

Courteline (kurtlin) *Georges*, fr. színműíró, (eredeti néven *Georges Moinaux*), sz. 1869-ban, *Toursban*. megh. 1929. június hó 25-én. Miután elvégezte tanulmányait, katona lett, majd a francia kultuszminisztériumba került. Első kötete »A svadron vidámságai« (Les gaités de l'escadron) 1886-ban jelent meg, de páratlan népszerűségét »Boubouroche« c. kötetének köszönheti, amelyben apró satírákat írt a hivatalnokvilágról, törvényszéki esetekről, a törvények és rendeletek fonákságairól. Ezeket a darabjait mindenütt a világon játszották és Budapesten

is a legtöbbet. »A rendőrfőnök jó fiú« c. egyfelvonásosa nálunk a Nemzeti Színházban került színre és ma is majdnem minden kabaré-színpadon szerepelnek darabjainak fordításai és átdolgozásai. Számos regényt és rengeteg apró novellát is írt; a francia irodalmi nagydíjjal 1922-ben őt tüntette ki a francia írók egyesülete. Nálunk előadott színművei: »A tolmács«, vj. 3 felv. Ford.: Góth Sándor. Bem. 1902. szept. 5. Vígszínház. »Férj és feleség«, vj. 1 felv. Ford.: Vajda Ernő. Bem. 1908. nov. 7. Thália Színpad. »Megmentem Margitot«, vj. 2 felv. Tsz.: Wolff Pierre. Ford.: Gábor Andor. Bem. 1910. nov. 26. Várszínház.

Cousser Zsigmond János, magyar származású zeneszerző. (Lásd: Kusser).

Crampton mester, dráma 5 felv. Írta: Gerhard *Hauptmann*. Ford.: *Karcsag* Vilmos. Bem. 1897. okt. 8. Nemzeti Színház. Személyek: Crampton: Ujházi Ede, Gertrud: Vizvári Mariska, Özv. Viesnerné: Paulayné, Strähler Adolf: Császár Imre, Strähler Miksa: Dezső József, Kircheisen: Egressy Ákos, Milius mérnök: Hetényi Béla, Janetzky: Latabár Kálmán, Popper: Horváth Zoltán, Feist: Abonyi Gyula, Kassner: Kőrösmezzei Gusztáv, Seifert: Szigeti Imre, Kunze: Paulay Ede, Löffler: Gabányi. Új szereposztással *Bálint* Lajos fordításában Somlay Arturral 1917. április 28-án adták.

Cremonai hegedűs. Opera 2 képben. Szövegét írta *Coppée* Ferenc és *Beauclair* Henrik. Ford.: *Ábrányi* Emil. Zen. szerz.: *Hubay* Jenő. Bem. 1894. nov. 10. M. Kir. Operaház. (Mint drámát a Nemzeti Színház is bemutatta.) Szereplők: Taddeo Ferrari: Ney Dávid, Filippo: Takáts Mihály, Sandro: Arányi Dezső, Giannina: Ábrányiné, Podeszta: Szendrői Lajos. 25-ödször: 1895. november 10-én, 50-adszor: 1898. jan. 27-én, 100-adszor: 1925. márc. 12-én adták. *Düsseldorfban* bem. 1895. okt. 11. *Prágában* bem. 1895. okt. 13. *Stuttgartban* 1895. dec. havában adták. Ugyanezen időtájtban adták még: *Lipszében*, *Nürnbergben*, *Königsbergben*, *Frankfurtban*, *Bázelben*: 1898. febr. végén mutatták be.

Crescendo, (ol.) kressendo, zenében növekedő erővel (hangerőben). Ellentéte: decrescendo vagy diminuendo.

Cristofani József, sz. 1862-ben, megh. 1925-ben. A M. Kir. Operaház műszaki főfelügyelője volt. Drezdában született, ott is végezte műegyetemi tanulmányait. Nagy tisztelője volt a színpadnak és már egyetemi hallgató korában segédkezett a drezdai kir. udvari Operaháznál, így ott le is szerződtették műszaki vezetőnek. Az évek folyamán megkonstruálhatta ott az összes Wagner-operák technikai szerkezeteit, sőt Wagnerrel együtt dolgozhatott. Drezdából a hannoveri Opera hívta el Mahler Gusztáv ajánlatára, akivel évtizedes barátság fűzte össze. Ugyancsak Mahler ajánlatára hívta meg a M. Kir. Operaház 1889. őszén, műszaki felügyelőnek. Alapos szakismerete Operaházunkat avult technikai gépezeteiből modern európai nivóra emelte, amiért is, legfelsőbb elismerésképpen a »Ferenc-József-rendet« nyerte el.

Croisset (kroasszé) Francis de, fr. drámaíró, sz. 1877. jan. 28-án, *Brüsszelben*. Nálunk előadott színművei: »Aranyhíd«, boh. 3 felv. Ford.: *Molnár* Ferenc. Bem. 1903. dec. 3. Vígszínház. »Hol a boldogság?«, boh. 3 felv. Ford.: *Molnár* Ferenc. Bem. 1906. ápr. 9. U. o. »Lupin Arzèn«, szmü 3 felv. Tsz.: *Leblanc* Maurice. Ford.: *Aáorján* Andor. Bem. 1909. máj. 1. U. o.; »Az Ur szölleje«, vj. 3 felv. Tsz.: *Flers*. Ford.: *Heltai* Jenő. Bem. 1923. ápr. 7. U. o. »Az új urak«, vj. 4 felv. Tsz.: *Flers*. Ford.: *Heltai* Jenő. Bem. 1927. jan. 28. Magyar Színház.

Crommelynck (kromleink) Fernand, belga származású fr. drámaíró, sz. 1888-ban. Színműve: »Csodaszarvas«, vj. 3 felv. Ford.: *Karinty* Frigyes és *Kosztolányi* Dezső. Bem. 1923. szept. 29. Renaissance Színház.

Csabai Erzsébet, színésznő, sz. 1891-ben, *Békéscsabán*. Színpadra lépett 1911-ben.

Csabai Zsigmond, színész (családi neve: Robin Antal), sz. 1860. *Békéscsaba*.

Színpadra lépett 1879. márc. Krecsányi Ignácnál.

Csabay (Chiabay, Kubaj) Pál, színész, sz. 1804-ben. Előbb színigazgató volt jó hosszú időn át a vidéken. 1848-ban honvéd kapitány. Megh. 1865. febr. 27-én, *Debrecenben*, ahol 30 évig volt igazgató. Pályáján 40 évig működött. Első neje *soproni Éder Antónia*, színészgyermek, sz. 1811. télhavában, *Kolozsvárott*, megh. 1838. máj. 19. *Debrecenben*. Atyja Éder György, anyja Táborné Anna. Énektanulmányait Kolozsvárott végezte Grosz Péter Józsefnél. 1823-ban Miskolcon lépett színpadra. 1828. febr. 13-án Csabay Pál felesége lesz. 1830-ban Kassán működik, azután bejárja Bihar-, Arad-, Temes- és Torontálmegyéket és Déryné mellett ő is előkelő nevet vívott ki. 1833-ban újra Miskolcon van, 1834-ben Kolozsvárott, 1835-ben Nagyváradon, azután Bécsbe megy, — onnan visszatér és Budán aratja babérait, 1836-ban ismét Miskolcon játszik, egy év után az ujonnan megnyitott debreceni Nánássy-színház tagja, 1838. jan. 6-án Kassán találjuk, hol 13-án »Zampác«-ban halálos betegséget, aszkórt kapott. Azután játszott még 16-án a »Párisi naplopó«-ban, 20-án »Griseldis«-ben és 22-én, utoljára a »Korona és vérpád«-ban. Gyermeke: Bertalan. Testvérei: Eduard, Luiza, Terézia. Cs. második neje: *Szakáll Klára*, színésznő, sz. 1819-ben, megh. 1879. márc. 15-én, *Debrecenben*. 1835. december 25-én lépett a színipályára. 1838-ban Miskolcra Lilla néven elsőrendű tag a Nemzeti Színházban. A pesti árvíz után Pergő Csesztin Aradra szerződtette, hol feltűnő szépségével és kedves játékával a közönség kedvence lett. Az egykori kritika így emlékezik meg róla: »Ő méltó kegyencője a közönségnek, mert éles szintapintatával sokszor föltülemelkedik várakozásunkon. — Hangja is olly kedves a színpadon, mint épen Laborfalvié s ha szavalatával is hozzáig emelkedik, én nem tudandok akkor a kettő között különbséget tenni.« (*Honművész*, 1838. május 1.). Azután Debrecenbe megy ismét, ahol Csabay Pál felesége lesz. Onnan Kolozsvárra hívják, majd Pozsonyban játszik az országgyűlés tartama alatt. 1848. után Párizsban tartózkodik tanulmányuton. Később hősnő sze-

repeket játszik. 1862-ben Szabadkán volt. 1875. márc. 17-én Aradon megülte 40 éves pályafutása jubileumát a »Szer az anyósok ellen« és »Egy órán át osztrák császár« c. darabban. Szerepei: Erzsébet királyné (Essex), Gertrud (Gritti), Sári (Egy zsidó), Mogoriné (Mama), Zrinyi Ilona (Rákóczi fogsága) stb.

Csaby Imre, hős-színész, sz. 1833. nov. 10-én, *Városhídvégen*, Somogy megye, megh. 1914. szept. 23-án, *Budapestben*. — Veszprémben a piaristáknál járta iskoláit, azután színész lett és 1854. máj. 12-én lépett először színpadra, Hódmezővásárhelyen. Azóta több társulatnál működött, mint elsőrangú hős- és jellemszínész. Egyideig igazgató is volt a 60-as és 70-es években. 1872. ápr. 24-én fellépett a Nemzeti Színházban, »Brankovics György«-ben. 1883. szeptember 2-án a Népszínházban is vendégszerepelt a »Fitty«-ben, a rongyos ember szerepében, szép sikerrel. 1890. január havában a Nemzeti Színház énekkarába szerződött. Munkái: »A talált gyöngy«, énekes szmü 3 felv. (Eger, 1861.) »Vén cimbalmos« szmü, »Titkolt szerelem« és »Solymosvár tündére« kéziratban. A színipályán 30 évet töltött és 1900. jan. 1-én nyugalmába vonult. Első neje: *Kiss Eszter Lujza*, színésznő, színipályára lépett: 1851. jún. 10-én. Megh. 1874. márc. 8-án, *Adán* (Bácsm.). Lányuk: *Ilka*, már 10 éves korában játszott a győri színpadon. Második neje: *Ribiczei Katalin*, sz. 1857-ben. Színipályára lépett: 1875. január havában, férje társulatánál.

Csábrády János ifj., gyógyszerész, szerkesztő, sz. 1903. febr. 11-én, *Szarvason*. A kalocsai Jézus-társasági főgimnáziumban érettségizett 1926-ban, majd gyógyszerész lett, egyben a budapesti egyetemen joghallgató. Szerkeszti a Kiskunmajsán megjelenő »Kunsági Hírlap«-ot. A színészet igaz barátja, aki lapjában és a társadalmi életben mindenkor élénk agitációt fejt ki a helyi színészet támogatásáért.

Csacán, (mezőváros Trencsénm.), első ízben 1880. máj. 7-én jártak magyar színészek, midőn Jakab Lajos társulata rándult át Zsolnáról oda s előadta a »Tündér-

lak Magyarhonban«-t, nagy hatással és igen szép anyagi sikerrel. (Eddig németek voltak itt.)

Csáder Irén, drámai hősnő. (Lásd: Jeszenszky Dezsőné.)

Csádó Pál, színész, sz. *Csacán*, 1905. Színpadra lépett 1923. márc. 1.

Csajághy Bernát, igazgató-tanító, sz. 1861-ben *Rinyaszentkúrályon*, Somogy m. 1881—1885-ig Pincéden, azután Kulán volt tanító. 1888-ban megindította a Bácskai Hírlapot. Színművei: »A gavallérok«, vigj. 3 felv. »A szellemidézők«, vigj. 3 felv. »A műkedvelők«, vigj. 2 felv.

Csajághy Ferenc, színész, sz. 1875. szept. 13. *Budapest*-en. Megh. 1911. jan. 18-án, *Szegeden*. Színpadra lépett 1901. szept. 1.

Csajkovszkij Iljics Péter, orosz zeneszerző. 1840. karácsony estéjén született az orosz *Votkinsziban* és 1893. november 6-án halt meg *Pétervárott*, kolerában. Pénzügyminisztériumi hivatalnok volt, amikor Rubinstein, a híres zongoraművész tanítványa lett. 1866—1877-ig a moszkvai konzervatórium tanára volt, azután elhagyta állását és fölváltva Rómában, Genfben és Pétervárott élt. Zeneszerzői neve már életében világhírű volt; a cambridgei egyetem díszdoktorává választotta. Híresek szimfóniái, köztük a 6. számú, a »Simphonie pathétique«, H-moll, suite-je, szimfonikus költeményei (Francesca da Rimini, Romeo és Julia, Hamlet, A vihar), balettjei (köztük a 3. számú, a B-moll). Vonnegyesei mellett tíz operát írt, amelyekben a tiszta francia opera ösvényén halad. 1877-ben írta meg az *Anyégin Eugen*-t, (szatirikus jelenetek 3 felv. 3 képből). Ford. Várady Sándor. M. Kir. Operában bemutaták 1902. jan. 30., azután a »Pique dame« és a »Jolante« operáit, amelyek mind a nagy zeneszerzők közé avatják az orosz zeneköltőt. 1923. április 27-én a Városi Színház bemutatta egy operettjét: »A diadalmas asszony« c. alatt, melynek ő a komponistája. (Lásd: Harsányi Zsolt címszónál.) »Jolantha«, opera 1 felv. Szövegét írta: Csajkovszkij

M., ford. Fóthy János. Bem. 1929. márc. 28. U. o.

»Csak hódolat illet meg, nem bírálat«. Az Ur mondja az »Ember tragédiája« I. színében, Luciferhez.

Csákányi Béla, színész, sz. 1861-ben, *Gosztonyon*, színpadra lépett 1881. okt. Geröffy Andornál.

Csáki Endre, színész, sz. 1862. *Arad*. Színpadra lépett 1882. okt. 30-án, Aradon.

Csáki Ferenc, színész, sz. 1869. *Szeged*. Színpadra lépett 1890. ápr. Makó Lajosnál.

Csáki Paula, színésznő, sz. 1901. jan. 22-én, *Budapest*-en, megh. autószerencsétlenség folytán Sziciliában, 1928. november 27-én. A színészegyesületi iskola növendéke volt, majd 1921. augusztus havában felvették a Színészegyesület kötelékébe. Pályafutását Győrben kezdte. Egy ízben a Magyar Színház vendége is volt, ahol a »Sasfiók« címszerepét játszotta. Ez időben menyasszonya lett Cerani olasz hercegnek. 1928. november havában a fiatal pár Sziciliában járt, hogy az Etna kitörését szemléljék. A megromlott utakon az autó felborult és Csáki Paula szörnyethalt. December 12-én temették el a rákoskeresztúri izr. temetőben.

Csáki Szeréna, színésznő, sz. 1891. jún. 1-én, *Nyírbátorban*, színpadra lépett 1920. máj. havában.

Csáktornyai Lajos dr., színműíró. (L.: Filó Csáktornyai.)

Csáktornyán. (Zalam.), a legrégebb adatok alapján megtudjuk, hogy 1827. szeptember 5-én jártak magyar színészek, Balogh István színtársulata ütötte fel itt sátorát.

Csákvári színészet. *Csákvár* fejérmegyei községben 1837. február 23-án jártak magyar színészek. Balogh István volt itt a színigazgató. Molière: »A botcsinálta doktor« c. vígjátéka is műsoron volt. — 1842. ápr. havában Fekete Gábor színtársulata működik itt. Tagjai között volt többek közt a naplóíró Szuper Károly is.

Csáky Antal, színész, sz. 1879. nov. 14. *Egerben*. Színpadra lépett 1896. okt. 1. Tiszay Dezsőnél.

Csáky Gábor, (kőrösszegi és adorjáni gróf) Szepesvármegye örökös főispánja, sz. 1821-ben, megh. 1862. ápr. havában, *Nizában*. A Nemzeti Színház nyugdíjintézetének alaptökéjéhez 2100 forinttal járult.

Csáky György gr., főrend, építtette a pozsonyi német színházat, 1776-ban, 36 ezer frt költséggel. (Megnyilt 1776. nov. 9-én. V. ö. Benyovszky Károly: Pozsonyi színészet története.)

Csáky György gr., színműíró. Színműve: »Sorsjáték«, eredeti dráma 3 felv. Bem. 1917. febr. 22. Kolozsvárott.

Csáky Tivadargróf, cs. és kir. kamarás. A magyar színészetnek buzgó támogatója volt. Sz. 1798-ban, megh. 1855-ben, *Kassán*. A kassai magyar színésztársaság 1832—33. időszakra igazgatójának is választotta. Szakmunkája: »Nemzeti Játékszini Tudósítás«, Kassa, 1830—31. (Az első színészeti szaklap, melyben külföldi színművészeti tanulmányait megírta szintársulata részére).

Csalódások, vj. 4 felv. Írta: *Kisfaludy* Károly. Bem. 1829. dec. 30-án, *Kassán*, majd *Budán* is színre került, 1833. júl. 11-én, ezzel a szereposztással: Lombay: Megyeri Károly, Elemir: Somogyi, Kényesi báró: Telepi György, Elek: Váradi, Lina: Kántorné, Vilma: Pálné, Lutz: Szentpétery Zsigmondné. A pesti Nemzeti Színházban csak 1837. aug. 23-án mutatták be és azóta állandóan szerepel a Nemzeti Színház játékkrendjén. A »Csalódások« egykori pesti bemutatójának színlapjáról a magyar színjátszás hőskorának legragyogóbb nevei tekintenek le a kései szemlélőre. Gróf Elemir szerepét a nagy Fánysy játszotta, Kényesi nem kisebb színész volt, mint Szentpétery, Lina szerepében Laborfalvi Róza lépett fel, Lidi szerepét pedig Hubenayné játszotta! Lombay Megyeri Károly volt, Elek szerepét László adta, mint Lucza Kovács Pálné lépett fel, Vilma Bartháné volt, Tamás szerepében pedig Szilágyi Pál lépett fel. A darabot

több ízben újították fel, az újabb időkben a felelevenítése 1922. febr. 5-én, 1924. jún. 23-án, majd 1929. márc. 1-én volt. Ez utóbbi alkalommal forgószínpadon adták a darabot. A nevezetes újítás alkalmával ezzel a szereposztással adták a darabot: Gróf Elemir: Lehotay Árpád, Bátor Kényesi: Pethes Sándor, Köröndi Lina, fiatal özvegy: T. Mátrai Erzsi, Vilma, társalkodónője: D. Ligeti J., Lombai, urad. inspektor: Horváth Jenő, Elek, fia, hadnagy: Harasztos G., Lidi, Lombai rokona: Ághy Erzsi, Lucza kisasszony: Kiss Irén, Mokány, földesúr: Kürti József, Tamás, uradalmi kertész: Bodnár Jenő, Antal, Elemir inasa: Szőke Sándor.

Csanád—Arad—Torontál egyesített vármegyék törvényhatósági bizottsága 1928. ápr. elején nagyfontosságú kulturális határozatot hozott. Ugyanis Tarnay Ivor alispán indítványára a közgyűlés elhatározta, hogy fölliratban kéri a kultuszminisztert arra, hogy az új Nemzeti Színházat a régi telken építtesse föl. A határozat utal arra, hogy a magyar nemzet mennyit köszönhet a Nemzeti Színháznak, hangsúlyozza, hogy a Nemzeti Színház fölépítése nem lehet üzérkedés tárgya és szükséges, hogy a törvényhatóságokban élő és megnyilvánuló magyar társadalom hallassa szavát ebben a kérdésben. Az egyesített vármegye közönsége ötezer pengőt ajánlt föl a megyei közművelődési alapból az új Nemzeti Színház fölépítésére és az ország valamennyi törvényhatóságát megkereste hasonló állásfoglalás végett.

Csanádi Antal, színész, sz. 1902. júl. 18-án, *Szegeden*. Színpadra lépett 1924. júl. 1-én.

Csanádi Irma, színésznő, sz. 1883. júl. 3-án, *Rákospalotán*. Színpadra lépett 1905. decemberben.

Csanádi Mariska, színésznő, sz. 1890. júl. 11-én, *Füleken*. Színpadra lépett 1906-ban.

Csanádi Matika Mari, színésznő, sz. 1859. dec. 25-én, *Marosludason*, megh. 1909. júl. 27-én, *Gyöngyösön*. Színpadra lépett 1887. okt. 1-én, Zoltán Gyulánál.

Carina Anna

Csábrády János ifj.

Csaby Imre

Csáky Antal

Csapó Jenő

Császár Elemér dr.

Császár Miklósné

Császár Miklós

Dalfi Lőrinc

Dalnoki Róza

Dalnoki Béni

Dalnoki Béniné

Dalnoki Viktor dr.

Dalnoki Béni

Dancz Nina

Dancz Lajos

Csanádi Tóth Lenke, színésznő, sz. 1865-ben, *Debrecenben*, megh. 1919. aug. 18-án, *Amerikában*. Színpadra lépett 1890. ápr. havában, Gáspár Jenőnél. 1911-ben nyugalmába ment.

Csanádvármegyei Színpartoló Egyesület Makón tartja fenn a Hollósy Cornéliáról elnevezett nyári színházat. Elnöke *Hervay István* nyugalmazott alispán, alelnöke *Tarnay Ivor* jelenlegi alispán. A választmányi tagok között vannak *dr. Diósszilágyi Sámuel*, *dr. Esperesit János*, *Rónay Gyula*, akik behatóan foglalkoznak színészeti kérdéssel.

Csanádpalota (Csanád vm.). A község nevezetessége, hogy itt hunyt el Kelemen László, az első magyar színingazgató 1814. dec. 24-én. (Lásd róla címszava alatt.)

Csanády Ferenc, szerkesztő, sz. 1815. jan. 16-án, *Oslányban* (Barsm.). Színműve: »A megzavarodott«, szmü (fordítás). Előadták Debrecenben, 1835. dec. 10-én.

Csanak Béla, színész, sz. 1900. máj. 20-án, *Debrecenben*, színipályára lépett 1928. szept. havában.

Csányi (Rumy) Gizella énekesnő, 1863. okt. 28-án lépett föl először a Nemzeti Színházban, a »Troubadour«-ban, Azucena szerepében, melyről így emlékezik meg a »Pesti Napló«: »A kisasszony kellemes színpadi alakkal bír s éneke különösen a magasabb hangokat illetőleg teljesen kielégíté várakozásunkat. Játéka eleintén bár kissé elfogult vala, később hozzászokván a színpadi lámpák világához, otthonosan viselé magát, s általában első fellépésre elég sikert aratott.« 1865. aug. 29-én a »Borgia Lucretia« operában vendégszerepelt. Egyéb szerepei: *Nancy* »Mártha«, *Cigányó* »Ilka«, »Áfrikai nő« címszerepe, »Csobánc« fő női szerepe stb.

Csányi Kornélia, énekesnő. Atyja Csányi Dániel, 1848-iki honvédtiszt, majd debreceni tanár, 1870. okt. 15-én tette első kísérletét Pozsonyban »A bűvös vadász« *Agatha* szerepében.

Csányi Mátyás, zeneszerző, színházi karnagy, sz. 1884. dec. 5-én, *Szegeden*. U. o. járta iskoláit is. Karmesteri működését Svájcban kezdte, majd Aradon folytatta. 1914-ben a Népopera karnagya volt. Sokáig működött Aradon. Munkái: »Péter abbé«. Lírai opera 2 szakaszban. (Szövegét és zenéjét írta.) Bem. 1911. nov. 28. Arad. »Masa«, operett 3 felv. Társszerző: *Galetta Ferenc*. Bem. 1923. febr. 7. Arad. Neje: *Cs. Fehérváry Etelka*, színésznő.

Csaplár Mici, énekesnő, sz. 1892. *Budapest*en. Színipályára lépett 1914-ben.

Csapodár, vj. 3 felv. Írta: *Sardou Victor*. Ford. *Berczik Árpád* és *Fésüs György*. Bem. 1864. szept. 16. Nemzeti Színház. Szereposztása: *Champignac: Szerdahelyi Kálmán*; *Constance: Szigligeti Anna*; *Camilla: Prielle Cornélia*, *Riverolle: Szathmáry Károly*; *Fridolin: Feleky Miklós*.

Csapó-deszka (csapda) a rivalda előtti deszkalap, amely fogantyúval van ellátva és azt a célt szolgálja, hogy a színpadon használandó szőnyeg végét közé szorítják, mely után a csapódeszkát lebocsátják, mire a szőnyeg síma állapotban marad.

Csapó (Csernits) Jenő, színész, sz. 1881. nov. 17-én, *Pécsett*. Jogot végzett Pécsen és Budapesten. Vágó Béla színművész beajánlotta egy ízben a Király Színházhoz, ahol egy bravuros beugrással bebizonyította színpadi készségét, mire kedvező ajánlattal leszerződtek. Innen Kolozsvárra kapott meghívást, de alig élvezte a színpad dicsőségét, máris be kellett vonulnia a harctérre. Bevonult mint hadapródjelölt s itt megpecsételte a sorsát: feláldozta ifjú életét a királyért és hazáért, a szerb harctéren hősi halált halt 1914. nov. 10-én, *Pekerucs* nevű magaslaton. Mint zeneszerző, sok apró kompozícióval tűnt fel, ezenkívül költéssel is foglalkozott. Versei hangulatkeltők, tehetségre vallók. Kollegái rajongással szerették, mert művészlélek volt, aki rövid működése alatt is univerzális tehetségnek bizonyult, mindenhez értett, így többek között sokszor még a színházi karmestert is helyettesítette. Mint bonvivant-színész-

nek kitűnő szerepe volt a Luxemburg grófja, Obsitos, Éva, Leányvásár, Vig özvegy, Varázskeringő, Sybill c. operettekben. Neje: *Báthory Elza*, színésznő. (L. o.)

Csapó Margit, színésznő, sz. 1902. nov. 7. *Budapest*-en. Színpadra lépett 1923. máj. havában.

Csapózinór. Így hívják a díszítő munkások azon zsinórt, amelyet a díszletek felállításánál azoknak erősebb összetartására használnak, a díszletek lefűrése helyett. Ez utóbbival u. i. sokszor ártnak a díszletek jókarbantartásának.

Csárdás, népies eredetű páros magyar tánc. Egykori tudósítások szerint főúri társaságban a Nemzeti Casino Liszt Ferenc tiszteletére rendezett »biborka-estélyén« táncolták először. E kísérlet eredményeképpen az erősödő nemzeti és demokratikus felbuzdulásban a példa csakhamar ország-szerte követésre talált és a Cs. elfoglalta helyét a felső és középosztályoknál is, sőt a nemzeti felbuzdulás napjaiban akárhány mulatságon nem is táncoltak egyebet. A Cs. elnevezés különféle magyarizációt ismerjük; a fődolog az, hogy a magyar néptánc Cs. névvel az egész nemzet táncja és külföldön is e néven ismerik. A Cs. a színpadon eredetéhez képest különösen a népszínművekben szerepel, a magyar operákban is megtaláljuk. Kétféle változata van: lassú és friss.

Csárdáskirályné. Operett 3 felv. Szövegét írták: Jenbach és Stein. Zen. szerz.: Kálmán Imre. Ford. Gábor Andor. Bem. 1916. nov. 3. Király Színház. Főszereplők: B. Kosáry Emmi, Szentgyörgyi Ida, Rátkai Márton, Király Ernő. 100-ik előadása: 1917. február 1. 200-ik előadása: 1917. május 15. 300-ik előadása: 1918. január 29. Új betanulással 1927. április 16-án adták.

Császár Elemér dr., egyetemi tanár, író, szerkesztő, esztétikus és kritikus, sz. 1874. aug. 27-én, *Budapest*-en. Egyetemi tanulmányait a budapesti Pázmány Péter tud. egyetemen végezte, hol 1895-ben doktori és 1896-ban tanári oklevelet szerzett. 1896—97-ben a VII. ker. állami főgimnáziumban, 1897—98-ban az I. kerületi, 1908

— 1918-ig a Gyakorló főgimnáziumban tanított. 1908-ban a budapesti tud. egyetem bölcsészeti kara a magyar irodalomtörténet magántanárává habilitálta, 1916-ban rendkívüli tanári címet kapott, 1918-ban IV. Károly király az akkor felállított pozsonyi egyetemre rendes tanárnak nevezi ki, 1923-ban pedig Riedl Frigyes tanszékét foglalja el a budapesti egyetemen. A tanári pályára az irodalomtörténet és művészettörténet iránti hajlama vonzotta s tanulmányai kedvéért több ízben tett külföldi tanulmányútakat. Bejárta egész Európát és Egyiptomot. Tudományos munkásságát később az irodalomtörténetre, esztétikára és kritikára korlátozta. Kritikáinak száma, melyek java-részt a Budapesti Szemlében, A Cél-ban, és az Új Nemzedék-ben jelentek meg, 700-on túl jár, kisebb dolgozatai közel a 300-hoz, nagyobb tudományos dolgozatainak száma 70, könyve 20 jelent meg. Önálló művei közül a legjelentősebbek: »Ver-seghey Ferenc élete és művei« (1903), »Kis-faludy Sándor« (1910.), »Ányos Pál« (1912.), »Shakespeare és a magyar költészet« (1917.), »A magyar irodalom fejlődése« (1919.), »A magyar regény története« (1922.), »Az irodalmi kritika« (1923.), »A magyar kritika története« (1925.), »Storia della letteratura ungherese« (1930.). A magyar tudományos életben jelentős szerepet játszik: alelnöke a Budapesti Philológiai Társaságnak, 1904—1913-ig szerkesztette az Egyetemes Philológiai Köz-
lönyöt, 1914. óta a Magyar Tudományos Akadémia folyóiratát, az Irodalomtörténeti Közleményeket, 1920-ban megindította a azóta megszűnt Magyar Múza c. folyóiratot, 1925-ben pedig a hirtelen népszerű lett Irodalmi Füzetek c. vállalatot, amelybe legjelesebb tudósaink dolgoznak. A Magyar Tudományos Akadémia 1909-ben levelező, 1922-ben rendes tagjává és az Irodalomtörténeti Bizottság előadójává, a Kisfaludy Társaság 1913-ban rendes tagjává, a Petőfi Társaság 1920-ban rendes tagjává, alelnökévé választotta, a debreceni Tisza István Tudományos Társaság 1924-ben iktatta tagjai közé. Tiszteletbeli tagja a lévai Reviczky Körnek, a nagykovácsi Arany János társaságnak, az esztergomi Balassa Bálint irodalmi- és művészeti társaságnak, a győri Kisfaludy Körnek, alelnöke, majd elnöke volt a pozsonyi Or-

szágos Tanárvizsgáló Bizottságnak és az Országos Színművészeti Tanácsnak, 1925. óta az Auróra irodalmi körnek. Esztétikai munkásságát a Petőfi Társaság 1925-ben a Tözsde-nagydíjjal tüntette ki, kritikus pályáját viszont a Kisfaludy Társaság 1925-ben a Greguss-díjjal jutalmazta. Angyal Dávid és Beöthy Zsolt után neki juttatva harmadszor a koszorút. A Magyar Színművészeti Lexikon munkatársa.

Császár Ferenc, (kolgyári), jogtudor, a hétszemélyes tábla ny. bírása, sz. 1807. júl. 9. *Zalaegerszegen*, megh. 1858. aug. 17. Színművei: »Nőtlen philosophus«, Nota Albert után ford. olaszból 1833. — »Orestes« szomorújáték 5 felv., gr. Alfieri Victorio után ford. Buda, 1836. (Külf. Játékszín. XI.) »Sofonisbe«, szomorújáték 5 felv. (Ugyanattól. 1836.) (Külf. Játékszín. XII.) »Semmi rosszat«, vigj. 3 felv. Bon Ferenc után olaszból. U. o. 1841. (Színműtár, II. 3.) »Tihany ostroma«. Komoly lantos opera, 3 szakaszban. Zen. Thern Károlytól. Bem. 1845. ápr. 12. Nemzeti Színház.

Császár György, zeneszerző, sz. 1813-ban, megh. 1850-ben. A 40-es években a Nemzeti Színház operájának volt a tagja, majd másodkarmestere s mint ilyen, több operát írt, melyek közül csak a »Kunok« című élt hosszabb ideig, mely a Nemzeti Színház első műsorában hosszabb ideig szerepelt. Első előadása 1848. szept. 16-án volt. Utoljára 1872-ben játszották. Felévenítették 1904. máj. 15.

Császár Gyula, színész, sz. 1887. okt. 18-án, *Budapesten*. Színipályára lépett 1916. jún. 7-én.

Császár Imre (kolgyári), színész, fordító, író, színészoktató, a Nemzeti Színház örökös tagja, sz. 1864. aug. 27-én, *Kaposvár*on. Katonának készült, de még a katonaiskolák elvégzése előtt a színiakadémiára iratkozott, amelyet 21 éves korában elvégezvén, első szerződéssel Kolozsvárra került. Alig félév múlva, 1886. jan. 13-án, már a Nemzeti Színházban lép fel a »Fourchambault család« *Leopold* szerepében, de csakhamar vidékre szerződik s csak egy esztendő múlva jut vissza a Nemzeti Színházhoz, ahol ezután gyorsan

halad előre; 1894-ben már a színiakadémia tanárává nevezik ki. Csaknem 26 esztendőig tölti be zavartalanul a színház bonvivanti s az akadémia tanári szerepkörét. Huszonnégy éves korában nősül. *Alszegehy* Irmát (l. o.) veszi el feleségül. 1912-ben, majd 1928. év végén véglegesen nyugdíjba vonul. A színház egyik legszorgalmasabb tagja volt, többízben kapta meg a szorgalmi díjat, igen jól értett a színművészet elméletéhez s ezért volt jeles oktató is. Jelentős irodalmi munkásságra tekinthet vissza. Eddig tizenegy munkája jelent meg könyvalakban. Ezek közt két regény, verskötet, novellák és számos esztétikai mű. Sokoldalú tetteje ma már csupán az irodalomra szorítkozik és a szép-irodalmi rovatokban gyakran találkozunk nevével. Több mint harminc éve vezetője a Nemzeti Színház Nyugdíj-intézetének és az ő önfeláldozó munkásságának köszönhető az intézet megszilárdult helyzete és önállósága. Fordított színdarabokat, »*Tabarin felesége*«, írta *Catulle* Mendès (1894), »*Nászinduló*«, írta Henri *Bataille* (1907), »*Kisértetek*«, írta *Ibsen* Henrik (1909). Írt eredeti színműveket: »*Bűnös szerelem*«, dráma, (1900), »*Vénusz*«, dráma, amelyeket a Nemzeti Színház adott elő jelentékeny sikerrel. 1907. októberben érte az a kitüntetés, hogy a színház örökös tagja lett és tagja lett a drámabíró bizottságnak is. A modern dráma bonvivant szerepkörében alkotott maradandót és ebben a tudásában jelentős két szakkönyve: *A színész alkotása*, *A színjátszás elmélete* címűek, amelyek az új nemzedék oktatásánál találják meg fontosságukat és ebben a szerepkörben érte el pályájának legnagyobb sikereit. *Tarján* (Dolovai nábob), *Paul Astier* (Létért való küzdelem), *Dy Ryon* (Nők barátja), *Adhemar* (Váljunk el) szerepei mind történelmi szerep- emlékek. Egyéb szerepei: *Septmonts herceg* (Az idegen nő), *Pogány Gábor* (Pogány Gábor), *Liliomfi* (Liliomfi), *Prax gróf* (Az ataché), *Odíot Max* (Egy szegény ifjú története), *Mercutio* (Romeo és Julia). De talán legnagyobb művészi sikere *Lucifer* szerepe volt, az Ember tragédiájában. Ennek egészen újszerű és megragadó beállítása bizonyosította meg, akkor még teljesen egyedülálló törekvését, hogy embert és ember-jellemet, ember-egyént kell ke-

resni minden feladatban. Ez ad a drámának erőt és ez az igazi művészi siker, nem a »színészkedés«. A fejlődésben lévő magyar drámairodalom erős segítő társat talált benne és Herczeg, Bródy, Szécsi, Ferenczy F., Koroda, Prém és sok más magyar szerző az ő erejével jutott színpadi erőhöz és sikerhez.

Császár Imre a magyar színészetnek a legendás korából a jelenbe vetített alakja. Mindenekelőtt származása, neveltsége, magával hozott kulturáltsága az, amely máris meghatározta színész-munkájának ízét és jellegét. Nem az élet letörtjeként került a színpadra, ahol ezután a keserű drámában elégtül ki lelke, hanem elhivatottságból, ennek a pályának készülve indul az életbe s így hivatásában az élet derűjét, az élet minden szépségét a maga természetes valójában hozta magával a színpadra is. Az életművészet nála igen szerencsésen társult külső alakjával, úgy, hogy korának a legdaliásabb színész-figuráját is benne találták meg. Így szinte adva volt előtte a pálya, amelyet a bonvivant szerepkörben valóban teljes sikerrel futott be. Az emberi társadalom szinte örök gavallér-típusa a színpadon, ritka megtestesítőre talált benne. Hittel, bensőséges meggyőződéssel, átadó és lenyűgöző erővel tette valószínűvé játékát, hogy az írott szerep az ő alakjában életre kelt, hús- és vérfigurát nyert az, a külsőségeken kívül, abból a lélekből fakadt, amely Császár Imrét mint embert is jellemezte. Az ember mindig rejtelmes, jövő cselekedetei még önmaga előtt is titkok. Ezt a tulajdonságot átplántálni színpadi szerepre és bizalmat gerjeszteni olyan tényekkel szemben, amelyeket az előre megírt szerep szerint már mindenki tud, a természet adottságán kívül a legnagyobb színészi bravur. Ez azt jelenti, hogy a színész lényében rejlő erők segítségével rokonszenvet tud ébreszteni a szerepének esetleges ferdeségével szemben, szinte felmentést kap a nézőtől, ha szerep szerint ellenszenves cselekedetet kell végrehajtania, menti a dráma hőseit, kiérleli az író elgondolását és megalapozza a szerep emberi életével a sikert. Császár Imre is azok közé az alakító művészek közé tartozik, akiknek figurájánál kapott örök művészi életet *Tarján főhadnagy* a »Dolovai nábob«

papirosából. *Adhemart*, a »Váljunk el«-ből, itt látjuk a mindennapi életünkben, s hányszor ujjongunk fel, mikor találkozunk *De Ryon*-nal, a »Nők barátja«-ból? Miért, honnan ismerünk rá ezekre az alakokra? A színész felejthetetlen alakításából, abból az életrekeltésből, amely a színész sajátos művészete, amely Császár Imre nevét is maradandó alkotásokért őrzi meg. Szobrok ezek, amelyeket az író csak megálmodott, de amelyekbe életet a színész adott, élő emberek ezek, amelyeket szoborrá kögített a művész és minden anyagnál maradandóbban, az emlékezetesség anyagával adott neki örök életet. Ez volt Császár Imre művészete. Eszközei, ha ugyan ezek olyanok, amelyekkel más is sikert arathat, egyszerű művészi eszközök. Ilyen a lelkiismeretes tanulmánya a szerep jellemének, a biztos szereptudás, emberi mozgás, választékos megjelenés, végül őszinteség. Ha most a külsőségektől eltekintünk, az utolsót kivéve, valóban minden eszköze elsajátítható, de a színész őszintesége az a szerepben, ami az alchimisták szerint a bölcsék köve: az a titokzatos valami, ami az aranyat arannyá teszi. A színésznél, s így Császár Imrénél is: ez az egyéniség. Őszintén ezt csak ő maga adhatja.

(*Boross Mihály.*)

Császár katonái, dráma 5 felv. Írta: Földes Imre. Első előadása 1908. febr. 1-én volt a Magyar Színházban. Főszereplők: Karády István, Vágó Béla, Karády Zoltán; Garas Márton, Karády István; Boross Endre, Schneller Lajos; Z. Molnár László, Szilassy Ernő; Törzs Jenő, Joász Géza; Csontos Gyula, Szedlacek: Papp Mihály. 100-ik előadása: 1910. jan. 8.

Császár Margit, színésznő, sz. 1891. dec. 14-én *Budapest*en. Színpadra lépett 1913. júl. havában.

Császár Mária, színésznő, sz. 1891. apr. 21-én, *Budapest*en. Színpadra lépett 1911. okt. havában.

Császár Mihály, főreáliskolai tanár, író, zeneszerző, sz. 1879. jan. 18-án, *Pápa*n. 1906. óta a pozsonyi főreáliskolánál működött. Munkája: »Jakab bíró leánya«. Daljáték 3 felv. Bem. 1909. dec. 10-én, Pozsonyban. »A jatagan«. 1912. U. o.

Császár Miklós, (kolgyári), színész, sz. 1838-ban, megh. 1871. febr. 23-án, *Szegeden*. Régebbi színészetünk egyik legképzettebb tagja volt. Egyike az akkor megnyílt színészeti tanoda legelső növendékeinek. Apja földbirtokos, akinek a legszebb »négyes fogata« volt híres Dunántúl. 1862-ben lépett színpadra. Kissé későn. Előbb szigorú apja és a családi tradíciók miatt diplomát kellett szereznie. Nagyon későn és keserves családi harcok után jutott el az áhított Ideálhoz, áttörve a család és rokonság kötelékét. Akkoriban másként jutott el valaki a megszentelt ligetekbe, hogy művésszé lehessen. Ez a kiközösítést jelentette az előkelő, jó családokból. De dacoltak ezzel az elhivatottak. Ezek voltak a nagyon erős lelkűek, de a nélkülözéshez nem szokottak. Ez okozta korai vesztüket. Egy időben a budai Népszínház rendezője, aki az írás-olvasás rejtelseibe a későbbi nagy tragikát, de akkor még csak szép és fiatal Jászai Marit bevezette, majd a szegedi színház művezetője lett. Mint rendezőnek, a magyarázatai világosak voltak; a színész gyenge és erős oldalát rögtön felismerte és aszerint kezelte. Abszolút tekintélyt tudott tartani tudása, logikája erejével, ami előtt mindenki meghajolni volt kénytelen. Eöry Gusztáv mondotta felette a búcsúbeszédet. Neje: alsó-bükki *Kárevits Mária*, színésznő, a Nemzeti Színház tagja, sz. 1840-ben, megh. 1885. ápr. 9-én, *Budapest*-en. Működött: Pécsen, Szabadkán, Zomborban, Nagykanizsán, stb. Végre révbe jutott és a Nemzeti Színház szerződtette. Fia: *Császár Imre*, a Nemzeti Színház örökös tagja. (L. o.)

Császár Rózsi, színésznő, sz. 1893. jan. 1-én, *Eleken*. Színpadra lépett: 1924. máj. havában.

Császár Sándor, színész, sz. 1897-ben, *Jászapátin*. Színpadra lépett: 1913. máj. havában.

Császár Teri énekesnő, sz. 1903-ban, *Budapest*-en. Színpadra lépett 1918.

Csasny Valér, nyug. tábornok, a hadiékítményes Ferenc József-rend tisztí keresztjének, a katonai érdemkeresztnek, a vitézségi éremnek tulajdonosa, sz. 1849-ben,

— megh. 1929. jún. 11-én, *Budapest*-en. 1905. máj. 30-án megválasztották az Orsz. Színészegyesület pénztári ellenőrévé. 20 éves tisztviselői működése emlékére 1924. febr. havában leleplezték színes fényképét az Egyesületben. 1925-ben megvált állásától.

Csatai Janka, színésznő. Anyja Cs. Zsófi. (L. o.) Hegyi Aranka színésziskoláját látogatta, majd 1903. november 21-én fellépett a Király Színházban, az »Aranyvirág« *Ellen* szerepében. 1905. nov. havában a Népszínház, 1916-ban a Vig-színház tagja volt. 1918. szept. 25-én fellépett az Apolló Kabaréban, Liptai Imre »A hadiparaszt« c. szatirikus komédia női főszerepében. 1918-ban a Városi Színházban játszott. 1921. ápr. havától a Renaissance Színház tagja volt. Jelenleg külföldön él. — Főbb szerepei: Tverskoj grófnő (Karenin Anna), Tobák Janka (Az őrgóf), Boszorkány (János vitéz), Izabella (Kis kávéház), Carmen (Az ezredes), Minna (Kis lord), Primadonna (Sárga liliom), Etel (Tündérlaki lányok), Ludmilla (Leányka), Denise (Kisvárosi botrány), Irén (Vengerkák) stb.

Csatai Zsófi, (családi néven: Koriz-mics), a régi Népszínháznak egyik legnagyobb erőssége, a legideálisabb magyar komika, sz. 1855-ben, *Csatton* (Zemplén m.), megh. 1900. december 3-án, *Budapest*-en, 45 éves korában. 1878. okt. 1-én került a Népszínház énekkarába, ahol a »Cornevillei harangok«-ban már énekelt. Első szerepét 1879. dec. 19-én kapta a »Grant kapitány gyermekei«-ben, *James*-t. Kis szerep volt, mindössze egy imádságot kellett elmondania; csakhamar felfedezték igazi talentumát, kiváló komikai tehetségét és így jutott nagyobb lélegzetű szerepekhez. 1882. okt. 15-én vidékre szerződött, két évi távollét után, 1884. dec. havában azonban újra visszatért a Népszínházhoz, ahol utolsó fellépte 1900. jún. 22-én volt a »Kadettkisasszony«- c. operett *Happy* szerepében. A színház aprajának-nagyjának »Zsófi néni«-je volt s ez a melegszívű, kedélyes asszony szeretettel intézte el mindenkinek ügyes-bajos dolgait. Koporsója fölött Porzolt Kálmán, Vidor Pál és Fodor Oszkár mondott búcsúztatót.

Csatár Gabrielli Győző, színész, sz. 1849-ben, *Veszprémben*, megh. 1905. dec. 8. Színész lett 1868. jan. 29-én, Kómíves Imrénél. Mint baritonista éveken át jeles tagja volt a kolozsvári színháznak és a vidék nagyobb városainak. Az operettek és népszínműveken kívül az operákban is sikerrel működött. 1897. jan. 30-án ülte meg 30 éves jubileumát az Offenbach-féle »Fecsegők« c. operettben, Aradon. 1907. ápr. 1-én nyugdíjba ment és állandó otthonot keresve, Kolozsvárott telepedett le. Neje: *Pajor Emília*. (L. o.)

Csáth Géza, (Brenner József) dr. író, ideg orvos, sz. 1887-ben, *Szabadkán*, megh. 1919. szept. 29-én, *Baján*. Színművei: »Janika«, tragikomédia 2 felv. »Hamvazó szerda«, bábjáték 1 felv. Mindkettőt 1911. máj. 24-én adták a Magyar Színházban. »Puccini« c. zenei tanulmánya megjelent 1908-ban. Egyéb művei még: »Zenekritikai tanulmányok«, »Zeneszerző portrék«. (Modern könyvtár.)

Csathó Gitta, színésznő, sz. 1896-ban, Budapesten. Színipályára lépett 1918-ban. Rákosi Szidi színésziskoláját végezte.

Csathó Iza, színésznő. (Családi neve: Csukássy Izabella). A Rózsahelyi színésziskola elvégzése után, 1924-ben lesz tagja az Orsz. Színészegyesületnek. Ujpestre szerződik anyaszínésznőnek, majd Pintér Imréhez, a »Kisfaludy Színház«-hoz. 1926-tól kisebb fővárosi színházaknál működik.

Csathó Kálmán, író, a Nemzeti Színház volt rendezője, a Petőfi- és Kisfaludy-Társaság tagja, sz. 1881. okt. 13-án, *Buda-pesten*. Előbb a kultuszminisztériumban a színházi ügyek referense volt, majd 1909. ápr. 16-án kinevezték a Nemzeti Színház főrendezőjévé, mely tisztségéről 1924. dec. havában lemondott. A felsőbb társadalmi rétegekből vett tárgyú darabjai élénk visszhangra és nagy tetszésre találtak. Finom malícia, meleg kedély, jóízű humor és kitűnően ábrázolt vidéki levegő, sok jó tipikus magyar alakkal azok a kiválóságai, melyekkel nagy sikerét kiérdemelte. Színművei: »Az új rokon«, vj. 3 felv. Bem. 1922. október 27-én, »A házasságok az égben köttetnek«, vj. 3 felv. Bem. 1924. okt. 24. U. o.

»Te csak pipálj, Ladányi«, egy úri penzió története 3 felv. Bem. 1927. febr. 18. 50-edszer 1927. máj. 31. U. o. »Lilla«, színjáték 3 felv. Bem. 1928. febr. 10. U. o. »A nők titka«, vj. 1 felv. Bem. 1928. ápr. 26. U. o. *Náday* Béla jubileumán. Fordítása: »Kis Eyolf«, szmü 3 felv. Irta: *Ibsen* Henrik. Felújítása: 1928. dec. 18. Kamara Színház. (Ibsen-ciklus VIII. előadása). Szakmunkája: »Mi van a kulisszák mögött«. Tizenötévi rendezői munkásságának érdekes tapasztalatait, megfigyeléseit foglalta össze ebben a kis könyvében. Neje: *Aczél Ilona*, színésznő. (L. o.)

Csathó Zoltán, színész, sz. 1902. máj. 1-én. Színipályára lépett 1926. szept. 1-én.

Csáthy Gábor, színműíró. Színművei: »Az intermezzo vagy falusi úrfi először a fővárosban«, vj. 3 felv., *Kotzebue* után. Bem. 1811. febr. 14., Pest; 1812. máj. 13., nov. 1.; 1813. nov. 28.; 1814. aug. 28., u. o.; Székesfehérvárott 1814.; Miskolcon 1832. jan. 22.; Budán 1834. aug. 11.; Kassán 1836. nov. 26.

Csáthy Géza, ügyvéd, színműíró, sz. 1847-ben, megh. 1875. febr. 7-én, *Kolozsvárott*. Színművei: »Színművek«, megjelent Debrecenben, 1867-ben. »Giboyer fia«, szmü 5 felv. *Augier* Emile után. »A csapodár«, vj. 1 felv. Irta: *Musset* Alfréd. Neje: *Medgyaszay* Ilka, énekesnő. (L. o.)

Csató Pál, magyar író, sz. 1804. jan. 7-én, a biharmegyei *Sarkadon*, megh. 1841. febr. 15-én, *Pozsonyban*. Székely családból származott, atyja gazdatiszt volt; fiát papi pályára szánta s beadta az egrai szemináriumba, ahonnan a pesti központi papnevelőintézetbe került. Cs. szorgalmasan képezte magát, megtanult németül, angolul, olaszul, franciául, de a papi pályától elment a kedve s ezért átlépett az egyetem jogi karára, majd nevelő lett főuri háznál. Első nyilvánosságra került írásai a »Kulturá«-ban, a »Tudományos Gyűjtemény« kiadásában jelentek meg. 1831-ben az Akadémia kül-, egy évvel később pedig levelező-tagja lett. Munkatársa lett *Helmezy* »Jelenkorá«-nak s nyelvtudományi értekezésekkel is feltűnést keltett. Szívevágya azonban elvonta a tudománytól a szépirodalom felé. Vörösmarty köréhez csat-

lakozott, ahol mint nagy műveltségű és tehetséges író szívesen is fogadták. A francia irodalmi iskola hatása alatt írta cikkeit az akkori lapokba, kisebb-nagyobb tanulmányokat, novellákat, verseket. Novelláit különösen sokra becsülték abban az időben, amikor a magyar novella még kezdetleges színvonalon állott. Több francia és német darabot is fordított a színpad számára. A színdarabírásban is a francia ízlésnek hódolt. »Tolvaj« c. 1 felv. dalos bohózatával a vaudeville próbálta meghonosítani, »Megházasodtam« c. 3 felv. vígjátékában is a francia vígjátékírók módját ültette át. Bem. 1837. márc. 4-én, Budán, »Fiatal házasok« c. alatt később a Nemzeti Színházban ez a darab nagy sikert aratott. Első egyfelvonásos darabja arról is nevezetes, hogy ebben van a »Kis Babetta« c. dal, mely az első magyar chansonnak tekinthető, a maga idejében igen nagy sikere volt s itt-ott még ma is éneklik. Darabjaiban elmésség, elegáns dialogusok és bizonyos kellemes íz van, általában Cs. finom ízlésű stílusza volt. 1837-ben a Kisfaludy Társaság is tagjává választotta s a drámabíráló választmányának is tevékeny tagja volt. Később azonban ambícióbéli és egzisztenciális sérelmek miatt súrlódásba került az akkor uralmon levő írói karral, különösen Bajza Józseffel, Pozsonyba ment, a »Hirnök« c. kormánypárti laphoz szerződött, abban heves támadásokat intézett Bajzáék köre ellen. A harcban Cs. maradt alul, úgy, hogy a közönség előtt is kompromittálva volt, mert azzal vádolták, hogy feladta politikai és irodalmi elveit és a kormány zsoldjába szegődött. Ezért kiszorult az irodalomból s nemsokára meg is halt.

Csató Sándor, színész, sz. 1860-ban, *Dunapentelén*. Színipályára lépett 1883. ápr. 1-én, Grim Jánosnál.

Csausz Márton, orvos, egyetemi bonctanár, sz. 1796. aug. 8-án, *Felsőbányán*, megh. 1860. szept. 14-én, *Pesten*. Végrendeletében 500 frtot hagyott a Nemzeti Színház nyugdíjalapjára.

Csávojszky Vince, az állami színházak gazdasági főnöke, sz. 1886-ban, *Budapest*. 1909-ben szerződött az Operához.

1926. máj. 1-én az állami színházak gazdasági főnökévé nevezték ki a VI. fizetési osztály keretében és egyben miniszteri számvevőségi I. osztályú főtanácsosi címet nyert. Az ő nevéhez fűződik az állami színházak mai nagyszerű adminisztrációjának megszervezése.

Csegezi János, színész, sz. 1865-ben, *Vámosudvarhelyen* (Küküllőm.). Színipályára lépett 1883. okt. havában, Várady Ferenc társulatánál.

Cseh Ferenc, Szatmár vármegye első alispánja, megh. 1866. okt. 2-án. Végrendeletében 500 frtot hagyott a Nemzeti Színház nyugdíjintézete részére.

Cseh Ferenc, színész, sz. 1874. ápr. 24-én, *Cegléden*. Egyesületi tag lett 1918. jan. havában.

Cseh Iván, színész, sz. 1885. jún. 24-én, *Budapest*. 1906-ban lépett a színipályára, miután elvégezte a színészakadémiát. Előbb a Király Színház tagja volt, onnan Pozsonyba ment, majd Temesvárra. Öt évig katona volt a világháború alatt; közben az Intim Kabaréhoz szerződötték Budapestre, két év múltán Győrbe került. 1924. óta a pécsi színház tagja.

Csehov Anton Pavlovics, orosz író, sz. 1860. jan. 29-én, *Taganrogban* (Dél-országon), megh. 1904. júl. 15-én, *Badenweilerben*. Atyja marhakereskedő volt. Már 1879-ben foglalkozott az irodalommal. 1884-ben, orvosi tanulmányai befejezése után, teljesen az irodalomnak szentelte tehetségét. Színművei magyar nyelven is színre kerültek. Ismertebbek: »A medve«, vj. 1 felv. Ford.: *Ivánfi Jenő*. Bem. 1901. jan. 11. Nemzeti Színház. »Leánykérés«, boh. 1 felv. Ford.: *Pintér Ákos*. Bem. 1903. szept. 24. Vígszínház. »Vanja bácsi«, dráma 3 felv. Ford.: *Jób Dániel*. Bem. 1920. május 8. U. o. A moszkvai Művész Színház vendégtársulata a Fővárosi Operett Színházban bemutatta 1925. máj. 24-én. (A Belvárosi Színházban is ugyanők bemutatták 1929. jan. 29-én.) »Három nővér«, szmű 3 felv. Ford.: *Kosztolányi Dezső*.

Bem. 1922. okt. 8. U. o. (Délelőtti előadásban.) »Ivanov«, dráma 3 felv. Ford.: *Tóth Árpád*. Bem. 1923. szept. 29. Víg-színház. »Cseresznyés kert«, szmü 4 felv. Ford.: *Tóth Árpád*. Bem. 1924. szept. 13. U. o. A Moszkvai Művész Színház a Fővárosi Operett Színházban bemutatta 1925. máj. 22-én.

Csekonic Endre gróf 1896. ápr. havában az Orsz. Színészegyesület menháza javára 100 frtot adományozott. (Megh. 1929. márc. havában.)

Cséki (Polacsek) **Hona**, színésznő, sz. 1858-ban, *Gyulafehérváron*. Színipályára lépett 1876-ban, *Kolozsvárott*.

Cséki (Gyuricsék) **Mihály**, színész, sz. 1858-ban, *Nagyváradon*, megh. 1917. okt. 5-én, *Budapest*en. Színipályára lépett 1882. jún. 1-én, *Homokai Lászlónál*. 1916. febr. 9-én nyugdíjazták. Neje: *Hommer Berta*.

Csekő Gusztáv, ének- és zenetanár, sz. 1835. jún. 16-án, *Alsóörsön* (Zala vm.), megh. 1890. szept. 29-én, *Pápán*. Atyja ref. lelkész volt *Alsóörsön*. Latabár **Endre** társulatánál 1858-tól karmester volt; mint ilyen, 1879-ig működött. Ez időben írta »Aratók dal«-át, mellyel pályadíjat nyert. Számos dalt írt *Blaha Lujza* és *Tamásy József* részére. 1879-ben a pápai ref. főgimnázium ének- és zenetanárává választották meg.

Csél-csap szerep, a bonvivantszerep magyaros kifejezése, amelyet azonban csak ritkán szoktak használni. (V. ö. *Bonvivant*.)

Cselédjegy. A vidéki kisebb színtársulatoknál szokásban van, hogy a színészek ruháit az előadásokhoz esténként cselédek (vagy erre a célra fogadott gyermekek) viszik fel, amiért aztán az illetők ingyenjeggyel megnézhetik az előadást. Ezt az ingyen-jegyet a színész utalja ki. Ez az u. n. cselédjegy.

Cselei Imre, színész, 1835. márc. 31-én, mint a budai színtársulat új tagja, fellépett a »Garabonciás diák« előadása közben táncprodukciókkal.

Cselekvény maga a színdarab, vagyis mindannak az összege, ami a színdarabban előfordul. A modern drámában a cselekvény lélektani alapokra van felépítve, a szereplők jelleme s ebből folyó akaratuk szerint fejlődik. Az ellentétes akaratok összeütközéséből s az egyiknek diadalra jutásából alakul ki a cselekvény magva, a drámai konfliktus. A cselekvény belső tagozatai a bevezetés, bonyodalom, befejezés. A cselekvény egysége egyike az *Arisztotelesz-féle* hármas egységnek s ezt az ujjabkori klasszikus drámaírók, különösen a franciák (*Corneille*, *Racine*) szintén szigoruan betartották.

Cselényi József, (erdőtengeri), népszínműénekes, sz. 1899. ápr. 1-én, *Fóthon* (Pest m.). Atyja: Cs. *Zsigmond*, kántortanító, anyja *Czuczor Erzsébet*. 15 éves korában *Füredi Miksa* daltársulatánál lép a színipályára, 1919-ben a *Műszinkör* tagja. 1920-ban mint vendég fellép a *Budai Szinkörben*, egy év múlva a *Kisfaludy Színházban* játszik, ahol a »*Sulamith*«-beli *Absolon* szerepében elért sikere után a *Városi Színház* szerződtette (1922). 1926-ban a *Nemzeti Színház* hívta meg tagjai sorába. Főbb szerepei: *Göndör Sándor*, *Csillag Pál* (*Piros bugyelláris*), *Csorba Laci* (*Sárga csikó*), *Gyuri* (*Cigány*), *Sugár Laci* (*Vén bakancsos*), *Gergely* (*Szökött katona*), *Andris* (*Csikós*), *Jancsi* (*Nagyapó*), *János vitéz*, *Sámson* (*Süt a nap*), *Gratiano* (*Velencei kalmár*) stb.

Cselkó Irma, magyar születésű operanékesnő. 1866. ápr. 5-én mint a *rostocki színház* tagja fellépett nálunk a *Nemzeti Színházban*, a »*Troubadour*« *Azucena* szerepében. Ugyanakkor *Hamburgba* szerződtött.

Cselle Lajos, színész, sz. 1896. febr. 29. *Tamásiban* (Tolna m.). Előbb jogász volt, majd 1922-ben elvégezte a színiakadémiát. Közben — a világháború elején — bevonult a 32. tábori ágyúezredhez azután mint hadnagy az ezüst- és bronz, *Signum laudis* és a *Károly-csapatkeresztet* kapta. Négy évig működött *Kolozsvárott*, azután 3 évig *Sebestyén Mihály* miskolci színházánál mű-

Császár Imre

Csatay Janka

Csathó Kálmán

Cselényi József

Csepely György

Csepreghy Ferenc

Csörgő Károly dr.

Csérny Béla

ködött. Főbb szerepei: Oswald (Kisértek), Sasfiók, Feri (Noszty-fiú esete Tóth Marival), Gyéresi (Szibéria), Balogh (Ida regénye) stb.

Cselszövő, szerepkör, a. m. intrikus-színész. (L. o.)

Cselvigjáték. A helyzet vígjátéktól abban különbözik, hogy benne a bonyodalom nem a véletlenből származik, hanem a személyek intrikáiból. Spanyol drámaírók alapították. (V. ö. Moreto: Közönyt köszönnel.)

Csemezy Ottilia, színésznő, sz. 1898. jan. 2. *Budapesten*. Megh. 1925. ápr. 9. *Békéscsabán*. Színipályára lépett 1924. júl. havában.

Csendes (Stiller) Alice, színésznő, sz. 1880. nov. 22. *Budapesten*. Színipályára 1900. ápr. 15-én, Pesti Ihász Lajosnál. 1920. jan. 1-én nyugdíjazták. (Dr. Farkas Ferenc volt színigazgató elvált neje.)

Csendes Emilia, színésznő, 1888-ban végezte a színészakadémiát, majd október havában Olmützben lépett színpadra. 1889. júl. havában 5 évre a lipcsei városi színház szerződtette. Ez év november 13-án mint vendég fellépett a Népszínházban, a »Boccaccio« Izabella szerepében. 1892. szept. havában a berlini Friedrich Wilhelm Städtisches Theater tagja lett.

Csengei Dávid, színész. (L.: Csöngői.)

Csenger, szatmármegyei községben 1912-ben *Pelhes* Dezső színtársulata kapott játékszási engedélyt.

Csengeri Erzsébet, színésznő, sz. 1887. jan. 1. *Szabadkán*. Színipályára lépett: 1907-ben.

Csengeri Friderika, színésznő, sz. 1857. *Brassóban*. Színipályára lépett 1881. okt. havában, Geröffy Andornál.

Csengeri János, filológus és műfordító, egyetemi tanár, a Kisfaludy Társaság tagja, sz. 1856. okt. 2. *Szatmárt*. Tanított Debrecenben, Besztercebányán, Fehértemplomban. 1890-ben a budapesti egyetemen magántanár, 1892-ben az Aka-

démia levelező tagjává választja, majd a kolozsvári, később a szegedi egyetem tanára. Műfordításai: *Aischylos*: »Oresteia trilogiája« (1893-ban a Kisfaludy Társaság a Lukács Krisztina-jutalommal tüntette ki), »Euripides drámái«, *Aischylos* tragédiái, 1903. (Az Akadémia kiadása.) *Sophokles* »Antigone«-ja jegyzetekkel, Budapest, 1890. *Goethe*: »Torquato Tasso«. *Goethe*: »Iphigeniá«-ja megdícsért műfordítás. Bem. a Nemzeti Színházban, 1890. dec. 31. Felújították a Goethe- és Lafontaine-Társaság rendezésében, a Margitszigeti színpadon, 1928. jún. 29. Lefordította *Catullus* és *Propertius* műveit is. és az egész *Sophoklest* (Studium kiad. 1927). — Leánya: *Cs. Ilona*, színésznő, 1920. szept. 21-én fellépett a Budai Színkörben, a »Vasgyáros« Claire szerepében.

Csengeri Lajos, színész, sz. 1890. aug. 28. *Kolozsvárott*. Színipályára lépett 1914. máj. havában.

Csengeri Pál, a Nemzeti Színház operai- és népszínműi ügyelője, megh. 1869. okt. 4. *Pesten*. Több éven át vidéki színigazgató volt, majd a Nemzeti Színház ügyelője lett, ahol buzgóságával és lelkiismeretes munkájával úgy tagtársai, mint felettesei tiszteletét kivívta. Ő volt az a *Palkó*, akiről Szigeti József oly előszere-ttel ír *Egy színész naplója* c. munkájában. — Munkája: *Hála-füzér*. (Játékszíni Zsebkönyv.) Szabadka, 1845. (*Heresi* Imre és *Szántó* István társaságában.)

Csengeri Stefi, színésznő, sz. 1888. okt. 23. *Kolozsvárott*. Színipályára lépett 1914. máj. havában.

Csengery Antal, államférfi, publicista, sz. 1822. június hó 2-án, *Nagyváradon*, meghalt 1880. július hó 13-án, *Budapesten*. 1842-ben befejezte iskolai tanulmányait, Debrecen, azután Bihar-megyében hivatalnok lett. Alapos ismeretei, európaias műveltsége, kitűnő stílusa, szilárd jelleme magukra vonták báró Eötvös és Szalay László figyelmét és csakhamar szerkesztő lett Kemény Zsigmond báróval együtt. Színikritikái, melyek a Nemzeti Színház 1851—53-ig adott újdonságaival — köztük Szigligeti és Dobsa

műveivel s néhány akkori Shakespeare-es-tével — foglalkoznak, »Csengery Antal ésszegyűjtött munkái« V. kötetében jelentek meg. — Neje: *König Róza*, Egressy Béninek, a »Szózat« zeneszerzőjének özvegye, sz. 1825. márc. 5. *Komáromban*, megh. 1904. máj. 10. *Budapesten*. 1842-ben Egressy Béni neje lett, majd annak halála után, 1851. szept. 24-én Csengery Antalhoz ment feleségül. Sok francia és német színművet fordított a Nemzeti Színház számára, melyek az 50-es és 60-as években kerültek színiére.

Csengetés-t a színielőadás megkezdésére, valamint a szereplőknek a színpadra való belépésének közeledésére az ügyelő eszközli. A szereplő a csengetésre tartozik a színpadra jönni. A kezdés előtt fél-órával egyszer, rá egynegyedórával kétszer, majd újabb negyedóra múlva háromszor csengetnek, ezután megkezdődik az előadás. Ezt megelőzőleg a sűgő, a karmester és függönyhúzó is kap egy-egy csengőjelt. (V. ö. Ügyelő.)

Csenteri Kálmán, színész, sz. 1857. *Kolozsvárt*. Színipályára lépett 1876-ban u. o.

Csépán István (györgyfalvi), jogtudor, ügyvéd, megyei táblabíró, sz. 1758-ban, megh. 1830. febr. 13-án, *Jákóban* (Somogy m.). Munkája: »Zrinyi Miklós avagy Szigetvárnak veszedelme.« Egy történelmi szomorú. 3 felv. *Werthes* Kelemen után németből. Bem. 1793. aug. 20. *Pesten*.

Csepcsányi Berta, énekesnő. 1872. júl. havában a berlini Friedrich Wilhelmstädtisches Theaterhez szerződött. 1884-től ismét ott találjuk.

Csepeli gyári színház a proletárdiktatúra idején alakult. Elfért benne 550—600 ember. Első igazgatója: Halász Alfréd. Többek között itt működött: Jánosházi Eliz szubrett-énekesnő, Sándor Kató drámai szende, Ernyeiné Erdélyi Flóra koloratur-énekesnő, Forgó Etus naiva, Halász Alfrédné komika, Katona Emmy, Hamvas Magda, Orosz Jolán, Kiss Magda, Jáki Dezső, Berényi Gábor komi-

kusok, Hevesi Miklós bonviván, Balog Lajos tenorista, Ernyi Emil rendező és Zoltán Vilmos karmester. 1929-ben *Deák Lőrinc* színiigazgató kerületéhez tartozik a város.

Csepely György, miniszteri o. tanácsos a népjóléti minisztériumban, sz. 1883-ban. Középiskoláit *Budapesten*, a budai Ferenc József-intézetben végezte, főiskolai tanulmányait pedig a budapesti egyetemen. A népjóléti minisztérium szociálpolitikai ismereteket igénylő közjótékony-sági ügyosztályában helyettes főnöke s e minőségében úgy az egyes színészek, mint a színészjóléti intézményeknek mindenkor melegszívű támogatója.

Cségi Pál, színműíró. Sz. műve: »*Gabriela* vagy szív és művészet«, dráma 6 felv. Írta: *Fortis* Leó. (Olaszból ford.) Színiére alkalmazta: *Bulyovszky* Lilla. Előadták 1857. ápr. 1. Nemzeti Színházban.

Csepke Gábor, a M. Kir. Operaház színházi kapusa. Sz. 1866-ban, *Tabajdon* (Fehérm.). 1894-ben állt a színház szolgálatába. A népszerű kapust *Budapest* közönsége negyven éven át »Csepke bácsi«-nak hívta.

Csepregi Irma, színésznő, sz. 1880. aug. 23. *Nagyváradon*. Színipályára lépett 1895. jún. 15. 1912. febr. havában Székely Jakab Gyula színész neje lett.

Csepregi József, színész, sz. 1851. *Kolozsvárott*, megh. 1895. máj. 1. *Debrecenben*. Színipályára lépett 1874-ben, *Kolozsvárott*.

Csepregi színészet. Csepregen (mezőváros, Sopron m.) 1831. júl. 20-án Balogh István társulata játszik, hihetőleg első ízben. Itt Jankovits Izidor 30 frtot adott a társulatnak, amiért háromszor nézte többemagával az előadásokat. A társulat négy tagból állt: Balogh, Balogné, Gaál Mihály és Érdi. 1929-ben a város *Tompos Péter* színikerületéhez tartozik.

Csepreghy Anna, színésznő, sz. 1903. máj. 17-én, *Budapesten*. Színipályára lépett 1927. szept. havában.

Csepreghy Erzsébet, színésznő, sz. 1902. nov. 1-én.

Csepreghy Ferenc, színműíró, sz. 1842. aug. 12. *Szalkán* (Hont m.), megh. 1886. febr. 6. *Görbersdorfbán*. Atyja nemeseMBER volt. 14 éves korában Esztergomban asztalosmesterséget tanult annak hatása alatt, hogy elolvasta Jókai »Magyar nábob«-ját, melyben egy ideális asztalos (Boltai) alakja nagyon megtetszett neki; elhatározta, hogy ő is asztalosiparra adja magát. 1860-ban felszabadult, Pestre jött dolgozni és itt műkedvelősködött. 1863-ban Bécsbe ment s itt írta meg a »Magyar fiúk Bécsben« c. vígjátékát. 1872. febr. 10-én nőül vette Rákosi Jenő nővérét, Idát s a Népszínház megnyitása-akor, 1875-ben a színház titkára lett. 1878-ban tüdőbaja miatt Olaszországba utazott, 1879-ben pedig Görbersdorfbá, ahol azonban nem talált gyógyulást kinzó betegségére. Síremlékét 1881. febr. 20-án lepelték le, amidőn Rákosi Jenő és Tihanyi Miklós tartott emlékbeszédet. Színművei: »Magyar fiúk Bécsben«, 1872. január hó 1-én adták a Nemzeti Színházban, »A kitünő vendég«, »Az utolsó német Pesten«, vj. 1 felv., »Vízözön«, vj. 1876. március hó 21-én, Népszínház. (Felújították: 1911. máj. hó 5-én, a Magyar Színházban.) »Saul király«, szomorújáték, nem került színre, »Utazás a föld körül«, 1875. dec. 27. »Utazás a holdba«, 1876. márc. 21. »Két menyegző«, népsz. 5 képben, Jókai elbeszélése után, 1876. dec. 2. »Strogoff Mihály«, 1877. márc. 16. (Verne regénye alapján), a Magyar Színház felújította: 1898. máj. 3.; a Városi Színház is bemutatta 1927. febr. 19. »Szép Meluzina«, 1877. júl. 5. »A sárga csikó« (L. o.), »Lumpácius Vagabundus«, 1878. jan. 8. »Kolumbusz Kristóf«, 1878. máj. 3. »Piros bugyelláris« (L. o.). »Egy katoná története«, 1878. »Niniss«, 1878. december 20., felújították 1902. decemb. 17. »Az élehetetlenek«, 1879. jún. 27. »Perozes«, verses bohózat, 1881. máj. 15. »A szép asszony kocsisa«, 1881. szept. 24. »Akbar szultán«, tragédia 4 felv. Bem. 1886. febr. 13. Kolozsvárott. — Neje: *Rákosi* Ida (1849—1906.) a Népszínház, Nemzeti Színház és az Opera jelmezsabója volt, szerkesztett divatlapokat, írt és

fordított a Budapesti Hírlap számára regényeket és elbeszéléseket.

Csepreghy József, színész, sz. 1896. febr. 18. *Hajdúnánáson*. Színipályára lépett 1921. júl. havában.

Csepreghy Juliska, táncosnő, sz. 1902. febr. 13. *Budapestben*.

Csepreghy Lajos, a Nemzeti Színház titkára, sz. 1820-ban, *Lápadon* (Tolna m.) ev. ref. szülőktől. 1890. febr. 12-én önkézével vetett véget életének. Gazdasági pályára készült, azonban hajlamai a színészethez terelték és vidéki színész lett, de nem lett belőle szereplő színész, hanem a színügy munkása. 1839-ben a Nemzeti Színház kardalosa lesz, aztán színész, ügyelő, gazda, végül titkár. Közben 1843-ban elhagyta a színészetet és irnok lett a gróf Károlyiak gazdasági hivatalában. 1846-ban újra visszatért a Nemzeti Színházhoz s mivel sok idegen nyelvet tudott, a Nemzeti Színház három első évtizedében ő fordította le a legtöbb színdarabot francia, angol, német és olasz nyelvből. 1871-ben a Nemzeti Színház adminisztratív igazgatását reá bízták. Pontos, szorgalmas, de érdes modorú ember volt. 1883. júl. havában a király félézados buzgó szolgálata elismeréséül a koronás arany érdemkeresztel tüntette ki 1889. jan. 1-én nyugdíjba ment. Fordított 65 színművet és 7 operát. 1867—1875-ig minden évben kiadott egy-egy *Nemzeti Színházi Zsebkönyvet*.

Csepürágó. Eredetileg a vásári komédiás csúfneve. Kritikákban is olvasható kitétel. Az alantas eszközökkel dolgozó színészre szokás gúnyosan alkalmazni.

Cser Gyula, színész, sz. 1887. máj. 1. *Pécsett*. Színipályára lépett 1908-ban.

Cser József, színész, sz. 1902. aug. 25. *Vajáahunyádon*. Színipályára lépett 1926. okt. havában.

Csercsér Natália, színésznő (Benedek József színész neje), sz. *Kassán*, ahol 1838-ban először lépett színpadra és rövid idő múlva a vidék elsőrendű színésznője lett. 1848-ban lépett fel a Nemzeti

Színházban. 1855-ben Szabadkán volt szerződésben, onnan így referál a tudósító: »Csereser Natáliát mint vaudeville-énekesnőt tanultuk ismerni s megvalljuk, azonkívül minden egyéb darabokban is érzékenyen s oly természetességgel játszik, hogy őt is nyereségnek tartjuk. Nem túloz semmiben s élénk elevenességgel adja vissza legkisebb szerepét is.« (Pesti Napló, 1855. jan. 21.) Később visszavonult a színpadtól, ahol leánynevén szerepelt és a családjának élt. Megh. 1869. ápr. 16. *Budapesten.*

Cserei Antal, színész, sz. 1899. ápr. 24-én, *Kiskunfélegyházán*. Színipályára lépett 1923. máj. havában.

Cserényi Adél, színésznő, sz. 1874. dec. 3-án. Színipályára lépett 1894. márc. havában, Komjáthy János társulatánál. 1928-ban nyugdíjazták.

Cserépy Gizella, színésznő, sz. 1893-ban, *Budaapesten*. Színipályára lépett 1915. okt. 1-én.

Cseresznyés Erzsébet, színésznő, sz. 1895. jún. 12-én, *Parajdon*, (Udvarhely m.). Színipályára lépett 1916-ban.

Cserey Farkas (ifjabb) (nagy-ajtai) cs. és kir. kamarás, később őrnagy, sz. 1773. okt. 28-án, *Bécsben*, megh. 1842. dec. 25-én, u. o. Munkája: »A fekete ember«, tréfa 2 felv. Ford.: Kolozsvár, 1800. *Gotter* után. Pesten adatott 1811. okt. 20-án.

Cserey Irma, operetténekesnő, sz. 1878. máj. 28-án, *Budapesten*. Színipályára lépett 1899. virágvasárnapján, Romváry Lajosnál. A vidéken kedvelt énekesnő volt és mint ilyen, sok szép sikert aratott az operettekben.

Cserey Miklós, erdélyi főrend, 1811-ben a kolozsvári színházépítő-bizottság tagja, egyben 1000 frtot adományozott a színház felépítéséhez.

Cserey Miklós, színész, sz. 1902-ben, *Budaapesten*. Színipályára lépett 1922-ben.

Csergő Hugó dr., író, hírlapíró, sz. 1877-ben, *Budapesten*. Különböző napila-

pok munkatársa, melykbe cikkeket, tárcákat, verseket írt. Színművei: »A lovag úr«, vj. 3 felv. Bem. 1906. nov. 17-én, Vigszínház. »Félszerelem«, szmü 3 felv. Bem. 1908. máj. 9-én. U. o. »Az első hajnal«, szmü 3 felv. Bem. 1923. dec. 6-án, Renaissance Színház. Fordításai: »A kolduló barát és a megvadult szabó«, vig életkép dalokkal 4 felv. Írta: *Costa Károly*. Bem. 1900. aug. 2-án, Városligeti Színkör. »Liselott«, vj. 5 felv. Írta: *Stobitzer Henrik*. Bem. 1902. szept. 11-én, u. o.

Csergő Crysogonus, ferencrendi szerzetes, 1745-ben Csiksomlyón tanár volt. Írt egy iskolai drámát.

Csergő Károly dr., szentesi alispán, sz. 1879-ben, Szegvár községben, székely köznemesi családból. Atyja is megyei tisztviselő volt Csongrád vármegyénél. 1901-ben lépett a vármegye szolgálatába, majd 1922-ben vármegyei főjegyző lett és 1925. máj. havában a vármegye alispánjává választotta. Cs. mindenkor nagy szeretettel támogatta a színészet érdekeit és a vármegyében több ízben indított mozgalmat aziránt, hogy a színtársulatokat a helyi hatóságok a legmesszebbmenő támogatásban részesítsék. Cs. egyben Szentes város színiügyi-bizottságának tagja, ahol nagy koncepcióju tervei mindenkor megvalósultak.

Cserhalmi Irén, színiirodalomtörténész. (Lásd: Gerő Attiláné.)

Cseri Teréz, színésznő, sz. 1878. szept. 22-én, *Cegléden*. Színipályára lépett 1908-ban.

Csermák Antal, hegedűművész és zeneszerző, sz. 1771-ben, *Csehországban*, megh. 1822. okt. 22-én, *Veszprémben*. 1796-ban a magyar színtársulattól megbízást kapott egy opera megezenésítésére. 1799—1800-ban a pozsonyi és pesti színházaknak volt hangversenymestere.

Csermelyi Szabó Margit, sz. 1864. júl. 2-án, *Nagyigmádon*, (Komárom m.). Színipályára lépett 1884. ápr. 8-án.

Cserna Andor, író és hírlapíró, sz. 1885-ben. Jeles mű- és zenekritikus. Ta-

nulmányokat írt a »Salome«-ról, »Parsifal«-ról. Beethoven-breviariumot állított össze.

Csernel Bella, színésznő, sz. 1895-ben, *Jánosházán* (Vasm.). Színipályára lépett 1913-ban.

Cserni Károly, színész, sz. 1841-ben, *Pozsonyban*, 1886. máj. havában a M. Kir. Operánál működött.

Csernits Ignác, színigazgató, sz. 1814. máj. 27-én, *Pécsett*, megh. 1896. jan. 25-én, *Pegguban* (Stiria). Öt évtizeden át működött mint színész és énekes és színigazgató, Ausztriában és hazánk német színpadjain. (Pest—Pozsony.) 1866-ban Bécsben, a Carltheaterben játszott.

Csernovits Péter, (mácsai) temesi gróf és főispán, sz. 1810. márc. 13-án, megh. 1892. ápr. 26-án, *Nagybecskereken*. Tanulmányait Pancsován kezdte meg, később a debreceni ref. kollégiumban és a pozsonyi jogakadémián folytatta. 1848-ban mint temesvári grótot és főispánt a magyar kormány a szerb fölkelők ellen kormánybiztosnak nevezi ki Nagyikindára, de bár erős magyarérezelmű volt, nem bírt kellő erélyt kifejteni, miért is Vukovich Sebőt nevezték ki melléje. Aradon a magyar színészetet erélyes fellépésével és tetemes áldozatokkal állandósította és hogy később virágzásnak indult, az az ő érdeme. Ő védte meg a színészet érdekeit a rendőrhatalóság okvetetlenkedéseitől és ő volt az, aki az Aradon működő magyar színigazgatókat anyagi és erkölcsi tekintetben lelkesen pártfogolta. A Bach-korszakban a magyarság ellenségei arra törekedtek, hogy az aradi színházban a németek jussanak vezérszerephez. A germanizáló törekvést Csernovits megghiusította. Ugyanis a német színigazgatóval szemben a színházat sokkal magasabb árban bérelte ki Szabó József színigazgatóval és elsőrendű operai és drámai együttest szerveztetett. Bár a hivatalos világ azon volt, hogy a nyilvános előadás jogát megvonja a nábobtól, de ő kifogott rajtok. Fizette a nagy társulatot a maga erszényéből s aztán *ingyen-előadásokat* rendezett meghívott vendégeinek, kik belépőjegy helyett az ő névjegyével mentek a színházba.

Cserny Béla, színész, sz. 1879. máj. 5-én, *Budapesten*, megh. 1921. febr. 26-án, u. o. Színipályára lépett 1901. szept. havában. (Lásd részletesen: Világháború cím-szót).

Cserny Berta, színésznő, sz. 1867-ben, *Margonyán* (Sárosm.). Az Orsz. Színészakadémia elvégzése után 1889. jún. 20-án lépett először színpadra, a Városligeti Színkörben, a »Csirkefogó« c. életkép Veron szerepében. 1890—91-ben Szegeden működött, Makó Lajosnál, majd 1894-ben Tiszay Dezsőnél. 1891. ápr. havában *Szalóki Elek* író neje lett. 1896-ban Kolozsvárra szerződött. 1899. szept. 6-án fellépett mint vendég a Vígszínházban, »A férj vadászni jár« c. vj. Leontine szerepében.

Csernyászy Lajos, (Csepregi) színész, sz. 1885. aug. 22-én, *Kolozsvárott*. Színipályára lépett 1912. jún. havában.

Cservári (Adler) Ilona, operetténekesnő, sz. 1861-ben, *Pesten*. Színipályára lépett 1876-ban, Kőszeghy Endrénél, majd elszereződött Feleky Miklóshoz, Budára. 1880-ban Győrött találjuk, Beödy Gábornál. 1885. okt. 1-től a pesti Gyapju uccai német színház tagja volt. 1886-ban Moszkvában vendégszerepelt. 1887-ben a berlini Fridrich Wilhelm Städtisches Theaterhez kapott meghívást. 1888. jún. 17-én férjhez ment *Bergel József* upesti mérnökhöz. 1895-ben külföldön vendégszerepelt, majd *Hosvay Hugó* író neje lett és lelépett a pályáról. Nővére: *Cs. Irma*, énekesnő. (L. o.)

Cservári (Adler) Irma, színésznő, sz. 1868. aug. 22-én, *Pesten*. Színipályára lépett 1887. ápr. 7-én, *Jakab Lajos* színtársulatánál.

Cservenka Károlyné Müller Etelka, énekesnő, sz. 1893-ban, *Párisen* (Pestm.). Színipályára lépett 1922. szept. havában.

Cséry Ida, operaénekesnő, első kísérlete 1920. dec. 18-án volt a Városi Színházban, a »Faust« *Margit*-jában. 1922. jan. 12-én a Magyar Kir. Operaház vendége volt, a »Lohengrin« *Elsa*-jában.

Cséry József, színész, sz. 1899. okt. 27-én, *Budapesten*. Színipályára lépett 1909-ben. Hősi halált halt.

Csery Péter, a m. kir. helytartótanács hites jegyzője, sz. 1778. júl. 11-én, megh. 1830. júl. 11-én *Budán*. Munkája: »Béla futása«. (Az első magyar opera!) Zenéjét szerzette: *Ruzitska* József. (L. részletesen: »Béla futása« címszónál.)

Cserzy Mihály, (Homok) író, sz. 1865. okt. 16-án, *Szegeden*, megh. 1925. dec. 17-én, u. o. Apja borbély volt, Szeged egyik legismertebb fodrászmestere és nála tanult és nála dolgozott a fiatal Cserzy Mihály is. Mint fodrászmester írta a lapokba tárcáit a szegedi népeletből *Homok* álnév alatt. Írt egy népszínművet is, »Ugarimadás« cím alatt, dr. *Szalay Józseffel*. Bem. 1916. febr. 12-én, Szeged. 1926. dec. havában Szegeden a Téglagyár uccát az ő nevére neveztek el.

Csete Lajos, színész, sz. 1860-ban, *Gyulán*. Színipályára lépett 1875-ben, Kőszeghy Endrénél. Nyugdíjba ment 1909. január 1-én. Neje színésznő volt, megh. 1926. ápr. 13-án, Budapesten.

Csetényi Juliska, drámai színésznő, sz. 1877. máj. 2-án, megh. 1902. máj. 13-án, *Milanóban*, mellbetegségben. 1894-ben végezte el Rákosi Szidi színésziskoláját és ugyanezen év aug. 27-én volt az első fellépte a Népszínházban a »Sodoma pusztulása« c. 5 felvonásos Sudermann-drámában, Kitty szerepében. Pályáját tulajdonképpen Kecskeméten kezdte. 1898-ban a Magyar Színház tagja volt.

Csetri Gyula, színész, operett- és népsz. énekes, sz. 1840-ben, *Kolozsvárott*. Színipályára lépett 1866. okt. 1-én, Fehérváry Antalnál.

Csia Sándor, színész, sz. 1897. okt. 2-án, *Jászapátiban*. Színipályára lépett 1922. ápr. havában.

Csigaházy Etel, színésznő. (L. Folinusz Aurélné.)

Csigapad. A színpad feletti terület neve, ahol a függődíszletek csigaszerkezete van elhelyezve; a zsinórpaddalról kezelik. A csigapad alatt van a zsinórpád, ahol a besodort lógó díszletek vannak elhelyezve. (V. ö. Munkapad, Zsinórpád.)

Csiga-vendéglő, Pesten, a Sebestyéntéren, az 1840-es években kedvelt helye volt az író- és színészvilágnak. Vörösmarty, Megyeri, Egressy, Szentpétery, Lendvay, Petőfi sűrűn találkoztak itt. Anekdótákat beszéltek el, néha szavaltak, daloltak. Vörösmarty is el-elénekelte egyik kedvenc nótáját.

Csige Lajos, népszínműénekes, operettbariton, sz. 1852-ben, megh. 1926. febr. 28-án, *Szombathelyen*. 1875. okt. 16-án lépett színpadra, a Népszínházban, hol mint kardalos kezdte pályáját. 1878-ban Lukácsy főrendező a »Vereshaju«-ban Sajgó Ferke szerepét ráosztja és ettől kezdve már önálló szereplő lesz. A legközelebbi »Sárga csikó« népszínműben első szereposztásban ő játssza Bogár Imrét, 52-szer egymásután. Innen vidékre megy. Játsszik Lőcsén, Késmárkon, Kassán Lászy Vilmosnál, Kecskeméten, Aradon. A vidéken 22 évig működik. Azután a Magyar Színház és Király Színház tagja lesz. 1910-ben nyugalmába vonul, majd reaktiváltatta magát. 1911. júl. 1-én végleg nyugdíjazták. Első neje: *Szabó Ilka*, drámai színésznő. (Előbb Hahnel Károlyné. L. o.) Második neje: *Török Mariska*, színésznő, kivel 1889. dec. havában lépett házasságra, Kolozsvárt. Megh. 1926. júl. 17-én, Horgoson. Gyermekei: *Csige Erzsébet* (előbb Thury Eleonóra), hősnő, sz. 1880. okt. 10-én, *Aradon*. Színpadra lépett 1895. aug. havában, Halmay Imrénél. 1904. szept. havától a Vigaszínház tagja volt. Nyugdíjba ment 1926. júl. 1-én. — *Csige Ilonka*, naiva, sz. 1884. márc. 14-én, *Miskolcon*, megh. 1904. máj. havában, *Bebrecenben*. — *Csige Rózsika*, színésznő, sz. 1893. jan. 23-án. 1910—1912-ben színésznő volt.

Csighy Margit, színésznő, sz. 1900. jan. 17-én, *Szatmárnémetiben*. Színipályára lépett 1920. nov. 1-én.

Csigó Lajos, színész, sz. 1806-ban, előkelő családból. Atyja uradalmi tiszt volt. Sopronban járt iskolába. Kedélyes szerepeket játszott, ügyes társalgó, kortinafestő és hegedűjátész is volt. 1828—29-ben és 1831—1833-ik években Győrött játszott. Még halála előtt is hegedült, míg a vonó ki nem hullott a kezéből. Fiatalon hunyt el.

Csík Irén, énekesnő, sz. 1873-ban, *Aradon*. 1895-ben férjhez ment *Balla Kálmán* (I. o.) aradi színészhez. Pályáját Aradon kezdte. Egy ideig a Magyar Színháznál működött. Nemcsak mint operett-primadonna, hanem mint népszínmű-énekesnő is működött a vidéken. Főbb szerepei: Szép Heléna, *Lysistrata*, *Boccaccio*, *Pillangó kisasszony*, Szép Galathea, *Katalin cárnő*, »Tolonc«-ban *Liszka*, *Finum Rózsi*, stb.

Csikós, eredeti népsz. 3 szakaszban. Írta: *Szigligeti Ede*. Zenéjét szerzette: *Szerdahelyi József*. Bem. 1847. jan. 23-án volt a Nemzeti Színházban, ahol egészen a hetvenes évekig több mint száz előadást ért meg. Szigligeti számos színpadi munkája között különösen érdekes ez a népszínmű azért, mert társadalmi háttere van: a jobbágykérdés, az osztályérdekek összeütközése és ebből a szempontból talán az első magyar darab, amely ezekkel a problémákkal foglalkozik. A régi Nemzeti Színház egész fénykora összeforrott ezzel a darabbal, amelynek híres főszerepeiben a magyar színjátszás régi nagyjai mind felléptek. A címszerepet *Réthy Mihály* játszotta, *Andris: Füredi Mihály*, *Szolga-bíró: Szentpétery Zsigmond*, *Asztolf: László József* volt, az anyaszerepet, özvegy *Karvasinét*, *Szathmáryné* is játszotta. *Bence*, a testvérgyilkos *Ormódy-fiu* alakját eredetileg *Szigeti József*, majd *Nagy Imre* vitte színpadra, de fellépett benne *Tóth József* és *Tamássy József* is. *Rózsi* pedig, *Kis Bálint* szép leánya szerepét *Lászlóné* után *Blaha Lujza* játszotta nagyon sokszor. A régi, nemes magyar népdalok egész raja csendült fel először ebben a népszínműben. Ebben énekltek többek között a »Repülj fecském ablakára« nótát, azután az »Elszegődtem Tarnócára bojtárnak«, »Magasan repül a daru«, »Végigmentem az ormódi temetőn«, »Azért, hogy kend kicsit ragyás« című híres magyar nótákat. A Nemzeti Színház több ízben újította fel, utoljára: 1928. nov. 2-án, midőn a főszereplők a következők voltak: *Karvasiné*, özvegy: *T. Halmy Margit*, *Ormódi Asztolf*, a fia, *Nagyormód ura Harasztos Gusztáv*, *Ormódi Bence*, unokabátyja: *Nagy Adorján*, *Márton*, csikós: *Rózsahegyi Kálmán*, *Kis Bálint*, parasztgazda:

Kürti József, *Rózsi*, a leánya: *Nagy Izabella*, *Andris*, csikósbojtár: *Cselényi József*. *Győrött* 1847. febr. 17-én, *Kolozsvárott* ápr. 5-én volt a bemutatója.

Csikós János, a Nemzeti Színház karéneke, színi pályára lépett 1872-ben.

Csikósomlyói színészet. *Csikósomlyón* 1721. ápr. 11-től misztérium-drámákat játszottak nagypénteken. Ide jöttek a kath. hívek a pünkösdi búcsúra, melyet 1567 óta annak emlékére tartanak, hogy a *Hargitán-túli székelyeknek* sikerült visszaverni *János Zsigmond király* fegyvereseit, kik a *Blandrata* hitelveinek utat nyitni nyomultak *Udvarhely* tájáról *Csik* felé. 1733-ban az iskolai épület közelében egy emeletes faház épült, ennek középső részét színielőadásokra szánták. 1748-ban a színielőadásokra használt színt kijavították. A nézőtér sokszor nem volt elég a közönség számára, azért 1774-ben a *Mária Társulat* költségén a színház előtt egy keretet vásároltak, ahova a nézőtérrel kiszorult hallgatóság telepedett le s a kinyitott kapun át innen nézte végig az előadást. 1780-ban leégett, mire 1782. jan. 6-án új színházépületet emeltek.

Csikószerepai színház építkezési költsége 94.000 K. Van benne 4 páholy, 332 ülőhely, 140 állóhely.

Csikváry Jákó, államvasúti főfelügyelő, sz. 1847-ben, *Pülsborosjenőn*, *Pestm.* Eleinte a tanítói pályán működött s csak azután lépett állami szolgálatba. Színműve: »Az apa unokája«, népszínmű 3 felv. Zen. szerz. *Predits László*, a Nemzeti Színház prímhegedűse. Bem. 1882. július 6-án, a Népszínházban.

Csiky Anna, színésznő, sz. 1863.-ban *Csománfalván*, *Máramaros m.*), megh. 1896. jan. 15-én, *Temesvárott*. Színpadra lépett 1889-ben, *Bogyó Alajosnál*.

Csiky Gergely, sűgő, 1850. jan. 1-én lépett a színi pályára. A szabadságharcban honvéd volt.

Csiky Gergely, drámaíró, sz. 1842. dec. 8-án, az aradmegyei *Pankotán*, megh. 1891. nov. 19-én, *Budapestben*. Aradon vé-

gezte a gimnáziumot s már akkor kezdett irodalommal foglalkozni. 16 éves korában már verse jelent meg a »Napkelet« c. pesti lapban. Szülei kívánságára a papi pályára lépett, a temesvári szeminárium növendéke volt, majd a pesti központi szemináriumban folytatta tanulmányait s itt a magyar egyház-irodalmi iskola elnöke volt. 1865-ben pappá szentelték s a bécsi Augustineumba küldték tanulmányai folytatása végett. 1868-ban theologiai doktorátust szerzett s hazatérve előbb a temesvári kath. gimnázium, majd ugyanott a papnevelő intézet tanára lett, egyházi lapot szerkesztett s a szentszéknél mint a házasság egyik jogvédője szerepelt. Közben folyton foglalkozott irodalmi tervekkel s 1874-ben megírta első darabját, a »Jóslat« c. görög tárgyú romantikus vígjátékot, melylyel elnyerte az Akadémia Teleki-díját. Ez a siker biztatónak hatott rá, tovább dolgozott, s 1877-ben ismét elnyerte a Teleki-díjat »Janus« c. szomorújátékával. Ugyanebben az évben a Nemzeti Színházban színre került »A mágus« c. I felv. tragédiája. 1878-ban »Az ellenállhatatlan« c. színműve nyert pályadíjat. (Bem. 1878. okt. 11. Nemzeti Színházban). 1879-ben a »Bizalmatlan« c. verses vígjátékával nyert pályadíjat s ugyanebben az évben a Kisfaludy Társaság és az Akadémia tagjává választották. Ekkor már budapesti lakos volt (püspöki engedéllyel), nagy irodalmi munkásságot fejtett ki, lapokba cikkeket írt, darabokat fordított a Nemzeti Színház számára. Műveinek világias szelleme rossz vért szült a papi körökben, a szigorúan szent életű Bonnaz csanádi püspök felszólította, hogy térjen vissza az irodalomról az egyház szolgálatába. Cs. azonban nem bírt szakítani az irodalommal, melyet igazi hivatásának érzett s nehéz szívvel bár, de 1880-ban kilépett az egyházi rendből, a következő évben áttért az evangélikus vallásra és megházasodott, nőül vette *Bakody Amanát*, a híres homoeopata orvostanár leányát. Ez az idő azonban más tekintetben, így irodalmi munkájának irányában is nagy változást jelentett. Eddigi művei a Rákosi Jenő által kezdeményezett romantikus dráma és vígjáték hangkörében mozogtak, mert részben párizsi tanulmányútjának hatása alatt a realiztikus társadalmi dráma útjára tért. Ezzel nagy lépéssel vitte előre a

magyar dráma ügyét, megindította fejlődését a modern dráma felé. Ezt az új irányt a »Proletárok« c. drámával kezdte (bem. 1880. jan. 23. Nemzeti Színház), s mindjárt rendkívüli sikert aratott vele. Ez volt az első igazi társadalmi dráma a magyar irodalomban, a magyar élet színet tükrözte, a való életből vett kitűnően megrajzolt alakokkal, logikusan felépítve, élénk színvonalú érzékkel kidolgozva. Realizmus újszerűen hatott, színvonalú hatásain megéreződtek a francia drámaírók tanulságai. Prielle Kornéliával a címszerepben a darab igen sokáig műsoron maradt s később is többször felújították. Cs. most már egészen a modern társadalmi drámára vetette magát. Sorban jelentek meg e nemű művei: »A Stomfay-család«, »Cifra nyomorúság«, »Mukányi«, »Bozóthy Mártha«, »Buborékok«, »A káviár«, »Nóra«, »Cecil házassága«, »A sötét pont«, »Örök törvény«, »A vasember«, »Divatkép«, »Az atyafiak« stb. A magyar társadalom különböző rétegeinek alakjai sorra vonultak fel a darabokban, érdekesen, éles megfigyelő szemén át nézve s a született drámaíró szerkesztőképeségével megírva. Még egy nagy sikere volt »A nagymama« kedves vígjátékával, amelyet még a háború után is sokat játszottak a Nemzeti Színházban, az eredetileg Prielle Kornéliának írt főszerepben Rákosi Szidivel. Ezután írt darabjai már kevesebb sikert arattak (Spartacus, Jó Fülöp. A nagyatermet), ezekben már tulságosan igyekezett alkalmazkodni a színpad követelményeihez, drámaírói ereje a kimerülés jeleit mutatta s a siker jórészt elmaradt. Közben Csiky nagy műfordítói munkásságot is fejtett ki, lefordította egyebek között Sophokles tragédiáit, Plautus vígjátékait, számos angol és francia színdarabot. Több regénye is kiváló tulajdonságokkal emelkedik ki a kor irodalmából. A Színművészeti Akadémiának is nagy tudású tanára volt s a Nemzeti Színház drámabíráló bizottságának tagja. Cs. pályájának kettős jelentősége van a magyar drámairodalomban: másfél évtizedig ő tartotta fenn, Szigligeti kezéből véve át a fáklyát, a magyar színházak eredeti műsorának folytonosságát és ő tárította drámai irodalmunkat a modern társadalmi élet reális ábrázolása felé.

(Schöpflin Aladár).

Csiky György, színházi sugó. Munkái: »Játékszini emlíny«. 1854. Szombathely. »Játékszini emlékkönyv«. 1856. Szombathely. »Játékszini emlékkönyv«. 1857. Győr. »Színházi emlékkönyv«. 1857. Nagyvárad. »Játékszini emlékkönyv«. 1858. Debrecen. »Színházi emlíny«. 1859. Pécs. »Játékszini emlíny«. 1861. Arad.

Csiky János, énektanár, zeneszerző, sz. 1873. okt. 3-án, *Kolozsvárott*, megh. 1917. jún. 29-én, *Ujpesten*. Pályáját mint zenei szakíró kezdte meg és különösen a magyar muzikával foglalkozott, avatottsággal és szeretettel. Hosszú időn át fejtett ki értékes működést, mint zenekritikus. Közben sűrűn jelentek meg tartalmas értekezései és vendégképpen szerepelt a Kisfaludy- és a Petőfi Társaság ülésein is. Az énekoktatásban a Müller—Brünov modern rendszere mellett kardoskodott és utóbb énektanári minőségében a Nemzeti Zenedében, majd Kolozsvárott ennek a módszernek az alapján oktatott. Zeneszerzői tevékenységének jelentékeny része finoman kidolgozott daliból került ki, amelyek kedvelt műsor-darabjai voltak a hangversenyekeseknek és a kabaréknak. Sok érdemet szerzett a régi magyar zene emlékeinek föl kutatása és földolgozása körül.

Csiky László, drámai hősszínész, sz. 1860-ban, *Vácon*, ahol atyja százados volt. Iskolai tanulmányait szülővárosában és Budapesten végezte. 1880. husvét vasárnapján — szülői akarata ellenére — felcsapott színésznek Csurgón, ahol akkor Szathmáry Károly volt az igazgató. Első szerepe a »Falu rossza« *Lajos*-a volt. Rövid vidéki kóborlás után beiratkozik a színészakadémiára, ahol azonban csak egy évig volt maradása. 1884-ben Kolozsvárra került, ahol az »Ármány és szerelem« *Ferdinánd*-jában oly nagy sikert ért el, hogy azonnal szerződtették s a kiváló nagy tragikai művész: E. Kovács Gyula, kedvencévé fogadta a tehetséges ifjút. Három évig működött itt és 1887-től Debrecen, Kassa, Szeged, Temesvár, Pozsony, Buda, Pécs, Szabadka, Miskolc lesznek újabb állomáshelyei, mindenütt általános nagyrabecsülés mellett működött. 1905. febr. 11-én megünnepli 25. éves jubileumát Debrecenben, a »Wallenstein halálá«-ban. 1911.

márc. 9-én Szegeden »Othello«-ban megüli 30 éves művészi pályafutását. Szegeden 1914-ig működött, majd u. e. év júl. 25-én Gyulán búcsút vett a pályától, »Lear király«-ban. Főbb szerepei: IV. László, Dózsa György, Kuruc Feja Dávid, Toldi Miklós, Othello, Hamlet, Shylock, Macbeth, Coriolan, III. Richard, Brutus, Romeo, Moór Ferenc, Gyuri Bandi (Betyár kendője), Csorba Márton (Sárga csikó), Svengali, Derblay Fülöp, Ipanoff stb. — Hosszabb ideig a földmívelésügyi minisztérium vízépítési igazgatóságánál hivatalnok volt. Mint színészegyesületi tanácsosnak kiváló érdemei vannak a vidéki színészet kulturális törekvései körül. Nyugalomba vonult 1914. szeptember hó 1-én. Neje: *Tájkerti* Ida, színésznő, sz. 1872. január hó 1-én, *Székesfehérvárott*, kivel 1891. szept. 12-én lépett házasságra, *Budapesten*. Nyugalomba vonult 1915. jan. 1-én.

Csillag, a híres színésznő neve. Az angoloknál: star. (L. o.)

Csillag Amália, színésznő. (Lásd: Hatvani Károlyné.)

Csillag Béla, színész, sz. 1904. ápr. 20-án, *Budapesten*.

Csillag Benő, színész, sz. 1876. márc. 16-án, *Szereden*, Pozsonym. Színpadra lépett 1896. okt. 6-án, Monori Sándornál.

(H.) **Csillag Erzsébet**, énekesnő, sz. 1898. máj. 1-én, *Szegeden*. A felsőleányiskolát Budapesten végezte, azután a Zeneakadémiát látogatta. Első fellépte a Városi Színházban volt 1921-ben a »Koldusdiák« *Laura* szerepében. Kedvelt szerepei: Szi-bel (Faust), Szaffi, Nedda (Bajazzók), Jancsi (Jancsi és Juliska), Fiammetta (Boccaccio) stb.

Csillag János, színész, sz. 1897. nov. 29-én, *Budapesten*. Színpadra lépett 1922. júl. havában.

Csillag Jenő, sugó, sz. 1882. máj. 2-án, *Budapesten*.

Csillag Juliska, énekesnő, Csillag Róza tanítványa volt, *Bécsben*. 1888. május havában a brémai Operaház szerződtette.

Csillag Károly dr., színműve: »Sátán útja«, drámai költemény. Bem. 1899. márc. 25-én, Szabadkán.

Csillag Mariska, színésznő, sz. 1874-ben, *Budapesten*. Színpadra lépett 1920-ban.

Csillag Máté, hirlapíró, sz. 1866-ban, *Békésszentandrás*on, megh. 1928-ban, *Budapesten*. Ügyvéd és szövetkezeti igazgató volt. Munkája: »Egy napig kegyelmes úr«, vigj. 1891. jún. 26-án adták a Városligeti Színkörben. Egy könyvdramát is írt a szabadkőművesség dicsőítésére.

Csillag Miklós József, színházi korrepetitor, sz. 1906-ban, *Huszt*on, Mármaros m.

Csillag Róza, a Nemzeti Színház drámai énekesnője, sz. 1823. okt. 23-án, *Albertirsán*. Mint gyermekleánykát szerződötték a Nemzeti Színházhoz. Énekhangját Budapesten La Grange fedezte fel, ki beajánlotta Bécsben Holbeinnek. 1844. jan. 17-én lépett színpadra, a Nemzeti Színházban, mint Herzfelderné Baumgarten Dianora neveltje. 1849-ben előbb (márc. 16.) a pesti német színháznál, majd Berlinben aratta sikereit, mint »Fides« a »Prófétá«-ban és egyszerre az elsőrangú énekesnők sorába emelkedett s mint altisztának páratlan sikerei voltak. Tagja volt a bécsi operának is évi tizenhét ezer frt. fizetéssel. 1850. márc. 26-án fellépett a Nemzeti Színházban. 1854. ápr. havában újra meghívták, ekkor a »Prófétá«-ban való vendégszerepléséről így ír a »Hölgyfutár« tudósítója: »Valóban alig tudnánk említeni hangot, mely terjedelemre, mélység és magasságra nézve kedves vendégnőnkével vetélkedhetnék és hogy tudja ő e ritka adományt használni, mennyi érzés, biztosság és művészettel! aztán hogy párosul a gyönyörű énekkel a szerény, hatást nem hajhászó, mind e mellett azonban megható, nemes játék.« — Ezután külföldre megy ismét. Korabeli lapok minden alkalommal magasztaló tudósításokat közölnek a kiváló énekesnőről. 1865. decemberben ismét vendégszerepelt a Nemzeti Színházban, mint Pierotto a »Linda« c. operában. Ezt megelőzőleg (1865. szept. havában) elvesztette a hang-

ját. Wiesbadenben egy jótékonycélú hangversenyen kellett volna fellépnie, de a próbán könnyezve és elérzékenyülve vallotta be, hogy nem képes énekelni. Ezután énektanítással foglalkozott férje, *Hermann* bűvész oldala mellett. Nagy szegénységben halt meg, 1892. február hó 20-án, *Bécsben*. (Férje megh. 1887. jún. 8-án, *Karlsbaában*.)

Csillag Szeréna, színésznő, sz. 1886. aug. 24-én, *Budapesten*. Színpadra lépett 1906-ban.

Csillag Teréz, a Nemzeti Színház nagy művésznője, sz. 1863. aug. 15-én, *Adonyban* (Fehér m.), megh. 1925. júl. 10-én, *Budapesten*. A színészakadémia egyik legtehetségesebb növendéke volt. Elnyerte a főváros száz forintos ösztöndíját is és már 1879-ben a Nemzeti Színház szerződött tagja. Nagy tehetsége, gyönyörű külseje és meleg, erős organuma tették méltóvá e nagy megtiszteltetésre. Naivának szerdötték. És ő volt az első ebben a szerepkörben, aki nem »csicsergett«, nem »selypített« és nem volt a szó akkori értelmében igazi »naiva«, de meleg szíve, bájos egyénisége, vidám temperamentuma és mindig finom előkelősége elragadóvá tették minden alakítását. Sok és nagy sikere volt. Egy csapással küzdötte fel magát a Nemzeti Színház nagy művészei közé. És ez sokat jelentett abban a korban, amely a Nemzeti Színház hőskora volt. Ekkor játssza el sorban a legremekebb naiva szerepeket: Moissand Mártha (Egér), Cyprienne (Váljunk el), Berangére (Odette), Mártha (Nagymama), Rózsika (Pillangócsata), stb. 1883-ban férjhez megy *Grill* Richárd udvari könyvkereskedőhöz. E házasságból két leánygyermek származott. (Az egyik, *Klára*, 1902-ben lépett színpadra, a Magyar Színházban, a »Gyurkovics leányok«-ban *Micit* játssza. De nem sokára férjhez megy és örök búcsút mond a színháznak.) Csillag Teréz házassága alatt is hű maradt a Nemzeti Színház színpadához, amelyet forró ragaszkodással szeret és ahol őt is annyira szereti a közönség és a pályatársak egyaránt. 1901-ben mégis méltatlanul mellőzöttnek érezvén magát, az akkori igazgatóságtól átszerződik a Vig-színházhoz. Itt is jelentős sikere van. A

Vígshízház színpadán játssza Tisza Ilonát (Ocskay brigadéros), Benignát, (Balatoni rege), Sárkánytét (Doktor úr) stb. De a szíve mégis visszavágyik művészete bölcső-jéhez, a Nemzeti Színházhoz. 1904-ben újból hajdani nagy sikereinek színhelyén játszik. De már szerepkört változtat. Anyákat, finom komikákat ábrázol. És e kissé hálátlan szerepkörben is megmarad mindig előkelő eszközökkel dolgozó nagy művésznőnek és bájos asszonynak. Mint komikának jelentősebb szerepei voltak: Dajka (Romeo), Fruzsina (Fösvény), Levardan grófné (Constantin abbé), Gyurkovics mama (Gyurkovics leányok) stb. Mint a Színészakadémia kinevezett tanára nagy sikereket ért el az új színésznemzedék nevelése terén is. Tanítványai imádták. És ő részre-bajthatlanul, de meleg szeretettel foglalkozott velük. Mindig igazságosan. Mert igazságos és következetes volt mindig. E két értékes emberi tulajdonság tette olyan általánosan tiszteltté és rokonszenvéssé mindenki előtt. 1909-ben nagy öröm és meg-tiszteltetés érte: kinevezték a Nemzeti Színház örökös tagjává. Akkor ez még ritka és igen becses megkülönböztetésnek számított. 1925-ben a látszólag ragyogóan egészséges és még mindig igen szép asszonyt nehé-z betegség támadja meg. Súlyos operációnak kellett alávetnie magát, amelyet a szíve nem bírt el. Temetése nagy pompával a mostani Nemzeti Színház épületéből történt. Virágokkal borították koporsóját és az egész ország osztatlan részvéte mellett kísérték ki a Fiumei-úti köztemetőbe, ahol a város díszsírhelyet ajánlott fel a szín-művésznő földi hamvai számára. A sírnál megható búcsúztatót mondtak: dr. Hevesi Sándor, a Nemzeti Színház igaz-gatója, Nagy Adorján, Góth Sándor és Almásy Endre, pályatársai.

(G. Miklósy Ilona.)

Csillag Terka, magyar származású német színésznő, sz. 1867. júl. 9-én, Kapos-várott. Még nem volt 17 éves és máris tagja volt a berlini Residenz-színháznak; onnan Aachenbe, majd Hannoverbe szer-ződtek; azután Königsberg, Köln, Posen, Brünn színpadjain működött. 1900. óta a dez-dai udv. színház elsőndű tagja. Nagy sikere volt a »Kaméliás hölgy«-ben. Je-lesebb szerepei: Sappho, Fedora, Izabella,

Erzsébet, Kleopatra, Lady Macbeth, Adelheid, Stuart Mária, stb.

Csillag Zsófia, színésznő, sz. 1865-ben Vésztőn. Színpadra lépett 1883. április havában, Grim Jánosnál.

»Csinál házat, illetve közönséget«, színészi kifejezés az oly darabra, amely ál-landóan vonzza a közönséget. A sajtóban 1861-től látott napvilágot ez a kifejezés, midőn Nyéki intendánsága idején operet-eket is kezdtek adni a Nemzeti Színház-ban, azzal a számítással, hogy az operett valóban üdvöskéje lesz az intézetnek — és csinál közönséget. A számítás sikerrel járt s azntúl Molnár György is előadott ope-retteket a budai Népszínházban, mert az operett az ő működése idején is »csinált közönséget.«

Csinálni — annyit jelent színészi érte-lemben, mint az író darabjában az inten-ciónak megfelelőleg eljátszani a reabízott jellemet. A csinálni szót nem szó szerint kell értelmezni, hanem ellenkezőleg, ez a szó a művészi ábrázolásra vonatkozik.

Csipáky József, bécsi testőrtiszt. Mun-kája: »Zoltán, Árpád fia, magyarok feje-delme, vagy a világvárosi menyegző«, nagy nemzeti vitézi játék 3 felv. Először ad-ták Pozsonyban, 1833. máj. 13-án.

Csirikov Eugen N., orosz író, sz. 1864-ben. A moszkvai egyetemen jogot tanult, majd az irodalomnak élt. Szín-műve: »A zsidók«, szmű 3 felv. Bem. 1905. jún. 13. Városligeti Színház. A Fővárosi Nyári Színház is bemutatta jún. 15-én.

Csiszár Julianna, színésznő, sz. 1889. dec. 1-én, Tiszafüreden. Színpadra lépett 1914. máj. havában.

Csiszár Károly, sűgő. Munkája: »Ne-felejes«. Emlékkönyv. Szerkesztette: Be-rei József sűgőval. Eperjes, 1843. (Ez időben Körössy Ferenc tagja volt). »Já-tékszíni Zsebkönyv«. Nagyvárad, 1846.

Csiszár Sándor, színész, sz. 1891. jún. 28-án, Máramaroszigeten. Színpadra lé-pett 1921. jún. 1-én.

Csiszér Árpád, színész, sz. 1898. júl. 31-én, *Budapesten*. Színpadra lépett 1923. máj. havában.

Csiszér Gáborné Csikszentkirályi Ugroczy Ida, író, sz. 1836-ban, *Foktón*, Pestm. 1868-ban kezdett az irodalommal foglalkozni. Színműve: »Lenckirálynő«, népsz. 3 felv. 1884-ben játszották, Kecskeméten. — Fia: *Csiszér Kálmán*, színész. (L. o.).

Csiszér István, (etédi), színész, sz. *Udvarhelyszéken*, megh. 1868. febr. 7-én, *Tordán*. 1836-ban lépett színpadra, Feleky Miklóssal, Könyves Máté színigazgatónál. 1848-ban honvéd. Azután Pestre kerül, majd Havi Mihály és Szabó József egyesített társulatánál volt Kolozsvárt. 1857. jan. 13-án fellépett a Nemzeti Színházban, az »Örökség«-ben, mint Schmidt Krisztián. Erről így emlékezik meg a referáda: »Jó színpadi alakkal bír, organuma bár kissé fátyolozott, de apaszerepekre alkalmas erejű, szavolata érthető; hamis páthosz nem látszik tulajdona lenni.« (»Budapesti Hirlap«, 1857. jan. 15.) Kolozsvárott 1868-ig működött. Innen Debrecenbe szerződött. Utóljára Beke Istvánnal működött. — Neje: *Sarkadi Nagy Zsuzsanna*, színésznő, sz. 1829. febr. havában, *Szatmárt*, megh. 1896. júl. 10-én, *Marosújvárott*. 1846. okt. 16-án lépett színpadra, Feleky Miklósnál. 1889. dec. havában nyugalomba vonult. 1886-ban Kolozsvárott kiadott egy »Játékszíni Emlékkönyv«-et.

Csiszér Kálmán, (csikszentkirályi), színész, sz. 1859-ben, *Kalocsán*, megh. 1916. jan. 13-án, *Budapesten*. 1878-ban lépett a színipályára, Tóth Jenőnél. A vidék egyik elismert művésze volt. 1886-ban színigazgatásba fogott. 1890-ben szerkesztette a »Színházi Kalauz« c. szaklapot. — Első neje: *Kántor Gizella*, színésznő, sz. 1860-ban, megh. 1893. okt. 9-én, *Budapesten*. 1880. nov. 3-án lépett színpadra a Népszínházban, a »Boccaccio« c. operett Fiametta szerepében. Második neje: *Rádó Rózsi*, színésznő, sz. 1874. ápr. 14-én, *Püspökladányban*. Színpadra lépett 1896-ban, Feld Zsigmondnál. Gyermekeit szintén a színészetnek nevelték: *Cs.*

Arthur, sokáig volt a Király Színház, majd 1903-tól a Magyar Színház tagja. Ennek neje: erdődi *Erdélyi Anna*, ugyancsak a Király Színház tagja volt. Leányuk: *Cs. Ágnes*, sz. 1911. márc. 20-án, *Budapesten*. Rákosi Szidi színésziskoláját végezte, mely után 1928-ban a Király Színház szerződtette. — *Cs. Kálmán* egyetlen leánya: *Sári*, színésznő, sz. 1884. jan. 1-én, színésznő lett 1901. virágvasárnapján.

Csitry L., színműfordító: »Raffles«, szmü 4 felv. Írta: *S. B. Hornunk* és *W. Eugén Pressbrey*. Bem. 1907. nov. 23-án, Magyar Színház.

Csizmadia-basszus. A hamis basszushangra ezt a kifejezést szokták mondani a színészek.

Csizmadiaszín. 1815-ben Miskolcon a magyar színészek az u. n. Csizmadiaszínből játszottak 600 frt. bér mellett. E színben a csizmadiák árulták a magassarkú rámás csizmákat. Öltöző nem volt e színházban, teteje nem volt befödve, csak egy sor vékony zsindelel. Megtörtént, hogy Déryné csupasz nyakára sűrűn esett a hó. A publikum bundába bújva ült a helyén.

Csizmázia Sándor, (somogyi) ügyvéd, sz. 1772. nov. 4-én, *Farkasdon* (Nyitram.). Színműve: »A kisvárosiak«, vj. 4 felv. *Kotzebue* után. Előadták 1807. febr. 7-én Pesten. — Neje *Kelemen Borbála*, úttörő színésznő, Kelemen László első magyar színigazgató húga, ki 1793-ban tagja volt bátyja színtársulatának. Nagyon rövid ideig volt színésznő.

Csobánczy Kóródy Péter, színműíró. (Lásd: Kóródy Péter).

Csobánszky Imre, színész. (Kőműves Imre álneve. L. o.)

Csók. A gr. Teleky-alapítványból 100 arany pályadíjjal jutalmazott eredeti vj. 3 felv. Írta: *Dóczy Lajos* báró. Első előadása 1874. jan. 14-én volt a Nemzeti Színházban. Szereposztása: Fernando: Komáromi, Sever: Náday Ferenc, Blanda: Felekyné, Adolár: Beresényi Béla, Fi-

delio: Ujházi Ede, Angela: Kassayné, Sobrinus: Vizváry Gyula, Carlo: Eöry Gusztáv, Maritta: Molnár Kosiscovszky Borcsa. A szerző fordításában a bécsi Burgtheaterben 1877. febr. 28-án került először színre. *Frankfurtban*: 1881. júl. 2-án, *Berlinben*: 1891. febr. 2-án volt a bemutatója. *Szerb* nyelvre lefordította Popovics R. Mihály.

Csók György Géza, színész, sz. 1887. ápr. 16-án, *Szabadkán*. Színpadra lépett 1913. júl. havában.

Csók Vilma, színésznő, sz. 1885. máj. 29-én, *Szabadkán*, megh. 1922. jan. 30-án, *Tordán*. Színpadra lépett 1912. szept. havában.

Csóka Béla, énekes, sz. 1898-ban, *Budapest*. Színpadra lépett 1923. szept. 1-én. A Városi Színház tagja.

Csóka Imre, színész-súgó. Munkája: »Tisztelet-koszorú«. »A nemeslelkű hazafiak s díszes szépnem hódolatául« ajánlja. Szeged, 1838.

Csóka József, színész, sz. 1890. júl. 20-án, *Máramarosszigeten*. Színpadra lépett 1914. máj. havában.

Csóka Sándor, (borbátvizi), színigazgató, sz. 1841-ben, *Brádon*, Hunyadm. megh. 1905. máj. 1-én, *Szegeden*, mint a szabadkai színház igazgatója. — Atyja: *Csóka Sándor*, anyja: *Mohácsi Borbála*, megh. 1882. okt. 24-én, *Szilágysomlyón*, 73 éves korában. Szilágysomlyón városi tisztviselő volt, s mint ilyen kedvet kapott a színészethez és 1869. okt. 1-én színésszé lett Szegedi Mihálynál. 1871-ben színigazgatásba fogott és a vidék legtekintélyesebb vezetői közé emelkedett. Járt Pécsen, Baján, Kassán; 1885-től 1889-ig kolozsvári színigazgató, majd meghívják Szabadkára, Miskolcra, Győrbe. Vezette a Budai Színkört is fényes sikerrel. — Első neje: *Pozsonyi Júlia*, szende, 1860. nov. 17-én lépett színpadra. Második neje: *Almássy Júlia*, anyaszínésznő, sz. 1866-ban, *Máramarosszigeten*, megh. 1923. jún. 24-én, u. o. 1882. okt. 1-én lépett színpadra. Házassága: 1896. dec.

havában volt. A pályán 30 évet töltött. 1914. szept. 1-én nyugalomba vonult. (Ez időben *Baróti Antal* színész neje volt).

Csókásné Náday Irén, (családi neve: Mészáros Jusztin), színésznő, sz. 1852-ben, *Kisujszálláson*. Színpadra lépett 1870-ben Cholnoky Jenőnél.

Csokonai Vitéz József, színész-súgó. Munkái: »Zsebkönyv«. Kolozsvár, 1831. »Magyar játékszini zsebkönyvecske«. Szeged, 1833. »Budai nemzeti játékszini zsebkönyv«. Buda, 1835.

Csokonai Vitéz Mihály, a magyar újjászületés hajnalhasadásának, a XVIII. század végének legnagyobb költője, sz. 1773. nov. 17-én, *Debrecenben*, megh. 1805. jan. 28-án, u. o. Atyja orvos volt, ő maga pedig a kollégium növendéke. Már ebben az időben sokat verselt: lakodalmak, keresztelők, disznótorok, baráti összejövetelek szolgáltatták az alkalmat hozzá. Műkedvelői előadások felébresztették színészi hajlandóságait és korán próbálkozott drámai művekkel is. Terentius drámája nyomán vígjátékot ír: »Patvarszky« címen és olasz mintára egy »Pásztorjátékot«. Sajnos, mindkettő elveszett. 1793-ban »Pofók, vagy Cultura« c. vígjáték formájába öltöztetett életképet írt, mely 1769. júl. végén Csurgón színre került ugyan, de nyomtatásban nem jelent meg. Ilyen kísérlet 5 felvonásos szatirikus vígjátéka is: »Tempefői, vagy az is bolond, aki poeta lesz Magyarországon«. A debreceni kollégium nem sokáig volt otthona. Nyugtalan, féket nem tűrő temperamentuma miatt nincs maradhatása és megkezdte vándoréveit. Sárospatakon, Pozsonyban, Komáromban, majd Csurgón találjuk. Ez utóbbi helyen 1799. márc.-tól 1800. febr.-ig működött tanári minőségben. Ekkor születtek meg halhatatlan szerelmi költeményei, melyeket Vajda Júliához, »Lillá«-hoz intézett. E Lilla-dalok avatják halhatatlanná, egész Petőfiig, ő a magyar irodalom legnagyobb lírikusa. Mindezek mellett Csurgón számos műkedvelői előadást rendezvén, újabb drámai kísérletek következnek: 1795-ben írja a »Gerson du Malheureux« c. szmüvet és »Karnyóné« c. tündéri bohózatát, mely népsziműi elemek-

kel van tele. Az előbbi bemutatták Kolozsvárt, 1911. október 30-án, majd a kolozsvári együttes budapesti vendégszereplése alkalmából eljátszották a Magyar Színházban is, 1912. máj. 4-én. Az utóbbit bemutatták a »Nyugat« rendezésében a Vígszínházban, 1911. jan. 29-én. Később a Dunaparti Színház is műsorra tűzte. Az Új Színház is bemutatta: 1929. ápr. 13-án. Ezenkívül olaszból fordította a következőket: »Angelica«, »Galathea«, »A pástorkirály«, »Amintas«. Sem kora, sem a közvetlenül következő idők nem ismerték fel benne a lángészt. Esményképe, Lilla, örökre elérhetetlen maradt számára, művei nem találtak pártfogóra, sokat hányódott mindenfelé, sokszor ülte meg szívét az elkeseredés. E korszakban, legfőbb munkásságának idején, remény és csüggedés közt ingadozván, hol bölcselkedő, (»A lélek halhatatlanságáról«), hol pajzán (»Dorottya vagy a dámák diadala a farsangon«), hol vágyakozó és lemondó, (»A magánossághoz«), de mindig és mindenben költő. Korai halála sem enyhítette bírálóinak szigorát. Kölcsey, Kazinczy megütköztek olykor parlagi stílusán, bár nagy tehetségét nem tudták elvitatni. Ez utóbbi indítványára közadakozásból síremléket akartak állítani a költőnek, melyre ugyancsak Kazinczy indítványozta a feliratot: »Árkádiában éltem én is...« Az ismeretlen Árkádia-szót a jámbor debreceni polgártársak félreértvén, ez »Árkádiai pör« címen az ismert irodalmi vita keletkezésére szolgált okul. Debrecen városa Csokonai sírja fölé vas emlékoszlopot emelt, szülőházát emléktáblával jelölte meg, 1871-ben, saját erejéből díszes ércszobrot állított emlékének, mely Izsó Miklós alkotása. Az 1890-es években Csokonai-kör alakult a költő emlékének és költészetének pártfogolása céljából, halálának százados évfordulója alkalmából pedig Debrecen város fényes ünnep keretében (1905. máj. 20—21-én) Csokonai-kiállítást rendezett és szülőházát múzeum céljára megvásárolta 72.000 koronaért, itt helyezvén el a Csokonai-kör ereklyetárgyait. 1905. nov. havában mozgalom indult meg, hogy a debreceni városi színházat ezentúl a költő nevével nevezzék. Az eszme tulajdonképen Makó Lajos színiigazgatóé volt még 1902-ben. Csokonai alakját színpadra vitte Csathó Kál-

mán »Lilla« c. színjátékában. Bem. a Nemzeti Színházban, 1928. febr. 10-én.
(Vajda Ella).

Csókonszerzett vőlegény, énekes vj. 3 felv. Irta: *Szigeti József*. Zen. szerz.: *Serly Lajos*. Bem. 1883. dec. 3-án, Nép-színház. Szereposztása: Csontai Lőrinc: Horváth Vince, Béla: Rónay Gyula, Ábrai Irén: Pálmay Ilka, Futaki: Solymossy Elek, Ripacs: Tihanyi Miklós, Nefejejs: Pártényiné. Felújították a Vígszínházban, 1902. okt. 14-én, *Molnár Ferenc* átdolgozásával, midőn Ábrai Irént Fedák Sári játszotta. 1908. szept. 19-én u. o. Kornai Bertával adták. A Városi Színházban bemutatták 1928. febr. 18-án, *Verő György* átdolgozásában.

Csokor Theodor, magyar származású német író, sz. 1885-ben. Színműve: »Thermidor«, dráma 1 felv. Ford.: *Karinthy Frigyes*. Bem. 1912. április hó 19-én, Új Színpad. (Dr. Bárdos Artur igazgatása alatt.)

Csolnakosy Gyula, színész, sz. 1873. dec. havában *Makón*. Színpadra lépett 1898. virágvasárnapján, *Jeszenszky Dezső*-nél. — Neje: *Gyurcsék Gizella*, színésznő, sz. 1886. dec. 2-án, *Budapesten*. Színipályára lépett 1906-ban.

Csoma Róza, színésznő, sz. 1874. máj. 17-én, *Sámszonban*. Színpadra lépett 1895. ápr. 1-én, Kolozsvárott.

Csomafáy Sándor, színházi karmester, sz. 1882. szept. 9-én, színházi működését megkezdte 1909-ben.

Csomay Irma, színésznő, sz. 1885. márc. 22-én, *Szekszárdon*. Színpadra lépett 1913. júl. havában.

Csomor Lajos, színész, sz. 1900. jan. 3-án, *Jászberényben*. Színpadra lépett 1920. szept. 1-én.

Csomor Lajos, színész, sz. 1900. nov. 22-én, *Budapesten*. Színipályára lépett 1928. szept. 1-én.

Csomós Ferenc, színész, sz. 1896. aug. 31-én, *Debrecenben*. Színpadra lépett 1923. máj. havában.

Csongor és Tünde. Vörösmarty Mihály drámai költeménye, melyet megjelenésekor sem a közönség, sem a kritika (az egy Kölcseyt kivéve) nem fogadott kedvezően. Tárgyát a régi Árgirus-féle széphistóriából meríti, sokképen megtoldva s átalakítva azt. Csongor keresi Tündét, de Mirigy, a vén boszorkány — az ősgonosz képviselője — üldözi őket. Az ördögfiaktól hiába szerzi meg Csongor a varázsszereket, leszállítják, mielőtt célt érne. Nem csak akadályokkal, hanem kísértéssel is kell küzdenie, míg végre hűsége diadallal s a tündérfánál egyesül Tündével. — A mese szövésében van ingadozás, zavar és következetlenség, de a magyar költői nyelvnek legszebb diadala e mű. A szerelem költőibb, melegebb ékesszólással sohasem szólott, a költői motívumok gazdagabban sohasem áradtak. Helyet talál benne mindaz, amit csak költőivé tehet a ragyogó képzelet, a humorral rajzolt reális élet (Balga és Ilma), mély reflexiók (a király és társai, az Éj), a szív egész világa, bohóság és tündérkedés. Mindez ezer színben tündöklő nyelven, melynek gyöngéd zenéje, finom hullámváza, kedves játzsága a nemtők jelenetében páratlan. Vörösmarty még 1821-ben elkészítette tervét, kidolgozásra azonban csak 1830-ban került a sor. Megjelent 1831-ben. Mint színjáték 3 szakaszban, kardiokkal és tánccal (zenéjét *Erkel Ferenc* szerzette), 1879. dec. 1-én került színre Paulay Ede szcenirozásával a Nemzeti Színházban, ezzel a szerezpóztással: Csongor: Nagy Imre, Kalmár: Ujházi Ede, Fejedelem: E. Kovács Gyula, Tudós: Bercsényi Béla, Balga: Vizváry Gyula, Kurrah: Sántha Antal, Berreh: Kőrösmezey Gusztáv, Tünde: Márkus Emma, Mirigy: Jászai Mari, Ledér: Helvey Laura, Nemtőkirály: Csillag Teréz. Az Operában a Nemzeti Színház előadta: 1916. dec. 6-án. A Nemzeti Színházban felújították: 1921. dec. 1-én.

Csongori Mariska, énekesnő, családi néven: Chylinski, sz. 1869-ben, *Bécsben*, megh. 1903. máj. 28-án, *Budapestben*. Ősrégi lengyel családból származott. Már gyermekkorában szépen táncolt, csinosan énekelt, de különösen imitatori képességét bámulták. 1889. máj. 1-én a Népszínház

tagja, ahol máj. 4-én mutatkozott be az »Asszonyok bűne« *Pepita* szerepében. 1894. jún. 13-án búcsút vett a »Klári« c. operett Michotte szerepében, miután Berlinbe hívták meg. Visszatérve a fővárosba, működött a Városligeti Színkörben, azonban vidéki színlapokon is találkozunk a nevével. (Miskolc, Kecskemét). Alakításait még kis szerepeiben és könnyedség és közvetlenség jellemezte.

Csongrádi színészet. *Csongrádom* a legrégebb feljegyzés szerint 1833. júl. 10-én jártak először magyar színészek. Az első darab címe: »Vanda, a krakói hercegszszony«. Igazgató: Baky Gábor. Tagok: Bakyné, Garzó, Lőrinczy és neje, Magyar, Mészáros és neje, Terézia k. a., Lázár és Komáromy. Hosszú időn át a népkerti színkörben játszottak a színészek. Jelenleg Radó Béla kerületéhez tartozik.

Csongrád vármegye 1793. nov. havában az első magyar szintársulat felsegítésére 121 forint 50 krt. adományozott.

Csongrády Jenő, színész, sz. 1898-ban, *Vencsellőben*, Szabolcsm. Színpadra lépett 1928-ban.

Csonka Antal, színész, sz. 1899. máj. 5-én, *Martonoson*, Bácsm. Színpadra lépett 1926. szept. havában.

Csontos Imre, színész, sz. 1853-ban, *Jászapátn*, (Jásznagykún-Szolnokm.), megh. 1895. okt. 4-én, *Zilahon*. 1871-ben lépett a színpályára. — Neje: *Tóth Erzsébet*, színésznő, sz. 1864-ben. Színpályára lépett 1882. okt. 1-én, *Balassa Károlynál*.

Csontos István, megyei hivatalnok, sz. 1787. nov. 10-én, *Szentesen*, megh. 1831-ben, *Kassán*. Munkája: »Asszony vagy: az árvák pártfogója«. Ered. érzékeny játék 5 felv. Kassa, 1827.

Csontos József, színész, sz. 1862. márc. 5-én, *Hódmezővásárhelyen*. Színpadra lépett 1884. jún. 1-én, *Jakabffy Gábornál*.

Csorba András, gazdasági igazgató-tiszt volt Egerben. Írt egy gazdasági szakmunkát: »Vezér a természetesen mívelt

mezei gazdálkodásra egy toldalékkal a gazdasági tiszték nevelésére és formáltatására. Pest, 1834. E műből 800 példányt adott ki, melyből 600 példány jövedelmét 1834-ben a budai magyar színész-társaság tőkéje gyarapítására és a nemzeti játékszínnek Pesten vagy Budán megalapítására fordított. (*Honművész*, 1834. 55. sz. 437. oldal).

Csorba Kató, színésznő, sz. 1896-ban, *Bilkén*, Beregm. Színpadra lépett 1921. júl. havában.

Csordás György, színész, sz. 1890. ápr. 7-én *Majdán*, Torontalm. Színpadra lépett 1921. júl. havában.

Csordás Margit, színésznő, sz. 1901-ben, *Orosháza*n. Színpadra lépett 1920. nov. 15-én.

Csorna Teréz, színésznő, sz. 1881. ápr. 15-én, *Kolozsvárott*. Színpadra lépett 1906. júl. 1-én.

Csornai színészet. *Csornán* (Sopronvm.) 1831. máj. 24-én *Balogh* István társulata járt, ki naplójában megjegyzi, hogy »a papoknál a refektoriumban énekeltünk, kaptunk 19 huszast«. Nagysokára talá-lunk e városból újabb adatot, e szerint 1860. febr. havában Kőszeghy Endre szin-társulata működött itt herceg Eszterházy Pál vendéglőjében. 1929-ben a város *Szabó* Ferenc színikerületéhez tartozik.

Csortos Gyula. Jellemszínész, a Nemzeti Színház tagja. Pályájának adatai ezek: 1883. márc. 3-án született, *Munkácson*. Küzdelmes gyermekkor és hányatott középiskolai évek után a szigorú szülői ellenzés, sőt kitagadás ellenére is elvégezte a színészakadémiát, ahol 1903. okt. 12-én a »Gyurkovics-lányok« vizsgálódásán a Pesti Hírlap bírálata »elegáns, biztos fel-lépésű, értelmes« színésznek ítélte. Először Makó Lajos szegedi társulatához szegődött, majd a szegedi és később a buda-temesvári társulat tagja lett. Alig három évi vidéki működés után már feltűnt az akkori Népszínház-Vígopera vezetőségének, amelynek meghívására a »Bolond Istók«-ban mutatkozott be olyan jelentős sikerrel, hogy két hónap mulva már a Magyar

Színház kötötte le három évre. A »Gretchen«-ben lépett fel itt először. Egyre jelentősebb sikerei folytán a Vígszínház hívta meg és csakhamar valamennyi fővárosi magánszínház versengett érte. Volt tagja a Vígszínháznak, a Magyar Színháznak, a Renaissance-Színháznak, a Belvárosi Színháznak, vendégszerepelt az egyfelvonásos műfaj majd minden színházában, míg végül 1927. júl. 17-én a Nemzeti Színház tagjainak sorába lépett, ahol az év dec. 2-án kezdte meg működését a »Don Caesar de Bazan«-ban. Művészi pályafutásának legjelentősebb eseménye volt, mikor 1928. okt. 18-án először játszotta a Nemzeti Színház színpadán a »Velencei kalmár« címszerepét. Emlékezetesebb alakításai: a »Forradalmi nász« főszerepe, »A Sasfiók« *Flambeau*-ja, »A császár katonái« *Joász*-a, »A mandarin« *Mr. Wu*-ja, »A rablólovag« címszerepe, a »Vanja bácsi«, a »Liliom«, »A testőr«, »A farkas« címszerepei, »A hattyú« nevelője, az »Oroszország« cárja, »A vadkacsa« *Hjalmar*-ja, a »Szentivánéji álom« *Vackor*-ja, de alig lehet felsorolni azon számtalan alakítás sorát, amelyeket huszonhat éves pályáján sikerei közé jegyezhetett, mert mindig egyike volt a legfoglalkoztatottabb művészeknek. Első házasságát, amelyből egy leánya született, közös megegyezéssel felbontotta, 1923-ban feleségül vette *Vigh* Margit színművésznőt. (L. o.) Csortos Gyula művészete a mai magyar színművészet egyik legfényesebb értéke, de teljes értékelése mégis lehetetlen, mert hivatottságának alapelemei valami olyan szerepkört írtak volna elő számára, amely a legburleszkobb variété-humort és a nagyvonalú drámák lendületét egyesítené egy még ki nem forrott műfajú színpadon. Kevés színészünk egyéniségében található meg a komédia ősi értelemben vett ösztöne olyan frissen és egyszersmind olyan mélyen, mint a Csortos Gyuláéban. Éppen ezért tehetségeinek kísérletei elé a műfajok sohasem szabtak határt. A kimondott szerelmes-szerepek egész skáláját éppen úgy végigjátszotta, mint a komikai színezetű szerepeket, a siheder-figuráktól kezdve a legmagasabb színvonalú tragikomikus alakokig és énekhangja fogyatékos volta ellenére is rendkívüli sikereket tudott aratni, az operett-színpadon ugyanaz a művész, akinek nagy

Csortos Gynla

Czakó Vilmos

Czakó Zsigmond

Czobor Ernő

Czuczor Gergely

Shylock-alakítását a kritika nagy elismeréssel fogadta. De tehetségének éppen ez a sokrétűsége, valamint a pályáján mindvégig tapasztalható nyugtalan művészi keresés egyaránt mutatják, hogy képességeiben több lakik, mint amennyit a közönség elé tárhatott. Ugyanakkor, mikor sajátos, senkivel sem rokon humora és tréfás ötleteinek mindig meglepő gazdagsága a legalantasabb bohózati szerepekben is éreztetik a tragikomikum vonala felé való nobiles művészi törekvést, komoly drámai alakításaiban minduntalan kiesillan a torzítani kívánó groteszk derű vágya. Innen van, hogy pályája kezdetén gyakran tévedt szerelenségekbe, mikor alkotó vágya öntudatlanul szétfeszítette a szerepe gyakran silány kereteit és innen van, hogy művészi érettebb korszakaiban is érezni lehetett alakításaiban kivált két erős alapvető sajátosságának küzdelmét: azt, amelyet a groteszk emberi külsőségek karrikírozó ábrázolásának erős képessége (eleinte festő akart lenni) és a mély emberi fájdalomak elemi és vad tragédiájának ösztönös ábrázolása vívott benne egymással. Ezek az elemek magyarázzák meg vonzódását eddig legnagyobb szerepéhez, a Shylockhoz. Színészi egyéniségének alaphangja a Bajazzomotívum és noha eddigi pályája őt a nemzet kulturális értékei közé sorozza, akinek karrierje a legdiadalmasabbak közül való, a műfajok kevéssé elkülönült volta folytán nem érvényesítheti a benne rejlő képességeket teljes mérvükben, mert ritka tehetségének teljes kibontakozását egy ma még ki nem alakult színműirodalmi formában tudná megtalálni: egy olyan burleszk-színpadon, amelynek irodalma a költői tragikum magaslatáig tud emelkedni. És egy ilyen műfajban egyaránt felülmúlhatná bohózati szerepeinek komikus és drámai szerepeinek tragikus színű sikerét. Ilyen alkalom híján is a legelső között való és ha szerepét és fontosságát a magyar színészetben meg akarjuk ítélni, a magyar színészet hagyományainak nagy alakjaival kell összevetnünk. (Harsányi Zsolt).

Csöngői (Csengei) Dávid, színész, 1846-ban másodszerelmes Debrecenben, hova mint teológus került. Írt több költeményt. Jeles gitározó. Az 1846—48—49-iki években Kolozsvárt is működött.

Később ref. pap lesz Balatonudvardin. Írt egy színművet: »Márciusi napok a falun« cím alatt (1848). Két költeménye megjelent *Ország* János sugókönyvében, Nagybecskerekben, 1848-ban. (»Színészetünk felett« és »Legyen ez is hibám« c. alatt.)

Csőregh Jenő, színész, sz. 1870. dec. 17-én, *Debrecenben*, hősi halált halt 1914-ben. Színpadra lépett 1898. virágvasárnapján.

Csőrgő sapka. Egy víg, babonás, énekesjáték 3 felv. A régi magyar színészek egyik repertoire-darabja. Schikaneder E. után nemzeti színre alkalmazta Szerellemhegyi András. Zen. szerz. Henneberg, Bécsben. Nyomtatásban már 1795-ben jelent meg Pesten, a következő címmel: »A Jótévő Szarándok vagy — is a Csörgő sapka. Egy Víg — Babonás Énekes Játék.« Első előadása 1795. jún. 9-én volt Budán. Kolozsvárott 1804. márc. 15., 16., Marosvásárhelyen 1804. jún. 17. Debrecenben 1805. szept. 24-én adták először. A budai bemutatón ez volt a darab kiosztása: Herceg: Kelemen László, Szofrانا: Láng Ádám, Abukaf: Sehy Ferenc, Zenomida: Ernyi Mihály, Mandolino: Várady Mihály, felesége: Rehák Anna, Daira: Liptai Mária.

Csukai Janka, színésznő, sz. 1865-ben, *Kérmenden*. Színpadra lépett 1881. jún. 1-én, a Népszínháznál.

Csukási Andor, szerkesztő, 1902-ben szerkesztette a »Színházi Hírlap«-ot, Budapesten.

Csukási József, a »Budapesti Hírlap« egyik alapítója, kiadótulajdonosa és szerkesztője, sz. 1841-ben, *Győrött*, megh. 1891. máj. 26-án, *Budapesten*. A gimnáziumot Győrött és Sopronban járta, jogot Bécsben és Pesten hallgatott. Színműve: »Már így szervusz, öcsém!« verses vígj. 1 felv. Bem. 1861. dec. 21-én, Győrött, Draguss Károly társulatánál.

Csurgay Adél, operaénekesnő, sz. 1871. jún. 9-én, *Cegléden*, hol atyja orvos volt. Tanulmányait Bellovicsnál végezte. 1892. jan. 21-én teszi színikísérletét Kolozsvárott, az »Uff király« c. operett *Laula* szere-

pében. Előbb a Népszínháznál találjuk, majd 1894-ben Krecsányi Ignác szerződtette Pozsonyba, azután Temesvárra ment. 1894-ben a hamburgi, 1895—96-ban a mannheimi udvari színházhoz kapott meghívást. 1897. nov. 6-án mint vendég fellépett a M. Kir. Operában, a »Szevillai borbély« Rozinájában. 1898-tól 1900-ig a müncheni udvari színháznál működött. 1901-ben férjhez ment. 1902. ápr. havában Kolozsvárra szerződött.

Csurgói színészet. Csurgón (Somogy vm.) 1827. nov. 20-án Balogh István lehetett az első színigazgató, aki ide betetődött, 14 előadást tartott. 1929-ben Szabó Ferenc színigazgató kerületéhez tartozik a város.

Csurka Lenke, színésznő, sz. 1903. dec. 5-én, *Debrecenben.* Színipályára lépett 1925. dec. 1-én.

Csutak Antal, színész, 1805. dec. 14-én a kolozsvári társulathoz szerződött, hol 1806-ig működött. (További adatok ismeretlenek.)

Csutina Ferenc, színész, sz. 1889. júl. 15-én, *Aradon.* Színipályára lépett 1923. máj. havában.

Csügényi (Czögler) Vilma, színésznő (férjezett Fleischner Józsefné), sz. 1864-ben, *Mohácson.* Színipályára lépett 1880. jan. havában, a Nemzeti Színházban, majd a vidéken ismert társalgási színésznő lett. Ezután sugónőnek szerződött el és mint ilyen ment nyugdíjba, 1910. szept. havában.

Csűrös Imre, színész, sz. 1867-ben, *Nagykászonban.* Színipályára lépett 1888. máj. 23-án, Geröffy Andornál.

Cubayné, színésznő. Többféleképen írta nevét. (Chiabayné, Csabayné, Kubayné.) Lásd: Csabay Pálné.)

Cucini Alice, bécsi olasz alténekesnő 1903. febr. 4-én vendégszerepelt nálunk az Operaházban, az »Aida« címszerepében.

Curel (kürel) François de francia drámaíró, sz. 1854. jún. 10-én, *Metzben,* megh. 1928-ban, *Párizsban.* Mérnöki ok-

levelet nyert, de kizárólag az irodalomnak ált. Komoly, filozófiai tartalmú drámáival nagy tekintélyt szerzett. Tagja volt a francia Akadémiának. Színművei: »Cimzetes feleség«, vj. 3 felv. Ford. *Kóbor Tamás.* Bem. 1899. dec. 1. Nemzeti Színház. »Az új bálvány«, dráma 3 felv. Ford. *Sebestyén Károly.* Bem. 1925. jan. 10. Kamara Színház.

Cymbeline, szmü 5 felv. Írta: *Shakespeare.* Ford. *Rákosi Jenő.* Bem. 1881. máj. 6. Nemzeti Színház. Szereposztása: Cymbeline: *Feleky Miklós,* Királyné: *Lendvayné,* Imogen: *Jászai Mari,* Cloten: *Náday Ferenc,* Leonatus Posthumus: *Nagy Imre,* Belarius: *Kovács,* Gniderius: *Mihályfi Károly,* Arviragus: *Benedek Lajos,* Philario: *Körösmecsey Gusztáv,* Jachimo: *Bercsényi Béla,* Francia nemes: *Hetényi Béla,* Cainus Lucius: *Egressy Ákos,* Pisanio: *Szigeti Imre.* Kolozsvárott, 1876. dec. 2-án adták először, *E. Kovács Gyula* jelenetelésével.

Cyrano de Bergerac (szirano dö berzserak), francia író, sz. 1620-ban, *Bergeracban,* megh. 1655. szept. havában. Szellemes, de kötekedő tiszt volt a testőrgárdában. Hatalmas orra miatt társai mindig kinevették és sok párbaja akadt. *Rostand Edmond* a történetéből drámát írt, melyet nálunk a Főv. Nyári Színházban *Makó Lajos* igazgatása alatt, 1900. máj. 20-án mutattak be, *Ábrányi Emil* fordításában. Ábrányi fordítása a műfordítás remeke. A próba teljes öt hétig tartott. Főszereplők: *Cyrano: Pethes Imre,* Roxan: *Tóth Ilonka,* Guiche gróf: *Klenovits György,* Rageneau: *Krémer Jenő,* Christian: *Szabó Ferenc.* Nemesak a közönségnek tetszett a darab, hanem a magyar sajtó is a legnagyobb elragadtatással nyilatkozott az előadásról s megállapította, hogy *Makó Lajos* rehabilitálta a franciák és *Rostand* előtt a magyar színházi viszonyokat. A Nemzeti Színházban 1904. szept. 26-án mutatták be a következő szereposztással: *Cyrano: Pethes Imre,* De Neuville Christian: *Beregi Oszkár,* Guiche gróf: *Ivánfi Jenő,* Le Bret: *Mihályfi Károly,* Carbon de Castel Jaloux: *Szacsavay Imre,* Valvert: *Dezső József,* Cuigy: *Gál Gyula,* Rageneau: *Rózsahegyi Kálmán,*

Roxan: *Lenkei Hedvig*. Felújították 1920. szept. 23-án. 1925. jún. 3-án *Kiss Ferenc*-cel, 1928. szept. 29-én *Oáry Árpáddal*. 100-ik előadása: 1921. november 14-én, 150-ik előadása 1928. okt. 27-én volt. Párizsban az 1000-ik előadása a *Porte Saint Martin-Színházban* 1913. máj. 3-án volt.

Czabon Erzsébet, énekesnő, sz. 1807-ben, *Kismartonban*, megh. 1866. jan. 26-án, *Bécsben*. Első fellépése Pozsonyban volt, 1824-ben, ahonnan Olaszországba ment vendégszerepelni, azután Németországban aratta diadalait. Művészi pályájának legszebb éveit a frankfurti, drezdai, varsói és krakói színházban érte el.

Czagányiné Simonyi Julianna, úttörő színésznő, 1809-ben a *Vida László* intendantssága alatti pesti magyar színtársulatnál működött. *Déryné* elődje volt. »Szép hangon, de actio nélkül művésziellenül énekelte apró áriáit«, — mondja róla a régi kritika. »*Déryné* így ír róla: »Hangja, ha énekelt, nekem igen tetszett. Szép, tiszta hangja volt, de egyéb semmi! Mondják, hogy igen hanyag és három hónap is kellett, míg egy operaszerepet betanult és igen lomha.« Később visszavonult a színésztől és férjével — *ki Déryné állítása szerint segédírnok volt* — *Jászberényben* megtelepedett.

Czakó Béla, színész, sz. 1894. máj. 12-én, *Kunágótán*. Színipályára lépett 1919. ápr. havában.

Czakó Endre, színész, sugó. (A Színészegyesület anyakönyve szerint 1836. nov. 19-én született. Kétséges azonban, hogy 12 éves korában honvéd lett volna.) Megh. 1907. ápr. 24-én, *Budapestben*. 1848—49-iki honvéd. 1857. jún. 11-én lépett a színipályára. Több kisebb vidéki színpadon működik. 1869—1871-ben *Győrött* találjuk, ahol u. n. *zsebkönyvet* adott ki. A Népszínház megnyitásakor mint sugó kapott alkalmazást az intézetnél. Mint nyugdíjas egyben ügyelő is volt a Műszínházban. *Neje*: *Rizsay Irma*, előbb énekesnő, később anyaszínésznő, sz. 1834-ben, *Soroksáron*, megh. 1887. jan. 4-én, *Eperjesen*, *Báródy Károly* társulatánál. 1852. júl. 14-én lépett a színipályára. 1884. okt. 30-án *Jászberényben* jubilált.

Czakó Gyula, a Király Színház rendezője, sz. 1881. aug. 1-én, *Budapestben*, meghalt 1919. július hó 30-án, u. o. A színiakadémia elvégzése után 1901. szept. havában kezdte meg színpadi működését, *Makó Lajosnál*, a Fővárosi Nyári Színkörben. 1916. szept. havában a Király Színház szerződtette rendezői minőségben.

Czakó Ibolya, színésznő, sz. 1891. szeptember hó 12-én, *Debrecenben*. Színipályára lépett 1910-ben.

Czakó Mária, színésznő, sz. 1889. márc. 15-én, *Aradon*. Színipályára lépett 1906-ban.

Czakó Pál, színész, sz. 1890. máj. 24-én, *Budapestben*. Atyja: *Czakó Adolf* műegyetemi ny. r. tanár, az Országos Középítési Tanács elnöke. Gimnáziumi érettségig tett, utána önkéntes lett. 1909—1912-ig az Országos Színművészeti Akadémia növendéke. Első szerződése 1912. év szeptember havától *Krecsányi Ignác* buda-temesvári színházaihoz kötötte. *Krecsányitól* vonult háborúba, 1914. júl. 26-án már a részleges mozgósításkor, mint a 6. sz. nehéz tüzérezred tart. hadnagya. Hadi szolgálatát *Przemysl* védőrségében teljesíti, mint a 6. sz. főerőd parancsnoka. A vár elestével orosz hadifogságba került, majd 1918. jún. elején hazaszökött. 1915. május óta főhadnagy. Ezután *Sebestyén Géza* temesvári színházának tagja, majd 1920-tól rendezője is. 1921. szeptemberében átvette a Várszínház vezetését, melynek 1921. októbertől 1924. májusáig igazgatója. 1924. szeptembertől 1925. májusáig *Horváth Kálmán* színházának főrendezője és színésze. 1925. májusától az *Ungváron* megjelenő »*Kéleti Ujság*« belső munkatársa, majd egy kabaré-turné igazgatója. 1925. okt. elejétől 1926. aug. 15-ig a dr. *Torday Ottó* és *Fodor Oszkár* igazgatása alatt álló *Thália Színház* rendezője és művésze. 1928. jan. 1. óta a *M. Kir. Egyetemi Nyomda* osztályvezető főtisztviselője. *Egressy Gáborról* szóló emlékbeszéde megjelent a Színművészeti Akadémia 1911—1912. évi értesítőjében és külön lenyomatban. Vidéki hírlapokban aktuális színházi és dramaturgiai problémákkal foglalkozó cikkei jelen-

tek meg. 1921—1924-ig az Országos Színesegyesület igazgatótanácsának tagja. Barics Gyulával írta az »Ördög báró« c. operett szövegkönyvét, (zene Szántó Mihálytól). Bem. 1922. Várszínház és Arad, Temesvár. Főbb szerepei: Todorescu »Elnémult harangok«, Darincaurt gróf »Kis lord«, Rank dr. »Nora«, Moor Ferenc »Haramiák«, Hamlet, Jágó, Mercurio, Antonio, Oswald »Kisértetek«, Biberach »Bánk bán«, Scarpia »Tosca«, (Sardou), Krisztyán Tódor »Aranyember« stb.

Czakó Vilmos (cs. neve Zeisler), színész, sz. 1869. dec. 22-én, *Hódmezővásárhelyen*. Rövid idei jogászoklás után a színészethez ment. 1883. jan. 8-án Gáspár Jenő színigazgatónál Békésgyulán lép fel először Szigligeti »Fény arnyai«-ban. Majd Várady Ferenc társulatához szerződik, az után Leszkay Andrásnál Debrecenben és Aradon 10 évig, Balla Kálmánnal szintén 10 évig, Somogyi Kálmánnál 8 évig, mint titkár és mint igazgatóhelyettes is működött. Mint kedélyes apa és jellemkómikus szerepelt. Főbb szerepei: Gáspár apó, Keszeg, Zajtay István, Quasimodo, Millpertius báró, stb. 1929-ben Deák Ferenc igazgatónál működik.

Czakó Zsigmond, (sepsiszentgyörgyi), színész és drámaíró, sz. 1820. jún. 20-án, *Deésen*, öngyilkos lett 1847. december hó 14-én, *Pestben*. Atyja Cz. János, anyja lászlófalvi Vélits Katalin, megh. 1866. április hó 4-én, Kolozsvárt. A nagyenyedi kollégiumban tanult, de atyjának vagyoni romlása miatt kénytelen volt tanulmányait abbahagyni. 1840. febr. havában vándorszínész lett Pályi Elek társulatánál, Déván, onnan Gyulafehérvárra ment, majd Enyeden, Tordán, Zalatnán és Deésen játszik. 1841-ben a következő állomásai voltak: Kézdivásárhely, Hátszeg, látta a Barcaságot, Székelyföldet, Pályinál két évig »húzta ki«. Nem ismerték el tehetségnek, habár egy kritika így szól róla: »Szép bariton hangja van és érzéssel tud dalolni.« Csillogónak látta távolról a színpadot és nagyon kopottnak közelről. Hányódásai és csalódásai korán embergyűlölő és bizalmatlanná tették. 1842-ben a Nemzeti Színház karénekesé lesz, csekély fizetéssel, Fánecy Lajos közbenjárására.

Első drámája »Chantrey-család«, zavaros tartalmú, de megírásában fölcillant a költészet. Nem került színre. 1844. nov. 18-án adták elő a »Kalmár és tengerész« c. drámáját a Nemzeti Színházban, mely színpadi tekintetben igen ügyes munka. A siker egyszerre kiemelte az eddigi nyomorból, előléptették segédszínészé és az eddig élvezett 18 frt gágét 80 frtra emelték föl. »Végrendelet« című 5 felvonásos drámája 1845. aug. 21-én került színre, Szentpétery Zsigmond javára. A darab szép sikert aratott, mire a színészek, a legelső tehetségek, barátivá lettek, így Egressy, Lendvay, kivált Szentpétery, — továbbá az írók is, mint Bajza, Csengery, Kemény, sőt Petőfi is. Egy év után »Leona« című filozofiai drámája került színre (1846. aug. 17.), mely újabb diadalt jelentett, de a meghasonlott lelkű költőt sem hír, sem dicsőség nem elégítette ki. »A könnyelműek«, akadémiai dícséretet nyert. (5 felvonásos dráma, mely 1847. febr. 25-én került színre és mindössze kétszer adták.) 1848. márc. 13-án »János lovag« című 5 felvonásos történeti drámája (utolsó munkája) került színre. Egyéb munkái: »Festő és vampir«, dráma, ezt benyújtotta a Nemzeti Színházhoz, de Fánecy Lajos rendező nem adatta elő. »Mari, egy anya a népből«, népszínmű 5 felv. Írta: *Demery és Meilac*, Pest, 1846.: »Szent László és kora«, szmü. Bem. 1854. dec. 6-án; továbbá: 1860. január hó 1-én és 1882. augusztus hó 25-én is műsorra tűzték; »Áldozat és hála«. (1844. nem került színre.) Aztán újabb harc várt rá. Látta a Nemzeti Színház igazgatásának sok hibáját, túlzó, igazságérző lelkének ki kellett törni s megírta cikkét a »Pesti Hir-lap«-ban: »A Nemzeti Színház jelen igazgatási formájáról« cím alatt, mellyel az egész színház haragját vonta magára. Összes műveit sajtó alá rendezte *Ferenecy Zoltán*, 1883. Sírja a Kerepesi-temetőben, XI. tábla XVIII. sorában, a Batthyány-mauzoleumtól nyugatra van. Neje énekesnő volt, sz. Miskolcon, ahol 1874-ben a színtársulat tagjai közt szerepelt.

Czanik József, ügyelő, sz. 1900-ban, *Budapestben*. Színipályára lépett 1918. máj. havában.

Czanyuga Emma, színésznő, sz. 1867-ben, *Pesten*. Nyolc éves korában látott színelőadást, a Ferrari-féle »Párbaj«-t s ez felébresztette benne a vágyat a színpad után. 1881-ben beiratkozott a színiakadémiára, amelynek végeztével, 1886-ban kezdi a színpályát, Krecsányi Ignácnál, ahol Bartók Lajos »Kendy Margit«-jában óriási sikere volt. Mint Ofélia és Gertrudisz is kiváló volt. Ugyanez évben Nagyváradon is játszott, a »Falu rossza« Boriskájában. 1887-ben ide szerződött és ugyanez év szept. 12-én a Nemzeti Színházban is vendégszerepelt a »Dóra« c. dráma címszerepében. Férjhez menetele után lelépett a pályáról. (Férje dr. *Heinrich* Dezső.)

Czanyuga József, a Nemzeti Múzeum igazgató-titkára, sz. 1816. február 28-án, *Pesten*, megh. 1894. május 16-án, u. o. 1829-ben pappá szentelték Egerben, de 1833-ban az orvosi pályára lépett; első irodalmi kísérlete a »Gazdag nő« c. 3 felv. vj. (bem. 1849. nov. 8., Nemzeti Színház) volt. Egyéb művei: »Gránátos tábor«, ered. víg opera, Pest, 1853. Zenéje *Doppler* Károlytól. »Két huszár«, ered. víg opera 3 felvonásban. Zenéje *Doppler* Ferentől. »Erzsébet«, opera. Zenéje *Doppler* F. és *Erkel* F. Bem. Pest. 1857. »Sarlota«, regényes víg opera 3 felv. 1862. »Apró félreértések«, vj. 2 felv. Pest, 1856. aug. 28. Nemzeti Színház. Leánya: Cz. Emma. (L. o.).

Czébán László, színész, sz. 1897-ben, *Bécsben*. Színpályára lépett 1919. ápr. 1-én.

Czecz Katalin, színésznő, sz. 1859-ben, *Deésen*. Színpályára lépett 1878-ban, Aradon. A deési műkedvelők között tünt fel. 1880-ban Erdélyi Sándor színigazgatónál működött. 1884. máj. 8-án Szegeden férjhez ment *Kemény* Károlyhoz, azután virágüzletet nyitott.

Czegényi Erzsébet, színésznő. (Lásd: *Komlóssy* Ferenc Dánielné.)

Czeplédi Andor, sugó, sz. 1859. aug. 15-én, *Cegléden*, megh. 1898. dec. 29-én, *Budapestben*. Színpályára lépett: 1881. szept. 1-én, *Jakabffy* Gábornál, majd Ko-

lozsvárra szerződött. 1896-ban a Vigszínház sugója volt. Fordítása: »Éva grófnő«, társadalmi színmű 5 felvonásban. Írta: *Voss* Richárd. Bem. 1894. nov. 26-án, *Kolozsvárott*. Neje: *Báthori* Rózsi, színésznő, sz. 1866-ban, Egerben. Színpadra lépett 1884. dec. 1-én, *Tóth* Bélánál. 1916. szept. 1-én nyugdíjba ment.

Czeplédi Béla, színész, sz. 1899. dec. 30-án, *Kassán*. Színpályára lépett 1923. máj. havában.

Czeplédi Erzsi, színésznő, sz. 1901-ben, *Szegeden*. Színpályára lépett 1920. szept. 1-én.

Czeplédi Gyula (nemes), színházi karagy, sz. 1891. ápr. 13-án, *Sopronban*. Színpályára lépett 1914. máj. havában.

Czelesztin, az erdélyi színészet egyik legkimagaslóbb művésze. (Lásd: *Pergő* Czelesztin.)

Czene Stefánia, színésznő, sz. 1878. jún. 13-án, *Pozsonyban*. Színpályára lépett 1895. szept. 3-án, *Krecsányi* Ignácnál. 1926-ban nyugdíjba vonult.

Czenker Róza, színésznő, sz. 1882. márc. 29-én, *Kolozsvárt*. Színpályára lépett 1900. ápr. havában. 1926-ban nyugdíjba ment.

Czervinka Henrik, színész, sz. 1871. jan. 7-én, *Bécsben*. Színpályára lépett 1921. júl. havában.

Czibulka (Zibulka) **Alajos**, német színigazgató, zeneszerző, sz. 1770. körül, Csehországban. A zenét Prágában tanulta. 1794. körül külföldön működött. 1795-ben a gráci színház korrepetitora, 1798-ban *Busch* Eugen alatt Budán »hangigazgató«. 1801-ben *Pesten* színigazgató. 1807-ben lemondott azon negyedjövedelemről, melyet a magyar társulat az előadások után tartozott fizetni. 1808. év húsvét napjától *Jandl* Antal (l. o.) nevű társától megvált és egyedül nyerte el a színház bérletét. Ez időben a magyar színtársulat újra megkezdte működését, de Cz. sok tekintetben megvonta a színészekről eddig élvezett nagylelkűségét. Neje: *Menner* Anna, sz. Sziléziában. 1805-ben mint a bécsi udv.

opera primadonnája Pestre szerződött. 1812. febr. 9-én a pesti új német színház megnyitási ünnepélyén — Déryné állítása szerint — a magyar színészeknek statisztálniok kellett, valószínűleg az ő iniciti-vájára. Megh. 74 éves korában, 1858. jan. havában, Pesten.

Czibulka Alfonz, bécsi katonakarmester, zeneszerző, sz. 1842. máj. 14-én, *Szepesváralján*, megh. 1894. okt. 27-én, *Bécsben*. Előbb a bécsi Carltheaternél működött, majd Linzben, Innsbruckban és a pesti német színháznál. A brüsszeli katonai zenekar-versenyen első díjat nyerte és ezért megkapta a koronás aranyéremkeresztet. Munkái: »Pünkösdi Flórenzbenc«, operett 3 felv. Szövegét írta: *Genève Richárd*. (1884.) »A szerencselovag«, 1889. Írt még ezen kívül négy operettet.

Czikle Valéria, színésznő, sz. 1878. jan. 10-én, *Tasnádon* (Szilágym.). Színészakadémiai tanulmányai után 1899. máj. 1-én Makó Lajos temesvár—budai társulatánál kezdte a pályáját, drámai szerepekben. 1902-ben György Gábor nejelett és lelépett a pályáról és azóta az irodalomnak él.

Czillei és a Hunyadiak, tört. dráma 5 felv. Írta: *Vörösmarty Mihály*. Bem. 1844. jún. 18-án, Nemzeti Színház. A »Honderű« a bemutatóról ezeket írja: »Az előadást igen nagy közönség, kivált igen szép hölgyesereg látogatója meg, mi a jeles költő budapesti közönségünk általi hő méltánylatának igen szép tanúsága.« (1844. 25. szám, 812. old.)

Czillei József, színész, sz. 1900. márc. 11-én, *Budapesten*. Színpadra lépett 1923. máj. havában.

Cziráky Béla, cziráki és dénesfai gróf, 1886. jan. 31-én a székesfehérvári színházi konzorcium megalakítására 300 frtot adományozott.

Cziráki Hona, színésznő, sz. 1888. máj. 8-án, *Budapesten*. Színpadra lépett 1911. aug. havában.

Czmock Emánuel József, német színész volt *Nagyszombatban*. Munkája:

»Theater Almanach«, der königl. freistadt Tyrnau. Zum neuen Jahre 1841. Tyrnau.

Czobel Károly, magyar születésű tenorénekes, 1886. ápr. 21-én mint vendég fellépett a Magy. Kir. Operaházban, a »Zsidónő« *Eleázár* szerepében.

Czóbel Minka, költőnő, sz. 1859-ben. *Anarcspusztán*, Szabolcsm. Lefordította az »Ember tragédiáját« németre. 1893. júl. 1-én Orosházán »Déliabab« c. kis színművét előadták műkedvelők.

Czobor Alfréd, levéltáros. Sz. 1883. jan. 2-án. Tanulmányait a budapesti egyetemen elvégezve, a Nemzeti Múzeum levéltárához került, innen Kassára ment; majd újra visszatért a Nemzeti Múzeumhoz. — Munkája: »A kassai színészet története«. Kassa. 1918.

Czobor Ernő, színész, sz. 1884. dec. 18-án, *Budapesten*. A Vígszínház színésziskoláját végezte, majd Komjáthy János kassai társulatánál kezdte a pályát, onnan Miskolcra szerződött Palágyi Lajoshoz, majd Buda-Temesvárra, később a Nagy Endre-kabaré tagja.

Czobor Gyula, színész, (Lásd: Világ-háború.)

Czobor Imre, színész, sz. 1900. nov. 22-én, *Budapesten*. Színpadra lépett 1921. aug. havában.

Czobor Károly, zeneszerző. Mint a M. Á. V. ny. főintézője, Rákospalotán él. Munkái: »Karenc«, lírai dalmű 2 felv. Írta: Somogyi Péter és Kern Aurél. Bem. 1896. november hó 28-án, M. Kir. Operaház. »A hajdúk hadnagya«, operett 3 felv. Szövegét írta: Rajna Ferenc. Bem. 1904. febr. 5. Magyar Színház. Felújította a Várszínház, 1922. nov. 4-én, majd a Városi Színház, 1926. jan. 30-án. »Rab Mátyás«, eredeti daljáték 3 felv. Szövegét írta: Rajna Ferenc. Bem. 1906. okt. 26. Népszínház. »Szép asszony kocsisa«, operett 3 felv. Szövegét írta: Rajna Ferenc, verseit: Kulinyi Ernő. Bem. 1923. máj. 19. Blaha Lujza Színház. 100-ik előadása: 1923. okt. 11.

Czobor Margit, színésznő, sz. 1903. febr. 26-án, *Budapesten*. Színpadra lépett 1922-ben.

Czogler Margit, színésznő, sz. 1897. aug. 3-án, *Budapesten*. megh. 1918. nov. 8-án, u. o. Színpadra lépett 1917. okt. havában.

Czomhál Lajos, színész, sz. 1904. szept. 22-én, *Tatabányán*. — színipályára lépett 1927. szept. havában.

Czompó Jozefa, a Nemzeti Színház karénekesnője, 1839. nov. havában az intézet kötelékébe a következő sorokban ajánkozott: »Alól irt mély alázatossággal esedezem, hogy a Színház tagjai közé mint kardalnoknőt be venni és fizetésbe tenni kegyesen méltóztassanak. Már 6 hónapja elmúlt, hogy gyakorlás végett majd minden Operában, Színdarabokban, sőt balétkban is szolgálatot tettem. Glötzer karmester úr bizonyosságot tesz alkalmas voltom felől és mivel még csak 15 éves vagyok, a tanulásra sok igénnyel bírok, igyekezetem, hajlamom nagy van, de már anyyiból is, hogy testvér néném Czampó Magdolna kardalnoknő.«

Czöveckh Károly, színműíró. Munkája: »Leányálmok«, színmű 3 felv. Társszerző: Horkay Elemér. Bem. 1904. febr. 6. Miskolc.

Czövek István, színműfordító: »Mátyás király Moldvában«, színjáték 4

felv. Irta: Weidmann. Bem. 1838. jún. 21. Nemzeti Színházz.

Czuczor István, színész. (Lásd: Világháború címszó alatt.)

Czuczor Gergely, költő és nyelvész, sz. 1800. dec. 17-én, *Andódon*, (Nyitra vm.), megh. 1866. szept. 9-én, *Pesten*. Egyszerű földmives szülei voltak. A gimnázium osztályait Érsekújváron, Nyitrán, Esztergomban és Pozsonyban végezte, kitűnő sikerrel. 1817-ben a bencések rendjébe lépett, Pannonhalmán. 1824-ben pappá szentelték, 1828-tól pedig a győri apátsági liceumban a magyar nyelvészet és irodalom tanára volt. 1830. óta a rendi komáromi gimnáziumában működött. 1831-ben az Akadémia levelező tagjává, 1835-ben pedig titoknokká választották, majd segédjegyző és levéltárnok lett. Az 1848-iki események hatása alatt írta »Riadó« c. költeményét. Élte utolsó éveiben visszavonultan élt, csak az Akadémia üléseit látogatta és a Nemzeti Színháznak volt egyik drámabírája. Kovács Pál győri író »Nemesek hadnagya« c. színművéhez dalszöveget írt, előadták 1844. nov. 10-én, Győrben.

Czukur Béla, színész, sz. 1889. márc. 20-án. Színpadra lépett 1909.

Czuppon Sári, színésznő, sz. 1907-ben, *Budapesten*. Színpadra lépett 1925-ben. 1929-ben Berlinben működik.

D

Daán Ilona, színésznő, sz. 1895. ápr. 6-án, Győrött. Színpadra lépett 1918. nov. havában.

Dabasi színészet. *Dabas* pestmegyei községben már 1860-ban jártak színészek. Ez év február havában Futó János színigazgató hirdette itt az ígét.

Dabis József, színész, sz. 1881. febr. 11-én, *Budapesten*. Színpadra lépett 1906-ban.

Da capo al fine (ol.) zenei kifejezés, a. m.: elejétől újra; da capo al segno: elejétől bizonyos jegyig (játszandó).

Daczó Vilma, színésznő, sz. 1877. febr. 6-án, *Budapesten*. Színpadra lépett 1897. szept. havában.

Dagályosság. Jelenti az álpáthoszt, a hamis, felfújt érzéseket, amelyek a színész játékát élvezhetetlenné teszik. Ellentéte a természetesség.

Dajbukát Ilona, színésznő, sz. 1893. aug. 18-án, *Piskin*, Hunyadm. A Thália Társaság színésziskoláját látogatta, ahol Hevesi Sándor tanítványa volt. Itt ismerkedett meg *ár. Bánóczi* Dezső (L. o.) színésszel, kivel csakhamar házasságra lépett. Férjhezmenete után visszavonult s csak 1920-ban tért vissza a színészethez, midőn a Modern Színpadhoz szerződött. A Belvárosi és Renaissance Színházban is játszott. 1924-ben férjhez ment *Bársony* István (L. o.) színészhez. 1928-ban férjével Németországban lépett fel számos színpadon, népies magyar darabokkal. 1929. febr. óta az *Andrássy-uti Színház* tagja. Főbb szerepei: *Ajesa* (Számum), *Etelka* (Francia négyes), *Kati* (Patika), *Claudine* (*Dandin György*), *Kolombina* (*Víg halál*), *Lizi* (*Sári bíró*), *Wágnerné*

(*A jégcsap*), *Özv. Mikuláné* (*Juhászleány*) stb.

Dalár. Rövidített neve azon színésznek, aki nem színészegyesületi igazgatónál, hanem u. n. daltársulatnál működik.

D'Albert Jenő, zenszerző. (Lásd: *Albert*.)

Dalfi Lőrinc, tenorista, német eredetű színész; előbb papnak készült, eközben megtanulta a magyar nyelvet és magyar nevet vett fel. 1858. jan. 4-én lépett színpadra s szép alakjával, nagy terjedelmű hangjával, szép sikerei voltak. 1863-ban tagja volt a bécsi operaháznak és ez év jún. 18-án nálunk is vendégszerepelt, (amidőn szerepének magyar szövegét 48 óra alatt tanulta be) a »Hugenották«-ban, mint *Raoul* és a »Troubadour«-ban, végül a »*Tell Vilmos*«-ban is fellépett. 1864. jún. 14-én ismét meghívták vendégszereplésre. 1865—1869-ig a kolozsvári Nemzeti Színháznál volt, később *Aradon* működött. 1880. jún. havában kinevezték a Nemzeti Színház alrendezőjévé az elhunyt Széphegyi helyébe.

Daljáték néven nevezték eleinte magyarul az operát. A szó a német *Singspiel* magyar fordítása. Könnyed áriák és dalok sorozata, drámai jelentőség nélküli zenekísérettel mellett. »A daljáték kifejezése nem jó. Az legfeljebb a német *Singspiel*, az olasz operettet, valamely megfelelő melléknévvel, a francia *vaudeville*t tenné ki s általában oly színjátékot, melybe dalok vannak szöve, melynek muzsika része dalnemű, vagyis *lyrai*, de éppen olyan kevéssé jelent nagy muzsikai drámát, mint *lyrai színjáték*nak nem mondhatni *Shakespeare* valamely nagy tragédiáját. Most nem tudunk megfelelő szót az operára, az utóbbi értelemben, s fogunk bizonyosan mint sok

Csetényi Juliska

Csercseser Natália

Cserny Berta

Csiky Gergely

Csiky Gergely (karrikatura)

Kertész úrnak!

A Nagymama I. fele 19-át
 jelszóval kártyán övön, melyekkel
 a gyűjtemények (melyek kártyákkal
 216) megismerhetők az egész kártya-
 kártyákban és a kártyákban is
 vannak a kártyák kártyákban is
 a kártyákban. Majd mind a kártyák
 kártyák!!

Ólál jant. kártyák
 Csiky

fele. 12

Csiky Gergely levele

Csiky László

Csillag Teréz

Csiszér Ágnes

Csonka Antal

Csóka Sándor

Csontos Gyula

Czákó Gyula

Czákó Pál

egyébire», jegyzi meg az »Athenaeum« (1837. II. 606. oldal). A »Jelenkor« 1832. évi 175. számában mint *opera* szerepel. 1845-ben *dalmű*-nek mondták. Ujabban az olyan énekes színpadi műveket nevezik daljátéknak, mint Kacsóh »János vitéz«-e, vagy Kodály »Háry János«-a. (V. ö. *Dalmű*).

Dallos János, színész. (Lásd: Scholaszter név alatt.)

Dalma. *Petőfi* egyik színészi álneve vidéki vándorlása idején.

Dalmady Erzsi, operett-primadonna, sz. 1903-ban, *Szalkszentmártonban*. Színpadra lépett 1925-ben.

Dalmady Ilka, táncosnő, sz. 1911-ben, *Salgótarjánban*. Színpadra lépett 1927-ben.

Dalmái Neubauer Nina, színésznő, sz. 1864-ben, *Nagykanizsán*. Színpadra lépett 1880-ban, Kárpáthy György társulatánál.

Dalmay Artur, (családi neve: Kubinszky Antal), színész, majd színigazgató, sz. 1842-ben. 1866-ban lépett a pályára, megh. 1873. jan. 16-án, *Fegyverneken*. Neje: *Disznósi Horváth Julia*, szentes színésznő, sz. 1844-ben, *Győrött*. 1866-ban lépett színpadra, Erdélyi Sándornál.

Dalmorés (dalmoréz) **Charles**, a párizsi nagyopera hőstenorja, sz. Délfranciaország spanyol határvidékén, de életének javarészt francia színpadon töltötte. 1914. máj. 4-én mutatkozott be nálunk a M. Kir. Operaházban a »Sámson és Delilá«-ban. A francia iskola ismert páthoszával énekel és játszik és olyan benyomást kelt, mintha örökösön koturnuson járna és alexandrinusokat szavalna. (Ez időben a new-yorki Metropolitan színház és a londoni Covent Garden tagja volt.)

Dalmű. A régi magyar színlapokon ezt a szót találjuk az opera elnevezésére. A magyar tárgyú operák megjelölésére ma is szívesen használják a *dalmű* kifejezést. (V. ö. *Daljáték*).

Dalműszínház. A M. Kir. Operaház (L. o.) régi elnevezése 1884. szeptember 27-től október 31-ig.

Dalnok. Az operai színész neve a régi elnevezése szerint. A Nemzeti Színház énekes-tagokat még 1870-ben is így nevezi a Csepreghy Lajos kiadásában megjelent zsebkönyv. *Dalnoknő* az énekesnő neve.

Dalnoki (Kinglarovits) **Árpád**, apa-és komikus-színész, színpályára lépett: 1868. dec. 22-én.

Dalnoki Béni, operaénekes, a M. Kir. Operaház tb. tagja, sz. 1838-ban, *Szabadkán*, hol már mint gyermek sok hajlamot és tehetséget tanúsított a zene iránt. Midőn 1857. jan. 4-én Havy és Hegedűs társigazgatók jólszervezett operatársulattal Szabadkára jöttek, Dalnokit 3 havi próba-időre szerződtették. 1860-ban Reszler István első lyrai tenornak szerződtette s első nagy szerepe Lyonel volt a »Márthá«-ban. 1861-ben Bécsben tanult Lewy Richárdnál, az akkoriban nagy hírű énektanárnál, majd Follinusz János színigazgató meghívására Kolozsvárra megy, hol 1862—66-ig volt. 1867-ben Aradra szerződött; 1870. szept. 25-én Debrecenben, később Nagyváradon, és Kassán találjuk. 1877—78-ig ismét Kolozsvárt működött. 23 évig volt vidéken hőstenor és lírai énekes. 1879. ápr. 17-én fellép a Nemzeti Színházban, a »Márthá«-ban. 1880. ápr. 1-én a Nemzeti Színházhoz szerződött. 1907. március 9-én ünnepelte meg 50 éves jubileumát és ezzel az aktussal el is búcsuzott a színpadtól. Búcsufelléptéül »A nürnbergi baba«, Adam Adolf I. felvonásos vígoperája került színre, melyben Jonathánt énekelte; utána a »Hoffmann meséi«-t adták, melyben Ferenc szolga szerepét játszotta. 1904. június 1. óta a M. Kir. Operaház tb. tagja volt. Főbb szerepei: Almaviva, Faust, Lyonel, Elvino, Ottó (Bánk bán) stb. Később egészen a tenor-buffóra adta magát és ezen a téren kacagtató sikereket ért el derűs, kedves humorával és eredeti komikumával. Megh. 1914. január hó 29-én, *Budapesten*. Neje: *Conti Fáni*, énekesnő, sz. 1842-ben, *Pesten*. Színpadra lépett 1862. nov. 18-án, Szabó Józsefnél, Aradon. 1863—64-ben a kolozsvári Nemzeti Színház operájának tagja. Működött még Debrecenben, Kassán, Nagyváradon, Sopronban, Pécsen, Szabadkán. 1884. nov. havában a M. Kir. Opera énekkarába vétette fel

magát. 1891-ben nyugalomba ment. Kiváló szerepei voltak: Nancy (Mártha), Adalgisa (Norma), Pierotto (Linda), Abigail (Nabucco), Boszorkány (Boissy), Margit (Faust) stb. Megh. 1908. okt. 18-án, *Budapest*en, éppen azon előadás alatt, melyben fia (Viktor, lásd alább) aratta sikereit, a »Mesterdálnokok« Beckmesser szerepében. D. nővére: *Róza*, színésznő, 1863. jan. havában a berlini udvari színház tagja, hova 4000 tallérért szerződött, majd 1864-ben Kolozsvárott működik.

Dálnoky (Gaál) Gyula, színész, sz. 1838. márc. 18-án, *Szatmáron*, megh. 1901. okt. 10-én, *Nyíregyházán*. 1859. okt. 15-én lépett színpadra Keszy Józsefnél, ahol mint intrikus és jellemszínész ismert névre tett szert. Később rendező és színházi ellenőr volt. 1894. jan. havában nyugalomba vonult. Színművei: »Világosvári gyásznapok«, korrajz 5 felv. Bem. vidéken, Német- és Lengyelországban, 1861-ben betiltották. »Spanyol inquisitio«, dráma 5 felv. Bem. 1873. Budapest. »Itt van Kossuth!« népsz. 3 felv. 1874. Jászberényben, »Menyasszony a sírig«, dráma 3 felv. 1875. Pécsen, »Honfoglalás«, tört. dráma 5 felv. »Jézus Krisztus«, trag. *Govean Félix* után fordította, 1875. Pécsen, végül »Oroszok Bulgáriában«, népsz. 3 felv. 1878. Nagykanizsán került színre. Neje: mint nyugdíjas színésznő elhunyt 1925. aug. 7-én, *Rákosszentmihályon*.

Dálnoki Imre, színész, sz. 1877. okt. 23-án. Színpadra lépett 1899. okt. 1-én, B. Polgár Bélánál.

Dálnoki István, színész, sz. 1901. dec. 23-án, *Budapest*en, színipályára lépett 1928. szept. 1-én.

Dálnoki Lajos, asztalosmester, színműíró, sz. 1858-ban, *Szegeden*, megh. 1913. júl. 10-én, *Budapest*en. 1908-ban egy barátja felhívta figyelmét a szegedi Dugonics Társaságnak a lapokban közzétett népszínmű pályázatára és addig biztatta, míg tollat fogott és »Pesti gyerek« címmel megírta első színművét, mellyel 1000 koronás pályadíjat nyert. (Előadták Szegeden, 1910. január hó 8-án). Egyéb munkái: »Fehér hollók«, történelmi drá-

ma, »Leányablók«, »Kakasok«, címen bohózatot, »Kis emberek« címen társadalmi drámát és »Kastély és kunyhó« címen operettet írt, amely nagy sikert ért el Limában, (Peru) librettója Pongrácz Henriett grófnő ismert szerelmi történetét viszi színpadra.

Dálnoki Teréz, színésznő, sz. 1898. szept. 17-én, *Budapest*en. Színpadra lépett 1918. márc. havában.

Dálnoki Viktor dr., operaénekes, sz. 1868-ban, *Nagyváradon*. Orvosi egyetemi tanulmányait Budapest, Bécsben és Berlinben végezte. Énektanulmányait Geiringer bécsi mesternél kezdte meg. Működött a pozsonyi színháznál (1900), majd a Népszínház és 1901. ápr. 25-én a Magyar Színház (az operett-regime alatt) tagja volt. Egy ideig (1902. szept.-től) a bécsi udvari operánál is működött. 1903. jan. 1. óta a M. Kir. Operaház tagja és egyúttal fogorvosi gyakorlatot folytat. A háborúban ezredorvosi működést fejtett ki és megkapta a koronás arany érdemkeresztet a vitézségi érem szalagján és a porosz királyi vöröskereszt hadiékítményes díszérmét. 1928. máj. 24-én az Operaházban megünnepelte 25 éves jubileumát »A denevér« Frank szerepében, mely alkalmából a Signum laudis kitüntetést kapta. Tulajdonosa az 50 éves és 60 éves jubileumi éremnek és tagja a német becsületrendnek. Ezután a Városi Színház főrendezője lett. Főbb szerepei: Biberach (Bánk bán), Masetto (Don Juan), Napoleon (Háry János), Domokos (Farsangi lakodalom), Beckmesser (Nürnbergi mesterdálnokok), Schanard (Bohémélet), Zsupán (Cigánybáró), Laertes (Mignon), Frédéric (Lakmé), Szelim basa (Szóktetés a szerályból), Antonio (Figaro házassága), Frank (A denevér), Sekrestyés (Tosca), Papageno (Varázsfuvola), stb. Hosszú művészi pályafutása alatt minden szerepében kiváló, zenei és színészi szempontból egyaránt elsőrendű alakítást produkált. Mint rendező, sőt mint pantomim-színész is nagy sikerrel szerepelt abban az időben, amikor a Városi Színház állami vezetés alatt működött. Rendezői minőségében fedezte fel a többi közt Németh Mériát és Székely Mihályt, akik ma kiválóságai a magyar énekművészetnek

s ugyancsak ő protegálta be Mészáros Irénél, az Operaház egykori igazgatójánál Környei Bélát, aki akkor még baritonista volt a Népszínház-Vigoperánál.

Dalnoky István, színész, sz. 1896. márc. 17-én, *Kolozsvárott*. Színpadra lépett 1921. febr. 9-én.

Dálnoky János, színész, sz. 1850. máj. 16-án, *Debrecenben*, megh. 1903. jún. 9-én, *Rákosszentmihályon*. 1868. december hó 23-án lett színésszé. Működött Lászy Vilmosnál, Aradi Gerőnél, Somogyi Károlynál, Krecsányi Ignácnál. 1893. jan. 15-én megülte 25 éves jubileumát *Somogyi Károly* társulatánál, a »Cigány« címszerepében. 1893. jún. havában az Országos Színészegyesület pénztárosává választották meg.

Dálnoky Nagy Lajos, megyei főjegyző, sz. 1862. ápr. 9-én, *Miskolcon*, hol a középiskoláit is járta. 1866-ban borsodmegyei aljegyző, 1887-ben belügyminiszteri segédfogalmazó, majd aradi főispáni titkár, 1891-ben megyei főjegyzővé választották. Színművei: »A harag«, 1 felv. verses dramolett, 1891. márc. 23-án jelentékeny sikert aratott a Nemzeti Színházban és ugyanezen év október 30-án Kolozsvárt, valamint a többi vidéki színpadokon is. »A pletyka«, vj. 2 felv. 1906. máj. 4-én adták a Nemzeti Színházban. »Az attaché apja«, vj. 3 felv. a Magyar Színház 1908. ápr. 4-én mutatta be. (A darabnak csak az I. felvonását lehetett eljátszani, mert a II. felv. elején a vasfüggöny ellensulya leszakadt, mire a premier másnapra tolódtott.)

Dálnokyné Váczy Vilma, színésznő, sz. 1844-ben, *Élesden*, Bihar m., megh. 1888. febr. 9-én, *Budápesten*. Színipályára lépett mint népszínmű énekesnő 1858-ban, Károlyi Lajosnál. Működött Krecsányi Ignácnál, Jakab Lajosnál, majd újra Krecsányinál (1883–86), 1887-ben Csóka Sándornál.

Dalosjáték, a. m. opera, magyarosan dalmű. *Dalos actor*, az énekes színész, *dalos actrix* az énekesnő neve. A legrégebb dalosjáték a »Pikkó herceg«. (L. o.)

Dalos-színház. (Előbb Hököm-színház.) A fővárosban a Vaudeville-színház későbbi elnevezése, melyet 1899. márc. 25-étől kezdve Zöldi Márton vezetett. Ismertebb tagok voltak: Veres Sándor és neje, Fenyvesi Erna, Tompa Ida, Dóri Margit, Fenyvesi Margit, Nyitrai, Csillag Amália (Hatvani Károlyné), Balogh István, Horváth Arnold és Zoltán Zsigmond.

Dalszínész, az énekes színész, azaz operanékes megjelölése a régi színlapokon, sűgőkönyvekben, kritikákban, színészi szerződésekben. *Dalszínészné*, tulajdonképpen operaprimadonna, kinek a népszerűségét csak a mai operett-primadonnával lehet illesztrálni. Hajdanában (1860. előtt), még nem volt operett, a dalszínészné volt minden, akinek legfeljebb az első táncosnéval kellett osztania a dicsőségben.

Daltársulat az oly színtársulat neve, amely függetlenül az Országos Színészegyesület törvényeitől, helyhatósági engedély alapján működik. Tulajdonképpen csak kivonatos színielőadás tartására szól az engedélyük, de általánosságban mégis egész estét betöltő színdarabokat adnak elő, legtöbb esetben a szerzői jog semmibevételével. Ezek a trüppök szabadjára eresztve nem egyszer súlyos kárt okoznak az egyesülethez tartozó kisebb társulatoknak, amelyek hiába tiltakoznak, ha kerületeikbe osztott községekben jóval előtűk megjelenik egy-egy daltársulat, amely lejátssza a fővárosi színházak műsorának legjobb darabjait mire a rendes színtársulat megérkezik, ezeken a kisebb helyeken már kimerítette a közönség teherbírását. Az egyesület és a kultuszminisztérium semmit sem tehet ilyenkor, miután a daltársulatok, a többi színtársulattól eltérően, a belügyminiszter hatáskörébe tartoznak s fűszolgabírói engedély alapján ütik fel sátorfájukat az egyesülettől hivatalos társulatok számára lefoglalt községekben.

Dalzat — így nevezi az operát a *Regelő*. (1842. 3. szám, 22. oldal.)

D'Amant (Dán) Leó, m. kir. kormányfőtanácsos, nagyiparos, zeneszerző, sz. 1870-ben, *Budápesten*. Munkái: »Nászéj«, opera 1 felv. Bem. Tata, 1893. »A primáskisasszony«, boh. dalokkal és táncokkal 5 felv.

Bem. 1894. júl. 29. Budai Színkör. »A szevillai fodrász«, operett 2 felv. Szövegét írta: Bálint Dezső. Bem. 1902. máj. 13. Magyar Színház. »Mámor«, ballet 1 felv. Bem. 1903. Debrecen. »A máltai lovag«, operett. Szövegét írta: Beksics Gusztávné. Debrecenben adták először 1893-ban, majd Obudán, 1894. júl. havában.

Damiáni László, »bő tudományú« piarista tanár Szegeden. 1735-ben Szeged város tanácsához intézett beadványában megemlékezett arról, hogy mily célszerű volna Szegeden egy színházat építeni. A tanács javaslatát elfogadta. 1735. nyárutó 1-én fel is épült a színház, amikor is ő tartott bevezető beszédet. (*Szegedi Híradó*, 1860. 22. szám).

Damó Oszkár, hírlapíró, sz. 1866-ban, Szegeden, megh. 1927. jan. 22-én, *Miskolcon*. Szegeden kezdte pályáját, majd a »Magyarország« és más lapok redakciójában dolgozott. Szépirodalmi téren is dolgozott, regénye, novellái jelentek meg, majd a háború kitörésekor haditudósító lett. Évekig járta a harctereket és küldte színes, érdekes tudósításait. Utóljára a miskolci »Reggeli Hírlap«-nál dolgozott. Színművei: »Az állomás«, vj. 1 felv. Bem. 1912. okt. 1. Miskolc. »Urak és parasztok«, szmü 3 felv. Bem. 1913. márc. 1. Eger. (Műkedvelőkkel).

Dams Nepomuk, prágai operaénekes, 1833. szept. 25-én lépett fel a pesti német színházban, a »Fra Diavolo« címszerepében. »Csinos termete, fiatal alakja, helyes beszéde s mímélése ajánlják őt. Alsó octávájának hangjai ugyan nem nagyon gyengék, éneklésének tökéletes szilárdsága hibázik ugyan még, de különben jelesen vivé szerepét s közép s felső hangjai erős, tiszta falzettja átaljában tetszetek.« (*Honművész*, 1833. 152. száma).

Dán András, színész, sz. 1895. márc. 28-án, *Karcagon*. Színpadra lépett 1924. júl. 1-én. Neje: *Molnár Rózsá*, színésznő, sz. 1898. febr. 11-én, *Szekszárdon*. Színpadra lépett 1924. júl. havában.

Dán Izabella, színésznő, sz. 1851. febr. 8-án, *Nagyváradon*. Színpadra lépett 1893-ban.

Dán Katalin, színésznő, sz. 1888. máj. 9-én, *Budapest*. Színpadra lépett 1910. dec. 6-án.

Dancour (dankúr) fr. író. Színműve: »A törvénytelen apa«, énekes boh. 3 felv. Társszerző: Vaucaire. Bem. 1904. okt. 14. Király Színház. (Ford. Mérei Adolf).

Dancsó György, színész, sz. 1894. máj. 5-én, *Honcstón*. Színpadra lépett 1922. dec. havában.

Dancz Ferenc id., színész, sz. 1842-ben, megh. 1875. aug. havában, *Kisújszálláson*. Színpadra lépett 1860. jún. 30-án. Neje: *Oroszi Hortenzia*, színésznő, megh. 1881. márc. 22-én, *Budapest*. Előbb a Népszínház tagja volt, utána a vidéki színházakon találjuk.

Dancz Ferencné ifj., színésznő, megh. 1904. jún. havában, *Budapest*, 80 éves korában.

Dancz István, színész, sz. 1895. júl. 21-én, *Kassán*. Színpadra lépett 1925. júl. 1-én.

Dancz Lajos, színész, sz. 1849-ben, *Nagyváradon*, megh. 1906. nyarán. Színész lett 1866-ban, Fehér Károlynál, 1884-ben igazgató lett. 1887. szept. havában rendőrségi szolgálatba lépett.

Dancz Nina, színésznő, sz. 1855-ben, *Aradon*, megh. 1896. máj. 12-én, *Budapest*. Színészgyermek lévén, (atyja D. Ferenc) már 3 éves korában játszott a kolozsvári színházban, azután ott találjuk a nevét a kassai, aradi, nagyvárad, miskolci színházakon. Mint naiva indult el pályáján és szerte az országban értéket jelentett a neve. 1875. máj. 26-án mint vendég fellépett a Nemzeti Színházban, a »Csók« Maritta szerepében. Ezután Kolozsvárra hívták, majd onnan a Népszínház tagjai sorába lép. Nemsokára Lajos fivérével színigazgatásba fog, de a kísérlet kudarcra végződött. 1876-ban ezért megvált a színházról. 1877. márc. 6-án Herczeg Bertalan hontmegyei főszolgabíró neje lett. Ez év márc. 1-én végleg búcsúzik a színésztől, de 1878. márc. 13-án a vágy ismét visszahozza. — Nővére: *Róza*, színésznő. (Lásd: Döme Lajosné).

Danczkay Sarolta, operaénekesnő. Malczkyné tanítványa volt. 1895. dec. 15-én mutatkozott be a M. Kir. Operában, a »Próféta« Bertha szerepében. Ezután Münchenben tovább képezte a hangját. 1896. jún. 23-án ismét fellépett az Operában, a »Sába királynő« szerepében.

Dandin György, Molière egyik kiváló vigjátéka. (Ostoba, gőgös, gazdag paraszt, akit felesége, aki nemes család lánya, minduntalan felszarvaz és így mindenféle bajba keveredik.) Első előadása 1853. ápr. 19-én volt a Nemzeti Színházban »Férfi galibák« c. alatt, *Kazinczy* Gábor fordításában, László Józseffel a főszerepben. Angelika Latkóczy né volt, Sotenville: Szentpétery Zsigmond, Neje: Miskolczy Júlia, Clitandre: Felek Miklós, Claudine: Tóthné, Lubin: Hegedüs, Colin: Petrik. *Aradon* 1868. okt. 21-én adták, ezzel az alcímmel: »vagy a papucskormány«. (Igazgató: Follinusz János volt.) Új betanulással (a Nemzeti Színházban) 1881. szept. 9-én, *dr. Hevesi* Sándor új fordításában 1904. ápr. 16-án adták, Gabányi Árpáddal a címszerepben. Repríz a Belvárosi Színházban, Harsányi Rezsővel a címszerepben: 1920. dec. 18-án volt. (Dr. Hevesi-féle fordítás szerint.)

D'Andrade Ferenc, lisszaboni születésű operai baritonista, 1894. máj. 1-én vendégszerepelt, a M. Kir. Operaházban, a »Rigoletto«, majd a »Don Juan« címszerepében.

D'Angelo Dante, színész, sz. 1900. júl. 24-én, *Temesváron*. Színpadra lépett 1924-ben.

D'Angeri Anna, énekesnő, 1879. jún. 17-én lépett fel a Nemzeti Színházban, a »Hugonották«-ban.

Dániel Antal, az aradi színészet lelkes pártfogója volt, 1849-ben nagy áldozatot hozott a helyi magyar színészet megteremtéséért.

Dániel Béla, színész, fordította Gerhard *Hauptmann* »Téli ballada« c. drámai költeményét, bem. 1920. okt. 16. Új Színpad.

Dánielné Lengyel Laura, író, sz. 1877-ben, Ujfehértón, (Szabolcsm.). Írói működését a Budapesti Hírlapnál kezdte, ahol később tíz esztendőn keresztül az irodalmi és színházi rovatot vezette. 1927-ben kivált a Budapesti Hírlap szerkesztőségéből és a Pesti Hírlapnál dolgozik, emellett heti lapokba és folyóiratokba is állandóan írt. Állandóan foglalkozik színházi kritikával tárgyilagos szellemben, finom műveltséggel. Színművei: »A császár anyja«, szmü 3 felv. bem. 1921. szept. 30-án a Magyar Színház. »Tűzhalál«, tört. szmü 3 felv. bem. 1923. márc. 23-án, a Nemzeti Színházban. Két egyfelvonásos szmüvét: »Teréz«, (1921. dec. 15-én) és »Pardon, felség«, (1928. jan. 2-án) adták az Andrássy-úti Színházban. A Magyar Színművészeti Lexikon munkatársa.

Danis Győző, színész, sz. 1903. ápr. 14-én, *Budapesten*, ahol atyja: D. Mihály, nagyiparos, anyja neve: Stettka Jusztin. Faragó Sándor színtársulatánál kezdte a pályát, 1925-ben, majd Deák Lőrincchez szerződött, később Gulyás Menyhérthez. Játszott Veszprém, Kaposvár, Székesfehérvár, Kecskemét stb. közönsége előtt.

Danis Jenő, drámai rendező, jellemszínész, sz. 1888. márc. 6-án, Nagykanizsán, Zalam. Atyja tanár volt. A színészpályát Rácz Dezső színtársulatánál Breznóbányán, (Zólyom m.) kezdte. Működött Szabó Ferenc, Almássy Endre, Fűredy Béla, Nádassy József, Aszszonyi László és Fodor Oszkár színtársulatánál. A háború előtt Balassagyarmat, Ipolyság, Körmöcbánya, Nagyszombat stb. városokban, majd két évig Szegeden, míg 1916. óta állandóan a pécsi Nemzeti Színház tagja és főtítkára. Pécsen 1926. telén az ideiglenesen városi kezelésbe vett színháznak a városi tanács bizalmából igazgatója is volt. Szerepei: Vén gazember, Biboros, A cigány, Othello: Jágó, Hazajáró lélek: Mérnök, Fösvény, Képzelt beteg, Tiborc, Ember tragédiája: Lucifer stb.

Dankó Erzsi, színésznő, sz. 1895. máj. 28-án, *Kassán*. Színpadra lépett 1917. jún. havában.

Dankó Pista. (1858—1903.).

Nem is igaz tán, csak mese,
Egy édes-bús magyar rege...
Szegeden a Tisza mentén
Élt egyszer egy cigánylegény.
Kopott cigány, szegény, árva,
Nem volt csak egy nótafája.
Nótafája... s egy bús szíve...
Könnyes gonddal, fájdalommal,
Száz édes-bús dallal tele!

Ez a szegény, egyszerű tiszaparti cigány-poéta, aki istenáldotta tehetsége révén a magyar dal Petőfije, a kilencvenes évek leghíresebb nótafája lett — *Dankó Pista* volt. 1858-ban született *Szegeden*, a felsővárosi cigányfertály Hangász uccájában. Atyja, id. Dankó István, híres szegedi cigányzenész volt, akit kilenc éves korában vesztett el. Szegénysége miatt mindössze négy elemi iskolát végezhetett; hegedülni is csak annyit tudott, amennyire atyja néhanap taníttatta. Az öreg Dankó Pista halála után annak jóbarátja: *Erdélyi Náci*, a hírneves szegedi cigánykirály vette pártfogásába, aki felismerve a »rajkó« tehetségét, kitanította a »mesterségre«. Nem is vallott vele szégyent. Dankó Pista tizenöt éves korában mint primás, már saját zenekara élén működött, Szatymazon. Itt ismerte meg Joó Ferenc egykori szegedi arcképfestő, szatymazi birtokos Honka nevű leányát is, akit az apai házból regényes módon megszöktetve, feleségül is vett. Zeneköltői tehetsége huszonnégy éves korában kezdett kibontakozni. Első népdala a »Nem jó mindig, minden este a fonóba eljánni...« volt, melynek szövegét az akkor Szegeden lakó *Pósa Lajos* írta s melyet zongorára *Barna Izsó* zeneszerző, a régi Népszínház karnagya tett le. Dankó Pista ezzel a dalával egyszerre ismertté lett. S ez a siker nyitotta meg az édes-bús magyar nóták kiapadhatatlan űsforrását: poéta-lelkét... Második nagyszerű műve az ugyancsak *Pósa Lajos* szövegére írt »Habra hab siet...« című műdal volt, melyet *Blaháné* betétszámként *Lukácsi Sándor* »Rebeka« című népszínművében tett népszerűvé. Ettől kezdve a szegény, kopott szegedi cigánypoéta előtt megnyíltak a pesti zeneműkiadók csukott ajtajai... És Dankó Pista nótafája dalbokrétába bo-

rult... 1886-ban *Molnár György* »Zsellérleány« című népszínművének összes dalai már Dankó Pista szerzeményei voltak. A darab szegedi bemutatóján a közönség Dankót két gyönyörű babérkoszorúval tüntette ki, a legszebb dalai pedig: »Páros élet a legszebb a világon...« és »Isten veled, vén eperfa« elterjedtek az egész országban. 1887-ben írta egyik legelterjedtebb dalát, a »Még azt mondják, nincs Szegeden boszorkány«-t. Ezt követték a »Szőke kislány csitt, csitt, csitt!«, »Vásárhelyi sétatéren Béla cigány muzsikál«, »Egy csillag se ragyog fenn az égen«, »Nem átkozom ibolyakék szemedet«, »Szegedében szokása a leánynak«, »Lemondás« (műdal), »Ne gyónj nekem, minek gyónnál«, »Hallod, rózsám, Katika«, »Eltörött a hegedűm...« stb., stb. 1894-ben szerzette a *Wekerlénék* szentelt nótákat, a »Visszajött a fecskemadár« és »Megmondta régen Wekerle...« Ezeket egész Budapest énekelte. Dalpályázaton mindig Dankó Pista nótái vitték el a babért. Az »Uj Idők« pályázatán 305 versenytársa közül »Zúg a szélvész, háborog a Balaton« című nótája nyerte a 300 koronás első díjat. Az akkor alig harminchétf éves Dankó Pista már 313 dalt szerzett. Ennek a hatalmas dalbokrétának minden szál virágát ki tudná itt felsorolni? De bár Dankó Pista ország hírű nótafáján újabb és újabb dalvirágok nyíltak, ez a lelkében oly mérhetetlen gazdag zseni mégis szegény ember maradt. Poétasors ez. Ő csak alkotni tudott, de műveinek értékesítéséhez nem volt tehetsége... Így a híres szegedi nótafa arra is rászorult, hogy hegedűje mellé még vándortarisznyát is akasszon nyakába... 1890-ben daltársulatot szervezett, mellyel több ízben barangolta be az országot. Sőt Oroszországban is járt. Ezen vállalkozásával Dankónak — a pénzszerzésen kívül — még az a nemes célja is volt, hogy a magyar népdalt terjessze s az elszaporodott német daltársulatok hatását egyensúlyozza az országban. Szerzett is egy kis szöllőt a csengődi pusztán, de amikor daltermésének drága fürtjeit már boldogan szüretelhetné volna: a kilencvenes évek vége felé betegeskedni kezdett. A sok küzdés, a tenger gond megtörték amúgy is gyenge szervezetét. Fellépő tudóbaja ellen *Wlasics* Gyula kultuszminiszter és író barátai

San Remóba küldték, de már meggyógyulni nem tudott...

Bánatos két mély szemében,
Gyilkos láz gyúlt minden éjjen,
Dalos keble egyre horpadt...
Nótás lelke sorvadt... sorvadt...
Mikor hattyú-dalát írta,
Minden könnyét belesírta:
»Most van a nap lemenőbe...«
S eltörött a Dankó Pista
szépen szóló hegedűje...

Igen. Eltörött... 1903. márc. 29-én, 45 éves korában, szerető hitvese karjában elpattant dalos szívének édes-búsan zengő húrja... A magyar dal trubadurja, a melabús magyar nóták sokat szenvedett költője meghalt. Holttestét Budapestről Szegedre szállították és ott temették el a szőke Tisza-partján, ahol ércszobra örökön hirdetni fogja áldott nevét.

... És azóta nincsen nóta,
Amely olyan szépen szólna,
S hegedűnek nincs négy húrja,
Amely úgy zokogni tudna!
Dankó Pista nótafája...
Szívünk-lelkünk sír utána!
Sír az erdők vadgalambja
»S búsan szól a kecskeméti
őreg templom nagy harangja!..«
(*Süliga Ferenc.*)

Danner Margit Mária, színésznő, sz. 1902. máj. 6-án, Szegeden. Színpadra lépett 1926. ápr. 1-én.

D'Annunzio Gabriele, olasz író, sz. 1864-ben. 1898-ban képviselővé választották. Olaszországban nagy szerepet játszott feltűnő viselkedésével, de költői tehetségével is, melyhez fogható nincs a mai olasz irodalomban. A háború alatt mint repülőtiszt vakmerő bravurokat követett el, a háború után az ő közbelépése szerezte meg Olaszországnak Fiumét. Nálunk előadott színműve: »A holt város«, trag. 5 felv. Ford.: Márkus László, bem. 1907. márc. 24-én, a Thália Társaság színpadán. (Ez volt hazánkban az első D'Annunzio-bemutató.) »Jorio leánya« (La Figlia di Jorio) tragédia, bemutatta Grasso Giovanni társulata a Magyar Színházban, 1908. okt. 24-én. »Francesca da Rimini«,

dalmü 3 felv. 4 képben. Operaszöveggé átalakította Tito Ricordi. Ford. Lányi Viktor. Zen. szerz. Riccardo Zandonai. Bem. 1929. máj. 3. M. Kir. Operaház.

Dános Árpád, bariton-énekes, a Mader-féle Vigoperánál kezdte a pályáját. 1914. máj. 7-én fellépett a M. Kir. Operaházban, a »Troubadour«-ban. Ez időben Hamburgban működött.

Dányi Dóri Etel, színésznő, sz. 1894. dec. 31-én, Kassán. Színpadra lépett 1925. júl. 1-én.

Dányi János, színész, sz. 1884. szept. 13-án, Léhen, (Abaujtorna m.). Színpadra lépett 1905-ben.

Dányi Panni, táncosnő, sz. 1906-ban, Egerben. Színpadra lépett 1923-ban.

Darab. A színdarab rövidített neve a színészek ajkán. (Lásd: Színdarab, Theatrumi-darab.)

Darab-berendezés, a rendező első munkája, mely abból áll, hogy a darab egy olyan példányába, amelybe a szöveg lapjai közé tiszta papiros van kötve erre a célra, apróra beír a szöveghez alkalmazott jegyzet alakjában mindent, ami az előadásra vonatkozik. A díszletnek, amit az író leír, megrajzolja az alaprajzát, s a rajzon feltünteteti nemcsak a bútorok állását, hanem minden rekvizitumnak is a pontos helyét, aminek szerepe van a darabban. Aztán pedig jelenetről-jelenetre haladva beírja az alaprajznak megfelelően minden színész színre lépésének a pontos helyét, minden állását és minden helyváltoztatását és fontosabb játékát is. Kijelöli a némaszemélyzetre nézve is a végszót, mindarra, aminek a színpadon történnie kell, legyen az zene, világítás-változtatás, mennydörgés, kutyaugatás avagy kanáricsicsérgés.

Darabos játék-szót azon színelőadásra mondják, amelynél a színész egyes jelenéseket elejt, másokat pedig — hatásra számítva — túlságosan kiszinez.

Darabváltozás, rekedtség, betegség vagy ehhez hasonló esetben szokott történni, amit a színház igazgatósága fekete táb-

lán szokott hírül adni. A fővárosi hirdetőoszlopokon az állami színházak a darabváltozást kis piros színlappal jelzik.

Darás József, színész, sz. 1889. jan. 26-án, *Sopronban*. Színipályára lépett 1911. jún. havában.

Dárdai Gyula, színész, a Népszínház volt tenoristája. Előbb betűszedő volt, szép tenorjával feltűnt a dalárdában. Első ízben német színpadokon aratott sikert, működött Berlinben, Bécsben, Königsbergben, Hamburgban, sőt Londonban is, hol első feleségével. Münchhausen bárónővel házasságra lépett. Egyideig a gyapju uccai német színháznál is működött. 1887-ben vendégszerepelt a Népszínházban, az »Angot« c. operettben. 1888. febr. 1-én az intézethez szerződötték. Itt működött 1894. november haváig. Megh. 1895. máj. 27-én, *Budapesten*. Második neje: *Csepcsányi Flóra*, énekesnő. Fia: *D. Viktor*, színész, sz. 1894. szept. 4-én, *Budapesten*, színipályára lépett 1921. júl. havában.

Dárdai Sándor, színész, sz. 1897. dec. 30-án, *Budapesten*. Színipályára lépett 1922-ben.

Dárday Ferenc, a kereskedelmi minisztérium miniszteri tanácsosa, 1926. nov. 15-én a Városi Színház operaigazgatója lett.

Daróczy Róza Markos Györgyné, színésznő, sz. 1857. febr. 12-én, *Máramaroszigeten*. Színipályára lépett 1880-ban, *Benedek Józsefnél*.

Daróczy Ilka, színésznő, sz. 1860. szept. 11-én, *Máramaroszigeten*. Bényei István volt színigazgató 1879-ben mint gyermeklányt magához vette és színpadra kiképezte. Játszott Kolozsvár, Szeged, Arad, Pozsony, Budapest színpadjain. 1912. jan. 1-én nyugalomba ment.

Daróczy Zsigmond (lázári), hősszínész, sz. 1851-ben, megh. 1879. június hó 1-én, *Szombathelyen*, Geróffy Andor társulatánál. Neje: *Szörfi Eszter*, sz. 1856. nov. 17-én, *Hódmezővásárhelyen*. Alig végezte el iskoláit s már 15 éves korában színésznő lett, Csaby Imrénél. 21 évi működés után 1899-ben nyugalomba ment.

Darigó Norma, színésznő, sz. 1906. aug. 24-én. Színpadra lépett 1927. márc. 15-én.

D'Arrigo Kornél, színész, sz. 1886. ápr. 18-án, *Fiumében*. Atyja *D'Arrigo Francesco Sciuto*, mérnök. Iskolai tanulmányait ugyanott, majd Firenzében és Budapesten végezte. Előbb a Ferenczy Károly-féle kabaré tagja volt, 1914. ápr. havában a Népopera tagja lett. 1918-ban a miskolc-egri színháznál működött, majd ez év aug. 1-én a Royal Orfeum tagja, onnan a Városi Színház szerződtette. 1920. óta a Király Színházban játszott. 1927-ben a Városi Színház tagja lett. Főbb szerepei: Ferenc császár (Három a tánc), Offenbach címszerepe, Csontai Lőrinc (Csékszerzett vőlegény), Szentgróty (Mesék az írógépről), Armentano (Asszonykám), Gróf Szergeics (Biborruhas asszony), Gróf (Gyurkovics fiúk), Calaccini (Levendula), Hecceg (Fekete gyémántok) stb.

Darvai (Vajnági) Miklós, színész, sz. 1852. aug. 17-én, *Nyírbogáton*. Színpadra lépett 1871. febr. 15-én, Balogh György társulatánál. Neje *Gasparik Erzsébet*, színésznő, sz. 1872. nov. 19-én, *Selmecbányán*. Színipályára lépett 1918. jún. havában.

Darvai Miklósné, (Cs. n.: *Vitéz Anna*), színésznő, sz. 1868-ban, *Gyulaházán*. Színpadra lépett 1884. ápr. havában.

Darvas Aladár, hírlapíró, sz. 1857-ben, *Veszprémben*. U. o. végezte tanulmányait, melyet később Pesten folytatott. Egyidőben tanító volt. Színművei: »A leányasszony«, népsz. 1881-ben adták a Budai Színkörben. Zenéjét szerette: Rosenthal Emil. »Galamb Julis«, népsz. Az 1881—82-ik népszínházi népszínmű-pályázaton kitüntetésben részesült. 1883-ban Miskolcon adták. »Két család«, népsz. 3 felv. 1882.

Darvas Ernesztin, koloraturénekesnő, sz. *Budapesten*. Tanulmányait a budai zenedében végezte, innen Bécsbe ment, ahol az An der Wien-be szerződött, idegen név alatt. Azután Párizsban működött.

Darvas Ernő, színész, sz. 1884. febr. 15-én, *Rimaszécsen* (Gömörm.). Színpadra lépett 1904. júl. havában.

Darvas Lili

Dayka Balázs

Dayka Margit

Deák Ferenc színigazgató

Deák Lőrinc színigazgató

Darvas Ernő, színiigazgató, sz. 1894. dec. 23-án, *Budapest*-en. Színpadra lépett 1921. szept. 1-én.

Darvas Ferenc, udvari tanácsos, Pest-megye küldötte, lelkes híve volt a magyar szívészetnek, kiról Verseghy Ferenc az emlékeztető oszlopban azt írta: »megérdemli, hogy neve az Oszlopnak tetején tündököljön, mert az 1796-iki országgyűlésen a magyar nyelv ügyében... háromszor győz valaszívet. Mert magyarul szólott a Magyar Őszek előtt.« 1807-ben báró Wesselényi Miklós ő reá bízta társulatát, melynek Ernő Mihály volt a vezetője, 1808-ban tagja volt a magyar színtársulat fellett ügyeletet tartó bizottságnak.

Darvas József, karnagy, sz. 1906-ban, *Budapest*-en. Színpályára lépett 1922-ben.

Darvas Lili, színésznő, sz. 1902. ápr. 10-én, *Budapest*-en. Atyja orvos volt, aki leányát tudományos pályára szánta. D. L. azonban hat gimnáziumi osztály elvégzése után a színpályára vágyott s Góth Sándornál készült a színpadra. 1920. jún. 13-án »Romeó és Juliá«-ban mutatkozott be Budán, s fellépése elég élénk visszhangot keltett a sajtóban. A folytatásra azonban nyolc hónapig kellett várnia. 1921. febr. 5-én Beöthy László az ő testére szabott át egy vígjátékot, s a »Buzavirág« c. darabban, a Magyar Színházban, kirobbanó sikerrel érkezett be az ismert színművésznők sorába. Három évig maradt tagja a Magyar Színháznak s itt aratta emlékezetes diadalait. »Gilberte« (Frou-Frou) *L'Aiglon* (címszerep), *Lontó* (Égi és földi szerelem), »A cárevis« (címszerep), *Mima* (Vörös malom), mind megannyi jelentős álmomásai a lendületes művészi pályának. 1924. nov. 15-én lépett föl először a Víg-színházban, mint szerződött tag, s itt a Molnár Ferenc-dramák vezető női szerepei vártak rá. De csak az »Üveg-cipő« *Irmájának* megmintázására és az orosz »Nyu« címszerepének eljátszására nyílt alkalma, mert egy év után 1925. dec. 23-án, már a bécsi Josefstädter Theater tagjaként németül játssza Molnár Ferenc »Riviera« c. vígjátékának főszerepét. Alig néhány hónap múlva a berlini Comedie színházban a »Viktoria« c. darabban lép a kö-

zönség el s viszi a darabot száz-as siker-sorozatra. 1926. jún. 10-én Molnár Ferenc felesége lesz, s azóta, megszakitás nélkül, Reinhardt Miksa társulatának vezető művésznője. Darvas Lili eddigi pályáján megmaradt a dráma terén, csak hogy a klasszikus irodalom helyett a modern dráma területén futott be ragyogó pályát. Ha Darvas Lili művészi egyéniségét vizsgáljuk, nyomban előtérbenyomul a drámai színjátszás alapvető követelménye, amelyet csak a hivatott rejt magában, s ez a valami, csak akkor kerül felszínre, amikor a művésznő, lélekkel teli, igazi költői alkotást tudott életre kelteni a festett vásznak és világító testek birodalmában. A drámai színjátszásnak ez a titka: a *költői lelkirokonulás*. Az igazi művész nem költő, de a maga teljes egészében átlényegül abba az alakba, akit a költő szavakba öntött és ugyanakkor, mikor az emberi agy felfogja a szavak értelmét, pontosan az az alak elevenedik meg előttünk, aki a szavak megértésének pillanatában lelkünk érzékeny lemezén kap képet. Darvas Lili ilyen drámai színésznő. Négy esztendei színpadi működése után, azok az alakok, akiket ő keltett életre, még ma is élnek. Ő is drámával indult el, Melinda, vagy Gertrudis, Elektra, vagy Iphigénia, Stuart Mária, vagy Julia feladatai égtek, vágyva-vágyóan lelkében, de a sors úgy akarta, hogy ő ne másolatokat készítsen, vagy esetleg új formát adjon ismert alakoknak, hanem új teremtessen, új figurák színpadi életének legyen alkotója, s a modern dráma nőit adta föl számára megoldandó kérdésül. Négyévi magyar színpadi tündöklése összeesik Molnár Ferenc egészen különálló írói korszakával. »Az égi és földi szerelem« *Lontó*-ja, *Mima* szerepe a »Vörös malom«-ban és az »Üveg-cipő« *Irmája* jelentik Darvas Lili művészetét, egyben őt, magát is. Ez a három szerep — elvonatkoztatva attól a költői szándéktól, hogy a szerep kiépített, minden színjátszó skálával ékes alkalom legyen művészi munka kiélésére — önmagában véve jellemvázlat volt, s ebből kellett Darvas Lilinek hús és vér valóságú modern nőt ábrázolnia. Nem fontos ebben a pillanatban, hogy maguk a dramák örökbecsűek maradtak-e, befutották-e azt a világsikert, amelyet a költő nem egy drámája elért, ellenben az a lényeges, hogy Darvas

Lili színjátszó művészete ebben a szerep-
ciklusban maradandót alkotott. Az ő drá-
mai ereje, az ő ábrázoló művészete a kéz-
zelfogható, az ő elhangzott szava a visz-
szacsendülő, az ő figurája a ma is élő, s
ha a három dráma közül akármelyik kelne
életre, kép, szobor, vagy bárminő ábrázol-
ás nélkül is Darvas Lili művészete ugrik
elő a szerepből. Főerőssége a lelki elemzés,
amelynek réseit kitöltik a kötő szavai, s
az egész adja a tényleg élő emberi alakot.
Nem csekély értékű kelléke, külső meg-
jelenése, amely természetnek szabályosságá-
ban és részarányosságában és karcsú, nyúl-
lánk méretében, s nem utolsó sorban arcá-
nak szépségében hat. Mindezekhez járul
a hangja. Bársonyos, mély, de csengő, szí-
nes, drámaisán megcsukló, s ebben olyan
ritka jelenség, hogy külföldi szereplésé-
nek első sikerét éppen a csodásan zengő
hangja révén érte el. A külső és belső
tulajdonságok és művészi kincsek kiegészít-
tője a magasfokú intelligencia és a ki-
váló nyelvérzék, amely képessé tette, hogy
szinte máról-holnapra a német színészet
büszkesége legyen, de egyben megmaradjon
a magyar színjátszás örök értékének.

(Boross Mihály.)

Darvas Mór dr. Fordítása: »Marjorie
nénike«. Irta: *Zangwill* Israel. Bem. 1911.
szept. 20-án volt a Nemzeti Színházban.

Darvas Vilmos, színész, sz. 1899. ápr.
13-án, *Budapesten*. Színipályára lépett
1922. júl. havában. Neje: *Pászti* Margit,
színésznő, sz. 1899. jún. 29-én, *Budapesten*.
Színipályára lépett 1924. júl. 1-én.

Darvasi Klári, színésznő, sz. 1903.
márc. 6-án, *Budapesten*. Színipályára lé-
pett 1928. szept. 1-én.

Daudet (dode) Alphonse, francia író,
sz. 1840. máj. 13-án, *Nîmesben*, megh.
1897. dec. 16-án, *Párizsban*. A francia
realisztikus regényírás egyik nagy mestere,
kinek regényei még ma is igen nagy ol-
vasóközönséget gyönyörködtetnek. Nálunk
színre került művei: »A nábob«, szmü 5
felv. ford.: *Fái J.* Béla. Bem. 1880. máj.
9-én, Nemzeti Színház. »Az arles-i leány«,
népsz. 4 felv. »A létért való küzdelem«
c. szmü, bem. 1894. dec. 7-én, új be-
tanulással 1902. okt. 16-án, Nemzeti Szín-

ház. »Sappho«, szmü 5 felv. Tsz.: *Belot*
Adolf. Ford.: *Ábrányi* Emil. Bem. 1912.
okt. 25-én, Nemzeti Színház.

Dauthendey Max, német költő, sz.
1867. júl. 25-én, *Würzburgban*, megh.
1918-ban. Színműve: »Kacagni — meg-
halni«, trag. 1 felv. Bem. 1912. ápr. 6.
Uj Színpad.

Dávid József, színműíró. Színműve:
»Vezeklők«, eredeti dalmü 3 felv. Társszerző:
Gál Gyula. Zenéjét szerz.: *Farkas*
Ödön. Bem. 1894. ápr. 24. M. Kir.
Operaház.

Dávid Mihály, színész, sz. 1898. máj.
25-én, *Fel-Enyezen*. Atyja: D. Vilmos,
magánhivatalnok. Érettségét a tatabányai gim-
náziumban tett, majd jogot hallgatott.
1921-ben kitüntetéssel hagyta el a szí-
nészakadémiát. A világháború után mint
hadnagy szerelt le. Küzdött az orosz és
olasz fronton, hol meg is sebesült. 1921.
szept. havától a Magyar Színház tagja.
1927. júl. havában a »Színházi Élet« 500
pengős nyaralási jutalomdíját nyerte el.
Szerepei: *Szapolyai* (II. Lajos), *Dunois*
gróf (Orleansi szűz), *János* (Vörös ma-
lom), *Stepan* (Oroszország), *Marsall* *szí-
nész* (Ibolya), *Fuchs úr* (Szeretek egy
színésznőt), *Vak Mihály* (Uj földesúr),
Szergej (Engem szeress), *Hodgeson* (Eső),
Törvényszéki elnök (Névtelen asszony),
Gavorin (Hotel Imperial), *Franci* (Kül-
város), *Hans* (Altona), *Feleki* (Hivatal-
nok urak), stb.

Davidov Sándor, orosz udvari énekes,
a pétervári császári Mária-színház első te-
noristája, 1903. ápr. 30-án vendégszerepelt
a M. Kir. Operaházban, a »Carmen«-ben,
mint *Don José*.

Davis Gusztáv, magyar születésű né-
met vígjátékiró, sz. 1840-ben. Színművei:
»Jabuka«, operett. Társszerző: *Kalbeck*
Miksa. Zenéjét szerz.: *Strauss* János.
Fordította: *Megyeri* Dezső. Bem. 1895.
szept. 21. »Heirathnest«. Bem. 1896. »Ka-
takombák«. »Gretchen«, tréfa 3 felv.
Társszerző: *Lipschütz*. Bem. 1907. dec. 6.
Magyar Színház. (Ford.: *Hajó* Sándor.)

Dayka Balázs, színész, sz. 1865. szept.
20-án, *Nagykőrösön*. Tanulmányait az ottani

nagyhirű ev. ref. főgimnáziumban és tanítóképző intézetben végezte. Itt a ma is híres kántusnak tagja volt, ahol a legszebb hangú bariton-énekes jelzővel tüntették ki. Ekkor történt, hogy Réthy Laura énekesnő hallotta dalolni, az ő ajánlatára Puks Ferenc, a Népszínház volt karmestere, saját költségén képezte és előkészítette a színpadi énekművészetre. 1884-ben a M. Kir. Operaházhoz kardalnoknak szerződötték, majd a híres Mollináry-ezredhez besorozták katonának. Ekkor megszakadt operai pályája. Később a Népszínházhoz szerződött (1889. március 17.), azután Aradra ment baritonistának, ahol sok szép sikerrel működött három évig, majd Nagyvárad, Miskolc volt az állomása. Később színigazgató lett Székesfehérvár, Besztercebánya, Eger, Losonc, Rimaszombat, stb. városokban, mindaddig, amíg tetemes vagyona elvesztése után az igazgatással felhagyva, ismét mint tag szerződésbe lépett. 1899-ben Budapesten az »Uránia« tudományos színházhoz szerződött előadó- és felolvasónak. Ezután a Vígszínházhoz szerződött, ahol az »Ocskay brigadéros« Taries szerepében ért el nagy sikert. 1920-ban úgy az Országos Színészegyesület, mint a Vígszínház nyugdíjas tagja lett. Neje: *Pugin* (püzsén) Leóna, francia származású énekesnő. A vidéken elismeréssel működött.

Dayka Margit, színésznő, sz. 1907. okt. 13-án, *Nagyváradon*. Színipályára lépett 1928. szept. 1-én. 1929-ben Szegeden működik, 1929. szept. havában a Vígszínház szerződöttette.

D. b. j. A próbatáblán (napirend) szokásos rövidítés; a. m. díszlet-bútorjelzés. Rövidített utasítás az ügyeletes műszaki közegek részére, többnyire rendelkező és emléképróbakon, amikor még az előadáson használandó díszletek és bútorok nélkül próbálnak, arra nézve, hogy lécekből vagy jelzőkereteből állítsák össze a színpad díszleteit, hogy a szereplők hozzászokjanak a színpad nagyságához és a járásokhoz (l. o.) és a színpadi székekből és padokból állítsák össze az előadás fontosabb bútorzatát, főleg, hogy a színészek a szerepeik által megkívánt felkeléseiket, leüléseket stb. gyakorolhassák.

Deák Farkas, (köpeczi), szépirodalmi és történetíró, sz. 1882. ápr. 4-én, *Marosvásárhelyt*, megh. 1888. jún. 4-én, u. o. 1870-től 1873-ig a Nemzeti Színház drámabíráló-bizottságának tagja volt és az igazgatásban is részt vett *Sardou* és *Feuillet* sok művét fordította le. (»Frou-frou«, »Seraphina«, »Agglegények«, »Rabagas« stb.). Egyéb fordítása: »Könnyelműség és szerelem«. Irt egy operaszöveget »Renegát« cím alatt. Zenéjét Orczy Bódog báró szerlette. Előadták Londonban, 1880-ban.

Deák Ferenc, a haza bölcse, sz. 1803. okt. 17-én, *Söjtörön* (Zalam.), megh. 1876. febr. 3-án, *Budapesten*. Midőn 1817. aug. 31-én Nagykanizsán a piaristák a szerzet megalapítója ünnepét tartották, a tanulók színelőadást rendeztek, ekkor Deák Ferenc is ott szerepelt és az egykorú hirdás megemlíti, hogy: »A theátrumot egy Deák Ferentz nevű Ifjú azzal nyitotta meg, hogy az ifjúságnak az efféle játékokban való gyakorlásának hasznát megmutogatta.« (*Magyar Kurir*, 1817. II. kötet, 304. oldal).

Deák Ferenc, színész, sz. 1862-ben, *Szatmáron*. Színipályára lépett 1880. júl. havában, Grim János társulatánál.

Deák Ferenc, színigazgató, sz. 1897. szept. 12-én, *Budapesten*. Gimnáziumi tanulmányai után 1915-ben bevonult katonának, majd négy év múlva a színészakadémia növendéke lett és mint szerelmes-színész kezdte a pályát, Tompa Kálmánnál; tőle elszerződött Alapi Nándorhoz, azután Somogyi Kálmán és Faragó Sándor lesznek az igazgatói. 1927-ben mint vendég fellépett a Vígszínházban. (»Nem nőülök«). 1928. ápr. 16. óta színigazgató a kecskeméti—székesfehérvári—pápai színikerületben.

Deák Flóra, színésznő, sz. 1891. nov. 3-án, *Marosújvárott*, megh. 1921. okt. 20-án, *Szegeden*. Színipályára lépett 1913. júl. havában.

Deák Gizella, színésznő, sz. 1887. febr. 11-én, *Szamosújvárott*. Színipályára lépett 1923. ápr. havában.

Deák Gyula, dr., ügyvéd, sz. Nagy-kikindán. Színművei: »Selyemkendő«, szmü 3 felv. Bem. 1907. máj. 25-én, Nagy-kikindán, Polgár Károly társulatánál. »Berzsenyi estéje«, dráma 3 felv. Bem. 1922. dec. 17-én. (Irók Bemutató Színháza.)

Deák Gyula, színész, sz. 1877. ápr. 4-én, Budapesten. Színipályára lépett 1900. ápr. havában.

Deák Katica, szubrett és szende. Színipályára lépett 1868. okt. 1-én.

Deák Kornél, színész, sz. 1884-ben, Nagy-kikindán, (Torontálm.). 14 éves korában színdarabokat írt. »Az örült gróf« c. drámáját játszó társaival elő is adta egy kocsiszínben. 20 éves korában Pestre jött, s a Vígszínház iskolájába iratkozott, onnan a Rákosi Szidi iskolájába ment, hol két évig tanult. Egy darabig kis társulatoknál tévelyeg. Első nagy sikerét Kunhegyinél, a »Mádi zsidó«-ban aratta. Innen kezdve a bohózáti és operettbeli groteszk figurákban gyakorolja magát. 1912-ben Pesten a Bonbonnière kabarébar látjuk s a »Felvételi vizsga a színésziskolában« c. saját szerzésű paródiájával sikert ér el. Innen Krémer Sándorhoz kerül. A világháború elején a nagybecskereki 29-esekhez sorozták be, mint önkéntest. Súlyos betegség után ismét visszatért Krémerhez. Négy évi szünet után Ungvárott kezdi a színészetet. 1920. óta a délvidéki magyarság körében tart előadásokat.

Deák Lajos, színész, sz. 1909. febr. 11-én, Budapesten. Színipályára lépett 1926-ban.

Deák Lőrinc, színész, sz. 1892-ben, Színipályára lépett 1918. június hó 5-én. Neje: *Sebessy Irén*, színésznő, sz. 1894. máj. 3-án, *Pitvaroson*, (Torontálm.) Színipályára lépett 1920. jún. havában.

Deák Lőrinc, színigazgató, sz. 1893. dec. 1-én, Ujpesten. Színipályára lépett 1911. okt. 19-én, Győrben, dr. Patek Béla igazgatása alatt, mint kardalos. 1912–14-ig Miklósy Gábornál mint táncoskomikus, 1915–17-ig (Ungvár—Munkács) Krémer Sándor igazgatása alatt és

ugyanezen időben (Miskolc—Eger) Palágyi Lajosnál ugyancsak mint táncoskomikus működött. 1918-ban katonának vonult be. 1919–20. Békéscsabán Csáky Antal igazgatónál szerelmes-színész és mint művezető-főrendező is működött. 1920. óta színigazgató. Neje: *Gyürki Rózsi*, színésznő, sz. 1896-ban, *Szegeden*. Színipályára lépett 1919-ben, Békéscsabán, Csáky Antalnál, mint hősnő. Házassága 1920-ban volt.

Deák Pál, színész, sz. 1853-ban, megh. 1910. aug. 29-én, Budapesten. A vidéken működött hosszú ideig, (1877-től) mint jónévű baritonista. Mint nyugalmazott színész a Nemzeti Színháznál is volt szerződötve. Színműve: »A menyasszony kedvese« nsmü 3 felv. Bem. 1887. máj. 13-án, Népszínház. Völgyi György társulatánál évekig mint népszínműénekes működött.

Deák Péter, színigazgató, sz. 1857-ben, Kolozsvárott, megh. 1909. márc. 7-én, Budapesten. Tanulmányai befejezése után 1877. okt. 1-én Szathmáry Károlynál színpadra lépett Brassóban. 1897. okt. havában megülte 20 éves jubileumát a »Cornevillei harangok«-ban, Gáspár apó szerepében, Brassóban; 25 éves jubileuma 1902. márc. havában Sopronban, ugyancsak a »Cornevillei harangok«-ban volt. 1903-ban az Orsz. Színészegyesület pénztárosa lett. Ő alapította az u. n. »Petykó fillérek« (Petykó volt a bizalmas neve) intézményét, (L. o.), mellyel a kisnyugdíjasokat, özvegyeket és árvákat segítette minden évben; sok szegény színész szeméből törölte le velök a könnyet. Első neje: *Vlád Gizella* (dr. Berger Vilmosné), sz. 1869-ben, megh. 1916. júl. 31-én, *Désen*. 1897-ben a Magyar Színház primadonnája volt. A vidékről szerződötte Relle Iván, a színház első igazgatója; majd amikor Beöthy László lett a Magyar Színház igazgatója, Komáromi Mariskával kellett megosztania szerepkörét, sőt mellette háttérbe is szorult. Aztán egy sereg fiatal tehetség támadt a Rákosi Szidi és Beöthy László keze alatt, akik új hangot hoztak a színpadra és Vlád Gizella jobbnak látta elvonulni. Utolsó fellépte a »Balek«-ben volt 1899. okt. 27-én. Ezután férjhez ment

és nem tért vissza a színpadra soha többé. Tehetséges színésznő volt s terjedelmes hangja, szép megjelenése predestinálták rá, hogy primadonna legyen. Második neje: *Kovacs Margit*, színésznő, sz. 1881. jan. 8-án, *Hódmezővásárhelyen*, ahol primadonna volt. Már mint gyermekszereplő feltűnt az operettekben. Ezután Szatmárra vitték a zárdába. Ez időben anyja Deák Péternél volt szerződve, Székesfehérvárott. Az igazgató rábeszélésére ő is kapott szerződést és mint naiva aratta első sikereit. 17 éves korában Deák Péterhez ment nőül, aki akkor a zombori színház igazgatója volt. 10 évig primadonna volt, férje halála után, 33 éves korában komikának szerződött Pozsonyba, majd nyugdíjba ment. 25 éves jubileumát Sátoraljujhelyen ünnepelte meg, ahol okiratot kapott a várostól. Kecskeméten fejezte be 30 éves működését.

Deáki Filep Sámuel, író, műfordító, sz. 1784. okt. 25-én, *Kolozsvárt*, megh. 1855. okt. 21-én, u. o. Iskoláit szülővárosában elvégezvén, előbb az erdélyi kormányzószéknél számvevő, majd a bécsi udvari kancelláriánál fogalmazó. 1852-ben nyugalmába ment s Kolozsvárra költözött, hol a kolerajárvány áldozata lett. Művészi lélek volt, de nagyobb fogékonysággal, mint tehetséggel. Kiváló csak a zene művelésében volt. Mint műkedvelő-színész is szerepelt. 1828-ban a kolozsvári színház igazgatását is vállalta. Munkái: »Sorel Agnes«, opera-libretto, »Párisi vízholdó«, »Raoul«, »Alvajáró«, »Bájjítal«. Műfordításainak száma a 200-at is meghaladja. A Magy. Tud. Akadémia 1831. febr. 17-én levelező-tagjává választotta. Egyéb művei: »Félbeszakadt hangverseny«, »Kupa«, (félíg kész szomorújáték), »René király lánnya«, svéd dráma.

Deátrista, ugyanaz, mint a latinból kölcsönzött theátrista, a színész szó népies mása.

Debreceni Bárány Geiza, szerelmes színész és sűgő, színpályára lépett 1854. máj. 1-én.

Debreceni Eszter, színésznő, sz. 1866-ban, *Marosvásárhelyt*. Színpályára lépett 1882. okt. havában, Nyéki Jánosnál.

Debreceni Gizella, színésznő, sz. 1887. dec. 19-én, Nagykállón. Színpályára lépett 1910. jún. havában.

Debreceni gőzmalom-társulat 1861. március havában a helyi színház alaptökéjéhez 300 forinttal járult.

Debreceni Lajos, színész, sz. 1869-ben, *Pesten*. Színpályára lépett 1886. okt. 1-én, Nagy Vincénél.

Debreceni Margit, színésznő, (cs. n. Kiss Lidia), sz. 1854-ben, *Pakson*. Színpályára lépett 1880. márc. 2-án, Jakab Lajos társulatánál.

Debreceni színészet. Debrecenben 1798. aug. 11-én tartották az első színelőadást a »Fehér ló« udvarán épített nyári színházban az erdélyi színészek »Nemzeti Játzó Társaság« név alatt. A legrégebb fennmaradt színlapok egyike az »Indusok Angliában« című vígjátékról szól, amelyet 1798. aug. 19-én adtak elő. Ez volt a 8-ik előadás. A társulat 14 tagból állott, nevezetesebbek: Kócsi Patkó János és neje, Gidófalvi Jancsó Pál, Sehy Ferenc, Kontz János és neje, Láng Ádám János, Sáska János, Medve, stb. 1804. nov. 7-én gróf *Károlyi Józsefné* megyeri családi színházának teljes gazdag felszerelését a debreceni színtársulatnak adományozta, aminek jó hatása volt a színészet felvirágzására. Az erdélyi színészek (Wesselényi Miklós pártfogoltjai) minden évben felkeresik Debrecent. 1804-ben a »Fehér ló« udvarán épített fabódé színház leégett s újra felépítették. 1805-ben Ernyi Mihály az igazgató. 1808-ban a legnagyobb fizetése volt Jancsó Pálnak, havonként 50 forintot kapott. Székely János 40 frtos szerződést kötött, neje Ungár Anikó 35 frtot kapott, stb. 1809-ben készültek Debrecenben az első páholyok; mindössze 6 és mindenikbe 4 személy fért el. 1811-től 3 évig *Gulácsy Antal* veszi át a színház vezetését. A tagok ezen időben a következők voltak: Éder György, Sáska János, Kántor Gerzson és neje, Balogh István, Horváth, Simonffy, Udvarhelyi Miklós, Némethy Györgyné, Juhász Juliánna, stb. 1814. febr. 1-én dr. *Sándorffy József* nagyváradí főorvos 10 évre bérbé veszi a színházat. Ekkor fejlődik ki a debrecen—

nagyváradi színészet nemes hivatása. Ez a szövetség 1824-ben, Sándorffy halálával felbomlik. Ekkor *Láng* Ádám veszi át a társulatot. 1825-ben *Megyeri* Károly itt az igazgató, 1826-ban *Éder* György. 1828-ban itt működik *Pergő* Celesztin, 1829—30-ban *Déryné*, *Pályi* Elek, *Szentpétery* Zsigmond, *Szerdahelyi* József, *Egressy* Gábor. 1830-ban a kassai társulat (»Felsőmagyarországi pártfogolt kassai dal- és színjátszó társaság«) keresi fel a várost. 1833—34-ben is ez a társulat járt Debrecenben. Az első színház lélegése óta a Szűcs- vagy Varga-színben voltak az előadások. 1835. aug. 1-ső napján a Harmincados-közben *Nánássy* Gábor tanácsnok megnyitja az új színházat »Mátyás király Pozsonyban vagy a féltés gyötrelme« c. eredeti vígjátékkal, írta *Kovács* Pál orvos. E színházban 25 évnél tovább szolgálták a magyar Tháliát. Itt játszott: *Éder* György, *Csabay* Pál, *Fáncsy* Lajos, *László* József és *Szákffy* József színtársulata. 1836. márc. 3-án itt lépett színpadra *Arany* János az »Órdög Róbert«-ben. 1837-ben *Szákffy*, azután 1840-ig *Éder* György az igazgató. A további években a következő igazgatók nyelik el a debreceni színházat: 1844—45-ben *Komáromy* Sámuel, *Könyves* Lajos, *Várad* Pál és *Fejér* Károly; 1846—47-ben *Feleky* Miklós, 1848—49-ben *Abday* Sándor. 1851-ben ismét *Abday*, utána *Feleky* és *Láng* Boldizsár, 1852-ben *Csabay* Pál, 1853-tól 1856-ig *Csabay* és *Láng* felváltva; 1857-ben *Hetényi* József és *Molnár* György, 1858-ban ismét *Csabay* Pál, 1860-ban *Latabár* Endre. 1861. aug. 21-én *Skalnitzky* Antal és *Mecsey* Imre megkezdik az új színház felépítését. Míg az új színház felépült, *Reszler* István színház-igazgató egy fából épült színikört építtetett a Péterfia ucca elején, melyben 1861-től 1865-ig játszott. Az új színház megnyílt 1865. okt. 7-én. Színe került *Katona* József »Bánk bán«-ja. *Jókai* írta a prólógus, hatásosan elszavalta *Jókainé* *Laborfalvi* Róza. A prólógus szövege:

Egy kincse van minden nemzetnek adva,
Míg azt megőrzi híven, addig él.
E kincs neve: az édes anyanyelv.
Bálvány ez, mely előtt találkozik
Az ellentétek minden árnyalatja
És egytestvérnek vallja ott magát.

Oh, boldogabb országok gyermeke!
Hazánkon elmerengő idegen,
Hogy ezt mi úgy szeretjük, ne csodáld.
Nekünk e kincs volt századok során
Multunk, reményünk, jelenünk,
S mert benne élünk, kell, hogy érte éljünk.
Volt a magyarnak fényes éve is,
S dicső korának hős emlékeit
Fegyver hegyével égbe írta fel.
De csillag és dicsőség messze vannak,
Ám ősi nyelve hódításait
Az élő földre írta szellemével.
Te anyanyelvünk tiszta órhelye,
Magyarnak épült ősi Debrecen!
Mentsvára féltett szellemkincseinknek.
Sok századon át, amíg nemzetünk
Létért ontotta véré, — egyedül
Te őrzéd a magyar Helikont.
A harcosok hosszú, súlyos éveiben
Oly sok vizsályt kiállott nemzetünknek
Még hódíthatlan vára Te valál.
Pedig nem voltak sziklasáncaid,
Itt menhelyet és ápolót talált,
S hálából kincsét mind e helyre hordta.
Körül vihar dult, villám csattogott,
Hazánk virágát fegyver tépte le,
S a vész szétszórta a hulló levélt.
Balsors kitörle a lét könyviből,
Önnön vérünkkel, nemzetünk nevét,
S port hinte rá, hogy meg se lássa többé.
Te akkor is megőrzéd kincsedet:
Fegyver nem, tűz nem vette tőled el,
Sem úr szavának csábja meg nem ejte.
Te, a szegény, a megvetett anyának,
Ős szellemünknek hű tanyája lettél,
S ápolgatád, míg újraifjodott.
S mit fegyver veszte hős apák kezében,
Azt tollal, ésszel, csengő dal szavával
A böles utódok újra visszavívták.
És újra Kárpátoktól Adriáig
Lett élő nemzet a magyar s Te abban
Mekkája a tudós zarándokoknak.
Te szülted a tudóst, ki felvilágolt,
Te szülted a hit buzgó pásztorát,
S a költőt, kinek hangja most is ég.
Légy üdvözölve ősi Debrecen
E templomünnepélyen, mert bizonytal
Hol nyelvoltárod áll, egy templom az.
A szó, mely üdvözöl, ezt mondja: »most«,
S a szó, mely »egykor« számon fogja kérni,
»Miért ez oltár?« ezt idézi majd.
Miért ez oltár? Honfiáldozatra.
Az egyik szellemét áldozza annak,
Részvétit más: — s mind kettő áldozat.

A honi nyelvnek ihletett hirdetője,
Kinek szívében ég az égi szikra,
Tanítson itten hiven érezni.
Tanítson hön szeretni: — hű szívet,
Drága hazát és fényes ős-erényt;
Szeretni mindazt, ami szép s igaz.
Hirdesse élő, látható alakban
A megdicsőült ősök tetteit,
Hogy lelkesüljön rajtuk nemzedékünk,
Hirdesse bűnnek torló büntetését,
Sújtva hibánkat és javítsa azt,
Mutassa fel, mi bennünk szép és nemes.
Legyen világos tükre életünknek;
A népszokást, az ősi hagyományt
Emlékbe vésvé, tartogassa fenn.
S amit költőknek lelke ránk hagyott,
Az égi szép költészet hangzatát,
Zendítse meg művészet hó szaván:
Hogy hallja minden s higgye, hogyha hallá,
Hogy nincs a földnek édesebb zenéje,
Mint a magyar szó, művész ajkain.
»Ezért az oltár! És nem hogy hízelegjen
A kor hibáinak, a rossz divatnak
S visszhangot adjon korcs ízlés szavának.
Nem, hogy legyezze könnyelmű ledérség,
Tréfának öltözött botlásait,
És édes mérget töltsön a szívekbe.
Nem, hogy fület csiklandó pengetéssel
A gondolattól elszoktassa népünk,
Érzékhez szólva, értelem helyett.
A puritán hit ősi városában
Hiú látványnak nem, — csak szellemünknek
Épülhetett e ház: — »azért ez oltár!«, —
S áldott legyen a kéz, mely építé,
Áldott a szív, amely kigondolá,
Áldott a nép, mely érte áldozott,
Áldott a szellem, mely föntartja ezt,
S áldott a hon, melynek szolgálni fog.

Jókainé játszotta egyébként Gertrudist is, *Molnár György* »Bánk«-ja, *Rónai Gyula* »Petur«-ja emelték az előadás fényét; *Biberach: Gárdonyi Antal*, *Tibore: Dózsa József* volt, míg *Melindát Libera Gizella* alakította. *Reszler Istvánt*, — egy gazdag budai polgár fiát — 3 évre választották meg igazgatónak, aki hiába szervezett kiváló művészekből álló opera-, operett- és drámai-együttest, 1866. tavaszán csődbe jutott. Ekkor alakult meg a debreceni Színügyegylet, mely a színháznak úgy művészi, mint anyagi irányítását magára vállalván, a város közönségének jelentős anyagi és erkölcsi gyámolítása mellett meg-

teremtette a magyar színészet történetében annyira emlékezetes, »debreceni intendaturát«. Soha az ország vidéki városaiban olyan magas színvonalon álló művésztársulat nem működött sem azelőtt, sem azután, mint az intendatura kilenc esztendején keresztül a debreceni színpadon és a társulat állandó nyári állomásán, Nagyváradon. Élükön *Blaha Lujzával*, javarészt azok voltak az intendatura társulatának tagjai, akik később a fővárosi Nemzeti Színháznál, az 1875-ben megnyílt Népszínháznál és az 1884-ben létesített m. kir. Opera színpadán aratták magasba lendült pályafutásuk sikereit. 1867. okt. 1-én megalakult a színészek nyugdíjintézete. Az énekes és drámai együttes díszes névsora után szerényen húzódik meg a segédszínészek közt *Petőfi Zoltánnak*, a nagy magyar költő fiának neve is, az 1867—68-ik évek kimutatásában. 1875. tavaszán oszlott fel az intendatura, miután sem *Kiss Sándor* első intendánsa, sem a díszes tisztségben őt követő *Serényi Imre* nem tudták feltartóztatni bukásában. Feloszlásának okait *Fráter Imre*, a Színügyegylet elnöke, a városhoz küldött hivatalos jelentésében a »várost gyászba borító kolerajárványnak, a bécsi pénzválságnak és az országosan érezhető inségnek« tudja be, de az okok közt ott szerepelnek személyes torzsalkodások is. Az intendatura által korábban befejezett szezont a »Budapesti Nemzeti Színház tagjaiból alakult népszínmű-társaság« vendégfellépése pótolja 1875. nyarán. Tizenkét előadást tartanak nagy művészeink, — ismét csak *Blahánéval* élükön. A tíz év másora imponáló, a magyar klasszikus zeneművészeti, irodalmi törekvéseivel. Az évente 200—210 előadásból 50, az előadásoknak körülbelül egynegyede: opera. 1875. őszétől kezdve *Temesváry Lajos* az igazgató. Kiváló művészember, de a színház anyagi vezetéséhez nem sok szerencséje van. 1878. tavaszán az egykor dúsgazdag embernek egész vagyona dobra került. Ez év őszétől kezdve »Magyar Színészegylet« címmel *Mándoky Béla* alakítja meg első konzorciumát. Komoly művészi törekvések jellemzik a konzorcium három éves működését. 1881-ben *Krecsányi Ignác* lesz az igazgató, aki szintén művészi színvonalon álló előadásokat produkál, de 1884. virágvasárnapján mégis fizetéképtelen lesz.

1885-ben Aradi Gerő nyitja meg a szent, melyet nagy anyagi veszteségekkel zár le, visszavonulván a színigazgatástól. 1886-ban Nagy Vincét választja meg a város színigazgatójának, aki azonban ez év decemberében csődbe jut. Egy Molnár László, Rónaszéky Gusztáv, Mándoky Béla, Halmay Imre, és Valentin Lajosból álló konzorcium veszi át tőle a színigazgatást, melyet később Valentin Lajos a saját maga felelősségére irányít. Nyomorúságos időköt él a debreceni színészet, bár a társulat művészi kvalitásai a világhírűvé lett Kopácsy Juliskával élükön, elsőrangúak. 1890-ben Valentin társul veszi magához Gyöngyi Izót, aki nagyobb összegű pénzügyi örökséghez jutott, melyet a színházigazgatás az utolsó krajaáig felemésztett. 1891-ben a csődbe került igazgatóktól ismét a társulat tagjaiból alakult konzorcium veszi át a színház vezetését, melynek élén Ballassa Jenő, Andorffy Péter, Püspöki Imre, Csiky László és Mátrai József áll. A színházvezetésére mentőakciót indít a város, Jászai Mari vendégszerepléssel igyekszik a bajba jutottak inséges helyzetén segíteni. 1891-ben Leszkay András földbirtokos vállalkozik a színház igazgatására. Nagy ambícióval kezd az igazgatáshoz, szakemberekkel véve körül magát. Leszkaynak hervadhatatlan érdemei vannak a debreceni színészet újból való felvirágoztatása körül. Méltó utódja a kiváló művész, Tiszay Dezső, aki 1893. őszétől kezdve igazgatja a színházat. 1896-ban Komjáthy János lesz a színigazgató, előbbieknél méltó tanítványa. A debreceni színészet 100 éves jubileuma 1898. nov. 27-én zajlott le. A vármegyeházán díszgyűlés volt, utána a vármegyeház falába elhelyezett márvány emléktábla ünnepies leleplezése következett, melynek ez a felirata:

»E ház udvarán a városi tanács által épített színpadon tartotta Debrecen sz. kir. városában az első előadást Báro Wesselényi Miklós Nemzeti Játékszíni Társasága, 1798. augusztus 11-ik napján. A századik évforduló emlékére kegyelettel a mult iránt, buzditásul a jövőre, a Csokonai-kör.«

Délután megnyitották a színészeti kiállítás, melyen kb. 4000 darab különböző

érdekes tárgy volt látható. Este Komjáthy János társulata díszelőadást tartott, Prielle Kornélia, Mándoky Béla és neje, Ujházi Ede, E. Kovács Gyula, Foltényi Vilmos és Zilahy Gyula vendégfelléptével. Az előadást Kőrössy Kálmán prologusa vezette be, utána Kisfaludy Károly »A fősvény« c. vígjátéka következett, majd a »Bánk bán« II. felvonása, melyben E. Kovács Gyula Petur bánt, Mándoky Béla a bánt játszotta; ezután az »Aranylakodalmom« c. dramolettet adták, ezt követte Szigligeti »Cigány«-a; majd a »Hunyadi László« opera II. szakasza; az »Ember tragédiáját« 8-ik színe, végül apothozis zárta be az ünnepi előadást. Komjáthy Jánost hat évi elismert működése után Makó Lajos követi a sorban, majd 1905. szept. havában Zilahy Gyula lesz az igazgató. Ez év okt. havában díszes ünnepet rendezett az új igazgató a színház fennállásának 40 éves jubileumára, melynek programja volt: prolog, dalok, »Bánk bán« Mándoky Bélával, Gárdonyi Antallal, (II. felv.) és a »Falu rossza« Blaha Lujzával, Finom Rózi szerepében. 1908-ban itt üli meg Zilahy Gyula 30 éves jubileumát. 1910-ben megszületik a piros színlap, mintegy figyelmeztetésül a könnyebb, ledérebb darabokra. 1913. febr. 17-én Zilahy írásban beadja lemondását. Előbb volt titkárja, Békés Gyula, majd Irmay Béla igyekeznek segíteni a színház kátyuba jutott szekerét, mikor jelentkezik színigazgatónak 1913. őszétől kezdve Mezey Béla. 1914. márc. 6-tól ifj. Ábrányi Emil volt az igazgató. 1914. októbertől számítottan, a háborús időkben alakult konzorciumok mintájára a színház tagjai megalakítják a »Debreceni színház magánvállalkozását«. 1915. okt. 8-án ülte meg a színház fennállásának 50 éves jubileumát, Mezey Béla igazgatása alatt. Ekkor ismét »Bánk bán« került színre, a címszerepet Bihari Ákos játszotta, Melindát Halasi Mariska, Petur bánt Kemény Lajos. Dec. havában dr. Csűrös Ferenc közművelődési tanácsos javaslatára határozatilag kimondották, hogy a városi színházat »Debrecen város Csokonai-színházának« nevezik el és elrendelik, hogy 1916. jan. 1-től ez az elnevezés használtassék a hivatalos írásban vagy nyomtatványban. (Az eszme valódi megpendítője Makó Lajos volt, ki még 1902. júl. havá-

ban terjesztett elő ilyen indítványt.) Miután a színházat a városi tanács időközben hivatalosan is »Csokonai Színház« névvel ruházta fel, 1917-dén Heltai Jenő veszi át annak igazgatását, aki már az előző évben titkosa volt Mezeynek. A debreceni Csokonai Színház, nevéhez méltó fényes korszakot ér meg Heltai igazgatása alatt, művészi teljesítmény tekintetében az intendatura színvonalához hasonlót. Ő lesz az igazgatója Debrecen második színházának, a »Vígyszínház«-nak is, mely azonban, mikor Heltai visszavonul az igazgatástól, mozgósínházzá alakul át. 1920. októbertől kezdve Kardoss Géza igazgatja a debreceni Csokonai Színházat, a közönség legteljesebb elismerése mellett. A debreceni Csokonai Színház, mely finom ízlésű, műértő közönségének gyámolítása mellett, különösen a multban, annyi kiváló művészt nevelt a magyar színpadoknak, méltán ünnepelte fennállásának 60-ik évfordulóját. Az emlékezetes napon ugyanaz a darab került színre, amellyel több mint egy félszázaddal azelőtt a színházat megnyitották: Katona József »Bánk bán«-ja. A város legmesszebbmenőleg támogatja a színházat. 1928-ban 23.200 pengő készpénz-szubvenciót adott neki, továbbá 12 waggon kokszot és 24.000 kw. áramot. Állandó színügyi bizottsága van, melynek elnöke: dr. Vásáry István polgármester. Jegyzője: dr. Baczoni Sándor aljegyző, polgármesteri titkár. Referense: dr. Csűrös Ferenc közm. tanácsnok. Választott tagok: Balogh István, dr. Barna László, dr. Fejér Ferenc, dr. Fráter Imre, dr. Freund Jenő, Grósz Nagy Ferenc, Jóna János, Kardos Gyula, dr. Sz. Kun Béla, dr. Markovits Elemér, dr. Nyíri Ernő, Poroszlay László, dr. Radó Rezső, Surgóth Jenő, Szöllős Ármán, Sztankay F. Béla, Wilhelms Emil és Zellinger Ede. Hivatalból tagok: dr. Vargha Elemér polgármester-helyettes főjegyző, dr. Csűrös Ferenc közm. tanácsnok, dr. Vass Károly tanácsnok, dr. Miszti Károly tiszti főügyész, dr. Láng Sándor tiszti főorvos, Ary Lajos főszámvevő.

Debreczenszky Gusztáv, színész, sz. 1855. okt. 19-én, *Debrecenben*, megh. 1916. áprilisban, u. o. Színpadra lépett 1911. dec. havában.

Debreczenszky Gyula, színész. Színműve: »Ime, az ember«, dráma 4 felv. Bem. 1912. jún. Kaposvár.

Debussy (döbüsszi) **Claude**, francia zeneszerző, sz. 1862. aug. 22-én, *St. Germain-en-Laye*-ben, megh. 1918. márc. 27-én, *Párizsban*. 1910-ben Budapesten járt, részt vett itt egy hangversenyen, amelyen a Waldbauer—Kerpely vonósnégyes társaság egyik kvartettjét játszotta, ő maga pedig zongoradarabjait adta elő. A M. Kir. Operában színre került munkái: »Tékozló fiú«. Lírai opera 1 felv., szövegét írta: E. Guimard. Bem. 1913. máj. 3. »Pelleas és Mélisande«, ford. Hevesi Sándor, bem. 1925. nov. 26-án, u. o.

Début, (francia) debü; a. m.: kezdet, a színész fellépése, első bemutatkozása. Szigligeti csinálta-szó szerint: *ajánló szerep*. (Lásd: Pesti Hírlap, 1847. szept. 26. 205. oldal). Kunoss Endre szerint: első jelenet, színészi fellépés. (Gyalulat, Pest, 1835. 24. oldal.)

De Caux (dökó) **Mimi**, (Mari), énekesnő, sz. 1823-ban, francia nemes családból, megh. 1906. dec. 8-án, d. u. 5 órakor, *Ujpesten*, Vas-u. 49. sz. alatti házban. Nagyatya a francia forradalom elől menekülve került Magyarországra, majd Erdélybe ment, ahol már egyik fia, De Caux Mimi atyja, előkelő hivatalt viselt az egykori guberniumnál. Fáy István támogatása mellett képezte magát a színipályára, annak hatása alatt, hogy egy ízben magyar nótájával teljesen elragadta a kiváló mecénást. Pályáját a 40-es években kezdte és ez időben ő teremtette meg Szigligeti népszínműveinek nőalakjait, a »Szökött katoná« Julcsá-ját, a »Csikós« Rózsi-ját stb. 1852-ben Londonban Garcia Emanuelle tanítványa. 1855. jan. 16-án a bécsi udvari színházban vendégszerepelt a »Normá«-ban. Ezidő tájt dús jövedelmének nagy részét Kufsteinban, Olmützben, Aradon szenvedő rab szabadsághősök fogságának enyhítésére küldöztette. Ezért nem is szerezhett vagyont. Működött Londonban, Párizsban, Berlinben, stb. és mindenütt dicsőséget szerzett a magyar dalművészetnek. Első férje *László József*, a Nemzeti Színház kitűnő bonvivantja,

(l. o.), második férje *Zademack* Pál, kőburgi énekes, harmadik férje *Doria* Lajos volt. Hamvait 1909. aug. 7-én Ujpestről díszsírhelybe áttették a kerepesi-uti temetőbe és Bartha Miklós és Beöthy Ákos sírjai mögött helyezték örök nyugalomra. (Elhunytáról Kuliifay Izabella iskolaigazgatónő adott ki gyászjelentést összes jóbarátai nevében.)

Dechamps (dösam) **Julien**, francia színtársulata (Compagnie Française des Artistes de S. A. R. le Prince Charles de Roumanie) 1881-ben vendégsszerepelt nálunk a Hungária nagytermében, egyfelvónásos vígjátékkal, operettekkel és monológokkal.

Declamatio, (dekamáció, latin) a. m. — szavalat. Hajdani színészeink szerint »szózatosság«, melyet nagyon szerettek művelni, mivel így hamarabb tüntek fel. A régi színészvilág a patetikus és declamáló tónust a németektől vette át és érthető, hogy pl. a pesti közönség ezt a magyaroktól is követelte. Azonban a természetes beszédmodor térfoglalásával a declamatio leszorul színpadjainkról.

Decoratio, (dekoráció, latin) = díszlet, díszítmény, (L. díszlet). A régi kritika (»Hazai és Külföldi Tudósítások«, »Honderű«, »Honművésza«) sokszor *díszítmény* szót említ.

Decorator, (=dekorátor) a. m. díszlemező munkás. (A francia *decorateur*-ből.)

Decorációk kis jegyzőkönyve volt a címe az első magyar színtársulat azon könyvének, amelybe a játékokhoz szükséges díszleteket jegyezték be, melyekre a sugó tartozott felügyelni.

Decourcelle (dőkurszel) **Pierre**, francia színműíró, sz. 1856. jan. 25-én, Párizsban, megh. u. o. 1926. okt. 11-én. Nálunk színre került művei: »Constantin abbé«, írta: *Cremieux*-vel, mely Ujházi Edének halhatatlan alakításra adott alkalmat. Bem. 1888. márc. 9-én. Nemzeti Színház. »A királyné dragonyosa«, operett. Tsz.: *Wenzel* Leopold és *Beauvallet* Frantz. Bem. 1895. máj. 4. Népszínház. »A két tacsó«, szmű

2 szakaszban és 8 képben. Ford.: *Komor* Gyula. Zen. szerz.: ifj. *Bokor* József. Bem. 1896. júl. 31. Budai Színkör és 1898. máj. 8. Népszínház. (A párizsi *Ambigu*-színházban 1897. ápr. 18-án 500-adszor került színre). »*Robinson Crusoe*«. Látv. szmű 3 felv., 9 képben. Ford.: *Komor* Gyula. Bem. 1900. jún. 1. Népszínház. »*Bébé hercegnő*«, operett 3 felv. Tsz.: *Berr*. Zen. szerz.: *Varney* Louis. Ford.: Mérei Adolf. Bem. 1904. szept. 22. Magyar Színház.

Decrescendo(olasz; ejtsd: dekressendo), zenében: fogyó erővel, halkítva, a hang erejét fokozatosan gyöngítve, ellentéte: *crescendo*.

Decsi Irén, színésznő, sz. 1895. okt. 21-én, *Budapest*en; színpályára lépett 1927. szept. havában.

Decsy Sámuel, (decsi), bölcsélet- és orvosdoktor, hírlapíró, sz. 1742. jan. 2-án, *Rimaszombat*ban, megh. 1816. jan. 25-én, *Bécs*ben, 1793-tól haláláig szerkesztette a »*Magyar Kurir*«-t, melyben sok jóakarattal támogatta a hazai színművészet ügyeit. Kitűnő munkája: *Pannonia féniksz*, vagy a hamvaiból feltámadt magyar nyelv. Bécs, 1790, — melyben a magyar színészet szükségességét hirdeti.

Dé-dé. (D. d.) (Lásd: *Directori debemus*).

Dédelgetett kedvenc. Szuperlativusza a »kedvenc színész«, illetve színésznő kifejezésnek. Legtöbb esetben a primadonnára értik.

Decsi színészet. A városban magyar színészek már a legrégebbi időkben működtek. 1853. júl. havában Kacsvinszky János társulata járt a városban. A 60-as években erős művészetpártolás észlelhető. 1860. jan. havától Gerő Jakab hirdeti a kultúrát. A mai színház megépítési mozgalma 1883. aug. havában indult meg, báró Bánffy Dezső és Biró Dezső buzgólkodására. A színház megnyílt 1886. nov. 3-án, műkedvelőkkel. Színre került: 1. »*Turuk*«, prólóg, írta *Kiss* J., mely így szól:

Hadak útjáról földön és égen
Szól rege, ének
Csaba nyíláról... s utódairól
Nagy, hős Etelének.
Ködbe, borúba, mesés homályba
Enyész az ősök világesatája —
S nincs oda fáklya!...

S hogy Álmos alatt útra kelének
A hős daliák,
Szerezni nyájas, melengető fészket,
Zsákmányt, paripát:
Ködön, felhőn át, hol madár sem jár,
Az ég magasán előttük száll... száll
A turulmadár!

A hol lecsapott, ott tábort ütének
Nap alkonyán,
S törvényt láttak a bölcsék, a vének,
S a törvény után
Víg zene zendült, s krónikás regébe
Fogott a lantos — se hossza, se vége —
Most ezer éve!

A hol lecsapott az égi szárnyas,
Hadur madara,
Ott büvéröt nyert a berkek árnya,
Vizek sugara;
Hegy, völgy, sík, róna, alatt és fent,
A turul termékeny csókjától szent
Kéjbe megrezzent.

A hol lecsapott, s a földet legyinté,
Nap alkonyatán,
Hajnalra tündérhangzatok kelének:
A te nyelved, hazám!
Minden zenénél bűbájosabb dallam,
Fuvolásnál lágyabb, vagy ha megharsan:
Vihar a viharban!

S idők határin messze túl, úgy
Végzé végezet!
E nyelvnek ott zengeni, zendülni kell,
Ha minden elveszett!
Hol megfogant a turul csókja
El nem enyészhet — egy isten óvja —
Magyar szó és magyar nóta!

S itt is megszálltak »Deust« kiálttak
A hős daliák,
S pihelve indultak, nagy hadi útnak
Verni a csatát!
Szamos vizéből ittak paripáik,
Szüzek táncától, — hajnalhasadtáig
Remegett a pázsit.

A hol áldoztak, a hol toroztak
S lejték lányaik
A villik, tündérek, bűbájos lények
Vérható táncait:
Ma új varázs tűzében égnek,
Áldozva oltárin a Szépnek,
Hölgyei Deésnek!

Hol kobzos zengett nagy hős csatákról.
Im a színpad áll;
Oltár nekünk, mert nyelvet, kincset ápol,
Drágább mindannyinál,
Aki emelte, aki tetézte,
E hon nemtője, nemzetünk véde,
Áldja meg érte!...

Halljátok! A turul suhog a légben
Fejeink felett,
Bűvös csókjával beszenteli az
Ujabb ezredet.
S e pillanatnak tiszta ihletében
Kiáltunk »Deust«, mint őseink régen —
Isten segéljen!

2. »V. László«, Dobsa Lajos drámája.

3. *Csiky* Gergely »Sötét pont«-ja.

A színházat *Voyta* Adolf építette. Van 19 páholya, 25 erkélyszéke, 222 ülőhelye. Férőképesége 500 személyre szól. Az első igazgatók Zoltán Gyula és Tóth Béla, kik 1886. nov. 17-én kezdték meg az előadásukat a »Királybázisodik« c. vígjátékkal. A műkedvelők társulata megalakult 1872-ben. 1876-ban báró *Bánffy* Dezső állt a vezetés élén.

Deézy Alfréd, színész, sz. 1877. szept. 22-én, *Deésen*, színipályára lépett 1894. márc. 21-én. Vályi Gusztáv sok dalát zenesítette meg. Mint a Városligeti Színkör tagja, 1900. jun. 23-án feleségül vette *Tóth* Böske táncosnőt. 1911-ben Debrecenben mozidirektor, majd filmszínész lett. Színműve: »Atalanta«. Szövegét írta: *Juhász* Gyula. Bem. 1909. ápr. 1.

Deézy Erzsébet, színésznő, sz. 1899. febr. 13. *Kassán*. Színipályára lépett 1923. szept. havában.

Deézy (Dési) János, színész, sz. 1810-ben, megh. 1883. jan. 8-án, reggel 5 órakor, *Margittán*, Biharmegyében. Színész lett 1832-ben, Pály Elek és Kilyi Dávid társulatánál. A pályán 50 évig

működött. Utoljára Homokay Lászlónál volt szerződésben.

Deézi (Deésy) (Kádár) Zsigmond, úttörő színész, rendező sz. 1809-ben, *Dé-sen*, polgári szülőktől, megh. 1874. febr. 5-én, *Győrött*. A gimnáziumot szülővárosában elvégezve, Kolozsvárra és Nagyenyedre ment jogot hallgatni. Azonban a lelkes ifjú csakhamar beleúnt a száraz jogi elméletekbe, felesküdt Thália papjává, beállt az úttörő színészek közé. Ekkor 21 éves volt. 1840. febr. 16-án fellépett a Nemzeti Színházban, »Griseldis«-ben, Walesi Parcival szerepében. 1847. dec. 1-én ismét felléptették, ekkor »Bánk bán« Bibe-rach-ját játszotta. Nemsokára ide szerző-dött, később azonban vidékre ment, ahol végső lehelletéig híven szolgálta a színé-szetet. 1848-ban honvédfőhadnagy volt és Arad és Temesvár körüli harcokban élénk részt vett. Azután visszatért a színpadhoz és hősi szerepeket játszott. 1870-ben Győrbe szerződött Kocsisovszky Jusztin társula-tához és azontúl állandóan ott maradt és ott ülte meg működése 40 éves jubileumát, 1872. márc. 20-án. Kocsisovszky halála után Lászy Vilmos társulatához szerződött. 1874. jan. 21-én volt az utolsó fellépte »Paul Jones«-ben, D'Auray marquis sze-repében. A színház előtt volt a ravatala, ahol Zádor Zoltán búcsúztatta. Végkivá-nata szerint Kocsisovszky Jusztin mellé temették el. Síremlékét u. e. év márc. 27-én leplezték le, mely alkalommal Beödy Gá-bor megható emlékbeszédet tartott, Dezső Ödön a »Honvéd« c. alkalmi költeményt szavalta el.

Degenfeld Imre gróf 1857-ben az épí-tendő új debreceni színház javára 5000 forintot adományozott.

Degré Alajos, író sz. 1820. jan. 6-án, *Lippán*, Temesm., megh. 1896. nov. 2-án, *Budapesten*. (Atyja francia emigráns volt). 1842-ben jurátus, 1843-ban Pozsonyban királyi táblai jegyző. A szabadságharcot mint huszárfőhadnagy és kapi-tány végigküzdötte. 1867-ben megválaszt-ják a Kisfaludy Társaság tagjává. Szín-művei: »Zsarnok és fia«, szmű 3 felv. 1843. Nemzeti Színház. »Iparlovag«, szmű 3 felv. 1844. (u. o.). »Eljegyzés álarc

alatt«, vj. 3 felv. 1845. ápr. 14. (u. o.). »Félreismert lángész«, vj. 3 felv. 1846. jan. 30. (u. o.). »Férj és jegyes«, 1846. jún. 5. »Segítsünk egymásnak«, vj. 1 felv. 1848. »Rendkívüli előadás«, vj. 1 felv. »Bál előtt és bál után«, 1851. nov. 22. »Az atya szöktet«, vj. 1 felv. 1858. okt. 31. »Két hatalom«, vj. 1 felv. 1858. »Salvator Róza«, melodráma. (Hasonló című re-génye után). »Kalandornő«, dr. 5 felv. 1860. márc. 26. »Divatos beteg«, vj. 1 felv. Befejezetlenül maradt: »A gazdag unoka« és »A gyári munkás« o. vígjátékai. 1883-tól 1885-ig szerkesztette az »Ország-Világ«-ot.

Dehére (döér), francia író. Mun-kája: »A kis fészek«, boh. 3 felv. Irta: *Berr és Guillemaud* társaságában. Ford.: *Molnár Ferenc*. Bem. 1903. jan. 15. Vig-színház.

Deinhardstein Lajos, német színmű-író, sz. 1794. jún. 21-én, *Bécsben*, megh. 1859. júl. 12-én, u. o. Egy ideig a klasz-szika filologia tanára volt Bécsben, majd 1832-ben a Burgszínház aligazgatója lett. Nálunk is színre került műve: »Garrick Bristolban«. Bem. Pest, 1839. ápr. 11. *Csató Pál* fordításában. Kolozsvá: ott 1840. jún. 11-én, majd újra: 1845. ápr. 1-én, 1846. jan. 28-án került színre.

Dekadencia (latin), annyit jelent, mint hanyatlás, visszaesés. A színészetben je-lenti a színész tehetségbeli visszafejlődését, mely megnyilatkozik memória-csökkenés-ben, az organum elszürkülésében, a belső érzésvilágnak elfakulásában, stb.

Dékán Árpád, iparművész, előbb rajz-tanár, sz. 1861. márc. 12-én, *Halason*. 1896. jan. havában Halason műkedvelők-vel — akik parasztemberek voltak — színi-előadást tartott, ami élénk feltűnést keltett művészi körökben, mert Halason ez volt az első kísérlet paraszt-műkedvelőkkel.

Dékány Gyula, színész, sz. 1862-ben, *Félegyházán*. Színipályára lépett 1881. szept. 26-án, Balassa Károlynál. Neje: *Szi-kora Anna*, sz. 1862-ben, *Szekszárdon*. Színipályára lépett 1878-ban, *Mátray Bé-lánál*.

Dékány Róza, színésznő, 1868. okt. havában lépett színpadra. 1870-ben Kasán, 1873-ban Kolozsvárt működött, ahol okt. 28-án férjhez ment Erszényes Elekhez. 1874. nyarán Budára szerződött, Bokody Antalhoz.

Dékány Teréz, énekesnő sz. 1842-ben, megh. 1912. okt. 21-én, *Kecskeméten*. 1860. máj. 2-án fellépett a Nemzeti Színházban, az »Egy szép asszony betege« c. vj. Emilia szerepében. 1861-ben Aradon találjuk, 1863. máj. 26-án fellépett a Budai Népszínházban, a »Dajka« c. operettben. 1871-ben férjhez ment *Káldy Gyulához*. (L. o.). 1873-ban Kolozsvárott működött.

Delacour (dölakúr), francia író. (Munkája: »Az ég madarai«. Vj. 3 felv. Tsz.: *Labiche*. Ford.: Fái J. Béla. Bem. 1900. jan. 13. Nemzeti Színház.

Delard (dölár) **Eugéne**, francia író, sz. 1858-ban a Puy-l'Éveque melletti Cayrou-kastélyban. Színműve: »A vetélytárs«, szmű 4 felv. Tsz.: *Kistemmaeckers* H. Ford.: *Huszár* Imre. Bem. 1907. dec. 21. Vígshínház.

Delektáns-aktor = dilettáns-aktor, a műkedvelő-színész neve a régi magyar színészvilágban.

Déli Miksa, színész, sz. 1893. dec. 15-én, *Temesvárott*. Színipályára lépett 1918. jún. havában.

Deli Péter, Egy magyar hisztrió neve, kinek szereplése egy 1337-iki oklevélben előfordul. Komédiázásért földet kapott egy nagy úrtól. II. Lajos udvarához tartozott. (Dr. *Fógel* József: II. Lajos és udvartartása. Budapest, 1917. 68. oldal.)

Délibáb. (Budapest). Szépirodalmi és divatlap, a Nemzeti Színház közlönye. Szerkezté és kiadta tolnai gróf *Festetics* Leó. Nyomtatta *Emich Gusztáv*. Megjelent hetenkint egyszer, vasárnap, közép-nagyságú két íven, 8-rét színes borítékban. Ára egy évre helyben 12 frt, vidékre 15 frt pp. Keletkezett: 1853. jan. 2-án. Megszűnt: 1854. ápr. 1-én. (Folytatása: »Budapesti visszhang«).

Délibáb. Képes színházi hetilap. Mint képes hetilap, 1927. jan. 1-én jelent meg, majd 1928. febr. 1-től képes színházi lappá alakult át. Megjelenik a Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat kiadásában. Szerkeszti: *Pogány József*.

Delibes (dölib) **Leó**, francia zeneszerző sz. 1836. febr. 21-én, *St. Germain du Val*-ban, megh. 1891. jan. 16-án. Nálunk előadott művei: »Jean de Nivelles«, vígopera. Bem. 1881. márc. 17. Nemzeti Színház; »Lakmé«, (L. o.); »Petaud király udvara«, (operett), »Coppélia«, »Sylvia«, ballettek; »A király mondta«, vígopera 3 felv. Ford.: *Huszár* Imre. Bem. 1898. okt. 15. M. Kir. Operaház.

Delin Henrik, színházi karnagy, sz. 1840-ben, *Prágában*, megh. 1905. ápr. 23-án, *Dunaföldvárott*. Színpadi működését hazánkban 1880-ban kezdte, Mándoky Bélánál. 25 éves működési jubileumát Lőcsén tartotta meg, 1905. febr. havában, a »Mikádó« c. operett keretében. Neje: *Wiesner* (Tihanyi) Katalin, színésznő, sz. 1867-ben, színpadra lépett 1881-ben. 1906. jan. havában nyugalmába ment.

Della Donna Eugénia, énekesnő, délspanyolországi származású. Mint zárdai növendéknek mise közben a templomi kórusban feltűnt hangja, mire Mádor Rezső a Népszínház-Vígoperához szerződtette 1907-ben, ahol a »Denevér« Orlovsky herceg szerepében mutatkozott be. Azután 1909-ben Bécsben működött a Theater an der Wienben. 1910. aug. havában Berlinbe szerződtött a Thália-színházhoz, hol a »Polnische Wirtschaft« c. operettben sikerrel mutatkozott be. 1919. jún. 16-án fellépett a Király Színházban, a »Csodacsók«-ban. A kommunizmus alatt ismét a berlini Thália-színház vendége volt, ahol százszor játszotta *Jean Gilbert* »Lengyel menyecske« című darabja főszerepét. 1923. máj. havában a Budai Szinkör vendége volt.

Delli Emma, színésznő, sz. 1867-ben, Szegeden, megh. 1929. febr. 12-én, *Budapestben*. A színművészeti akadémiából 1888-ban a kolozsvári nemzeti színházhoz

szerződött, ahol Ditrői Mór igazgató felismervén képességeit, csakhamar az első közö kerül. Hat évi kolozsvári működése után 1894-ben, a Leszkay András igazgatása alatt álló arad—nagyvárad színházhoz szerződött, két évvel később pedig az akkor megnyílt Vigszínház tagja lett, amelynek egyik erőssége volt. Főbb szerepei az »Osztigás Mici«, a »Végrehajtó«-beli szellemes cocotte, a »Becselenek« című drámában a cseléd voltak, mely utóbbi alakításáról az azidótájt Budapesten vendégszerepelt híres olasz színész, Ermete Novelli a legnagyobb elragadtatással nyilatkozott. Nagy sikere volt még a »Trilby«-ben, az »Ocskay brigadéros«-ban, a »Hajnali vendég«-ben és sok más egyéb szerepeiben is. Közben férjhez ment dr. Török Lajos egyetemi orvostanárhoz, de ennek ellenére továbbra is a színháznál maradt; később azután átment a Nemzeti Színházhoz, ahol a »Figaro házasságá«-ban, az »Egyenlőség«-ben, a »Nők barátja«-ban stb. szintén jelentős sikerei voltak. Gyakran szerepelt hangversenydobogón is, ahol magánjeleneteket, verseket adott elő, megkapó eredetiséggel. Egyik kritikusa azt írta, hogy Delli Emma a szavalat Barbi-ja. Kivételes tehetségére jellemző, hogy Levinszky József, a bécsi Burgtheater nagyhírű művésze, Aradon jártában, — miként ő maga mondotta, — kuriózumból néhány percre benézett a színházba, a »Madame sans gén« előadására, ahol a címszereplő D. játéka annyira lekötötte figyelmét, hogy az egész előadást végignézte s másnap lelkesedve gratulált Leszkay igazgatónak, D-t pedig rábeszélte igyekezett, hogy legyen német színész, mert biztosan a Burgtheaterbe kerül. Egyike volt a legszebben magyarul beszélő színésznőknek, játéka pedig maga volt az eleven realizmus és a legbájosabb közvetlenség. Már színiakadémiai növendék korában, ahol két éven át ösztöndíjas is volt, tanára Csiky Gergely példának állította tanuló társai elé, mondván: »Ettől a kis szegedi lánytól tanuljatok magyarul beszélni«. Miután a Nemzeti Színháznál négy esztendeig működött, búcsút vett a pályától. Temetésén a Nemzeti Színház nevében S. Fáy Szeréna, a Budapesti Színészek Szövetsége nevében pedig Győző Lajos búcsúztatta. (Győző Lajos)

Delli Henrik, színész, sz. 1867-ben, Szegeden. Színész lett 1884-ben, szülővárosában, Nagy Vince társulatánál. 14 évig működött vidéken mint operett-tenorista, majd később egyidejűleg mint titkár és operettrendező is. Egyike volt a vidék muzikális énekeseinek és arról volt híres, hogy a műsoron levő operákat és operetteket betéve tudta és elég sűrűn megtörtént vele, hogy mint gyakorlott beugró valamelyik szereplő megbetegedése esetén próba nélkül vállalta az illető szerep eljátszását. 1899-ben Porzolt Kálmán a régi Népszínházhoz szerződött, ahol 8 évig működött. Vidor Pál halála után, amikor a Népszínház társulata feloszlott, otthagyta a színészetet és tisztviselő lett a pesti izraelita hitközségnél, ahol jelenleg is, tanácsosi rangban, a kulturális ügyek referense.

Delli Lajos, az Országos Színészegyesület pénztárosa, sz. 1871. dec. 1-én, Szegeden. 1889-ben a színészakadémiára iratkozott. 3 év múlva Csóka Sándorhoz szerződött Szabadkára. Innen Szendrey Mihály Aradra szerződött, ahol 18 évig működött. Két éven át a Magyar Színház tagja volt. 1918. nyarán az Országos Színészegyesület pénztárosa lett.

Delly Ferenc, színész, sz. 1901. okt. 3-án, Szegeden. Atyja huszártiszt volt, anyja Delly Juliska, színésznő (L. a.) 1917. szept. 1-én lépett színpadra Kecskeméten, Marházy Miklósnál, mint kardalós, utána három éven át mint színész működött. Ezután Szegedre szerződött táncoskomikusnak. 1926. szept. 1-én dr. Bárdos Artur a Belvárosi Színházhoz szerződött. Jelenleg a Föv. Operett Színház tagja. Főbb szerepei: Pázmán (Kék és piros), Ottmár (Zörög a haszt), Bolbec (Az ügyvéd és a férje), Kapitány (Mária), Charenel (Tied a szívem), Paul (Az első férfi), Róbert (Nászéjszaka), Péter (A meztelen ember), Alain (A szeretők iskolája), Cochet (A santa kutyá), Jean (A esőkök koldusa), Maurice (Jolly Joker), Ákos (Szegény leányt nem lehet elvenni), Orestes (Iphigénia Taurisban), Roger (Én és a hugom) stb.

Delly Győzőné Schmidt Julianna, színésznő (színpadi néven: Delly Juliska), sz.

1874. aug. 26-án, *Hevesen*, (Hevesm.). Atyja: *Schmidt* József, anyja *Szanyi* Etelka, földbirtokosok. 1885-ben lépett a színipályára, Halmay Imrénél, Szabadkán, az »Éltévedt báránka« c. színműben. Innen felkerült Budapestre, Feld Zsigmondhoz és a fővárosban is előnyösen mutatkozott be. Ezután Makó Lajos szerződötti Szegedre, ő tőle Krecsányi Ignác hódítja el és játszik Budán, Temesvárt, Pozsony, Fiume, Triest színházaiban, megérdemelt sikerrel. Híre egyre növekvőben lévén, ettől kezdve a legjobb igazgatóktól kap meghívást; lemegy Kolozsvárra is, azután még Kecskemétre és Palágyi Lajos miskolci színtársulatának egyik előkelő tagja. Itt nyílt színen lábtörést szenvedett, miért is nyugalmába kellett vonulnia. — (Fia: *Delly* Ferenc, színész, L. o.)

Dellinger Rudolf, német zeneszerző, sz. 1857. júl. 8-án, *Graslitzban* (Csehország), megh. 1910. szept. 24-én, *Coswigban*. Hangszerkészítő volt az apja; a prágai konzervatóriumban tanult, majd a brünni színház klarinétosa, később a drezdai Residenztheater karmestere lett. 1909. dec. 15-én megőrült. Munkája: »Don Caesar«, operett 3 felv. Szövegét írta: Walther Oszkár, ford. Mérei Adolf. Bem. 1906. április 10. Király Színház.

Délmagyarországi első színiszövetkezet alakuló gyűlése (Délvidéki Magyar Színi Szövetkezet cím alatt) 1893. ápr. 16-án volt Versecen, Pancsova, Lugos, Versec és Fehértemplom városok bevonásával. Augusztus havában végleg megalakult a szövetkezet. Ezidőben az öt város 8000 frt-nyi bérletet biztosított az ott működő színigazgatónak. Első igazgató: Füredi Károly volt. A szövetség hasznos munkásságot fejtett ki, mert e nemzetiségi vidéken részben kiszorította az idegen színészetet, részben pedig a nem magyar ajkú lakosság megtanulta a magyar művészet megbecsülését, amiben nagyérdeme volt Jakabffy főispánnak, Péczely törv. elnöknek és Dengi János kir. tanfelügyelőnek.

Délmagyarországi Színművészeti Képezde. Temesvárott 1896-ban alakult, Weninger János igazgatása alatt. Megszűnt 1902-ben.

Delmar Albert, zeneszerző, magyar származású dúsgazdag birtokos Bécsben. Munkája: »Carmela«, dalmű 1 felv. Szövegét Luigi Castaldo műve után írta: Feld Leo. Ford. Várady Sándor. Bem. 1911. nov. 18. M. Kir. Operaház.

Délutáni előadás azok részére terveztek, akik elfoglaltságuk miatt nem jöhetnek el este színházba. A legrégebb adatok szerint 1867. aug. 11-én Budán volt az első rendszeres délutáni előadás, amikor a »Dunanan« c. operett került színre. Az 1882. évi 774. kgy. számú fővárosi színházi szabályzat 36. szakasza tiltja a délutáni előadásokat, de ezt a szabályrendelet tilalmát maga a főváros szegte meg akkor, amikor a Népszínház részére délutáni előadásokra engedélyt adott. A fővárosi színházvizsgáló-bizottság 1904. jan. 26-án javaslatot nyújtott be a tanácshoz, hogy a délutáni színházi előadásokat az összes fővárosi színházakban tiltsa be, — amire azonban nem került sor. (A bécsi Burgszínházban az első d. u. előadás 1891. jan. 25-én volt, leszállított helyárrakkal, a ruhatár és a színlap ingyenes volt.)

Demény Albert, (szentkatolnai), színész, sz. 1856-ban, *Magyar-Bő-n*. Kolozsvárott a piaristáknál érettségit tett; ezután nővérel, D. Victóriával egy társulatnál működik Nyéki János igazgatása alatt, majd teológus lesz Gyulafehérvárott, azután újra visszatér a színpadhoz és 1875. december 3-án, Várad Ferencnél kezdi meg a működést. Mint recitátor tette nevét ismertté a vidéken. 1908. január havában nyugdíjba ment, majd 1921. szeptember 1-én reaktiváltatta magát. 1925. szeptember hó 1-én véglegesen nyugdíjba vonult. Neje: *Kovács* Kornélia, sz. 1871. december 14-én, *Budapesten*. Színiakadémiát végzett és 1893. október 4-én lett színésznő Kecskeméten, mint naiva, később hősnő.

Demény Arthur, tenorista, sz. 1891-ben, *Budapesten*. Színpadra lépett 1915. dec. 5-én.

Demény Dániel, úttörő színész, a br. Wesselényi Miklós pártfogása alatti tár-

sulat jeles tagja. 1806. és 1807-ben Marosvásárhelyt játszotta. Utóbb lovas katona. Megh. 1822. jan. 18-án, *Székesfehérvárott*.

Demeter Ada, karénekesnő, 1909. jún. 1-től a M. Kir. Operaház tagja.

Demeter János, író, kecskeméti tanácsnok. Színműve: »Buda és Attila«, színj. 3 felv. Bem. 1795. aug. 24-én, Kelemen László pesti színtársulatánál.

Demeter Sándor, színész, sz. 1887. ápr. 14-én, *Budapest*en. Színpadra lépett 1907-ben.

Demetrovits Gizella, színésznő, sz. 1897-ben, *Kolozsvárott*. Színpadra lépett 1926. szept. havában.

Demeur (dömör) Anne, francia színésznő (Lásd: Charton).

Demidor Imre dr., ügyvéd, sz. 1855-ben, *Szatmáron*, előkelő családból, megh. 1917. aug. 29-én, *Szabadkán*. A színiakadémia végeztével színész lesz a vidéken. A debreceni színpadon számottevő sikerei voltak. Aradi Gerőnek hosszú ideig volt a tagja. Debrecenből 1885-ben Szabadkára szerződött, itt jogot tanult és 1890. jún. 14-én ügyvéd lett. Ő is az első doktor-színészek közül való volt. A szabadkai színészetnek azonban azontul is igaz barátja maradt. A helyi színügyi bizottság ülésein tevékeny részt vett. Neje: *Takács Emes*, színésznő, (*Takács Ádám* (L. o.) leánya), előbb *Bercsényi Béláné*.

»De mi ez a tenger sima tükréhez képest« — szállóige Czako Zsigmond »Kalmár és tengerész« c. drámájából.

Demjén Károly, színigazgató, (D. Mihály, (L. o.) nevelt fia), sz. 1830-ban, megh. 1872. ápr. 18-án, *Kiscellben*, élete 42. évében. Kora ifjúságában lép színpadra, hol a komikus szerepkörben tűnik fel. A szabadságharcban honvéd volt. 1871. ápr. havában Csepregen színigazgató lett. Neje: *Varga Anna*, anya és komika, 1853-ban lépett színpadra. Leányai: *Erzsi*, *Mária*, *Emília* (Bártfai Antalné).

Demjén Mari, a Nemzeti Színház tagja, sz. 1857. április 3-án, megh.

1928. október hó 28-án, *Budapest*en. Színpadra lépett nevelő atyja (D. Mihály, l. o.) társulatánál, 1866-ban, *Székesfehérvárott*. Működött Magyarország minden nagyobb városában. Közben férjhez ment és visszavonult a színésztől, de férje elhalálása után újból színpadra lépett. 1897. jan. 1-én gróf Festetich intendáns a Nemzeti Színházhoz szerződtette. 1906. ápr. havában elnyerte a Farkas—Ratkó-díjat, 1922. márc. 22-én megünnepli a Nemzeti Színháznál ottani működése 25 éves évfordulóját. Ebből az alkalomból 1924. jún. 21-én aranygyűrűvel tüntették ki. 1926. jún. 14-én utoljára lépett fel a Nemzeti Színházban, az »Árva László király«-ban. Ezután nyugalomba vonult. Fáy Szeréna és Géczy István búcsúztatta. Maradandó sikereket aratott jóízű, természetes, magyaros beszédével, parasztasszony szerepekben, de mély hatást ért el tragikus anyaszerepekben is. Főbb szerepei: Pitvarosiné (Nők az alkotmányban), Brazoviczné (Aranyember), Szúnyogné (Bor), Ida néni (Uj rokon), Korpádiné (Szökött katona), Gonoszné (Falu rossza), Sámsonné (Süt a nap), Dajka (Árva László király) stb. Második férje: *Kertész Lajos*, a Nemzeti Színház sugója, megh. 1927. nov. 19-én, *Budapest*en. A Kerepesi-temetőben közös sírban nyugszanak.

Demjén (Deményi) Mihály, színigazgató, sz. *Debrecenben*. Budán lépett színpadra, 1828-ban. 1835-ben Szabadkán igazgató. 1840. ápr. 30-án megválasztották kassai színigazgatónak, de útközben kirabolták. Ezután hol belefog az igazgatásba, hol lemond róla és mint szereplő szolgálja a színészetet. Megh. 1866. márc. havában, *Tasnádon* temették el egyesek könyöradományából. Neje: *Oláh Fanka Mária*, színésznő volt. Nevelt fia: *D. Károly*, színigazgató (L.o.) nevelt leánya: *D. Mari*, (L. o.) gyermeke: *Medgyesi Nándorné D. Mária*, színésznő. (L. o.)

Dénes Erzsébet, színésznő, sz. 1898. aug. 27-én, *Sepsiszentgyörgyön*. Színpadra lépett 1921. okt. 4-én.

Dénes Frigyes, színész, sz. 1879. jan. 28-án, *Székelyhídn*en. Színpadra lépett 1905. szept. havában.

Dóczy Lajos báró

Bohányi Ernő

Doktor János

Dombay Mihály

Donáth Ede

Dorozsmai Józsa

Doppler Ferenc

Dózsa István

Dénes György, színész, sz. 1898. júl. 2-án, *Budapesten*. Előbb a Belvárosi Színház tagja, majd 1918-ban a Medgyaszai Színház szerződött. Mint a Magyar Színház tagja, 1925. szept. 16-án mutatkozott be, a »Masa pénzt keres« c. vígjátékban. Innen a Vígszínház kötelékébe lépett, majd ismét a Magyar Színházhoz került, ahol vígjátéki fiatal szerepekben nagy sikereket arat. Mint burleszk-színész kabarékban is nagy népszerűségre tett szert. Főbb szerepei: A kis Kovács (A védtelen nő), La Richais, (Kék frakk), Ernest (Fanny és a cselédkérdés), Japonet (A kis grizett), Léczei Ernő (A bárónő levelei), Basarczy (Sárga liliom), Metzling (Diákélet), Max (Ezüstlakodalom), Schlesinger (Az irlandi vászon) stb.

Dénes Jenő, színész, sz. 1894. nov. 27-én, *Hévízen*. Színpadra lépett 1920. júl. havában.

Dénes Lajos dr., író, nyug. ker. tanfelügyelő, sz. 1879. jan. 15-én, *Garamdamásdon* (Barsm.). 1914. márc. havában az 1913. október 30-án elhalálozott dr. Incze Henrik helyébe kinevezték az Országos Színészegyesület Színészképző Iskolájához elméleti tanárnak, — onnan később megvált, de 1928. dec. 1-én ismét elfoglalta katedróját. A vallás- és közoktatási minisztertől megbízást kapott a Nemzeti Színház történetének megírására.

Dénes Marcell, színész, sz. 1883. márc. 6-án, *Budapesten*. A Vígszínház színésziskoláját látogatta, majd 1902. szept. havában kezdte a pályát. Rövid vidéki működés után visszavonult.

Dénes Margit, színésznő, sz. 1902. júl. 8-án, *Petrozényben*. Színpadra lépett 1925. júl. 1-én.

Dénes Oszkár, színész, sz. 1891. máj. 8-án, *Magyarkeszin*, (Tolnam.). Iskoláit Budapesten, a Barcsay-utcai gimnáziumban járta. 1919-ben filmszínész lett. Első színpadi fellépése 1921-ben a Belvárosi Színházban, Incze Sándor szerkesztő »Amerikai koncert«-jén volt. Ezután a Royal Orfeum szerződött, majd a Király Színház tagja lett, ahol a »Hollandi menyecske« dr. Sterozl szerepében mutatkozott be. 1924.

szept. havában visszahívták a Royal Orfeumhoz, de 1928. máj. havában újra a Király Színház tagja lett.

Dénes Rózsi, színésznő, sz. 1892. dec. 17-én, *Dombóváron*. Színpadra lépett 1916. nov. havában.

Denevér. (Bőregér.) Operett 3 felv. Egy francia vígjáték után írta: Haffner és Genée, ford. Evva Lajos, zen. szerz. Strauss János. Bem. 1882. aug. 25. Nép-színház. Szereposztása: Bussola: Solymossy Elek, Rosalinda: Hegyi Aranka, Fujo: Kassai Vidor, Orlovsky: Csatai Zsófi, Ritenuto: Kápolnai János, Crapotti: Vidor Pál, Tapa: Ujváry Károly, Ghita: Komáromi Mariska. Új betanulással: 1891. jan. 25-én adták. A Népoperában 1912. dec. 31-én adták. Szoyer Ilona: Adélt, Basilides Mária: a herceget játszotta. U. o. felújították 1915. február 20-án. A Városi Színház is előadta 1926. okt. 4-én. Kolozsvárott bemutatták 1877. okt. 19-én. Eisenstein: Szombathelyi, Rosalinda: Krecsányi Sarolta, Frank: Kassai, Orlovsky: Dalnokiné Konti Fáni, Alfréd: Dalnoki, Falke: Vidor, Frosch: Szentgyörgyi István volt. Szegeden: 1878. jan. 23-án adták. »Uraufführung«-ja a bécsi wiedeni színházban, 1874-ben, 200-ik előadása 1888. május 15-én volt a Theater An der Wienben.

Dengi János, gimnáziumi tanár, sz. 1853. nov. 28-án, *Nagybányán*, megh. 1903. dec. 20-án, *Budapesten*, mint Krassó Szörény vm. nyug. kir. tanfelügyelője. 1879-ben tanári oklevelet nyert. Működött Sopronban, Lugoson. Írt egy színdarabot: »A bányatiszt« címmel, (3 felv. dráma); előadták Kolozsvárott, 1885-ben.

Denise, színmű 4 felv. Írta: Dumas Sándor ifj. Bem. 1885. ápr. 17-én, Nemzeti Színház. Szereposztása: Bardannes: Nagy Imre, Mártha: Márkus Emilia, Brissot: Ujházi Ede, Brissotné: Felekyné, Denise: Helvey Laura, Thouvenin: Bercsényi Béla, De Thausettené: Lendvayné, Fernand: Tihanyi Miklós, Pontferrand: Hetényi Béla, Pontferrandné: Szacsavayné, Clarisse: Alségi Irma. Felújították: 1903. szept. 12-én.

Denker Mária, bécsi udvari színésznő, 1839. jún. 30-án fellépett a pesti német színházban, az »Ellenbrunni vásár« Hedwig szerepében.

D'Ennery (denneri) **Adolphe Philippe**, francia drámaíró, sz. 1811. jún. 17-én, *Párizsban*, megh. 1899. jan. 26-án, u. o. Kétszáznál több vígjátékot, vaudeville-t és drámát írt. Magyar színpadon adott művei: »Don Caesar de Bazan«. (L. o.) »Strogoff Mihály utazása.« »Utazás a föld körül 80 nap alatt.« »A 213-ik cikk.« »Grant kapitány gyermekei.« (L. o.) »A két árva.« (»A két testvér.«) Népd. 3 felv. Társszerző: Cormon. Bem. 1877. szept. 23. Népszínház. (Ford. Follinusz János.) »Mari, egy anya a népből.« »Saintrapezi úrnő.« »Marsan hercegnő.« (Ford. Csepreghy Lajos.) »Egy katona története.« (Ford. Csepreghy Ferenc.) »Cid.« (Massenet opera szövege.) stb.

Dépre (dépr) **Ernst**, francia színműíró. Magyarul előadott művei: »A kis cukrásznő«, operett 3 felv. Társszerző: Clairville Charles. Ford.: Muray Károly. Bem. 1897. aug. 31. Kisfaludy Színház.

Dercsényi Etelka, színésznő, sz. 1864-ben, *Békéscsabán*. Színpadra lépett 1880-ban, Lászy Vilmos társulatánál.

Dercsényi Gyula, színész, sz. 1865-ben, *Békésgyulán*. Színpadra lépett 1882. ápr. 1-én, Jakab Lajos társulatánál.

Dercsényi Jolán, színésznő, sz. 1870. szept. 20-án, *Kecskeméten*. Színpadra lépett 1892. okt. havában, Pesti Íhász Lajosnál.

Dercsényi Julia, színésznő, sz. 1872. október 2-án, *Szatmáron*. Színpadra lépett 1894. virágvasárnapján, Balogh Árpádnál.

Derecske (Bihar vm.), 1928—29-ik évben *Peltes Dezső* színigazgató színikerületéhez tartozik.

Derecskey István, színész, sz. 1900. jan. 8-án, *Nagyváradon*. Színpadra lépett 1926. szept. havában.

Derecskey Péter, színész, sz. 1886. szept. 23-án, Színpadra lépett 1912. jún. havában.

Deréki Antal, színész, író, sz. 1849. máj. 1-én, *Bánfalván*. Iskoláit Szentesen végezte. 1867-ben lépett a színpályára, Pály Gyula színigazgatónál, Törökkanizsán, akinél együtt működött Petőfi Zoltánnal. Egy év múlva már Kocsisovszky Jusztinnál találjuk Szegeden és Szuper Károlynál Hódmezővásárhelyen. Tőle 1869-ben Sarkadra ment Győrfi Gyulához, de ugyanabban az évben Aradi Gerónél is működött. Ekkor katonának állt be, de 3 év múlva újra a színészetnél van. 1872-ben Völgyi Györgyhez szerződött Pécsre, 1873-ban Gerőffy Andornál működött Szabadkán, azután 1874-ben Bokody Antalnál Budán és Pozsonyban; 1875-ber Szabó Antalnál, 1881-től 1883-ig a győri színikerületben játszik Beődy Gábornál. 1883-ban Csóka Sándor tagja lesz, ahonnan a Népszínház hódította el. 1887. márc. 12-én Miskolcon megünnepelte 20 éves működése jubileumát, Gerő Károly »Vadgalamb« c. népszínművében. 1891-ben színigazgatásba fogott, de már egy év után ismét színészkedik, Egry Kálmánnál, 1893-ban Miklóssy Gyulánál, majd Pesti Íhász Lajosnál, 1894-ben pedig Deák Péterhez ment Lőcsére. Közben szorgos munkatársa volt az irodalmi újságoknak is. Sokat dolgozott a »Fővárosi Lapok«-nak Vadnai Károly és Szana Tamás szerkesztése alatt, »A Színpad«-nak (1872.), munkatársa volt a »Szegedi Napló«-nak Enyedi Lukács szerkesztése alatt, 1879. és 1880-ban. A Pulszky Ferenc szerkesztésében megjelenő »Harmonia« című kritikai hetilapnak is hosszú időn át volt rendes dolgozótársa. Össze gyűjtött emlékei, amelyek javarésze a »Magyarország«-tárcái között látott napvilágot, 1914-ben jelent meg »Pálcás színészek« címmel. A könyvet, amelynek szép sikere volt a sajtóban, a közönség feltűnően szívesen fogadta és első kiadásában hamarosan elkapkodta. Színesi és írói működésén kívül lelkes szeretettel és sok rajongással folytatott egy harmadik mesterséget is: egyike volt a legjobb és legmegértőbb rendezőknek. Ebben a minőségében egy egész színészi generációt nevelt; a keze alól kikerült színészek közül sokan előkelő helyet foglalnak el a főváros- és vidéki színházaknál. Utolsó nagy sikerei Makó Lajos társulatánál voltak, mint már országosan ismert, kedvelt, nép-

szerű apaszínésznek és komikusnak. Azután nemsokára visszavonult a színpadtól és kizárólag a tollnak szentelte tehetségét. 1917. szept. 11-én a Budai Színkörben megünnepelte színészi és színműírói munkásságának 50 éves jubileumát. Ez estén Sebestyén Géza színtársulata előadta az ünnepeletnek »Napraforgó« c. népszínművét, melyben egy oszvárgóvá züllött legényt személyesített. Hetven esztendőskora dacára is illúziót keltett színjátszó művészetével, alakító erejével. 1926. okt. 28-án 60 éves írói és művészi jubileumát ülte meg. Színművei: »Miksa császár halála« dráma. Bem. 1869. Szeged. »Egy órán át Ausztria császára«, vígj. 1872. (Ford.) »Bolygó zsidó« c. népszínműve 1880-ban Szabadkán került színre. Ugyanezen évben írta a »Szépasszony kocsisa« és »Szégyenfolt« c. népszínműveket. 1881-ben fordította az »Egy dalárda-ünnepély viszontagságai« c. 3 felv. vígjátékot, írta G. Moser és »Egy nihilista, vagy az ördögcsiklák« c. 4 felv. vígjátékot, írta Blumenthal Oszkár. — Egyéb művei: »Búzavirág«, népsz. 1884. Budán adták Blahánéval 24-szer. »Eleven ördög«, (L. o.) »A falusi kislány Pesten« fővárosi életkép. Előadták a Városligeti Színkörben, 1884. »Tűzpróba, vagy szégyen mint milliomos«, vígj. színmű 5 felv. ford. Augier-től; »Parasztgróf«, »A munkácsi rab«, »A síró gyermek«, (boh. ford.) »Liána grófnő, vagy a második feleség«, színmű, Marlit regénye után Faludi Miksával. »A kondorosi szép csaplárné«, színmű, 1889. »Benyovszky«, látv. színmű 3 felv. 1889. Budai Színkör. »A szép Nádia«, színmű 5 felv. 1890. júl. 2. U. o. »Gábor Áron, a székely ágyúhős«, színmű 7 képben, Sepsiszentgyörgy, 1891. máj. 2. Zenéjét írta: Kelemen Lajosné tisztügyészné; »Napraforgó«, népsz. 3 felv. Bem. 1894. szept. 23. Budai Színkör. »Legénybíró«, népsz. 3 felv. 1895; »A becstelenek«, szmü, írta: Rovetta *Gerolamo*, olaszból ford. 1895; »Erkölosi halott«, szmü, (ford. olaszból). »Itthon vagyunk!« Allegoria 3 képben; alkalmi évadnyitó Szabadkán, Pesti Ihász Lajos társulatánál, 1898. okt. 15. »A földhöz ragadt szegények«, népsz. 3 felv. Zen. szerz.: *Szent-Gály Gyula*. Kecskemét, 1898. dec. »Dreyfuss, az ördögziget áldozata«, szmü 9 képben. Bem. 1899. aug. 1. Városligeti Szín-

kör. »A csodadoktor«, operett 3 felv. Bem. 1904. jan. 22. Győr. Zen. szerz.: *Franek Gábor*. »Szecessziós lányok«, énekes boh. 3 felv. Zen. összeállította: *Kunódi Károly*. Bem. 1904. márc. 12. Városligeti Színkör. »Messzinai földrengés«, szmü 5 képben. Bem. 1909. márc. 21. Lippán, Miklóssy Gyulánál. »A zsidók királya«, szmü 5 felv. Irta: *Konstantinovic* Konstantin, orosz nagyherceg, zen. szerz.: *Fischer Károly*. Bem. 1914. jún. 6. Budapesti Színház. »Halálos kínok között«, boh. Bem. 1914. jún. 12. U. o. »Tündéralom«, Dramolett 1 felv. Bem. 1922. aug. 25. Erzsébetfalva. Kéziratban: »A király druszája«, népsz. Szakmunkája: »Pálcsás színészek«, Budapest, 1914. jan. »Vándorkomédiások«, 1922. Aktuális színművet írt a tiszaezlári bűnperről, Rózsa Sándorról, a török-orosz és angol-búr háborúról stb. Régebben: a »Székelyudvarhely« c. lap szerkesztője volt.

Deréki János, színész, sz. 1887. ápr. hó 6-án, Ujpesten. Színész lett 1908-ban. 1907. március havában a Vígszínházhoz szerződött. A világháborúban súlyos sebet kapott. (Lásd: Világháború — címszót). 1924. augusztus hó 23-án volt az első fellépte a Belvárosi Színházban, a »Charly« c. vj-ban. 1926. óta az újpesti színháznál működött. 1929-ben a miskolci színház tagja.

Deréky Gizella, fordította *Pimero* Arthur angol író »Lord Quex« c. 4 felv. vígjátékát. Bem. 1906. dec. 29. Nemzeti Színház.

Deréky Pál, úttörő színész, az 1810-es években működött. Színműfordítása: »A két gránátos«.

Derenghy István, színész sz. 1869. febr. 23. *Pásztón*, megh. 1917. jún. 20. *Balassagyarmat*. Színipályára lépett 1888-ban.

Dergán Blanche, színésznő, 1910-ben végezte a színészegyesületi iskolát. Ez év szept. havától a Magyar Színház szerződött, ahol szept. 10-én a »Gavallérok« c. szmü Jókertiné szerepében mutatkozott be. Innen a Vígszínház kötelékébe lépett, ahol Szerémy Zoltán tanította. 1916. okt.

havában a drezdai Albert Theater tagja lett. Egy év után Berlinbe szerződtek.

Déri (Tischler) Béla, színész, sz. 1864-ben, *Nyíregyházán*. Gimnáziumi tanulmányait Máramaroszigeten végezte. Színipályára lépett 1883. márc. 26-án, Farkas Gusztáv színikazgatónál, Eperjesen, mint kardalnok. Korán feltűnt hivatottságával és tehetségével. 1886-ban már Krecsányi Ignác tagja, ki két év múlva kivette a kórusból. 1891-ben Székesfehérvárra került, Veszprémi Jenő színikazgatónál működött ekkor, mint bonvivant és szalonszerelmes színész és rendező. Székesfehérvárt annyira megszerették, hogy rövid megszakításokkal, huszonnégy évig volt — a színügyi bizottság által mindenkor kikötött — tagja. Épp úgy kedvelte Veszprém, Pápa, Szombathely, Zalaegerszeg színházi közönsége is. Negyven évig színészkedett. 1923-ban vonult nyugdíjba. Neje: *Herczeg (Fürst) Josefín*, színésznő, sz. 1865-ben, *Aradon*. Ugyanott lett 1882-ben Mansberger Jakab színikazgatónál kardalnok. 1888. aug. 26-án Budán volt a házasságuk. Mint kardalnok és segédkomika ismert nevet szerzett. A világháború elején vonult nyugdíjba. Gyermekai: *Sári*, színésznő, sz. 1892-ben. *Gizella*, színésznő, sz. 1894. márc. 11-én, *Aradon*.

Déri Béla, ifj., színész, sz. 1889. júl. 26-án, *Budapest*en, színészszüleiőktől. A háború előtt kezdte a pályát, majd bevonult és négy és fél évig katonáskodott. Azután ismét folytatta a pályát és mint színházi titkár is működik. 1920-ban az Országos Kamaraszínház tagja. Neje: *Polgár Margit*, színésznő, sz. 1899. máj. 30-án, *Székesfehérvárott*. 1929-ben az Országos Kamaraszínház tagja.

Déri Gizella, színésznő, sz. 1878. ápr. 23-án, *Ujpesten*. Színipályára lépett 1902. ápr. havában.

Déri Hugó, jellemkomikus, sz. 1887-ben, *Szekszárdon*; színpadra lépett 1922. szept. 29-én. Öt évig a vidék nagyobb társulatainál játszott nagy sikerrel. 1927-ben az Uj Színházhoz szerződött és egyike lett a közönség kedvenc színészeinek. Jelenleg a Fővárosi Operett Színház komi-

kusa. Neje: *Fodor Karolin*, a Vigszínház sügönője, sz. 1900. okt. 3-án, Marosvásárhelyt.

Déri János, színész, sz. 1878. máj. 30-án, *Tápiósápon*, Pest m. Színipályára lépett 1906-ban. 1927-ben pályát változtatott.

Déri Jenő, operaénekes, sz. 1869. aug. 19-én, *Szolnokon*. Színpadra lépett 1896. okt. 1-én, Leszkay András színikazgatónál. Mint vendég 1899. dec. 2-án fellépett az Operaházban, a »Bajazzók« Canio szerepében. 1900. ápr. 16-án az Opera tagja lett, hol 1903. ápr. 15-ig működött, azután vidékre ment, de már 1906. ápr. 1-én újra az Operához hívták meg, melynek éveken át egyik legtekintélyesebb tagja volt. Jelenleg nyugdíjban van.

Déri Karola, színésznő, sz. 1874. nov. 13-án, *Budapest*en. Színipályára lépett 1900. szept. 1-én.

Déri Margit, színésznő, sz. 1898. *Turán*, Pestm. Színipályára lépett 1920. ápr. havában.

Déri Mahler Róza, színésznő sz. 1861-ben, *Tolnán*. Színipályára lépett 1883-ban.

Déri Rózsi, színésznő, sz. 1884. máj. 4. Színipályára lépett 1902. virágvasárnapján. A vidék elsőrendű primadonnája. Sokáig működött Szegeden, ahol igen kedvelték.

Déri Teréz, színésznő, sz. 1898. jún. 19-én, *Pécsett*. Színipályára lépett 1924. júl. havában.

Déry István, nemes származású úttörő színész, a magyar színészet alapítóinak egyike, sz. 1792-ben, *Szekszárdon*, megh. 1862. jan. 8-án, *Diósgyőrben*. Atyja tanár volt és fiát kitűnő nevelésben részesítette. Az volt az öregnek a szándéka, hogy fiából pap legyen; be is adta kolostorba, de csakhamar utilaput kötöttek a talpára egy nem mindennapi diákcsíny miatt. Ugyanis többi társával együtteg vasárnap délután kiment a város határába sétálni és jókedvében a hidon álló Szent János-szobor fejét leütötte és azzal lab-

dázgatott. Hazamenet lelkifurdalást érzett, nem mert visszamenni a kolostorba, hanem feljött Pestre és itt 1808-ban színésszé lett. Játszott mindenféle szerepet, de leginkább az intrikus és szerelmes szakban jeleskedett. De felhasználták énekszerepekben is és többféle hangszeren is játszott. 1813-ban feleségül vette Széppataky Rózát, (L. Déryné), a kitünő operaénekesnőt, kítől évekig elváltan élt. Házassága előtt tisztartó Törtel-en, közben megünnezte ezt a foglalkozást és újra színészkedett. A színészet nyomorúságaiba, a küzdelmes élet viszontagságaiba azonban nem tudott beleilleszkedni, miért is 1817-ben elég fiatalon visszavonult a színpadtól, előbb Radistyánban (Borsod m.) ispán, majd Muhispustán uradalmi tiszt lett. 1821—22-ben Miskolcon ismét színész volt. 1833. május 18-án Egerben a Muramelleki társulatnál Balogh István és Hetényi József igazgatása alatt működött, majd Budára szerződött, ezután pedig végleg visszavonult. Mint a legtöbb jeles színész, ő is megtanult németül, franciául és e nyelvekből körülbelül 15 darabot dolgozott át színpadjaink számára.

Déry (Leidenfrost) Gyula, író, hírlapíró, sz. 1854-ben, *Debrecenben*, megh. 1919. febr. 4-én, *Budapestben*. Széleskörű tudással dolgozott, encyklopedista és polihistor volt. Az egykori »Egyetértés« segéd-szerkesztője volt, majd később a vallás- és közoktatásügyi minisztérium tisztviselője. Színműve: »Sportlovagok«, életkép 3 felv. Bem. 1905. máj. 19-én, *Budai Színikör*. (Zen. szerz.: *Szabados Béla*).

Déry Miklós, színműíró, színműve: »Egy borbélycsalád kalandjai vagy Fregoli és Fregolina«. Énekes bohózat 4 felv. Tsz.: *Koller Béla*. Bem. 1903. szept. 9. *Városligeti Színikör*.

Déryné (Schenbach, — eredetileg Schenbach — Széppataki Róza). A jászberényi kis patika mögötti szobákban fejlődik egy sápkóros, kócszöke hajú, szeplős leányka, akinek nagy feje, kezé-lába, cingár hangja van és fogalommal sem bír arról, mi a színész. Egy-kettőre felcseperedik, a leánnyal elégedetlen apa fiúsan járhatja, nemét eltitkolja, doktort

akar belőle nevelni. De a sors közbevág, az apa meghal, a kislány lány marad és nem felcser lesz belőle, de valami más, akinek a neve beszárnyalta a »két magyar haza« annyit zugát. Korának ünnepe, nagy művésznője lett. Igaz, hogy csak Kassa, Pécs és Pozsony—Brassó között ismerték, szerették, rajongtak érte, de ez is az ő nagyszerű érdeme, mert nem akart a nagyvilágé lenni, csak azé a darab magyar földé, amelyből sarjadt. Színésznő, énekesnő és író is lett belőle — és magyar halhatatlan, mert érdeme őt a magyar Walhallába emeli s amíg a magyar kultúráról, magyar színpadról, magyar énekről és magyar írásról valahol is szó lesz, azt a kezdetben szeplős, vöröshajú kis teremtetést, utóbb formáját vesztett kis gömböcöt — Déryné, mindig csodálattal fogják emlegetni. 1793. dec. 23-án született *Jásztórányban* és megh. 1872. szept. 29-én, *Miskolcon*. Tizenegy éves korában került fel Pestre és akkor látott először színielőadást, a Wesselényi-féle kolozsvári társaságból kiváltak s Pestre jöttek előadását a mai Károly-köruton (7. szám) állott Hacker-szálában. Ekkor tűnt fel először énekhangja Nagy János színésznek, aki évek múltán is visszaemlékezvén a kisleány meglepő tiszta, csengő énekhangjára — közben járt anyjánál, hogy a leányka álma teljesülhessen és színpadra jusson. Vida László igazgatása alatt Pesten játszó aktorok közé kerül, ahol 18 frt havi fizetéssel egy évre szerződöttek. Első énekmestere Pacha Gáspár német karmester volt, aki már akkor nagy reményeket fűzött jövőjéhez. Először »Hamlet«-ben stálistált s első szerepe az »Egyiptomi út« pajkos szobalánya volt s ettől kezdve csaknem minden este színpadon volt, vagy a kórusban énekelt, vagy kisebb szerepeket játszott. Ez idő óta állandóan emelkedik s alig pár hó múltán úgy a néző, mint az énekes játékok nagy szerepeit kapja s a közönség osztatlan tetszésétől kisérve játssza. 1813-ban szerencsétlen házasságra lép, a társulat tanult, tehetséges, de durvalelkű tagjának, Déry Istvánnak lesz felesége. 1815-ben elszakadnak egymástól és Róza elkezd vándorútját az országban, mindig nagyobb és nagyobb sikereket aratva. Déryné nyugtalan, egy helyben megmaradni nem tudó természetével állandóan járta az országot.

Nem szólva a kisebb helyekről, ahol útközben egy-két estén játszott, Miskolc, Kolozsvár, Kassa, Pest, Buda, Arad, Abrudbánya, Temesvár, Pozsony, Debrecen, Székesfehérvár, Eger, Nagyvárad, Eperjes, Komárom, Pécs, Győr, Nagykálló, Marosvásárhely, Szeged, Zalaegerszeg, Sopron, Sátoraljaújhely, Brassó, Szombathely ünnepelték színpadjaikon. A pesti, budai, székesfehérvári, kassai, kolozsvári, dunántúli társaságok lelke, fenntartója volt, mert csodálatos zengésű, tiszta szopránja, tökéletes énektudása, egyéniségének bája, meszteri színjátszóképesége, nagy drámai ereje, páratlan kómikai vénája a színpad legtöbb oldalú művésznőjévé tette. Így aztán műsora csaknem egy — a korabeli magyar színpad műsorával. Ha az 1815—1840. közötti évek színlapjait átnézzük, az ő nevével találkozunk legsűrűbben. Ő az, aki a »Csörgősipka, vagy a jóltevő zarándokok« Zenaidáját s a »Pikkó herceg és Jutka Perzsi« Jutkáját éppen olyan diadalra tudta vinni, mint »Hamlet« Opheliáját, a »Velencei kalmár« Porciáját, vagy Klingemann »Dr. Faust« című rémdrámájának Katalinját. Nemkülönbön ő volt a páratlan Rosina a »Szevillai borbély«, a »Norma« és hasonló operákban. Kétségtelen, hogy a komoly drámai szerepekben gyengébb volt, de a vígjátéki és naiv szerepekben kitűnő, operában pedig utólérhetetlen. Hatását a közönségre mi sem jellemzi inkább, mint vendégfellépte a pesti Városi Színházban, a mai Vörösmarty-téren állott pompás muzsatemplomban, ahol egy akkor nagyon körülrajongott német énekesnő vendégjátéka után, a német színeszek előadásán vendégül fellépett és németül énekelve úgy elragadta közönségét, hogy az előbb oly lángolva ünnepelt német vendégművésznő egyszeribe el volt felejtve. (1823. márc. 29. »Svájci család« = Emeline; máj. 17. »Tancred« = Amenaide). Művészetének titka azonban nem egyedül Istentől nyert nagy tehetségében állott, de abban a végtelen lelkiismeretességben, komoly odaadásban is, amellyel minden szerepét játszotta. A szerepbe való elmélyedés, annak külső és belső jellemzése, a mindig meglepő és ízléses öltözködés volt, ami diadalt szerze számára s innen van, hogy korának közönsége előtt feledhetetlen volt és maradt és nem egyedül a színpadon

voltak rajongói, de az életben is a legelőkelőbb közönség tiszteletét és szeretetét is meg tudta nyerni. Életének három regényét ismerjük, az első a Prepeliczay-est, mely drámai végkifejlesztéssel, a második a Szentpétery-est, mely csaknem hétköznapi-dramaiságával, a harmadik a gróf Csáky-est, mely kedves romantikájával hat. Az utóbbit dolgozta fel szabadon Herczeg Ferenc »Déryné ifjasszony« című színművében. A Pesten megnyílt első állandó magyar színház az ő ábrándjának is valóra-válását jelentené. De azon a verőfényes, izzó augusztusi napon, amikor annak kapui megnyíltak, ő már túl volt a negyven esztendőn. Finom kis filigrán alakja megváltozott, arca kerekké vált s géniusának ragyogó csillaga leáldozóban volt. Első énekesnőnek szerződöttette Pestvármegye nagynevű alispánja, aki a színházat igazgatta, de alig tudott szerepet kapni már, aztán jött a kitűnő fiatal Schodelné (Klein Róza), mint külföldön is nagyrabecsült énekesnő és Dérynének be kellett látnia, hogy számára a pesti deszkákon nem derül a megszokott diadal fénye. El is hagyta hamarosan, aztán újra elment, szeretett Kolozsvárját gyönyörködtetni, ahol a régi szeretet várt reá, majd egy időre ismét visszatér Pestre, de megint nem soká bírja ki. Ekkor már férje, — aki elhagyja a színpadot, Diósgyőrött ispán lett — nagyon csalogatja magához és immár nem hiába. 1852-ben búcsút mond a színpadnak és elfogadja a csendes otthont, ahol a gazdaság sok apró csinja-binja leköti. Nyugodtan él ott tíz esztendeig, amikor férje meghal s ekkor kel utoljára útra, hogy Miskolcon lakó Johanna nővérénél, özvegy Kilényi Dávidnénál vonja meg magát s ahol sok nélkülözés és szenvedés mellett várja be azt a pillanatot, amikor az élet kárpitja végleg legördül és az az élet következik, amelyik örökké olyan fényes, mint amilyennek megálmodta azt az életet, mely valóban több árnyat vetett, mint fényt sugárzott reá. Déryné nevét nemcsak a színészettörténet őrzi legfényesebb lapján. Irodalmunkban az ő egyénisége, szelleme, kedélye örökkévalóvá lett egy alkotásával, melyet élete estőjén hálából nyújtott egy jóakarójának. Ez terjedelmes naplója, mely életsorát részletesen és csodálatraméltó pontossággal 1842. már-

ciusáig mondja el. Nem csupán a magyar, de a világ memoire-irodalmának kitűnő díszje ez a könyv. Mesteri rajza ez a színész-psziche fejlődésének, lángragyulásának s tündöklő fényszórásának. Nemes egyszerűsége, inkább szerény, mint túlzó önkritikája, drámaisága és kedélyessége a leggyakorlottabb író művével is kiállja a versenyt. A Csáky gróffal való szép szerelmi epizódja — a legszebb szerelmi regénnyel is felér. Déryné színpadi szereplése alatt németből fordított darabokat a fejlődő magyar színpad számára, így is akarván szolgálni a nemzeti pallérozódás eme hatékony eszközét. Persze ezek a darabok ma már eltűntek a feledés sűrű sötétjében, de »Napló«-ja, amíg magyar írást fognak olvasni, a komoly művelt magyar közönség mindig rajongással szeretett olvasmánya marad. A miskolci »Nagyleány sírkert«-ben porlanak hamvai, de szelleme él és vonz — vonzza azokat, akiknek a magyar kultúra fénye világol.

(*Rexa Dezső*).

Dernői Károly, színész, sz. 1844-ben. 1861. ápr. 2-án lett színész. Megh. 28 éves korában, 1872. febr. 13-án, *Hódmezővásárhely*! Várady Ferenc társulatánál. Színműve: »Mária Antoinette«, vj. 2 felv. Neje: *Bodor Etel*, 1866. márc. 5-én lépett színpadra. (Leánya: *Dernői Ligeti Vilma*, színésznő). Ennek második férje: *Ligeti István* színész. (L. o.). Gyermekai: *Aladár*, operaházi sűgő, *Gyula*, a Városi Színház ügyelője, *Ida*, egy időben színésznő.

De Ruda (Bogya Róza) (L. o.), művészi neve külföldi körútjában.

Derzsi (Farkas) **Irma**, drámai színésznő, sz. 1848-ban. A színpályára 1868-ban lépett, melyen 15 évig működött, szép sikerrel. Megh. 1883. nov. 15-én, *Kolozsvárott*, hol azzal a zenével és dallal tették el, amelyet halála előtt *Delin* karmestertől kért.

Derzsi Irma, színésznő, sz. 1855-ben, *Debrecenben*. Színpályára lépett 1870-ben, *Aradi Gerőnél*.

Desdemona, az »Othello« c. Shakespeare-tragédia egyik főalakja. Férje:

Othello, afrikai eredetű mór volt, ki szerelemfáltásból megölte hitvesét. (Lásd »Othello« címszó alatt).

Després (depré) **Suzanne**, francia színésznő, sz. 1875-ben, *Verdun*-ben. 15 éves korában kóristáné akart lenni, a *Porte-Saint-Martin*-színházban, de elutasították. Erre modell lett. Majd konzervatóriumi növendéknek vették fel, ahonnan a *Gymnase*-hoz szerződött, majd az *Antoine*-színházhoz. 1902-től a *Comédie Française* tagja. Nálunk a *Víg*-színházban 1906. jan. 22-én mutatkozott be a »Kerülő út« (*Le détour*) c. Bernstein-dramában, 1907. jan. 31-én a »Denise«-ben vendégszerepelt. Egy év múlva (1908. febr. 20.) ismét eljött hozzánk, majd 1909. ápr. 19-én és 1911. okt. 16-án szintén vendégszerepelt a *Víg*-színházban.

Dessewffy Aurél, (cserneki és tarkói gróf) a m. tud. Akad. levelező tagja, a *Kisfaludy-Társaság* alapító tagja, sz. 1808. júl. 27-én, *Nagymihályon*, *Zemplén vm.*, megh. 1842. febr. 9-én, *Pesten*. Atyja, ki klasszikus műveltséggel bírt, kiváló gondot fordított fiának magyar szellemben való nevelésére. 1823-ban *Kassán* filozófiát hallgatott, 1825-ben *Pozsonyban* barátságot kötött gr. *Széchenyivel*, *Wesselényi Miklóssal* stb. 1828-ban *Bécsbe* került az udvari kancelláriához, 1832-ben *Budára* nevezték ki helytartósági titoknoknak. 1833-ban tagja lett a magyar színházi választmánynak. Élénk cikkezést folytatott a »Társalkodó«-ban »Játék-szín-építés« cím alatt.

Dessewffy Ferenc gróf, a főrendiház tagja, 1864. jan. havában a *kassai színházra* 1000 forintot adományozott.

Dessewffy József, (cserneki és tarkói) gróf, orsz. képviselő, több megye táblabírája, a m. tud. Akadémia tagja, sz. 1771. febr. 13-án, megh. 1849. május 2-án, *Pesten*. Iskoláit *Kassán*, *Kolozsvárott* és *Pesten* folytatta a kegyesrendiek gimnáziumában. Egyetemi tanulmányai után *Kassán* jogot tanult. 1792-ben a jurátusságot elvégezvén, országos hivatalba lépett és a *fiumei kormányzóságon* fogalmazó lett, egy év múlva pedig külföldi

utazást tett. 1802-től kezdve képviselő volt. Jelentékeny munkásságot fejtett ki a miskolci színház létesítésének ügyében, 1817-ben.

Dessoir (desszoár) **Ludwig**, (cs. n. = Dessauer) boroszlói színész, sz. 1810. dec. 10-én, *Posenben*, megh. 1874. dec. 30-án, *Berlinben*. 1837. ápr. 15-én bemutatkozott a pesti német színházban, Schiller: »Ármány és szerelem« c. drámája Ferdinánd szerepében, midőn ezt a kritikát kapta a »Hönművésze«-ben: »Szép tehetségei kitűnő tetszést gerjesztének, egyedül az indulatok kitörésénél tapasztaltunk benne némi lankadtságot«. 1846. júl. havában ismét vendégszerepelt nálunk a budai színházban.

Destyn Emmy, német énekesnő, sz. 1878. febr. 28-án. Prágai német család gyermeke. Már hét éves korában kitűnően játszott hegedűn. Midőn serdülő leánykorában feltűnt hatalmas hanganyagával, megváltoztatta pályáját és komoly énektanulmányokat folytatott. 1898-ban a berlini udv. opera tagja lett. Nálunk 1907. febr. 22-én mutatkozott be a M. Kir. Operaházban, a »Parasztbecsület« Santuzza szerepében. A világháború előtti években is a berlini udvari operaháznak volt népszerű, ünnepelelt énekesnője, II. Vilmos császárnak legkedveltebb operadívjaja, azután a new-yorki Metropolitan Opera Housenak hosszú időn át állandó vendége. A háború kitörése már Amerikában érte, ott töltötte a háborús esztendőket és csak a háború után tért ismét vissza Európába, ahol időnként a legelső operaszínházakban vendégszerepelt. 1927. febr. 25-én fellépett a Városi Színházban, a »Tosca« címszerepében.

Desuzinge (dészüzensz) **Ferenc**, a Színművészeti Akadémia francia nyelvtanára, sz. 1858-ban, megh. 1914. márc. 13-án, *Budapestben*.

Desvallières (dévallier) **George Ernest Maurice**, francia színműíró, sz. 1857. október hó 3-án, *Párizsban*. Nálunk a következő színművei kerültek színre: »A két Champignol«, boh. 3 felvonásban. Bem. 1895. március hó 16. Népszínház. Tsz.: *Feydeau*. »Csak pá-

rosan«, bohózat, 3 felv. Tsz.: *Feydeau*. Ford.: *Komor Gyula*. Bem. 1896. máj. 8. Budai Színház és 1901. jún. 5. Vig-színház. »Jafet 12 felesége«, énekes bohózat, 3 felvonásban. Társ szerző: *Mars*. Fordította: *Makai Emil*. Bem. 1898. május hó 27-én, Népszínház. »A garasos kisasszony«, operett 4 felv. Zenéjét szerz.: *Planquette Róbert*. Szövegét *Mars*-szal írta. Ford.: *Makai Emil* és *Rajna Ferenc*. Bem. 1898. nov. 12. Magyar Színház. »Névtelen levelek«, boh. 3 felv. (*Mars*-szal). Bem. 1900. jan. 12. Magyar Színház. »Dr. Nebántsvirág«, boh. 3 felv. (*Mars*-szal). Ford.: *Hajó Sándor*. Bem. 1903. okt. 3. Vig-színház.

Deszka, a. m. színpad, leginkább öszszetett szóval kapcsolatban szokták használni. (Deszkákra lépni, deszkák hőse lenni, a világot jelentő deszkák stb.)

Deszkasev István, magyar származású szerb színész, sz. *Aradon*. U. o. végezte iskoláit. Belgrádban lett színésszé. 1878-ban lefordította a »Falu rosszá«-t, u. a. év husvétján a »Strike«-ot, majd 1879. jún. havára elkészült Tóth Ede »Kintornás család«-jával is és előadatta Belgrádban. 1884. márc. 27-én fellépett a Népszínházban mint a zágrábi színház tagja a »Cornevillei harangok« Grenicheux szerepében, ezután az intézethez szerződötték és itt *Deszkás* néven működött. 1886. aug. 28-án fellépett az Operában, a »Carmen« Doi José szerepében. 1889. nov. 15-től 1891. máj. 15-ig a M. Kir. Operaháznál volt szerződésben. Ezután Pétervárra szerződötték.

Detonálás, (latin), a. m. = valamely hangot kelleténél mélyebben énekelni, *diz-tonálás* viszont a kelleténél mélyebb vagy magasabb megütése a hangnak.

Deus Eliza, énekesnő. 1840-ben Egerben Rajner Károly püspök felszentelési ünnepén aratta első nyilvános sikerét. 1842. nov. 21-én már a Nemzeti Színházban is fellépett, majd 1843. márc. 22-én operai szerepet kapott; a »Belizar« Iréne-jében is bebizonyította kiváló képességeit. Ekkor ezt írta róla a »Honderű«: »Gyönyörű hangja ércsengésű teljében fogja kitöl-

Dékány Róza

Delly Ferenc

Delli Lajos

Delli Emma

Delli Henrik

Demény Albert

Déri Jenő

Dénes György

Delly Juliska

D. Ligeti Juliska

Diósszilágyi Sámuel dr.

Dinnyesy Juliska

Diósy Béla dr.

Ditrői Mór

A M. Kir. Operaház díszletfestő terme

teni színházunk üregeit, majd ha a félelem és színpadi otthontalanság nem fogják azt fátyolozni. A hang tehát igen szép, kétségkívül a mi ritka, széles és erőteljes.»

Deus ex machina. (Latin, a. m. Isten a gépezetből). A régi görög drámákban a bonyolult helyzetet az Isten oldotta meg, úgy, hogy egy elrejtett gépezetből előjött. Átvitt értelemben a kifejezés ma is használatos, bár Isten a színpadon nem fordul elő. Értelme az, hogy a színműíró a drámában a meseszövegnek nem megokolt, hanem váratlan, azaz gépies fordulatot ad.

Deutsches Theater berlini együttese 1900. júl. 2-án vendégszerepelt nálunk először a Somossy-orfeumban. Ekkor Halbe Miksa »Jugend« c. drámájában mutatkoztak be. Jobbnevű tagok voltak: Max Reinhardt, Elsa Heims, Gregory, Valentin. A Vigszínházban is vendégszerepeltek: 1901. ápr. 20-án, a »Henschel fuvaros«-sal. 1902. jún. 6-án újra megjelentek a Vigszínházban; utána 1908. máj. 22-én a »Velencei kalmár«-ral kezdték meg a vendégjátékot, majd 1914. máj. 23-án látogattak el hozzánk.

Deutsches Volkstheater(Bécsből) többször vendégszerepelt Budapesten. Többek közt 1909. ápr. 30-án a Magyar Színházban *Molnár* Ferenc »Ördög« c. vj-val, »Der Teufel« címmel, 1910. jún. 1-én ismét a Magyar Színházban vendégszerepeltek, majd 1918. jún. 1-én a Városi Színházban, 1925. ápr. 20-án újra eljöttek a magyar fővárosba, amikor a Vigszínház látta őket vendégül. 1926. febr. 23-án is jártak nálunk. Ekkor a Fővárosi Operett Színházban játszottak. Színpadra került »Der Löwe und das Käzchen« c. vj. *Sacha* Guitry-től. Ez év ápr. 24-én ismét felléptek ugyanott, midőn Karl Zuckmayernek »Der fröhliche Weinberg« c. vígjátékát mutatták be.

Dévai Janka, énekesnő (családi neve: Kurzweil), sz. *Nagyváradon*. 1876-ban végzte a színészakadémiát. Ez év június 22-én volt a vizsgája a »Mignon« operából, amidőn a »Fővárosi Lapok« azt írja róla, hogy neki van a legüdebb, legsengőbb

hangja, melyhez hasonló a színészi tanoda fennállása óta nem is igen volt az intézetben. Alakja is szép, szeme kifejező, s a játéka is kellő érzékre vall. 1881. jún. 7-én megmagyarosította a nevét. Ez év jún. 23-án Bécsben vendégszerepelt a »Büvös vadász«-ban, Anna szerepében. 1882-ben Kolozsvárott működött Korbuly *Bogdán és gróf Eszterházy Kálmán* intendánssága alatt. 1886. jan. 9-én Aradon mutatkozott be a »Hoffmann meséi« Olympia szerepében. 1886. júl. 1-én a M. Kir. Operaházhoz hívták meg, ahonnan 1888. máj. 31-én megvált és énektanárnő lett a fővárosban.

Dévai színház, megnyílt 1911. ápr. 29-én. Építési költsége 280.000 K. Van 23 páholya, 470 ülő-, 160 állóhelye. Igazgató: Szilágyi Dezső. A prológust dr. Várad Antal írta. Utána az »Obsitos« c. operett került színre. A színházat Komor Marcell és Jakab Dezső építette, teljesen magyar stílusban, belseje magyar motívumokkal van díszítve.

Dévai színpártoló egyesület, megalakult 1893. jún. havában. Elnök: Barcsay Béla, igazgató: K. Sándor József. Titkárrá Jakab Ödönt választották meg.

Deval (dö-) Jacques, francia színműíró. Színművei: »Szépség«, vígj. 3 felv. Ford.: Hajó Sándor. Bem. 1924. máj. 17. Magyar Színház. »Odette nem tehet róla.« 1925. jún. 6. Belvárosi Színház.

Dévaványa (Szolnok vm.), 1928—29-ik évben *Deák* Lőrinc színikazgató színikerületéhez tartozik.

Devecseri színészet. *Devecserben* (Baranya vm.) 1831. máj. 12-én *Balogh* István színtársulata játszott. A következő év szept. havában ismét az ő társulata látogatott el ide. Mindkét alkalommal a vendégfogadóban és a vár udvarán játszott. 1928—29-ben a város Tompos Péter színikazgató kerületébe van beosztva.

Devény Jenő, színműíró. Munkája: »Muskátlí hercegnő«, operett 3 felv. Társzerző: Arányi Kornél. Zen. szerz. Siliga Ferenc. Bem. 1927. szept. 9. Kispeszt.

Dévényi Géza, színész, sz. 1890. júl. 27-én, *Budapesten*. Színpadra lépett 1912. aug. havában.

Dévényi János, színész, sz. 1890-ben, *Budapesten*. Színpadra lépett 1909-ben.

Devrient (devrien) Emil, nagynevű német színész, sz. 1803. szept. 4-én, megh. 1872-ben, *Drezdában*. 1843. ápr. havában fellépett a pesti német színpadon.

Devrient (devrien) Max, bécsi színész, sz. 1858-ban, megh. 1929. jún. havában a svájci graubündeni *Churban*. Német színpadokon kezdte pályáját s fénykorát a bécsi Burgtheaterben érte el, melynek 1882. óta volt a tagja. Előbb a Ringtheater művésze, majd a Burgtheater szerződtette, melynek elsőrangú szalonszínésze s a nagymultú színház hagyományainak egyik folytatója lett. Nálunk többször vendégszerepelt. Utoljára 1915-ben, a Vígszínházban lépett fel a Burgtheater együttesével (»Iphigeniá«-ban: Thoas király).

Dezsefi Gábor, színműíró. Színműve: »Bűnhődés.« Társadalmi színmű 4 felv. Bem. 1898. máj. 6. Kisfaludy Színház.

Dezséri (Horváth) Gyula, színész, sz. 1850. jan. 24-én, *Takácsiban* (Veszprém vm.), megh. 1928. dec. 5-én, *Budapesten*. Atyja, József, jómódú kereskedő, anyja *Beőreöndi* Erzsébet. Szülei akarata ellenére lett színésszé, 1873-ban, Lászy Vilmos társulatánál. Működött majdnem az egész országban. Pályája első évtizedét Győrött s Aradon töltötte azután 15 éven át egyik társulattól a másikhoz került, Szegeden s utóbb Krecsányi temesvári társulatánál már a vidék legjobb nevű színészei közé számított, a maga művészi területét is voltaképp életének derekán találta meg, érettebb karakter-alakok (u. n. apaszerepek) megformálásában. Az ujonnan megnyílt budapesti Magyar Színháznak tagja volt két évadon át, innen Janovics Jenő igazgató 1900-ban a kolozsvári Nemzeti Színházhoz hívta meg, bemutatkozása ott ez év ápr. 17-én volt Herczeg Ferenc »Háromtestőr« c. bohózatának Pollacsek borkereskedő szerepében. A következő húsz év alatt ennek a műintézetnek kötelékében bonta-

kozott ki valójában eredeti tehetsége, itt szerzett országgraszoló hírt és tekintélyt. Egyik erőssége lett a jeles együttesnek, kiemelkedő alakjává az egész kolozsvári színjátszásnak. Gyökeres magyarsága, férfias ereje, közvetlen, mélyen emberi játéktílusa erős rokonságban volt a Szentgyörgyi Istvánéval: a közfelfogásban ez idő alatt ők voltak a kolozsvári színészet Dioskurjai. Működése a jellem szerepek széles területére terjedt ki, leggazdagabban mégis a genre felé hajló alakokban színeztet, melyekben a Szentpétery és Szigeti József hagyományának volt kitűnő folytatója. 1914-ben elnyerte a színház örökös tagságát. Az összeomlás után hontalannak érezte magát a régi falak között, 1920-ban végleg búcsút vett művészi otthonától és Budapestre költözött. Ez év őszén vendégszerepelt a budapesti Nemzeti Színházban s jóízű, törő metszett Peleskei notáriusával a közönségnél lelkes tetszésre, a kritikában osztatlan elismerésre talált. 1921. ápr. 15-én a Renaissance Színház tagja lett; életkora, valamint a színház játékrendje itt már jobbára csak epizód szerepekre szorította, de művészetének egyéni zamatával ezekben is magára vonta a figyelmet és méltánylást. Működésének utolsó hónapjait a pécsi színház kötelékében töltötte, 1924. jan. 1-én pedig nyugalomba vonult. Utolsó éveit a fővárosban álta le, itt is temették el a budapesti színészvilág s a legszélesebb körű közönség igaz részvéte mellett. Haláláról az Országos Színészegyesület meglehangú gyászjelentést bocsátott ki. Neje: *Gerzsán Mária*, színésznő volt, (1849—1919), ki 1868—1905. működött a színpadon. Leánya, *Emma*, ki szintén a színipályára lépett, *Gálosi Zoltánnak*, a Nemzeti Színház v. tagjának lett feleségévé. (L. o.) (*Rédey Tivadár*).

Dézi Jenő, színész, sz. 1889. aug. 29-én, *Kolozsvárott*. Színpadra lépett 1913. júl. havában.

Dezső (Bertha) Andor, színész, sz. 1855. március hó 15-én, *Halason*, színpadra lépett 1875-ben, Vácott, Sós Mihálynál.

Dezső Gyula, államtud. doktor, sz. 1848-ban, *Nagykőrösön*. 1885-ben a nagy-

kőrösi ref. tanítóképzőintézet tanára. — Színműve: »Zács Felicián«, dráma. Debrecen, 1876.

Dezső József, a Nemzeti Színház tagja, sz. 1867. ápr. 28-án, *Lesencetomajon* (Zalavm.), megh. 1915. máj. 14-én, Budapesten. A színiakadémia elvégzése után 1889. ápr. havában Somogyi Károly pécsi színtársulatánál színész lett, azután Győrbe, majd Sopronba szerződött. 1891. ápr. 22-én mint vendég fellépett a Nemzeti Színházban a »Virágfakadás« Laci és a »Diplomata« Chavigny szerepében, ami után az intézethez szerződötték. Vigjátéki szerelmes és bonvivant szerepkört töltött be. 1895. nyarán külföldön tanulmányúton járt. 1898. máj. havában a báró Rodics-féle 1000 frt-os alapítvány nyertese volt. Munkái: »Egy szál mirtusz«, vj. 1 felv. 1905. máj. 4-én adták a Nemzeti Színházban. »Utolsó fejezet«, dráma 1 felv. Bem. 1908. jan. 11-én. U. o. Ezenkívül sok apró színdarabot írt és fordított és monológot is írt. Szerkesztője volt a »Műkedvelők« c. szaklapnak. 1907-ben írta »A siker« c. munkáját. (Gyakorlati tanács a műkedvelők számára.) Főbb szerepei: Liliomfi, Rivers gr., (III. Richard), Paul (A menyem), Gustave (Kaméliás hölgy), Barnabás (Stomfay-család), Muscadet (A házi béke), Várkonyi Endre (Mukányi), Lóránt (Dolovai nábob leánya), Kisfaludy Károly (Himfy dalai), Gratiano (Velencei kalmár), Percival (Miss Hobbs), Manasse (Keresztelő János), Rodrigo (Othello), stb. Neje: *Ligeti Juliska*, a Nemzeti Színház tagja (L. o.), kivel mindvégig a legideálisabb boldogságban élt. — Dezső József magánéletében épúgy, mint a színpadon, egyike volt a legvonzóbb egyéniségeknek. Elegáns, szép megjelenése mindenütt feltűnt, derű és melegség ömlött el egész lényén, derűt és melegséget ébresztett magánál, humora, eleven kedélye egész társaságot képes volt jó kedvre hangolni, de ennek a kedélynek megvoltak a mélységei is, hiszen az »Egy szál mirtusz«, az »Utolsó fejezet« is elárulják, hogy az élet sötétebb színfoltjainak meglátására is megvolt az érzéke, ha őt magát az élet meg is kímélte ezektől az árnyaktól. Tehetsége hamar utat nyitott neki az ország első színpadára, konciliáns, megértő lénye, kedves egyé-

nisége megnyerte részére a pályatársak vonzalmát, a sors kegyelme, vele egy pályán működő, azonos ideálokért lelkesedő élet-társat rendelt neki, így kedélyének mély-sége csak családja, otthona, barátai iránt való meleg szeretetében nyilatkozott meg. Őszinte örömmel töltötték el az első betűk, amelyeket gyermekei papírra vetnek, apai büszkeséggel mutogatja azokat barátainak. Örül a feleségével közös szorgalommal szer-zett gödöllői nyaraló csendjének, kertje első gyümölcseinek, de szívesen időzik bará-tai otthonában is, gyönyörködik azoknak boldogulásán, s nem egyszer támogatja azokat pályájukon való előhaladásukban és komoly törekvéseikben. A kedélyes bohém az otthonát szerető polgáremberrel párosul benne. E mellett sohasem tud tétlenlenni, abból az időből, amit színpadi elfoglaltsága szabadon hagy, csak kevés idő jut a Fiume kávéházi törzsasztal baráti körének, a na-gyobb részt kitölti irodalmi munkássága. A »Műkedvelő« szerkesztése és a családja jövőjére gondoló férj és apa gondossága. Pedig a sors az irodalmi munkássághoz is nagy készséggel áldotta meg, az otthonában időző kedélyes társaság sem gátolta meg abban, hogy maga elé tűzött munká-ját elvégezze, mosolyogva hozta elő ilyenkor a jóformán vendégei jelenlétében ké-szült kész kéziratait. Meleg kedélye rész-vétellel fordult a lövészárkokban szenvedők felé, szomorúsággal töltötte el lelkét egy-egy ismerős, jóbarát halálának híre, a hí-rekkel együtt a halál gondolata lopta be magát szívébe és bár nem volt erre oka, halálsejtelmek árnyékozták be a kedélyét, különös, hogy valóban egy szomorú vé-letlen hozta azt el, családja, barátai és a Nemzeti Színház látogatóinak nagy fájdalmára. (Dr. Véli Miksa).

Dezső Ödön, (családi néven: domano-veczi és lesticzi Zmeskál Dezső), színész, sz. 1849-ben, megh. 1884. márc. 18-án, *Füleken*. A színészet iránti hajlama foly-tán az iskolai padokból 1868. máj. 28-án a színpályára lépett. Csakhamar felküz-dötte magát az elsőrendűek sorába s mint tehetséges jellemszínészt, 1872-ben Kolozs-várott találjuk, ahol egy évet töltött; 1873-ban Lászy Vilmos komáromi színtársula-tánál működött, ahol neje szept. 9-én a ko-lerajárvány áldozata lett. 1875-ben Kre-

csányi Ignácnál van; 1876-ban másodszor is nősült és a színpályának búcsút mondva, hivatalnok lett. Első neje: *Albisi Anna*, kedvelt színésznő (L. o.). Második neje: *Fábrici Gizella*, énekesnő. Munkái: »Az óntömlöcök, vagy egy velencei fogoly«, dráma 3 felv. (Ford. Hugo Victor után.) »A szerencse bolondjai«, írta Weichert. (Bem. 1878-ban.) »A Cukorcsalád Farkasfalván, vagy aki nem várja a feleségét.« *Vígj.* 3 felv. Irta: Blum K. Bem. 1878-ban.

Dezső Vilmos, színész, sz. 1882. febr. 13-án, *Budapesten*. Színpadra lépett 1907-ben.

Dezsőfi László, színész, sz. 1890. jan. 24-én, *Mindszent*. A gimnáziumot Szarvason járta, majd Budapesten érettségizett. Ezután Rákosi Szidi színésziskoláját látogatta, majd 1908-ban Palágyi Lajos miskolci színtársulatánál kezdte a pályát. Innen a Royal Orfeum szerződött, ahol 12 évig működött. Ezután filmhez került. A háború alatt utász-főhadnagy volt és 7 kitüntetést kapott. Küzdött a Doberdón, Szerbiában. Ezután ismét visszatért a Royal Orfeumhoz, ahol az »Aranymadár« c. operett főszerepét 300-szor játszotta. 1927-ben Berlinben vilámoszerencsétlenség miatt a filmezést abba kellett hagynia.

Diákhely a színházban (ma már csak vidéken), annak a nézőtéri-résznek a neve, ahol a tanulóifjúság szokott elhelyezkedni.

Diákilon flastrom (másképp: deák-flastrom), az a sárgaszínű tapasz, amely a színész az orrát, fülét, állát, tettség szerint megnagyobbítja. Ha a maszkja kész, utána testszínnel és halvány piros festékekkel behúzza. Az úttörő színészek bajszaikat is ezzel ragasztották fel.

Dialog, a párbeszéd görög neve. (Lásd róla részletesen: Rakodczay Pál: »A színészet rendszere« c. könyvét. Budapest, 1882. 154. oldaltól.) Ellentéte: monolog. (L. o.)

Diátristá-nak is hívták hajdan a magyar színészt, a latin theatrista szó átformálásából.

Dicenta A., olasz író »Juan Jose« c. 3 felv. drámáját bemutatta Grasso Giovanni, szicíliai társulata a Magyar Színházban, 1908. okt. 25-én.

Dickens Charles, angol regényíró, sz. 1812. febr. 7-én, *Landportban*, megh. 1870. jún. 9-én, *Gadshillben*, Rochester mellett. Korán ismerte meg az életet, majd az irodalomnak szentelte tehetségét. Színműve: »Karácsony«, drámai látványosság 5 felv. Zen. szerz.: Barna Izsó, bem. 1901. dec. 13-án, Népszínház. »Az élet harca« c. vígjátékát a moszkvai Művész Színház együttese a Fővárosi Operett Színházban bemutatta 1925. jún. 3-án. »A tűzhely tücske, v. a házi tücsök.« Zen. szerz.: Goldmark K. (Lásd Goldmark alatt).

Dicséző versek. Pesten 1794. jún. 6-án a »Báthory Mária« előadásán szórtak először a színházban dicsőítő verseket. Később, körülbelül az 1820-as évek táján lett divatos, hogy a kedvelt színészek, színésznők tiszteletére a színházban dicséző verseket szórtak szét a közönség közt, amiket előzőleg az ünnepeltnek nyújtottak át. A »Honművész«, »Regélő«, »Hölgyfutára«, régiévfolyamaim sok dicséző verset közöltek. *Déryné* az ilyen verseket megőrizte és híres naplójában megörökítette. Ez a kultusz a 80-as évekig állt fenn, azután letűnt.

Dicsőffy Loránd, a vidéki színész karikatúrájának neve. Ágai Adolf csinálta, a »Borsszem Jankó« c. élclap egyik kedvelt figurája. A nagyhangú, frazisos, tehetségtelen színészt gúnyolta vele, aki a legegyszerűbb dolgokat is tragikus páthosszal mondja.

Diczig Hugó Lajos, színész, sz. 1895. dec. 15-én, *Budapesten*. Színpadra lépett 1923. máj. havában.

Didur Ádám, francia énekes színész, 1908. ápr. 19-én vendég szerepelt a Magyar Kir. Operaházban, a »Faust« Mefisztójában.

Dienzl Oszkár, zeneművész, sz. 1877. márc. 7-én, *Budapesten*, megh. 1925. dec. 26-án, *u. o.* 1899. ápr. 11-én Makó Lajoshoz szerződött a Budai Szinkörbe. Mint zongoraművész szerepelt a fővárosban, 1900-

tól. Kifünő kísérő volt a zongorán, számtalan külföldi és hazai nagy művész sikerében volt része, finom, simulékony kíséretével. Mint komponista is számos sikert aratott, különösen dalaival. Halála előtt készült befejezni első háromfelvonásos operettjét.

Diet (dije), francia zeneszerző. Munkája: »A férjhez ment kisasszony«, operett 3 felv. Társszerző: Ferrier és Ordonneau. Zenéjét Clerice-szel ő írta. Ford. Heltai Jenő. Bem. 1905. szept. 16. Magyar Színház.

Dietrich Klementina, énekesnő, sz. *Léva*. Atyja Bolberitz tábornagy volt. — Valé művészi néven (mely »Léva« névből van fordítva), 1878-ban lépett föl először a Várszínházban, a »Parasztbecsület«-ben, oly sikerrel, hogy a Nemzeti Színház és a gráci színház egyszerre kínált szerződést részére. Ez utóbbi ajánlatát elfogadva, Grácha ment, ahol rövid idő alatt sokoldalú primadonnává fejlődött; de csakhamar visszavonult a magánéletbe dr. Dietrich Máté gráci ügyvéd neje lett és csak hangversenyeken énekelt. 1900-ban a Budai Zeneakadémia tanárnője lett. Megh. 1915. dec. 15-én, *Budapest*-en.

Dietrich Mihályné Papp Julia, színész-pedagógus, sz. 1886. jan. 1-én, *Nagyvárad*-on. Rákosi Szidi iskolájában drámai színésznőnek készült, de Szabados Béla tanár, ki értékes hangját felismerte, az énekes szerepkörre készítette elő. 1903-ban az iskola vizsgaelőadásán a Népszínházban nagy sikerrel énekelte a »Boccaccio« operett Fiametta szerepét. 1904-ben férjhez ment *Dietrich* Mihályhoz, aki hosszú éveken át volt a Rákosi-iskola titkára, ekkor a színpadtól visszavonult és tanítással foglalkozott. A Rákosi-féle színésziskolában előbb mint helyettes, később, mint rendes tanár működik és tanítja a színészmélet tárgyait és a színpadi gyakorlatot. Hosszú működése alatt sok jeles színész került ki kezei alól. 1927. óta esetenként újra megjelenik a színpadon (Nagymama: Szeráfin, Bablonkások: (Cirokné), és sűrűn szerepel a Rádió műsorának darabjaiban is.
(*Dr. Farkas Ferenc*).

Dikció. A színész beszédjének módja.

Dilettáns, a. m.: műkedvelő, (L. o.), az olasz dilettante: gyönyörködő szóból származik. (Lásd: Delektans-címszót).

Dikó Anna, színésznő, sz. 1898. okt. 11-én, *Szászpéterfalván* (Szebenm.). Színpadra lépett 1921. aug. havában.

Dimény Dániel, úttörő színész. 1808-ban Kolozsvárott működött. Megh. 1837. jan. 18-án, *Pécsett*.

Dimény Erzsébet, színésznő, sz. 1891. máj. 1-én, *Fogarason*. Színpadra lépett 1922. júl. havában.

Dimény Lajosné Gocz Etel, színésznő, sz. 1900. ápr. 9-én, *Kovácsán*. Színpadra lépett 1923. máj. havában.

Dinnyés Erzsébet, színésznő, sz. 1893. aug. 3-án, *Budapest*-en. Színpadra lépett 1922. júl. havában.

Dinnyési Katalin, színésznő, sz. 1892. júl. 29-én, *Budapest*-en. Színpadra lépett 1911. jún. havában.

Dinnyési Zsófia, színésznő, sz. 1886. máj. 12-én, *Gomboson*. Színpadra lépett 1904-ben.

Dinnyéssy Juliska, színésznő, sz. 1892. júl. 9-én, *Ivankován*. Színpadra lépett 1900. okt. havában. Ujj Kálmánnak, a Magyar Színház korán elhunyt színésznőnek felesége volt, vidéki színházaknál, majd Sebestyén Gézánál működött, mint drámai színésznő. Később a Magyar Színház és férje halála után a Vígszínház tagja lett.

Dinorah, Meyerbeer operája. Bem. 1859-ben volt a párisi Opera Comique-ban. A budapesti Nemzeti Színház 1860. nov. 17-én mutatta be. Szövegét Csepreghy Lajos fordította. Felújítása 1890. febr. 19-én volt, mely ideig összesen 88-szor játszották. Harsányi Zsolt fordítása szerint 1917. dec. 24-én adta elő a m. kir. Operaház. (Dinorah: Sándor Erzsé, Hoel: Rózsa S. Lajos, Corentin: Gábor József.)

Diósgyőr borsodmegyei község nevezetessége, hogy a m. kir. Erdőkinostár tulajdonát képező és az Erzsébet-utca 20. szám alatti ház falán *Kaán* Károly volt

földművelésügyi államtitkár intézkedése folytán 1923-ban márvány-*emléktáblát* helyeztek el a következő felirattal: »Ebben a házban lakott 1852-től 1867-ig Déryné Széppattaky Róza.« 1929-ben Tarr Béla színigazgató járt itt társulatával.

Diósi Anna (Nusi), színésznő, (családi nevén: Okenfusz). Működött Nagyváradon, Aradon. 1915. febr. 22-én bemutatkozott a Vígszínházban, a »Zsuzsi kisasszony«-ban. Azután elhagyta a színészpályát.

Diósy Béla dr., zenekritikus és hirlapíró, sz. 1863. jan. 30-án, Nagyváradon. Tanulmányait Bécsben végezte, ott nyert doktori oklevelet segyuttal zenei tanulmányokat is végzett. Egy ideig hivatalnok volt, majd hirlapcikkkel és apró elbeszélésekkel kezdte írói pályáját. 1888. óta a *Neues Pester Journal* dráma- és zenekritikája, aki tartalmas és objektív kritikáival nagyon sokat tett a közönség ízlésének fejlesztése körül, ezenkívül több külföldi hirlap és szakfolyóirat, valamint a Mayer-féle *Lexikon* munkatársa. Neje: *Diósyné Handel Berta*, operaénekesnő. (L. o.).

Diósy Béláné, (*Handel Berta*) operaénekesnő, sz. 1869. szept. 30-án, *Ujpesten*, megh. 1927. aug. 1-én, *Budapest*en. A budapesti Zeneakadémia elvégzése után *Niklas-Kempner* asszony és más tanárok vezetése alatt képezte ki hangját. Először 1890. július havában a lipcei városi színházban vendégszerepelt, ahova azután szerződötték is. 1891. okt. 17-én fellépett nálunk is *Gounod* »*Faust*«-jában, mint *Margit*, mely első nagy szerepe volt. Ezután Bécsben, Berlinben, Frankfurtban, Hamburgban vendégszerepelt. 1892. óta a *M. Kir. Operaház* drámai énekesnője volt, ahol gyönyörű erős, érces mezzo-szopránját, választékosan gondos játékát mindenkor értékelték. 1893. jún. 28-án férjhez ment dr. *Diósy Béla* zenekritikushoz (L. o.) — 1912. november havában ki-nevezték az *Operaház* ének- és játékmesterévé, majd 1916. szept. havától az intézet tiszteletbeli tagja lett, abból az alkalomból, hogy betöltötte működése negyedszázados évfordulóját. Főbb szerepei voltak: *Margit* (*Faust*), *Agathe* (*Bűvös va-*

dász), *Fidelio* címszerepe, *Erzsébet* (*Tannhäuser*), *Ortrud* (*Lohengrin*), *Sába királynője* címszerepe, *Amneris* (*Aida*), *Brunhilda* (*Istenek alkonya és a Walkür*), *Berta* (*Próféta*), *Micaela* (*Carmen*), *Selika* (*Afrikai nő*), *Valentine* (*Hugonották*), *Jancsi* (*Jancsi és Juliska*), *Alice* (*Ördög Róbert*), *Anita* (*Navarrai lány*) stb. A színpadtól való visszavonulása után sem szakított a művészettel, hanem igyekezettel tanította az énekes pályára készülő ifjabb nemzedéket. Leánya: *D. Edith*, operaénekesnő. (L. o.) (*Vidor Dezső*).

Diósy Edith, operaénekesnő (*D. Béla* leánya). A zenei tehetsége úgyszólván családi örökség; anyja a kiváló énektanárnő tanította énekelni és a fiatal énekesnő debüje olyan nagyszerű volt, hogy első budapesti fellépése után hamarosan külföldi koncertekre kapott meghívást. Berlinben, Bécsben lépett fel, majd egy hosszabb hollandiai hangversenykörutat tett, azután Münchenben lépett fel és hangjával, zenei intelligenciájával, finom előadásával magára vonta a nagy *Brunó Walter* figyelmét is. A kiváló müncheni főzeneigazgató kijelentette *Diósy Edith*ről, hogy határozott színpadi tehetségnek itéli és maga kezdte tanítani. Egy éven át volt *Walter* növendéke a fiatal magyar énekesnő, aki azután különös véletlen folytán ugyanabban a szerepben lépett először színpadra, amelyben felejthetetlen emlékű édesanyja énekesnői pályafutását megkezdte: *Micaelát* énekelte a »*Carmen*«-ben. *Diósy Edith* azután férjhez ment, *Marion Pálnak*, a jőnevű tenoristának lett a felesége és férjével együtt *Gerába* szerződött, az ottani operaházhoz, amelynek színpadán a legjelentősebb operai szubrettszerepeket nagy sikerrel énekelte, majd *Schillings Miksa* meghívására a berlini operaház tagja lett. 1927. nov. 28-án volt első budapesti fellépése a *Magy. Kir. Operaház*ban, a »*Figaró házassága*« *Cherubin* szerepében.

Diósy Márton, hirlapíró, sz. 1818-ban, *Szilágynagyfaluban*. 1848—49-ben *Kossuth* titkárja volt; a szabadságharc után Londonban telepedett le. Megh. 1892. márc. 21-én, *Londonban*, 74 éves korában. — Színműve: »*Vén arszlán és fia*«, vígj. 4

felv. angol eszme után magyar színre írta. Először adatott Pesten, a Nemzeti Színházban, 1844. jan. 18-án. Fordítása: »Don Caesar de Bazan«, dráma 5 felv. (L. o.)

Diószegi Mária, színésznő, sz. 1882. márc. 19-én, *Gyomán*. Színpadra lépett 1919-ben.

Diószegi (Tóth) Mari, szenteszinésznő. Színeszpályára lépett: 1869. okt. 15.

Diószegi Sámuel, úttörő énekes-színész, Kolozsvárott lépett a pályára, 1810-ben, annak a hatása alatt, hogy a színibizottság a deákságot arra biztatta, hogy menjenek színészeknek, mire szeptember 22-én beállt a Wándza Mihály-féle színtársulathoz. 1812-ön túl már nem találunk róla adatokat.

Diósszilágyi Sámuel dr., közkórházi főorvos, színészettörténeti író, sz. 1882. márc. 27-én, *Makón*. Különösen a Hollósy Kornéliára vonatkozó színészettörténeti adatok gyűjtésével foglalkozik. Nagyobb cikkei: »Hogyan szerződtek Hollósy Kornéliát a Nemzeti Színházhoz?« (*Maros-Csanádi Lapok*, 1904. 90. sz.), »Hollósy Kornélia búcsúja 1862-ben« (*Maros-Csanádi Lapok*, 1904. 41. sz.). Hosszabb életrajzi bevezetést írt a »Hollósy Kornélia emlékalbum«-ába, (Makó, 1927.), 1929-ben »Hollósy Kornélia és a magyar opera« c. nagyobb munkán dolgozik. A Magyar Színművészeti Lexikon munkatársa.

Diószegi színészet. *Diószegen* (Biharm.) már 1835. május havában jártak magyar színészek. Igazgató: *Demjén Mihály*. Tagok voltak: Szalay Benjamin, Mészáros, Sípos, Ajtai, Kormos, Némethi, Herbaiyi, Czakó, Vincze és Kéthelyi.

Dippel András, Wagner-énekes, sz. 1866. nov. 30-án, *Kasselben*. Énekelt Heynél tanult, Berlinben, Leoninál Milánóban és Resselnél, Bécsben. 1887—1892-ig a brémai opera tagja, utána Boroszlóba, 1893-ban Bécsbe szerződött. 1900. szept. 16-án a M. Kir. Operaházban vendégszerepelt, midőn »Lohengrin«-ben lépett fel. 1903. jún. 6-án ismét vendégszerepelt Budapesten, ekkor mint »Siegfried« aratot sikert.

Directio Theatri Hungarici néven *Wesselényi* Miklós pártfogása alatti erdélyi színtársulat működött 1799-től, Nagyváradon, Kolozsvárt, Marosvásárhelyen, Debrecenben. A tagok a következők voltak: Koncz, Konczné, Sáska, Kócsi, Kócsiné, Sehy, Medve, Jancsó, Láng stb.

Directiva regula. Ez volt a neve az 1799-ben kiadott helytartótanácsi határozatnak, mely a színházi cenzuráról is intézkedett.

Directorium debemus, (D. d.) (latin), a. m.: »igazgatónak tartozunk«. Azon időben, midőn a vidéki színtársulatok némelyike konzorcionális alapon működött, az igazgatónak járó felszerelési tételt a kasszaraporton rövidítve: d. d. jelzéssel tüntették fel. Ez a rövidítés az a bizonyos »dé-dék«, aminek értelmét a latinul nem tudó színészek gyakran félremagyarázzák.

Directorium, (latin), intézmény, hivatal, testület. A debreceni 1866-iki színházi törvénykönyv (26. oldalán, 163. §-ban) szerint ügyelőlap, vezérlap, mellyel az ügyelő az előadást vezeti. (V. ö. Ügyelőlap).

Directio, (latin), a. m.: irány, vezetés, igazgatás. Színésznyelven: színigazgatás.

Direktor, (francia: directeur), igazgató, a színigazgató latinos neve; ezt a szót az 1790-es években a németektől vettük át és gyakran ma is használják. Az azelőtti időkben »principális«-nak mondták a direktort. (V. ö. Igazgató).

Dirigálni, (latin), igazgatni, vezetni (színházi zenekart »dirigáló«-pálcával), dirigens, vezető (karmester).

Dirkens Annie, (Hammerstein bárónő), német színésznő, sz. 1871. szept. 25-én. Atyja vasúti hivatalnok volt. Drezdában képezte magát. 1890-ben a berlini Viktória-színháznál lépett színpadra, onnan egy év múlva az Ernst-színház hívta meg. 1893-ban a lipcei városi színháznál működött. 1896-ban a Theater an der Wien tagja. Nálunk is vendégszerepelt.

Diseuse, (fr., ejtsd: dizőz), beszédművész (kis színpadon).

Disharmonia, (latin), összhang-hiány, összhangtalanság, egyenetlenség.

Diskay József, operaénekes, sz. 1889-ben, *Tapolcán*, Zalam. Tanulmányait Veszprémben végezte. Kereskedelmi érettségi után mint bankhivatalnok működött. Énekhangját Máder Rezső fedezte fel és szerződtette ösztöndíjas tagnak a Népszínház-Vígoperához, ahol az éneklésre Graeff mester és a színjátszásra dr. Hevesi Sándor rendező tanította. Működött Zilahy Gyula színtársulatánál Debrecenben, majd a M. Kir. Operaház ösztöndíjas tagja lett, ahonnan bevonult és a világháborút végigküzdötte. Több kitüntetésben részesült, mint huszárfőhadnagy szerelt le. Innen meghívást kapott Newyorkba, ahol igen nagy sikerei voltak. 1929-ben Hollywoodban működik.

Disputatio Debrecinensis comoedia Válaszutina illustrata, (magyarul: A debreceni hitvita, a választuti komédiában megvilágítva). XVI. századbeli hitvitázó dráma, Sztáray Mihály drámái nyomán, annál tervszerűbb és mozgalmasabb, de drámai cselekmény helyett ez is csak vitatkozást ad: az unitáriusok győzelmét Mélius Péteren és a debreceni reformátusokon. (Kései kéziratban maradt ránk, nyomtatásban 1914: Kisfaludy Társaság Nemzeti Könyvtára, IX. K.) Régebben azt hitték, hogy a Debrecenben állítólag 1568-ban lefolyt valóságos hitvitának dramatizálása s hogy Válaszúton valóban előadták. Mindkét állítás aaptalan. Melius ugyan meghívta 1567-ben a kolozsvári unitáriusokat hitvitára, de azok nem mertek az orthodox Debrecenbe ellátogatni s maguk helyett ezt a sikerült gúnyíratot küldték el, értékesítve benne egy 1568-ban Gyulafehérvárott megtörtént vitatkozás eredményeit. A kis erdélyi faluban, Válaszúton nem adhatták elő, nincs is megbízható hírünk, hogy bárhol is színre került volna ez az egyébként elég színszerű alkotás. Szerzőjét nem ismerjük, lehet, hogy az a Válaszúti György volt, aki 1571. Kolozsvárt szenior, később lelkes volt. (Ebben az esetben comoedia

Válaszutina azt jelentené: Válaszuti György komédiája.) (dr. Császár Elemér)

Distonálni, zenei kifejezés; a helyes hangból kizökkenni, hamisan énekelni.

Disszonancia, hangzavar, — úgy a zenekar, mint a színházi énekkar produkciójában is előfordulhat.

Díszelőadás-nak az ünnepélyes alkalmakor történő, díszes keretek között folyó színelőadást szoktuk nevezni. Ekkor teljes világításban úszik a nézőtér, ünnepélyes a hangulat, a közönség érdeklődése is intenzívebb. A színtársulatok a legjobb darabot veszik elő, és azt prologussal kibővítik. Régebben főispáni és püspöki beiktatásnál tartottak díszelőadást, nem szokatlan ma már képviselőválasztáskor is díszelőadást tartani, vagy ha valamely vidéki városba kiválóbb vendég érkezik, akkor is megtartják a díszelőadást. A megszokott díszelőadások március 15-én, október 6-án tartatnak. 1833. augusztus 19-én Szent István ünnep előestéjén Budán a magyar társulat »Béla futása« c. énekesjátékot adta a játékszín külső és belső kivilágítása mellett. Végül tabló volt, melyben bemutatták Szent Istvánt és házának címerét e felírással:

Polgári Egyesség, Sértetlen Törvény
Boldog Utóinknak Diadalmat Adand.

1866. szeptember 7-én a Nemzeti Színház Zrinyi Miklós halála 300-ik évnapjának előestéjén ünnepélyes kivilágítás mellett díszelőadást tartott, melyen a »Szigetvári vértanúk« c. dráma került színre. 1867. június 8-án a koronázás alkalmából szerte az országban volt díszelőadás. A Nemzeti Színházban ingyen előadásul »A szent korona« került színre. A Budai Színkörben »A magyar huszárok« c. opera került színre 5 és fél órai kezdettel. — 1890. április 6-án a Nemzeti Színház Mátyás király halála 400-ik évfordulójára színre hozta »Mátyás király lesz« c. tört. színművet, Szigligeti Edétől. A M. Kir. Operaházban április 13-án a »Bánk bán« tiszaparti jelenetét és az »István király« c. opera 4-ik felvonását adták. A millenniumkor is tartottak díszelőadásokat: 1896. május 2-án. Az Operaházban az »István

Dénes Oszkár

Déri Béla ifj.

Deréki Antal

Deréki János

Dériné (Schenbach [Scheckenbach] Széppataki Róza)

király» került színre s az előadáson Ferenc József király is megjelent; a Nemzeti Színház a »Szigetvári vértanúk«-at adta, a Népszínházban az »Ezer év« került színre; a Vígszínház megnyitó-előadását tartotta; a Városligeti Színkör »Gróf Szapáry Péter«-t adta; a Budai Színkör »Budavár visszavívása« c. színművel jubilált. Károly király koronázásakor szintén voltak díszelőadások. (Lásd: Koronázás.) 1921. május 7-én a Vígszínház fennállása 25-ik évfordulóján a »Piros bugyelláris« c. népszínmű került színre díszelőadás keretében. 1925. február 18-án Jókai Mór születésének századik évfordulóján díszelőadást rendezett a Nemzeti Színház az »Aranyember« reprisével. A Városi Színház a »Cigánybáró« c. operettet adta. 1927. márc. 26-án Beethoven centennáriuma alkalmából a M. Kir. Operaház szintén tartott díszelőadást. 1929. ápr. 13-án Rákosi Szidi színművész németi színházi tagságának 50-ik és művészi pályájának 60-ik évfordulója alkalmából szintén volt díszelőadás a Nemzeti Színházban. (»A nagymama«.)

Diszítés szóra az első színészek idején az »ékesítés« szót használták. (Lásd: Magyar Hirmondó, 1799. I. kötet, 458. oldal.) De előfordul a »cifrázás« szó is. (Magyar Hirmondó, 1800. I. kötet 206. oldal.) Diszítésnek a színpadi díszlet felépítési munkáját nevezik, amit az erre betanult díszítő-munkások végeznek el. (V. ö. Diszítő.) A díszítési munka aránylag gyorsan készül el. 5—8 pernyi munka elegendő, hogy a díszítési változás megtörténhessen. Ha a díszlet-változás felesleges, vagyis a szín minden felvonásban egyforma, akkor a hatóság beleegyezése mellett a díszletet egyik napról a másikra felépítve hagyják, amíg az igazgatóság az illető darabot műsoron tartja. Példa erre Molnár Ferenc »A vörös malom« c. darabja. (V. ö. Bedíszletezni. Decoratio.)

Diszítő. Azon színpadi munkás, aki a színpadmester utasítása szerint az előadáshoz szükséges díszleteket megfelelő helyre felállítja. Ezeket a díszleteket előbb a raktárból felhozzák a színházhoz, onnan a kéziraktárba viszik és (felvonás szerint) a színpadon elhelyezik. A díszítő reggel 8-tól déli 2 óráig és előadás előtt 1 órá-

val az előadás végéig tartozik dolgozni. Hetenkint egy szabadnapot élvez. Ha egy napon több előadás van, azért dupla fizetés jár. Régebben havi 40 korona volt a díszítő fizetése, mely 1920-ban már a havi 4000 K-át meghaladta. A díszítők többnyire az asztalos, lakatos és kárpitos szakmából kerülnek ki. Az esti előadásokban a díszítőket statisztálásra is fel szokták használni, mely munkáért külön díjazás jár. Nagy színházokban átlag 16 díszítőt foglalkoztatnak. A díszítőmunkások feje a színpadmester, ennek van egy helyettese. Minden négy munkás egy előmunkás rendelkezése alatt áll, kik jobb- és baloldali munkára vannak beosztva. A zsinórpádon (az előfüggöny és a lógó díszletek kezeléséhez) külön zsinórmunkások vannak alkalmazva, kik a zsinórmester utasításai szerint dolgoznak, de ők is a színpadmester fennhatósága alatt állanak. A színpadmester főnöke a díszletmester, aki átveszi a tervező utasításait és továbbítja a színpadmesternek. A díszítés felügyeletét a díszletmester (röviden: díszmester) végzi. A díszítő, hogy a munkáját szakszerűen elvégezhesse, ép úgy kap próbát, mint a színész. Átlag 6 próba alatt megismeri a munkáját és csak így lehetséges, hogy 5—8—10 perc alatt át tudják díszíteni a színpadot egy új felvonáshoz. A díszítők a »Magyarországi Famunkás-Szövetség budapesti színházak műszaki személyzetének szakosztálya«-hoz tartoznak. A szervezet 1910-ben alakult.

Diszlet (1) Kisfaludy Károly csinálta-szó, 1823-ból. »A viruló természet feleséges díszletében a lelket csendes imádásra gerjeszti.« (»Barátság és nagylelkűség« c. drámája V. felvonásából). (Magyar Nyelv, 1907. 6. szám, 269. oldal.) Bayer József feljegyzése szerint a D. szót megtalálta egy debreceni színlapon, 1832. szept. 8-iki kelettel. (Pest vm. levéltára). A »Hasznos Mulatságok« 1833. júl. 24-iki száma 55. oldalán a díszlet-szóra ékesítmény-t használ: »A' bűbajos jelenésekhez Telepi úr készíté az ékesítményeket.« A »Társalkodó« 1833.—76. száma szerint: *decoratio*. (L. o.).

Diszlet (2) a színpadi illuziókeltés legjelentősebb tényezője a színészi játék után.

D-nek nevezünk minden olyan könnyen mozgatható és cserélhető színpadi felszerelést, amely arra szolgál, hogy a pódium elveszítse semleges jellegét és valamely körülzárt helyszínné módosuljon a néző képzetében. Ezt a célt szolgálta a görög színpad állandó díszlete is, mely egy palota kapuzatát és előterét ábrázolta, de valódi cserélhető díszletté a római színpadon lett. A tér naturális illúzióját a barokk-színpad pompázatos építményein át a XIX. század derekán a meiningeni színpad közelítette meg leginkább s azt a díszítési elvet a mai körhorizont, a bonyolult világítás és a plasztikus díszletezés (l. o.) az illúzió teljességéig fokozta. De a modern színpadi művészetben a D-nek elmélyültebb jelentősége is van, mert ma már nemcsak a valóságos teret ábrázolja, sőt esetleg arra nem is törekszik, hanem a költői mű hangulatainak festői és architektonikus, tehát látható eszközökkel való hangsúlyozását tudja feladatának. Ehez képest a régi festett és a modern plasztikus naturalizmus helyett a különbözőképpen stilizált, esetleg csak hangsúlyos, elemeiben jelzett, lépcsőkkel és a mozgás tagoló egyéb elemekkel változatosan osztott, (konstruktívizmus, szimultanizmus stb.) a naturális képből teljesen elvonatkozott, a teret csupán tagoló díszlet jellemzi a színpadot s ennek a díszletnek anyaga a valódi szövetből, fából, vaskonstrukcióktól kezdve a vázlatosan festett vászonig és papirosig és a papírmáséból kasírozott plasztikáig mindenféle lehet. A modern díszlet megelevenítő lelke, mely ezt a dráma változásaiban azonos hangsúlyú változásokra, fejlődő és vibráló életre képesíti, a modern színpadi világítás. E nélkül a D. halott séma, ezzel pedig egy egészen különböző függönyre redukált D. is a mű hangulatának valóságos zenei kísérője lehet. A D. a modern színpadon nemcsak kerete, hanem kiegészítője a színész munkájának, mely azt változó képzettségeivel, fény- és árnyék- és színimpreszióival magyarázólag és mint a színes gesztushoz és hangsúlyhoz adott fokozás szolgálja. A modern díszlet lényege tehát nem a látványosság, nem az anyagi pompa, hanem a mű lelkének mentől lapidárisabb képzőművészeti kifejezése, mihez nem kell okvetlenül sok pénz, de annál több mű-

vészi átélés és lelemény. Ma a legszegényebb színház is produkálhat versenyképes színpadi képet és hathatósan segítheti a színész munkáját a rendező és a díszlettervező megértő művészetével.

(Márkus László)

Díszletek lángrobbanásának megakadályozását vegyi találmány teszi lehetővé. Ezt *Augusto Zamboni* bolognai születésű díszletfestő és tervező tanár találta fel. (Megh. 1904. nov. 7-én, *Milanóban.*)

Díszletezés. Az elmúlt időknek kezdetleges színpada, amely inkább egy emeltebb pódiumhoz hasonlított, nem követte meg a díszletezésnek azt az architektonikus és plasztikus formáját, mint amelyet a mai épített színpad (Guokkastenbühne) megkövetel. Az ilyen régi, úgynevezett pódiumszínpadnak teljesen megfelelt egy előfüggöny (cortina) az oldalfüggönyök (culissa). egy háttér-függöny és a felsőfüggöny (soffita). A XVI. század elején még egyáltalán nem ismerték a színpad bedíszletezését. Teljesen a nézőknek képzetére bízták a díszleteknek elgondolását. Shakespeare idejében egész egyszerűen egy felírással táblán jelezték, hogy ez vagy az a felvonás, vagy változás hol játszik, szabad vidéken-e, vagy erdőben, esetleg szobában. 1760-ik évben legelőször a német színpadok kezdték meg a színpad díszlet-beépítését. A Shakespeare-színpadoknak még előfüggönyük sem volt. Az előfüggönyöket is csak a német színpadokon kezdték legelőször alkalmazni. A német színpadok közül Lipcse járt elől a jó példával, mert már Lessingnek »Emilia Galotti«-ját és »Böles Náthán«-ját a híres és szép Neuberné, az első női principál (igazgató) díszletekkel játszotta. A díszletezésnek legelső akkori primitív formája volt a színpad eddig szabad terének befödése egy széles és nagy kárpittal. Később ezt a kárpítot pótolta a vászonfüggöny. A primitív oldalfüggönyök szintén vászonból készültek, ezek a színpad nagyságának megfelelő téglányalakú fakeretek voltak, amelyre ráfeszítették a vásznat és a helyzetnek megfelelőleg ráfestették a szobát, erdőt vagy lovastermet, ahogy azt az egyszerű praktikus megkövetelte. Rendesen egyszerre ráfestet-

tek mindent. A függönynek egyik oldalán volt ráfestve a szoba, esetleg egy ablak, a másik oldalán pompázott a zöld erdőnek egy lombos fája. Az erdő függőnye fel- és leereszthető volt. Ha az erdő függönyét felhúzták a magasba, akkor az erdő átváltozott falusi milióvé, vagy esetleg egy városrész varázslódott oda. A díszletnek hátsó függőnye is gyakorlatiasan volt megoldva, egyik oldalára festették a várost, vagy a falut, a másik oldalára a lovagteremnek a madártávlatos folytatását. A felsőfüggönyök helyettesítették a mai befödött plafondot, vagy jellemezték az erdő fainak sűrűségét, vagy az égnek horizontos kék színét. A XVIII. század közepén egy német díszletmester felfedezte a zsinórpadlást. A régi színpadokon mindig össze kellett csavarni a festett hát- és oldalfüggönyöket, ha a színpadon díszletváltás történt. A zsinórpadlás, amely a neve után is arra szolgált, hogy a hátsó- és oldalfüggönyöket zsinórra fűzve a magasba vonják, mert a zsinórpadlás térfogata olyan nagy volt és ugyanolyan terjedelmes, mint az alsó színpad. A zsinórpadlás tulajdonképpen megkönnyítette és meggyorsította a színpadnak változatos és előírt helyzetait. A XIX. századnak nagyon legyszerűsített díszletberendezése volt. Ilyen volt az ívelési (bogen) rendszer: a színpadnak oldalkerete egy körívszerű függöny, amely függöny jobbról-balra, vagyis a színpadon keresztül terjedt és könnyen volt kezelhető, mert ha a szín megkövetelte a változást, akkor az oldalfüggönyöket egyszerűen felhúzták a zsinórpadra és leeresztették a helyzetnek megfelelő másik függönyöket. Színtílyen gyorsan változtatták a hátsó függönyöket és a felső függönyöket is. A mai modern kor díszletezése már majdnem nélküli a hátsófüggönyt, az oldalfüggönyt, a felsőfüggönyt, mert a beépített akár vászon, akár plasztikus horizont pótolja azokat. A szobákat plasztikusan és reálisan beépítik. Az ajtókeretekben valódi kilincses ajtó van és valódi üveges ablak. A felső soffita helyét a szoba falaira ráeresztett plafond helyettesíti. Ha erdőt, vagy szabad vidéket, vagy falut, esetleg várost követel a színpad képe, akkor oldalt valódi plasztikus házakat építenek be, csak eset-

leg a városnak háttére marad a régi festett háttérfüggöny, természetesen most már olyan művésziesen megfestve, hogy tökéletes legyen a közönségnek az illúziója. A díszletezésnek ilyen rohamos fejlődését nagyban előmozdította a mozgófénykép-színházaknak teljesen reális és valódiasható díszlet-felépítése, amely azután a színpadra is áttelődött. Most már a színpadnak karonfogvást kell követnie a mozgófénykép színpad-továbbfejlődését és kikristályosodását. A színpadnak mintegy körképe ma már a mozgófénykép színpad reális produkciója. Amint eddig a színpad csak a sorok között sejtetett, azt a mai színpadnak plasztikusan és architektónikusan kell megoldania. Nálunk a Nemzeti Színház megnyitásánál már a német színpadok díszletrendszerével játszottak. De a későbbi díszletezésnek fejlődésében már nekünk is voltak eredeti felfedező díszlettervező embereink. (V. Ö. Díszlettervezés.)

(Somlár Zsigmond)

Díszletfestés. A színházak díszletfestése nem ötletszerűen történik, hanem alapos megbeszélés, tervezés és a szakértők hozzászólása alapján. Az ilyen megbeszélésnél jelen van a szerző, az igazgató, a rendező és a scenikus. A tervező elkészíti — természetesen kicsinyítve — a díszlet modelljét, amely teljesen hasonlít az elkészítendő díszlethez. Az ilyen kis modell alapján tervezik magát a nagy díszletet, ami után megkezdődik a díszlet megfestése, még pedig a következő módon. A műterem padlójára hatalmas vásznat feszítenek ki, hogy annak felülete a festésnél egyenletes maradjon. Ezután enyvezett hegyikréta alapozással kezdik meg a munkát, melynek megszáradása után egy hosszú zsinór segítségével megrajzolják a négyzetmétereket. Ezután jön a tulajdonképeni festés, aranyozással és figurális változásokkal befejezve. Ha az egész munka megszárad, a megfelelő részeket kivágják. Utána megkezdődik az asztalosok munkája, akik a vásznakat »felrámázzák«, azaz lécekre kifeszítik. Ez az eljárás magára a kulisszákra vonatkozik. A következő munka kiterjed az u. n. lógó díszletekre, úgy mint egész ív, fél ív, háttér, hátfal, mennyezet, soffita stb. Mindezek felső és alsó lécezt kapnak és azokat felsodorva szok-

ták beraktározni. A horizont megfestése nagy gondot igényel, mert ez egybefoglalja a színpad teljes látókörét és szükség esetén, hogy a panoráma artisztikusabb legyen, két oldalt pótló toldalékokat kap. Transzparenszeket is szoktak alkalmazni a színpadokon, melyek elkészítési módja abban áll, hogy a vászon egyes részeit a diszlettervező utasítása alapján kivágják és helyébe siffönt toldanak, ezt anilin festékkel befestik, feltéve, ha azon a helyen például ablaknak kell lennie, vagy esetleg tüzet kell rögtönözni, továbbá ha vízhullámozást akarnak bemutatni, stb. Előfordul az is, hogy a jelenés sötéttedést, illetve alkonyodást kíván, ekkor a transzparens szintén kitűnően felel meg rendeltetésének. Az erdőívek kivágásához még az a processzus is járul, hogy hátul u. n. cérnahálókot varrnak rá (gaze), melyek az ágakat és leveleket takarják. Ha pedig »levegő«-díszletről van szó, akkor sűrítést alkalmaznak, borsótűl és organtin felvarráásával. Ilyen módon, midőn már elkészültek a díszletek, azoknak hátfalára felírják, hogy melyik oldalon kell azokat használni. A színpadnak három része van ugyanis, jobb, bal és középső oldala. A M. Kir. Operaházban a jobb oldalt V. O. jelzéssel jelzik, ez a városi oldal, L. O. jelzés pedig azt jelenti, hogy az illető díszletet a bal oldalra (ligeti oldal) helyezik el.

(Schwarzer Géza)

Diszletmester. (Lásd: Diszmester.)

Diszletpróba az, amelyen a rendező megállapodik a szcenikussal a díszletekre nézve, ekkor a színeket, méreteket pontosan feljegyzik, a szcenikus átveszi a megbízást s rendszeren egy-két nap múlva már be is mutatja kicsiben a megfestendő új díszlet modelljét, amely pontosan ugyanolyan, mint amilyen az igazi díszlet lesz, csak a méretei aprók, — bábszínház nagyságúak. Amikor már készen vannak a díszletek, a rendező szcenáriuma szerint felállítják azokat és az észlelhető hibákon ott nyomban változtatást eszközölnek. A díszletpróbának gyakorlati haszna is van, amennyiben gyorsváltozásoknál a díszítő-munkások betanulják, hogy a gyors munkában mely oldalfal hova tartozik. (V. ö. Gyorsváltozás.)

Diszletraktár. A színház azon helyisége, ahol a díszletfelszereléseket tartják. Ez lehet közvetlen a színpad mögötti épületrészben, vagy a város valamely meszszebbeső területén. A raktárban felhalmozott díszletekről a díszletmester leltárt vezet és annak alapján könnyen eligazodik, hogy valamely kérdéses díszlet hol van elhelyezve. Nagyobb színházaknak több díszletraktáruk van.

Diszlettervezés. A XX. század elejétől kezdve a díszlettervezés, azaz jobban mondva a színpadi kép megtervezése egy új irányt követ, melyben szorosabban kapcsolódik magához a darabhoz, hogy ezáltal az előadásnak jóval lényegesebb, művészi szempontból is jelentősebb alkotórésze legyen. Míg azelőtt a díszlet a színpadon egy a darabmal többé-kevésbé összefüggő, a realizmus látszatát eredménytelenül kereső képet nyújtott, mely merev volt és élettelen, a jelen színpadi kép feladata az előadandó művek egyes mozzanatainak, hangulatának a fokozott kiemlése, aláhúzása. A színpadi kép mai művészetének nem az a célja, hogy a néző maga előtt egy minuciózusan megfestett interieur vagy tájat lásson, lógó vászonházakkal, gondosan kicsipkézett levelekkel a fákon, a perspektiva csalhatatlan szabályaival megszerkesztett architektúrákat ráfestett árnyékokkal, (amelyek természetesen mind csak a nézőtér egy bizonyos pontjáról helyesek) mely képekről első pillanattól kezdve látjuk és tudjuk, hogy nem valóság, hanem annak sokszor művészietlen, de mindenáron a valóság hitét kelteni akaró utánzata. A mai színpadtól megköveteljük, hogy az első perctől kezdve adja a darab levegőjét, hangulatát, ha csak egy-két jól odavetett vonallal is ó ebbe a hangulatba a nézőt is belevigye. De amint az előadandó mű hangulata is esetleg percről-percre változhat, úgy kell a képnek is vele változni egy-egy díszlet, azaz felvonás keretén belül, szóval a színpadi képnek élni kell a darabbal. (Itt persze nem a színpadi naplementéket vagy hajnaldásokat értem). Ezen célt fejlesztendő, a világítást és annak eszközeit formálták olyan tökélyre, hogy ez ma talán fontosabb alkotóeleme a színpadi képnek, mint maga a díszlet. A színpadi világítás se-

gítségével kiemelhetünk egyes szereplőket, csoportokat, sőt cselekményeket is, viszont a homály háttérébe is boríthatjuk a színpad megfelelő részét. Főleges megjegyzésem talán, hogy a világítás intenzitási és színskálájával s azoknak csoportosításával minő végtelen és kimeríthetetlen változatokat vihetünk bele egy- és ugyanazon díszlet keretébe. A hideg realizmus hangulatától a legfantasztikusabb, izzóbb káprázatig mindent kifejezhetünk vele és ilyenkor maga a díszlet mint médium szerepel, amelynek olyan életet adunk, amilyent akarunk. Ennél a díszletnél az a cél, hogy mentől kevesebb — de markáns eszközzel ábrázoljon, hogy ezáltal annál könnyebben alakuljon hozzá a darab menetéhez és annál kevésbé vonja magára a figyelmet oly dolgokkal, amelyek a darab szempontjából nem fontosak, sőt értelemzavarók. Minden főlegesen vonal és dísz, iparművészeti adalék csak merevíti a színpadi kép mozgási lehetőségeit és zavarja a célját. Mert képeknek kell lenni a mai színpadnak, de sokkal fokozottabb és művészibb értelemben, mint azelőtt, nem a régi merev, mozdulatlan formájában, amely értelmetlen túlhalmozottságában közelebb állt olykor az olajnyomatokhoz, mint a darab szelleméhez és amelyben a színészek megjelenése csak zavar, mert a vászonra festett realiztikus hatásra törekvő plasztikának, árnyékoknak hazugságát jobban kiélezi, hanem legyen kép, amelynek szépsége kifejező voltában rejlik, ahol a vonalak és színek élnek, amely illusztrációja a darab minden mozzanatának, s amely képben a hangsúly nem a háttérben, hanem az előadáson és a szereplőkön van. A mai színpad ezért kerül a sík színpadot is, mert ezen a szereplők, a nézők szempontjából nézve csak egy vízszintes vonalban mozoghatnak. Lépcsőkkel, emelvényekkel tagolja a színpadot magasságában is, ami által nagyszerű mozgási és csoportosítási lehetőségeket kapunk egy harmadik dimenzióban, a színpadi kép eddig kihasználatlan részében is. Ezeknek a díszleteknek a megtervezésénél azonban tekintettel kell lenni a darab menetére is, mert míg néhány fárasztó műnél üdvös egy-két hosszabb pihenés a nézők számára, úgy feltétlenül megölheti az előadást, ha egy darab lázas tem-

póját mindúntalan hosszabb szünetek szakítják meg a lépcsők és emelvények összeállításai miatt. Ezért kell a díszlettervezőnek a nivókülönbségeket úgy elhelyezni, hogy ha nem is az egész előadás, de legalább egy-két felvonás alatt változatlanul állhasson az emelvény és lépcsőrendszer s csak néhány díszletrészlet vagy lépcső kicserélésével változtassa meg a képet. Már most, hogy a tervező egy drámai mű képeinek a megkomponálásánál milyen módon akarja magát kifejezni, impresszionista vagy expresszionista, vagy pláne konstruktív színpadot akar, milyen színeket rak a palettájára, milyen vonalakkal adja meg a kép ritmusát, ez az ő egyéniségén és a rendező intencióián kívül a darab, a mű karakteréből fakad elsősorban. Még határozottabb irányba tereli a művész fantáziáját egy zenés darab. Mondanom sem kell, hogy mennyire másnak kell lenni egy képnek, melyet egy Mozart-operához rajzolunk, mint annak, amely egy Wagner, vagy Puccini művéhez készül, bár a szövegben előírt helyzet lehetne ugyanaz. De még pusztán drámai daraboknál is milyen más eszközökkel kell megcsinálni egy Shakespeari erdőt, mint egy — népszínművét. Olykor a realizmus aláhúzása a követelmény s ilyenkor minden stilizálás, modorosság bántó és oda nem való, míg legtöbbször végzetes egy előadásra, ha a díszletek realizmusból fakadó képzeletihánya megköt minden fantáziát. A realizmusról lévén szó, nem szabad azonban a tervezőnek figyelmen kívül hagyni némely színpadi realitást, vagyis inkább színpadtechnikai korlátozást, mert például végzetes baj volna oda helyezettetni egy jelenetet vagy csak egy hangsúlyozott motívumot, ablakot, ajtót, erkélyt, ahol az nem látszik a nézőtér minden üléséről, minden páholyából és nagy hiba egy színpadot, ahol bár a szöveg intimitást kívánna, de nagy személyzet mozog, esetleg szűkre tervezni, miáltal az előadás állandó akadályokba ütközik. A másik korlát, amelyen a díszlettervező nem teheti túl magát, a kiviteli lehetőség úgy az anyagi, mint az elhelyezési szempontból. Sajnos igen sok dekoratív hatásnál meg kell gondolni, hogy ez és amaz alkotórészének fontossága megéri-e azt az összeget, melyet megcsináltatása, kivitele kép-

visel, vagy ha ez nem is szabna határt a képzeletnek, feltétlenül szem előtt kell tartanunk, hogy az illető díszletet egyáltalában szét lehet-e majd szedni és elraktározni előadásunkint, mert hiszen egy díszletnek nem állandó helye a színpad és fölülte nehéz volna néhány pasztikus felépített boltív vagy kupola elhelyezése a színpadon kívül. Nem utolsó helyen kellett volna megemlítenem azt sem, hogy most, amidőn a színművészetnél olyan szoros együttműködésre törekszünk és abszolút egységes produkció a cél, ennek a nagy összjátéknak a feje és művészi elgondolója a rendező és így a díszlettervezőnek is hozzá kell alkalmazkodnia képeinek elgondolásánál, mert ne felejtjük el, hogy még mindig elviselhetőbb egy előadás díszletek nélkül, mint magában véve tökéletes, a darab hangulatának is némileg megfelelő, de a játék és előadás stílusától merőben különböző díszletek között, melyek csirájában elfojtják a mű előadásának a kibontakozását.

(*ifj. Oláh Gusztáv*)

Díszlettervező. A közönség igényeinek kielégítésére jó ideje már, hogy a színházak a legmesszebbre menő áldozatot hozták meg egy-egy új darab kiállítása tekintetében, aminek természetes következménye, hogy a díszlettervezők igen fontos munkatársaivá, sőt elsőrendű művészeivé váltak a színházaknak. Ismertebb díszlettervezők: *Márkus László* (Operaház), *Málnai Béla*, *Gara Zoltán* és *Veres Pál* (Vígsház), *Básty István* (Magyar Színház), *Baja Benedek*, *Pán József*, *ifj. Oláh Gusztáv*, *Kürthy György*, *Vincze Márton* stb.

Díszmester, azon színpadi munkás, aki a díszítők felett rendelkezik. Ő felelős a díszletek pontos beállításáért, jókarbantartásáért. Más neve: színpadmester.

Dittmann Kelemen, pesti képfaragó készítette 1837-ben a Nemzeti Színház karosgyertyatartóit.

Ditrichstein Leó, amerikai színész, Temesvárott született, de már apja is amerikai volt; mint egykori negyvennyolcas honvéd Kossuthtal ment ki Amerikába.

Az emigráns azután hazajött, itt nősült meg és itt született a fia, aki mint gyermek került újból kivándorló apjával Amerikába. Bár iskoláit odakinn végezte, Ditrichstein Leó kitűnően beszél magyarul ma is és a newyorki magyar színtársulat színházában gyakran vendégszerepel honfitársai nagy örömeire és büszkeségére. Nálunk színre került darabja: »A nagy bariton«. (Belvárosi Színház, 1923. nov. 10.).

Ditrói Ilona, színésznő, sz. 1909. jún. 14-én, *Cegléden*. Színpályára lépett 1928. szept. 1-én.

Ditrói Mór, a Vígsház alapító igazgatója, az Országos Színészegyesület örökös díszelnöke, sz. 1851. okt. 5-én, *Kolozsvárott*, ahol atyja kereskedő, építési vállalkozó volt, majd a híres Nemzeti Szálloda bérletje. Édesanyja ditrói Puskás Mária, székely nemes családból származott. Jótékonyágáért közbecsülésben állott. *Mór*, a négy gyermek között a legfiatalabb, Kolozsvárt és Bécsben végezte iskoláit, majd Pesten a színképezde és a tudományegyetem bölcsészeti karának hallgatója lett. Még mint színésznövendék föllépett a kolozsvári Nemzeti Színházban, *Prevost-nak* »*Marcel*« c. kétfelvonásos dramolettjében, (1874. ápr. 9-én) és *Czakó Zsigmond* »*Kalmár és tengerész*«-ében, *Arthur* szerepében. A két föllépésről a »*Magyar Polgár*« így ír: »Általában a két föllépés arról tanuskodott, hogy belőle, — ha nem lép elbizakodottsággal a pályára, — művelt, értelmes színész lehet. Ezt óhajtjuk is, mert valóban a sok léha szárnypróbálgató között szükség van komoly gondolkodású és törekvő színészekre.« 1874—1878-ig Kolozsvárt működik, azután Aradon, Kassán, Debrecenben, Szegeden, Sopronban szerepel, mint színész és rendező. Főbb szerepei: *Bánk bán*, *Mercutio* (*Romeo és Julia*), *Sertorius* (*Delila*), *Moór Károly* (*Haramiák*), *Knabe Farkas Jeremiás* (*A miniszter előszobája*), *Csorba Márton* (*Sárga csikó*), *Mosolygó* (*Proletárok*), *Mephisto* (*Faust*) stb. 1881-ben a Népszínházhoz szerződött a Ditrói-párt *Evva Lajos* 1885-ben a konzorciumi alapon működő »*Thália Színészszövetkezet*«-nél vezette a művészeti ügyeket, Szabad-

kán. 1887-ben Nagy Bölönyi József intendáns Kolozsvárra Ditróit hívta meg igazgatónak. Itt kilenc éven át működött mint a színház bérli igazgatója, állami szubvencióval. 1891-ben »Magyar ciklus«-t rendezett, — 48 napon át, midőn 58 előadásban 42 magyar író és zeneszerző 56 darabját adatta elő: 9 tragédiát, 6 színművet, 14 vígjátékot, 18 népszínművet, 6 operettet. Ez a magyar ciklus január hó 1-én kezdődött Ditrói Mór »Szeresd a hazát« c. verses színdarabjával (1 felv.), és febr. 11-én fejeződött be a »Szigetvári vértanúk« első felvonásával, gr. Zichy Gézának »Temetés külföldön« c. költeményével, melyet Ditróiné E. Mari adott elő és melyhez a kísérő zenét Serly Lajos írta. Színre került még Bartha Miklós 1 felv. alkalmi darabja: »A fogadás«. Végül a »Névtelen hősök«, dalmű nyitánya Erkel Ferentől és Hegedüs István verses epilógusa, »A függöny legördült címmel. Záróképal a színház egész személyzete a közönséggel együtt a »Szózat«-ot énekelte. A befejező előadás teljes műsorát ideiktattuk, mert a magyar ciklust színészettörténelmi eseménynek tekintjük. 1894—95-ben Shakespeare-ciklust rendezett, Shakespeare 17 színdarabját hozta színre. 1895. január havában Párizsban, Londonban, Berlinben tett tanulmányútát. — Kolozsvári igazgatása alatt az előbb hanyatlásnak indult színháznak lendületet adott. Kereste, felfedezte az igazi tehetségeket, azokat a maga módja szerint oktatta, nevelte a hazai színészettnek. A Nemzeti Színház és a Vígszínház több jeles színésze Ditrói keze alatt nevelkedett nagygyá. 1896-ban igazgatónak hívták meg a megnyiló Vígszínházhoz. Jórészt vidéki színészekből állította össze az egész társulatot. Itt fejlődött és bontotta szárnyát Hegedüs Gyula, Góth Sándor, Fenyvesi Emil, Gál Gyula, Szerémy Zoltán, Beregi Oszkár, Dely Emma, Varsányi Irén, Haraszthy Hermin. Itt ismerte meg a budapesti közönség Hunyady Margitot, Nikó Linát, Szathmáry Árpádot. A színészet történetében külön korszakot jelent Ditrói céltudatos, áldásos működése. A tehetségek felkarolója volt ő. 1902. jan. 1-én az »Ocskay brigadéros« 100-ik előadásával egy 100 előadásból álló magyar ciklust kezdett, melyet 1902. márc. 25-én fejezett be. Színre

került: Ocskay brigadéros (Herczeg Ferenc), Rontó Pál (Follinusz Aurél), A képviselő úr (Guthi Soma), A dada (Bródy Sándor), Gyurkovics lányok (Herczeg Ferenc), Régi világ (Hunyady Margit), Balatoni rege (Herczeg Ferenc), Szalmaláng 1 felv. (Vizváry Mariska), Házi orvos 1 felv. (Hegedüs Gyula), Az erősebb 1 felv. (Géczy István), Kurucz Feja Dávid (Fényes Samu), A feleség (Bartha Miklós) c. darab. Ditrói hervadhatatlan érdemeket szerzett a Vígszínház fellendítésében. A modern magyar színpadi játéktípusnak kialakulása szintén az ő műve. Az Országos Színészegyesületnek 20 éven át volt ügyvezető alelnöke, majd elnöke. Az egyesület ügyei körül való önzetlen buzgólkodását szintén megörökíti a magyar színészet ujjabkori történetírója. A színműirodalom terén is működött. Fordításai: »René király leánya« (Hertz Henrik lyrai drámája 2 felv.), »Fabricius úr leánya« Adolf Wilbrant, 4 felv.), »Szerelmes aszszony« (Amoureuse, Porto Riche). (Első előadása 1897. febr. 9. a Vígszínházban). Írt egy magánjelenetet a »Jegygyűrű« és egy látványos gyermekmesét »Karácsonyfa, vagy a Vasorrú Borka« címen. Társ-szerzője Eötvös Károly Lajos, kivel együtt írta: »A csángók« c. népszínművét is. 1917-ben nyugdíjba vonult. 1924-ben ülte meg a Vígszínházban 50 éves jubileumát egy matiné keretében. A Renaissance Színház épületében 1926-ban trafikot nyitott. Emlékiratait »Komédiások« c. alatt 1929-ben adta ki. Neje: *Eibenschütz Mari*, színésznő, sz. 1856. aug. 8-án, *Szekszárdon*. Atyja: *Eibenschütz Erdődi József*, Milánóból származott Magyarországra. E. Mari színésztehetsége korán megnyilvánult. Tizenhárom éves korában mint műkedvelő fellépett Stuart Mária szerepében; a III-ik felvonás kerti jelenetében olyan sikert aratott, hogy ennek hatása alatt a Szekszárdi Nőegylet a jelenlévő Ujházi Ede tanácsára a színiképezdébe küldte őt és saját költségén képezte ki. 1874. május 22-én fellépett a kolozsvári Nemzeti Színházban, az »Ármány és szerelem« Lujza szerepében. A »Magyar Polgár« ekkor így ír róla: »Kedves, megnyerő alak, minden affektáció nélkül, ki tehetség tekintetében nem akar többnek látszani, mint amennyit ér. Hangja rokonszenves, tele

bensőséggel, mozdulatai keresetlenek, fel-fogása gondolkodásra mutat.« — 1875. jún. 21-én vendégszerepelt Budapesten, a Nemzeti Színházban, ugyancsak az »Ármány és szerelem«-ben, jún. 25-én Dóczy »Csók«-jában, Maritta szerepében. — Eibenschütz Mari az eddig élt magyar színésznők egyik legkiválóbbja. A vidéki és budapesti kritika egyöntetűen megállapította, hogy játéktípusa nemesen egyszerű, közvetlen, igaz, — hogy ő nem játsza, hanem teljesen átéli szerepét. 1883-ban a Budai Színkörben aranykoszorúval ajándékozta meg a főváros közönsége. Főbb szerepei: Julia, Melinda, Desdemona, Jolantha (René király leánya), Rózi (Cigány), Boriska (Falu rossza), Noémi (Aranyember), Maritta (Csók), Toinette (Képzelt beteg), Puck (Szentivánéji álom), Irma (Falusiak) stb. Irodalmilag is működött: »Az árnyék«, költői beszély (Fővárosi Lapok, 1875. 141. szám), »Gyula és Györgyike«, vígj. 1 felv. Először 1878. márc. 30-án Kolozsvárt. »Sírvirág«, (elégia, Kolozsvár). Több költeménye jelent meg az »Ország-Világ«-ban és »A Hét«-ben. — Gyermekai: ifj. *Ditrói Mór*, színész, sz. 1879. márc. 17-én, *Aradon*. Előbb huszártiszt, 1908. aug. 24-én Kolozsvárt lépett színpadra az »Ocskay brigadéros«-ban, 1910. április hó 10-én mint aradi színész a Vígszínházhoz szerződött. — *Ditrói József*, színész, sz. 1888. november 25-én, *Kolozsvárott*. Színipályára lépett 1908-ban. 1910-ben a Nemzeti Színházhoz szerződött. Több verse jelent meg vidéki és fővárosi hírlapokban.

Dittman Gyula, színházi karmester, sz. 1850-ben. A pályán 38 évig működött, melyből 25 évet Krecsányi Ignácnál töltött elismeréssel. Megh. 1904. február 14-én, *Temesvárott*.

Diva. Annyi, mint istennő, a színházi nyelvben ünnepezt színésznő.

Divéky Imre, színész, volt a múlt század elején. 1807-ben Erdélyben játszik, ahol a báró Wesselényi Miklós pártfogása alatt álló társaság perceptorja. 1809-ben Pesten találjuk, a Hacker-szálában játszik, Vida László intendánssága alatt. Miután Pesten egy alkalommal szerepébe belesült,

lemondott a pályáról. (Szerepe szerint ezt kellett volna mondania: »Egy ősz öreget leltünk a tömlőc fenekén, Rüdiger oda vettetett.« De nem tudta elmondani, ötlöthetolt, a közönség jókat kacagott. Erre D. otthagya a színpadot, levetkezett s végleg lemondott a pályáról.) Neje: szintén színésznő volt. Fordított két színdarabot. Az egyik »Két gránátos«, vígj. 3 felv. Sounleitner után. Bem. Pesten, 1811. ápr. 28-án. »Burgundi gróf«, színjáték 4 felv. Kotzebue után. Bem. 1839. jan. 23-án, Pesten.

Dobay Erzs (Tóvölgyi Béláné), színésznő, sz. 1852-ben, *Nagykőrösön*. Színpadra lépett 1874-ben, Balogh Györgynél.

Dobay Hella, színésznő, sz. 1895-ben, *Budapesten*. Színpadra lépett: 1921-ben.

Dobay Sándor, ev. ref. lyceumi tanár, sz. 1853. nov. 10-én, *Aradon*. Középiskoláit Máramaroszigeten végezte és 1872-től Pesten járt a műegyetemre. 1874-ben tanár volt a Dúshegyi-féle reálgimnáziumban. Már tanuló korában verselgetett. — Színdarabja: »Poste restante«. Előadták Máramaroszigeten, Kassán és Budán. »Búzáné familiája«. Előadták: Máramaroszigeten.

Dobi (Dobacsek) Ferenc, színész, a Magyar Színház tagja, sz. 1880. április 29-én, *Ujvidéken*, ahol gimnáziumba járt. A színészakadémiát jelesen elvégezve, előbb a Thália tagja volt, majd tehetsége magasröptű szárnyait Makó Lajos szegedi színigazgatónál bontogatta. Innen Beóthy László a Magyar Színházhoz szerződtette, ahol mint epizódista mindig érdeklődést keltett. 1915-ben részt vett a szerbiai hadjáratban, ahol fogságba került és sok szenvedés után 1916. márc. havában az olasz Asinaro-szigeten (hadifogságban) éhtifusznak esett áldozatul.

Dobi László, színész, sz. 1898. okt. 5-én, *Miskolcon*. Színpadra lépett 1924. júl. 1-én.

Dobi Mária, színésznő, sz. 1905. aug. 1-én, *Laskón* (Baranyam.). Színpadra lépett 1925. aug. havában.

Dobó Antal, színész, sz. 1883. aug. 23-án, *Erzsébetváros*on. Színpadra lépett 1902. júl. havában. 1913. jan. havában visszavonult a színpadtól.

Dobó Imre, színész, sz. 1896. ápr. 10-én, *Szegeden*. Színpadra lépett 1915. nov. havában.

Dobó István, színész, sz. 1859-ben, *Szegeden*, megh. 1890. aug. 30-án, *Budapest*en. Színpadra lépett 1884. okt. 3-án, a Népszínháznál.

Dobó Katalin, színésznő, sz. 1888. okt. 23-án. Színpadra lépett 1911. jún. havában.

Dobó Sándor, (családi nevén: *Scheiber*), színigazgató, sz. 1855. szept. 1-én, *Csabrendeken* (Zala vm.), megh. 1923. dec. 5-én, *Győrött*. Atyja — ki vagyonos ember volt, gondos nevelésben részesítette. Iskoláit Szombathelyen végezte. 1873-ban érettségizett, 1875–76-ban mint önkéntes katonai szolgálatot teljesített. 1878-ban részt vett Bosznia okkupációjában és az 1878. szept. 7.—15. és 18-án lefolyt bihácsi ütközet után a II. oszt. ezüst vitézségi éremmel díszítették fel. Miután iskolai éve alatt kitünő szavaló volt, atyja halála után, 1879-ben, színésszé lett Kecskeméten, Lászy Vilmosnál, ahol mint kardalos és titkár működött. Második igazgatója Nyéki János, kinél (Erdélyben) már elsőrendű szerepkört töltött be. 1882. október 1-én társigazgató lesz Sággy Zsigmonddal Eperjesen, majd Zomborban folytatja működését. 1883. októberben feloszlott a társulat; ekkor Pesti Ihász Lajoshoz szerződött buffo-komikusnak, azután két év múlva Báródy Károlyhoz ment. 1887. telén Nagy Vince tagja, 1889-ben Somogyi Károlyhoz szerződik Győr—Sopronba, ahol egy évig működik. Ekkor Pesti Ihász Lajossal társult és 3 évre kibérelték a kecskeméti színházat. 1894. év tavaszán önálló színigazgató lesz. Játszik Besztercebányán, Nyíregyházán, Székesfehérváron, Sopronban és Győrött. 1901-ben titkár lesz Komjáthy Jánosnál. 1907. ápr. 28-án elbúcsúzik a színpadtól, Győrött, műkedvelői előadás keretében. 1905-ben nyugalomba vonult. Éveken át tagja volt a Színészegyesület tanácsának. Később

Győrött waggongyári tisztviselő lett. 1913-ban törvényhatósági bizottsági taggá választottak meg. Neje: *Rottenberg Matild*, színésznő, sz. 1866. márc. 25-én, *Sátoraljaujhelyen*, 1873-ban szülei kolera-járványnak lettek az áldozatai, mire Nyíregyházi Vilmos színész vette pártfogásába. Amidőn Dobó Sándor neje lett, (1881. okt. 18.) keveset szerepelt és nemsokára vissza is vonult a színpadtól. Leányuk: *Sári*, sz. 1883. jan. 23-án. Színésznő lett 1907-ben.

Dobocsányi Gyula, színész, sz. 1852. febr. 29-én, *Pesten*, megh. 1892. márc. 3-án, u. o. 1870. márc. 5-én lépett színpadra, Balogh Alajosnál, mint komikus. Egy időben a budai és pesti Népszínház kedvelt tagja. 1880. máj. havában a Nemzeti Színház sűgónak szerződött. Huszonhárom évig működött a pályán. Mint a Horváth-féle szinkör tagja hunyt el.

Dobokay Antal, színész, sz. 1896. júl. 14-én, *Bárcán*, (Abauj-Tornam.). Színpadra lépett 1921. júl. havában.

Dobos Anna, színésznő, sz. 1907-ben, *Sátoraljaujhelyen*. Színpadra lépett 1928. jan. 1-én. Jelenleg a Fővárosi Operett Színház tagja.

Dobos Ferenc, színész, sz. 1894. nov. 3-án, *Cegléden*. Színpadra lépett 1928. szept. 1-én.

Dobos Gyuláné Szőke Gizella, színésznő, sz. 1882. ápr. 4-én, *Szegeden*. Színpadra lépett 1901. virágvasárnapján, Krecsányi Ignácnál. 1926. okt. 1-én Pécssett házasságra lépett Dobos Gyula színésszel.

Dobos László, színész, sz. 1891. febr. 16-án, *Zomborban*. Színpadra lépett 1912. febr. havában.

Dobos Margit, színésznő, sz. 1887. márc. 17-én, *Budapest*en. Színpadra lépett 1909-ben, a Magyar Színházban. 1913-ban visszavonult.

Dobos Nándor, színész, sz. 1876. febr. 18-án, *Munkács*on. Színpadra lépett 1894. márc. 21-én, Dobó Sándornál. 1925. jan. 1-én nyugalomba ment. Neje *Pethő Stefá-*

nia, színésznő, sz. 1880. dec. 4-én, *Buda-pesten*. Színpadra lépett 1903. jan. 1-én. Nyugalomba vonult: 1925. jan. 1.

Dobos Teréz, színésznő, sz. 1871-ben, *Mezőtúron*. Színpadra lépett 1894. okt. 2-án, Füredi Károlynál.

Dobosi Ármin, színész, sz. 1880. dec. 16-án, *Hódmezővásárhelyen*. Színpadra lépett 1911. jún. havában.

Dobosi Szabó Katalin, színésznő, sz. 1886. ápr. havában, *Debrecenben*. Színpadra lépett 1913. júl. havában.

Dobosy István, színügybarát *Makón*. Az ott megfordult színészeket mindenkor magyaros szíveséggel fogadta házában. Ahol csak lehetett, tőle telhetőleg szívesen segített a színészek bajain. Megh. 1880. szept. havában.

Dobozy Bertalan, nemes származású színész. Előkelő földbirtokos szülei voltak. Sárospatakon a kollégiumban tanult. 1846. tavaszán Láng Ádám társulatánál Miskolcon működött, azután Pozsonyi Alajoshoz szerződött Erdélybe, onnan Bács Károlyhoz, (hol azon időben Kántorné mint pénztárosnő volt alkalmazva). 1848-ban Kilenyi Dávidnál működött Kolozsvárott, ekkor besorozták nemzetőrnek. A Bach-korszakban Pósa Mihály társulatánál találjuk, Tordán, Déván, Fogarason, — majd Egerbe megy, mindenütt bujdosnia kellett. Megh. az 50-es években *Egerben*. Neje: *Szilágyi Julianna*. Leánya: *Dobozy Lina*, színésznő. (Lásd: Sipos Károlyné.)

Dobrazanszky Olga, karénekesnő, 1886. aug. 1-től 1888. jún. 30-ig volt a M. Kir. Operaház tagja.

Dobronyi Ödön, színműíró. Színműve: »Találka a tébolydában.« Eredeti boh. 4 felv. Bem. 1910. júl. 5. Komáromban.

Dobrossy István, ügyvéd és gyorsíró, 1837-ben jurátus volt, 1838-ban Pestre ment felesküdni patvaristának. 1843-ban Pozsonyban az Országgyűlési Tudósításokba dolgozott és Kossuthnak kedveltje volt. A szabadságharc után Mezőkeresz-

tesre vonult, ahol 1854-ben meghalt. — Szindarabjai: »Nemes és polgár«, vj. 5 felv. Scribe után ford. Buda. 1842. »A selyemárús«, vj. 5 felv. Scribe után ford. Bem. 1841. szept. 20. Nemzeti Színház. »Coriolan«, Shakespeare után ford. Egressy Gáborral. Bem. 1842. jan. 25. Pest. Nemzeti Színház. »Hogyan kell összeesküdni?« vj. 5 felv. Scribe után. — 1845-ben az »Életképek«-ben Sebeshelyi Gábor név alatt kritikát írt Katona »Bánk bán«-járól.

Dobrovits Márta, színésznő, sz. 1899-ben, *Eszéken*. Tánc tanulmányait Nirschy Emiliánál végezte és csakhamar a Városi Színház tagja lett. Itt a színre került operettek primaballerinai szerepeit játszotta, majd a Blaha Lujza Színház tagja lett, ahonnan ismét a Városi Színházhoz szerződött, mint primaballerina.

Dobrovsky Ernest, majna-frankfurti dalszínész, 1837. dec. 12-én fellépett a pesti német színházban, mint Sever. Ekkor a »Honművész« bírálata így szólt: »E fiatal művész kedvező színi termettel, gyenge ugyan, de igen hajlékony, kellemes, csengő magas hanggal s jó játszásmóddal bir, mellyel igen szerencsésen tudja párosítani hangjának gyengébb oldalait is.« 1838. jan. 8-án fellépett a Nemzeti Színházban »A két özvegy« és »A gyámság« darabok felvonásközei között, midőn két dalt énekelt; *Almaviva* magándalát (»Szevillai borbély«) magyarul énekelté.

Dobsa Lajos, (rottoresti), ügyvéd, földbirtokos, színműíró, a Kisfaludy Társaság tagja, a nagyváradi Szigligeti-Társaság tiszteletbeli tagja, sz. 1824. okt. 6-án, *Makón*, megh. 1902. júl. 9-én, *Kosgyánban*, Biharmegyében. 1839-ig házi nevelésben részesült, felsőbb iskoláit és a jogot 1842-ben Debrecenben végezte. 1843-ban tb. aljegyző volt, 1844-ben ügyvéd. Már tizenegy éves korában rendezett tanulótársaisal színelőadásokat, melyekhez a színműveket ő maga írta. Debrecenben diákkorában az ottani színházban egy vígjátéki előadást is rendezett, hasonlókat rendezett Pozsonyban, jurátustársaisal, sőt mint műkedvelő egy ízben 1844. dec. 14-én fellépett a Nemzeti Színházban, a »Két pisztoly«-ban, miről így ír a »Pesti

Divatlap»: »Bebizonyítá ő, miként tehetsége, hivatása van a színi pályához. Már most is tisztábban, szabatosabban mozog s az érzelmeket nagyobb valóságossággal fejezi ki, mint némely úgynevezett gyakorlott színész.« 1845. febr. 1-én »Legjobb az egyenes út« Krumm Illés szerepében, utána »Garrick Bristolban« c. darabban Garrick főszerepében is fellépett. Ekkor kötött ismeretséget Petőfivel, kivel sokáig együtt lakott. Egy nyarat Debrecenben, egy telet Győrben, mint színész töltött, 1846-ban ismét Pestre jött, hol a »Falura kell mennie« című vígjátékban, mint Drank F. tapsokat aratott. azonban mivel szerződötése nem sikerült, a több ízben tapasztalt mellőztetés sok időre lehangolta kedélyét. Megvált a színésztől és külföldre utazott, hogy ismereteit mélyítse. 1848. derekán tért vissza az országba és ez év vége felé hadszervező kormánybiztossá nevezték ki. 1850. május 22-én kerülvén színre a Nemzeti Színházban az »Öcsém, házasodjál« c. vígjátéka, ő rá fordította a rendőrség a figyelmét és elfogatván: az új épületbe elzárták, hol 6 hónapot töltött. 1875-ben Kosgyánban telepedett meg családjával. Irt érdekes színészeti cikkeket, következő címekkel: »A nemzeti színház ügyében«. »Egy ifjú színész naplójából«, továbbá költeményeket a »Játékszíni Emlékkönyv«-be, Győr, 1845. Színművei: »Március 15-e.« vj. 4 felv. (1848. dec. 18.), »Marquis Brumon, dráma 5 felv. előjattékkal (1850. okt. 1.), »Világismeret«, társad. vj. dalokkal és tánccal, 1850. nov. 30. Zen.: Egressy Bénitől. »Guttenberg«, dr. 3 szakaszban, előjattékkal, 1852. márc. 8-án, új betanulással 1865. szept. 13. »IV. László«, trag. 5 felv. 1856. márc. 29. »Egy nő, kinek elvei vannak«, vj. 2 felv. 1856. aug. 13. Versbe szedve 1861. máj. 6. »Károly ur bogara«, vj. 2 felv. 1857. nov. 23. »V. László király«, trag. 5 felv. 1858. márc. 16. »Egy bukás sikere«, vj. 3 felv. 1858. dec. 2. »Besztercei gróf vagy Hunyady László halála«, trag. 5 felv. 1861. jan. 3. »I. István király«, trag. 5 felv. 1861. dec. 14-én adták a budai Népszínházban és 1890. aug. 20-án a Nemzeti Színházban. Felújították 1920. febr. 21-én. »Vígjáték-tárgy«, vj. 3 felv. 1891. dec. 11-én került színre a Nemzeti Színházban. (1861-ben

100 arannyal jutalmazták.) »Bűn bünt követ el«, dráma 1862. márc. 31. az Akad. Karátsonyi-féle 100 arany jutalmát nyerte, más címe: »Divatházasság«, megjelent Lisznai Divat-albumában, 1863-ban. »Sátán«, népsz. »Attila és Ildikó«, trag. »Szerelem«, szmü 4 felv. 1883. »Aba Sámuel«, trag. 5 felv. 1895. »Tanulmány Attila és Ildikó c. tragédiához« c. műve 1895-ben Budapesten jelent meg. Utolsó műve: »Ildikó«, dráma, 1901-ben könyvalakban jelent meg.

Dobzsevits Pál, színész, sz. 1898. dec. 28-án, *Rákospalotán*. Színpadra lépett 1923. aug. havában.

Dóczy Emma, színésznő, sz. 1899-ben, *Zentán*. Színpadra lépett 1914-ben.

Dóczy Endre, színész, sz. 1862-ben, *Ajkán*, (Veszprémm.), színpadra lépett 1881-ben, Jakabffy Gábornál.

Dóczy József, népdalszerző, sz. 1863. máj. 11-én, *Miskolcon*, megh. öngyilkosság folytán, 1913. júl. 1-én. Jogot végzett Debrecenben és Budapesten, majd pénzügyigazgatósági tisztviselő lett Debrecenben, Temesvárott és Nagykárolyban. Színdarabjai: »Kurucvilág«, operett. 1898. Debrecen. »Liliom Klári«, népsz. Temesvár, 1901. »A rozsályi malom« c. 100 arannyal jutalmazott népsz. zenéjét is részben ő írta. (Szövege: *Kacziány Gézáttól*. Bem. 1902. apr. 12. Népszínház). Ismertebb dalai: »Felednélek, felednélek, de nem tudlak feledni«, »Nádfedeles kis házikóm«, »Panaszkodik a furulyám nótája«, »Daru-madár útnak indul« stb. Ő írta a »Mandulafa« c. dalt is, mely Fedák Sári híres betétje volt (1923.) az »Antónia« c. Víg-színházi darabban.

Dóczy Lajos, (németkeresztúri báró), színműíró, műfordító és publicista, külügymiszteri osztályfőnök, sz. 1845. nov. 29-én, *Sopronban*, megh. 1919. aug. 17-én, *Budapesten*. Atyja Dux Mór bőrkereskedő volt, később Németkeresztúrra költözött. hol fia elemi iskoláit végezte, Nagykanizsán pedig a kereskedelmit. »Az utolsó próféta« c. színművét 1868-ban adták elő Molnár György budai Népszínházában.

melyben Jeruzsálem pusztulását festi. E művét nagy tetszéssel fogadták. 1871-ben elnyerte a »Csók« (L. o.) c. vígjátékával a Teleky-díjat, mely azóta állandóan műsoron van a Nemzeti Színházban és külföldi színpadokon is sűrűn adták. 1915. december 18-án a Petőfi Társaság dísztagjává választotta. 1883-ban írta az »Utolsó szerelem« c. tört. vj.-ot, mely 1884. jan. 11-én került színre a Nemzeti Színházban. Felújították: 1915. márc. 20-án. »Széchy Mária«, tört. dráma. Bem. 1886. máj. 16. U. o. Felújították: 1912. máj. 27-én. Egyéb műve: »Vegyes párok«, szmú 3 felv. 1889. U. o. »Vera grófné«, szomoruj. 3 felv. 1891. U. o. »Ellinor királyleány«, vj. 1896-ban Teleky-díjat nyert. Bem. 1897. márc. 19-én. U. o. Lefordította Goethe »Faust«-ját, 1872-ben és a »Wallenstein trilógiáját« a Nemzeti Színház számára. Bem. 1904. dec. 29-én. Felújították: 1910. jún. 15-én. Irt egy operát »Pázmán lovag« címen Strauss János számára és lefordította Goldmark három operaszövegét, továbbá: Schaufen »Sakk a királynőnek« c. vígjátékát.

Dódi Irma, színésznő, sz. 1879. dec. 24-én. Színpadra lépett 1896. szept. 3-án, Pesti Ihsz Lajos társulatánál.

Dohányzás a színházban. A dohányzás még 1846-ban is meg volt engedve a vidéki színházakban, amiről így ír a régi krónika: »A színházba nincs egy érdekesebb estve, hogy faluról be ne rándulnának pártolni tulzó követelés nélkül s élvezni, amennyiben azt tehetik a sűrű dohánnyfüstgomolytól, melybe őket az urak és úrfiak — mint nymphákat fellegfátyol közé — köríteni s a játékosokat köbögésig bosszantani elég udvariatlanok. A színész ez ellen szólani fél, nehogy pipázni szerető közönségét kockáztassa«. (Pesti Divatlap, 1846. 560. oldal.) De nemcsak a vidéken uralkodtak ilyen állapotok! A Budai Színkörrel is találunk érdekes feljegyezni valót négy évvel később: »A budai nyári színpad folyvást füstöl. Azaz a színházi közönség dohányzó része parányit sem akar engedni régi gyakorlatából. Mint hallatszik, a nők két rőfnyi hosszú folyamodványnyal fognak föllépni az illető helyen a bosszantó gyakorlat ellen, vagy pedig con-

amore — ők is pipázni fognak.« (Pesti Napló, 1850. május 13-iki közlése.)

Dohnányi Ernő, hírneves zongoraművész és zeneszerző, sz. 1877-ben, *Pozsonyban*, hol atyja gimnáziumi tanár volt, kitől első zenei oktatását nyerte, majd Forster Károly pozsonyi egyházi kar-nagy képezte tovább. Már mint akadémiai növendék több klasszikus irányú szerzeményével tűnt fel. 1924. jún. 7-én m. kir. kormányfőtanácsosi címet nyert. 1927. nov. 19-án a kultuszminiszter 50 ezer pengő nemzeti ajándékban részesítette. 1928. júl. havában az angol királyi Zeneakadémia dísztagjává választotta. Színpadi művei: »Pierette fátyola«, ballet. Szövegét írta: *Schnitzler Artur*. Bem. 1910. máj. 7. M. Kir. Operaházban. Felújítása 1916. ápr. 15. 1922. okt. 16. (Drezdában bemutatották: 1910. jan. 22.) »A vajda tornya«, romantikus opera 5 képben. Szövegét írták: Hans Heinz *Ewers* és *Marc Henry*. Magyar színre átdolgozta *Lányi Viktor*. Bem. 1922. márc. 18. u. o. Új betanulással (művészi pályafutása 30. évfordulója alkalmából) 1927. nov. 19. »Donna Simona« vígopera 1 felv. Irtá: *Heindl Viktor*, ford.: *Komor Gyula*. Bem. 1927. febr. 23. Városi Színház. »A tenor«, vígopera 3 felv., német szövegét írta *Góth Ernő*, ford.: *Harsányi Zsolt*. Bem. 1929. febr. 9. M. Kir. Opera. Nürnbergben 1929. febr. 24. Neje: *Galafres Elza*, színművésznő. (L. o.)

Doktor János, színész, sz. 1881. júl. 19-én, *Bécsben*. Színészakadémiát végzett s azután a Thália-társaság alapító tagja volt. Innen vidékre került, majd Alapi Nándor Kamara Színházánál működött. Mint rendező is elsőrendű nevet vívott ki magának. Ibsen drámáinak szerepei legkedvesebb alakításaihoz tartoznak, — ilyenek: Rank orvos, Kroll tanácsos, Hjalmar, Hebel »Mária Magdolnájá«-ban Antal mester, továbbá a Molière-szerepek s általában minden klasszikus mellett az új irányt mutató modern irodalom szerepei. 1926. jan. 2-án megülte 20 éves színészi jubileumát, Egerben. Színműfordítása: »Bilincsek«, dráma 3 felv. Irtá: *Reichenbach Hermann*. Bem. Miskolc, 1910. ápr. 21-én. 1929-ben visszavonult.

Doktorics Miklósné Horváth Ida, sűgőnő, sz. 1851. aug. 25-én *Pesten*. Színipályára lépett 1868-ban, Molnár Györgynél.

Dolce (olasz), -cse, édes, mint zenei jelzés; édesen, lágyan. Dolce far niente, az édes semmittevés, henyélés; dolcissimo (olasz) igen édesen.

Dolencz József, jogi doktor és hírlapíró, sz. 1862. febr. 7-én, *Nagyatádon*, Somogyon. Középiskoláit Pécsen végezte, majd a budapesti egyetemre járt. 1884-ben a »Nemzet« munkatársa volt, majd a »Pécs« c. lapnak levelezője lett és ide számos színházi szakcikket írt. Többek között: »Építsünk színházat«; »Contra német színház« címűeket. Ezek a cikkek 1884-ben íródtak és élénk visszhangra találtak, amennyiben a városi hatóság a német színelőadások tartására az engedélyt megtagadván, nagyszabású mozgalom indult meg új színházépület építésére.

Doleschall Gabriella, író. (Lásd: Xantus Jánosné).

Dolgos Ida, színésznő, sz. 1900. máj. 15-én, *Tapolcán*. Színipályára lépett 1927. szept. 1-én.

Dolgozik. Színészi kifejezés arra a színészre, aki túlságosan kiszínezve játssza meg szerepeinek egyes részeit.

Dolinay Ilona, színésznő, sz. 1895. máj. 27-én, *Miskolcon*. Színipályára lépett 1914-ben.

Dolinay Piroska, színésznő, sz. 1900. júl. 14-én. Színipályára lépett 1920. nov. 12-én.

Dolinszky Vilmos, színész, sz. 1904. aug. 12-én, *Budapestben*. Színipályára lépett 1926. szept. havában.

Dollárkirálynő, operett 3 felv. zen. szerz.: *Fall* Leó. Bem. 1908. márc. 21. Király Színház. *Faragó* Jenő fordításában. (A berlini Neues Operetten Theaterben 1909. okt. 9-én 500-adszor adták.)

Dolley (dolli) Georges, francia színműíró. Munkája: »Menyasszonyi fátyol«.

(*La Fleur d'oranger*), vígjáték 3 felv. Tsz.: *Birabeau* André. Ford.: *Karinthy* Frigyes. Bem. 1925. febr. 14. Renaissance Színház.

Dolley (dolli) Madeleine, francia társulatával 1909. nov. 25-én vendégszerepelt a Magyar Színházban.

Dolly Sisters, világhírű táncosnők, *Budapestben* születtek. Már gyermekkorukban ügyesen táncoltak, föl is léptek többször és nagy sikert arattak. Eredetileg Deli-nek hívták őket, egy artista-ügynöknek volt az eszméje, hogy a Deli nevet Dolly-ra változtassa s így lett a Deli-leányokból Dolly Sisters. A francia Rivierán lettek világhírűvé. Párizsba már mint sztárok vonultak be. Amerikában mindenütt ők voltak a »vedette«-számok. (Vedette-szám az, amelyikhez formálják a verieté egész műsorát). Jancsit egy argentiniai Krózus feleségül vette, — Rózsika pedig 1927. jún. havában férjhez ment Davis Morty kanadai dohánygyárhoz.

Dolovai nábob leánya. Színmű 5 felv. Irta: *Herczeg* Ferenc. Bem. 1893. márc. 10. Nemzeti Színház. Szereposztása: Joób Sándor: *Hetényi* Béla; Joób Vilma: *Török* Irma; özv. Domaházyné: *Hegyesi* Mari; Szentirmay: *Gyenes* László; Szentirmayné: *Csillag* Teréz; Tarján főhdgy.: *Náday* Ferenc; Loránt: *Császár* Imre; Bilitzky: *Zilahy* Gyula; Merlin báró: *Bercsényi* Béla; Szklabonyai: *Dező* József; Miska: *Kőrösmezey* Gusztáv. A 100-ik előadás 1907. jan. 29-én volt. Felújították: 1923. szept. 1., 1924. szept. 23. stb.

Domahidy Menyhért (domahidai), 1848-ban Szatmármegye alispánja volt. Színművei: »Vakon töltve«, vj. 1 felv. »Az estvéli óra«, dr. 1 felv. *Kotzebue* August után. Bem. 1829. dec. 24-én, Vácott. »Az arabiai pór«, egy tréfa 2 felv. *Holbein* után.

Dományi Irén, színésznő, sz. 1901-ben, *Budapestben*. Színipályára lépett 1921-ben.

Dombay Ede (dombovári és iváncfalvi), városi főjegyző, sz. 1855. okt. 16-án,

Nyitraivánkán. A gimnázium négy osztályát Nyitrán, a főreáliskolát Pozsonyban végezte. 1884-ben Szakolcán városi főjegyző volt. Munkája: »Prológ a nyitrai színház megnyitásakor«. Nyitra, 1884.

Dombay Artur, zeneszerző, az »Alkotmány« c. lap volt zenereferense, sz. 1860-ban, 62 éves korában a *gyulai* kórházban halt meg, 1922. febr. 15-én. Zenei kiképzését Bécsben nyerte s egy 18 éves korában írt operája alapján állami ösztöndíjban részesült. Később Budapesten telepedett meg, zenei bírálatokat írt és mint zeneíró elismert nevet vívott ki.

Dombay Mihály, jellem- és szerelmes-színész, rendező, sz. 1855. jan. 22-én, *Nagy-ídán.* Színpadra lépett 1878-ban. 1880-ban Erdélyi Marietta tagja, 1884-ben Mosonyinál működött, amikor hadnagyi rangot nyert. 1887-ben Kövesinél volt szerződésben. 1889-ben igazgató lesz. Ő volt az első u. n. kabaré-igazgató, aki másod-harmadmagával évtizedeken át apró egyfelvonásos darabot játszott szerte az országban, mindenütt őszinte elismeréssel. Ezek a darabok voltak a repertoárjában: »Az egér«, »A váróteremben«, »A karperec«, »Egy pohár víz« stb. 1911. nov. 1-én nyugalomba vonult és Vácon telepedett meg, hol saját művészies berendezésű háza volt. A világháború elején mint honvédhadnagy teljesített szolgálatot. Vácon hunyt el 1927. szept. 21-én. Neje *Fekete Róza*, sz. 1858-ban, *Dorozmán.* 1881. febr. havában Erdélyi Mariettánál lépett színpadra. Nyugalomba ment 1911. jan. 1-én. Megh. 1928. júl. 4-én, Vácon.

Domborítani szó az alakítás kifejezése kedélyes értelemben. Különösen az idősebb színész mondja a kezdőnek a jelenése előtt, mintegy bátorításul.

Dombovári színészet. *Dombovárott* 1832. márc. 22-én *Balogh* István színtársulata járt, valószínűleg első ízben. A kis csapat 11 előadást tartott. A város 1928–1929-ik évben *Szabó* Ferenc színigazgató színikerületéhez tartozik.

Domby Lajos, színész, sz. Zilahon. Molnár György »Világostól—Világosig« c. munkájában így jellemzi: »Híres népdal-

énekes volt, gyönyörű magas alakkal, bár az örmény-fajból. Egyik szeme hibás volt, de ez még illett neki és süvegét, pörge kalapját ráhúzva, a színpadról alig volt észrevehető. A népdalokat szépen, nagy melegséggel énekelte.«

Domján Mihály, színész, sz. 1855-ben, *Kecskeméten.* Színipályára lépett 1875-ben, Aradi Gerőnél. Neje: *Romvai* Etel, színésznő, sz. 1859-ben, Csurgón. Színipályára lépett 1877-ben, Szabó Antalnál.

Domokos Ferenc, színész, sz. 1879. jún. 13-án, *Budapesten.* Színipályára lépett 1912. jún. havában.

Domokos Jakab, (zalakapolcsi), Biharvármegye alispánja, sz. 1756-ban, megh. 1821. jan. 28-án, *Váradolaszi*-ban. Színmű átdolgozása: »A rágalmazók«. Érz. játékok 5 felv. *Kotzebue* után. 1807. nov. 27-én és 1809-ben előadták a pesti színezek.

Donadio Bianca, (családi néven Dieudonné), énekesnő, sz. jómódú francia családból. A francia—német háború alatt lépett a színipályára. Párizsban Penderfer asszonynál képezte hangját. 1873. dec. 18-án volt az első fellépése a párizsi nagy Operában. 1875-ben Stockholmban és Grácban vendégszerepelt, onnan 1876-ban Budapestre is ellátogatott és itt jan. 13-án fellépett a »Szevillai borbély« Rosina szerepében. Az »Ellenőr« ekkor így írt róla: »Szép, kellemes, csengő hanggal bír, sok erő nincs ugyan benne, de mégis sok kifejezés s a mi nála legfőbb: iskolázott hang. Coloraturája legnagyobb elismerésre méltó, a legmerészebb hangfutamokat ritka könnyűséggel és tökélyel énekelte, minden hang egy-egy gyöngyként jött le a kairól.« Ez év apr. 27-én a »Márthá«-ban mint Lady Harriet, 1877. febr. 15-én Kolozsvárott, majd 1879. febr. 8-án ismét Pesten vendégszerepelt. 1887. máj. havában Frappoli tenorista neje lett.

Donáth Boriska, színésznő, sz. 1886. nov. 28-án, *Déván.* Színipályára lépett 1905-ben.

Donáth Ede, karmester, sz. 1865. máj. 5-én, *Besztercebányán.* A bécsi

zenekonzervatóriumot végezte, majd orgonista lett Pozsonyban. 1897-ben a Kisfaludy-Színház zenekarában kezdi meg működését, Serly Lajos igazgatása alatt. 1899-ben, Kövessy Albert igazgatása alatt a »Sulamith« c. keleti opera zeneanyagát átdolgozta és saját szerzeményével egészítette ki, amely a Kisfaludy-Színházban 111, a Magyar Színházban pedig több mint 150 előadást ért meg. 1900-ban a Feld-színház karmestere. 1911-ben tanulmányutat tett Egyiptomban. 1925. óta mint egyházi karmester működik a fővárosban. Munkái »Kossuth«, szövegét írta: *Pakots József*. (1902. szept. 18. Városligeti Szinkör). »Bethlehemi pásztor«, daljáték (Budapesti Színház, 1907.). U. o. még négy egyfelvonásos operettje került színre: »Pucérájós kisasszony«, »Lányok a kaszárnnyában«, »Podeszta«, »Londoni csibészek«. 1915-ben a »Harb ul Iszlám« c. török indulót írta, amelyet az akkori török hadvezetőség hivatalos indulónak elfogadott. 1918-ban írta a »Károly király 1-es honvéd indulót«. Fia: D. Jenő, a drezdai Residenztheater karmestere.

Donáth Ilona, színésznő, sz. 1889. nov. 12-én, *Budapesten*. Színipályára lépett 1914. máj. havában.

Donáth Janka, karénekesnő, 1899. szept. 1-től a M. Kir. Operaház tagja.

Donáth Jenő, színész, sz. 1894. szept. 14-én, *Lundenburgban*, Színipályára lépett 1914. febr. havában.

Donáth Kató, színésznő, sz. 1899. júl. 27-én, *Budapesten*. Színipályára lépett 1923. szept. havában.

Donáth Lajos, zeneszerző, színházi karmester, sz. 1868. febr. 6-án, *Nagyszébenben*. Atyja: nagyajtai és pálosi Donáth Lajos, postafőtiszt, megh. 1903. ápr. havában, *Kolozsvárott*. Orvosi pályára készült. Zenei tanulmányait Farkas Ödönél végezte Kolozsvárott. 1889-ben színházi karmester lesz Bogyó Alajos társulatánál, Békésen, majd Rakodczay Pálnál. 1897-ben a Magyar Színház első karmestere. Saját szerzeményü ünnepi nyitányával ő kapja az első tapsokat az új színházban, melyben 1906-ig számos nagysikerű operet-

tet tanított be és vezényelt. 1906-ban Lehár ajánlatára szerződött a berlini új Operette Színház. Berlinben működik a háború kitöréséig. Közben onnan elmegy vendégszerepelni mint operette-irigens Hannover, Strassburg, Frankfurt, Wiesbaden, majd Szentpétervár, Moszkva, Kiew, Odessza, Varsó színházaiba. A háborúban katonai szolgálatra bevonul, a leszerelés után ismét a magyarvidékre kénytelen szerződni. 1924-ben a Király Színházhoz szerződik. Mint énektanár előbb a Rákosi-féle, majd az Országos színészegyesületi iskolában működik éveken át. Mint zeneszerző két operettet írt. »Kis boszorkány« és »Vízibetyárok« címűeket. Művészileg átdolgozta *Goldfaden* »Szulamit«-ját és »Bar-Kochbá«-ját, melyek részben a fővárosban, a Magyar Színházban, részben a vidéken kerültek színre. Számos darabhoz («Vasúti baleset« stb.) betétszámokat, továbbá mű- és népdalt szerzett. 1924. máj. 11-én megünnepelte 35 éves jubileumát. Neje: *Csekő Anna*, színésznő, sz. 1865. dec. 9-én, színpadra lépett 1882-ben, Károlyi Lajosnál. 1916. ápr. 4-én nyugalomba ment.

Don Caesar de Bazan, dráma 5 felv., írta: *Dumanoir* és *D'Ennery*. Ford.: *Diósy Márton*. Bem. 1845. febr. 20-án volt a Nemzeti Színházban, Lendvay Márton javára, a darab címszerepét a nagy művész játszotta. 1845-ben már Egressy Gábor játszotta Don Cézárt, majd ismét Lendvay vette át és játszotta egészen 1848-ig. Ugyanebben az évben Dobsa Lajos, az író lépett fel egyetlenegyszer Don Caesar szerepében, majd amikor Lendvay négy évi távollét után visszaszerződött a Nemzeti Színházhoz, ismét ebben a szerepben kezdte meg fellépéseit. Az ötvenes évek végén, 1858-ban új betanulásban került színre és címszerepében a fiatal Lendvay aratta első sikerét. 1859-ben a címszerepben fellépett Komáromy Lajos mint vendég, majd 1882-től kezdve Nagy Imrénének volt egyik leghíresebb szerepe. Mint fiatal színész, 1886-ban Fenyvesi Emil ebben a szerepben lépett fel mint vendég a Nemzeti Színház színpadán, nagy sikerrel. E. Kovács Gyula, a híres tragikus színész is játszotta e szerepet. Egészen 1889-ig Nagy Imre játszotta a címszerepet és ettől az évtől kezdve nem került

többé előadásra a darab a Nemzeti Színházban. A régi francia vígjáték nagy sikerét és népszerűségét jellemzi az is, hogy Jules Massenet, a kiváló francia zeneszerző Dumanoir és D'Ennery szövegének felhasználásával, amelyet Chatepie dolgozott át, négy képből álló vígjátékot írt »Don Cézár de Bazan« címmel, amelyet 1872-ben mutattak be a párizsi Opera Comique-ban. A nyolcvanas években pedig egy operett is készült belőle; a szövegét Oskar Walther írta, a komponistája pedig Rudolf Dellinger volt. Hamburgban mutatták be »Don Cézár« címmel 1885-ben és sokszor játszották magyar operettszínházakon is, a régi Népszínházban, majd a Király Színházban, ahol Fedák Sári játszotta és énekelte Don Cézár szerepét. (1906. április 10-én). Közel négy évtizedes pihentetés után 1927. december 2-án felújították a »Don Caesar«-t, amelyet Hevesi Sándor igazgató újra átdolgozott és négy felvonásra vont össze. A regényes vígjáték hőisében Csontos Gyula értékes, komoly művészi alakítással vonult be a Nemzeti Színházba. A női főszerepet, Maritana táncosnőt, N. Tasnády Ilona játszotta, akinek szintén nagy elődei voltak ebben a kitűnő szerepben. A bemutatón és egészen 1845-ig Jókainé Laborfalvi Róza játszotta Maritana alakját és ebben a szerepben lépett fel utóljára 1850-ben. Utána Lendvayné Fánicsy Ilka, majd Munkácsy Flóra játszotta Maritana szerepét, később az ifjabb Lendvayné, majd Fáy Szeréna.

Don Carlos, spanyol trónörökös, II. Fülöp fia, sz. 1545. júl. 8-án, *Valadolidban*, megh. 1568. júl. 24-én. Dacos volta és a politikai térről kizártsága miatt atyjával meghasonlott. Spanyolországból menekülni kellett, azonban elfogták és börtöbe vetették. Alakjáról csakhamar legendák keletkeztek, melyek őt mesehőssé avatták. Schiller verses tragédiát írt róla. Mint drámai mű története 1834. febr. 3-án került először színre Kassán. A Nemzeti Színházban először 1846. máj. 19-án, újra 1881. febr. 28-án, 1916. nov. 10. stb. játszották. Operái feldolgozásban előadták 1868. márc. 14-én. (Írta: Méry és Du Locle). Zen.

szerz.: Verdi J. Ford.: Ábrányi Kornél és Ábrányi Emil. Szereposztása: Don Carlos: Ellinger József; Erzsébet: Neszeveda Anna; Eboli: Kocsis Irma; Rodrigo: Simon; II. Fülöp: Kőszegi Károly; Ihibault: Human Olga; D'Arenberg: Korcsek Leopoldina; Főinkvizitor: Bodrogi Henrik.

Don Dongó, Váradî Antal (L. o.) írói álneve.

Dongó Gyárfás Géza, megyei főszámvévő, sz. 1853. júl. 16-án, *Félegyházán*. 1876-ban a piarista rendbe lépett. Színműve: »Csóként házasság«. Eredeti vj. 1 felv. Bem. Krecsányi Ignác szintársulata 1875. júl. 22-én, Máramarosszigeten.

Donizetti Gaetan, olasz zeneszerző, sz. 1797. nov. 25-én, *Bergamo*-ban, megh. 1848. ápr. 8-án, u. o. Nálunk színre került operái: »Bájital (1838. nov.) »Borgia Lukrécia« (1839. aug.) »Belizar« (1841. máj.), »Mari, az ezred leánya« (1844. márc. 14.), »Linda« (1844. nov. 12.), »Don Pasquale« (1846. jan.), »Don Sebastian« (1846. jún. 15.), »Lammermoori Lucia« (1846. aug. 4.), »Rohan Mária«, opera 3 felv. Szövegét írta: Camarano, ford. Szerdahelyi József. Bem. 1847. aug. 11. *Schödelné* jutalomjátékára. »A csengetyű«, vígjáték 1 felv. Ford. Lányi Viktor. Bem. 1926. máj. 26-án, a M. kir. Operaház, Vidéken előadták: »Boleyn Anna«, »Calais János«, »Torquato Tasso« c. műveit.

Don Juan. XIV. századbeli spanyol mondai alak, veszedelmes, vakmerő nőcsábító mintaképe. Meséje Don Juan de Tenorio személyéhez fűződik és a Juan de Marana legendájával keveredik össze, ki kicsapongó élet után mint jámbor szerzetes fejezte volna be életét. E mondából Mozart operát írt. Bem. 1787. okt. 29-én, Prágában. Donna Annát *Saporiti* Tereza énekelte, ki 106 éves korában hunyt el, 1869-ben, Milanóban. (Egy másik híres Donna Anna, aki cseh nyelven énekelte e szerepét a prágai tartományi színházban: Podhorsky Katalin, sz. 1807-ben). Bécsben: olasz nyelven 1788. máj. 7-én mutatták be a Burg-színházban. A címszerepet a bolognai születésű Mandini István barito-

Déri Rózi

Déryné (Schenbach [Scheckenbach] Széppataki Róza)

Déryné sírja Miskolcon

Kötelező Levél

Egy más halovan által jóindulattal, mellyel én alább írt, a Felmentés Komcsó Levele vármegyei Szociális Községi Tanácsból, nemely Szociális pótállásra viget, a Felmentés Deputációval egyes engedélyvel, előzetesen feltételekkel, mindelőtt az asomban előzetesen vissza nem tért, itt az államháztartás feljött, a mai napon történt éjszakai üléstől után adó maradtam, s mellyel én a leggyorsabb idő alatt leendő lefizetése magamat, és az államháztartás államháztartás-adván magamról a jelenre nem utal iránival, és azelőtt példátlanul megcsinált Kötelező Levélemet. Kötelező Levél Komcsó Levele Szociális Községi Tanácsánál.

Dezső József
Déryné

Déryné kötelező levele

Dezséri (Horváth) Gyula

Dezső József

nista kreálta, ki 1783–1788-ig működött Bécsben. A híres operát előadták 1789-ben Hamburgban, 1790. december 20-án, Berlinben, 1806-ban Kassán is adták de német színészek. Kolozsvárott előadták 1826. december hó 17-én, ezzel a szereposztással: Don Pedro: Udvarhelyi Miklós, Donna Anna: Déryné, Don Ottavio: Pály Elek, Don Juan: Szerdahelyi József, Donna Elvira: Borsos Klára, Masetto: Mátéfi, Zerline: Nagy, Leporello: Szilágyi Pál, Sardelli: Szentpétery Zsigmond. Budán 1827. nov. 21-én adta az Erdélyi dal- és színjátszó-társaság. Pesten Pály Elek fordításában 1839. máj. 29-én adták. Kiosztása: Don Pedro: Udvarhelyi Miklós, Donna Anna: Schödelné, Ottavio: Sátorfy, Don Juan: Konti Károly, Leporello: Szerdahelyi József, Donna Elvira: Felbér Mária, Masetto: Várai, Zerline: Éder Lujza, csendőr: Mezei Vilmos. A M. kir. Operaházban 1885. febr. 21-én került bemutatásra. Századszor 1887. okt. 30-án, új betanulással 1890. okt. 16-án, majd 1917. okt. 30-ár és 1927. máj. 21-én adták. Százötvenedszer 1897. márc. 9-én került színre. Színrehozatalának százados évfordulója alkalmából 1887. okt. 26-án előadást tartottak Párizsban, Bécsben, Berlinben és Prágában 29-én, Budapesten 30-án, ugyanezen időben jubiláltak még Linzben, Frankfurtban, Stuttgartban, Nürnbergben, Weimarban, Braunschweigban, Hamburgban, Drezdában. A »Don Juan« opera 1787. évből származó u. n. prágai partitúráját 1896. jún. havában találták meg Willhain Anna prágai színésznő hagyatékában. Kéziratát Viardot Garcia asszony 1896. nov. havában a párizsi zenede könyvtárának ajándékozta.

Doni Kozák Kórus. Orosz énekes-trupp, mely 30 tagból áll. Karmester: Serge Jaroff. Nálunk 1927. márc. 10-én léptek föl a Városi Színházban, újból 1927. nov. 14-én és azután is még többször.

Donnay (donné) Maurice, fr. drámaíró, sz. 1860-ban. Nálunk előadott színművei: »Ujabb veszedelem«, színmű 4 felv. Bem. 1903. nov. 9. Nemzeti Színház. (Ford. *Sebestyén* Károly.) »Hercegek is-

kolája«, vj. 4 felv. Ford. *Adorján* Andor. Bem. 1908. január 22. Magyar Színház »Visszatérés Jeruzsálemből«, színmű 3 felv. Ford. u. a. Bem. 1908. nov. 21. Vig-színház.

Don Pasquale. Vigopera 3 felv. Zenéjét szerző: *Donizetti* G. Szövegét írta: *M. A. Ford.*: *Várady* Sándor. Első előadása 1846. januárban volt a Nemzeti Színházban. Norinát *Schödelné* énekelte. Új betanulással először 1901. febr. 15-én adták az Operában. Norina: *P. Bianchi* Bianca, Don Pasquale: *Hegedüs* Ferenc, Ernesto: *Kertész* Vilmos, Doktor Malesta: *Takáts* Mihály, jegyző: *Mihályi* Ferenc, udvarmester: *Ney* Bernát.

Dopple József, (valódi néven Salinge), osztrák színműíró, megh. 1892. nov. 1-én, Bécsben. Írt 450 szindarabot. Ő írta a »Gigerli-induló« szövegét, zenéjét szerzette: *Wagner* E. Ez az induló nálunk is divatos lett.

Doppler Erzsébet, (Uhink Edéné), énekesnő, *D. József* katonakarmester leánya, sz. 1816-ban. Kreutzer Konradin kedvenc tanítványa volt, aki az ő számára szerepet írt a »Granadai éji szállás« c. operában, melyben mint 15 éves leány először lépett színpadra Bécsben. Egész Európát beutazta és mindenütt kedvence volt a közönségnek. (Hihetőleg nálunk is fellépett, erről azonban adatot nem találunk.) Megh. 1899. jan. 1-én, *Budapesten*, 83 éves korában.

Doppler Ferenc, lengyel fuvolavirtuóz, zeneszerző, sz. 1821. okt. 16-án, *Lembergben*, megh. 1883. júl. 23-án, *Bádenben*, Bécs mellett. Atyja iskola-mester volt és kitűnő oboista. Ferenc fia már gyermekkorában elárulta zenei tehetségét; kisdobon szabályosan tudta a ritmust ütni. 1831. jún. 1-én nyilvános hangversenyen lépett fel. 1838. máj. havában körutat tett Magyarországon; Pesten ez év okt. 4-én játszott először a Nemzeti Színházban, hova 1841. június hó 5-én szerződött első fuvolásnak. 1843. nov. 15-én nagy sikerrel játszották el pályadíjas nyitányát a Nemzeti Színházban. 1849-ben írta a híres Hunyady-indulót. 1858-ban

Bécsbe szerződött, majd visszajön és Erkel Ferenc mellett karmester lett. Munkái ezek: »Benyovszky«, 1847. szept. 29. (45 előadást ért meg). »Ilka és a huszártoborzó«, 1849. dec. 29. (90-en felül adták). Új betanulással 1878-ban, 1881-ig 81-szer került színpadra. 1892. dec. 29-én a M. Kir. Opera is felújította. »Elvea«, (Ballet, Kobler-rel). 1852. szept. 18. »Két huszár«, (*Czanyuga* József szövegére), 3 felv. opera. 1853. márc. 12. »Salvator Róza«, »Sajdár és Rurik«, »Márványhölgyek«, »Diocletian«, »Erzsébet«, opera, szövegét írta: *Czanyuga* József. Bem. 1857. márc. »Wanda«, 1862. szept. 27. »Judith«, opera, 1870. dec. 30. 1865. okt. havában a zenedében fuvolanár. 1881. márc. havában a Ferenc József-rend lovagja lett. 1881. jún. 2-án megünnepelte 50 éves jubileumát. *Olga* leánya 1887. aug. havában a stuttgarti udv. színházhoz szerződött.

Doppler Ilka, operaénekesnő, sz. 1861-ben, *Pesten*. Marchesiné és Dustmanné tanítványa volt, kiknél 4 évig tanult. A bécsi konzervatórium operai előadásain annyira megnyerte Erkel Sándor igazgató tetszését, hogy próbaéneklésre hívta meg. 1881. április havában a Nemzeti Színház tagjai sorába szerződött, ahol első fellépte atyja, D. Ferenc (L. o.) 50 éves jubileumán ez év június 2-án volt, az »Ilka« c. opera Zita szerepében. Megh. 1894. júl. 15-én, *Bécsben*.

Doppler Károly, (D. Ferenc testvére), zeneszerző, sz. 1825. szept. 12-én, *Lembergben*, megh. 1900. márc. 10-én, *Stuttgartban*. Ő is tagja volt a Nemzeti Színháznak. Munkája: »A gránátos-tábor«, opera. Sok népszínműhöz írt zenét. A hazai zeneviszonyok fellendítése körül sok érdemet szerzett. 1865-ben a stuttgarti opera karnagya lett. 1895. okt. havában itt ülte meg 25 éves jubileumát, ekkor a király a koronarend lovagkeresztjével tüntette ki. — Neje: *Kobler Luiza*, táncosnő.

Dorman Andor, színész, sz. 1888. szept. 3-án, *Aradon*. Színpadra lépett 1907-ben. Neje: *Sándory Margit*, színésznő, sz. 1892. márc. 30-án, *Kassán*. Színipályára lépett 1913. júl. havában.

Dorman Erzsébet, színésznő, sz. 1890. dec. 24-én, *Aradon*. Színpadra lépett 1907-ben.

Dormann Juci, színésznő, sz. 1885-ben, *Aradon*. Színpadra lépett 1905. ápr. havában. Nyugdíjba ment: 1927. dec. 1-én.

Dorn Ede, osztrák színműíró, — magyar tárgyú színműve: »Rózsa Sándor«, jellemkép 4 szakaszban, 8 képben, énekkel és tánccal. Bem. Bécsben, 1890. szept. 28-án. Zenéje Kleiber Károlytól. (A darabot a Carltheater mutatta be.)

Dornay Lajos, hollandi származású operaénekes, tanulmányait Berlinben és Párizsban végezte. Mint a charlottenburgi opera tagja 1916. márc. 14-én vendégként fellépett a M. Kir. Operában, a »Lohengrin« címszerepében.

Doroghy Laura, színésznő, sz. 1870-ben, *Szatmáron*. Színpadra lépett 1891. szept. havában, Aradi Gerőnél.

Dorozsmai Józsa, színésznő, a népszínházi híres balettkar egyik primaballerinája. Hegyi Aranka kedveno partnere volt a magyar palotás táncokban, toborzókban. »A kis Molnáré«-ban, továbbá az »Ezer év«, »Hadak útja«-ban táncszámaival sok estén át aratott sikert. A színháznak 1906-ig, Vidor Pál haláláig érdemes tagja volt.

Dorozsmai színház. Felavatták 1920. dec. havában. Férőképesége 500 nézőre szól. Az épületet Sebestyén Endre szegedi művész tervezte.

Dorsch Kätthe, a berlini Lessingtheater tagja, nálunk a Renaissance Színházban 1923. ápr. 10-én lépett fel először a Lessingtheater együttesével, a »Flamme« c. színmű Anna szerepében.

Dóry Judith, színésznő. (L. Beödy Gábor címszó alatt.)

Dóry Margit, operaénekesnő, sz. 1879. febr. 12-én. Színpadra lépett 1898-ban, a Nemzeti Színházban. 1900. jan. 17-én fellépett a Magyar Színházban, az »Aszszonyregiment« c. operett Északy Emilia

szerepében. Később lelépett a színészi pályáról.

Dosztler Gábor, a M. Kir. Operaház korrepetitora, sz. 1894-ben, *Budapesten*. A Zeneakadémia elvégzése után 1920-ban szerződött az Operaház. Majd 1924—26-ig karmestere és karigazgatója a Városi Színháznak. 1928-ban, egy évi berlini tanulmányút után visszaszerződik az Operához.

Dosztlojevszkij Fjodor Mihajlovics, kiváló orosz regényíró, sz. 1821. nov. 11-én, *Moszkvában*, megh. 1881. febr. 9-én, *Szentpétervárott*. Előbb katonatiszt volt, majd az irodalomnak szenteli tehetségét. »Raskolnikov« c. dramatizált regényét színpadra vitte Moly Tamás és Vajda László. Bem. 1907. október hó 29-én. Népszínház-Vigoperában. »A félkegyelmű« című regényét szintén Vajda László dramatizált, bem. 1914. március hó 7-én, Magyar Színház. »Karamazov-testvérek« c. regényéből Somogyi Gyula írt 4 felvonásos drámát, melyet a Nemzeti Színház mutatott be 1924. szept. 26-án. A moszkvai Művész Színház tagjai a Fővárosi Operett Színházban bemutatták 1925. máj. 30-án. »A nagybácsi álma«, szintén dramatizált munka, (komédia 4 felv.). Átírta Mátrai Sándor. Bem. 1926. szept. 22. Kamara Színház.

Dózsa György, az 1514-iki paraszt-lázadás vezére. Történetét Jókai színpadra vitte. Első előadása 1857. nov. 3-án volt a Nemzeti Színházban. Németre Dux Adolf fordította le, előadták Bécsben, 1858-ban. Új betanulással 1878. november 17-én adták. Mint opera Erkel Ferenc tolmácsolásával került színre 1867. ápr. 6-án a Nemzeti Színházban, ezzel a szereposztással: II. Ulászló: Ormay Ferenc, Zápolyi: Simon, Bornemissza: Pauli Richárd, Ránki: Széphegyi Adolf, Hege-dős: Kocsis Irma, Dózsa György: Ellinger József, Lőrinc: Bodorfi Henrik, Szaleres Ambrus: Kaczinovszky János, Bagos: Bognár Ignác, Barna: Kőszeghy Károly, Csáky Lóra: Cariva Anna, Rózsa: Pauliné, Udvari hölgy: Human Olga, Jónó: Csillag Róza.

Dózsa István, színész, sz. 1895. jún. 22-én, *Nyiregyházán*. Az orsz. Színészegye-

sület iskoláját látogatta, majd elszerződött Nagyváradra, Erdélyi Miklóshoz. Ezután 1914-ben bevonult katonának. Leszerelés után a Dunaparti Színház tagja lett, onnan Sebestyén Géza hívta meg. 1922-ben a Vígyszínház szerződtette. Főbb szerepei: Simjonov (Cseresnyéskert), Borbíró Gergely (Uri muri), Kampós (Zenélő óra) stb.

Dózsa Jenő, színész, sz. 1888. szept. 5-én, *Nagyváradon*, színpadra lépett 1910. szept. havában. Nyugdíjba ment 1928. nov. 1-én.

Dózsa (Kontra) József, úttörő színész, sz. 1815-ben, *Fehérmegyében*. Atyja a Fiát-családnál ispán volt. A színipályára 1839. május 25-én lépett. 1846—49-ig és 1854—56-ig Kolozsvárott működött. Ezután Szabadkan találjuk, Pázmán Mihály-nál. A budai Népszínház megnyitásakor ott működött és hosszú időn át jeles tagja volt; onnan Debrecenbe szerződött, ahol nyugalomba vonult. A színpadnak egyik legszorgalmasabb embere volt, teljes sikerrel szolgálta művészi hivatását. A társaséletben is igen kedvelték tiszta jelleme, derült kedélye és egészséges humora miatt. Megh. 1886. dec. 25-én, 71 éves korában, *Nagyváradon*.

Döbrentei Gábor, (hőgyészi), költő, sz. 1783. dec. 1-én, *Nagyszöllősen* (Veszprém-m.), megh. 1851. márc. 28-án, *Budán*. Pápán és Sopronban tanult. Már 19 éves korában írt verseket. 1820-ban ügyvéd. 1833. okt. havától 1835. máj. 1-ig Pest-vármegye megbízásából a Nemzeti Színház igazgatója volt. Lefordította Shakespeare »Macbeth«-jét és Molière »Fösvényét« és ezeket a »Külföldi színjátékok« c. gyűjteményében közreadta. (Két kötet. Bécs. 1821—22.)

Döme Gergely, ceglédi birtokos. Színműve: »Köcsmei sarkány«, eredeti boh. 3 szakaszban. Pesten 1843. aug. 12-én adták elő.

Döme Károly, író és műfordító, pozsonyi kanonok, a M. Tud. Akadémia tiszteletbeli tagja, sz. 1768. jan. 26-án, *Komáromban*, megh. 1845. máj. 22-én, *Pozsonyban*. Fordításai: »Ábel halála« szom.

játék 3 felv. Irta: Metastasio Előadták: 1790-ben. »A megismert egyiptusi József.« »Joas, Juda királya.« »Scipio álma.« »A lakatlan sziget.« »Themistokles« (dráma). Ezt 1810. máj. 17-én adták Pesten, 1813—17-ben Székesfehérvárott. »Akhilles Scirusban.« »Klelia győzedelme.« »Niktéti.« »Atilius Regulus.« »Zenobia.« »Az olimpiai bajban a hív barát« (ford.).

Döme Lajos, színész, színiigazgató, sz. 1817-ben. 1845—46-ban Kolozsvárott működött, — azután több kisebb-nagyobb városban járt, úgysis, mint színigazgató. A »Hölgyfutár« tudósítója így jellemzi: »A komikumban jelentékeny tehetség, sokoldalú színész, ki most Ugri Miskát, majd a fiatal csikóst, majd ismét valami kedélyes öreget játszik s mindegyikben ember a talpán.« Megh. 1870. aug. 3-án, *Zalaegerszegen*. Első neje: *Bálint Rozália*, sz. 1833-ban, megh. 1873. febr. 11-én, *Sepsiszentgyörgyön*. Második neje: *Dancz Róza*, 1836. nov. 20-án lépett színpadra és 44 évig működött a pályán.

Döme Lajos, színész, sz. 1888. máj. 19-én, *Nagykanizsán*. Színpadra lépett 1925. szept. 1-én.

Döme Zoltán, operett-énekes, sz. *Budapestben*. Az Operaháznak megnyitása idején tagja volt és Perottitól tanult énekelni. Miután itthon szép baritonjával nem tudott érvényesülni, 1889-ben külföldre ment és az angol főváros egyik legkeresettebb énekese lett. 1892-ben a londoni Covent-Garden tagja. 1894. szept. havában a párizsi Nagyoperához szerződött. Neje: *Nordica Lilian*, világhírű énekesnő, sz. 1859. máj. 12-én, *Tarlingtonban* (Newyork). Megh. 1914. máj. 10-én, *Batáviában*. A new-englandi konzervatóriumot végezte, majd 1879-ben lépett színpadra. 1896-ban volt a házasságuk.

Dömel Anzelm, színműíró. Színműve: »Magdolna« dráma 4 felv. Bem. 1905. márc. 18. Pécs.

Dömjén Róza, színésznő, a Nemzeti Színház tagja, sz. 1863. nov. 22-én. Férjével, *Festetich* Andorral (L. o.), egyidejűleg lépett fel a Nemzeti Színházban. 1886. ápr. 29-én, »A Stomfai-család«

Margit szerepében, midőn így írtak róla: »Szép színpadi alak, megnyerő, szelid arccal, mosolygó szemmel, dús szőke hajjal, lágy hanggal, mozgásában, lényében, beszédében keresetlén természetes bájjal.« (Fővárosi Lapok). Az intézethez 1887. ápr. 1-én szerződött. 1895. okt. 9-én, mikor férjét kinevezték a Nemzeti Színház igazgatójává, »A Stomfai-család«-ban elbúcsúzott a színháztól, de 1900. ápr. havában újra szerződötték. Ekkor szept. 5-én lépett először színpadra, a »Himfy dalai« c. vj. Jolán szerepében.

Dömötör Hona, operaénekesnő, Malczkyné tanítványa, 1909. szept. 11. óta a m. kir. Operaház tagja volt. Vérteli művésznő, aki ösztönszerű biztonsággal mindig megtalálja a drámai kifejezés helyes eszközeit. Nagy és szépen iskolázott tömör, csengő hangja mindenkor kitűnően érvényesül. 1909. dec. 11-én mutatkozott be a M. Kir. Operaházban, a »Sába királynőjé«-ben. 1916-ban Beóthy László igazgatása alatt a Népopera-hoz szerződött, ahol a »Csokoládé-katona« c. operettben volt az első fellépte. Közben a Király Színház tagja is volt, majd Bródy István szerződtette a Margitszigeti Színpadhoz.

Döntő szerep. Midőn egy szerep a színész nevével fogalommal válik, helyesebben, midőn egy szerepet valamely művész oly megkülönböztető zsenialitással alakít, hogy a közönség és a hivatásos műbírálat mástól el sem képzelet, a szereptől az alakító színész nevét el sem választhatja, — színjátzó sikere zenithjére ért: döntő szereppel találkozott. A zseniális színész életében e sikerbetetőzésnek legalább is egyszer elő kell fordulnia; az igazi nagyság legalább egy szerepet — örökre feltámaszthatatlanul magával ragad. A színjátzó-művészet történeti igazolja, hogy minden színésznek akad egy szerepe, amely lelki és testi kiválóságait mind magába ette, amelybe egyénisége minden kincsét belesűrítette, amely szerep foglalatja, kvintesszenciája egész művészi lényének. Ilyen volt a német *Seydelmann* híres Mephistofeles-alakításával, *Dawison* III. Richardjával, *Dessoir* Othellojával, *Lewinsky* Moor Ferencével, *Kainz* Hamletjével, *Irving* Shylokjával, *Miss G.*

Wará »tigrisszívű« Margit királynéjával (VI. Henrik), *Sonenthal* VI. Henrikjével, *Kean* Corionalusával. *Zacconi* a Kisértetek nélkül el sem képzelhető, épúgy, mint *Sarah Bernhardt* a Kaméliás hölgy nélkül. De a nemzeti színművészet története is felsorakoztatja díszes névsorát: *Egressy* Gábor Brankovics Györgye, *Lendvay Márton* (ifj.) *Romeo*ja, *Tóth József* *Jagó*ja, *Ujházi* Constantin abbéja, *Vízváry* Pálja, *Náday* de Ryonja (Nők barátja), *Szentgyörgyi István* Cigánya, *Jászai Mari* Elektrája, *Nagy Imre* Antoniusa örökéletű. Megnevezhetjük-e *E. Kovács Gyulát* Bánk bán nélkül? Ép így nem mondhatjuk ki *Hegedűs Gyula* nevét úgy, hogy az Ördögre ne gondolnánk rögtön, vagy *Pethesét*, hogy *Cyrano-Petruccio*, *Varsányi Irénét*, hogy *Dorrit* kisasszony, *Gál Gyulát*, hogy a *Bíboros*, *Törzs Jenőét*, hogy a *Sasfiók*, *Odry Árpádét*, hogy *II. József*, *Beregi Oszkárét*, hogy *Romeo* ne villanna meg lelkünkben. — Egy ilyen döntő szerep a színész egész jövőjére kihatással bír, vele megalapozza hírét, nevét s felejthetlenné válik.

Dörgei Jolán, színésznő, sz. 1889. júl. 6-án, *Aszódon*. Színpadra lépett 1916. júl. 8-án.

Dörmann Félix, bécsi színműíró, sz. 1870-ben, megh. 1928. okt. 26-án, *Bécsben*. Ő írta a »Varázskeringő« (L. o.) c. operett szövegeknyvét *Jacobson* Lippóttal. (Zen. szerz.: *Strauss Oscar*.) »Leányok és legények«, életkép 3 felv. Ford.: *Gergely István*. Bem. 1903. jan. 30. Magyar Színház.

Döring Tivador, württembergi kir. udv. színész, 1839. aug. 29-én vendégszerepelt a pesti német színházban, a »Zolky, a vén diák« címszerepében.

Dörner Irén, színésznő, sz. 1881. jún. 16-án, *Óbecsén*. Színpadra lépett 1902. ápr. havában.

Döry László, borsodmegyei birtokos a miskolci színház felépítéséhez 1821-ben 10.000 égetett téglát adományozott.

Drachmann Holger, dán költő, sz. 1846-ban, megh. 1908-ban. Nálunk előadott színműve: »A rátartós királykisas-

szony«. Mesejáték 5 képben. Bem. 1904. dec. 17-én, a Népszínházban.

Drága délután címmel az Augusztal-
alap javára 1915. dec. 13-án a Nemzeti Színházban jótékony hangverseny volt. *Karinthy* Frigyes prologusát *Fényes Anna* adta elő. A többi szereplők névsora: *Sajó Géza*, *Boross Géza*, *Várad* Aranka, *Mészáros Alajos*, *Góth-pár*, *Huszár Károly*, *Hegedűs Ferenc*, *Gyárfás Dezső*, *Gerő József*, *Márkus Emma*, *Fedák Sári*, *Berkes Béla* cigányprimás, *Aczél Ilona*, *Medgyaszay Vilma*, *Kökény Ilona*, *Paulay Erzi*. Zongorán kísért: *Szirmai Albert* és *Tarnay Alajos*.

Draguss Károly, (topliczai) színész, színigazgató, sz. 1839-ben. A színészakadémia megnyitási évében egyik jeles növendéke, szépen indult, tehetség volt. Egy ízben a Nemzeti Színház is szerződteni akarta. Csin és előkelőség jellemezte játékát. Jellemző volt rá nézve, hogy szerepét mindig kitűnően tudta. Nem a véletlenre bízta a sikert, hanem tanulmány által törekedett előre. 1866—67-ben Kolozsvárott működött. Korán, 31 éves korában hunyt el, sorvasztó-lázban, éppen egy Shakespeare-szerep tanulása közben, 1870. máj. 11-én, *Esztergomban*. Jelesebb szerepei: *Macbeth*, *Brankovics György*, *II. István*, *Lear király*, *Othello*, *III. Richárd király* stb.

Dráma. A költészet három nagy osztályának (lira, epika, dráma) egyike. Neve a görög *draein* szóból származik. Az különbözteti meg a költészet többi nagy osztályaitól, hogy a cselekményt szemünk előtt, mint a személyek párbeszédében v. magánbeszédében (monolog) s cselekvésében szemünk láttára lefolyó folyamatot pergeti le, vagyis nem elbeszéli, mint az epika, hanem a nézőt egyenesen szemtanújává teszi. A költő a maga személyével nem vesz semmiképp se részt a cselekmény lebonyolításában, azt teljesen rábizza személyeire, kiknek e célból kijelöli a cselekvésben való részüket, vagyis szerepeket oszt ki számukra. Ezzel a drámaíró áthozza jelenbe egy elmúlt történetet, közönségét annak tanújává teszi s ezzel felkelti érdeklődését. A dráma nem olvasásra készül,

hanem a színpadon való előadásra, vagyis arra, hogy egyes szerepeiben színészek lépjenek föl, úgy viselkedve, mintha a dráma cselekményét csakugyan át is élnék. Lényeges megkülönböztető jegye a drámának, hogy míg a verset, elbeszélést mindenki külön, magában olvassa, a drámát együtt, tömegben élvezzi a közönség, hatása tehát tömegpszichológiai természetű. S míg a többi költői formáknál elegendő, ha a közönség könyvben kapja a kezébe, a dráma kikívánkozik a könyvből és színpadi előadást kíván, amihez külön berendezés, színház, színpad kell és a színészek bizonyos száma. Az igazi dráma célja mindig a színpadi előadás, az úgynevezett könyvdráma nem tekinthető a fogalom szorosabb értelmében valódi drámának. A dráma szerkezeti elveit, berendezését és egyáltalában lehetőségeinek határait a színpad szabja meg. Először is korlátozva van a terjedelem. A dráma nem lehet hosszabb, mint amennyit a színpadon egyfolytában elő lehet adni a közönség és a színészek kimerülése nélkül. A kínaiaknál vannak egész napot igénybevevő drámák, a középkori színjátékokat sokszor több napra kiterjedő előadásokon játszották, de a modern dráma, a színpad követelményeihez idomulva úgy alakult, hogy legfeljebb egy estén s 3—4 óra alatt előadható legyen. Ebben a terjedelemben is pihentető szüneteket kell engedni a közönségnek s ezért lesz a dráma felvonásokra, melyeknek a száma nincs korlátozva; a szokásnak legjobban a 3 és 5 felvonásos drámák felelnek meg, bár nem ritka a 2 és 4 v. több felvonásos dráma sem. A cselekvő személyek száma nem lehet korlátlan, mert a színház nem rendelkezhetik túlságos nagy színész-személyzettel; ha a drámairó tömegeket léptet fel, akkor a színház úgynevezett statisztákkal segít magán, akik nem hivatásos színészek s ezért külön szerepet nem játszhatnak. Minden drámai szereplő egy-egy embert személyesít, akinek tehát kell, hogy külön jelleme és sorsa legyen. Mindegyiknek szereplésében egy-egy akarat nyilvánul s a különböző akaratok surlódásából, győzelméből és bukásából alakul ki a cselekmény. Ez a szereplők jelleméből és törekvéséből folyik, nem az író önkényéből; a drámának, mint az élet tükrének, az életben

emberek közt lefolyó harcot kell jelképeznie, küzdelem nélkül nincs dráma. A küzdelem abban nyilvánul meg, ahogy a személyek egymás sorsára hatnak. A drámai cselekménynek tehát szünet nélkül mozgásban kell lennie, hogy el ne veszítse az érdeket: az elindításban az író mozgásba hozza a személyeket, megismertet jellemükkel és törekvésükkel, aztán beszélteti és cselekedtetni őket, míg az összeütközés, a harc köztük tetőpontjára s ezen túl kifejlésre nem jut. A kifejlésnek be kell fejeznie, le kell zárni a cselekvést. A dráma műfajai: 1. A *tragédia* v. *szomorújáték*, amely nagyon erős szenvedélyeket és érdekeket hoz olyan összeütközésbe, amelynek eredménye csak a főszereplő halála lehet. A régibb irodalomban a tragédia hősei mindig kiemelkedő emberek, királyok, hősök, a görög tragédiákban félistenek is voltak, csak a XVIII. század óta fejlődött ki a polgári tragédia, mely mindennapi emberek tragikus végű összeütközését ábrázolja. A *vígjáték* (*Komédia*) az élet derüesebb oldalát ragadja meg, az összeütközést nem hevíti olyan hevesre, az emberi természet és jellem kómikus vonásából, furcsaságaiból és félszégeiből, a társadalom nevetséges szokásaiból és előítéleteiből fejti ki hatásait. Befejezése mindig megnyugtató. 3. A tragédia és vígjáték összekeveréséből származik a *középfajú dráma*, amely heves összeütközést ábrázol, mely azonban nem vezet tragikus befejezésre és szívesen felhasználja a vígjátéki elemeket is. 4. A *bohózat*, a vígjáték alantasabb fajtája, mely nem annyira jellemekből, mint mulattató helyzetekből fejti ki a cselekményt és az emberek torzított ábrázolásával ér el mulattató hatást. 5. A *drámai költemény* valamely filozófiai vagy erkölcsi kérdést tárgyal, párbeszéd, cselekményes formában, tekintet nélkül a színpadi előadás nehézségeire. Vannak még ezenkívül külön fejlődésű alfajok is, mint a népelet képeit akár tragikus, akár kómikus szellemben ábrázoló népszínmű, az énekes vígjáték stb. A drámában, akármilyen műfajhoz tartozik, szükséges bizonyos egység. Ezt a francia klasszikus dráma, ókori példák hatása alatt, igen szigorúan értelmezte, felállítva a hármas egység (a cselekmény, a hely és idő egysége) követelményét, vagyis azt, hogy a

dráma egységes cselekményének együgyűn azon a helyen, egy nap alatt kell lefolyni. Shakespeare és utána a modern dráma ezekből csak a cselekmény egységét tartotta meg, amelyre szükség van, hogy a figyelem teljesen a főszereplő cselekvésére központosíttassék, minden, ami a színpadon történt ezzel legyen kapcsolatban és hogy epizódok ne zavarják a cselekmény lehetőleg gyors és izgalmas feszültségű lefolyását. A drámai párbeszéd lényege az, hogy a szereplők szavaiban kifejeződjék jellemük, törekvésük, akaratuk. Szavaikkal cselekszenek a szereplők s ezért nincs helye a fölösleges beszédnek. A dialógusnak mindig a jellemből és az adott helyzetből kell folyni. A monológ arra való, hogy a szereplők olyan rejtett gondolataikat is kifejezhessék, melyeket nem akarnak vagy nem tudnak a többi szereplők tudomására hozni. A monológot különben a modern drámaírók egyre ritkábban használják. A régi dráma többnyire versben van írva, a XVIII. s kivált a XIX. század óta azonban a verses dráma egyre ritkább és a prózai forma az uralkodó. Általában a modern irodalom szelleme nem tűri azt a szoros szabályhoz-kötöttséget, ami régen uralkodott a műfajok fejlesztésében, több szabadságot enged az íróknak, úgy hogy ma a dráma törvényei is csak általánosságban bírnak érvénnyel.

(Schöpfung Aladár.)

Drámai együttes. Jelenti a színtársulat prózai (drámai) tagjainak összességét, mintegy megkülönböztetésül az énekes-személyzet elnevezésétől. (V. ö. Együttes, Ensemble, Operett-együttes.)

Drámai hős. Azon színész neve, aki hősi, történelmi főszerepet játszik. Ha színésznek játszik ilyen szerepet, az illetőt *drámai hősnő*-nek szokás elnevezni a színházi jelentésben.

Drámai költemény-nek az oly költői művet nevezzük, amelynek inkább csak alakja drámai (mert jelenetekben és dialógokban van szerkesztve), de tulajdonképpen nincsen színielőadásra szánva. Az ilyen drámai költemények leginkább valamely nagy bölcséleti eszmét testesítenek meg, személyek és cselekvény által s köztük az emberi szellem kiváló remekei vannak.

Ilyenek Goethe »Faust«-ja, Byron »Manfréd«-ja és a mi Madáchunk »Ember tragédiája«.

Drámai szende, — szerepkör megjelölés a színházi előzetes jelentésben, szerződésben azon színésznőre, aki szende szerepekre van szerződötve.

Drámai színész, — a nem énekes színész neve, aki tehát szerződése értelmében csak prózai szerepet köteles játszani. Ellentéte: énekes színész. (L. o.)

Dramatizálni, a. m. = egy ismert regényíró munkáját színpadra átdolgozni. Nálunk e téren *ar. Hevesi Sándor* (L. o.) *Jókai* regényeit dolgozta át színpadra. Dramatizált regények: A kaméliás hölgy, A vasgyáros, Egy szegény ifjú története, Aranyember, A tücsök, A lowoodi árva, Egy párisi regény, Karenin Anna, Gyurkovics lányok, A dolovai nábob leánya, Az új rokon, A bor, Annuska, Egy magyar nábob, Az új földesúr, Kárpáthy Zoltán, Fekete gyémántok, Szegény gazdagok, A vén gazember, Te csak pipálj, Ladányi, A Noszty-fiú esete Tóth Marival, Beszterce-ostroma, stb.

Dramaturg. Régebben a drámaírókat hívták így, ma a drámabírással foglalkozó szakemberek elnevezése; a színházaknál a dramaturg az, aki az előadásra benyújtott darabokat bírálja. A színházi dramaturg nem alkalmazhat abszolút esztétikai mértékeket és munkája sem tarthat abszolút értékelésre igényt, mert függvénye annak a meglévő, vagy csak elképzelt nem esztétikai tényezőnek is, melyet a mindenkori közönség ízlése képvisel. De ha mélyére nézünk ennek a kérdésnek, be kell látnunk, hogy ez a nem esztétikai tényező, lényegében és hatásában — ha művészi szándékú színházról van szó — legalább is olyan termékeny, mint az abszolút esztétika szempontjai. Ma már tudjuk, hogy az a színházi dramaturg, aki Nestroyt és Anzengrubert szóhoz juttatta: végzett olyan termékeny munkát, mint Brahm, aki Ibsen és Hauptmann színpadi útját egyengette. Pedig bizonyos, hogy nem az abszolút esztétika szempontjai irányították, hanem csak közönségének ízlését kereste. Eleven közönségszínházat csi-

nált Shakespeare is; nemcsak mint szerző, hanem mint a maga dramaturgja, faktora és igazgatója is. Goethe, a dramaturg, már tudatosan különböztetett az eleven színház és az esztétika szempontjai között, amikor az általa lenézett Ifflanddal és Kotzebueval kezdte a maga közönségét hozzánevelni Goethehez és Schillerhez, akiket a legmagasabb esztétika szempontjai szerint is megbecsült. És Schiller? Nem írta korának legelevenebb színházát? Aztán meg... a mai színház dramaturgja tudja, hogy, fájdalom, milyen ritkán válik aktuális, eleven dilemma ennek a két, elmentésnek látszó szempontnak az összeütkezéséből... Hogy milyen ritkán akad a kezébe valami, amát abszolút szempontból értékesnek talál és amit csupán a közönségtől féltében nem mer szőhöz juttatni. Mert az úgynevezett közönség jóízűségének megvan az a jótulajdonsága, hogy tulajdonképpen kiszámíthatatlan és nincs, aki igazában kiismerje magát benne. Ha tehát a dramaturg egy újszerű drámai alkotást abszolút értékesnek tart, akkor nem igen állja meg, hogy fel ne mutassa, hogy az örökké kiismerhetetlen közönségizlést meg ne kísértse: hátha éppen ebben az újszerű drámában van a siker, hátha éppen ez az, amit a közönség oly nehezen ostromolt kegye vár és méltat? Ezen a téren csak az »elégge tehetséges«, »biztatók« közepes munkák íróival esik meg az az igazságtalanság, hogy nem jutván levegőhöz, eleven kísérleti pódiumhoz, színpadhoz, nincs módjukban kifejlődni, megbátorodni és igazán értékes alkotásokat kitermelni. De hát az már a színház lényegében, sok embert megkivánó és eltartó, drága organizmusban rejlik, hogy nincs módjában mindenféle szorgalmakat és jó intenciókat honorálni. Egy folyóirat a maga limitált és limitálható költségvetésével ezt megteheti, ha van erkölcsi és anyagi bátorsága hozzá. De színház nincs olyan, amely ezt győzné. Már csak azért sem, mert még a ráfizetéssel sincs elintézve a kérdés: a színháznak ugyanis csak egyik része a színpadi produkció, a másik, amely nélkül nincs színház, tehát eleven kísérleti pódium sem: a közönség. A színháznak sokkal lényegesebb eleme a közönség, mint a könyvnek, vagy folyóiratnak. A könyvet mindenki egymagában is élvez-

heti és értékelheti, mindenki, aki elolvassa. Színház nincs — tehát fejlesztő, kitermelő színházi levegő sincs — az eleven közönség testi jelenléte, lélekezése és rigorozuma nélkül... A színházi dramaturg munkája más, mint a lektoré, vagy a szerkesztőé, aki regényeket, cikkeket és általában nyomtatásra szánt irodalmat olvas. Ez utóbbiak a kinyomtatással céljukhoz, beteljesedésükhöz érnek el. A színpadi mű beteljesedése: a színpad, az előadás. A szempontok különbsége tehát nemcsak — mint különösen írói körökben gondolják — a színpaddal, a közönséggel való megalkuvás irányában található fel. A különbség lényege az, hogy a dramaturgnak látnia és hallania is kell azt, amit olvas; a színpadi mű optikai és akusztikai vízióját is teljesen fel kell idéznie előtte a betűnek, mely a nyomtatásra szánt irodalom rendeltetésében csak betű marad. Ez más szóval azt jelenti, hogy ha a dramaturg nem egy személy a rendezővel, akkor rendezői tehetséggel is kell bírnia. Sokszor olyan dialógus kerül a dramaturg kezébe, amely leírt formájában csaknem laposan, banálisan, elmondásra érdemtelenül hangzik. De mihelyt valóban »hangzik«, tehát a színpadon: tartalommal, az élet akcentusaival, ízeivel, a jó megfigyelés és emberábrázoló tehetség vérkeringésével telik meg. Mindennek a színpadon nagy és ritka értéke van. A dramaturgnak hallania kell a dialógust. Vannak súlytalan mondatok, amelyek bizonyos helyzeti energiában robbanó erőre kapnak. A dramaturgnak látnia kell a színpadi helyzetet, érzékelnie kell a teret, a proporciókat, a levegőt. A színpad legáltalább annyira térbeli művészet (Raumkunst), amennyire irodalom. És nem lehet elégge hangsúlyozni: mindez nemcsak a közönség hatás megalkuvó szempontjaira, hanem a dialógus és az egész színpadi mű drámai értékére, lényegére tartozik. Színpadon csak annak van jogosultsága, aminek színpadi dinamikája van, úgy is mondhatnám: ami több a színpadon, mint nyomtatásban. (Dr. Bárdos Artur.)

Dramaturg, régente: színítudomány igazgatója. (L. o.) A drámai kérdések elméleti fejtegetője, szinikritikus, színházaknál a darabok bírálója és javítója. (Esetleg maga a drámaköltő.) Az első magyar

Dóry Margit

Dóry Judith

Donáth Lajos

Dózsa (Kontra) József

Dömötör Hona

Draguss Károly

Döbrentei Gábor

Dréhr Imre

Erkel Sándor

Ernyei Emil

Ernyei János

Ernst Henrik

Erdődi Jenő

Eszterházy Ilona

dramaturg *Schedius* Lajos János bölcséleti és jogi doktor volt, ki 1790-ben működött az első magyar színtársulat élén, gr. Ráday Gedeon igazgatása alatt. (*Színyei*: Magyar Irók, XII. kötet, 337. oldal.) A Nemzeti Színházban 1843-ban alakult meg a »Játékszini Választmány«-nak elnevezett dramaturgiai-kar, Bartay Endre felszólítására, melynek tagjai voltak: Bajza József, Erdélyi János, Gaál József, Kuthy Lajos, Nagy Ignác, Toldy Ferenc, Tóth Lőrinc, Vachot Sándor, Vajda Péter, Vörösmarty Mihály, később Frankenburg Adolf, Czuczor Gergely. Üléseiket a Magyar tudós társaság termeiben és operai előadások napján tartották. Minden ülésre 4 tag és 3 színész volt hivatalos. Utolsó ülésüket 1846. jan. 17-én tartották. Színesbírálok voltak: Szigligeti Ede, id. Lendvay Márton, Telepy György, Udvarhelyi Miklós, Fánscy Lajos, László József, Szentpétery Zsigmond, Szilágyi Pál, Balogh István, Bartha János, Egressy Gábor, Czákó Zsigmond, Szigeti József és Komlóssy Ferenc.

Dramaturgiai könyvtár létesítésére 1837-ben Fáy András megvásárolta Pest megye játékszíne számára Pály és Fánscy könyvtárait s a következő könyveket: Lessing: Hamburgische Dramaturgie, Tieck: Dramaturgische Blätter, Engel: Mimik, Wötzel: Theaterschule, Immermann: Die Verkleidungen.

Dramaturgiai Lapok. A »Figyelmező«-ben (mely az Athenaeum melléklete volt) 1837-ben Vörösmarty Mihály színikritikai-rovatot nyitott ezzel a címmel, mely elméleti fejtegetésben s gyakorlati útmutatásokban egyaránt gazdag volt. Ez volt az első komoly színházi-rovat. A színészek sok jó tanácsot meríthettek belőle.

Drámista. Rövidített kifejezés a drámai (prózai) színészre, — viszont az énekes-színészre úgy mondják *operettista*, — az opera-énekesre pedig rövidesen: *operista*.

Dramolett. Franciás elnevezése a rövidobb, legtöbbszörre egy felvonásos drámai műveknek.

Drasche-Lázár Alfréd, (thordai) volt miniszterelnökségi sajtófőnök, sz. 1875.

jún. 15-én, *Budapest*en. Tanulmányai végeztével a miniszterelnökségen kezdte meg közéleti pályáját, ahol diplomáciai tudásának és nagy nyelvismeretének vették hasznát. A világháború Tisza István oldalán találta. Ez alatt az idő alatt ő vezette a miniszterelnökség sajtóirodáját, páratlan hozzáértéssel és olyan tapintattal, hogy még a legélesebb ellenzéki sajtónak is megnyerte rokonszenvét. Tisza lemondásával ő is elhagyta a sajtóosztályt, majd a külügyminisztériumba került, ahol rendkívüli követté és meghatalmazott miniszterré nevezték ki. 1922. augusztus havában nyugalomba vonult. Színművei: »Viha-ros mult«, vígjáték 3 felv. Bem. 1908. december 16-án, Pozsonyban, Balla Kálmán színtársulatánál. (Budapest is sikerrel mutatták be.) »Boldogság«, színjáték 4 felv. Bem. 1918. jún. 1-én. Víg-színház. »A tűzpróba«, színmű 5 felv. (Hasonló című regénye után.) Bem. 1920. jan. 3-án. Magyar Színház. »Déliabáb herceg« operett 3 felv. (»Charley« c. vígjátékának felhasználásából írta Zágón István. Zen. szerz.: dr. Ángyán Béla.) Bem. 1921. okt. 8-án. (Blaža Lujza Színház megnyitójára.) 50-ik előadása 1921. nov. 26.

Drégely Gábor, színműíró, sz. 1883. november 24-én, *Budapest*en. Tanulmányai végeztével a főváros szolgálatába állt, mint mérnök. Mint vígjátékíró, nagy sikereket aratott nemcsak idehaza, hanem a külföldön is, egyik-másik vígjátékát az egész világon játszották. Színművei: »A szerencse fia«, Komédia 4 felv. Bem. 1908. szept. 18. Magyar Színház. Több külföldi színpadon adták. Zágrábban: »Dobar frakk« c. alatt, 1912. — Bécsben: 1912. ápr. 25-én mutatták be a Joseph städter Theaterben »Der gutsitzende Frack« címen. — A szófiai Nemzeti Színházban első ízben 1914. december havában (karácsony előtt) volt másorra kitűzve. 1924. máj. havában Londonban is színre került a Shaftesbury Theaterban, »A perfect fit« címen. Bukarestben 100-szor: 1927. máj. havában játszották. A bécsi Deutsches Volkstheaterben 1915. dec. 23-án volt a bemutatója. — Játszották még: Berlin, Stockholm (Vasa Theater), Varsó (len-gyelül), Zágráb, Kopenhága, Hamburg, Frankfurt, Lipcse színpadjain). — »Az

isten szikra», komédia 4 felv. Bem. 1913. április 3-án, Magyar Színház. (Bolgár előadása 1914. karácsonyán, Szófiában.) »A kiasszony férje«, vj. 3 felv. Bem. 1915. dec 4-én. U. o. 100-adszor: 1916. nov. 18. (Ebből a vígjátékból készült Harmath Imre: »Az utolsó Veréb-lyány« c. operettje. Bem. 1928. okt. 13. Fővárosi Operett Színház.) Newyorkban a Lyceum Theaterben Victor Herbert zenéjével 1923. aug. 27-én került bemutatásra. »Egy férj, aki mindent tud.« Komédia 3 felv. Bem. 1918. szept. 20. U. o. »Háztűznéző«, operett 1 felv. Zen. szerz.: Harsányi Zsolt verseire Reinitz Béla. Bem. 1918. dec. 17-én, Medgyaszay Színház. »A vörös ember«, vj. 3 felv. Társ-szerző: Liptai Imre. Bem. 1924. dec. 13. Magyar Színház. »A védtelen nő«, komédia 3 felv. Bem. 1925. dec. 4. U. o. »Napló«, operett 3 felv. Tsz.: Liptai Imre. Verseit írta: Kulinyi Ernő. Zen. szerz.: Marton Géza. Pécs, 1929. ápr. 27-én.

Dréhr Imre, (nagyszentmiklósi) népjó-léti államtitkár.. Munkás ember élet-rajzánál az általa produkált munka-eredményeket kellene először ismertetni. A politikus, főként a szociálpolitikus munkaeredménye három eredő együtt-működéséből származik: az ész, a szív és a szorgalom. Ezeket pedig a teljesített munkától épűgy nem lehet elvonatkoztatni, mint az egyéntől. Minthogy pedig az élő forrásnál, mely hivatva van még hosszú ideig üdítő enyhet nyújtani, fontosabb maga a forrás, mint a már kibuggyant, és üdítő enyhet nyújtó ital, nézzük meg először a forrást, a teljesített munkák forrását: az embert. Dréhr Imre sz. 1889. febr. 18-án, *Budapesten*. Tisztviselő-patricius családból származott. Atyja az államnyomda ny. igazgatója, h. államtitkár. A budai Vár lejtőin lévő Ferenc József intézet gimnáziumában nevelkedett. Egyetemi éveiben már kivált a tömegből: diákvezér, 1912—13-ban az Egyetemi Kör elnöke. Egyetemi tanulmányainak sikeres befejezése után haladéktalanul munkához látott. Egyéni kvalitása, alapos készűlsége, törhetetlen akarateréje és kitartó ügybuzgalma, bármihez fog, rövidesen az első közé emeli. De a közgazdasági klavíatura már szűknek bizonyul. Napról-napra

jelennek meg cikkei, tanulmányai a napi sajtóban és a szakirodalomban, melyek szociálpolitikai vonatkozásuak. Ebben a tárgykörben tartott felolvasásai és vita-előadásai nagy érdeklődést váltanak ki. A munkahiány esetére való biztosítás gondolatából kiindulva nagy energiával harcol szóban és írásban a gyakorlati szociálpolitika, elsősorban a munkásbiztosításnak minden irányában: a segítés mérvének és a segítendők tömegének kiterjesztése érdekében. A szociálpolitikának szentelve minden idejét, a tudományos, az agitatórikus és politikai tevékenységek mellett — újabb működési körében újabb, de most már nem közgazdasági, hanem szociálpolitikai vonatkozású tisztségeket vállalt. Így váltották fel a lukratív tisztségeket a csak munkát jelentő szociális elfoglaltságok. — Első teendője az volt, hogy régi kidolgozott terveit megvalósítsa. Az új munkásbiztosítási, valamint az aggkori biztosítási törvény — a Lex Vass. I. és II. — főként az ő nevéhez fűződik. Munkássága jutalmul kapta a magyar Érdemkereszt II. osztályát a csillaggal, a Souverain Máltai Lovagrend középkeresztjét és a jeruzsálemi Szent-Sír Lovagrend csillagos nagykeresztjét. Magas állásában igaz szeretettel, nagy megértéssel és sok könnyes arcon hálátelt mosolyt fakasztó eredménnyel foglalkozik a színművészek egyéni és testületi megsegítésének kérdésével. Még csak egyet. Dréhr államtitkár minden reggel első a hivatalában. A referenseket fél 9-től kezdve fogadja és álomra hajtják már fejűket a Dunasor lakói, mikor az utolsó ablak is elsötétül a minisztériumban. Akkor megy haza Vass miniszter, hűségés munkatársával, Dréhr államtitkárral. — Csendes — a háttérben kifejtett — működésének áldásaiból az előrevetett fénysugarakat látjuk már, az életadó meleg: a jövőé.

Dreyer Max, német író, sz. 1862. szept. 25-én, *Rostockban*. Előbb segéd-tanár volt Malchinban, Majna-Frankfurtban. 1888—1898-ban Berlinben a »Tägliche Rundschau« szerkesztője volt. Nálunk is előadott színművei: »A segéd-tanár« (Der Probekandidat), szmű 4 felv. Ford.: *Latzkó Andor*. Bem. 1900. aug. 31-én, Fővárosi Nyári Színház. (1902.

jún. 14-én bemutatták a Vigszínházban is a berlini Deutsches Theater színészei.) »Az élet völgye (Das Thal des Lebens), c. tört. vígjátékát ugyanott ugyanazok 1903. ápr. 21-én mutatták be. »A tizenhétévesek«, szmü 4 felv. Ford.: Zólyomi. Bem. 1907. szept. 26. U. o.

Dreyfuss (drefusz) Ábrahám, fr. hírlapíró és drámaíró, sz. 1847. jún. 20-án, Párizsban. Színművei: »Házasságközvetítő ügynökség«, vj. 3 felv. Ford.: Múassin Vilmos. Bem. 1881. júl. 8. Népszínház. »A kecskebanki fürdő«, vj. 3 felv. Ford.: Váradi Antal. 1891. Nemzeti Színház. (Ezen kívül írt több egyfelvonásos darabot is.)

Drótosztót. Operett 3 felv. Szöv. írta: Leon Viktor, zen. szerz.: Lehár Ferenc. Ford.: Mérei Adolf és Ruttkay György. Bem. 1903. ápr. 21-én, Magyar Színházban. Századik előadása: 1903. okt. 3. Százötvenedszer: 1904. ápr. 19-én adták. A Fővárosi Operett Színház felújította: 1924. szept. 19-én.

Drucker Ernő, hamburgi színigazgató, sz. 1885-ben, Budapesten. 1879-ben a hamburgi Karl Schultze-színház igazgatója. 1880-ban a Zentral-hallé-t vezette, azután a Varieté-Theatert.

Dubosque, (düboszk) a párizsi Nagy Opera optikusa, a színpadi villám cikázásának felfedezője. Tanulmányát nálunk először a budai Népszínház mutatta be, 1863. okt. 8-án, az »Ördög pilulái« előadásán.

Dudok Pál, ügyvéd, sz. 1811-ben. A harmincas évek elején Sárospatakon tanult, ahol az ifjusági egyesületnek is tagja volt. Megh. 1853. febr. havában, 42 éves korában. Színművei: »A bosszuálló lelkiismeret«, szomorújáték 4 felv. *Kotzebue* után, Kolozsvár, 1832. Előadták Budán, 1836. ápr. 12-én. »A rummelsburgi kísértet vagy a veres köpenyeges«, néprege 4 felv. Bem. 1835. nov. 29-én, Debrecen.

Duett (olasz) a. m. énekkettős, párdal.

Dugonics András, kegyesrendi aldozópap, egyetemi tanár, iskolai dráma-

író, sz. 1740. okt. 18-án, Szegeden. Nagypapja bevándorolt dalmát iparos volt, aki azonban csakhamar asszimilálódott a minden idegent magába szívó büszke, jómódu szegedi felsővárosi néppel. Atyja, Dugonics András harminckét évig volt Szeged közszolgálatában mint városi tanácsnok. András az elemi iskolák elvégzése után, 1750-ben a piaristák gimnáziumába kerül, azt elvégezve, arra határozza el magát, hogy belép a rendbe. Hívását a megyesi piarista gimnáziumban kezdi meg mint a költészet és szónoklatok előadója. Medgyesről 1770-ben Nyitrára került, ahol a bölcsészet tanításával bízták meg, amely mellett a költészettel is élénken foglalkozott. Mintaképe *Gyöngyösi* István volt, a nemzet legolvasottabb klasszikus költője, akinek még kiadatlan munkáit Dugonics 1796-ban sajtó alá rendezte. Nyitrai tanároskodása előkelő nevet szerzett a tudományos világban Dugonics Andrásnak, úgy, hogy 1773-ban a nagyszombati egyetem mennyiségtani székének elfoglalására hívták meg. A következő évben ezt el is foglalta s ettől számítva harmincegy évig át működött mint egyetemi tanár, közben Pesten viselte a dékáni és rektori tisztségeket. Majd 1808-ban nyugalomba vonult, hazament Szegedre. Itt tíz esztendei csöndes elvonultsága után 1818. július 25-én, 78 éves korában »fájdalom és a halál félelme nélkül« elhunyt, kikerült a »deszkás-temetőbe«, ahol nagy márványobeliszk hirdeti Szeged hajdani nagy fiát, melynek ez a felirata:

Hült pora itt nyugszik Dugonicsnak, lelke az égben,

Szittyá magyar hősök dicsőült seregébe repült fel,

Mondjuk el mi is a költővel a kegyelet s hála szavát:

Ha csendes este méla homályain

Áldás-fohász ez ajkainkról:

»Béke reád szavakon köszönt ő.«

1770-ben írta »Gyöngyösi« c. vígszabású 4 felvonásos játékot, melyet tanítványival elő is adatott. »Az arany perecek, vagy is Matskási Julianna« c. regéjét 1792-ben Soós Márton színész dolgozta fel színpadra 5 felvonásos nézőjátékká, színre került 1792. Szent Iván hó 18-án. Az est jövedelme 160 váltóforint volt.

Egyéb munkái: »Etelka Karjelban«, szomorúj. 4 szakaszban. Pest, 1794. »Báthori Mária«, szomorúj. 5 szakaszban. Pest, 1794. »Kun László« szomorúj. 4 szakaszban. 1795. stb. Szülővárosa a 30-as években arcképével díszítette a városháza nagytermét, 1876. aug. 19-én pedig felállították ércszobrát, melyet a róla elnevezett téren emelt a Dugonics-Társaság.

Dugovich Viktor, színműíró. Színműve: »Izzó homokon«, dr. 3 f. Társszerző: Gajáry István. Bem. 1924. márc. 28-án. Várszínház.

Dugva volt. Gyakori kifejezés a régi színházi kritikákban arra nézve, hogy a színház zsúfolásig megtelt. (Lásd »Honművészt«, 1840. december 31. 810. oldalt.) Használatos volt az a kifejezés is, hogy a színház *fulladásig* megtelt. Később *tömötház* kifejezést írtak a recenziókban. Manapság, ha megtelik a színház, úgy mondják, hogy *táblás ház* (L. o.) nézte végig az előadást.

Duka Béla, színész. szül. 1874. márc. 26-án, *Pelejtén*, Zemplénm. Színészi pályára lépett 1896. okt. 1-én.

Dulka Sarolta, színésznő, a Nemzeti Színház tagja, sz. 1850-ben. A színészakadémia elvégzése után 1868. áprilisban a Nemzeti Színházhoz szerződtek. 1873. nov. 2-án férjhez ment *Udvardy Gyula* akadémia festőhöz. Megh. 1885. márc. 30-án, *Budapesten*, 35 éves korában.

Dumanoir (dümanoár) francia színműíró. Munkái: »Don Caesar de Bazan« (L. o.). »Tamás bátya kunyhója«, dr. 6 felv. Ford.: *Ország* Antal. Bem. 1853. máj. 13. Nemzeti Színház.

Dumas (düma) Sándor id., híres francia regényíró, sz. 1802. júl. 24-én, *Villers Cotteret*-ben (Aisne), megh. 1870. dec. 5-én, Puy-beu, Dieppe mellett. Korán jutott árvaságra, majd 20 éves korában az orleansi herceg könyvtárosa lett, ahol bő alkalma nyílt szeretettel foglalkozni az irodalommal. Számos regényt írt, amelyek igen népszerűvé tették nevét. Ezek közül többet dramatizálva magyar színpadokon is bemutattak. Ilyenek: »Darlington Ri-

chard«, ford.: *Fekete Soma*, »Lorenzino«, ford.: *Egressy Béni* (1841.), »Felhívás keringőre«, ford.: *Szigligeti Ede*, (1875.) stb.

Dumas (düma) Sándor ifj., francia író, sz. 1824. júl. 28-án, *Párizsban*. Megh. 1895. nov. 27-én, Marly-ban, (Párizs mellett). Nálunk Budán és a Nemzeti Színházban adott darabjai: »Neslei torony«, (Budán, 1835. nov. 4.), ford.: *Csathó Pál*, »Kean, vagy könnyelműség és lángész«, színjáték 5 felv. 1838. febr. 16., ford.: *Fánecsy Lajos*, »Dubarry grófnő«, udvari színjáték, 3 felv. (Előbb Pécsen adták, 1839. máj. 20., ford.: *Fánecsy Lajos*). »A kaméliás hölgy«, (l. o.), »Demimonde«, »Georgette«, »Alfons úr«, »Francillon«, (l. o.), »Denise«, (l. o.), »Danisefek«, »Clemenceau«, (l. o.), »Aubrayné elvei« (1897. ápr. 1.), »A tékozló apa« (1900. okt. 5.), »Georges hercegnő« (1906. máj. 23.) stb.

Du Maurier (dü morjé) **Georges Louis Palmella Busson**, angol rajzoló, író, sz. 1834. márc. 6-án, megh. 1896. okt. 8-án, *Párizsban*. Színműve: »Trilby«, szmü. Tsz.: *Potter Paul*. Ford.: *Fái J. Béla*. Bem. 1897. máj. 5. Vígszínház.

Dunaföldvári színészet. Dunaföldváron 1860. májusában *Tóth János* színtársulata járt. 1928–29-ik évben a város Solti Ernő színigazgató színikerületéhez tartozik.

Dunaharaszti színészet. Dunaharaszton (Pestm.) 1929. évben Tompos Péter a színigazgató.

Dunai Árpád, színész, ismert epizód-kómikus, sz. 1857-ben, *Pesten*. Színpályára lépett 1881. okt. 4-én, Bogyó Alajosnál. 1914. dec. 23-án nyugalomba vonult.

Dunaiszky László, szobrász, sz. 1822-ben, *Pesten*, megh. 1904. júl. 4-én, u. o. Első nagyszabású szobrát (a régi Nemzeti Színház udvarán) 1859-ben Tomori Anasztáz megbízásából készítette. 1880-ban Palestrinájával részt vett az Operaház dekoratív szobrainak pályázatán. Ő készítette ezenkívül Erkel Ferenc, Szent-

pétery Zsigmond, Laborfalvi Róza bronz szobrait. (Az Ernst-múzeumban kiállítva).

Dunakeszin (Pestm.) 1929-ben Tompos Péter színtársulata tart előadást.

Dunanan (dünanan) apó és fia utazása, vig dalmű 3 felv. Zen. szerz.: *Offenbach* Jakab. Ford.: *Madarassy Tarnay* Pál. Színre került először 1861. jan. 17-én, Budán, Moinár György Népszínházában, hol 100-nál több előadást ért meg. Főszereplők: Dunanan: Simonyi, Patroclus: Vincze József; Tymperon: Szilágyi Béla; Lespenquot: Szép József; Asztrakán: Náday Ferenc; Vendéglős: Kővári; Pamela: B. Harmath Emma; Nagyváradon, 1864. jún. 4-én volt a bemutatója.

Dunántuli Magyar Színjátszó Társaság megalakult abból a győri mozgalomból, melyet 1829. nov. havában *Szegedy* nevű hazafi indított meg, ki azt tervezte, hogy a szomszédos hat vármegye közös erővel egy 20 tagból álló színtársulatot assecuráljon, hogy minden megye a kebelében töltendő két hónap alatt a társaságot 1200 frttal segélyezze. Ez a társaság ez év nov. 8-án kezdte meg működését. Tagok között ismertebbek voltak: Tóth, ifj. Nagy, Kátz, Komlóssy Ferenc igazgató stb. 1831. máj. 5-én Kisfaludy Sándor volt a főigazgató és ez évben létrehozta a balatonfüredi színházat.

Dunaparti Színház (azelőtt: Medgyaszay-Színház), megnyílt 1919. nov. 25-én, Budapesten. Igazgató: *Keller* Gyula. Tagok: Bánhidya Ilona, Lóth Ilona, Gróf Eszti, Kabos Gyula, Hegedüs Ferenc, Kovács Andor, Mihályfi Béla, Rónaszéki Béla, Dózsa István és Abos Elza. Megszűnt 1920. márc. végén és újra megnyílt Kamara Színház név alatt. (L. o.).

Dunaszerdahelyi színészet. A városban előbb 1848. után jártak színészek, majd 1859. aug. hó elején látják viszont a magyar színészeket. Ekkor *Kőszegi* Endre társulata kapott játsszási engedélyt, aki 200 frtos bérlettel nyitotta meg az évadot. Ismertebb tagok voltak: Balogh Alajos és Rudolf, Demjénné, Bogyó Alajos, Kőszeginé, Szigetközi Zsig-

mond, Kovácsné. A társulattal meg voltak elégedve, aminek élénk bizonyítéka, hogy ebben az évben újra meghívták őket. Október elején ismét Kőszegiék jönnek el tehát, amikor a bérlet is felszökött: 780 frt gyűlt ekkor össze a kultúra támogatására. 1860. máj. 24-én *Hubay* Gusztáv az igazgató. Az akkori kritika megemlíti Völgyiné, Szabó és neje, Draguss Károly, Sztupa Andor, Szabó Ödön, Kőmíves Imre, Keletiné, Kőrösi színészek neveit. 1870. jan. havában *Keleti* László társulata járt itt.

Dunay Győző, színműíró. Színműve: »A szókimondó ember«. Eredeti énekesbohózatos életkép 4 felv. Bem. 1895. júl. 5-én, a Városligeti Színkörben.

Dunay Károly, (családi néven: *Benke* István), nyug. törv. bíró. Színműve: »Mindnyájunknak el kell menni!« Negyvennyolcas történet 3 felv. Zen. szerz.: Barna Izsó. Bem. 1906. márc. 15-én, Népszínház.

Dunay László, zeneszerző. Munkája: »A kis boszorkány«, látványos operett 3 felv. Szövegét írta: *Orbán* Dezső. Bem. 1909. júl. 9. Budai Színkör.

Duncan (dönkán) *Isadora*, kaliforniai táncosnő, nálunk 1902. ápr. 19-én mutatkozott be az Uránia Színházban. Klasszikus táncaival szerzett világhírt; ezekkel új ösvényt nyitott a színművészet terén. Tragikus körülmények között halt meg, 1927. szept. 15-én. Egy lobogó, hosszú autósawl, amely beleakadt a sebesen robogó kocsiküllőibe, egy pillanat alatt megfojtotta.

Dungyerszki Lázár, újvidéki birtokos. Újvidéken 1895. ápr. havában szerb színházat épített. (V. ö. Újvidéki színészet).

Dunkel, német színműíró. Munkája: »Éjfél után«. Ford.: *Gombos* Imre. (L. o.).

Dupont (düpon) **Gábor**, zeneszerző. Munkája: »A kecskepásztor«, opera 1 felv. Szövegét írta: *Cain* Henrik, ford.: *Váradny* Sándor. Bem. 1904. dec. 15-én, a M. Kir. Operaházban.

Dur, kemény hangnem; (pl. C-dur, C kemény hangnem).

Durieux (düriő) **Tilla**, német színésznő, apai részről régi francia hugonottacsaládból származik, anyja Nagybecskerekben született. Nálunk többször vendégszerepelt. Járt többek között a háború után, — majd 1926. ápr. 28-án is, — a Fővárosi Operett Színházban lépett fel ekkor, Dario Nicodemi »Az árnyék« c. színművének főszerepében.

Durieux (düriő) **J.**, francia színműíró. Munkája: Az ezred apja. Énekes boh. 3 felv. Tsz.: *Mouzey* Egon, ford.: *Heltai* Jenő. Bem. 1911. máj. 13-án, Vígszínházban.

Durigo **Hona**, énekesnő. (Lásd: Kacsicsné).

Duru (dürü) **Alfréd**, francia színműíró. Munkái: »Favartné«, nagy operett 3 felv. Tsz.: *Chivot* Henri. Zen. szerz.: *Offenbach*. Ford. *Evva* Lajos és *Fái* J. Béla. Bem. 1879. nov. 13. Népszínház. »A franciák Milanóban, vagy az ezreddobos leánya«, operett 3 felv. Zen. szerz.: *Offenbach*. Ford. ugyanazok. Bem. 1880. dec. 17. U. o. »Az ácslegények gazdaszszonkája«, operett 3 felv. Zen. szerz.: *Hervé* M. Ford.: *Fái* J. Béla. Bem. 1881. márc. 26. U. o. »Olivet lakodalma«, operett 3 felv. Tsz.: *Chivot* H. Ford.: *Evva* Lajos. Bem. 1881. szept. 8. U. o. »A gyűrű«, operett 3 felv. Tsz.: *Chivot*. Zen. szerz.: *Audran*. Ford.: *Evva* Lajos és *Ukki* Imre. Bem. 1883. márc. 10. U. o. »Arthur kalandjai«, boh. 3 felv. Tsz.: *Chivot* H. Bem. 1897. márc. 2. Vígszínház.

Duschel **József**, pesti kalapos mester, 1837. aug. havában a Nemzeti Színház részére ajándékozott 3 veres kalpagot, 9 mázos kardszijat, 4 polgári csákót, 6 fehér kalapot és 3 halcsont-kalapot. (»Honművész«, 1837—67. szám.)

Duse Eleonóra, olasz tragika, sz. 1859. okt. 3-án, *Vigepano*-ban, Venezia közelében, megh. 1924. ápr. 21-én, *Pittsburgban* (Pennsylvania). Budapesten a Városligeti Színkörben 1892. ápr. 27-én mutatkozott be a »Kaméliás hölgy« címszerepében.

Vendégszerepelt még 1893. okt. 23-án, 1895. nov. 26-án, 1899. okt. 26-án, továbbá 1907. márc. 22-én, midőn a Vígszínház közönsége előtt lépett fel a »Kaméliás hölgy«-ben.

*

Tragikának ismerik általában Eleonora Duse-t, de ma már halálán túl és az elmúlt évek távolságán benne látjuk a modern színház megtestesítőjét. Mert Duse nem csak abban adott újat, amit recitálónak neveznek, hanem az emberi lehetőségek mindazon összetételéhez, amit színészetnek nevezünk, új utakat mutatott és ennek keretében új távolságokat ért el. Eleonora Duse a hang, a test, a mozdulat, a mika csodálatosan összhangzatos együttese volt. Mert, amint véleménykülönbség nélkül mindenki előtt ismeretes, milyen magasságokat tudott elérni szerepléseiben, éppen olyan mély igazság az, hogy nemcsak a színészet terén, hanem más téren is — pl. a tánc terén szintén — újításokat hozott. Ahogy Duse-t minden idők legnagyobb tragikájának tekinthetjük, éppen olyan joggal tekinthetjük a modern tánc megalapítójának. Ebben a megállapításban is látszik, hogy nem csak nagy vonásokban, de legkisebb lehetőségeiben is mindig az a zseni maradt, akinek született. Eleonora Duse szerepeinek kidolgozásában éppen olyan fontosságot adott a részleteknek, mint az összhatásnak és ahogy törődött hangjának a legapróbb rezgéseivel, nem felejtette el egyuttal a legfegyelmettebb szigorú ellenőrzés alá venni újjainak legapróbb remegéseit. És mint ahogyan rendszerint a színész ember-utánzó, Duse minden szerepében mindenkéül előtt ember volt, akit csak azért tekintettünk színésznek, mert szerepekben játszott. Mielőtt színpadra került Eleonora Duse, saját magával szemben is színész volt akkor, amikor próbát kellett sajátmagán végrehajtania a fegyelmezettségéből. De abban a pillanatban, amikor a közönség ezer szeme elé került, midőn az emberi nehéz megpróbáltatásokon keresztül rá tudott parancsolni testére és hangjára, hirtelen leegyszerűsítette, vagyis emberi színészet volt benne. Visszatért a legcsodálatosabb természethez.

Még a halála előtti előadásokon is elég-

séges volt — Ibsen: »Tenger asszonya«-ban például — hogy hallassa a hangját. anélkül, hogy megjelent volna a színpadon és már a színpad és nézőtér megtelt Duse hangulatával. De ha más színészeknél a hangulatkeltés szintén a fegyelmettségnek egy eredménye, Dusenál egyénisége kisugárzásának az eredménye volt. Duse nemcsak átérezte szerepeit, hanem átélte őket.

Az olasz színeszet Duse fellépése előtt éppen úgy, mint az olasz irodalom azzal a veszéllyel küzdött, hogy az u. n. klasszikus formákban teljesen megmerevedjen minden fejlődési lehetőség nélkül. És amint az irodalomban a futurizmus új lehetőségeket mutatott, oly annyira, hogy a háború után egy egész új klasszicizmusra fektetett irodalom keletkezett, Duse a színházban kevesebb hévvel, de annál mélyebben és tartósabban szintén az új klasszikus színeszetnek alapjait rakta le. D'Annunzio-val való találkozása, amit a külföldön rendszerint Duse javára és D'Annunzio kárára említenek, vagyis mint mindennapi többé-kevésbé komplikált szerelmi kalandnak tüntetnek fel, sokkal fontosabb és mélyrehatóbb mozzanata volt életének, mert talán Duse közismert zseniális tehetsége se érte volna el tetőfokát D'Annunzioval való találkozása nélkül. Mert ahogy Gabriele D'Annunzio az irodalom terén — és ami fontosabb — más tereken is éreztette hatását Olaszország életében, döntő tényezővé kellett, hogy váljék Duse fejlődése körül is. Duse, aki feladatává tette a modern ember lelkének kifejezéseit a legmagasabb csúcsok felé vinni, nem vonhatta ki magát D'Annunzio egyéniségének hatása alól. Mert D'Annunzio össze-szívta magába az európai kultúra összes kifejezéseit, hogy a saját zsenialitásán át-szűrve őket az olasz szellemnek produktumaivá tegye. Duse, aki szintén az olasz szellemnek egyik csodálatos terméke volt, természetszerűleg kellett, hogy D'Annunzio gazdag, fényes, beláthatatlan tapasztalataiból is merítsen ihletet. Ez az egyszerű magyarázata Duse és D'Annunzio találkozásának és ha ennek emberibb formái is voltak, ez csak a regények lapjaira tartozik.

Eleonora Duse annyira érezte végzet-szerű hivatását, hogy amidőn a színpad-

ról visszavonult, Rómában a saját költségére színészeti iskolát nyitott, amely a mai Olaszország legjobb színészeit nevelte. Hogy visszavonulása után is, kevés idővel halála előtt újból szükségét érezte annak, hogy a világ színpadjaira lépjen, (szintén nem holmi anyagi okokból) ez csak avval magyarázható, hogy Duse, mint a modern olasz szellemnek más nagy képviselői is, teljesen átérezte a modern Olaszország kialakulását. És ahogy a háború után újra kifejezésre juthatott az olasz lélek legtisztább képe, úgy ő is érezte annak szükségességét, hogy ennek a képnek a teljességéhez hozzájáruljon. Távol hazájától halt meg, amelyet mindennek felett annyira szeretett, de életének ez a mozzanata is hozzájárult nagyságához, amennyiben élete utolsó pillanata is mély és súlyos tragédia volt Duse részére, akinek az a legendás halál jutott, amely az emberiség legnagyobb képviselőinek kiváltsága.

(Antonio Widmar.)

Dúsfli, énekes, 1854. máj. 26-án fellépett a Nemzeti Színházban, a »Linda« operában Antóniót énekelte. Aug. havában Bécsben vendégszerepelt Duschnitz néven. (Egyéb adat nincs róla).

Dutka Ákos, költő, színpadi műve: »A léghajósok«, operett, 3 felv. Zen. szerz.: Váradi Aladár. Bem. 1905. ápr. 11. Nagyváradon.

Duval (dűvál) Georges, francia szín-műíró. Nálunk adott színművei: »A helyettes«, vj. 3 felv. (Le remplaçant). Tsz.: Busnach William. Ford.: Fái J. Béla. Bem. 1896. máj. 19. Vigszínház. »A Michu-lányok«, operett 3 felv. Tsz.: Vanloo. Zen. szerz.: Messenger. Bem. 1898. febr. 19. Magyar Színház. »Veronka«, operett 3 felv. Zen. szerz.: Vanloo A. Ford: Makai Emil és Molnár Ferenc. Bem. 1900. ápr. 21. Magyar Színház. »A zsába«, boh. 3 felv. Tsz.: Hennequin. Ford.: Molnár Ferenc. Bem. 1901. dec. 19. Vigszínház. »A császárné«, nagy operett 3 felv. Tsz.: Vanloo. Zen. szerz.: Messenger. Ford.: Heltai Jenő. Bem. 1906. máj. 4. Vigszínház.

Duvernois (düvernoá) Henri, francia színműíró. Munkája: »Őszi szerelem«, szmü

3 felv. Tsz.: Wolff Pierre. Bem. 1925. márc. 18. Renaissance Színház.

Duveyrier (düvejrié) Anne Honoré Joseph, francia író, írói néven: Mélesville. sz. 1787. nov. 13-án, Párizsban, megh. 1865. nov. 7-én, u. o. Színműve »A betörő«, vj. 1 felv. Tsz.: Labiche Eugén. Ford.: Hevesi Sándor. Bem. 1902. márc. 11. Nemzeti Színház.

Dux Adolf, bölcséleti doktor, liceumi tanár, szépirodalmi író, fordító, publicista, a Kisfaludy-Társaság tagja, sz. 1822. okt. 25-én, Pozsonyban, megh. 1881. nov. 20-án, Budapesten. Midőn 1868. febr. 5-én a Kisfaludy-Társaság külső tagjává nevezték ki, székfoglalójául ezt a tárgyat választotta: »A színészet mint közügy, különös tekintettel a népszínműre«. 1870. jan. 26-án 40 arany pályadíjat nyert el »A bohózat elmélete« c. esztétikai művével és a társaság belső tagjává választotta. Szakcikkei: »A magyar népszínműről« (»Szépirod. Közlöny«, 1858.). »Néhány szó Faust előadásáról« (»Holgyfutár, 1860. 88. szám). »A Nemzeti Színház országos állása és jogosultsága« (»Reform«, 1870. 71. szám). Fordításai: »Bánk bán«. Drama in 5 Akten von Joseph Katona. Aus dem Ungarischen metrisch übersetzt. Leipzig, 1858. »Der alte Infanterist und sein Sohn der Husar«. Charakterbild mit Gesang in 5 Akten nach Joseph Szigeti's ungar. Volksstücke. Wien, 1858. (Előadták Budán, 1858. ápr. 5-én). »Ein alter Schauspieler«, von Paul Gyulai. Aus dem. ung. 1879. »Pestre kell menni« c. egyfelvonásos vígjátékát 1859. ápr. 15-én adták a Nemzeti Színházban. »Dózsa György« (Jókai drámája), lefordította németre. Előadták Bécsben, 1858-ban.

Dück Berta, karénekesnő, 1885. jan. 1-től a M. Kir. Operaház tagja.

Dühös színész. Csúfnév a szenvedélyesen játszani szerető színészre — voltképpen azonban e kifejezés magasztalás, mert ha a színészen nincs művészi törekvés, produkáló kedv, ambíció, hev — az már az illetőnél hanyatlást jelent.

Dvorszky Ede, vasúti tisztviselő Liptószentmiklóson. Színműve: »Az áldozat«, énekes népszínmű. Bem. 1899. jan. 23-án, Liptószentmiklóson.

Dvortsák Gyula, hírlapíró, megh. 1890. márc. 25-én, 30 éves korában, Kassán. Színműfordítása: »Úszunk az árral«, vj. 4 felv. Irta: Ernest Mária. Bem. 1884. márc. 22. Kassa. Szakkönyvei: »Emléklapok, Jókainé Laborfalvi Róza 50 éves művésznői jubileumának kassai megünneplése alkalmából. Kassa, 1884.« — »Igazbázi s az első magyar színelőadás«. Kassa 1885.

(Van) **Dyck (dejk) Ernő**, belga kamarazénekes, világhírű tenorista, sz. 1861. ápr. 2-án, Antwerpenben. Jogot végzett a loeveni és brüsszeli egyetemen és ugyanekkor hangját kiképezte. Nálunk 1889-ben lépett fel először, újra 1901, majd 1909. ápr. 23-án, a »Tannhäuser«-ben. Ekkor már a párizsi nagy opera tagja volt.

Dymov Ossip, (családi néven: Oszip Perelmann Izidorovics), orosz író, sz. 1878-ban. »Nyu« című színművét előadta a Vigszínház, 1925. febr. 14. (Már hamarabb is eljátszották a berlini Deutsches Theater tagjai, 1908. jun. 3-án, u. o.)

Deák Lőrincz Gyürki Rózsai

De Caux Mimi

Deák Péter

Deák Péterné Kovacsics Margit

Debreceni színtársulat tagjai az 1870-ek ében

E

Eben Mihály dr., mágócsi lelkész, sz. 1842. szept. 18-án, *Fóthon*, Pestm. Előbb Esztergomban, majd 1878-tól a váci püspöki egyházmegyében működött. Színműve: *Jézus élete*, színmű. Bem. 1901. jan. havában Szentesen, műkedvelőkkel adták elő.

Ebersberg Ottokar Franz, írói néven *O. F. Berg*, osztrák színműíró, sz. 1833. okt. 10-én, *Bécsben*, megh. a döblingi tébolydában, 1886. jan. 16-án. Nálunk színre került művei: *Stern Izsák*, *Egy leány a külvárosból*.

Ebergényi Edéné Király Amália, színésznő, sz. 1857. ápr. 2-án, *Barabáson*, Beregm., megh. 1925. dec. 25-én, *Budapesten*. Iskoláit Beregszászon végezte, majd 1875-ben Borsos József színtársulatánál kezdte meg pályafutását. Működött Kasán, Debrecenben, Temesvárt, Miskolcon, Szegeden, stb. Volt előbb naiva, majd anyaszínésznő. Budapesten a Várszínházban Feleky Miklósnál szerepelt; mint vendég a Népszínházban fellépett 1889. jan. 21-én, a *Vereshaju* Sajgóné szerepében. Fellépett a Fővárosi Nyári Színházban is. 1881. jun. havában Veresaptakon lépett házasságra. 1910. jan. 1-én nyugalomba vonult.

Ecker János, győri polgár, sz. 1788-ban, megh. 1852-ben. Buzgó naplóíró volt, aki három vaskos kötetben foglalkozott Győr városa úgy magyar, mint német nyelvű színészetével. Naplójának harmadik kötete, amely az 1850—52-iki eseményeket ölelte fel, elpusztult. A ránkmaradt két első kötetben az 1841—49. évek színieseményeit találjuk meg. Ecker János szerette a színházat és őszintén lelkesedett a művészetért. Hazatérve az előadásokról, íróasztalához ült s saját győ-

nyörőségére megírta bíráló megjegyzéseit a látott darabról. A 40-es évek győri színészetét igazán csak az ő naplójából ismerhetjük meg. Művelt ember volt, aki ismerte korának irodalmát. Az eredeti daraboknál nem egyszer megjegyzi, hogy a szerző melyik német drámából merítette tárgyát. S ilyen irányú célzásaiban csak ritkán tévedett. Beszél a vendégszereplésekről is, *Egressyről*, *Laborfalvi Rózáról*, *Lenávról*, stb. Őszintesége ekkor sem hagyja el, kimondja azt, amit érzett és mi a meggyőződése. Ecker a *Magyar Színészetet Biztosító Egyesületnek* ellenőre volt s mint ilyen: pontosan följegyezte az előadott darabok névsorát, a színházi bevételeket és kiadásokat, a színészek gázsiját, hogy azután a színiszezon befejezése után pontos és kimerítő jelentésben számolhasson be az egyesületnek. Ecker munkáját *Lám Frigyes* adta ki, 1929. febr. havában »Egy győri polgár a reformkorszakban« címmel, Győrött.

(Dr. Barna János.)

Eckslager August, magyarországi német író. Munkája: *Prolog zur Eröffnung des Theatres in Pressburg*. 1813.

Echegaray José, (ecsegaráj hozé), spanyol színműíró, sz. 1832-ben, *Madridban*, megh. 1916. szept. 16-án, *Baselben*. Foglalkozására nézve mérnök, aki matematikai és fizikai munkával, valamint politikai téren játszott szerepet, miniszter is volt, egyszersmind azonban a modern spanyol drámairodalom legkiválóbb képviselője. Drámái a kilencvenes években igen nagy sikereket arattak a magyar színpadokon kiélezett, izgalmas cselekményükkel, lelki konfliktusok hatásos ábrázolásával. Főszerplőjük rendszerint egy nőalak, kit mindig P. Márkus Emilia játszott óriási diadallal. Nálunk színre került színművei

Patthy Károly fordításában: *A nagy Galeotto*, 1890. febr. 28. Nemzeti Színház. *Bernardo Montilla*, 1895. febr. 1. u. o. *Folt, amely tisztül*, 1898. jan. 14. u. o. *Szalay* Emil fordításában: *Mariana*, 1896. dec. 8. u. o., *Roberto de Pedrosa*, *Az utcai énekesnő*, 1899. máj. 3. u. o. *Huszár* Vilmos fordításában: *Halálos csend*, 1902. nov. 7. u. o., *Rágalom*, 1908. dec. 4. u. o. *Fenyéri Mór*, *Huszár Vilmos* és *Szalay* Emil fordításában: *Őriült vagy szent?* 1898. okt. 11. Vigaszínház. *Szalay* Emil fordításában: *Utolsó csók*, 1920. dec. 4. Magyar Színház.

Ecsedi Gyula, színműfordító: *A gyámság*, vígjáték, *Gerle* és *Horn* után fordította, 2 felv. a tudós társaság költségén. Előadott: Pesten, a Nemzeti Színházban, 1837. nov. 18., 1838. jan. 8., 1839. szept. 2. és nov. 29., 1841. márc. 21.

Ecsedy Jozefa, színésznő. (Lásd: Pály Elekné.)

Ecsedy Kálmán (borosjenői) földbirtoke, sz. 1843-ban, megh. 1882. nov. 28-án, *Nagykállóban*. Egy időben színész is volt. (1854. ápr. 24-től.) Színdarabja: *A csárda romjai*. Eredeti népszínmű dalokkal és táncokkal. Első előadása 1877. nov. 9-én a Népszínházban volt.

Ecsedi Kovács Gyula, hírneves tragikus színművész. (Lásd: Kovács Gyula.)

Écsy László, fürdőigazgató Balatonfüreden, a magyar színügy érdemes pártfogója volt, sz. 1809. dec. 1-én, *Péren*, Gyórm., megh. 1895. máj. 11-én. 1835-ben nevezték ki a balatonfüredi fürdőintézet felügyelőjévé. A balatonfüredi új színpár felépítése és a színházi szövevény kieszközlése nagy részben az ő érdeme volt. 50 éves jubileuma alkalmából a király a Ferenc József-renddel tüntette ki.

Edelény község (Borsodm.) az 1928—29-ik évben Tarr Béla színigazgató színterületéhez tartozik.

Edelmann Nemes Jenő, szatmári hirlapíró. Színműve: *A hadseregszállítók*, vj. 3 felv. Bem. Szatmár, 1915. márc. 28-án.

Edelsberg Filippina, bajor és porosz udv. énekesnő, 1880. ápr. 1-én vendégszerepelt nálunk a Nemzeti Színházban, az »Afrikai nő« címszerepében.

Edelspacher Imre és Péter, az aradi színészet lelkes pártfogói voltak. 1849-ben nagy áldozatot hoztak a helyi magyar színészet megermentéséért.

Éder Aloyzia (Lujza) színésznő, sz. *Nagyváradon*. 1828-ban Kolozsvárott működött, 1844-ben szintén. 1837. aug. 11-én Budán vendégszerepelt a »Csörgősapkában«, mint Zemonida. *Déryné* így jellemzi: »Éder Lujza... volt a másodénekesnő. Kellemes, gyakorlott hangja volt, csakhogy gyenge«. *Molnár* György ekkép ír róla: »Magasabban képzett és jelesen iskolázott mezzoszoprán hangjával inkább operákban tündökölt, de azért a népdalokat is énekelte. Előadása — kívált az akkori időkhez — túlfinom, túldiszkrét volt«. Főbb szerepei: Amália (Norma), Pamela (Fra Diavolo), Fanny (Földszint és felsőemelet) és (Nőragadás az álarcos bálonban), Marianna (Kőműves és lakatos), Adina (Bájital), stb.

Éder Antónia, színésznő. (Lásd: Csabay Pálné.)

Éder Berta, (családi néven: Oeder), operaénekesnő, énekmesternő. Megh. 1912. ápr. 20-án. Tanulmányai végeztével olasz színpadon működött és a milánói Scalában, valamint a nápolyi San Carlo-ban fényes művészi sikereket aratott. 1902. jan. 2-án mint vendég fellépett a M. Kir. Operában, a »Proféta« Fides szerepében. Később megvált a színpadtól és itthon Merli énekiskolájában működött.

Éder György, (sopronyi), színész, sz. 1788-ban, *Szabadkán*. 1811-től kezdve játszott Debrecenben, Nagyváradon, Szatmárt és igazgató is volt. 1823-ban Miskolcon és Kassán is működött. A fiatal színészgeneráció nevelése, valamint németből fordított színművei által a magyar színpadi műsor gyarapításával jelentős érdemeket szerzett. A 60-as évek elején Szatmárt mint városi tanácsos működött. Fordításai: »Sámson«, vj. 4 felv. *Metastasio* Péter után ford. Bem. Pest, 1813. máj. 30.,

Buda, 1834. szept. 11. »A konstantinápolyi út, vagy: atya és vőlegény egy személyben«, vj. 3 felv., francia nyelven írta *Picard*, németből ford. *Schiller* után, Miskolc, 1830. okt. 18., 1831. ápr. 17., 1832. jan. 8. Debrecen. Budán 1836. nov. 29. Pest, 1838. szept. 25. »A kigyós vitézek, vagy: A pogányvári vipera«, vitézi érzékenyítő játék 5 felv. *Spiesz* után szabadon írta és játékszínre alkalmaztatta 1830-ban. Előadták Debrecenben, 1831. márc. 5. és 22. »A halottrabló« (*Der Leichenräuber*), új nézőjáték 3 felv. *Birch-Pfeiffer* Sarolta után magyarosította. Miskolcon 1832. febr. 4-én került színre. »Rolla halála«, szomorújáték 5 felv. *Kotzebue* után, Debrecen, 1832. márc. 10. »Eleonora, a sir menyasszonya«, szomorúj. 3. oszt. Irta *Holtey* Károly, 1830-ban. Magyarra fordította a kassai színjátszó társaság számára, Debrecen, 1832. szept. 13. »Macbeth«, dráma 5 felv. *Shakespeare* után ford. Debrecen, 1832. szept. 29. »A doctor és paticárius«, vj. 4 felv. Kassa, 1832. »Mátyás napja Soroksáron«, vj. 3 felv. Miskolc, 1832. dec. 26. »A loppantók«, vj. 4 felv. Miskolc, 1833. jan. 20. »A jelszó«, színjáték 4 felv. Budán, 1834. aug. 5. »Molnár és gyermeke« (*Raupach* után), szmü 5 felv. 1835. jún. 11. »A dugárusok«, vj. 4 felv. Nagyvárad, 1835. szept. 17. »Két szék közt a pad alatt«, vj. 2 felv. 1836. febr. 9. »A bűvös hölgy«, vj. 2 felv. (*Kotzebue* után). 1836. febr. — Gyermekei: *Antónia* (Csabay Pálné), *Terézia* (László Józsefné) és *Alojzia* (Lujza) színésznők (L. o.)

Eder Pál, (sopronyi), levéltári segéd, *É. György* (L. o.) színész unokája, sz. 1861. jan. 24. *Szatmárt*, hol iskoláit is járta. 1878-ban Pesten jogot hallgatott, majd joggyakornok lett a fővárosi tisztügyi székénél. Színdarabjai: »A féltékenyek«, vj. 1 felv., előadták 1886. jan. 20. *Szatmárt*. »Szerelmes bankár«, boh. 1 felv. »Jegyes 1 órára«, vj. 1 felv. 1886. márc. 16. U. o. (Utóbbival nyitották meg a tatai Esterházy-színházat 1889. márc. 16.) »Fanchon szerelme«, operett 1 felv. *Merkler* Andor zenéjével; előadták 1890. febr. 24. Budapesten, az Operában és 1891. Győrött. »A Kádár-leányok«, ered. népsz. 3 felv., zenéje: *Lányi* Gézától. Az

1889-iki népszínműi pályázaton első helyen dícséretet nyert. »A tanácsos úr menyasszonya«, operett, zenéje *Stojanovic* Jenőtől. 1884.

Eder Teréz, színésznő. (Lásd: László Józsefné.)

Edl Károly dr., mocsoládi (Somogy m.) lakos, 1869-ben elhalálozván, végrendeletileg 1000 frtot adományozott a Nemzeti Színháznak.

Edvi Illés Károly dr., ügyvéd, sz. 1843. *Aradon*, megh. 1919. ápr. 6. *Buda-pesten*, 76 éves korában. Előbb kir. ügyész volt, később, miután megvakult, ügyvéd lett és emellett nagy munkásságot fejtett ki a büntetőjog és a publicisztika terén. Egyike volt a legkiválóbb büntetőjogászoknak, vak létére is nagy és szövevényes bűnügyekben szerepelt mint védő. Színműve: »Cifra Juci«, népsz. 3 felv. Bem. Krecsányi Ignác társulatánál, 1888. ápr. havában.

Edvi Illés László, hírlapíró, sz. 1855. aug. 21-én, *Jászberényben*, hol atyja orvos volt. A gimnáziumot u. o. és Félégházán végezte. 1876-ban hírlapíró lett. Szakmunkája: »A magyar színügy és színügygyámolító egyesület fogvatkozásai.« (Névtelenül, Árad, 1878.). »Eladó leány«, monológ, u. o. 1889. Színművei és fordításai: »Fatimicza«, 1876.. »Az oroszán ébredése«, operette 3 felv. Brandt után. 1877. »Dubarryné«, operette. 1878. »A pont d'arcyak«, szmü, Sardou után 5 felv. 1878. »Elsa hercegnő«, 1879. »A harangozóné«, eredeti nsmü, 3 felv. 1880. »A gascognei«, operette 3 felv. 1880. »Nisida«, operette 3 felv. 1880. »Hófehérke«, látványos szmü, 5 felv. 1880. »A három testőr«, operette 3 felv. 1881. »A velencei éj«, operette 3 felv. 1884. »A szép illatszerészné«, operette 3 felv. 1884. »Kandaules király«, Meilhac után, szmü 1 felv. »Pályadij és feleség.« »Hadjárat a békében.« (Moser és Schönthan.) »Nagyharang.« (Blumenthal Oszkár.)

»E finita la commedia.« (Vége a komédiának.) Régi olasz szokás bejelenteni az előadás végét e szavakkal a közönségnek. Szálló igévé lett.

Effektus = szemléltető hatás. Külső pompa, világítási trükk, satiszták szereplése, felvonulások, minden, amivel a rendező leleményessége elkápráztat és sikert arat. (Kunoss Endre szerint E = hatás, foganat, siker. »Gyalulat« c. könyvéből. Pest, 1835. 30. oldal.)

Effendi (Schneider) István, színész, sz. 1858-ban, *Konstantinápolyban*. Színipályára lépett 1877. júl. havában, Geröffy Andornál.

Egedi Mari, énekesnő. (Lásd: Marcell Gézáné.)

Egeni Elek, színész és sugó. 1842. máj. 6-án lépett a pályára. Munkái: »Nemzeti Színházi emlékkönyv«, Szeged, 1856., 1857., 1858. 1860. évre. »Színházi Emlékkönyv, Nagyvárad. 1858-ik évre. Neje: *Schafhüthel Antónia*, színésznő, 1853. máj. 20-án lépett színpadra.

Egér (Az). Vigj. 3 felv. Irta: Paileron. Ford. Fáy J. Béla. Első előadása 1888. ápr. 13-án volt a Nemzeti Színházban. Szereposztása: Moisané: Felekyné, Clotilde: Hegyesi Mari, Moisan Martha Csillag Teréz, Rimbaud Pepa: Helvey Laura, Sagancey Hermine: Láczy Ilka, Simiers Max: Náday Ferenc. Többször is felújították. Többek között 1913. márc. 31-én.

Egervári (Potemkin) Ágoston, színész, sz. 1858-ban, *Esztergomban*. Színipályára lépett 1880. okt. havában, Hubay Gusztávnál.

Egerváry Ignác, kegyes tanítórendi kormányzó, sz. 1751. márc. 12-én, *Zalaegerszegen*, megh. 1809. ápr. 26-án, *Pesten*. Színműve: »Artaxerxes«, szomorú játék 3 felv. Metastasio Péter után olaszból fordította, Pest, 1793. (Magyar Színhátek, IV. k.)

Egervári Potemkin Ödön, budapesti egyetemi könyvtártszt, sz. 1823. febr. 4-én *Nagyszőlőn* (Sáros m.), megh. 1895. febr. 16-án, *Budapesten*. Iskoláit Eperjesen járta és Jászberényben folytatta; 1837—1839-ig Egerben tanult. Eleinte papnak készült, de

nem érzett sok kedvet hozzá. Szülei elhalálása után Roskoványi Ágost kanonok, aki egyideig gyámja volt, megvonta tőle a szokott segélyt, mire egy szép napon beállott színésznek az éppen Egerben működő Ujfalussy Sándor és Balla Károly színigazgatók társaságához. Nyolc évet töltött jóban-rosszban e rögzös pályán és ezen idő alatt »Udvári« névvel szerepelve bebarangolta az egész országot és csaknem minden szerepkörre felhasználták. 1848-ban honvéd. 1849-ben (dec. elejétől 1850. jún. elejéig) ismét színészkedett. Volt Tatán, Győrött, és végül Egerben befejezte működését. Színészeti cikkeket írt a »Színházi Látesőbe« (1863), a »Világ Krónikába« (1886). »A magyar színészet 1848—49-ben« címmel. Az 5 buzgólkodásának köszönhető Déryné naplójának létrejötté. Színművei: »Thurzó János«, tört. dráma 5 felv. Bem. 1868. márc. 22. Nemzeti Színház. »Petőfi« tört. látv. szmü 5 szakaszban. Zen. szerz.: Jakóbi I. Bem. 1873. Budai Színkör. »Petőfi és Bem«, látv. szmü 4 képben, tört. csoportozatokkal, zenéje: Nikolics és Allagától. Bem. 1886. júl. 10. Budai Színkör. (Ezt a darabot Molnár György rendezte nagy bravurral, csataképekkel, a nyitott színkör kapuján a Gellérthegyre való kilátással.) »Petőfi élete és halála«, tört. szmü dalokkal és néma képekkel, 4 szak. 1891. szept. 2. Budai Színkör. »Szodoma és Gomorra«, látv. szmü 4 felv. 1873. Városligeti Színkör. »Az avari árva«, szmü 4 felv. 1874. vidéken. »Ki lesz a szolgabíró?« szmü 4 felv. 1874. vidéken. »Bernát Gazi és a nemzet bárója«. Életkép 3 felv. 1875. Budai Színkör. Zenéjét írta: Káldy Gyula. »Kolumbusz Kristóf (nem került színre).

»Egész világ!« — kiáltja a vidéki ügyelő a társalgóban, vagy az öltözők folyosóin, ha az egész operett-együttes jelenése következik. (A hívó szóra természetesen büntetés terhe mellett mindenkinek be kell menni a színpadra.)

Egész világ meg a hajdu. (Idézet a »Cigány« c. népszínműből.) Mikor a színész valamely pletykának látszó hírről kérdezi, hogy kit mondjon, ha a forrást kérdezik, azt felelik neki: »Az egész világ meg a hajdu.«

Eggert Márta, színésznő, sz. 1912. ápr. 17-én, *Budapesten*. Nem járt színészkiskolába, azonban énektanulmányokat végzett S. Gervay Erzsineél. Első fellépése a Magyar Színházban volt a »Párizsi kirakat« c. vígjátékban, Sorette szerepében, melyvel egy csapásra meghódította a közönséget és a sajtó is szép jövőt jósolt neki. Innen külföldre ment, Stockholmban a »Rolph« című revüben volt nagy sikere, amelyben csak klasszikus számokat adott elő. Ezután a Fővárosi Operett Színház sietett tagjai sorába szerződtetni. »Az utolsó Verebély-lány« Annuska szerepe is sikert hozott számára, úgyszintén osztatlan elismeréshez jutott a »Kikelet ucca 3.« c. operettben, ugyancsak Annus szerepében.

Ego (Fried Margit), író, sz. 1881-ben, *Budapesten*. 1899-ben jelent meg első tárcája a Pesti Hírlapban. 1905-ben a Pesti Napló munkatársa lett. 1912. jún. havában a Halmos-féle pályázaton »Mi emberek« c. vígjátékát elsőhelyen dícsérték meg.

Egressy Ákos, (Galambos), színész és színészakadémiai tanár, sz. 1830. nov. 9-én, *Kassán*, megh. 1914. dec. 25-én, *Budapesten*. Atyja *Egressy Gábor* (L. o.) anyja *Szentpétery Zsuzsánna*, *Szentpétery Zsigmond* színész nővére. Iskoláit Pesten, Kolozsvárott, Miskolcon és Késmárkon végezte. Már 1838-ban játszott gyermekszerepeket a Nemzeti Színházban, így »Norma« gyermekét, »Coriolan« fiát és részt vett az angyalok, gnómok, szerecsenfiúk kartáncaiban is. Az 1848—49-iki szabadságharcot végigküzdötte, mint segéd-tiszt, atyja mellett. A világosi fegyverletétel után az osztrák seregbe sorozták, honnan később mint huszárfőhadnagy lépett ki. 1864-ben színipályára lépett és ugyan-ez évben tanárrá nevezték ki a színészakadémiára. Közben 1853-ban Németországban járt tanulmányuton, 1861-ben Franciaországot járja, innen 1862—63-ban Olaszországba megy, szorgalmasan látogatva az elsőrendű színházakat. Visszatérve, mint jellemszínész és igazgató működött az ország nagyobb városaiban, Kolozsvárott, Debrecenben, Kassán, Temesvárott, Szegeden, Miskolcon, Aradon stb. 1866. szept. 12-én fellépett a Nemzeti Színházban,

mint vendég »Hamlet«-ben. 1868—69-ig miskolci színigazgató. 1870. május havában újra vendégszerepel a Nemzeti Színházban »Essex gróf«-ban. 1878. április 10-én már mint szerződött tag először játszik a »Velencei kalmár« Shylock-jában. Hazánkban ő hozta először színre Shakespeare »János király«-át, 1867-ben, Kolozsvárott. Ugyanő adatta elő vidéken először »VIII. Henrik«-et 1870-ben, Miskolcon. Számos cikke jelent meg a »Színvilág« és »A színpad« c. szaklapokban és a napilapokban is. Kiadta atyja hátrahagyott munkáját: »Egressy Galambos Gábor emléke« és »A színészet iskolája« c. könyveit. (Pest, 1867. és 1879.) Önálló munkái: »Emlékeim az 1848—49-iki szabadságharc idejéből«, Budapest, 1893. »Festett világ«, Budapest, 1906. »Petőfi Sándor életéből«, Budapest, 1909. — 54 évi működés után 1904. április 18-án elbúcsúzott a színpadtól »Macbeth« címszerepében. Főbb szerepei voltak: Macbeth, Hamlet, Shylock, IV. Henrikben Percy, III. Richardban Edward, Aranyemberben Ali Csorbadzi stb. Egressy Ákos már kora ifjúságától kezdve hajlott koráig legszívesebben Shakespeare-szerepeket játszott. Július Caesarban monumentális volt fejedelmi tartásával, nemes páthoszával az igazi Caesar illúzióját adta. Lelkiismeretes, törekvő színész volt mindig. Neje: *Pethő Ilona*, megh. 1909. aug. 17-én, *Budapesten*. *Lujza* és *Kata* leányai 1909. október 5-én az Orsz. Színészegyesületől gyakorlati engedélyt nyertek.

Egressy Árpád, (Galambos), színész, Egressy Gábor ifjabbik fia, sz. 1836-ban *Budán*, megh. 1869. febr. elején *Pesten*. 1862-ben lett színész a vidéken. 1863. szept. 9-én fellépett a Nemzeti Színházban »Brankovics György« Gerő szerepében. — 1866. márc. 28-án szerződtették a Nemzeti Színházhoz és mint ilyen, első fellépett 1866. ápr. 22-én volt Szigligeti »Csikós« c. népszínművében, Ormódy Bence szerepében.

Egressy (Galambos) Béni, színész, színműíró és zeneszerző, Egressy Gábor öccse, sz. 1813-ban, *Kazincon*, (Borsod m.) megh. 1851. júl. 15-én, *Pesten*. Iskoláit otthon járta, majd Miskolcon és Sáros-

patakon folytatta. Atyja korai halálával abba kellett hagynia a tanulást és segédtanító lett Mezőcsáton, majd Szepsiben. Mint ilyen látogatta meg a kassai színtársulatnál működő bátyját és e látogatás hatása alatt szakított eddigi pályájával és beállt kardalnoknak. Mint ilyen beköbörölte a magyar vidéket különböző színtársulatokkal. Eddig inkább hajlama, mint tudása vezérelte, ezért folyton bővítette ismereteit, megtanult olaszul, franciául és németül, megismerkedett a zene elemeivel és képezte hangját, mert tenorista szeretett volna lenni. E célból 1838-ban Havi Mihállyal Milánóig gyalogolt. Itt — bár nélkülözések között — szorgalmasan tanult. Hazaérve 1843-ban a Nemzeti Színház kardalosa lett, de zeneszerzéssel is foglalkozott. Összesen 47 zeneművet írt, melyek közül 35 nyomtatásban is megjelent. Dalai, hallgató nótái hamarosan népszerűek lettek, leghíresebb a Szózat zenéje, melyet Vörösmarty versére írt. Bartay András Nemzeti Színházi igazgatósága alatt tűztek ki pályázatot Kölcsey hazafias költeményeinek megzenésítésére. E pályamunkáját koszorúzták meg a díjjal, meg is tapsolták (1843.), de csakhamar elfeledték és csak szerzőjének halála után egy évtizeddel talált általános elismerésre. 1848-ban honvédnek állt és mint főhadnagy, Klapka seregével kapitulált. Később a Nemzeti Színháznál karigazgató lett. Zeneszerzeményein kívül egyéb munkái: »Két Sobri«, népszínmű, melynek zenéjét is ő szerzte. Erkel Ferenc három operájának: »Báthory Mária« (Pest, 1840. aug. 8.), »Hunyadi László« (Pest, 1844. jan. 27.) »Bánk bán« (Pest, 1861. márc. 9.), ő írta a szövegét. Ezenkívül 19 opera szöveget fordított magyarra és 60 népszínművet, melyek a Nemzeti Színházban kerültek színre. Fordításai: »Robin orvos«, vj. 1 felv. »Senneterre márkiné, vagy egy napi kacérság«, vj. 3 felv. Írták: Melleville és Duveyrier. — »Elégtétel«, vj. 2 felv. Írta Scribe. »Az árva fiú«, dráma 5 felv. Írta: Dinaux és Lemoine. »Ernani«, nagy opera 4 felv. Írta: Piave. (Zenéje Verditől.) »Lammermoori Lucia«, nagy opera 4 felv. Írta: Romani Félix, zenéje Donizettitől. »Diogenes«, szmú 3 felv., egy előjátékkal. Írta: Pyat Bódog (ford. Csepreghy Lajos-sal). »Charlotte kapitány«, vj. 3 felv. Írták:

Bayard és Dumanoir, ford. Csepreghyvel, stb.

Egressy Gábor. A magyar színészet történetének legdicőségesebb neve; művésze a magyar színjátszás legnagyobb magaslataként él a köztudatban. A borsodmegyei *Lászlófalván* született, 1808. nov. 3-án. Családjának neve a régiebb hiedelem szerint Egresi Galambos, életírója: Rakoczay Pál szerint Egresi és Galambos Egressy volt. Atyja, Pál, kiváló szónoki és zenésztehetséggel s mennydörgő hanggal megáldott ref. pap volt, ki őt is papnak szánta s gondos nevelésben részesítette. De miskolci diáksága idején az akkor ott működő jeles színtársulat a művészi pályára iránt ébreszt benne lebirhatatlan vágyat s atyja tilalma ellenére mint teológus beáll a Rozsnyón játszó magyar színtársulathoz. Gombos Imre »Esküvés«-ének Angelo szolgálja szerepében lép föl először (1826.). Eleinte vándortársulatoknál működik, a legalantasabb teendőkhöz szorítva. Fényes művészi pályafutása csak Kassán indul meg, hol őt esztendő telt. A híres abauj-kassai társulatnak két részre szakadása alkalmával, 1834-ben, a Kolozsvárra távozó csoporttal tart s itt jutalomjátékaul Katona »Bánk bán«-ját választja. Ez az addig méltánylásra nem talált tragédia első hiteles előadása (1834. aug. 30.). E. Ottó szerepét játszotta. A következő év áprilisában a budai társulathoz szerződik, melynek csakhamar egyik legbecsvágyóbb s legkitartóbb tagjává lesz. Sokat tanul idősebb társaitól, különösen Megyeritől, a természetességre, »szerepegényítésre« törekvő színjátszásnak első nagy magyar képviselőjétől. 1837. tavaszán Bécsbe gyalogol, hogy ott a német színészet kiválóságainak tanulmányozása útján fejlessze ismereteit. Különösen Schrödernének, a nagy tragikának játéka ragadja el s ösztönzi tovább abba az irányba, amelybe Megyeri indította el. Bécsből való visszatérése után első tagjai közé szerződteti a Nemzeti Színház s ennek ünnepélyes megnyitásán (1837. aug. 22.) Vörösmarty ünnepi játéka: az »Árpád ébredése« költőjének szerepében az ő ajkáról hangzanak el az első szavak. Eleinte szerelmes szerepeket kell játszania, de a lélektanira irányuló érdeklődését ezek nem elégitik ki s szívesebben vállalja a szelleme-

sebb, finomabb eselészövi szerepeket. Gondolkodó és tanulni vágyó művész hírében áll, de érzékenységen nem tud uralkodni s a legcsekélyebb sérelem hatása alatt is kedvetlenül és vontatottá válik játéka. Nem is egy év múlva, 1838. júliusában a drámai és operai tagok közt elmérgesedett viszállyal s az igazgatóval vívott tollharcának következtében megválnak a Nemzeti Színházról s vidéken játszik. Általán később is sokat vendégszerepelt vidéken s ez nagy haszonnal járt művészi fejlődésére. Gyakran ismételhette kiváló szerepeit s ezekben virtuózzá lett. A pesti üres házakkal szemben vidéken nagy közönség előtt játszott s ez fokozta becsűjét. Elmondható róla, hogy Pesten tanult, de vidéken tökéletesedett. Hat esztendő alatt csak rövid időre tudta visszaédesgetni a Nemzeti Színházhoz a közönség szeretete s a kritika elismerése. Vidéki vendégszereplései során megtakarított pénzéből 1843. őszén megvalósítja régi vágyát, tanulmányútra megy Párizsba s itt különösen Rachelt, a nagy francia tragikát bámulja, ki akkor volt ifjúsága és művészete legszebb virágában. Tanulmányairól érdekes cikkekben számol be a »Honderű« és a »Pesti Divatlap« hasábjain. Hazatérve, 1844. áprilisában a Nemzeti Színházhoz szerződik s az idősebb Lendvay Mártonnal kel nemes művészi vetélkedésre, mely mindkettőjük művészetére fejlesztően hat. Ugyanazt a szerepet felváltva játsszák s győztes marad a szerep birtokában. A szabadságharc eseményei lesodorják művészi pályájáról. Az emlékezetes márc. 15-én »Bánk«-ot adták s ő Peturt játszotta, de a közönség a II. felvonást félbeszakította s a »Nemzeti dal«-t követelte. E. fekete magyar ruhába öltözött, kardot kötött, s tomboló lelkesedés mellett úgy szavalta el a »Talpra, magyar!«-t. Egyideig még játszik, de egyre jobban belevegyül a hazafias mozgalmakba. Részt vesz Kossuthnak a népfelkelés szervezésére tett útján, majd kormánybiztosságot vállal, később mint guerrilla-vezér harcol. Oldalán Ákos fiával részt vesz Budavár bevételében, majd a segesvári csata után Törökországba menekül. Itteni sanyargatásait »Törökországi naplójá«-ban írja le. Egy év múlva kegyelmet nyert, s hazatért, de a színpadtól egyelőre el volt tiltva. Csak 1854.

máj. 10-én léphetett fel »Lear« címszerepében, a közönség nagy szeretettel fogadta, de a színház még mindig nem szerződte, úgy, hogy vidéken kellett küzködni, sokhelyt mükedvelőket tanított be s ezekkel játszott. Csak 1855. ápr. 9-én léphetett fel mint szerződött tag s innen kezdve egészen haláláig pályája a diadalok folytonos sora. 1856-ban indul meg művészetének tetőződése: »Brankovic« György« címszerepével, melyről művészetének ezt az egész szakát Brankovics-korszaknak nevezi Rakoczay Pál. 1860-ban megindítja a »Magyar Színházi Lap«-ot, mely azonban támogatás híján egy esztendő múlva megszűnt. Irói munkássága s művészi kiválósága elismerésül a Kisfaludy-Társaság is tagjai sorába választja 1863-ban. A következő évben végzetes katasztrófa akasztja meg diadalmas művészi emelkedését. 1864. jún. 26-án Bolinbroke-ot játszotta Scribe »Egy pohár víz« című vígjátékában. Nagy indiszpozícióval küzdve játszta végig szerepét s előadás után szélhűdés érte. Gyógyulása alatt különös kedvvel buzgókodott a Színi Tanoda létesítésén, mely 1865-ben csakugyan meg is nyílt s első tanára E. lett. s elméleti vezérfonalul megírta tanítványai számára »A színészet könyvé«-t. Ebben az évben már a színpadon is fellépett, bár egészsége nem tért vissza többé. 1866. júl. 30-án, egy forró nyári estén, legfárasztóbb szerepében: »Brankovics György«-ben lépett fel. E darabnak nagy jelenete, mikor megvakított fiait egymásután eléje vezetik, őt magát is mindig nagyon meghátozta. E jelenetben idő előtt eszméletlenül roskadt össze ez este, eszméletét nem is nyerte vissza többé s lakásán éjjel egy és két óra közt elhunyt. Temetése aug. 1-én ment végbe ezrekre menő tömeg kíséretében. Gyászbeszédet s a Kisfaludy-Társaságban emlékbeszédet Szigligeti Ede mondott fölötte. E. nem volt a szokott értelemben vett színésztemperamentum; hiányzott belőle a könnyedség, a bohémság. Egész pályáján az a törekvés lelkesítette, hogy a magyar színészetet mennél magasabbra emelje. Minden szerepét rendkívül elmélyedő komolysággal vette, a legaprólékosabb részletekig kidolgozta és gyakran sokkal inkább az eszével játszott, hogysen a nagyközönséget el tudta volna ragadni.

Sokszor felhozzák hidegségét, de fényes sikerei mégis azt bizonyítják, hogy őszinte és mély átérzésre is képes volt. Amit külsőségekben megtagadott tőle a természet, azt gondos számításal igyekezett pótolni. Plasztikusán szép termetű, de csak közep nagyságú volt; ezt a hiányt hősi szerepeiben szoborszerű tartással s méltóságos járással igyekezett feledtetni. Megjelenésének előkelőségét nagyon elősegítették szabályos arcvonásai, sастekintetű, acélszürke szemei s egész gyönyörű, hódító intelligenciát sugárzó, caesari feje. Hajlékony, tenorszerű hangja se volt eléggé erős szerepeire; ezt a fogyatkozását is gondos beosztással, a hangsúly eltolásaival igyekezett pótolni, ezért tűnt fel sokszor szavalata éneklés formának, hangsúlyozása idegenszerűnek. Sokszor kelleténél jobban halkította a szót, szemével és arcjátékával pótolva a hangot s virtuóz módra aknázva ki a suttogóhang hatását.

Sokoldalú művésztettség volt; Petőfi azzal jellemzi, hogy társai csak egyes hangszerek, ő maga pedig egész zenekar. Játszott szerelmes, bonvivant, sőt komikus szerepeket is, nagy sikerei voltak cselszövő és raisonneur alakításainak, de leginkább szívéhez nőtt s legdicőségesebb szerepei a nagy tragédiáknak, különösen Shakespeare-inek hősei voltak. Shakespeare-nak színészi ábrázolás útján való népszerűsítése körül neki van a legnagyobb érdeme hazánkban. Joggal nevezte el Greguss Ágost »Magyarország Garrickjé«-nek.

Az ő színészi eszménye az, akiben leleményes képzelet és fogékony érzés számító, nagy intelligenciával társul. Csak ez képes annak megvalósítására, amit ő »a színpadi előadás non plus ultrájá«-nak tekint: a tökéletes egység létesítésére. Ezt pedig az ábrázolt jellem egységes felfogásában s ennek megfelelő eszközökkel és módon látja. Vezérelve az volt, hogy a színész érzésével és képzeletével teremt ugyan, mégis egész játékát az értelem kormányozza. Az ő játékában csakugyan tehetség és tanulmány nemes összhanggal egyesült. Ő volt a legintelligensebb s egyszerűs mind a legtanultabb színészünk. Leghíresebb shakespeare-i alakításai Hamlet, Othello és Lear voltak, melyekről tanulságos elméleti fejtegetéseket is bocsátott közre. Kortársai egyébként Coriolanust

tartották legjobb shakespearei szerepének. Petőfi nagy elragadtatással írt III. Richardjáról, de viszont mások erős kifogásokkal illették ez ábrázolását. Híres magyar szerepei közül mindössze kettőről van valamennyire elképzelhető leírásunk: Brankovics Györgyről s Bánk bánról. Szerepeinek sokaságából kiemelkedtek még: Macbeth, Antonius, Julius Caesar, IV. Henrik, Kean, Garrick, Moor Ferenc, XII. Károly, Bolinbroke, Péter cár, Gritti, Petur bán, Mátyás király, Juranics, stb. Híres komikai szerepe volt Krumm Éliás, Kotzebuenak *Legjobb az egyenes út* című darabjában.

E-nél áhítatosabb odaadással senki sem élt művészetének. Ennek szentelte életét s távortartva magát a színházi élet kicsinyes marakodásaitól és áskálódásaitól, folyton tanult, dolgozott és játszott. Pályája nemcsak méltó büszkesége, hanem vonzó példaképe is a magyar színészetnek. Születésének százados évfordulóját, főként az Országos Színészegyesület buzgolkodására, 1908-ban ünnepelték s emléktáblával jelölték meg szülőházát. Legbehatóbb életrajza, mely a korabeli színészeti viszonyokat is részletesen ismerteti, Rakoczay Pál két kötetes könyve: *Egressy Gábor és kora*. 1911. Művészetének beható elemzését nyújtja Kéký Lajos tanulmánya: *A nagy magyar jellemszínész-triász*. Uj Magyar Szemle, II. évf. (1921.), III. k. 88—104. l.

E. bensőséges, szép családi életet élt. Felesége Szentpétery Zsuzsika (1816—1888.), Sz. Zsigmond húga, híres szépségű asszony, jó feleség és dolgos családanya volt. Gyermekük: Ákos (1830—1914.), a Nemzeti Színház tagja, Etelke (1834—1909.), Teleky Károly festőművész felesége és Árpád (1836—1869.), előbb katonatiszt, később színész.

(Kéký Lajos.)

Egressy Gáborné, Szentpétery Zsuzsika, színésznő, sz. 1816-ban, Gyűren (Szabolcs m.), megh. 1888. ápr. 13-án, *Budapesten*. Atyja Szentpétery Zsigmond (L. o.) híres jellemszínész volt és ő is a színészethez került és járta a híres úttörők rögs útját. A 40-es években a Nemzeti Színházhoz jutott, ahol apróbb szerepeket játszott.

Egressy Gábor mint Mátyás király.

Barabás után festette: Kassai Vidor.

Eredetije az Orsz. Színészegyesület múzeumában.

Egri Anna, színésznő, sz. 1902. *Kápolnán* (Heves m.). Színipályára lépett: 1923-ban. — Férje dr. Lengyel László.

Egri Berta, színésznő, sz. 1890. máj. 16. *Mezőkövesden*. Színpadra lépett 1904-ban, Győrött. Játszott ezenkívül Kassán, Pozsonyban, Brassóban, Losoncon, Debrecenben, Budapesten a Városligeti Színkörben stb. — 1911. aug. 26-án férjhezment *Szalai* Gyula színészhez.

Egri János, (Schweiner), színiigazgató, sz. 1810. *Egerben*, megh. 1846-ban. Az egri akadémia bölcséleti osztályából lépett a színpadra, melyen úgy a drámai, mint a komikus szerepekben szép sikert ért el. Hangja megnyerő, erőteljes, szavai kifogástalanok; arról volt ismert, hogy a természetes szavaltat ő honosította meg a vidéki színészek között. 1840-ben igazgatótársa volt Bartók Józsefnek. — Neje: *Kratochvíll* Antónia, színésznő, kivel 1843. farsangján lépett házasságra.

Egri Jenő, színész, sz. 1877. dec. 23. *Budapesten*, megh. 1903. nov. 11. U. o. Színipályára lépett 1894. virágvasárnapján.

Egri Jenő, színész, sz. 1878. júl. 10. *Tenkén* (Bihar m.). Színipályára lépett 1904. jún. havában.

Egri Kálmán, jeles népszínműénekes, sz. 1842. nov. 15. *Nagykárolyban*, megh. 1907. aug. havában, *Kiskínhalason*. 1863. jún. 25-én Kocsisovszky Jusztin társulatánál színész lesz, majd Nyiri Györgynél működik. 1869-ben színiigazgató lesz, de csak 15 hónapig bírja el a terhes munkát. 1872-ben Völgyi Györgyhez szerződött el Kecskemétre. 1874-ben a budapesti Miklóssy Gyula-féle színháznál találjuk, azután vidékre, Egerbe, Kecskemétre megy. 1875-ben népszínműénekes lett és mint Göndör Sándor megalapozta hírnevét. 1876-ban a debreceni színház tagja volt, 1877—1881. a Népszínháznál működött. Az új szegedi színház fölépülésekor Szegeden játszott, hol 1888. febr. 8-án ülte meg 25 éves jubileumát a »Parlagi Jancsi« címszerepében. 30 éves jubileumát 1893. febr. 9-én ülte meg Déván, ugyancsak a »Parlagi Jancsi«-ban. Az utóbbi időben a budapesti Műszíniör rendezője volt. — Első

neje: *Sáska* Juliánna, megh. 1874. ápr. 18-án, *Ermihályfalván*. Második neje: *Fretska* Mária, megh. 1895. okt. 27-én, *Nagyszebenben*. Harmadik neje: *Rónai Kovács* Karola, sz. 1853-ban, 1875-ben lett színésznő. A pályán 21 évig működött. 1907. jan. 1-én nyugalomba vonult. Megh. 1920. febr. 26. *Kiskínhalason*.

Egri Nyomda Részvénytársaság, 1909. ápr. 6-án az Orsz. Színészegyesület nyugdíjalapjára 200 K-t adományozott.

Egri színészet. Egerben az első magyar színelőadást 1754. jún. havában tartották gróf Barkóczy Ferenc püspök palotájában. Színre került *Faludy* Ferenc »Constantinus Porphirogenitus« c. darabja. A szereplők tanulóifjak voltak. (*Fővárosi Lapok*, 1884. febr. 1., tárcsa.) Hivatásos színészek először 1800 őszén jártak itt, Kelemen László tagjai, azután 1806-ban, később 1815. jún. 22-én játszottak itt, Nagy János igazgatása alatt. Színre került: »Ki-ki a maga háza előtt seperjen« c. színmű. Tagok voltak: Ujvári, Benke, Murányi és neje, Nagy Károly, Komlóssy, Divéky, Kőszeghy, Németh, Kontz, Déryné, Benkéné, Pápainé, gyermekszereplők: Murányi Lajos és Lotti. 1816. május havában a Pesti Magyar Theatrumi Társaság keresi fel a várost s játszott »olly szerentsével, mellynél nagyobbat nem is reménylhetett«. (*Hazai és Külföldi Tudósítások*, 1816. pünköszt-hava, 29. szám.) 1819-ben Lefèvre Teréz, Murányi Zsigmond, Benke József, Déryék, Kőszeghy Alajos stb. játszottak. 1823-ban Déryné is itt van. 1828-ban a kassaiak jönnek a városba. 1833-ban megalakul a kaszinó, ettől kezdve ennek a nagytermében állították fel a színpadot. 1837. május havában Pály Elek, nov. 5-től dec. 7-ig Balla Károly igazgató társulata működik itt, tagok között volt: Balla, Balláné, Fülöpné, Soós Anasztázia, Szántayné, Déryné, Egri, Farkas József, Boldizsár, Könyves Máté stb. Ez év május havában a muramelléki társulat Balogh István és Hetényi József igazgatása mellett működött Egerben. Ismertebb tagok: Balogh és neje, Hetényi és neje, Szőke, Várady, Farkas, Déry István. Nyári időben a püspök-kertben ját-

szottak, szabad ég alatt. 1840-ben Balla és Ujfalussy társigazgatók működtek itt és nevezetes dolog volt, hogy a karzati közönség pipált a színházban és leszólt a színpadra! A többi igazgatók: 1853-ban Kőszeghy Endre, 1859. ápr. havában Ujfalussy Sándor, 1863-ban Latabár Endre, 1864-ben Láng Boldizsár, 1866-ban Aradi Gerő, Csabay Pál, 1867-ben Némethy György, 1869-ben Egressy Ákos, 1870-ben Kovács Mór, 1871-ben Mannsberger Jakab, Károlyi Lajos, 1874-ben Völgyi György, 1876—79-ig Hubay Gusztáv (közben 1877. ápr. közepén Krecsányi Ignác és 1878-ban Geröffy Andor), 1880-ban Bokor József, 1881-ben Lászy Vilmos. Az aréna 1868-ban épült fel, Latabár Endre társulata játszott benne először. 1880-ban új arénát építettek; a Hunyadi-téren Krecsányi Ignác épített színikört, 1882-ben, majd a város is épít színikört 1884. aug. 6-án, 500 személy részére. Itt játszott 1886-ban és 88-ban Aradi Gerő színtársulata, Jakab Lajos 1887-ben, Csóka Sándor 1889—90, Halmay Imre 1891—95, Szalkay Lajos 1896—1902. (közben Leszkay András 1898.), Tiszay Dezső 1897—99, özv. Tiszay Dezsőné 1901-ben, utána következett Deák Péter 1900—1903, 1903-ban Németh József. Az új színházat 1904. aug. 20-án nyitotta meg Balla Kálmán társulata, Gárdonyi Géza prologusával, »Dobó István szelleme« címmel. Utána *Dobsa* Lajos: »István első magyar király« c. drámája került színre. A színházat *Légmács* Leó műszaki főtanácsos tervei szerint *Mátray* Sándor építette, 100.000 K költséggel. Elfér benne 800 néző. Páholyainak száma 37, a földszinten van 234 ülőhely, míg az erkélyen 119. 1908-tól huzamosabb ideig Palágyi Lajos miskolci színigazgatóé volt a színház bérlete. Újabban Czakó Pál volt az igazgató, őt követte: Heltai Hugó, Gulyás Menyhért és Kardoss Géza debreceni társulata. Ez utóbbinak kerületéhez tartozik ma is.

Egry Géza, színész, sz. 1860. *Szatmárt*. Színpadra lépett 1876-ban, Kovács Gusztávnál.

Egry Gézáné, színésznő, megh. 1922. ápr. 20. *Szabadkán*.

Egyed Aranka, színésznő, sz. 1869. márc. 11. *Marosvásárhelyen*. Megh. 1894. márc. 2. *Kolozsvárott*. Színpályára lépett 1885. máj. 1. Kolozsvárott.

Egyed László, színész, sz. 1900. okt. 27. *Galambokon*, Zalam. Színpályára lépett 1924. nov. 1.

Egyed Lenke, (Fekete Oszkárné), színésznő, sz. 1881. nov. 4. *Marosvásárhelyen*. Színpályára lépett 1898. okt. 1. Krecsányi Ignácnál.

Egyed Margit, színésznő, sz. 1872. *Marosvásárhelyen*. Színpadra lépett 1888. márc. 28. 1915. okt. 1-én egyesületi tancsülésem nyugdíjazták.

Egyed Zoltán, (székelyvásárhelyi és pókai), író, sz. 1894. ápr. 19. *Válaszúton* (Kolozs m.). Besztercén és Nagyenyeden járt iskolába, ez utóbbi helyen tett érettségét, majd Bécsben tanult. 1914-ben bevontult, az orosz fronton harcolt, majd olasz frontra került. Hősies magatartásáért kitüntették, a bronz, kis ezüst, nagy ezüst stb. vitézségi érmekkel. Mint hadnagy szerelt le. Munkatársa volt a *Déli Hírlapnak*, *Esti Kurirnak*, szerkesztette a *Rivalda* c. színházi lapot. Ezidőszerint *A Reggel* színházi rovatvezetője és a *Színházi Élet* rendes munkatársa. Művei: »Szerződés«, 1 felv. tréfa, bem. 1916. aug. 19. a Modern Színpadon (170-szer adták). »Rouge et noir«, játék 2 felv., bem. 1920. nov. 18-án az Andrássy-úti Színházban (101-szer adták). »Égő szoknya«, szmü 3 felv., 11 képben, bem. 1928. szept. 8. a Magyar Színházban. Ezenkívül 21 kis kabarétréfát írt. Fordítása: »Mariusja«, egy kis cseléd története az élet három útján, írta Lew *Urvancov*. Bem. 1928. máj. 11. az Új Színházban.

Egyéniség, a színész azon művészi tulajdonsága, mely képessé teszi arra, hogy a betanult szerep szavaival és a rendezői utasításon kívül a sajátjából is hozzájáruljon az ábrázolt személy jellemzéséhez. Nemcsak tudást és képzettséget, hanem kiváló lélektani ismereteket és igazi színészi ösztönt is kíván. Egyéniségnek nevezhetők pl. Pergő Celesztin, Déryné, Egressy Gábor, Blaháné, stb.

Egyéníteni kifejezés azt jelenti, hogy a színész a szerepet teljesen önálló formában alakítja, tehát az illető szerepet egyénileg fogja fel — más színészek alakításától eltérően. (Vahot Imre az egyéníteni szóra az *egyedítés* individualizálás] kifejezést csinálta. *Regélő*, 1842. 46. szám. Megyeri Károly jellemzése.)

Egyenruha viselése, a színpadon bármely formában (rendjellel együtt) meg van engedve a belügyminiszter 1926. márc. havában kiadott határozata alapján. A határozat előzménye az, hogy 1926-ban kihágási eljárás indult meg két színész ellen, akik őket meg nem illető rendjel-szalagokat használtak a színpadon katonatiszt-szerepükben. A másodfokú rendőri büntetőbíróóság a színészeket bűnösnek mondta ki a kihágásban, utalva az 1879. tc. 45. szakaszára. A belügyminisztérium, mint harmadfokú hatóság, a másodfokú büntetőítéletet megváltoztatta és az illető színészeket a kihágás vádjától fölmentette. Az elvi jelentőségű határozat a megokolásban kifejti, hogy az idézett törvényes rendelkezés szerint, kihágást követ el az, aki őt jogosan meg nem illető rend- és díszjeleket nyilvánosan visel. A színészek cselekménye — ami abból állott, hogy egy színműnek nyilvános előadása alkalmával szerepüket a volt monarchia hadseregének egyenruhájában, az arra feltűzött kitüntetési szalagok viselésével játszották — nem vonható e meghatározás alá. A színészek cselekményét ugyanis nem lehet akképp magyarázni, mintha a közönségben azt a téves hitet akarták volna kelteni, hogy a kitüntetések őket saját személyükben illetik meg. Ők természetesen a közönség tudatában csakis, mint színpadi alakok élhetnek; mint ilyeneknek, más nem lehetett a céljuk, mint az, hogy azt a személyt, akit alakítottak, a színjátszás természetében fekvő módon jellemezzék és ezt a jellemzést a kitüntetési szalagok feltüntetésével jobban kidomborítsák.

Egyezés. A szerződés régi elnevezése. (A Liptay Mária szerződése, mely 1792. dec. 22-én kelt, »Egyezés« szóval van megjelölve.) Később kontraktus-nak is hívták. (L. o.) (V. ö.: Engagement. Szerződés.)

Egyfelvonásos színdarabok. Az oly színdarabok, amelyek tartalom dolgában úgy dolgozhatók fel, hogy rövidségük ellenére is teljes egészet képeznek. Az egyfelvonásosok irodalma nálunk újabb időkben (körülbélül az első kabaré megnyitásától) igen nagy lendületet vett.

Egyházy János, színész, sz. 1889. júl. 20. *Budapest*en, megh. 1920. szept. 18. U. o. Színpályára lépett 1911. jún. havában.

Egyházi színjátékok, a biblikus elbeszélések dramatizálása. Első formája a katolikus istenitiszteletnél jelentkezik. Később e jeleneteket mindinkább szabadon alakították és már nem is a templomban adták elő, nem egyházi személyek és nem is latin nyelven. A XV. századtól kezdve mindig több népies elem is jelentkezik bennök, majd az iskolai drámák, később pedig a világi színdarabok mellett egészen háttérbe szorultak és meg is szűntek. Az oberammergau-i passiójáték mintájára nálunk is történt kísérlet falusi, nem hivatásos szereplőkkel a husvét-i passió előadására. Voltak karácsonyi színjátékok, passziójátékok. (V. ö. Bethleheimes játék, misztériumok, moralitások, passiójáték címszóval.)

»Egyik eszköze nyelvünk megmaradásának a' lenne, ha a leghöcsösebb nyelv lenne az úri gyülekezetbe és társaságokba, ha a' *játéknézőhelyeken* magyar nyelven lennének a vig és szomorú játékok.« (*Erdélyi Magyar Hírvivő*, 1790. 45. oldal.)

Egy magyar nábob, színjáték 5 felv. Győrött *Lukácsy* Sándor színész átdolgozásában színre került 1864. nov. havában. *Jókai* regényéből színpadra átdolgozta dr. *Hevesi* Sándor. Bem. 1916. ápr. 1. Magyar Színház. Főszereplők: Törzs Jenő, Forrai Rózsi, Cs. Aczél Ilona, Tarnai Ernő, Bátor Giza, Kertész Mihály, Papp Mihály, Körmendy János, Réthey Lajos. — A Nemzeti Színház 1925. febr. 6-án iktatta műsorába s azóta folyton szerepel a műsoron.

»Egy óra mulva nem lát engem Milanó!« Színészi szállóige, Szigligeti Ede »Szökött katoná« c. népszínműve I. felvonásából.

Egy pohár víz. Vj. 3 felv. Irta: Eugène Scribe. Ford.: Nagy Ignác. Bem. 1841. máj. 10-én volt a Nemzeti Színházban, Egressy Gábor jutalomjátékára. Főszereplők: Marlborough hercegné: Laborfalvi Róza; Bolinbroke: Egressy Gábor; Abigail: Hubenayné. Ugyanaz év őszén Lendvay Márton lépett fel Bolinbroke szerepében és azontúl hosszú ideig Egressy és Lendvay felváltva játszotta ezt a szerepet. 1845-ben új Abigail mutatkozott be Prielle Cornélia személyében, 1854-ben Feleky Miklós vette át Bolinbroke, Szerdahelyi Kálmán pedig Masham szerepét, 1874-ben Jászai Mari mutatkozott be Marlborough hercegné szerepében és ugyanekkor új Abigail volt Szigeti Jolán, a későbbi Vizváriné. 1924. máj. 16-án Hevesi Sándor dr. fordításában ismét színre került a N. Sz.-ban, ekkor Marlborough hercegné P. Márkus Emilia volt.

Egységre játszani (Színészsargon). Az Orsz. Színészegyesület tanácsa a vidéki színtársulatok részére 1914. aug. 27-én tartott gyűlésén elhatározta, hogy a fixfizetés helyett egység-szerinti kulcsot állapít meg. Az egységet 9 osztályra osztották fel. Az első osztályú 10 egységet kapott, a II. osztályú 12 egységet kapott, a III. 14 egységet stb. Természetesen a napi bevételből előbb levonták a napi kiadást és csak a fenmaradt összeget osztották fel. Az ily gázsi-rendszer azonban csak átmeneti jellegű volt és helyébe csakhamar a régi fizetési mód lépett életbe.

Egy szegény ifjú története. Sz. 5 felv. Irta: Feuillet Octave. Ford.: Feleky és Hegedüs. Bem. 1859. jún. 18-án volt a Nemzeti Színházban. Személyek: Odiot Maxime: Feleky Miklós; Bevallan: Szerdahelyi Kálmán; Laroque: Tóth József, Laubepin: Szilágyi Sándor; Ivonet, pástorfiú: Tóth Soma; Gaston: Erdélyi; Laroque-né: Szathmáryné; Margit: Prielle Kornélia; Helén: Rónainé; Aubryné: Bartháné; Krisztina: ifj. Lendvayné. Negyvenháromszor szerepelt a darab némi változásokat leszámítva, ezzel a szereposztással 1877-ig, amikor Odiot szerepét Náday Ferenc, Margitot pedig Helvey Laura vette át. 1886-ban az új szereposztás Mihályfinak juttatta Maximot, Laube-

pin Szigeti Imre, Margit: K. Hegyesi Mari, Aubryné pedig Rákosi Szidi volt. Már előzőleg 1881-ben Ujházi Ede vette át Laroque szerepét. Utolsó reprize a darabnak 1913. nov. 2-án volt és 1914. márc. 5-én még egyszer szerepelt a műsoron. Így jutott el 1916. dec. 5-én a századik előadásig, amelyen Odiot Maximot Beregi Oszkár, Margitot Paulay Erzsébet játszotta, a többi szerepekben pedig K. Hegyesi Mari, Mátray Erzsébet, Kiss Irén, Demjén Mari, Ághy Erzsébet, Náday Béla, Somlay, Horváth Jenő, Pataki, Hajdu, Bartos, Lugosi, Gabányi és Ditrói segítettek sikerhez a darabot.

Együd István, színész, sz. 1838-ban, Pócsmegyeren, megh. 1882. dec. 5-én éjjel, Vácott. Egyszerű földműveszülöktől származott, kiknek akarata ellenére 1855. febr. 15-én lépett a színpályára — a papi-pálya helyett. Előbb a budai Népszínháznál működik. (1861. tavaszán), innen vidékre ment, a nagyvárad—debreceni társulathoz, melynek egy évtizedig egyik büszkesége volt. Játszott jellemszerepeket és az operettek komikus alakjait. 1875-ben a Népszínházhoz szerződött, ahol első fellépte a »Botesinálta doktor«-ban volt. Sokoldalúságával csakhamar az ünnepelt színészek közé emelkedett. Kitűnő szerepe volt a »Corneillei harangok«-ban Gáspár apó és Lambertucci szerepe a »Boccaccio«-ban. Az Orsz. Színészegyesület egyik alapítója, majd a nyugdíjpenztár kezelője volt egy ideig. Neje Máltás Emma, drámai színésznő, sz. 1843-ban, megh. 1879. máj. 28-án, Budapesten. Első kísérlete 1864. márc. 31-én volt Budán, a »Szigetvári vértanúk«-ban.

Együttes. (franciául ensemble, olv. aanszaamb). Oly énekeloadás, hol több éneklő hang működik közre egyidejűleg, de általában az egész színtársulatra is alkalmazható kitétel, ha valamennyiről van szó. (V. ö. Ensemble, Összjáték.)

Ehen Gyula, ügyvéd, sz. 1853. nov. 25-én. Alsóbb iskoláit Szombathelyen, a gimnáziumot Pápán, a jogot Pesten, Pápán és Pozsonyban végezte. Hosszabb ideig szombathelyi polgármester volt. Színművei: »Virág Őrsek«, népsz. 3 felv.

Szombathely, 1877. »Gróf Lipót«, vj. 1 felv. U. o. 1888. »Karkötő«, szmü 3 felv. U. o. 1888. »Örvény felé«, szmü 3 felv. U. o. 1889. »A tudós«, vj. 3 felv. U. o. 1889. Előadták a szombathelyi színházban.

Ehnn (Sand) Berta, magyar származású operaénekesnő, sz. 1845. okt. 30-án, *Pesten*. Énektanulmányait Bécsben a Zeneakadémián, majd Andriessennél és Viardot-Garciánál folytatta. Első nyilvános bécsi szereplése után 1864. jan. 1-én a linzi városi színházhoz szerződött. 1865. ápr.-ban Grácban, azután Hannoverben, Nürnbergben, 1866-ban Darmstadtban vendégszerepelt. 1868-tól a bécsi Hofoper tagja, akit 1869-ben a »kamaraénekesnő« címmel is kitüntettek, a nyolcvanas években az intézet legragyogóbb csillaga volt. 1885-ben férjhez ment, megvált a színpadtól. Főbb szerepei: Selika, Róza, Margit, Agatha, Favorit, Julia, Cherubin, Mignon stb.

Eibenschütz Gina, színművésznő, sz. 1869. okt. 17-én. Magyar származása ellenére a főbb német színpadokon szerepelt, mint *Gretchen* a »Faust«-ban, *Klärchen* »Egmont«-ban stb. 1897-ben férjhez ment Robert Schiff festőművészhez és nem sokára visszavonult a színpadtól és Bécsben telepedett le.

Eibenschütz Johanna, (Gmehling Hermanné), operaénekesnő, sz. 1862. júl. 16-án, *Pesten*, megh. 1919. szept. 27-én, u. o. Híres művészcsaládból származott és énektanulmányait Bécsben, Dustmannál végezte. Eleinte különféle német színpadokon játszott: az apródot az »Álarcosbál«-ban és a »Hugenották«-ban, Ánnchent »Bűvös vadász«-ban, Micaelát a »Carmen«-ben stb., később Elzát »Lohengrin«-ben, Carment, Santuzzát, stb. énekelte. Ez utóbbit ő kreálta az ischl-i operában. A M. Kir. Operához Máder Rezső igazgatása alatt 1889. szerződtek, de összesen hat évi működés után férjhez ment és megvált a színpadtól.

Eibenschütz Mari, színésznő. (Lásd: Ditrói Mórné.)

Eibenschütz Riza, operaénekesnő, sz. 1873. febr. 17-én, *Budapest*. Tanulmá-

nyait a Zeneakadémián nyerte, hol kiváló drámai szopránját művelte. Három évig a strassburgi operánál volt, 1891-ben a lipcsei drámai színház tagja, majd Newyorkba ment 1892-ben. 1893-ben a Dammrosch által rendezett Wagner-ciklusban a Wagner-hősnőket énekelte. 1902-ben a drezdai udvari operaház tagja lett. Nálunk az Operában 1909. febr. 11-én mutatkozott be a »Sába királynője« Sulamith szerepében. 1911-ben férjhez ment Malata Oszkár karnagyhoz. Főbb szerepei: Brunhilda, Senta, Valentine, Selika, Recha stb.

Eibenschütz Zsigmond, magyar származású német színigazgató, sz. 1857-ben, *Temesvárott*. Tanulmányait a Zeneakadémián Robert Volkmannál végezte és a zenei világban mint kitűnő muzsikust és mint szeretetreméltó embert egyaránt nagyra becsülték. Tíz éven keresztül a Theater an der Wien karmestere volt. Utoljára a bécsi Carltheater igazgatója volt; mint ilyen hunyt el Bécsben, 1922. febr. havában.

Eichner Anna, színésznő. (Lásd: Szakáll Antalné).

Eiluj Nixarpa Apraxin Julia (L. o.), színésznő írói álneve. (Az álnév visszafelé olvasva családi nevét jelenti).

Einám, a német »Einnahme«-szóból, a bevétel kifejezése a régi magyar színészek idején. leginkább jutalomjátékoknál volt szokásos. Népiesen úgy mondták, hogy: ajnám.

Eisemann Mihály, zeneszerző, sz. 1898 jún. 1-én, *Parabutyon* (Paripás) Bácsm. Atyja tanító volt, aki fiát a gimnáziumi tanulmányok elvégzése után a budapesti egyetemen taníttatta. De a zene iránt rendkívül fogékonysággal bíró ifjú a Zeneakadémiára is beiratkozott. Tanulmányai elvégzése után a könnyebb zene felé fordult és rövidesen ismert dalai is a modern zene hívének mutatják. Számos dalát ország-zerzte, sőt külföldön is énekelik és játsszák. Első színpadi műve: »Miss Amerika«, operett 3 felv. 12 képben. Szöv.: *Szilágyi László*. Bem. 1929. jan. 12. Fővárosi Operett Színház.

Eitler Irma, operaénekesnő, sz. 1855. febr. 12-én, *Tűskeváron* (Somogym.). Az

énektanulást már kora ifjúságában kezdte s rövid idő után oly szép előmenetelt tanusított, hogy atyja, Eitler Mihály mellett a leányiskolákban az énektanítást átvehette s működését szép siker koronázta. 1867-ben atyja Csornán egyházi karnagy lett, ahol E. mint szóló énekesnő elismert hírnévre tett szert. A Nemzeti Színházban is vendégszerezelt.

Éjjeli főpróba. Nem ismeretlen intézkedés az a színházaknál, hogy valamely bemutatásra kerülő darab főpróbáját nem délelőtt, nem is este, hanem a szokástól egészen eltérően éjszaka tartják meg. A délelőtti főpróbák bizonyultak eddig a legcélszerűbbeknek, de minduntalan fölmerült az a kifogás, hogy a délelőtti hangulata zavarja a figyelmet és az érdeklődést, sőt a színész sem tud olyan intenzíven elmélyedni szerepébe, abban a tudatban, hogy reggel van. Néhány budapesti színház megpróbálkozott már az esti főpróbákkal is, amelyek mindig sokkal hatásosabbnak bizonyultak, ennek akadályá azonban az volt, hogy ha a színház esti főpróbát tart, akkor nem tarthat este előadást, tehát egy előadás bevételét veszti el. A Renaissance Színház próbálkozott meg 1925. okt. 16-án a legújabb kísérlettel úgy, hogy az esti előadást is meglehetett tartani és a főpróba mégis az est hangulatába illeszkedett be. Ez alkalommal a »Nagyvilági lányok« című vj-nak volt az éjjeli főpróbája.

Éjjeli próba. Sürgős esetekben néha előfordul, hogy a színházak éjjel is próbálnak, csak hogy a készülő darabot minél tökéletesebben előadhassák. Az Operaházban 1903. márc. közepén a »Berlichingeni Götze« előadása előtt, a Vígszínházban 1903. márc. 18-án volt az első éjjeli próba a »Mici hercegnő« c. vj.-ből.

Éjjeli színelőadás. A Vígszínház hozta divatba 1922-ben, azzal a szándékkal, hogy annak bevétele a színészek között osztandó el. Szombatonként voltak az ilyen éjjeli előadások. Ezt utánozta 1922-ben a Renaissance Színház is Käthe Dorsch vendégszerezésével. 1923. szept. havában — az éjjeli előadásokkal kapcsolatban — a fővárosi szinigazgatók szerző-

désileg kikötötték, hogy nem engedik meg színészeiknek előadás után való vendégszerezését. Szilveszter estén majdnem minden színház tart é. előadást.

Éjjeli menedékhely, Jelenetek az élet mélységéből. Irta: *Gorkij* Maxim. Ford. *Kálnoki* Izidor. Bem. a Budai Színikör 1903. júl. 4. A Magyar Színház felújította 1907. okt. 18-án, »Éjjeli szállás« c. alatt. A Moszkvai Művész Színház együttese a Fővárosi Operett Színházban eljátszotta 1925. máj. 23-án és a Belvárosi Színházban is, 1929. jan. 30-án.

Éjszaki Károly, mérnök, megyei tisztviselő, majd az államvasut szolgálatában hivatalnok, író, a Petőfi Társaság tagja, sz. 1818. okt. 2-án, *Balkonyrédén,* Veszprém., megh. 1907. jan. 26-án, *Kolozsvárt.* Az alsóbb iskolákat a tatai gimnáziumban, a bölcseletieket a pozsonyi akadémián és a pesti egyetemen végezte. 1848-ig mérnök volt és ugyanakkor irogatni is kezdett. Első színdarabja »Szerelem és toborzás« c. v.-ja volt, melyet a Nemzeti Színház elfogadott, de a beállott reakciós viszonyok meggátolták az előadhatását. Ugyanezen évben írta »Szomszédtság delejzete« c. vj.-ot. Többi munkája: »A szerelemföltés iskolája«, (az ötvenes évek elején írta), »Egy éj a Bastilleban«, »Páris almája«, »Cydoni alma«, (Bem. 1868. ápr. 19. Nemzet Színház.) »Egy lengyel követ Budán«, (Bem. 1874. szept. 25. Budai Színikör.) »Gyámság, aggság« vj., »Pörös kerítés« boh. (1859.), mely »Pörös atyafiak« címen 1859-ben Pakson került színre. »Zrinyi a költő«, (Bem. 1868. Budai Színikör. Ennek szerzőségét azonban az *Erdélyi Híradó* 1889. jan. 8-iki számában megcáfolja.) »Markó Kapilet, a szerb hős«. Ered. tört. színmű 5 képből. Báró Jósika Miklós regénye után. Zenéje *Allaga Gézától.* Bem. 1888. aug. 8. Budai Színikör. »Egy jezsuita páter, vagy házasság a börtönben«. Eredeti vj. 3 felv. Bem. 1869. okt. 16. Budai Színikör. Kiváló része volt a Petőfi Társaság megalakulásában.

Ekecs Ferenc, színész, sz. 1894. dec. 20-án, *Budapest.* Színipályára lépett 1921. jan. havában.

Ekecs János, színész, sz. 1902. máj. 6-án, *Budapest*en. Színipályára lépett 1928. szept. 1-én.

Ekecs Margit, színésznő, sz. 1898. nov. 4-én, *Budapest*en. Színipályára lépett 1917. okt. havában.

Ekesítmény. A régi színikritikákban a. m. díszlet. (L. o.)

Ekhós szekér. Ekhó = szekérrnyő, négy lábon a szekér két oldalához erősítve. Az alföldön nevezik így az ernyővel ellátott kocsi. Másik név »burított« (fedeles) szekér a neve. Latinul: *currus tectus*, ennek Debrecenben *ekho* a neve. A mai nemzedék nem sokat tud arról, hogy Thália istenasszony szolgálata mennyi fáradsággal, nélkülözéssel járt a múlt században, hogy elődeinknek mennyi kitartásra, mekkora hősiességre volt szükségük, hogy a színészi pálya nehézségeivel megküzdjenek. Ma a vidéki színész kényelmes vasuti kocsi teszi meg vándorútját egyik állomástól a másikig. A díszleteket, könyvtárt, ruhatárt szállítja a podgyászkocsi. Néhány óra alatt, félnap alatt célhoz ér a társulat és ha délután megérkezett: este már a színházban, a moziban vagy a színpadon meg is tarthatja a megnyitó előadást. Más volt ám az *úttörőknek* vándorútja. Az *Erdélyi Színjárázó Társaság* — Wesselényi Miklós híres társulata — 1798-ban ellátogatott Kolozsvárról Nagyváradra, Marosvásárhelyre. A múlt század első évtizedében Debrecen, Szegedet is többször fölkereste a lelkes színészcsapat, *Ernyi* Mihály uram vezetés alatt. A farszti utazásokat parasztszekereken kellett megtenni, de a társulat előkelőinek ekhós szekér jutott. Ilyen utazott az igazgató, az igazgatónéval, a drámai szendével, az énekes primadonnával és olykor jutott hely a hősszerelmesnek is. Ekhós szekér! Jól hangzik ez — némi költői hangulatot ébreszt. A szekér fedele viselte az ekhó nevet. Ritkábban bőrből, gyakrabban vászonból készült az ekhó. Nyáron megvédte az utazót a perzselő naptól, de még áldásosabb volt a napokig tartó őszi esőben meg sűrű hóhullásnak idején. Kolozsvártól Debrecenig 6—7 napig tartott az út.

A díszletek festett vásznait, a könyvtárt, a jelmezeket, ruhákat nagy ládába csoma-

golták s ezeket nagy parasztszekereken egymásra rakták. A ládákon ültek az aktorok és a leányasszonyok közül azok, akik nem gyalogosan masiroztak a szekér megett. Azután felváltották egymást. Az ekhós szekérbe meg a nagy podgyász kocsijában rendszerint három lovat fogtak. Síma úton a lógosnak nem akadt dolga, tág istráanggal ügetett. Hanem az erdélyi mértföldes hegyeken, vagy az alföldi, tengelyig érő sárban ugyancsak megfeszültek izmai, túltett a rudason, meg a nyergesen. Nyaranta, jó időben vidámságos volt a vándorút. Felzendült a dal:

»Oh, Tihanynak riadó leánya,
Szállj le fellegid közül!« ...

Megállott a karaván az erdő tisztásán. Előkerült az elemózsia, a butykos, a kis kulacs, a nagy kulacs: lakzit ültek ősi módon, gitárpengetés és víg danázás mellett... Pihenő után folyt tovább — napokon át meg holdvilágnál a szívderítő utazás. Hanem hideg ősszel, szélfúvásban, ködben, esőben, már csak ritkán hangzott fel egy-egy pajzán nóta. De csüggedés akkor se fogta el a lelkes csapatot. A hivatás tüze erőt adott a nemzet napszámosainak, hogy a nehéz úttal megküzdjenek. Hát így utaztak a régi úttörők. A nagy művésznő, *Déryné* is írt erről híres Naplójában. A későbbi színésznemzedék is emigyen vándorolt. Havi Mihály, Pollinusz János, Szuper Károly, Hubai Gusztáv, Miklóssy Gyula, Szegedi Mihály, Fehérváry Antal és a fiatal Feleky Miklós volt a vezetőjük. Hősiség, kitartás a színészet imádata kellett hozzá, hogy elődeink pályájuk százféle akadályát lebirják. Dicséretüket visszahangozza az *ekhós szekér*. (E sorok írója 1876-ban még öt ilyen parasztszekereken tette meg útját Veszprémből Szentésre azal a jeles színtársulattal, mely a téli évadra Szabadkára vonult be.)

(Ditrói Mór.)

Ekker Szidónia, énekesnő, sz. 1902-ben, *Budapest*en. Énektanulmányai befejezése után, 1925. aug. havában, a Városi Színházhoz szerződött, ahol első nagy sikerét az »Aida« címszerepében aratta.

El, (jobbra, balra, vagy középen). Utasítás a szerző vagy rendező részéről, hogy

a színen szereplő színész adott esetben a színpad mely oldalán köteles eltávozni. Ezt az utasítást a rendező a rendezőpróbában (L. o.) mondja meg és a következő próbakon a színész már a szerint igazodik.

Eladott menyasszony. (Az) Vigopera. Szövegét írta: *Sabina* Károly. Zenéjét szerzette: *Smetana* Frigyes. A derűs, mozartian könnyedségű opera 1866-ban került bemutatásra Prágában. Hozzánk csak 1893-ban került és szept. 21-én mutatta be először az Operaház, Nikisch Artur vezényletével. Hilgermann Laura, Ábrányiné, Wein Margit, Valent Vilma, Gábor Nelli, Szírovatka Károly, Dalnoki Béni, Váradi, Szendrői és Kiss voltak az együttes tagjai.

Az opera sokáig szerepelt a műsoron; 1913-ban reprimt is rendeztek belőle Ábrányi Emil vezényletével, a főszerepekben Dömötör Ilona, Fodor Aranka, Bársony Dóra, Ambrus Etelka, Gábor József, Toronyi, Hegedüs, Mihályi, Ney és Kertész közreműködésével. Ebben a szereposztásban 1913. máj. 30-án került színre a darab az Operaházban.

A Városi Színház 1924. márc. 8-án felújította, amikor ugyancsak Ábrányi Emil vezényletével és dr. Dalnoki Viktor rendezésében csaknem teljesen új szereplőkkel második magyar bemutatóját érte meg »Az eladott menyasszony«.

Aquila-Adler Adelina: Mari, partnere Hans szerepében Somló József, Krusina: Pusztai Sándor volt. Katinka, a felesége Hajnal Elma, Ágnes Medveczky Bella énekelte. Kezelt Venczell Béla, Ugrit, a ripacsdirektort Sárossy Andor. Esmeraldát, a táncosnőt Kőszeghy Teréz, Michat Ney Bernát, Venczell Toronyi Gyula, Muffot pedig Gábor Ernő adta.

1925. okt. 25-én történt felújításon a vezetés ismét Ábrányi Emil karnagy és dr. Dalnoki Viktor rendező avatott, erős kézben volt. A vezető női szerepet is a Városi Színház kitűnő Marija, Aquila-Adler Adelina énekelte. Somló József is megtartotta ekkor a szerepét, valamint Medveczky Bella Ágnes, Sárossy Andor Ugrit és Kőszeghy Teréz Esmeralda partiját. Ujak voltak: Halmos János Venczell szerepében, Pajor Ödön mint Kezelt házasságközvetítő, Kisfaludy Melanie mint Ka-

tinka, Hajagos Károly mint Krusina, Vermes Jenő mint Micha és Pallós János mint Muff, az indusnak öltözött komédiás. (Prágában e dalművet 1925. dec. 9-én 900-ik előadásban hozták színre.)

Elbert Imre, zongoraművész, zeneköltő, sz. 1868-ban, *Budapesten*, megh. 1897. aug. 30-án, u. o. Még alig volt 18 éves és már is kiváló sikerrel végezte be tanulmányait az Országos Zeneakadémián. Lisztnek egyik kedvelt tanítványa volt. A 80-as évek végén ugyanott tanársegéd lett. Munkája: »Tamora«, drámai opera 4 felv. Szövegét írta: *Várady* Antal. Bem. 1895. okt. 4-én az Operában. Második operájához, melyet nem fejezhetett be, Jókai »Immetullah« c. szövegét választotta.

Elbocsátás (jogi), l. Színpadi jog.

Electra. (Lásd Elektra.)

Eléfizetés. Az előleg régi elnevezése a magyar színészvilágban. (Egy 1793. jan. 3-án kelt színészi kérvényből. A szó újszerű voltát jelzi az utána zárjelbe tett »Vorschuss« német szó. *Pest vármegyei theatrális aktáiból.*)

Eljteni a szerepet, (színész-zsargon) a m. kudarcot vallani. Különösen arra értendő, ha a színész a megszokott lendületből kisiklik, egyszerre más tónusba csap át, vagy ha a felfogása eltérő a szerző intenciójától. A szót ismeri a *Divatcsarnok*, mely 1855. év II. kötet, 1420. oldal I. hasábján Jókai »Könyves Kálmán« c. drámájáról megjegyzi, hogy »Perzilá«-t *Bartháné* asszony egészen elejté...« (V. ö. Kiesett a szerepéből.)

Elek község (Aradm.) az 1928—29-ik évben *Deák* Lőrinc színigazgató színikerületéhez tartozott.

Elek Piroska, (Zelenay Józsefné), színésznő, sz. 1906. okt. 12-én, *Debrecenben*. Színpályára lépett 1926. szept. havában.

Elektra, Sophokles egyik legkiválóbb tragédiája; első ízben Polus nevű görög színész játszotta Athénben. A Nemzeti Színházban *Csiky* Gergely fordításában 1890. dec. 30-án került előadásra. Sze-

Diskay József

Dobsa Lajos

Ditrói Mór

Ditrói Mórné Eibenschütz Mari

Ditrói Morné Eibenschütz Mari

replők: Nevelő: Szacsvey Imre; Orestes: Mihályfi Károly; Elektra: Jászai Mari; Chrysothemis: Alszeghy Irma; Klytaemnestra: Felekyné: Pylades: Horváth Zoltán; Aegistos: Császár Imre; Mykenei nők: Fáy Szeréna, Maróthy Margit, Sz. Boér Hermin, Rákosi Szidi. Jászai Mari pályájának egyik legnagyobb sikerét aratta benne. 50-edszer 1901. ápr. 28-án játszották, felújították 1920. jan. 23-án, majd 1924. okt. 27-én és 1929. máj. 10-én, midőn a következő szereposztásban került színre: Nevelő: Palágyi Lajos; Orestes: Abonyi Géza; Elektra: Hettyey Aranka; Chrysothemis: Környey Paula; Klytaemnestra: S. Fáy Szeréna; Aegistos: Lehota Árpád; Pylades: Balassy Ödön akadémiai növendék; Első karvezetőnő: Gömör Vilma; Második karvezetőnő: Pethe Margit. A M. Kir. Operaházban 1910. márc. 11-én mutatták be *Strauss* Richard »Elektra« operáját, melynek szövegét Hoffmannstahl Hugó írta s magyarra Várady Sándor fordította. A magyar irodalomtörténet érdekes adata, hogy Sophokles »Elektra«-ját már 1558-ban kiadta magyar átdolgozásban Bornemissza Péter protestáns prédikátor avval a céllal, hogy a bécsi egyetemen tanuló magyar főúri ifjak előadják, mint iskolai drámát. Az előadástól nincs adat. Móricz Zsigmond kezdeményezésére a Nemzeti Színház tervbe vette régi irodalmunk ez emlékének előadását. Szegeden 1891. febr. havában adták, a címszerepet Arday Ida játszotta. Ugyanez évben színre került Szabadkán és márc. 12-én Debrecenben is. Szabad ég alatt görög minta szerint nálunk először Nagyváradon adták Jászai Marival a címszerepben, a püspökerdőben, Leszkay András igazgatása alatt, 1897. aug. 5-én a következő főszereplőkkel: Horváth Paula (Chrysothemis), Mihályfi (Orestes), Lubrinicz Julia (Klytaemnestra), Keszler Ede (Nevelő), Békefi (Pylades).

Elementáris erővel játszani. Kritikusai kifejezés arra, hogy a színész magával ragadó erővel játssza a szerepe valamely részét.

Eleméry Klári, színésznő, sz. 1879. dec. 17-én, Nagyváradon. Színipályára lépett 1906. júl. 1-én.

Életkép. Régebben divatozott drámai műfaj, mely laza cselekményben összefűzött jelenetekkel igyekszik az élet jelenségeit előadni. Rendszerint vidám cselekvényű darabok voltak ezek, több-kevesebb helyi színezettel, a bohózatos hatások felhasználásával, énekkel és tánccal élénkítve. Ma már nem igen írnak életképet.

Életképek. Szépirodalmi divatlap. 1844-ben *Frankenburg* Adolf alapította Pesten, 1847-ben Jókai vette át, azonban 1848. dec. 31-én a lap megszűnt. Az ébredező magyar társadalmi életben nagy jelentőségű szerepe volt, így a fejlődő magyar színészet szempontjából is kritikai cikkei révén figyelmet érdemelt. 1876-ban ugyancsak Jókai indított meg hasonló című napilapot, mely 1877-ben megszűnt.

Eleven játék. Kritikusai kifejezés színeszek játékmódorára, akik élénk gesztussal, hanggal, mozdulattal, kísérik szerepüket. (V. ö. Játék).

Eleven ördög, víg operett 3 felvonásban. Bayard után írta: *Deréki* Antal, zen. szerz.: *Konti* József. Bem. 1884. aug. 8-án volt a Budai Színházban, Csóka Sándor igazgatása alatt. Szereplők: Soubise herceg: Balassa Jenő; Heccegné: Ebergényiné; Hermine: Závodszy Teréz; Menelaus: Follinus Aurél; a címszerep: vicomte Lectorières: Pajor Emilia; Pomponius: Mezei Péter; Desperrières: Boross Lajos; Veronika: Gondáné; Margot: Marcellné; Grevin: Kiss István; Marianne: Réthy Laura; Bíró: Marcell Géza; Rendőrtiszt: Beczkói József. Felek Miklós igazgatása alatt a gyapju-utcai (volt német) színházban 1885. aug. 7-én adták 50-edszer. A Nép-színházban 1885. dec. 16-án volt a premierje.

Elfrida, angolszász mondai hősnő, kinek történetét több költő feldolgozta. A magyar irodalomban Bartuch Friedrich Justin ily tárgyú német szakművének két átdolgozása is van. *Dugonics András Kun László* (1794.) s *Boér Sándor* »Elfrida« c. tragédiája (1793.), *Arany László* is feldolgozta költői elbeszélésben.

Elhidegül a közönség, — akkor használják ezt a kifejezést, ha rosszak az elő-

adások, tehát a közönség megvonja kedvességét a színészekről.

Elhúzni a darabot. Akkor használják ezt a kifejezést, ha a színelőadás szokatlanul későn fejeződik be, aminek oka rendszerint az, hogy sokat ismételték dalt vagy táncszámot, esetleg a komikus — a víg hangulatot kihasználva — sok mókázással tüzdelté tele az előadást.

Éliás Gyula, színész, sz. 1890. júl. 10-én, *Budapest*-en, megh. u. o. 1917. okt. 8-án. A Színészegyesület iskoláját végezte. Az V-ik kerületi Népház színházának igazgató-rendezője volt. A háborúban be kellett vonulnia, de a katonaság fárasztó munkája mellett sem hagyta abba a Népház előadásait. 1917. okt. 8-án Tompa Mihály »A haldokló« c. verséből készült drámai jelenet előadása közben agyszélhűdés érte.

Éliássy (Éliás) István, ügyvéd, a hg. Eszterházy-ház bujái uradalmanak (nógrádi és hevesi kerület) főügyésze s több megye táblabírája. Színművei: »Mohácsi csata«, vitézi szomj. 5. szakaszban. Előadták 1829. dec. 16-án, Vácott. »Tatárok Vác alatt«, tört. szmú. Előadták 1838. márc. 1. és 12-én, Vácott. »A magyarok Északamerikában«, színjáték 3 szakaszban. Eger, 1845. 1836. júl. 1-én élte fogyaték minden esztendőre a Nemzeti Színház részére 12 forint 30 krt ajánlott föl.

Eljátszani — szót arra mondják, hogy a színész a neki kiosztott szerepet elvállalja, vagyis hajlandó betanulni, a színre kiállani — játszani.

Eljegyzés lámpafénynél. Vigopera. Írta: *Carrè* és *Battu*. Ford.: *Feleky* Miklós. Zenéjét írta: *Offenbach* Jakab. Bem. a Nemzeti Színházban 1860. nov. 22-én. Huber Ida és Markovics Ilka parasztnők, Szerdahelyi Kálmán haszonbérelő, Bognár Vilma Lizi szereplője volt. A hatvanas években a vidéki színpadok kasszadarabja volt. A M. kir. Operaházban 1890. dec. 12-én volt az első előadása, ezzel a szereposztással: Péter: Takács Mihály; Liza: Müller J.; Anna: Bárdossy Ilona; Katalin: Ábrányiné Wein Margit; Éji őr:

Vincze. (*Kolozsvárt* 1859. dec. 28-án volt a bemutatója.)

Ellenbogen Adolf, a Nemzeti Színház karmestere, sz. 1820-ban *Miskolcon*, megh. 1886. okt. 28-án, *Budapest*-en. A miskolci zsidó kántor fia volt. 14 éves korában Bécsben tanul, 17 éves korában Miskolcon Heinisch József karmester pártfogásába veszi, felmegy Budára a magyar színtársulathoz, azután 1837-ben a Nemzeti Színházhoz szerződtek. A Nemzeti Színház első primhegedúse volt előbb, majd mint drámai és balletzenei igazgató-karagató működött. 1867-ben nyugalmába vonult. Kiváló előszeretettel ápolta a magyar zenét, melynek valóságos mestere volt. Számos kitünő és közkedveltségű népdalt írt, melyek a nemzet közkincesivé lettek. Ő írta a »Tündérlak Magyarhonban« c. népsz. zenéjét, »Szofta-négyes«-e is ismert és kedvelt volt 1880. táján. Tevékeny részt vett a fővárosi zeneélet mozgalmaiban. Fővárosi cigányzenekarokat tanított és cigányzenekarok számára átírt néhány operát. 1851. nov. havában »Magyar Zenészerző-társulat«-ot szervezett. A »Szökött katoná« c. népszínmű zenéjét részben ő írta, a többi *Szerdahelyi József*.

Ellenőrzési-könyv. A színészek tagsági igazolványa arról, hogy az illetők az Országos Színészegyesület rendes tagjai. Ebbe a könyvből havonta bejegyzik a levont nyugdíjszállékokat (vidéken a színgazgató, a fővárosban az egyesületi tisztviselő). Az ellenőrzési könyvet a színészek tréfásan »Cselédkönyv«-nek is nevezik.

Ellen-vigyázó. A színházi pénztári ellenőr hivatalos elnevezése 1792-ben, *Kelen László* igazgatása alatt.

Ellinger Ilona, színésznő. (Lásd: Tiszay Dezsőné.)

Ellinger Jozefa, színésznő. (Lásd: Malczky Vilmosné.)

Ellinger József, a M. Kir. Operaház énekművésze, sz. 1820. dec. 3-án, *Obudán*, megh. 1891. ápr. 30-án, *Ujpest*-en. Atyja vendéglőkben játszó zenész volt, ki fiát mesterségre adta. 1840-ben Temesvá-

rott divatárúkereskedő-segéd lett, de egyszersmind egy vendéglőben énekelő kvar-tettnek a tagja és táncitanítással is foglal-kozott. Innen Pozsonyba vitte sorsa, hol Pekarek tanítványa lett, azután Bécsbe ment, itt Negerle társaságánál volt kórista 15 frt havidíjjal, nappal pedig Popera gyáros üzletében kalapokat arult 50 kraj-cár napidijért. Első színpadi kísérlete Pozsonyban volt a »Norma« és »Belisar« ki-sebb szerepeiben, (előbbiben Flavius, utóbbiban Eutropius). 1846-ban Budán, 1847-ben Pesten játszik a németeknél, a kórusban alkalmazzák. 1848-ban beáll nemzetőrnek, majd újra elmegy Bécsbe, a Theater an der Wien színházhoz, honnan Regensburgba szerződik. Itt a »Mártha« opera Lyonel szerepében tetszést arat, majd állomáshelyeit változtatva, Augsburg, Bre-genz, Lindau, Feldkirch, Innsbruck, Graz, Drezda után 1851-ben Münchenben fellép egy hangversenyen és I. Lajos bajor ki-rály kitünteti. 1852. máj. havában a bécsi opera tagja lett, de már 1853-ban vendég-szereplésre ment Graz, Drezda, Berlin, Riga színházaiba és Mitauba, honnan Pestre jött ismét, 1854-ben a német színházhoz. Gróf Ráday Gedeon intendáns hívására 1855. ápr. 14-én volt első fellépte a Nemzeti Színházban, a »Luciá«-ban. 1865-ben meg-vált a Nemzeti Színházról. Közben tanult Párizsban Rogernál és Majna-Frankfurtban Muldernál. 1866-ban Erkel Ferenc újra szerződtette a Nemzeti Színházhoz, hol okt. 6-án a »Hugonották« Raoul szere-pében mutatkozott be, míg 1880. jún. 12-én a »Bánk bán«-ban búcsúzott és 1028. fellépés után nyugalomba vonult. Főbb szerepei: Hunyadi László, Eleázár, Tann-häuser, Don Alvarez (Végzet hatalma), Masaniello (Porticii néma), Rienzi, Faust, stb.

Ellinger Józsefné Engst Teréz, drá-mai énekesnő, sokszor fellépett a Nemzeti Színház operáiban. De leginkább külföldi színpadokon szerepelt. Megh. 1898. okt. 14-én, *Budapesten*, mint nyugalmazott württembergi énekesnő. Leánya: *Maleczky Vilmosné*, énekesnő: veje: *Maleczky Vil-mos*. (L. o.)

Ellinger Vilmos, magyar származású operaénekes, 1854-ben a bécsi udv. opera

tagja volt. Nálunk 1854. júl. 30-án lépett fel a német színházban. Szerepei: Arnold (Tell Vilmos), Gennaro (Borgia), Ernani Raoul (Hugonották), Lyonell (Mártha), George Brown (Fehér asszony), Eleázár (Zsidónő).

Elmaradni a társulattól. Vidéki szín-társulatoknál szokás mondani, ha valamely színész u. n. mozdulás (L. o.) után kiválik a társulat kötelékéből, tehát nem megy to-vább kollégáival az új állomáshelyre.

Elnémult harangok, színjáték 4. felv. Irták: Rákosi Viktor és Malonyay Dezső. Bem. 1905. jan. 20. Nemzeti Színház. Szereplők: Simándi: Mihályfi Károly, To-dorescu: Gál Gyula, Todorosuné: Fáy Sze-réna, Florica: Paulay Erzs, Zalatnay Bar-nabás: Szacsvey Imre, Papp Mózes: Ga-bányi Árpád, Kurátor: Molnár László, Petru: Rózsahegy Kálmán, Kisó: Ligeti Juliska, Sára néni: Rákosi Szidi, Juon: Mészáros Lajos. Ötvenedik előadása 1913. szept. 8-án volt. (Felújították 1923. nov. 8-án, amikor 83-adszor került színre.)

Előadás. A régi színlapokon gyakran úgy szerepel mint: Játék. (L. o.)

Előadási jog. Azon jogosítvány, ame-lyet bizonyos pénzösszeg, percent, vagy egyéb kötelezettség vállalása ellenében vagy ajándékban a szerzőtől kaphat a színház, hogy a darabját elő lehessen adni. Kül-földdel szemben egyezmények biztosítják a szerzők jogait. (V. ö. Szerzői jog.)

Előadó művész. A színész neve, ha az illető úgy játszik, mintha a színpad pó-dium volna és direkt érintkezést keres a publikummal. Ellentéte az ábrázoló szí-nész, aki nem a közönségnek, hanem a kö-zönség előtt játszik.

Előadó személyzet. Az előleges (he-lyesebben: előzetes) jelentésen (L. o.) ilyen elnevezéssel szokott szerepelni a színtársulat művészeinek névsora, tehát az össz-személy-zet gyűjtőneve.

Előcsarnok, (színházi), a színház épü-let közvetlenül az uccára nyíló helyisége, melyet rendszeren gazdagabban képeznek ki és megfelelően díszítenek. (L. Színház-épület.)

Előfizetés, (abonement, bérlet). Helybiztosítás céljából egy bizonyos előadás, vagy előadásorozatra szóló előzetes jegyváltás. Vidéken iparkodnak az időközi színelőadások látogatottságát E.-sel biztosítani. Ujabbán első előadásokra és A., B., C. sorozatokra szokásos az E. A háború utáni időben a m. kir. Operaház, majd a Nemzeti Színház és 1928. őszétől a Vig-színház is bevezette az E.-rendszert.

Előfordul. Gúnyos kifejezés arra a színészre, aki oly kis szerepben lép fel, hogy épen csak megjelenik és máris távozik a színpadról, — tehát *előfordul*.

Előfüggöny. Az első színpadi függöny, mely a vasfüggöny (L. o.) után válik széjjel. Ujabbán hirdetéseket is alkalmaznak rá. Az E. lebecsátása időmúlást, változást jelent és arra szolgál, hogy a színpadi munkások zavartalanul dolgozhassanak. A görög színpad nem ismert E.-t. 1793-ban az első magyar színtársulat felszerelési jegyzőkönyve szerint az E. leírása így szól: »Hisztória szerént rajzolva, melylyen Apolló az eddig bilintseken tsüggő Tudományokat unaga elejébe bocsájtván, szégyenli azoknak salakját.« Értéke 60 frt. volt. Az E. elnevezésre Verseghy Ferenc a régi magyar »Serge« szót (L. o.) használja. Kelemen László a vármegyékhez intézett levelében »kárpit« szót írt. Egy 1794. évi kéziratban »rekesztő kortina« a neve, de úgyszólván előfordul a hivatalos iratokban, hogy »első« vagy »zárkárpit«. (L.: Függöny. Kárpit. Kémlelőlyuk. Kortina.)

Előjáték. A. m.: az első felvonás előtti bevezető jelenet, mely mintegy magyarázatul szolgál a későbbi felvonásoknak. — Többnyire rövid ideig tart és kevés szereplője van. Előjátékot szokás írni énekes és prózai darabokhoz egyaránt. Pl. »Bánk bán« előversengése. Shakespeare is nem egy darabjához írt előjátékot vagy prologust. (V. ö. Előversengés. Prologus.)

Előkép, voltaképen képzőművészeti alkotások élő emberek által való bemutatása, de ma már az önálló csoportozatokat is E.-nek nevezzük. Különösen a biedermeier színpadon játszott szerepet. Mainapság a műkedvelői előadások és revü-darabok ked-

velt befejezése. (V. ö. Tableau. Ábrázolat.)

Előkészítés, (expozició), a dráma szerkezetének öt sarkalatos pontja (expositio, conflictus, crisis, peripetia, catastropha) közül az első. A dráma előkészítő része, amely megismertetvén a helyzettel és a szereplő személyekkel, felkelti az érdeklődést a történendők iránt.

Előkészítő-növendék. Azon színészakadémiai növendék, aki az intézet első évét megelőző évfolyamára felvétette magát.

Előleg. A később esedékes havi fizetés előzetesen felvett része. A színészek rendszeren az olasz à contó szóval szokták helyettesíteni. (L. o.)

Előleges jelentés, a. m.: a vidéki színgazgató működésének előzetes bejelentése a színlapon. E jelentésen ott szerepel a szezon megkezdésének napja, az első bemutató előadás címe, a színtársulat összes tagjainak névsora, a műsorra kitűzött művek címei, a bérlethirdetés és feltételei, a kilátásba helyezett vendégszereplők nevei stb. Mondják »Előzetes jelentés«-nek is.

Előmunkás. Nagyobb színházaknál, hol több munkás van foglalkoztatva, a színpadmester (L. o.) a diszítőket jobb- és baloldali funkcióra osztja be, akiknek vezetője a jobb, illetőleg baloldali előmunkás. (V. ö. Díszlet.)

Előpatakon, (Háromszék m.) a legrégibb adatok szerint 1840-ben jártak színészek. Igazgató: Pály Elek volt. (Honművész, 1840. II. kötet, 433. lap.)

Előrántani a darabot, — akkor szokás a színházaknál, midőn egy lejátszott vagy kevésbé jól betanult darabot kell estére kitűzni az igazgatónak más intézkedés hiányában; történik pedig mindez azért, mert valamely tag hirtelen megbetegedett, vagy családi bajok miatt valamely szereplő nem léphet fel. Az előrántott darab simán megy le, de a legtöbb esetben mégis magán viseli a készületlenség és a döcögősség bélyegét.

Előtapsolás. Régente a színészeket ha a színre kitapsolták, úgy mondták, hogy elő-

tapsolták. De mondták főrázás-nak is. (L. o.) (V. ö. Kihívás.)

Előter. (= premier plan.) A színpadnak előrésze, ahol a cselekmény legtöbb folyamata lejátszódik. Ellentéte a *háttér*. (L. o.)

Elővenni a darabot, színészi kifejezés, melyet akkor használnak, ha már egy régen nem adott darabot tűznek ki előadásra. Az ilyen kitűzést »elővenni« szóval szokták jelölni.

Előversengés. Katona József »Bánk bán«-jában E-nek nevezi az előjátékot. (V. ö. Előjáték. Prológus.)

Elővétel. Eszó a színházi jegy biztosítását célozza. Ha ugyanis néhány nappal hamarabb veszik meg a színházi jegyet, valamivel drágábban kell megfizetni (elővételi díj), de zsúfolt ház esetén is biztos a helye a vásárlónak. Az elővételi összeg nagyságából, bármilyen kicsinyek is ezek az összegek, a színházi bevételi képességhez mérten, úgyszólván tökéletes pontossággal meg lehet állapítani egy-két nappal előre, hogy milyen látogatottságú lesz az a ház, amelyre a jegyek elővételben keltek el. Ha például egy 1200 ember befogadóképességű színház egyik előadására, amely előadásnak telt ház mellett 4000 pengő a bevétele, egy nappal az előadás előtt 24—30 pengő elővételi díj gyűlt be, a színgazgató vagy a pénztáros, halálos biztonsággal állapítja meg, hogy az előadás estéjén legalább félháza, vagyis 2000 pengős bevétele lesz a színháznak. 150 ember érdeklődése úgy látszik, a színház világában is annyit jelent, mint a tenger vize egy kis kanálban: az egész tenger élete tükröződik vissza ebben a csöppnyi vízben, — az egész színházbarát publikum érdeklődésének hőfokát mutatja meg a jegyeit előre vásárló 100—150 ember is. Azon színházi jegypénztárt, ahol előre árúsítják a jegyeket, elővételi-pénztárnak nevezik.

Előzene. (Nyitány.) Zenés daraboknál rendszerint a főbb motívumok már a kezdet előtt felhangzanak. A partitúra ezen bevezető részét előzene szóval jelölik meg.

Előzetes jelentés. (Lásd: Előleges jelentés.)

Előzmények. A drámai művekben a cselekmény kezdete a függöny felgördülte előtt történik, melyeknek ismerete azonban a történet megértéséhez feltétlenül szükséges. A szerző az ilyen előzményeket az előadás folyamán később mondatja el valamelyik szereplővel.

Elpróbálni — a darabot, mondják színésznyelven a színpadi munkára.

Elrekesztett szék. A zártszék neve Debrecenben, 1799-ben. (V. ö. Zártszék.)

Elrontani a darabot, illetve a jelenést, az a színész szokta, aki helytelenül fogta fel a szerepét, — partnere játékát nem respektálja, és a darab stílusától teljesen eltérő módon illeszkedik be a együttesbe. Ez megtörténhetik tudatosan, vagy öntudatlanul is.

Első adakozó a Színészegyesület nyugdíjalapjára: *Fogarassy* Mihály, erdélyi püspök volt, 1872. jan. havában.

Első akadémiai játékszíni-pályázaton az első díjat *Vörösmarty* Mihály nyerte el »Vérnász« c. drámájával, 1833. márc. 24-én. (Jutalomdíj 100 arany volt.)

Első állandó pesti színházbérlő *Lehner Tóbiás* pesti városi tanácsnok volt. — (L. o.)

Első állandó székely színház a szépszentgyörgyi. (L. o.)

Első ballet-bemutató Kolozsvárott 1804. október 2-án volt. Címe: »A kínai ünneplés, vagy ugyanazon nap két menyegző«.

Első cigány a magyar színpadon Vak Sandi alakja *Simay Kristóf* »Házi orvos« c. 3 felvonásos vígjátékában, melyet *S. K. Weise* után írt.

Első dal, amely a színpadról jutott el a népszerűséghez, a »Peleskei nótárius«-ból való, címe: »Hortobágyi pusztán fúj a szél...« (Először 1838. okt. 8-án énekeltek a Nemzeti Színházban.)

Első délutáni előadás a Népszínházban 1892. márc. 20-án a »Madarász« volt az inségesek javára. A M. Kir. Operaház-

ban 1893. nov. 26-án volt, midőn »Ilka és a huszártoborzó« került színre. A Nemzeti Színházban 1897. jan. 27-én volt a Színművészeti Akadémia növendékei felléptével a »Bernardo Montilla« c. dráma előadásával. A színház tagjai ez év ápr. 4-én játszottak az első délutáni előadásban, amidőn »Bánk bán« került színre. (Tudunk adatot arról, hogy már 1818-ban ban Kilényi Dávid társulata Szabadkán ünnepnapon két előadást tartott. (V. ö. Váli Béla: A magyar színészet története. 330. oldal.) A rendszeres délutáni előadásokat Miklóssy Gyula (L. o.) színigazgató vezette be.

Első drámai és énekes fixumtársulatot *Abday Sándor* színigazgató alapította Szegeden, 1827-ik év okt. havában. A tagok ezek voltak: Szentpétery Zsigmond, Udvarhelyi Miklós, Déryné Széppataky Rozália, Bokor, Borsós Klára, Parázsóné, Pály Elek, Hubenay Ferenc, Kántorné, Heinisch karmester, stb. Később Petőfi is itt működött.

Első expresszionista-dráma előadása Budapesten 1923. május 24-én volt, a Renaissance Színházban, az Új Kultura rendezésében. Színre került *Walter Hasenclever* »Emberek« c. műve 5 felvonásban, 24 változással, éjjeli előadásban. Fordította: Hegedüs Tibor. Kisérő zenéjét szerzette: Angyal László.

Első Farkas—Ratkó-díjat *Mihályfi* Károly nyerte el, 1884. április havában.

Első francia-nyelvű előadás a Nemzeti Színházban (*magyar* színészekkel) 1840. április 11-én volt, melyen *Egressy* Gábor jutalmára »A fiatal férj« c. v. került színre (»Jelenkor« közlése.)

Első francia-nyelvű előadás a Nemzeti Színházban *francia* színészekkel 1856. ápr. 25-én volt Levassor és Tasseire k. a. társulatával. (»Budapesti Hírlap«, 1856. ápr. 27.)

Első frontszínház megalakult 1917. április havában, Roboz Elek színészegyesületi számfejtő buzgolkodására. Igazgató: Komjáthy János. Tagok voltak: Zilahy Gyula, D. Nagy Gyula, Izsó Miklós, Gó-

zon Béla, Rogoz Imre, Pázmán Ferenc, Bretán Miklós, Sebestyén Mihály, Kondor Ernő, Mály Károly (karmester), Makay Margit, Batizfalvy Elza, Kerényi Irén, Komáromi Gizi, Szász Anna, Bálint Béla. — Állomások: Orosz-Lengyelország, Volhynia, Szerbia, Montenegro, Albánia és Cattaro.

Első Hazai Takarékpénztár 1890. február havában a Színészegyesület palotája építéséhez 200 frt-tal járult.

Első honvédáldozat az 1848-as szabadságharcban *Szathmáry* Dániel színész volt.

Első Hymnus-bemutató 1844-ben volt. Kölcsey és Erkel művét, a nemzet imádságát 1844. július 2-án énekelték először a Nemzeti Színházban.

Első Ibsen-bemutató Aradon volt, — 1878-ban, Mátrai Béla vezetése alatt; színre került a »Társadalom támaszai« c. színmű; Budapesten a Gyapjú uecai német színházban 1889. február 13-án, a »Hazajáró lélek« (Gespensster) c. színmű előadásával tartották meg az E—t.

Első ingyen-előadás Ferenc császár megkoronáztatása alkalmából 1792. július 22-én volt Budán. Színre került »Kiki saját háza előtt seperjen« és »Tisztség előadás« c. színmű.

Első jogász-színész *Nemes* András, sz. *Kecskeméten*, a jogot Debrecenben végezte. 1792-ben tagja volt a Kelemen László első színtársulatának Pesten. — Az első doktor színész pedig a magyar színészetnél Gassi Ferenc. (L. o.) Jogtudori felavatója 1871-ben volt.

Első kabaré Budapesten a *Bonbonnière* volt. (L. o.)

Első kísérletet a magyar színpadi nyelv szabályozására *Bajza* József tette meg a »Dramaturgiai leckék«-ben.

Első kitüntetett színművész *Farkas* József volt. 1825-ben, a koronázás alkalmából 500 forintot kapott I. Ferenc királytól, mert nagyon tetszett neki a

lábújhegyen bemutatott tánca. (Az uttörők híres színészei közé tartozott.)

Első kormányfőtanácsosi méltósággal kitüntetett színész *Hegedűs Gyula*. (L. o.)

Első könyv, amely a magyar színészet szükségességét hirdeti: baranyai *Decsy Sámuelé*, címe: »Pannoniai Féniksz, vagy a hamvaiból feltámadt magyar nyelv«. (Bécs, 1790.)

Első körhorizontos színpad Ausztria-Magyarországon a belvárosi *Modern Színpad* (most: Belvárosi Színház). Előbb a drezdai Hofschauspielhaus építette külföldön, azután Reinhardt tökéletesítette.

Első kőszínház hazánkban a nagyszombati; megnyílt: 1692-ben. (V. ö. Nagyszombati színészet.)

Első legnagyobb sikert ért magyar színdarab a »János vitéz« (L. o.) c. 3 felvonásos daljáték, melyet Petőfi hasoncímű elbeszélő költeménye után Bakonyi Károly alkalmazott színpadra. Zenéjét Heltai Jenő verseire dr. Kacsóh Pongrác írta. Bemutató előadása 1904. nov. 18-án volt a Király Színházban, ifj. Bokor József rendezésével. Eddig kb. 700 előadást ért el.

Első légszuszvilágításos előadás a Nemzeti Színházban 1838. márc. 9-én volt. A egyszerű világitástól annyira el volt ragadtatva a közönség, hogy még a berendezési munka vezetőjét, Wéber nevű bádogos mestert is lelkesen kitapsolta a lámpák elé.

Első lengyel dráma magyar színpadon: *Slovacki Gyula* »Mazepka« c. drámája; bem. 1847. dec. 8-án, Nemzeti Színház.

Első magyar ballet-táncosnő: *Saáry Fanny*. (L. o.)

Első magyar budai színielőadást hivatalos színészekkel 1790. okt. 25-én, csütörtökön tartották meg; színre került Simai Kristóf piarista tanárnak: »Igaz — Házi egy kegyes jó Atya« 5 felvonásos »mulat-

ságos játék« c. színdarabja, melyet németből »Der Bürgermeister« c. színműből magyarosított. Ugyanezen darabot okt. 28-án a pesti színpadon is adták.

Első magyar daltársulat a Havi Mihály és Szabó József-féle volt. (Lásd: Havi-címszót.)

Első magyar drámai kritikus: *Bárány Boldizsár*.

Első magyar drámai staggione megalakult *Rakodczay Pál* igazgatása alatt 1892. április 30-án, Győrött.

Első magyar előadás Olaszországban (Páduában) 1827. okt. 4-én volt, amidőn magyar katonák előadták Kisfaludy Károly »Kemény Simon«-ját, nagy tetszés mellett. (»A' darab a' néző Vendégek egész meglepedésekre módosan adódott elő, a' végén újra felhúzódott a' kárpit, és a' Játászó Társaság által az Ezred Bandájának kíséretével élénkeltetett: Isten tartsd meg királyunkat' s, a' t.«) (»Tudományos Gyűjtemény«, 1827. X. füzet. 123. oldal.)

Első magyar énekes bohózat *Boros Dániel*: »Kocsonyák« c. darabja volt, amelyet 1765-ben adtak elő. A magyar népiéletet mutatja be homorú és domború tükörben, de mindig jóízű tréfával cico-mázva.

Első magyar énekesjáték címe: »Pikkó hertzeg és Jutka Perzsi«, írta: Chudy József. Előadták 1793. máj. 6-án, Budán.

Első magyar énekesnő *Czagányiné Simonyi Juliánna* volt. Szép hangjáért mindenütt kedvelték. 1809-ben tagja volt a Vida László intendánsága alatti magyar társulatnak, Pesten. 1825. után lelépett a pályáról.

Első magyar Goethe-előadás a »Clavigo«. Bem. 1852. jún. 22-én, a Nemzeti Színházban Egressy Gábor fordításában.

Első magyar gróf-színész *Bethlen Miklós*, ki Bolnai néven színészkedett; 1855-ben tagja volt a Nemzeti Színháznak. (Őt követte Apraxin Júlia, — gróf

Battyhányiné — ki Budai néven működött Molnár Györgynél, végül *Festetich* Andor gróf, a Nemzeti Színház volt igazgatója s a vidéki színészet volt felügyelője.)

Első magyar gyermekszínházársulat 1874. júl. havában alakult, id. *Bokor* József igazgatása alatt.

Első magyar irány-dráma: *Gorove* László »Érdemes Kalmár« című drámája. (1807.)

Első magyar kamara-énekesnő *Turrolia* Emma Operaházunk tagja volt, kit a király 1885. február 24-én tüntetett ki.

Első magyar kamaraszínházat *Feld* Irén alapította.

Első magyar kinema-szkeccs bemutatója az Apolló-moziban volt 1912. febr. 5-én, midőn *Bródy* Miksa és *Martos* Ferenc »A feleségem hű asszony« c. vígjátékát adták elő. Az I. és III. felvonást színészek játszották, a II. felvonásban mozgófényképeket mutattak be. Zen. szerz.: *Vincze* Zsigmond.

Első magyar kómikus gidófalvi *Jancsó* Pál volt. Sz. 1761-ben, megh. 1845-ben *Kolozsvárott*. A pályán 43 évig működött.

Első magyar kritika. (Az első színházársulat feloszlása után). »Tegnap játszott először a Magyar társaság Budán, a híd mellett lévő Teátromban. Feles számmal voltak a nézők. Tizenkét Lózsából csak négy maradt üressen. Mind a Fővezér, mind a Generál-Major Koburg Herezgek megtisztelték és vigasztalták személyes jelenlétükkel a kezdő Társaságot, úgy nem különben más Generálisok és a most itt lévő uraságok színe is nagyobb részint. Én minden nézőkről azt hiszem, hogy nemes indulatból mentek be, t. i. had örvendhessenek Nyelvünk előmenetelén s a nemzeti tsinosodásnak gyarapodásán; de ha talán lettek volna is olyanok, kik csak azért jelentek meg, hogy a tsekély kezdetén ne vessenek, merem mondani, hogy még az ilyeneknek is lehetetlen volt fél — megalégedés nélkül jönni ki a Játéknéző helyből. (Ezután közli az első darab színlapját,

végül ezeket írja): »Ámbár essős idő volt, mégis nagyra nevedett a Nézők száma. 300 forint ment be ezúttal a Teátrum kasszájába!« (Közölte a *Magyar Hírmondó*, 1792. máj. 6-án.)

Első magyar Lessing-előadás Pesten 1792. júl. 29-én volt. Színre került: »A katonaszerencse« c. szmü 3 felvonásban. Fordította: *Ráth Pál*, színész.

Első magyar Molière-előadás hazánkban az egi jezsuita színpadon volt 1769-ben. Címe: »Bourgeois gentilhomme« = »fen-héjázó és maga sorsával meg nem elégedő embernek bolondsága.« — Az első magyar Molière-előadás *Pesten* pedig 1792. máj. 14-én volt. Színre került: »A tettetett beteg« c. vj., ford. Kelemen László. (Irodalomtörténeti Közlemények. 1900. 146. oldal. — *Gragger Róbert*: »Molière első nyomai a magyar irodalomban«.)

Első magyar némajáték Kolozsvárott került színre, 1805. június 25-én. Címe: »A boszorkányok a Gellérthegyen, avagy Pírot, a nevetséges kukta«. Szerzője ismeretlen. (Dr Ferenczi Zoltán: A kolozsvári színészet története. 146. oldal.)

Első magyar-német daltársulat alakult 1835. október 23-án, Pesten. Az előadást a régi fűvészkertben tartották. Tagok: Honthy Matild, Toldy Irma, Kelety Emma, Tengelyi Gyula, Vaskuthy Jenő, Szabó Imre, Schönberg Rudolf, Hedry Ferenc, karmester.

Első magyar népszínmű a »Szökött katona«. Írta: *Szigligeti* Ede, zenéjét *Szerdahelyi* József és részben *Ellenbogen* Adolf szerzette. Színre került a Nemzeti Színházban, 1848. november 25-én.

Első magyar női Romeo *Ujj* Kálmánné *Dinnyési* Juliska, aki e szerepét első ízben 1916. febr. elején játszotta el Temesvárott, Sebestyén Géza társulatánál.

Első magyar nyári színekör a bala-tonfüredi. (L. o.)

Első magyar nyelvű budai színelőadás (műkedvelőkkel) 1784. november 14-én volt, amidőn színre került a »Gróf

Duse Eleonóra

Eggert Márta

Egressy Ákos

Egressy Béni

Órmer Florisnak barátilag
Pest, 1850 April. Egressy

SZÓZAT

Költemény Vörösmartytól.

DÍJKOSZORÚZOTT ZENÉJÉT

írta

Egressy Béni.

ára 30x pp.

Wagner József tulajdona
PESTEN.

Egressy Béni „Szózat“-ának címlapja

Erdélyi Kornélia

Erdélyi Mihály

Erdődy Lili

Erdős Richárd

Erkel Elek

Erkel Ferenc

Erkel Ferenc szülőháza Gyulán

Waltron, avagy a Subordináció», »Egy szomorú játék öt részre osztva«. Írta: Möller F. H. J. Magyarra fordította: Kónyi János, »Strázsa mester« 1782-ben. — Az előadáson a német színtársulat igazgatói: Mayer János és Dittelmayer Teréz magyarul játszották szerepeiket. (Előadásra került még: 1792. jul. 13-án, 1793-ban, 1795-ben. Pesten: 1809-ben és 1811—12-ben. Debrecenben: 1799. okt. 5-én és 8-án. Kolozsvárott: 1804. ápr. 19-én, 1806. ápr. 26-án. Marosvásárhelyen: 1806. jun. 28-án.)

Első magyarnyelvű színházi röpirat címe: »A theatrum célja és haszna«. Írta: laborfalvi Benke József, 1809-ben.

Első magyarnyelvű színházi ujság 1830-ban jelent meg Kassán »Nemzeti Játékszíni Tudósítás« címmel. Szerkesztette gróf Csáky Theodor. (A lap egy év után megszűnt.)

Első magyar opera »Béla futása«. Szövegét Kotzebue után írta: Csery Péter, zenéjét szerzette: Ruzitska József. Első előadása Kolozsvárott volt, 1821-ben. (A darab szövegét közli a *Magyar Theatrumi Almanak*. 1815. V. ö. »Béla futása«.) Más megállapítás szerint Hesztrényi Áron »Mátyás király« c. műve lenne az első magyar opera, melyet 1785-ben adtak elő Pozsonyban, az Erdődy-színházban, Kumpf igazgatása alatt. (Hofecker Imre: A magyar zene egyetemes története. Budapest. 33. oldal. — *Budapesti Hírlap*, 1926. aug. 28. Lányi Viktor dr.: Az első magyar opera.) Szinnyei József: Magyar Írók, VII. kötet, 1048. oldalán »Lengyel Károly« címszó alatt a »Krétai törvény«-ről azt állítja, hogy ez az első magyar opera. Előadták 1837-ben. Zenéje: Kirschlechner Xavér Ferentől.

Első magyar operett, »A szerelmes kántor«. Eredeti operett 1 felv. Szövegét írta: Bényei István. Zenéjét szerzette: Allaga Géza. Bem. 1862. ápr. 21-én, Budai Színházban. »A jelen operettet mint úttörő kísérletet kell tekintenünk, mert e téren eddig egy hazai művésztünk sem próbálkozott«. *Vasárnapi Ujság*, 1862. 17. szám, 204. oldal. A *Sürgöny* (1862. ápr. 25.) szerint Egressy Benjamin »Tündérlak«

c. műve lenne az első operettünk, ez a megállapítás azonban téves, mert ez a mű regényes vígopera. (Lásd: Szinnyei: Magyar Írók, »Egressy Benjamin« címszónál, II. kötet, 1225. oldal.) Tévesen említi Szinnyei is Follinus Emil címszó alatt, hogy a »Zuávok« c. operett lett volna az első magyar operett. Zenéje Káldy Gyulától. 1869. (Lásd: Magyar Írók, III. kötet, 615. oldal.)

Első magyar operett, mely 100 előadást elért: Béli Izor—Fejér Jenő »Katalin«-ja. 100-ik előadása: 1906. szept. hó 18-án volt a Népszínházban. Első magyar operett, amely külföldön 100 előadást elért: a »Mágnás Miska«, írta: Bakonyi Károly; zenéjét: Gábor Andor verseire szerzette: Szirmai Albert. (Első előadása 1916. febr. 12-én, 100-ik előadása máj. 22-én volt a Király Színházban.) 1917. febr. 28-án adták 100-adszor Berlinben, a Komische Oper-ben. (Bem. 1916. nov. 17-én volt.)

Első magyar operett bemutatója Franciaországban a »Tatárjárás« volt, előadták 1914. márc. 23-án Lyonban, a Théâtre des Celestinesben. (Átdolgozta Pierre Veber »Manœuvres d'automne« címmel.)

Első magyar paródia címe: »A garaboncás diák« tüneményes új vj. 3 felv.-ban, több népdallal, énekkel és táncal. Írta: Munkácsi János. Zenéjét szerző: Pály Elek. Bem. 1834. aug. 23-án, Budán volt.

Első magyar rádió-dráma *Börsöny* Béla »Hét fakereszt« c. 3 felv. legendája. Bem. 1928. márc. 10-én, Budapesten.

Első magyar rádió színelőadás a »János vitéz« volt, Budapesten, 1926. máj. 16-án. Szereplők: Kukorica Jancsi: Kelemen Lajos; Iluska: Teleky Ilona; Gonosz mostoha: K. Lőrinczy Erzs; Bagó: Sárosy Andor; Strázsamester: Bálint Béla; Falu csőze: Sáfrány Vilmos; Francia király: Szirmai Vilmos; Királykisasszony: Auer Kató. A darabot rádióra alkalmazta: Kalotai László. Rendezte: Bálint Béla. Vezényelt: Kalotai László. A darab ugyanezen szereposztásban előadásra került még máj. 23-án és 24-én.

Első magyar recitatori-előadás 1862. jan. 13-án volt Budán, midőn gróf *Bethlen* (Bolnai) Miklós »Julius Caesar«-ból a nagy forumjelenetet olvasta fel.

Első magyar revü *Heltai* Jenő és *Rajna* Ferenc: »Ex lex« c. műve. Bem. 1905. márc. 14-én, Magyar Színházban.

Első magyar Shakespeare-előadás »Romeo és Julia« volt, Pesten, 1793. márc. 13-án.

Első magyar színdarab, — az elnyomatás utáni időben — melyben a szabad gondolat megnyilatkozott: *Almás* Balogh Tihamér »Honvédhuszárok« c. 3 felvonásos népszínműve volt. Előadták 1861-ben, a Budai Színkörben.

Első magyar színdarab, mely olasz nyelven is színpadra került, *Katona* József »Bánk bán«-ja. Bem. 1897. szept. 23-án volt Bolognában, a Teatro de Corso-ban, Salvini Gusztáv társulatánál, aki Bánkot játszotta.

Első magyar színészek emléket színdarabban *Vachot* Imre örökítette meg. »Az első magyar színészek Budán« című eredeti kor- és jellemrajzban. Előadták 1861. ápr. 22-én, a Nemzeti Színházban.

Első magyar színészkongresszust 1871. ápr. 6-án, d. e. 10 órakor tartották meg Pesten, Latabár Endre színigazgató elnökle mellett. Korelnök lett Kétszery József, az öttagú igazoló-bizottmányba beválasztották: Miklóssy Gyulát, Várnay Fábiant, Demény Károlyt, Vizváry Gyulát és Aranyossy Gyulát. Jegyző Beresényi Béla és Eöry Gusztáv lett. A kongresszuson 47 képviselő jelent meg. A tárgyalás elnökévé Feleky Miklóst választották meg, alelnökké Miklóssy Gyulát. A gyűlést a vármegyeház nagytermében tartották meg.

Első magyar színház Budán az ú. n. *Rondella* volt. (L. o.)

Első magyar színházi karmester: *Lavotta* János volt, (1764—1820.) 1792-ben Kelemen Lászlónál működött. (Hivatalos neve: muzsika-igazgató volt. Őt követte 1793-ban *Hirsch* Jakab).

Első magyar színházi ügyökség 1870-ben alakult Budapesten, *Lenharót* Ede (L. o.) vezetése alatt. (Vizváros, Harmincad-u. 668. szám). (Később *Rajkai* Friebeisz István, majd Réthy L. Pál volt a tulajdonos).

Első magyar színigazgató: *Kelemen* László. (L. o.). Helyettese: *Várady* Mihály. (L. o.).

Első magyar színikerület kezdeményezése 1829-ben indult ki Vasvármegyéből, midőn előzőleg 1828-ban Komlóssy Ferenc és Tóth István egyesített színigazgatók segélyezésre kérték fel a megyét. 1829. szept. 14-én hosszas tárgyalás végrelétrehozta a győr-vasmegyei színiszövetséget, mely az első színikerület volt hazánkban.

Első magyar színpadi fordító *Bornemissza Abstemius Péter*. (L. o.). Munkája: »Tragoedia Magiar nelvonn az Sophocles Electrájából.« 1558. Bécs.

Első magyar színtársulat tagjai 1790. júl. 21-én, Pesten, Kelemen László igazgatása alatt: Soós Márton, Ráth Pál, Ungváry János, Rózsa Márton, Baranyi Balázs, Popovits András, Nemes András, Horvith János, Szomor Máté, Fülöp István, Moór Anna, Termetzky Franciska, Nagy Erzsébet, Nagy Mária. Az első színtársulat próbái. (1790.). A színdarabokból összesen 3 próba volt az első társulatnál: 1. olvasópróba, melyen minden játszó személy köteles volt megjelenni; 2. játékp próba, amidőn a kárpitokat állították elő és 3. főpróba, melyen minden szereplő »roll nélkül« tartozott kiállani. (Más néven: mutatványi-próbának is hívták). Az első színtársulat feloszlott: 1796. ápr. 10-én, Pesten. Az első színtársulatnál (1792-ben) a próba-késést 7 krajcár büntetési pénzben állapították meg minden forint után. Az első színtársulat rendezője Protasevitz Benedek, lengyel származású német színész; ő ápolta az első társulat kebelében a nemes törekvést, hogy a legmagasabb feladatok megoldására is képesek legyenek (1793.). Az első magyar színtársulatnak is meg voltak a színpadi díszletei. A felvonások kezdetét csengettyűvel jelezték. Az első csengetés a figyelem felkeltésére szolgált, a

másodikra a függöny felgördült. A világitást faggyúgyertyával eszközölték és pedig oly módon, hogy a színpad két oldalán a kulisszákra illesztett tartókban 3—3 szál gyertyát égettek és ezeket a színen szereplő színészeknek, vagy színésznőnek koppantani kellett szerepének elmondása közben és pedig úgy, hogy az illető az újjait megnyalazta és sorba koppantotta a gyertyákat. Nyáron — ha hől süttött — a világitással takarékoskodtak és csak a sötétség beálltával gyújtottak gyertyát. Az 1830-as években már olajlámpákkal világitottak. A színpadot többnyire a vendéglők nagytermében állították fel. A nézőtérén egyszerű szalmaszékek voltak elhelyezve, esetleg az uraságok maguk küldték fel a színházhoz kényelmes székeiket. 1850-ig a színházban a dohányzás is meg volt engedve.

Első magyar-tárgyú előadás Bécsben 1821. febr. 8-án volt a Theater an der Wien-ben, amidőn *Kisfaludy* Károlynak a »Tatórok Magyarországon« c. drámája került színre.

Első magyar tenorista Pály Elek, sz. 1796-ban, *Pápán*. 1842-ben ő vitte először Bukarestbe a magyar színészeket, ahol magyarul, némtül, franciául és románul tartott előadást. Egyben ő volt az opera megalapítója hazánkban.

Első magyar történeti dráma a »Comoedia Balassi Menyhárt árulatasáról« c. mű, kiadta *Karády* Pál, temesvári unitárius lelkész. 1569.

Első magyar tragika Kántorné volt. Sz. 1794-ben, megh. 1854. febr. 28-án. (L. o.).

Első magyar víg opera »A csel.« Irta: *Bartay* András. Előadták Pesten, 1837-ben, a Nemzeti Színházban.

Első magyarországi forgószínpadot a Népszínház-Vígopera rendezte be, 1907. szept. havában.

Első magyarországi német nyelvű színház megnyílt 1769. okt. 15-én, Sopronban.

Első magyarországi színházézés 1735. aug. 27-én volt Csíksomlyón. (Iskolai színház).

Első magyarországi (német nyelvű) színházi ujság Nagyszébenben jelent meg 1778. ápr. 20-án, »Theatralisches Wochenblatt« címmel.

Első német színész, ki a Nemzeti Színházban vendégszerepelt: *Löwe Lajos* (L. o.).

Első népszínműénekes id. *Lendvay* Márton, valamint ő az első színész, kinek tiszteletére először állított szobrot hálás utókora.

Első népszínműénekesnő De Caux Mimi, sz. 1823. (L. o.).

Első nyilvános főpróba a Nemzeti Színházban 1884. szept. 30-án volt a »Mau-croix gróf« című 3 felvonásos színműből és a »Három kalap« c. vígjátékból. (Addig a főpróbákra csupán a drámabírálok voltak hivatalosak, azontúl a sajtó képviselőit is meghívták).

Első nyugdíjazott magyar színész Szilágyi Pál Nemzeti Színházi tag volt.

Első operaelőadás a Nemzeti Színházban a »Szevillai borbély« volt, mely 1837. aug. 29-én került színre a következő szereposztásban: Almaviva: *Lendvay* Márton; Bertha: *Egressy* Gáborné; Rosina: *Déryné*. Figaro: *Szerdahelyi* József.

Első operaelőadások Magyarországon *Pozsonyban* voltak, tartotta: *Girolamo Bon*, az ottani városi lövészárokban felállított fa-színház olasz bérelője, 1760. táján.

Első operaénekesnőnk: Déryné Széppataky Róza. (L. o.).

Első operett-bemutató *Kolozsvárt* volt, 1859-ben, *Havi Mihály* színiigazgatása alatt. Színre került *Offenbach*: »Eljegyzés lámpafénynél« c. műve. (Pesten a Nemzeti Színház 1862-ben a »Fortunio dalá«-t mutatta be az operett-műfajból.)

Első operett-énekesnő, aki a száz-köbúrgi művészet- és tudomány-érmet el-

nyerte: *Pálmay* Ilka. (1895. jún. havában).

Első orvos-színész a magyar színészetnél széki Soós Márton volt. Sz.-Marosvásárhelyen. 1790-ben tagja volt a Kelemen-féle első magyar színtársulatnak. Fordított több színművet is.

Első pesti intendáns: *Podmaniczky* János. (L. o.).

Első pesti két színházzal rendelkező színingazgató Miklóssy Gyula volt. (1872. okt. 30-án megnyitotta az István-téri színházat, majd a Városligetben egy 600 nézőt magába foglaló színikört építtetett, melyet később egy hatalmas szélvihar teljesen elpusztított).

Első pesti színház a piaristák iskolai színháza a Galamb-uccában, melyben már 1719-ben játszottak a tanuló ifjak. 1725-ben magyarul játszottak. A színterem az épület első emeletén volt. A megnyitó-előadás címe: »Zokomus király«, szerzője *Puchóczy* Márton, piarista szerzetes, a retorika és poétika tanára.

Első pesti társaság volt a címe a *Kulcsár* István vezetése alatt álló magyar társulatnak, 1815-ben. Vidéki kirándulásuk első állomása Miskolc volt. A társulat korifeusai közt szerepelt: *Murányi* Zsigmond és *Benke* József. E társaság azután aszerint változtatta címét, amilyen városba ment. Így miskolci és kassai első társaság néven is szerepelt.

Első »primadonnaháborút« *Liptai* Mária idézte elő Kelemen László társulatánál, Pesten. 1794. okt. 15-én előadás után le szólt a közönséghez, mire a Helytartó Tanács Liptait »24 óráig tartó árestomra« ítélte, de ezt elengedték és Liptainak nyílt színen kellett bocsánatot kérnie. Rossz tulajdonsága volt, hogy minden tapsot, elismerést ő maga akart kiereszokolni. Irigyelte a más dícsőségét és hogy híveket toborozzon, képes volt »bújtatókat keresni még a korcsmában is.«

Első rendes havi fizetést *Kilényi* Dávid igazgató honosította meg 1820-ban, Győrött.

Első rendjellel kitüntetett színész *Feleky* Miklós és a színésznők közül *Prielle* Kornélia és ő az első nemzeti színházi örökös-tag is.

Első román színmű magyar színpadon *Rosetti D. Radu*-nak, a romániai »Adeverul« c. lap munkatársának »A lecke« c. 3 felvonásos színműve, melyet *Alexics* György fordított magyarra. Bem. Soly mossy Elek növendékeivel, 1900. jún. 17-én. Népszínház.

Első sűgó hazánkban *Jakab* Mihály. Működött 1792-ben, a pesti magyar társulatnál. A sűgáson kívül kötelessége volt felügyelni a díszletre, ruhatárra, kellékre, könyvtárra is.

Első sűgó nélkül beszélő színész oroszféji Pergő (Pethő) Celesztin volt, az úttörők egyik legkiválóbbja, sz. 1784-ben Hunyadmegyében. Ő volt az egyetlen Wandza Mihály kolozsvári társulatánál, aki az egész darabot kívülről tudta. Szerepeit a szabad ég alatt tanulta, e végből a kolozsvári Hója-erdőnek mindennapos vendége volt, ahol kénye-kedve szerint deklamálhatott. (Az első sűgó nélküli Magyar Színházi előadás 1899. okt. 27-én volt a »Sulamith« 25-ik előadásán.)

Első Schiller-dráma. Pesten: »Szövevény és szerelem«, (Kabale und Liebe). Ford.: *Ihász*. Bem. 1795. márc. 13-án.

Első száz előadást elért színdarab Magyarországon az »Ördög pilulái«. Bohóság tüneményekkel, énekekkel és táncokkal 15 képben, 3 felvonásban. Irták: *Lolorce Anicet*, *Bourgeois* és *Laurent*. Zen. szerz.: *Offenbach*, *Groot*, *Chéri* és *Amade Artus*, ford.: *Tarnay (Madarassy) Pál*. Bem. 1863. dec. 10-én volt a budai Molnár György-féle Népszínházban. Az első négy hónap 63,000 forintot jövedelmezett. (Ezt követte a Komló-kertben a »Házaló zsidó«, 1864. nov. 12.).

Első szerb operett Nagybecskereken készült. Szövegét és zenéjét írta: *Preis Javorsky J.*, zeneszerző, megyei hivatalnok. Eredetileg cseh nyelven írta. Címe: »A tengeren« (—»Na jezeru.«). Bohókás ope-

rettnek nevezte el. Bem. Nagybecskereken, 1890. jún. 3-án, műkedvelőkkel.

Első szerb zenedráma zenéjét *Gaal Ferenc* szerzette a »Kraljevics Marko« c. darabhoz. Bem. 1894. ápr. 29-én, Szabadkán.

Első színészegyesületi nyugdíjas tag: *Kétszery Józsefné Velansits Anna* (l. o.), színésznő volt.

Első színészeti kiállítás 1890. aug. 15-én nyílt meg a fővárosban, Mária Valéria főhercegasszony védnöksége alatt.

Első színész-hadnagy: *Dombay Mihály*. (1884.). Őt követte: *Makó Lajos*.

Első színész-hős 1849. máj. 11-én, Budavára visszavételénél ifj. *Lendvay Márton* volt. Ő volt ugyanis az első vitéz hővédeink között, aki a vár fokára hágott a harmadik hágcsón és segédkezett feltűzni a nemzeti lobogót.

Első színész, aki a Pesten építendő magyar nemzeti színház eszméjét megpendítette: rettegő *Unghváry János* volt, 1790-ben.

Első színész, kiről Pesten uccát kereszteltek el: *Lendvay Márton* volt. (A VI. kerületben kapott uccanevet.) (Őt megelőzte Bécsben a magyar *Szerlemhegyi András*. 1780. körül Bécsben működött, ahol sok vig estét töltött társaival, tisztelére Bécs egyik uccáját családi nevével: *Liebenberger-Gassen*ak nevezték el. 1792-ben Budán működött.)

Első színész, kit pesti városatyának választottak meg: *Feleky Miklós* volt.

Első színész, akit városi díszpolgárnak megválasztottak: id. *Lendvay Márton* volt. Nagybányán, szülővárosában választották meg, 1844-ben.

Első színészegyesületi vizsgázott növendék: *Guba Emma*, 1883.

Első színészeti szakkönyv címe: »Magyar Játékszín«. Irta: *Endrődy Nep. János* piarista tanár, 1792. (E munkájában megírta a magyar színészet történetét

1792-ig és 14 színdarab is van benne összegyűjtve.)

Első színész-tagja a Magy Tud. Akadémiának: *Szigligeti Ede*. Megválasztották 1840. szept. 5-én. A Kisfaludy Társaságban *Egressy Gábor* volt az első színész. A Petőfi Társaságban *E. Kovács Gyula*. (1876.) (Első színésznő-tagja: *Jászai Mari*)

Első színházi cenzura értelmében (1792) tiltva volt a vallási szokások szatirizálása. — Papok, ha még oly szépen jellemeztettek is, a színpadon meg nem jelenhettek. — Gyilkosságnak nem volt szabad megtörténni a színpadon; házasságtörési darabot nem adhattak elő. — Férfinak szabad volt rosszat tanácsolni, nőnek azonban nem. — Átkozódní tilos volt, az állami személyek szatirikus emlegetésétől is mindenkor tartózkodni kellett. — Tiltva volt a rögtönzés és »bolondozás«, továbbá a kétértelműségek és illetlen testmozdulatok, a gunyolódások stb. (A cenzor vizsgálta át a színdarabokat és gyakran a színpadon, a kulisszák mögött, végezte ellenőrző tisztét.)

Első színházi engedélyt I. Lipót királytól nyerte a magyar színészet, mellyel megengedte, hogy 1696-tól *Felvinczy György* kolozsvári polgár (iskola-rektor, majd alszolgabíró) színtársulatot szervezhessen. Kísérletéről azonban néhány színművén kívül nem maradt nyoma és csak annyit tudunk, hogy a színpadja a háztető alatti része, a »híu« volt s a közönség az uccáról nézte az előadást. (Ez az engedély 1882. ápr. havában Marcell Géza kolozsvári színész tulajdona lett.)

Első színházi nő-bíró: *Tóvölgyi Margit*, drámai hősnő. Megválasztották 1910. szept. 9-én, Szegeden.

Első színházi villanyvilágítást Kolozsvárott vezették be, 1877. febr. 28-án. (»Hölgyfutár«, 1877. márc. 1.)

Első színházjegyirotát Budapesten *Faludi Gábor* alapította, 1878-ban.

Első színigazgató: *Déryné* volt. (Kilényi Dávid társaságában megnyitotta

1840. dec. 13-án az új kolozsvári színi-szezónt. — Igazgatása azonban rövid ideig tartott.)

Első színműíró: *Falitzky Jánosné.* Színművének címe: »Az ikrek«, színjáték 5 felv. Színrekerült 1835. dec. 5-én, Budán.

Első szót a Nemzeti Színház színpadán *Lendvay Márton* ejtette ki az »Árpád ébredésé«-ben.

Első táncosnő az a táncosnő, aki a balletekben a vezető szerepet játssza.

Első tetszésnyilvánítást a mult század első éveiben a »fóra!« és »bravó!« kiáltással nyilvánította a közönség. Az 1825-iki országgyűlés idején kezdtek a jurátusok »éljenezni« és ugyanakkor a kihívások is gyakoriabbak lettek, mert előbb a kihívás ritka megtiszteltetés volt.

Első tüntetés a Nemzeti Színházban 1842. febr. 19-én volt a »Báléj« c. opera előadásán. A közönség opera-ellenes része ezt kiáltotta: »Nem kell opera, éljen a dráma, éljen Egressy, Lendvay, Laborfalvi!«

Első ujság, amely a színészet fontosságát hirdette: a »Mindenes Gyűjtemény«. Az 1790. év 10-ik számában először veti föl irodalmunkban azon kérdést, hogy illő volna, ha az 1790-iki országgyűlés tartama alatt Pesten magyar színészek játszanának.

Első városi kezelésű színház a szegedi. A városi kezelés 1927. febr. 1-én kezdődött, *Tarnai Ernő* igazgató vezetésével.

Első vitézzé avatott magyar színész: *Garamszeghy Sándor*, a Nemzeti Színház tagja. Felavatták 1925. jún. 21-én, Budapestben.

Első Wagner-előadás Pesten 1866. dec. 1-én volt. Színpadra került a »Lohengrin« (I. Henrik: Kőszegi; Lohengrin: Ellinger; Elsa: Carina Anna; Telramund: Simon; Ortrud: Mányik Ernesztin.) A vidéken Aradon, *Zilahy Gyula* színtársulatánál adták első ízben, 1903. febr. 21-én. (Elsa: *Zilahyné Singhoff* Vilma; Lohen-

grin: *Bejczy György*; Telramund: *B. Szabó József*; Ortrud: *Bejczyné*; Király: *Polgár*.)

Elsőrendű színész, az, aki kizárólag elsőrendű szerepek játszására szerződik, természetesen tehetsége figyelembevételével. Művészember az illető, kitűnő ábrázoló, jellemfestő, hangulatkeltő, ki alakításával a tökéletesség felé törekszik.

Elsőrendű színtársulat, az, amely művészi tekintetben a legjobbat tudja produkálni, azonkívül pedig nagy létszám felett is rendelkezik és felszerelése és kellékei is elsőrangúak.

Elssler Fanny, híres bécsi táncosnő, sz. 1810. jún. 23-án, *Bécsben*, megh. 1888. nov. 27-én, u. o. Első oktatását a bécsi *Horschelt-gyermekballetben* nyerte, onnan a *Kärthnerthor-Theaterhez* szerződött. 1825-ben *Nápolyban Gioajdnál* képezi magát. 1830-ban *Berlinben* aratja sikereit, innen *Európa* nagyobb városait keresi fel, majd *Amerikába* is kap meghívást. Nálunk a Nemzeti Színházban 1844. jún. 2-án (déli 12 órakor) volt az első fellépte és *Arany János*, az »Elveszett alkotmány«-ban meg is említi a »mennyei Fanny«-t. A mult század legkiválóbb táncosnője volt, akit senki sem közelített meg. 1851-ben újra visszatért *Bécsbe*. 44 éves korában visszavonult *Hamburg* melletti birtokára. Alakját magyar színpadra vitte *Lakatos László* a »Bécsi táncosnő« c. színművében, Nemzeti Színház, 1916. jan. 8-án és *Faragó Jenő* és *Nádor Mihály*, Király Színház, 1923. szept. 20-án.

Elstilizálás. Vidéki társulatoknál gyakran előforduló jelenség, hogy előadás alatt valamely gátló esemény közbejötté miatt a színész szerepén változtatni kénytelen, — a szöveg illetően önkényes megváltoztatását »elstilizálás«-nak hívják.

Elszerződni. Az a színész, aki valamely társulathoz meghívást kap szerződés alapján: elszerződik. Népies nyelven a színész ez esetben azt mondja, hogy sikerült neki »elszerződni«.

Eltető Gyula, színész, sz. 1864-ben, *Zilahon*, megh. 1909. jan. 26-án, *Szege-*

den. 1881-ben Bogyó Alajosnál lépett színpadra, mint karénekes. Majd mint segéd-színész és színházi festő sokoldalú munkásságot fejtett ki. Ő volt a magyar művészi díszlettervezők egyik legelsője és mint festő is ismertté tette a nevét. Neje: sz. *Zad-roh* Zsuzsanna, sz. 1854. febr. 22-én, *Pilisen*, színpadra lépett 1882. okt. 1-én, Bogyó Alajosnál. 1910. dec. 23-iki színész-egyesület: tanácsulésen nyugdíjazták.

Elvált asszony. Operett 3 felv. Irta: Leon Viktor. Ford.: Gábor Andor. Zen. szerz.: Fall Leó. Bem. 1909. márc. 12-én, a Király Színházban. Főszereplők: Lis-seweghe: Király Ernő, Jana: Medgyaszay Vilma, Bakkensky: Boross Endre, Wandel Loo: Pálmay Ilka, Deesteldenk: Szirmai Imre, Ruitersplat: Németh József és Serop: Papp Mihály. 100-ik előadása: 1916. dec. 26-án volt.

Emberábrázolás. A színjátszás Iffland meghatározása szerint emberábrázolás. Ez a definíció a 18-ik századból való s nagy színművészek játéka sugallta. Egyetlen szóval bámulatos tömören fejezi ki azt, amit manapság a színjátszáson értünk. Valóban embereket akarunk látni a színpadon s a színésznek az a főadata, hogy mindenkor a valódi ember hatását keltse. De minthogy a dolog természete szerint minden dráma, tehát minden szerep más-más jellegű, az emberábrázolás követelményében az is bennefoglaltatik, hogy a színésznek mindig más és más embert kell ábrázolnia, tehát minden új feladattal egyuttal, úgyszólván, új bőrből kell bujnia. És itt rejlik tulajdonképpen a színjátszás fő-problémája: embert kell adni, még pedig mindig más embert. A színészi léleknek az a gyönyörűsége: másnak lenni, mint amik vagyunk, s itt van a színjátszásnak ősi gyökere s minden más művészettel való közös eredete. Kilépní ön-magunkból, átömlészeni lelkünket egy más formába vagy hüvelybe, átérezni, sőt végig élni egy más lélek gyönyöreit és fájdalmait, ez a színjátszás csodája és titka. Az emberábrázolás materiája a szerep, vagyis a drámai műnek az egyes színészre eső része. Az az írott szöveg olyan, mint egy szóbeli kivonat az emberek lelkéből. Készen van az olvasó számára. Ha az em-

ber elolvassa, nagyon jól érti, sőt vannak, akik azt mondják, hogy ők jobban el tudják játszani maguknak, mint a színész a színpadon. Ez nagyon kényelmes és egy csöppet sem kockázatos, álláspont, mert hiszen nem lehet ellenőrizni. Igaz viszont az is, hogy bizonyos dolgokat jobban lehet elképzelni, mint eljátszani. Az a szerep azonban, melyet a színész kezébe adnak, színpadi szempontból éppenséggel nincs készen. Gondolatsor, beszéd, amelyhez meg kell találni, el kell képzelni az illető jellemét, hangját, alakját, külsejét, mozgását, hogy az írott szó megelevenedjék. Az írott szöveg megelevenítése nem abban áll, hogy elmondom. Ahhoz, hogy valaki egy szerepet megtudjon eleveníteni, szükséges, hogy bele tudja magát helyezni azokba a lelkiállapotokba, amelyből az író szavai önkénytelenül következnek. A színészi képesség az, amelynél fogva valaki képes behelyezni magát idegen lelkiállapotba, lelki folyamatba, s ezt a szemünk láttára végig is tudja élni. Behelyezkedni bizonyos lelkiállapotba s ennek igaz kifejezést adni: ez az emberábrázolás. A színész a szerep írott szövegével szemben teljesen önálló művész. Hogy a szerep szavai miként alakulnak ki lelkében, hogy az alak szóbeli kivonata hogyan formálódik benne emberré: ez merőben a színész egyéniségén mulik s ezért van az, hogy különböző színészek ugyanazt a szerepet más-képen játsszák s ezért indokolatlan is egy színésztől ugyanazt várni, amit a kollégája produkált előtte ugyanabban a szerepben. Mennél mélyebbre hatol a színész a szerepében, mennél jobban sajátjává teszi az író szövegét, mennél önkénytelenebbül törnek ki belőle a színpadon a betanult szavak: annál elütőbb lesz alakítása minden más alakítástól.

(Dr. Hevesi Sándor.)

»Ember küzdj és bízva bízzál!« Az Ur szava az »Ember tragédiája« XV. színében.

Ember tragédiája (Az) Drámai költemény 9 képben, írta: *Madách* Imre. Színre alkalmazta: *Paulay* Ede. Zen. szerz.: *Erkel* Gyula. A »Marseillaise« átíratát szerz.: *Szabados* Károly. A tragédia bemutatója 1883. szept. 21-én volt a Nem-

zeti Színházban. Nagy Imre játszotta Ádámot, Jászai Mari Évát, Gyenes László Lucifert, Ujházi Ede Péter apostolt, Márkus Emma Hippíát, Helvey Laura Cluviát, Molnárné Kocsisovszky Borcsa Heléniát és Náday Ferenc a Rabszolgát. A premiér 1028 forint 30 krajcárt jövedelmezett a színháznak, ami az akkori időkben szenzációs eredmény volt. Ez évben még 11-szer került színre. A következő évben a szereposztásban változás áll be, amennyiben Nagy Imre szerepét (április 14-én) Szacs vay Imre veszi át. 1884-ben összesen 9 előadást ért meg a tragédia. Az utolsó előadásakor (dec. 27-én) Jászai szerepét Fái Szeréna vette át. A 3-ik esztendő már rekordot jelent, amennyiben 19 ízben került színre. Az utolsó előadás nov. 19-ére esett és a bruttó bevétel 1149 forintra rugott. 1886-ban csak 10-szer játszották. Ez év dec. 26-án jubiláris előadásra is kitűzték, ekkor 50-edszer volt műsoron. A következő év hanyatlást mutat, mert csak 7-szer adták, úgyszintén az 1888-iki esztendő is, amikor mindössze 5-ször lehetett elővenni a darabot! 1889. máj. 25-ike érdekes dátuma a Madách darabjának; ekkor került színre a M. Kir. Operában, 1376 frt. 33 kr. jövedelem mellett. 1890-ben — szomorú statisztika! — csak négy ízben került színre! Ebből 3 est ismét az Operára esik. 1891-ben 5-ször volt kitűzve. Az érdeklődés 1892-ben már hatványozódik, amennyiben okt. 6-án Bécsben is színre került. Szacs vay, Jászai, Zilahy Gy., Dezső József, Gyenes, Ujházi, Pálffy, Márkus, Székely Cornélia és Keczéri Irén voltak a főszereplők. 1893-ban és 1894-ben 9—9-szer játszották. Május 13-án századszor került színre. Szomorú év volt az 1895-iki. Ekkor csak 3-szor adták és 549 frt. 90 kr. volt a legkisebb bevétel. (Aug. 20-án.) 1897-ben csak ápr. 9-én került ismét előadásra. Ez évben 11-szer játszották. A kegyelet is megszólalt ezuttal és a darab szenezőjének, Paulay Edének síremlékére 1035 frt. 10 krajcár jutott. A következő évben ismét csak 4 estén szólaltatták meg a remekművet. 1899-ben 10 este volt az »Ember tragédiájá«-é. Jön a legujabb kor, a korona számítás, amely egyttal emelkedést jelent. Így mindjárt 1900. jan. 28-án 2621 kor. volt a bevétel. 1901-ben 10-szer, 1902-ben 8-

szor, 1903-ban 7-szer adták. (Okt. 31-én Bakó László veszi át Ádám szerepét, első ízben.) A következő év megint visszaesést jelent: 3-szor vették csak elő. 1905. máj. 1-én Beregi Oszkár veszi át Ádám szerepét, Évát pedig Hegyesi Mari, Lucifert Ivánfi. Máj. 8-án Odry Árpád lép fel Ádám szerepében. Ez év örvendetes javulást mutat: most már arról szól a statisztika, hogy 24-szer szerepel a színlapon a tragédia. 1906. szept. 24-én kétszázadszor került színre. A következő évben 11-szer, 1908-ban 12-szer játszották. 1909. szept. 19-én Madách síremlékére adták elő. A bruttó bevétel ezuttal 3015 K és 40 fill. volt. Az 1910-iki esztendőben 13 ízben lehetett műsorra venni. Márc. 24-én eléri a 250-ik előadást, amikor a pénztári kimutatás szerint 2551 K és 45 fill. folyt be. 1911-ben az előadások száma: 13, míg 1912-ben 14. És most következik a nagy világegés előtti utolsó békés idő: 1913. Ekkor 15 est jut Madáchnak. A legkisebb bevétel 903 K (máj. 26-án) a legnagyobb pedig 3310 K 90 fill. (febr. 29-én, délutáni előadásban!) Október 14-én ismét jubilál, ekkor volt 300-adszor kitűzve. 1914. jan. első napján mindjárt délután volt kitűzve, amikor ismét tekintélyes összeg jutott a pénztárnak, összesen 2745 K 70 fill. Az 1915-iki év szomorúságot jelent: csak 4 ízben játszották. 1916-ban pedig egyáltalában nem is volt műsoron! 1917. okt. 15-én 325-ik előadása volt. Az 1918. és 19-es játékszezónban szintén nem adták. 1920-ban 27 estét foglal le, melyek közül kiragadunk két emlékezetes dátumot: máj. 18-án volt a legnagyobb bevétele: 16.532 K 80 fill.; a másik esemény okt. 24-ikéhez fűződik. Ekkor lépett fel a kolozsváriak dédelgetett művésze: Dezséri Gyula Péter apostol szerepében. Ekkor 350-ik előadását érte meg. 1921-ben csak 5 előadásban játszották. 1922-ben 13 előadása volt a tragédiának és utóljára okt. 16-án játszották. A Madách-centennárium alkalmából Hevesi Sándor újra színre alkalmazta, előadták 1923. jan. 23-án. Színesztörténelmi szempontból is felemlítünk e helyütt egy néhány érdekes dátumot. Vidéken elsőül Balogh Lajos színigazgató mutatta be, Baján, 1883. dec. havában. A vidéken még a következő színpadokon mutatták be: Kolozsvárott 1884. márc. ha-

Paulay Ede a Magyar Színház Igazgatósága tagjaként
 az Ember Tragédiája bemutatójára alkalmából az
 első előadás után, Pénteken f. h. 2 órában Székely
 család iktatókötésében lemondott tartásokról az innenfelel
 1880. Értelmei 9. számú, határozat, s minden más tárgy

A megfűzötték névskönyvbe rögzítettként
 az innen felel Tartás 5 forint

Dr. Posthumus György

2100

Bevont Antal eljón. 2000

Tóth István bevonat eljón 1000

H. Abonyi Károly eljón 1000

Abonyi Antal eljón

Csúty György eljón 1000

György Vilmos eljón 1000

Vadnay Károly eljón 1000

Irány Károly

Zichy Antal

Jókai Mihály

Gyulai Pál

Deöthy Zoltán

Dr. Silberstein Wolf eljón 1000

Vinyi Imre eljón 1000

(Arany)

Lakoma-meghívó

Paulay Ede igazgató tiszteletére, „Az ember tragédiája“ első előadása alkalmából.
 Eredetije az Ernst-muzeumban

vában; Éva: Jászai Mari, Ádám: E. Kovács Gyula. (Két hét alatt 7 előadásban 3794 frt. 70 krt. jövedelmezett.) Miskolcon 1884. márc. havában; Kassán u. e. év ápr. 4-én. Éva: Temesváryné, Ádám: Temesváry, Lucifer: Vedress Gyula; Pápa jún. 4-én került színre Jakab Lajosnál. Éva: T. Szakáll Róza, Ádám: Ivánfi Jenő; Lucifer: Havasi; Komáromban júl. 12-én; Szentesen aug. 22-én, Bogyó Alajosnál. Éva: Bera Paula, Ádám: Gyarmati Gusztáv; Lucifer: Sándor Emil; Máramarosszigeten szept. havában, Éva: Bátori Ilona, Ádám: Geröffy Andor, Lucifer: Szeles József; Sepsiszentgyörgyön szept. havában Polgár Károlynál, Ádám: Liptai, Éva: Szabó Ilka, Lucifer: Szabó Gábor; Kecskeméten nov. havában; Szegeden dec. 27-én, Éva: Hunyady Margit, Ádám: Somló Sándor (előadás alatt rosszulléte miatt azután Ditrói Mór vette át a szerepet), Lucifer: Bokody Antal; Debrecenben 1885. jan. 23-án Krecsányi Ignácánál; Éva: Hegyesi Mari, Ádám: Abonyi Gyula, Lucifer: Halmay Imre; ugyancsak jan. havában adták Marosvásárhelyen Polgár Károlynál; Pécsen jan. 27-én; Győrött: febr. elején; Balassagyarmaton jún. havában, Geröffy színigazgatónál; Nagyvárkonyon júl. havában; egy héten 6-szor került színre 2600 frt. bevétellel; Aradon 1886. febr. 5-én, Lucifer: Halmay Imre, Ádám: Somló Sándor, Éva: Hegyesi Mari; Zomborban Rakodczay Pál színtársulatánál 1887. nov. havában adták, Éva: Dombay Mihályné, Ádám: Dombay Mihály, Lucifer: Rakodczay Pál; Temesvárott 1889. jan. havában; Pozsonyban 1889. ápr. végén; főszereplők voltak: Szerémy Gizella, Komjáthy János és Peterdy Sándor. (Itt egymásután hatszor adták.) Budán, Krecsányi Ignácánál is gondos rendezésben került színre, 1894. júl. 19-én, ahol Csiky László játszotta Ádámot, Évát Tóvölgyi Margit, Lucifer pedig Gyöngyi Izsó volt. Dr. Janovics Jenő kolozsvári színigazgató 1913. márc. havában új szcenizációval adta elő, még pedig az eddigi gyakorlattól teljesen eltérő formák között s a modern színpadi technika minden vívmányának felhasználásával. A menyország színétől kezdve egészen az utolsó képig, a jégvidékig, valamennyi változás új formát kapott. Az új díszletek terveit Förstner Ti-

vadar komponálta. — Nálunk mindjárt a legkiválóbb elmék fejtegették az Ember tragédiáját, melynek egész irodalma támadt. Ismertebb kommentátorok: Arany János, Szász Károly, Toldy Ferenc, Erdélyi János, Greguss Ágost, ujabban: Alexander Bernát, Riedl Frigyes, Angyal Dávid, Haraszti Gyula, Hoitsy Pál, Palágyi Menyhért, dr. Morvay Győző, Jancsó Benedek, Sebestyén Károly stb. Külföldön a következő színpadokon adták: Bécsben 1891. jún. 18-án; Prágában 1891-ben, cseh nyelven; Hamburgban 1892-ben; Berlinben, 1893. márc. 18-án, ahol Ádám: Molénar, Éva: Reisenhofer, Lucifer: Köber, Hippia; Lázár Margit volt. Szerb nyelvre lefordította: Jovanovics János. Német nyelvre lefordította: Dux Adolf, 1861-ben, Dietze Sándor, 1865-ben, Fischer Sándor, 1866-ban, Sponer Antal és Siebenlist Ágost 1891-ben ültette át németre. Ezenkívül lefordították még: franciára, angolra, olaszra, hollandra, oroszra, horvatra, tótra, (mint ilyent 1925. decemberben mutatták be Kassán »Tragedia čoveka« címen, fordította: Hviezdoslav), románra, héberre és egy részét latinra. Zágrábban 1914. máj. 2-án mutatták be. Zen. szerz.: Pikke, cseh komponista. Ford.: Raics, színész. Pozsonyban cseh nyelven 1926. dec. havában játszották Hevesi Sándor átdolgozása szerint, Butykay Ákos zenéjével.

*

Madách drámai költeménye alkotásakor nem gondolt színpadi előadásra, közönségül nem a nézőt látta maga előtt, ki színészek tolnácsolásában, a szem számára megelevenítve veszi magába a művet, hanem az olvasót, aki csak a saját megértésére és képzeletére támaszkodva éli át jeleneteit és alakjait. És mégis, műve a legnépszerűbb színpadi mű lett, az egyetlen irodalmunk multjából, amely a kegyelet támasza nélkül megáll a színpadon, magához vonzza a közönséget. A »Bánk bán«, Vörösmarty drámai művei, amelyeket a Nemzeti Színház időnkint felelevenít, inkább csak mesterséges lélekzés útján tartatók életben, az emberek bármennyire tudatában vannak kiválóságuknak, nem tudnak és nem is akarnak állandóan gyönyörködni a színpadi képekben. Aki érdeklődik irántuk, az inkább olvassa őket. Pe-

dig ezek egyenesen a színpadra készült művek. Viszont »Az ember tragédiája« nem készült a színpadra s mégis 1883. óta, mikor Paulay Ede először színre hozta, ma is eleven alkotó része a Nemzeti Színház és a nagyobb vidéki színházak műsorának, évről-évre mindig megjelenik és mindig nagy közönséget hódít. A legnagyobb sikerű magyar drámai mű olyan költőnek a műve, aki alig járt színházba és nem is gondolt arra, hogy művét a színpadra bocsássa. Mik azok a külső és belső okok, melyek ezt a különös ellentmondást megmagyarázzák? Az első ok, hogy amit nem hitt Madách, sem Arany János, aki felfedezte, sem Gyulai Pál, aki magyarázta, »Az ember tragédiája« *kitűnően játszható a színpadon*. Rendkívül hálás szerepei vannak: Ádám, Éva, Lucifer, az átlagos emberi méretet meghaladó alakok, színpadi életük csupa mozgás, mondanivalójuk mindig érdekes, karakterük az emberi lehetőségek széles körét foglalja be s a gondolat és érzés olyan húrjai pendülnek meg bennük, melyekre minden emberben van ráhangolt hasonló húr. Jó színészeknek nagyszerű alkalmat adnak képességeik megmutatására. Terjedelmük is szokatlanul nagy, a hosszú drámai költemény minden fontos pillanatában a színen vannak, minden lényeges forduló ő rajtuk fordul meg. Ez már magában is jelentős tényezője sikerének, de ezenfelül is van még valami. Ez a három személy kimerítően ábrázolja az emberi élet három döntő fontosságú mozgatóját: az eszme küzdelmét az emberi nem sorsáért, az ösztön, az ösztön részét ebben a küzdelemben s az eszmét és ösztönt egyaránt tagadó hideg okoskodást, — a fő élet — teremtő és élet tagadó erőket, amik a világban hatnak. Ezek sejtése benne él minden emberben s mindenki örömmel fogadja a költő szímbólumaiban a maga nem is öntudatos gondolatainak ábrázolását. Ez sokkal nagyobb és főképen maradandóbb tényezője a sikernek, mint az olyan külsőségek, mint az, hogy »Az ember tragédiája« ezenkívül a színpadnak sok technikai lehetőséget, a közönségnek sok látnivalót nyújtó látványos darab is, melyben a jelenetek tarka mozgalmassága folytán ébren tartja az érdeklődést. De van egy másik nyomós magyarázó oka is, a mű népszerűségének. Az,

hogy »Az ember tragédiája« — mondhatni — időtlen alkotás. Kevés olyan vonás van benne, amely hozzákötne keletkezése idejéhez, nagyjában és egészében ugyanugy keletkezhetett volna, akár a mai időben is. Bizonyos, hogy nem keletkezett volna, vagy nem lett volna ilyen Madách keserű élettapasztalatai nélkül, ha a költő nem élt volna át egy egyéni és családi tragédiát: családi életének rombadőlését és a szabadságharc eszméjének bukását, — ennyiben a mű hozzá van fűzve szerzője személyéhez és korához. De ezek oly élmények, melyeken keresztül megy minden nemzedék és legalább is tanujuk minden egyén, minden kornak élményei. Nem jelentik azt a kor atmoszférát, amely leginkább hozza az irodalom műveit abba a veszélybe, hogy a nagy tömegek számára elavulnak. Vörösmarty művésze és ma is csaknem modernül hangzó nyelven írt drámai nem érdeklik a mai átlag-közönséget, mert sűrű légköre van körülöttük a romantikának, amelyben a mai ember már nem hisz. Folyton érezni a hatvan-hetven év előtti mű és a mai ember közötti távolságot, mely miatt nem juthat a kettő közvetlen érintkezésbe egymással. Ez a távolság »Az ember tragédiájá«-val szemben a minimumra csökken, mert az a mód, ahogy Madách az emberi életet szemléli nem a korból van véve, hanem a költőnek saját élményéből fakadó filozófiájából, mely korra való tekintet nélkül érvényes vagy érvénytelen. Az emberiséget mindig foglalkoztatja a saját jövőjének sorsa és mindig a múlt segítségével próbálgat az előtte sűrűsödő homályba belelátni: ime, Madách demonstráló módszere is mindenkori. És tovább: az emberiség haladására törő eszme, az eszmét hordozó nagy ember és a hétköznap cipóján kérődő közönséges emberek tömege között folyik, örök látvány mindenki szeme előtt. Ami romantikus hatás mutatkozik »Az ember tragédiájá«-n, az alig több annál, amennyi még ma is él az emberek többségében. A ma közkeletű történefilozófiai gondolatokban alig kevesebb a romantikus elem, mint a Madách történefilozófiájában s az irodalom sem tud, a realizmus és naturalizmus hatása ellenére sem egy bizonyos mennyiségű romantika nélkül megélni. Ha azt keressük, hogy a magyar irodalom klasszikus mult-

jából mi él ma is teljes életet abban az értelemben, hogy hatása ma is eleven a legszélesebb rétegekben, akkor Petőfi líráján, Arany epikáján, Jókai regényírásán kívül még csak Madách művét említhetjük fel. A magyar közönség sajnálatos közömbössége a mult irodalmának nagyobb része iránt, amely beéri azzal, amit nagyapáink és apáink irodalmi törekvéseiről, az iskolában tanult s csak kivételesen kíván közvetlen személyes viszonyba jutni egy-egy régi kiváló írónkkal, egyike közműveltségünk súlyos hiányainak. Az említett legnagyobbak tartják fenn az emberek nagy többségének lelkében a multtal való kapcsolat tudatát. Köztük Madách az, aki a színpadon képviseli ma is friss ható-erővel, irodalmi multunkat, szerves alkotó része a magyar színművészet életének, egyik tartó oszlopa a magyar színpad klasszikus műsorának. S becsületére válik a magyar közönségnek, hogy irodalmunknak azt a művét ölelte legmelegebben keblére, amely filozófiai mélységben s a szellem magasrendű voltában is legfelül áll drámai irodalmunk alkotásai között.

(Schöpfung Aladár.)

Emelet. A színházakban általában az I. és II. fokozatú magasságot értik, mely felett a karzat (L. o.) van. Az emeletnek néhol uccáról szóló feljárata van, másutt a színház foyer-jából nyílik a feljárata. Az emeletet az első magyar színészek contignatio-nak (L. o.) írták a színpadra.

Emelni a darabot. (Színészszargón.) Akkor mondják, hogyha egy elsőrendű színész egy jelentéktelen szerep eljátszására vállalkozik, hogy a szereplésével nivóssá tegye az előadást, — vagyis — emelje annak értékét.

Emelvény. A színpadon használt dobogószerű alkotmány, mely magaslak felépítésére szolgál.

Emke kávéházi törzsasztala volt a régi népszínházi gárdának abban a házban, mely Budapesten, az Erzsébet-körút és Kerepesi-út (Rákóczi-út) keresztezésénél épült és nagyon alkalmas találkozóhely volt. Ebben az 1882-ben épült palotában lakott Blaháné és Hegyi Aranka. A kávéház sarkában álló hosszú asztal mellől indultak

próbára a Népszínház művészei, miután itt költöttek el reggelijüket. Itt találkoztak próba után, előadás előtt, előadás után: Pálmay Ilka, Kopácsy Juliska, Komáromy Mariska, Vidorék, Kassai, Kiss Mihály, a Vízváry-család, stb.

Emlékek Budapest színházi multjából. Tallózok családi írásközött. Feljegyzéseket és okmányokat kutatok, amelyek a színészekkel, színházakkal kapcsolatosak...

Itt van az első érdekes okmány 1838. »Kisasszony hava 30-ról«. Egy egyszázforintos Részvény-kötelezvény. Élénken világít rá, milyen szeretettel, megértéssel, buzgalommal támogatta Pest-Buda polgársága Földváry Gábor nemes Pest Vármegye fáradhatatlan és hervadhatatlan érdemű alispánjának nagyszerű törekvését, a »pesti nemzeti magyar Színház« mielőbbi felépítését.

Álljon itt maga a szöveg:

Szám: 173.

Részvény-kötelezvény.

A' pesti nemzeti magyar Színház' fenntartására össze-állt Részvény-társaságnál t. cz. Halbauer József Százados Ur által írt I azaz egy Részvényt tévő, 's a' Részvénytársaság' pénz tárába kész pénzül bé fizetett 100 azaz egy Száz forintra való czédulában, melynek erejénél fogva a' Részvényes, a' tulsó lapon olvasható alap-tervben meghatározott jogoknak részese.

A' fenn-émeltett Részvény-társaság, nevében azon Társaság elnöke

Földváry Gábor.

Hogy a' fentebb ki tett Száz for. V. Cz. a' Részvény-társaság pénztárába valóssággal bé fizettetett, 's a' Részvénykönyvbe szám alatt bé íratott saját kezé írásával meg ismeri.

Pesten Kisasszony hava' 30-n 1838.

Gál János
Pénztárnok.

Alapterve

a' pesti nemzeti magyar Színház igazgatására össze állt

Részvény-társaságnak.

Azon Részvény-társaság, mely a' nemes Pest Vármegye által több hazai Törvényhatóságok, 's egyes hazafiak' adakozásai

val segítette Pesten épített nemzeti magyar Színház' igazgatását folyó 1837. évi Augustus 1-sőjétől kezdve 1841. évi húsvétig azon tiszta, 's ön hasznát kizáró szándékból vállalta magára: hogy ezen zsenge Intézet, a' helyett, hogy egyes vállalkozó' csupán haszon kereső kezei közt mindjárt kezdetben összetörpüljön s' el aljasodjék, a' célszerűleg csak egyesületi úton ébren tartható köz érdek által folyton emelkedjék a' tökéletesbülés felé, e' czélra 50.000 váltó forintot tart szükségesnek, 's 500 részvény ki adása és elkelése által ezen summát össze gyülemendőnek biztosan reményli. Terve következő:

1. Nemes Pest Vármegye' Rendeinek, ezen Intézet, mint ön keblök' szülöttje mikép nevedése iránti gondos felügyeletét a vállalati idő alatt is nem csak kizárni nem kívánja, hanem azt mint legelső fel tételt maga kéri ki.

2. Egy Részvény áll 100 váltó forintbul, 's ezt akár egy adja, akár többen teszik össze, egy Részvény csak egy szavazati joggal bír.

3. Ezen Summa négy részben u. m. folyó évi Július 1-ső, Augustus 1-ső, November 10-ik és 1838-ik évi Mártius 16-kán, melly napig az aláírás nyitva áll, léssen a' Társaság' pénztárába befizetendő.

4. A' Részvényes, az egész vállalati idő alatt csupán erkölcsi — morális — osztá lékba — dividend — részesül, mennyiben minden haszon az Intézet' emelésére fordítatik; a' tőkének 1841. évi húsvétkor leendő vissza fizetése felől azonban tökéletes biztosítékul szolgál az: hogy a' bégyülemendő 50.000 frtbul 30.000 frt. kamatra 's minden fél évi kamat ismét kamatra adatván, e' felül évenként 6 Játék- nak 4000 váltó forintra számított, jövedelme az idő közbeni kamat-szaporodással együtt ezen tartalék pénztár' öregbítésére fordítottván, illy módon 1841. évi húsvétkor az 50.000 váltó forint tőke nem csak egészen fedezve leend, hanem az Intézet' javára még némi fölösleg is maradand.

5. A' színi mutatóványok igazgatása egy a' tárgyat gyakorlatilag is értő személyre bizatik. Az egészre egy a' részvényesek' nagy gyülemen szavazat-többséggel évenként választandó 4 tagból állandó választmány ügyel fel 's annak ötödik tagja az Igazgató leend.

6. Nagy Gyülés minden esztendőben pesti József napi vásár' vasárnapján, Pesten Nemes Pest Vármegye' Udvar-háza' nagyobb teremében délelőtti 10 órákor tartatik, 's arra valamennyi részvényes hivatalos.

7. Minden esztendőbeli számadás valamennyi részvényesnek nyomtatásban megküldetik.

8. A' Vállalati idő' el telte után fenn maradandó tiszta haszon az Intézet tőkésjévé válván annak tulajdona marad ugyan, mire fordítottására nézve azonban a' Részvény-társaság' előre meghatározza: hogy a' Tőkének fele Színészi Iskola alapjául szolgáljon, 's annak létesülendőségig egy, vagy a' körülményekhez képest több személy művészeti tökéletesbítés végett külföldre küldetvén a' kamatok e' czélra fordítottassanak; a' tőke másik fele két részre osztandó, ennek egyik felével öregbítettessék a' Színész-nyugdpénz-alapítvány, kijelentvén: hogy az ebbe részesítésben a' Színház' megnyitá- sakor jelen leendő tagokra mások felett tekintet legyen; másik fele pedig fordítottas- sák a' Ruha, Könyvtár 's díszítmények szaporítására.

*

Kutassunk tovább. Valami adatot a szí- nészetre az 1848—49-iki szabadságharc idejére. Meg is van. Sárgára fakult, de kitűnő papíron készült akkori újság. Az »Ungarische Morgenröthe«. Politikai és szépirodalmi lap 1848. júl. 5-i száma. Lás- suk csak; milyen volt a német színjátszás a győzelmes verseci csata előtt, Pesten a »Pesther Deutscher Theaterban«. Operát adott egy társulat. Milyen művészettel, mondja el a »Morgenröthe« értelmi ala- pon fordított kritikája:

»Pesti Német Színház Donizetti »Lucia di Lammermoor« operája. Lucia, Donizettinek mestermunkája. Soha, sem azelőtt, sem azután nem volt a Mester ked- ves melódiájának ilyen folyama. Kiapad- hatatlan és érzés finomságokban kiváló gör- dülékeny melódiák. Az opera, ha csak kö- zepes előadásban is mutattatik be, külön-ösen a nagyközönségnek, kell, hogy min- denkép tessék. Sajnálattal kell megállapí- tanunk, hogy a mű szépséges élvezete — amihez mi mindig oly szívesen adjuk ma- gunkat, bármily felfogásban is láthatjuk

azt, — ma este zavarva volt. Lukácsiné asszony egy olyan városnak mint Pest, — nem primadonna. Az ő hangja, — elkopott! A koloratúrája egészen tökéletlen. Wiesemann urnak gyönyörű szép hangja van, — mely Wild tenorista hangjára emlékeztet, — csak iskolázottsága hiányzik és játéka rendkívül hiányos. A zenekar azonban, — ma minden kritikán aluli volt. Diszharmonia, — semmi finomság a vezénylésben. Állandóan letompított zenekar, semmi figyelem az éneklésre. Ez a kisérlet még egy színjátékhoz sem való, hát még ha a legszebb operánk kíséréséről van szó! A dirigens egyenes alkalmat ad arra, hogy mondjuk meg. Ezt nem lehet vezénylésnek nevezni, — hanem bökdösésnek. Egyedül az első felvonás legyilkolhatatlan fináléja vágott egybe. Egyébként ezt a közönséget, amelynek összeverődése majdnem telt házat eredményezett, egy tehetséges opera társasággal jövőre is biztosítani lehetne. Jó énekeseiben nincsen hiány és olcsón lehet hozzájuk jutni.

Kegyetlen élességű kritika. Kitűnik, hogy az ujságíró és színtárlat között külön háború volt a háborúban. Ugyancsak nagy ágyúsütögetéssel támadta a kritikus a szereplőket.

*

Ugorjunk egyet. Ne vegyük sorra az iratokat, hanem a színlapokat. Találomra kihuzok az irattár fakult színlapjaiból egy csipkére rongyolódottat. Nézzük csak: Várszínház 1894. nov. 19-i színlapja. Ugy látszik: vizsgaelőadás. Hirdetve vagyon: »A Országos m. kir. Színművészeti Akadémia estélye. Tanár: Császár Imre. Általános bérletben színre-kerül »A fősvény« — Az Akadémisták játsszák. Földszinti páholy 4 frt., földszinti első sor 1 frt., oldalkarzat 20 kr. Érdekes 5:1-hez, áll a helyár. Egy forint az első sor, húsz krajcár a legrosszabb hely. Mennyivel jobb ma a helyár megosztás. Mennyivel olcsóbb ma a Városi Színház erkély utolsó sora. Innen látni, hallani lehet, ott meg annak idején »húsz pézért« meg csak ágaskodni, meg aztán vigyázni, hogy ne merevedjen meg, mélyen tisztelt néző a nyakad...

Országos m. kir. Színművészeti Akadémia anno 1894. Keressük ki, kik voltak a tanárok, tanítványok... Mennyi sok ra-

gyogó név! Tanárok: Ujházi Ede, Bercsényi, Császár Imre, Alexander Bernát. Igazgató: dr. Váradi Antal. Tanítványok: Alszeghy Irma, Maróthy Margit, Almássy Endre, Sikorszky Kamilla, Vizváry Mariska, Góthné Kertész Ella, Varsányi Irén, Gazdy Aranka... Gyönyörű csokor. Csupa ifjú virágszál, tele hévvel, ambícióval...

*

De hát én nem azért ültem le, hogy krónikát írjak, — aki krónikát akar, olvassa el Verő György a »Népszínház Budapest színiéletében« c. nagyszerű könyvét, — hanem azért, hogy egy pár kedves epizódot meséljek el a rég mult időről és arról, hogy miképen kerültem közelségbe a magyar színművészettel. Kezdjük tehát az epizódon.

»Bánk bán« az 1896-iki orsz. kiállítás évében gyönyörű szereposztásban ment még a régi Nemzeti Színházban. — Gertrudis királynőt Jászai Mari játszotta, Ujházi volt Tibore, Bánk bán Ivánfi, Melindát Cs. Alszeghy Irma, az udvarhölgyeket: K. Maróthy Margit, Palotai Mariska, Nagy Ibo-lya játszották. A halott Gertrudis királynő ravatalát jó magasan a szín közepére állították fel. Jászai Marinak kellett volna, mint Gertrudis királynőnek befeküdni, de hát erre csak egyszer vállalkozott: valami ünnepi előadáson. Mások soha. Így hát mindig valaki más helyettesítette. De az volt az érdekes, hogy bár akkor ezért a »szerepért« a színház gavallérosan kettő forintot fizetett, mindig mást kellett fogni, hogy a koporsóba befeküdjön. Sokáig nem jöttek a nyitjára, hogy mi az oka, hogy mindig »szerepváltozásról« kell beszélni. A kisudvaron Ujházi gyakran mondogatta »a fene egye meg, a sok marháját, hát nem akad erre állandó szereplő? Ha statiszta volnék, bizony befeküdnék! két forintot könnyebben sose lehetet keresni!« Végre aztán megoldódott a rejtély, — miért nem tartotta meg senki ezt a »szerepet« magának! A koporsót valami pince kelléktárban tartották és előadás előtt onnan hozták fel. Az egyik Bánk bán előadáson az igen nagy karriernek induló, de a házassága révén a színpadtól minden időre megvált Sikorszky Kamillát öltöztették fel Gertrudis királynő patyolat ruhájába és fektették be a kétméteres ravatalon álló

koporsóban. Javában folyt az előadás, sírányoztak az elhunyt királynő felett az udvarhölgyek, amikor egyszerre csak érzi Siki (így hívták a színházban), hogy valami szép lassan, de biztosan mászik a lábán felfelé, a dereka felé. És még milyen hosszú a felvonás! De lassan peregnék a jelenetek. Most a másik lábán is indul valami felfelé. De jó volna vakaródní. A verejték ül ki Sikinek a homlokára... — odasúgja kinyájában a felette sírányozó Maróthy Margitnak:

— Júj, valami állat mászik fel rajtam. Kiugrom innen, vagy vakard meg a jobb combom.

— Hallgass, ne járjon a szád, — szíszegi vissza a fogai között Maróthy Margit.

...Végre összecsapódik a függöny. Hát a végén kiszült, hogy a pincébe tett koporsó összeerősítéseiben százlábuak ütöttek tanyát és ezek keltek előadásról-előadásra vándorútra, hogy az Ujházi által annyira könnyű keresetnek nyilvánított két pengő forintot »keserves és kellemetlen keresménynyé« tegyék. Keservessé tette még a keresményt külön az is, hogy a díszletezők mindent lebontottak, de mindíg utóljára hagyták a ravatal lebontását. Persze onnét a két méteres emelvényről a szereplő nem tudott kiugrani. És hiába ordított a díszletezők felé: hogy »bontsák már le innét«, azok csak tovább robogtak a kulisszákkal és csak legutóljára szabadították ki Gertrudis királynő helyettesítójét kellemetlen helyzetéből...

Önkéntelenül eszembe jut az a régi adoma, amikor a ház ura, vendégei mulatgatására, annó 1800. cigányzenét szerződtetett. Megérkeznek a cigányok. Amíg csak szállingóznak a vendégek, addig az előszobában ültetik le őket. Télvíz ideje volt, s míg kiérték a tanyára, jól átfáztak. Ilyen átfázott állapotban milyen kellemesen kacsingatott le a szekrény tetejéről egy sötét folyadékös likőrös üveg. Az üvegből a kontrás után a banda tagjai megitták a folyékony suviszkozot. A kontrás volt az első, aki ivott belőle, a bögösnek arra a kérdésére, hogy jó-e, nem árulta el, hogy micsoda fertelmes italból kortyintott, de az utána következő sem, így aztán végig itták mindnyájan a kellemetlen itókát...

Ez az eset áll a két pengőre is. Egyik Gertrudis se mondta el a másíknak, hogy milyen nehéz keresmény a két pengő forint. Csak a ravasz sirató udvarhölgyek tudták, hogy miért változnak és miért kell mindíg más szereplőt felhajtani a koporsóban való fekvésre. Mert a »Siki« által odasúgottak előadásról-előadásra ismétlődtek....

*

Nem kevésbé kedves és érdekes az, amit Klárné Angyal Ilkáról mondok el...

...Elöttem van, mintha most is látánám, a Komárom megyei »kurta nemesek« kedves falucskája: Kömlöd. A falu felső utcájának deréksorán áll a kedves régi kis udvarház: Klárné Angyal Ilka, a Népszínház egykori ünnevelt komikájának, darabszerzőjének egész kicsi rezidenciája. Mindössze kettő szobás épület. Ebből is csak a közös konyha fele és az első szoba illette meg Klárné Angyal Ilkát. A szoba egyszerű kis falusi szobácska. Egy nagy hálóhelyül szolgáló divány; a divány felett a falon mester-gerendáig érő szőnyeg, az első és második ablak között két, fényképekkel teletüzdelte tologatható spanyolfal, szanaszét nemzeti színű szalagokkal díszített porlepte babékoszorúk, az udvarra nyíló ablakpárkányon kis tányérokkaletakart, tejjel telt zöldmázú cserépköcsögök az utcára nyíló, de egyben a kis kertre is néző mély ablakmélyedés párkányán, zöld cserepekben piros muskátlik, alatta lépcső magasságu dobogó, a dobogón kopott támlájú régi karosszék, előtte lábzsámoly. A karosszékben szemüveges, majdnem egész nap kötögető néni: Klárné Angyal Ilka. Elöttem van, mintha most is látánám. De hát hogy is ne emlékeznék vissza erre a képre. Kömlödi nyaralásom legszebb emlékei közé tartoznak a mesedélutatók és délutánok. Nagyon érdekelt már kiskoromban a színház és az öreg, de mindíg friss gondolkozású Ilka néni, ki szüleimmel igen jó barátságban volt, előszeretettel mesélt a színházakról és sikereiről. Ezekre a mesedélutánokra vezethető részben vissza a színházügyek iránti érdeklődésem. Ugy látzik az öreg néni: észre vette, hogy a kis fiucska milyen hálás és hűséges hallgatója, ezért nagyon szeretett, majdnem úgy, mint a kedvence macskáit. A macs-

kákért rajongott; állandóan volt egy-két macskája, amelyeket dédelgetett és amelyekkel együtt aludt. Jaj volt annak, ha valaki a macskájáról lenézőleg nyilatkozott, ezért soha sem tudott az illetőnek megbocsájtani. Sőt! Régen is, amikor a Népszínházban játszott, Cáró macskáját mindig magával vitte — valósággal megkövetelte, vagy kierőszakolta, ha valaki az öltözőjébe belépett, — hogy a macskáját dicsérje meg. Egyszer elmondotta, hogy valami szomorú darabban — a darab címét már elfelejtettem — egy öreg grófnőt játszott. Klárné komika volt, de az akire ez a főszerep ki volt osztva, premier előtt hirtelen megbetegedett. Ő vállalta a szerepet és oly nagy sikere volt, hogy a szerep mindvégig, míg a darab ment, a kezében maradt. De ragaszkodott is a szerepéhez. Rendkívül büszke volt rá, hogy hivatásos komika létére meg tudta siratni az embereket. A férfi partnere Vidor Pál, a Népszínház későbbi tragikus végű igazgatója volt. A fő- és felvonást záró jelenetben csak ketten maradtak a színpadon: Vidor Pál és Klárné. A darabnak ezt a jelenetét oly drámai erővel játszották meg mindannyiszor, hogy mikor a darab menete szerint zokogást mímelve a jelenet végén egymás nyakába borultak, — lent a nézőtérben a közönség félhangon zokogott, majd percekben keresztül zúgott a taps... Ezalatt a színpadon fent mi történt? Minden este Vidor Pál az akkori legújabb keletű vicceket mesélte el az összeborulás alatt és Klárnénak a legnagyobb megerőltetésébe került, hogy el ne nevesse magát, olyan jól sugta el a vicceket Vidor. Csak úgy befelé kuncogott Klárné, a szerepből soha ki nem esett. Igaz, hogy a felvonás végéhez már csak a taps utáni 3—4 mondat volt hátra. És azt is Vidornak kellett elmondani. Egy este a nagy jelenet után és a közönség tombolása alatt Vidor Pál viccelődés helyett komoly arccal odasúgta: Szegény Cáró! Szegény cica! Ez a bitang Karcsi (a világosító) mert megkarmolta, agyonütötte. Klárné, se szó, se beszéd, Vidor öleléséből kibontakozik és megindul kifelé. Vidor már csak úgy utána kiáltja a felvonást záró szavakat. Mire a függöny legördült, Klárné a folyosón van. Éppen kapóra szembe jön vele Karcsi — nagy asztali petróleumlámpát hoz a harmadik

felvonáshoz. Klárné szót se szól, hanem irtózatossá erővel pofon nyalja Karcsit. A lámpa csörömpölve zuhan a földre. Klárné zokogva fut be az öltözőjébe és a díványra veti magát. Szerencse, hogy egy valami volt közbe, a dívány közepe és a bal karfája között, másképp agyonnyomta volna a békésen szendergő, összekuporodott, doromboló Cárót! A következő előadásokon nem volt hajlandó semmiképp sem Vidor nyakába borulni, csak szentől-szemben állt. Először a lámpa összetörte felett búsult, másodsor, ami még jobban fájt, roppant takarékos lévén, sírt a lelke azért a négy ezüst forintokért, amelyeket fájdalomdíjúl kellett Karcsinak adnia, — hogy ne panasolja be. A legérdekesebb nem is a pofon, hanem a sajtó csattanója a dolognak: — a következő előadás után az egyik lap azt írta: »Végre belátták a rendezők és szereplők, hogy mennyivel hatásosabb a darab főjelenete, úgy, ahogy most játsszák.« Szemtől-szemben». (Ilovsky János.)

Emlékező - tehetség. A színésznek egyik legfőbb kincse a tökéletesen kiképzett emlékező erő; tehát arra kell törekednie, hogy a jó emlékező tehetség előnyeit mind megszerezze. Magára a gyakorlatra nézve ajánlható, hogy a színész értelmileg és ne gépiesen eszközölje azt, mert a sorba állított gondolatok (mondatok) közötti összefüggés, azok egymáshoz való viszonya, beosztása, egész tartalma, könnyebben állítja elő emlékezetünkben az egyes mondatokat, mint megfordítva. Ha a szerep szavai már emlékünkből vannak vésve, úgyis elkövetkezik a sokszor ismétlés művelete, hogy a szerep mikénti beosztását határozhatjuk meg. Tanuljon tehát a színész halkán, magában gondolkozva, lelkét egészen tárgyára függesztve és csak azután gyakorolja a különböző érzelmek és szenvedélyek kifejezéseit, midőn szerepe szavaival már tökéletesen tisztában van. Legjobb tanulni az éji csöndben, bezárt szobában, vagy reggel, rögtön felébredés után, de csak azt az időt kell tanulásra fordítani, ami az álomra szükséges időből fennmaradt; nem pedig abból valamit elvonni. A ligetek, erdők, szabad ég s a vidék szépsége, inkább élvezetre hívók, mint komoly és mély lelki foglalkozásra buzdítók. Tanuljon a színész folytonosan; ne várja tétlenül, hogy új sze-

repeket kapjon, hanem gyakorolja a régi-eket és tanuljon remekműveket. Csak néhány heti lustaság is igen érzékenyen bosszulja meg magát az emlékező-tehetségen. (Paulay Ede.)

Emlékpróba. Az első próba, amely az olvasó- és rendelkező-próba után következik. Ekkor már ismerik a színészek a szerepük szövegét, tudják, hogy a színpadi állások, járások, mozgások hol és mikor következnek. A szerepeket ekkor még mindig olvasák, de a további próbák folyamán már kívülről mondják, persze a sugó segítségével. Egyébként azért hívják »emlékpróba«-nak, mivel a szerep szövegét emlékezetbe hozzák, helyesebb kifejezése: gyakorló-próba. Az emlékpróbát épp úgy, mint a többit is, a rendező vezeti az ügyelő segítségével. (Egy 1837-ből való Nemzeti Színházi ügyelői jelentés az emlékpróbát *emlékezetű próbának* nevezi.) (V. ö. Próbák.)

Emlény. Így nevezték régen a sugók zsebkönyveit, az u. n. almanachokat. *Kazinczy Ferenc* 1813. körül »nefelejtsvirág«-nak keresztelte el. (V. ö. Almanach. Játékszíni nefelejt. Sugókönyv.)

Emőd Anna, színésznő, sz. 1900. máj. 11-én, *Budapesten*. Színpadra lépett 1922. jan. 1-én.

Emőd Irén, színésznő, sz. 1896. szept. 3-án, *Pusztaszentlőrincen*, színpadra lépett 1920. nov. havában.

Emőd Tamás, író, sz. 1888. aug. 11-én, *Berekbőszörményben*, Bihar megyében. Középiskolai tanulmányait a nagyváradi premontrai főgimnáziumban végezte; jogi szigorlatát a kolozsvári tudományegyetemen szerezte meg. Első verseit 1906-ban Kiss József adta ki »A Hét« hasábjain. 1906-tól 1914-ig a nagyváradi »Szabadság«-nál és a »Nagyváradi Napló«-nál újságíróskodott. Cikkei, versei ez idő alatt sűrűn jelentek meg, a »Világ«, »Népszava«, »Független Magyarország«, »A Hét«, »Az Újság« stb. lapokban. Egyik alapítója volt az Ady Endre vezetése alatt 1908-ban Nagyváradon alakult »Holnap«-társaságnak, amely elsőnek propagálta, évekig tartó heves irodalmi harcokkal, az új magyar lírát.

Ady Endréhez, — a költő haláláig, — benső barátság fűzte. 1914-ben Budapestre jött: azóta színpadi író. Nagy Endre Modern Színpadának, a Medgyaszay-Kabarének, az akkor megnyitott Apolló-Kabarének volt állandó szerzője, 1917. okt. havában pedig a Bárdos Artur alapította Belvárosi Színháznak lett dramaturg-titkára. Utóbb a Muskáti-Kabaré vezetője, majd 1922-től az Unió Színházak égisze alá került Andrassy úti Színháznak, továbbá a Blaha Lujza Színháznak művészeti igazgatója lett. 1925-től ismét az Andrassy úti Színház művészeti igazgatója, 1927-ig, amikor résztvett az Új Színház alapításában (okt. 27.) s az első évben annak igazgatását vállalta. Megvált: 1928. jún. havában. Mintegy 300 dalszövege és 70—80 egyfelvonásos szerepelt a fővárosi kabarék műsorán. Háromfelvonásos darabjai: »Királylánya szobalánya« (Apolló), »Csipke« három egyfelvonásos. Kisérő zen. szerz.: Nádor Mihály. Bem. 1923. febr. 17. Belvárosi Színház, »Mézeskalács, daljáték 3 felv. elő- és utójátékkal, zen. szerz.: Szirmai Albert. Bem. 1923. dec. 15. 100-adszor: 1924. márc. 24. Király Színház. Török Rezsővel együtt a »Borcsa Amerikában«, zenés játék 3 felv. 6 képben. 1927. jún. 10. 100-adszor 1927. szept. 16. Budai Színkör—Városi Színház és az »Ida regények«, vj. 3 felv. (Gárdonyi Géza regényéből.) 1928. dec. 29. 50-edszer: 1929. márc. 8. Magyar Színház. A »Mézeskalács«-ot Pedák Sári, saját társulattal, amerikai turnéra vitte. — Könyvei: »Versek« (Nagyvárad), »Dicséret, dicsőség«, 1—2. kiadás, (Singer-Wolfner), Pesti hegedű« (Singer-Wolfner), »A vándor katona« (Karinthy Frigyessel együtt, Modern Könyvtár), »Ferenc Józsa lácájából« (Dick Manó), »Csipke« (Dick Manó), »A magyar kabaré tízéves antológiája« (Balassa Emillel együtt, Dick Manó), »Mézeskalács« (Rózsavölgyi), »Nótám, füttyöm, citerám« (Genius), több egyfelvonásos és háromfelvonásos a »Színházi Élet« kiadásában.

Emödy Pál, a nemzeti színtársaság sugója. Atyja ref. lelkész volt. Munkái: »Játékszíni zsebkönyv«, Komárom, 1835. U. a. 1837-re, Kassa. »Magyar játékszíni zsebkönyv«, Nagyvárad, 1839.

Emödy Vince, földbirtokos, 1889. jan. havában elhalálozván, 2000 frtot hagyott kulturális célokra, mely összeget az örökösök a nyitrai színház alapjára adták.

Empire (ampir) = görög-római ízlésű művészi stílus Napoleon korában.

Ender, a Nemzeti Színház másodénekese 1844. decemberben elhagyta a Nemzeti Színházat. »Távozásának oka a magyar nyelvbeni nem elég jártassága, mely működését rendkívül fárasztóvá nehezíti.« (»Honderű«, 1844.)

Endre Emil, színész, sz. 1901. okt. 28-án, *Szerencsen*, színpadra lépett 1924. júl. havában.

Endre és Johanna. Történelmi szomórújáték, írta: *Rálcosi Jenő*. Bem. 1885. dec. 11-én, Nemzeti Színház. Szereposztása: Róbert: Egressy Ákos, Endre: Nagy Imre, Tarentói Lajos herceg: Horváth Zoltán, Durazzo Károly herceg: Kőrösmezey Gusztáv, Monte Scagliose: Bercsényi Béla, Bertram gróf: Náday Ferenc, Róbert: Szacsvey Imre, Perjel: Komáromy Alajos, Fra Giacomo: Vizváry Gyula, Fra Nicola: Földényi Béla, Sancha: Prielle Cornélia, Erzsébet királyné: Felekyné, Valois Katalin: Szacsvainé Boér Emma, Johanna: Jásza: Mari, Mária: Alszeghy Irma, Philippe: Szathmáryné, Margarétha: Rákosi Szida, Aymerik: Feleký, De Baux: Latabár Kálmán. Felújították 1910. okt. 29. 50-ik előadása 1913. okt. 6-án. Felújították 1915. máj. 8-án, 1920. okt. 12-én, 1928. szept. 28-án.

Endrei Jenő, színész, sz. 1891. máj. 2-án, *Budapest*en, színpadra lépett 1914. máj. havában.

Endrei Zalán, szerkesztő, a »Magyar Országos Tudósító« munkatársa, sz. 1870. okt. 31-én, *Vérth-pusztán* (Komáromm.) Középiskolái után egy időben az Orsz. Színművészeti Akadémiára járt és a Magyar Tudományos Egyetemre. A Színművészeti Akadémiát 1894-ben végezte, s mint Jászai Mari tanítványa a Nemzeti Színházban »János király« címszerepében vizsgázott. Az Országos Színészegyesületbe való felvétele után az 1894—95. éva-

dot Rakodczay Pálnál töltötte Kassán, Eperjesen, a következő évben Egri Kálmán színtársulatának volt drámai rendezője. Ekkor nyerte el a Magyar Tudományos Akadémián teljes elismerésű bírálattal a Kóczán-díjat »Ilona királyné« c. 5 felv. magy. tört. tragédiájával, mely a M. T. Akadémia kiadásában jelent meg. Ezután külföldre ment színművészeti tanulmányútra. Hazatérte után Budapesten a Népszínházhoz szerződött, de két év múlva teljesen visszavonult a színésztől és csak irodalommal foglalkozott. Írt regényt, színdarabot (»Névtelen Jegyző«) leírásokat, történelmi dolgokat, ifjúsági könyveket (Petőfi Sándor. Mátyás király) és mesekönyveket. Megszerkesztette az egyetlen magyar irodalomtörténeti anthológiát »Régi magyar költészet és az új magyar költészet remekei« címmel. Ez a két kötet mindent magában foglal, amit művelt magyar ifjúnak vagy leánynak a magyar költészetből ismernie kell. Most a II. kötet keresett szavalókönyv. Szerkesztette továbbá a »Tolnai Világlapja« első évfolyamait; majd a Globus kiadásában az első népszerű, igen gazdagon illusztrált magyar nyelvű »Világtörténelmet«, utána pedig a »Politikai Magyarország« c. nagy politika-történeti munkát. Sokat fordított; többek közt: Shakespeare »Othello«, Daudet »Tarusconi Tartarin«, Balzac »Cousine Bethé« c. műveit. Fiatal tehetségeket irányított és készítet elő a színművészeti pályára.

Endrey Gyula, színész, sz. 1882. dec. 9-én, *Hódmezővásárhelyen*, színpadra lépett 1909-ben.

Endres Márton, karmester, sz. 1862-ben a bajorországi *Harthausen*-ben. Működését 1884. febr. 1-én kezdte meg Sággy Zsigmond színtársulatánál.

Endrész János, színész, sz. 1902-ben, *Budapest*en. Színpadra lépett 1924-ben.

Endrőd (Békés vm.), 1928—29-ik évben *Deák Lőrinc* színigazgató színikerületéhez tartozik.

Endrődy Béla, író, sz. 1886. júl. 25-én, *Balatonfüreden*. Atyja E. Sándor (L. o.) költő. Budapesten a piaristáknál

tanult, 1912-ben bölcsészeti doktori oklevelet nyert. 1915. óta a »Társaság« c. lapot szerkeszti. Színműve: »Betlehemes játék«, miráculum. Bem. 1919. dec. 24. Madách Színház. »A fekete huszár«, operett 3 felv. Zen. szerz.: Rieger Tibor. Bem. 1924. márc. 12. Blaha Lujza Színház. 1924. óta a »Nemzeti Ujság« munkatársa.

Endrődy Sándor, költő, sz. 1850. jan. 16-án, *Veszprémben*, megh. 1920. szept. 7-én, *Budapestben*. Nagyszombatban kezdte iskolázását s a veszprémi, kecskeméti és székesfehérvári kath. gimnáziumokban folytatta. Az utóbbi helyen feltűnt költői tehetségével az önképzőkörben, melynek elnöke akkor Wekerle Sándor volt. Érettségi után beállott színésznek Balassagyarmatra, Novák Sándorhoz, innen azonban csakhamar megvált. Külföldre utazott tanulmányi célból és Berlinben meg Leipzigban esztétikai előadásokat hallgatott. 1869-ben hazajött és az előkelőbb lapokba dolgozott. 1871-ben lefordította Hugo Victor »Angelo« c. 5 felv. drámáját. (Nemzeti Színház könyvtára, 16.) Dugonics András »Báthory Mária«-jához tanulmányt írt. 1881. (Nemzeti Könyvtár, XVIII.) Színészeti cikkei megjelentek a »Színpad« 1888. 230. és 305-ik számában. Ezután a Petőfi Társaság kiadta tőle a »Költemények« két kötetét és tagjai sorába iktatta. Később a nagyváradi reáliskolához nevezték ki tanárrá és ott működött 1892-ig. Ezután több költői gyűjteményt és számos műfordítást adott ki. Leghíresebbé vált költői műve a »Kurucnóták« könyve. A Kisfaludy Társaság 1862-ben, az Akadémia 1899-ben választotta tagjává, 1907-ben pedig a Petőfi Társaság alelnöke lett. Igen nagy része volt a Petőfi-kultusz újabb mozgalmában és a Petőfi-ház megteremtésében.

Endrődy János Mihály, kegyes-tanítórendi áldozópap és tanár, sz. 1756. szept. 26-án, *Érdén* (Fehérm.). 1773-ban Kecskeméten a piarista rendbe lépett, 1777–78-ban Kalocsán tanított, majd Nyitrán, Kalocsán, Kanizsán, Egerben, Kassán, Temesvárott és Pesten működött. 1793-ban külföldre utazott. Megh. *Kalocsán*, 1824. febr. 28-án. Színművei: »Az arany perecek«, játék 5 felv. Játékszínhez alkalmaz-

tatta, Pest, 1742. (Dugonics regényéből készült és 1792. jún. 18-án adatott először Budán, azután ismét többször volt repertoáron.) »A magyar játékszín«, U. o. 1792–93. 4 kötetben. (Színdarabok gyűjteménye, melyekhez bevezetésül a »Magyar játékszín történeté«-t írta meg és a nemzeti játszó-társaság »alkotmányát« határozta meg.)

Endrődy Miklós, színész, sz. 1888. szept. 21-én, *Budapestben*, színpadra lépett 1916. nov. havában. Neje: *Kovács Anna*, színésznő, sz. 1892. aug. 31-én, *Szolnokon*, színpályára lépett 1914-ben.

Ének a zenei kifejezésnek az a faja, melynek eszköze az emberi hang. Miután érzelmeket fejez ki, egyaránt alkalmazzák a lírai költészetben és a zenében. Minél kevesebb benne az érzelem és szenvedélyesség, annál közelebb esik a beszédhez: ez a parlando, v. recitativo.

Énekes bohózat. Könnyebb fajtájú vidám drámai mű, melybe a szerző ismert énekeket, népdalokat, vagy ujonnan szerzett könnyű dallamokat és zenei részleteket illeszt bele. (V. ö. Bohózat. Énekes játék.)

Énekes bonvivant. Azon bonvivant — színész, aki egyttal énekes is és mint ilyen, egyben ügyes táncos, utóbbi tehetség főtényező az operettekben, különösen a mai modern operettekben. (V. ö. Bonvivant.)

Énekes-darab. Az olyan prózai mű, (legtöbbszörre vígjáték), melyben énekesrészek is előfordulnak. Már 1793. máj. 7-én adott elő az első magyar színtársulat énekes-darabot. Ez a Chudy-Szalgay-féle »Pikkó-hertzeg« c. darab volt. (L. o.)

Énekes egyveleg. A régi, kezdő színészet idején kedvelt műfaj volt. Az oly társulatnál, ahol Déryné is működött, erre különös figyelmet fordított a közönség; de Déryné is ismerte a módját a megkedveltetésnek, mert az énekes egyveleg előadásán többször öltözködött és sok énekszámot toldott be a darabba.

Énekes Imre, középiskolai tanár, sz. 1861-ben, *Egerben*, ahol gimnáziumi tanulmányait nyerte, majd Budapesten bölcsész lett. Megh. 1886. jan. 6-án. Irta: »A messinai hölgy« c. dalmű szövegét.

Énekes játék, az opera elnevezése a régi magyar színészek idején. Ma inkább az operettre és az énekes bohózatra alkalmazzák. (V. ö. Operett. Víg énekes játék.)

Énekes komikus, szerepkör megjelölés azon komikus színészre, aki operettekben, énekes darabokban is egyaránt vállal szerepet.

Énekesnő, szerepkör megjelölés. Megkülönböztetünk: népszínmű, operett és operaeénekesnőt.

Énekes színész. Ha a színész nem csupán prózai szerepkörre szerződik, mert énekelni is tud, akkor az ő szerepkör megjelölése »énekes-színész«, aki operettekben, népszínművekben egyaránt kap szerepeket.

Énekes színjáték, így nevezi a melodráma szót Kunoss Endre a »Gyalulat« (Pest, 1835.) c. könyvében, a 61. oldalon.

Énekkar. A színházi karénekesek gyűjtőneve. (V. ö. Kórus.)

Éneklő. (Éneklőnő). A régi színházi kritikákban így nevezik az énekes színészt, illetve színésznőt.

Engagement (fr., ejtsd: angazsman), a szerződés neve. A magyar ősi színészek is használták a szót.

Engedély. A színigazgató hivatalos működésének engedélyezése, melyet az Országos Színészegyesület tanácsa szavaz meg és (a kultuszminisztérium jóváhagyása után) ad ki. Mondják úgy is: Koncesszió. (L. o.)

Engel György, német író, sz. 1866. okt. 29-én, *Greifswald*-ban. Színműve: »A vizek fölött«, dráma 3 felv. Ford.: Jób Dániel. Bem. 1904. ápr. 15. Magyar Színház. Vígjátéka: »Az ártatlan Zsuzsi«, a Fővárosi Nyári Színházban.

Engel Gyula dr., fürdőorvos, Balatonfüreden. Színműve: »Az agglegény bün-

hódése, vj. 1 felv. Bem. 1891. júl. 20. Balatonfüred.

Engel József, szobrász, sz. 1815. okt. 26-án, *Sátorajauhelyen*, megh. 1901. máj. 29-én, *Budapesten*. 1877-ben elkészítette Szigeti, Katona József, Kántorné és Szerdahelyi Kálmán szobrát.

Engel József, német színigazgató, sz. 1850-ben, *Pesten*, megh. 1888. jún. 27-én, *Berlinben*. Hegedüsnek került el Berlinbe, a Kroll-féle mulatóba és később Kroll egyik leányát nőül vette, egyben a színház igazgatójává lett. Ott működött nála Gerster Etelka, Tua Terezina, Mierzwinsky, Sembrich Marcella.

Engel Sándor, osztrák színműriő, nálunk is számtalan bohózatát játszották, melyek közül megemlítjük ezeket: »A nők kedvence«, bohózat 3 felv. Társ.: Horst Julius. Ford.: Tábori Emil. Bem. Fővárosi Nyári Színház, 1909. júl. 20. »A kis vulkán«, bohózat 3 felv. Társ.: Friedmann. Ford.: Tábori Emil. Bem. U. o. 1910. júl. 14. »A papa kedvence«, bohózat 3 felv. Társ.: Horst Julius. Ford.: Gábor Andor. Bem. Magyar Színház, 1915. febr. 24. »A kék egér«, vj. 3 felv. Társ.: Horst Julius. Bem. a szerző, Engel jelenlétében Vígszínház, 1915. ápr. 10-én és felújította a Renaissance Színház 1921. szept. 30-án. »Marci«, énekes bohózat 3 felv. Társ.: Horst Julius és Márkus Alfréd. Ford.: Mérei Adolf. Bem. Budai Színkör, 1916. jún. 16-án. »Özvegy kisasszony«, énekes vj. 3 felv. Társ.: Leon Viktor. Ford.: Ötvös Adorján és Harsányi Zsolt. Bem. Budai Színkör, 1916. szept. 1-én. »Tessék szellőztetni«, vj. 3 felv. Társ.: Horst Julius. Ford.: Harsányi Zsolt. Bem. 1917. aug. 28. U. o. »Asszonykám«, vj. 3 felv. Társ.: Stein. Ford.: Bálint Lajos. Bem. 1918. júl. 17-én, U. o. »Pipszi«, operett 3 felv. Társ.: Benatzky. Ford.: Faragó Ödön. Bem. Városi Színház, 1924. ápr. 4-én.

Engelbrecht M., a lemergi színház tagja, 1833. dec. 5-én fellépett a pesti német színházban a »Megbánás« és »Kárpótlás« c. dráma Baum szerepében. »Jó termete, fiatal kora, tiszta, érthető szava,

jó mimikája, által megnyeré a közönség tetszését, s egyes akarattal kitapsoltaték. (»Honművész«-ból.)

Engelhardt Anna, színésznő. (Lásd: Kántor Gerzsonné.)

Engerth János, festőművész. Az 1810—30-as években a pesti német színháznál mint színházi festő és díszítő volt alkalmazva. Utóbb a Nemzeti Színház szerződött, hol még a 40-es évek elején is működött. 1837-ben több díszletet festett a színház számára, 1847-ben már nem volt az intézet tagja, ekkor a gr. Náók birtokán épült színház függönyét és díszleteit készítette.

Engesszer Mátyás, zeneszerző, sz. 1812. ápr. 17-én, *Bonyhádon*, megh. 1885. ápr. 19-én, *Budapest*. Atyja főtanító volt. Iskolai elvégzése után a fővárosba került s itt zenei képzettségével annyira magára vonta az illetékes körök figyelmét, hogy 1840-ben a Nemzeti Zenedébe (akkor még Hangászegylet) tanárnak választják meg; a zeneelmélet tanára s az énekosztály vezetője volt. Főleg az egyházi zene terén működött. Tanársága mellett ugyanis regens-chori volt a belvárosi plébánia-templomban és a ferenciek templomában is. Ezen az állásán nagy lelkesedéssel csüngött s nagy részben neki köszönhető, hogy a templomi zene nálunk oly kitünő lendületet vett. 1877-ben Liszt-egylet nevű vegyeskört alapított, mellyel egyházi hánversenyeket adott. Mint zeneszerző is kiválóan az egyházi zenét művelte s számos misét és egyházi darabot szerzett. Színpadjaink számára írt kisebb műveket, melyeket mint betéteket adtak elő. Neje: szül. *Marsch Katalin*, megh. 75 éves korában, 1912. ápr. 16-án, *Ujpesten*.

Enghaus, bécsi udvari színésznő, 1844. júliusában Győrben vendégszerepelt. (»Életképek«, 1844. II. kötet, 213. oldal.)

»Én nem ismerem elsőrendű szerepet. Tehetséges és lelkiismeretes színész a legapróbb szerepet is igyekszik érvényre juttatni s bizonyára munkát végez akkor, mint mikor a másik nagy szerepekben kontárkodik. A jól játszott kis szerep el-

sőrendű, a rosszul játszott legnagyobb szerep sem teszi a színészt elsőrendűvé.»
(*Paulay Ede.*)

Ensemble (fr. anszaml) összes, együttes; összjáték, zenében és színdarabban a művészek egybevágó játéka.

En suite-előadás (fr. = an szvit) a. m. = sorozatos előadás. (L. o.) (V. ö. Műsoros színház. Sorozatos színház.)

Entr'acte (fr. antrakt) felvonásköz.

Enyedi Gyula, zeneszerző, munkája: »Levente«, drámai dalmű I felv. Szöv. írta: Várhegyi Oszkár. Bem. 1899. febr. 28-án, Szegeden.

Enyedi Imre, színész, sz. 1884. jún. 8-án, *Gyulán*, színpadra lépett 1906-ban. Neje: *Órbán Elvira*, színésznő.

Enyedi Theátrális Társaság. (Lásd: Nagyenyedi.)

Enyingi színészet. *Enyingen* (Fehérmegye) 1859. szept. havában Futó János, majd 1860. okt. havában Balogh Alajos színtársulata járt. Tagjai voltak: Kovács, Szöllősy, Baloghné, Czakóné, Sós, Boros. 1929-ben a kerület Solti Ernő színgazgatóé.

Enyvári Sarolta, színésznő, sz. 1858. júl. 12-én, *Budán*. Mint Stoll Péter tanítványa, 1875. okt. 19-én lépett a színpályára, Mándoky Béla és Bögyó Alajos egyesített színtársulatánál, mint elsőrendű énekesnő. Működött Aradon, 1880-ban; ugyanezen évben Szegeden is játszott, Aradi Gerónél. 1882-ben Csóka Sándor tagja Szabadkán és Székesfehérvárott; innen Grácsba szerződött a városi színházhoz. 1885. tavaszán Triesztben és Pólában, máj. elsejétől pedig a stettini színháznál találjuk. (További működéséről nincsenek adatok.)

Eördög Ilona, színésznő, sz. 1896. márc. 30-án, *Szegeden*. Színpadra lépett 1917. máj. havában.

Eördög András, a M. Kir. Operaház irodavezetője, sz. 1867-ben, megh. 1915. ápr. 27-én, *Budapest*. 1887. óta

állt az Operaház adminisztrációs ügyei szolgálatában. 1914. óta vezető-állást töltött be, amelyben jogi képzettsége is támogatta. A farkasréti-temetőbe temették, ahol Kern Aurél búcsúztatta.

Eördögh István, (lászlófalvi), költő, sz. *Acsádon*, Szabolcsm., megh. 1842. ápr. 12-én, 18 éves korában, *Pesten*. Tanult Debrecenben, Pesten, Nagyváradon. Munkája: »Corday Charlotte, eredeti dráma 4 szakaszban, Buda, 1841. »Nő és királyné«, eredeti dráma 3 felv. U. o. 1842.

Eöri Szabó József, operaénekes. (Lásd: Szabó József.)

Eöry Erzsi, színésznő, sz. 1906-ban, *Zomborban*, ahol atyja mint pénzügyi tanácsos működött. Iskoláit nagyrészt Zomborban végezte. Az Országos Színészegyesület iskoláját látogatta és azt 1925-ben jeles eredménnyel végezte el. Előbb vidéki gyakorlatra ment, ahol a legkülönbözőbb szerepkörben, különösen az operettheben fejlesztette képességeit, míg végre az Andor Zsigmond igazgatása alatt álló szegedi színház tagja lett. Egy ideig filmen is játszott, azután a Teréz köruti Színpadhoz, majd 1929-ben az Andrassy-úti Színházhoz szerződött.

Eöry Józsefné Koós Mari, színésznő, sz. 1852-ben, *Szalmárt*, színpadra lépett 1871-ben, Boross József és Kovács István egyesített társulatánál.

Eöry Margit, színésznő, sz. 1860. febr. 22-én, *Ungvárt*, színpadra lépett 1882. okt. 1-én, Lászy Vilmosnál.

Eöry Pordán Béla, színész, sz. 1869. máj. 23-án, *Miskolcon*, megh. 1921. aug. 27-én, *Budapesten*. Színész lett 1885-ben. Miklóssy Gyulánál: Színdarabjai: »Félistenek«, korrajzszerű dráma. Bem. 1901. aug. havában, a Kisfaludy Színházban. »Boldóság«, szmü. (Kéziratban maradt.) Neje: *Nánássy Juliska*, színésznő, kivel 1899. ápr. havában lépett házasságra. 1922. jan. 1-én nyugalomba vonult. Leányuk: *E. Giza*, színésznő, sz. 1903. aug. 1-én, *Hévesen*. Iskoláit Kolozsvárott, Miskolcon és Svájokban végezte s zeneiskolát is látogatott. Színpadon találjuk már mint gyermeksze-

replőt, Alapi Nándornál, majd naiva volt Bárdosi Pálnál. Később főképp szubrett-szerepeket játszik nagyobb vidéki társulatoknál.

Eöry Pordán Gusztáv, színész, a Népszínház jeles tagja, sz. 1843-ban, *Nagyberegén* (Bereg m.), megh. 1887. júl. 18-án, *Ujpesten*. Atyja megyei mérnök volt. A gimnáziumot Sárospatakon és Nagykovácsán végezte, 1863. ápr. 17-én felső színésznek, Sipos Károly társulatánál. 1870-től 1873-ig Szegeden működik, innen a Nemzeti Színház szerződött, hol 1873. jan. 7-én lép fel először Czákó Zsigmond »Végrendelet«-ében, mint gróf Táray, másodsor mint »Gringoire« és harmadszor mint Roswein a »Delilá«-ban. Mint szavalóművész és bonvivant gyors fejlődésnek indult, bár kicsiny termete nem vált előnyére. 1875-ben a megnyíló Népszínház tagja lesz és 12 évig egyik oszlopa az intézetnek. Repertoárja volt népszínművekben, vígjátékokban és drámákban. Főbb szerepei: a »Vízözön« szerelmes szerepe, Rákosi Jenő »Ripacsos Pistá«-ja, Paszpartu az »Utazás a föld körül« c. látványosságban, — Csorba Márton, Veréb Jankó, Molnár inas a »Vereshajú«-ban, Coupeau Zola »Pálinká«-jában, stb. Pályáján 25 évig működött. Koporsójánál Lukácsy Sándor s Ferenczy József bucsúztatták. Neje: *Tóth Gizella*, színésznő, sz. 1843-ban, megh. 1892-ben, *Ujpesten*. Gyermekai: *Béla* és *Lajos* (L. o.), szintén színészek lettek.

Eöry Pordán Lajos, színész, sz. 1870-ben, színpadra lépett 1889. szept. 30-án, Pesti Ithász Lajosnál. Nyugdíjba ment 1925. szept. 1-én. Neje: *Fábián Emma*, színésznő, sz. 1876. márc. 30-án, *Nagykárolyban*, megh. 1903. jan. 29-én, *Pozsonyban*. Gyermekai: *E. Pordán Lajos Gusztáv*, színész, sz. 1907. máj. 13-án, *Egerben*, színpályára lépett 1928. szept. 1-én.

Eörsy (Tóth) Julia, irónő, színművei: »Diadalmas szerelem«, szmü 3 felv. Bem. 1910. febr. 17. Nagyvárad. »Erdélyi csillagok«, történeti színj. 5 felv. Bem. 1922. máj. 14. Városi Színház. »A sátán«, misztérium 3 részben, 1924. márc. 14. Zeneakadémia.

Eörsy Mária, színésznő, sz. 1905-ben, *Pozsonyban*. Atyja: Molczér Ferenc, ny. főhadbiztosezredes, anyja: Barna Jolán. 1925-ben iratkozott be a színművészeti akadémiára s mint növendék a Nemzeti Színházban több szerepet játszott. A diploma megszerzése után a pécsi Nemzeti Színházhoz szerződött mint táncos- és vígjátéki szubrett. Főbb szerepei: »Mersze Mária?«-ben: Nanette, »Zeneboná«-ban Suzanne, »Mizantrop«-ban Selimen, »Ember tragédiájá«-ban Híppia, Helena, stb. Játzott még Baján, Pécsen.

Eöttövényi Nagy Iona, színésznő, sz. 1892. júl. 26-án, *Budapest*en, színpadra lépett 1914. máj. havában.

Eöttös Anna, színésznő, sz. 1866. nov. 7-én, *Joksány* (Románia), színpadra lépett 1880. szept. 1-én, Sztupa Andornál.

Eöttös Boreza, színésznő. (Lásd: Némethy Györgyné.)

Eöttös Ignác, (vásárosnaményi báró), tárnokmester, 1836. nov. havában a helytartótanács tagjai között 350 frtot gyűjtött a budai magyar színészek felsegítésére, maga részéről pedig amellet, hogy állandó páholyt tartott, 30 frtot ajánlott fel.

Eöttös József (vásárosnaményi báró), a XIX. század minden nagy eszméjének buzgó apostola, a magyar oktatásügy megteremtője, a magyar irodalom nagy alakjainak egyike, sz. 1813. szept. 13-án, *Budán*, megh. 1871. február 2-án, *Pesten*. Egyetemi tanulmányait 1826-tól 1831-ig végezte, jogot és filozófiát hallgatott. Rövid ideig közhivatalt viselt, de csakhamar megismerkedvén kora vezető embereivel, irodalommal kezdett foglalkozni és röpirataival hamarosan magára vonta a közfigyelmet. Regényeket, költeményeket, filozófiai és szakcikkek egész sorát, valamint számtalan hírlapi közleményt írt, nemes hevülettel küzdvén hazájának és nemzetének boldogulásáért. Két ízben, 1848-ban és 1868-ban, mint kultuszminiszter igyekezett tette váltani eddig írásban kifejtett nézeteit és többek között a népoktatásügy megteremtőjének is őt kell tekintenünk. Drámaírással is megpróbálkozott: 1831-ben

írta a »Kritikusok« c. vígjátékot, miután előzőleg lefordította Goethe: »Götz von Berlichigen« c. drámáját. 1837-ben az Athenaeumban megjelent szakcikke: »Hugo Victor mint drámai költő«. 1836-ban a »Társalkodó«-ban: »A francia drámai irodalom és Hugo Victor«. 1844-ben írta legjobb vígjátékát: »Éljen az egyenlőség«, 4 felv. Bem. 1844. okt. 26-án, a Nemzeti Színházban. »A házasság«, vj. 3 felv. bem. 1833. a Nemzeti Színházban. »Boszszú«, szomorújáték 5 felv. 1834-ben a Nemzeti Színházban, 1836. ápr. 21-én Debrecenben került színre. Lefordította: Hugo Victor »Angelo« c. drámáját. »A falu jegyzője« c. regényéből írt népszínmű »Viola« (L. o.) címmel sokáig nagyon kedvelt műsordarabja volt színházainknak, születésének 100 éves fordulóján is színre került a Nemzeti Színházban, 1913-ban.

Eöttös Károly (ráckevei), ügyvéd, orsz. képviselő, sz. 1842. márc. 11-én, *Mezőszentgyörgyön* (Veszprém.), megh. 1916. ápr. 13-án, *Budapest*en. Tipusa a modern műveltséggel bíró régi táblabírónak. Színműve: »Böthök uram szerencséje«, népsz. 3 felv. Bem. Budai Színkörben, 1915. aug. 27-én.

Eöttös Lajos, színész, sz. 1837-ben, *Pesten*, színpadra lépett 1860. Takács Ádám társulatánál.

Eöttös Mihály, színész, sz. 1870. jan. 4-én, *Loóson* (Sopronm.), színpadra lépett 1887-ben.

Eperi István, színész, sz. 1899. dec. 6-án, *Budapest*en, színpadra lépett 1921. júl. havában.

Eperjesi színészet. A legrégebb adatok szerint már 1829-ben jártak itt magyar színészek. 1833-ban új német színház épült a főuccán, a város adományozta ingyen telken. 76 zártszék, több páholy volt benne és 1834. jan. 21-én nyílt meg »A vándor bizodalma« c. prológgal és a »Béla futása« c. darabbal. 1837-ben Déryné is vendégszerepelt itt. 1839. szept. havában Demjén Mihály társulata keresi fel a várost, tagjai közt találjuk: Nagynét, Cselejt, Szerbényt, Benkót, Kolonics Alfonzát és másokat. Az eperjesi új színházat Ré-

pászky Mihály kassai műépítész tervei szerint Graff és Feszti Gyula építették. Van benne 183 körszék, 32 páholy, 58 emeleti ülőhely, karzat. 700 nézőt fogadhat be. 1881. márc. 26-án nyílt meg, Váradi Antal dr. prólógusával, ezt követte Almási Balogh Tihamér »Két év múltán« c. darabja, végül Prielle Cornélia felléptével Berczik Árpád: »Egy szellemdus hölgy« c. vígjátéka. A színház megépítése körül a Széchenyi-kör különösen sok érdemet szerzett.

Epilógus (görög) a. m. utószó, a görög dramaturgiában az előadásnak oly módon való befejezése, hogy a színész egyenesen a nézőkhöz fordulva a darab érdekében, ezt magyarázza s a közönség elnézését, kegyét és tapsát kéri.

Építési. A színházak díszítő munkásai a színpad felállításának munkáját »építési« szóval szokták kifejezni. Ellentété a »bontási« kifejezés, amellyel akkor élnek, ha szét kell szedniök a díszletet. (V. ö. Bontás.)

Epizódalapítványt Incze Sándor a »Színházi Élet« szerkesztője létesítette, 1927-ben, hogy belőle évről-évre megjutalmazza a szezon két legjobb epizód szereplőjét.

Epizód színész, az a színész, aki mellékszerepet játszik. Az epizodista sok esetben nagyobb sikert tud elérni, mint a főszerepet játszó színész. (A szó a görög episód-ból származik, ami betoldást, mellékeseményt jelent.)

Erános József, színész, az erdélyiek kedvence. 1830—1834-ig Kolozsvárott játszik. A »Honművész« így írja le egyéniségét: »Külseje ajánló s magos természetnél fogva szemre minden hősi szerepek vitelére alkalmas... Mély és vastag hangja is ajánlják a fent mondott szerepekben, hol az hevesebb s férfias indulatok kifejezésére szükséges.« Molnár György ekkép karakterizálja: »Karakterhős. Mély baszszus hangú énekes, örmény származású. Erdélyben igen kedvelték, különösen az »Ósanyá«-ban.« Szerepei: Moór Károly, »Fortély és szerelem«-ben Ferdinánd, »Érerabló«-ban Bertzi Károly, »A kérék«-ben Káp-

lár, »A bamberdói vérmenyegző«-ben gr. Bamberdo, Dr. Faust stb. Irt egy némaabrázolatot, melyet 1833. okt. 29-én adtak elő Nagybányán, címe: »A kibujdosott magyar fi lengyel országba, vagy lászki muravári halálharang«. Neje: *Jeremiás Karolin*, színésznő, ifj. Lendvay Márton édes anyja, sz. 1805-ben. Ifjú korában a 30-as évekig színésznő volt. Megh. 1890. febr. 2-án, *Rákospalotán*, végelgyengülésben.

Érces hang. Az üde, fiatal hang elnevezése. Ellentéte a fahang. (L. o.)

Eckmann Emil, színműíró, sz. 1822. máj. 20-án, *Pfalzburgban*, megh. 1899. márc. 14-én, *Lunevilleben*. Társával: Chatrrian Sándorral (L. o.) magyar színpadon előadott színművei: »A lengyel zsidó«, ford. Ivánfi Jenő, 1893. (Operánkban Weisz Károly zenéjével bem. 1902. okt. 25.) »A két Rantzau«, ford.: Kürthy Emil. 1882. Felújították: 1897. febr. 20-án. »L'ami Fritz« c. elbeszélésükből operaszöveg.

Ercsei (Goldstein) Etelka, színésznő, sz. 1868. júl. 30-án, *Hajdudorogon*, színpadra lépett 1885-ben.

Érczi (Czinek) Béla, színész, sz. 1860-ban, *Sajószentpéteren*, színpadra lépett 1883. aug. 8-án, Krecsányi Ignácnál.

Érczi (Rézeki) Ferenc, tenorista, sz. 1843-ban, *Szegeden*, megh. 1916. márc. 18-án, *Alsódabason*. Színésszé lett 1861. április 8-án, Molnár György budai társulatánál; innen Székesfehérvárra megy, Szuper Károlyhoz, később megfordul az ország valamennyi jelentékenyebb színpadján, így 1881. febr. havában Kolozsvárott játszik. 1886. dec. 20-án Zomborban megüli 25 éves jubileumát, Veszprémi Jenőnél, a »Tótleány« c. népszínműben. 1909. dec. 8-án ismét jubilált Alsódabason, Füredi Miksánál a »Dajka« c. operettben. Neje: *Szabados Gizella*, Sz. Pál törökkanizsai földbirtokos leánya, kivel 1887. dec. havában lépett frigyre. Megh. 1921. jan. 2-án, *Budapesten*.

Éreczkövy Károly, színész, sz. 1870. jan. 11-én, *Budapesten*, színpadra lépett 1891. virágvasárnapján, Szatmáry Károly-

nál. 1926. febr. 1-én nyugdíjazták. Neje: *Lányi Szidi*, színésznő, megh. 1920. jan. 16-án, *Deésen*. Fia: *É. László*, színész, sz. 1900. jún. 26-án, *Aradon*. Színipályára lépett 1922. júl. havában. Szerepei a Városi Színházban Plumpudding (Bob herceg), Tihamér (Asszonykám), Ferke (A cigány), Költő (Három a kislány), Peti (Sárga csikó), Celestin (Nebántsvirág) stb.

Erdei (Ehrenwald) Berta, színésznő, sz. 1857-ben, *Párkányban*. 1875-ben lépett a színipályára a Népszínházban, Rákosi Jenő igazgatása alatt; előbb segéd-szerepeket játszott, majd vidékre került primadonna — és később komikai szerepkörre szerződve. 1886. és 1887-ben Oroszországban hangversenyezett. Sok ideig jeles tagja volt az aradi, kecskeméti, miskolci, nagyváradai színházaknak. 1901-ben a buda-temesvári színház tagja volt. Azután 1903-ban a Király Színház kötelékébe lépett. Nyugdíjaztatásakor a Rákosi-színésziskola felügyelője lett. Házassága Szilassy Istvánnal 1880. aug. havában volt. (Férje megh. 1899. jún. havában, *Kecskeméten*.)

Erdei Boriska, színésznő, sz. 1877. nov. 24-én, színpadra lépett 1899. virágvasárnapján.

Erdei Ferenc, színész, sz. 1892. aug. 15-én, *Tornyan*, Csanádm., megh. 1927. márc. 9-én, *Budapest*en, színpadra lépett 1919. nov. havában.

Erdei Flóra, színésznő, sz. 1884. jan. 7-én, *Kanakon* (Torontálm.), színpadra lépett 1907-ben. 1926. jan. 1-én nyugdíjba ment.

Erdei Kálmán, színész, sz. 1859-ben, *Szolnokon*, színpadra lépett 1876. Németh Györgynél.

Erdei Róza, énekesnő, Erdei Fülöp pesti polgár, volt jószágigazgató leánya, miután Pesten és Olaszországban nyert kikepzést, 1860. ápr. 11-én első ízben lépett fel a Nemzeti Színházban, a »Troubadour« Leonorá-jában. (Egyéb adat nincs róla.)

Erdei (Grünwald) Sándor, színész, sz. 1868-ban, *Holicson*, Nyitram., színpadra lépett 1887. máj. havában, Bács Károly konzervatív társulatánál.

Erdei Sándor, író és ujságíró, sz. 1899-ben, *Bécsben*. Színművei: »A házasság a harmadik felvonásban van«, vj. 3 felv. Bem. Bécs, Akademie Theater, 1927. márc. 18. »Saxophon« c. drámáját a Magyar Színház fogadta el.

Erdey Flóra, opera- és operett-koloratúrénekesnő, sz. 1884. jan. 7-én, *Törökbecsén* (Torontálm.), megh. 1926. szept. 20-án, *Budapest*en. Szülei jómódú földbirtokosok voltak. Polgári iskolai végeztével a Solymossy Elek-féle színésziskolába és az Országos Zeneakadémiába járt. Pályáját Kecskeméten, Bihari Ákos igazgatónál 1907. kezdte. Működött azonkívül Miskolcon, Szatmáron és több vidéki városban, majd a fővárosban is ismertté tette nevét. 1916-ban Erneyei Emil ismert vidéki jellemszínész felesége lett.

Erdey Zeyk Elemér, színész, színipályára lépett 1854-ben.

Érdekes Kabaré, a fővárosban a Kálvária-téren megnyitott 1916. szept. 7-én. Igazgató: Sziklai Kornél. Tagok voltak: H. Balla Mariska, Bogár Gizi, Benes Ilona, Földes Elza, Major Ilonka, Szücs Elza, Vágó Mária, Sziklay Kornél, Balog Béla, Bátor Béla, Bazsaj Lajos, Kabók Győző, Rubinyi Tibor és Somlár Zsigmond. (A vállalat az első szezonban megszünt.)

Erdélyi Alice, színésznő, sz. 1907. szept. 11-én, *Teschben* (Szilézia), színpadra lépett 1923-ban.

Erdélyi Amália, színésznő, sz. 1901. máj. 26-án, *Körösbányán*, színpadra lépett 1921. júl. havában.

Erdélyi Anna, színésznő, sz. 1883. máj. 17-én, *Apahidán*, színpadra lépett 1902. okt. havában. 1927-ben nyugdíjazták.

Erdélyi Béla, író, sz. 1851. december 18-án, *Pesten*. A gimnáziumot Egerben és

S Z E R Z Ő D É S.

Alulírttak e jelen levelünk által megismerjük, és mindennek, kitérő dolog most, vagy jövődében illetend, tudtára adjuk, hogy mi, a mai alulírt napon, és helyen, a következő szerződésre léptünk légyen, és ugyan

Egy részről én *Egredy Gábor*
szabad királyi Pest városában létező Nemzeti Színház

drámai tagja olyképen kötöm le magamat, hogy

1-ször *Az Igazgatóság s annak legfelsőbbje által emelt kiadású Drámai Szabadságok kérése* nyilatkozatomban elállásommal minden jogzsalommal letanultam, és a színházi szabadságok szerzési pontjával előadni tartozom.

2-or Ezen Intézetet a mai naptól kezdve, jövő 1846 évi *Aprilis hónap első* napjáig

semmi nemű szín alatt nem csak el nem hagyom, hanem inkább a már fenálló törvényeknek, s az országgyűlés által választott Főigazgató végzéseinek, és igazgatósági rendelkezéseknek minden kifogás nélkül engedelmeskedvén, a törvényes büntetéseknek magamat akként vetem alá, hogy személyes szabadságom ellent nem állván, jelen kötelezésem megtartására az Igazgatóság által a szokott módokkal szoríthatassam, és időnkivüli eltávozás esetére vissza is hozattathassam; egyébiránt pedig magamat példásan viselni, s egész tehetséggel azon lenni tartozom, hogy a színész társaságnak becsületet, az Intézetnek pedig díszet, előmenetelt, és hasznot szerezhessenek: ellenben

Egri Kálmán

Egyed Lenke

Egri Berta

Együd István

Keoskeméten végezte, a jogot Pozsonyban hallgatta. 1880-ban Nagyváradon főjegyző volt. Fordítása: »Képirók«, vj. 3 felv. Irtá: Wilbrandt Adolf. Bem. 1875. jan. 8. Nemzeti Színház.

Erdélyi Blanka, színésznő, sz. 1896. júl. 19-én, *Ujpesten*, színpadra lépett 1918. jún. havában.

Erdélyi Emil, színész, sz. 1881. jan., 29-én, *Budapesten*, színpadra lépett 1903. ápr. havában.

Erdélyi Emma, színésznő, (Lásd: Teleky Emma.)

Erdélyi Erzsí, színésznő, sz. 1888. szept. 14-én, *Budapesten*, színpadra lépett 1919. ápr. havában.

Erdélyi Géza dr. színész, sz. 1888. febr. 22-én, *Gyulafehérvárott*, színpadra lépett 1914. máj. havában.

Erdélyi (Fekete) Géza, színész, sz. 1849-ben, *Kolozsvárt*, színpadra lépett 1869. febr. 17-én, Novák Sándornál. Neje: *Nemessághi Emma*, színésznő, sz. 1861-ben, *Miaván*, színpadra lépett 1880-ban, Bogyó Alajosnál.

Erdélyi Gizella, színésznő, sz. 1856-ban, *Kassán*, színpadra lépett 1875-ben. Mándoky Bélánál.

Erdélyi György, színészlől, Debrecenből keltezve ezt a nekrológot írja a »Honnéművészek«: (1836. 32. szám. 253. oldal.) »Thália felkentjeinek még ujonc, de szorgalom 's ipar által idején túl haladt egyik avatottját, Erdélyi Györgyöt, 9 hónapi sorvasztó betegség után mart. 28-kán kíséré ki örök nyugalmi helyére a helybeli színésztársaság. Mindkét nembeli éneklő kara négyes gyászdal zengzetével ünnepélyesíté a tsak 25 éves fiatal színésznek temetkezési szertartását«.

Erdélyi Ilona, színésznő, sz. 1869. aug. 17-én, színpadra lépett 1896. júl. 31-én.

Erdélyi János, ügyvéd, költő, tanár, sz. 1814. ápr. 1-én, *Kiskaposton* (Ungm.), megh. 1868. jan. 23-án, *Sárospatakon*. Kö-

zépiskolai és jogi tanulmányait 1837-ig Szemere Bertalannal és Kazinczy Gáborral Sárospatakon végezte 1837-ig és ugyanott tanárkodott is 1851-től. 1849-ben a Nemzeti Színház igazgatója volt. Életének legfontosabb eredménye az a népköltési gyűjtemény, melyet a Kisfaludy társaság megbízásából a negyvenes évek elején szerkesztett és rendezett sajtó alá. A dráma körébe vágó munkái: »Velencei hölgy«, dráma 5 felv. 1851. Pest. (»Dramaturgiai társalgás« c. előszóval. Bem. 1852. ápr. 26-án, a Nemzeti Színházban). Kéziratban maradt: »Két királyné«, dráma 5 felv., »Nápolyi Endre, trag. 5 felv., »Pártfogás«, c. 5 felv. c. színművét 1845. okt. 24-én adták a Nemzeti Színházban. (Ford.: Scribe után, Pest, 1840.) Lefordította még Molière »Fösvény«-ét.

Erdélyi Játékos Gyűjtemény, 4 kötetben, megj. Kolozsvárt, 1793-ban. Szerkesztette *Barcsay László dr.*

Erdélyi Jenő, színész, sz. 1897. márc. 10-én, *Pécsett*, színpadra lépett 1926. szept. havában.

Erdélyi József, megyei főjegyző, *E. Imre*, Szolnokmegyei táblabírájának fia, sz. 1827-ben, *Egerben*, hol a gimnáziumot végezte, majd Pesten jogászokodott. Megh. 1869. máj. 17-én, *Egerben*. A drámaírás terén is működött. Munkája: Erdélyi József színművei: »A rajongók«, eredeti társ. dráma. »Villám Bandi«, énekes népsz., Eger, 1863.

Erdélyi Kálmán, színész, sz. 1883. júl. 15-én, *Budapesten*. Színpadra lépett 1906-ban.

Erdélyi Károly, kegyes tanítórendi áldozópap, bölcséleti doktor és főgimnáziumi tanár, sz. 1856. okt. 19-én, *Perjámoson*, (Torontálm.), megh. 1908-ban. A gimnázium 6 osztályát Szegeden végezte. 1876-ban lépett egyházi rendbe. Irodalmi működését az »Egyetemes Philologiai Közöny«-ben kezdte 1882-ben: »Simay Kristóf Igazházi«-ja c. ismertetésével. A »Kecskeméti Lapokba« is írt egy szócikket 1888-ban: »Madách hatása a külföldre« c. alatt. 1892-ben a temesvári róm. kath. gimn. »Értesítőjé«-ben megjelent cikke »Az

Ember tragédiája», Wallis hollandi író után átdolgozva. Megjelent spanyolul is a »Rivista Calasanzia«-ban.

Erdélyi Lajos dr., zeneszerző. Színműve: »A képviselőjelölt«, boh. 3 felv. Tsz.: Barthos Sándor dr. és Hódy Lajos dr. Bem. 1900. szept. 7. Városligeti Színkör.

Erdélyi László, színész, sz. 1899. febr. 28-án, *Balmazújváros*on, színipályára lépett 1928. szept. 1-én.

Erdélyi Lenke, színésznő, sz. 1900. márc. 21-én, *Kecskeméten*, színpadra lépett 1921. szept. havában.

Erdélyi Lili, színésznő, sz. 1879. márc. 26-án, *Szabadszálláson*, színpadra lépett 1900. ápr. havában.

Erdélyi mágnások Színészetünk történetében nevezetes szerep jutott az erdélyi mágnásoknak kezdő művészi életünk pártolása, felkarolása körül; ők azok, akik a XIX. század elejétől a kiegyezésig nagy megértéssel és hazafiassággal teljesítették történelmi hivatásukat. A két Wesselényi, Kendeffy Ádám, Kemény János, a két Bethlen János, Teleki József, Kemény Zsigmond, Mikó Imre szellemök dús kincsein felül vagyonokat áldoztak a közművelődésnek és a haladásnak. Első helyen áll e tekintetben báró Wesselényi Miklós, aki 1797. nyarán beáll színügyi mecénásnak, ő fizeti a színészeket, drámát fordít és az ő buzgalmára színház épült kincses Kolozsvárott.

Erdélyi Magyar Játék Színek Con-stitutiója volt a neve a báró Wesselényi Miklós (L. o.) pártfogása alatti színtársulat törvénykönyvének. (Dátum nincs.) Valószínűleg 1803-ban készült.

Erdélyi Magyar Színpártoló Egye-sület. 1921. júl. havában az Erdélyi Múzeum-Egyesület, a válsággal küzdő erdélyi magyar színészet érdekében Magyar Színpártoló Szakosztályt létesített. Az alakuló gyűlésen elnökké dr. Papp József volt főispánt, társelnökké gróf Bethlen György-nét választották meg. A választmány tagjai: báró Jósika Sámuelné, Csipkés Ilona,

gróf Béli Ferencné, dr. Hirsch Dezsőné, dr. Haller Gusztáv, báró Szentkeresztly Zsigmond, dr. Rohonczy Lajos, Donogán Valéria, dr. Kolosváry Bálint, Daday Gerő és Seprődy János.

Erdélyi Mária, énekesnő, mint műkedvelő kezdte a pályáját a Nemzeti Színházban, 1851-ben. Előbb templomi és hangversenyénekesnő. Erkel Ferenc tanította énekelni. 1851. okt. 1-én »Normá«-ban Adalgisát énekelte. Ez év dec. havában Aradra szerződött.

Erdélyi Marietta, énekesnő, sz. 1851. dec. 22-én, *Kassán*, megh. 1928. febr. 4-én, *Budapest*en. Atyja Erdélyi József 48-as honvédtiszt és ügyvéd, ki a Bach-korszakban a kassai magyar színészet lelkes támogatója volt. Anyja Hegedűs Mária, megh. 1887. febr. 11-én, 63 éves korában, *Kassán*. Iskoláit *Kassán* végezte. 14 éves korában Bokor József buffo-színész unszolására énekesnővé képezte ki magát. 1866-ban a »Lalla Roukh« c. operában Mirza szerepében volt első színiki-sérlete óriási siker mellett. Erre felment Pestre, hogy tovább képezze hangját. Első tanára Matteo Salvi, a híres olasz énekmester; tanuló társai között volt Benza Ida, Pauliné Markovics Ilka és Hollóssy Cornélia. 1875-ben a Népszínház megnyitása-kor Rákosi Jenő szerződéssel kínálta meg, de ezt a szerződést nem tartotta meg, hanem a Nemzeti Színházhoz kötötte le magát. Itt kiváló szerepeket kapott, u. m. »Hugonották«-ban a királynőt, »Hunyadi László«-ban Gara Máriát, az »Álarcosbál«-ban Oszkárt és a »Traviata« címszerepét. Ezután a lipcsei Városi Operához szerződött Neumann és Forster igazgatása alatt; innen a bécsi opera 1877-ben szerződött. Közben 1876. ápr. 26-án mint vendég fellépett a Népszínházban a »Szép Galathea« címszerepében. Csengő, iskolázott hangja, biztos éneke teljes sikerrel járt. 1877. dec. 12-én ismét fellépett a »Kis doktor«-ban, mint Fioretta és leszerződik. Nemsokára Kolozsvárra szerződik, (1878. szept.), ahol a »Szép Galathea«-ban és »Boccaccio«-ban nagy sikere volt. Azután 1880-ban színigazgató lesz Szabadkán, művezetője Molnár György volt. De a színigazgatás nem volt inyére, elszerződött újra és fellépett Aradon,

Temesvárott, Szegeden, Kassán, Pozsonyban, stb. Igazgatói voltak: Krecsányi Ignác, Aradi Gerő, Jakab Lajos, Csóka Sándor. 1881. júl. 4-én házasságra lépett pallini Inkey Tódor huszárhadnaggyal. 1886. nov. 22-én Kassán házasságra lépett abrudbányai Nagy Boldizsár földbirtokossal. 1899. jún. 20-án a Városligeti Színkörben megünnepli 25 éves jubileumát a »Madarász« Adelaide szerepében és ugyanezen évben nyugdíjba ment.

Erdélyi Margit, színésznő, sz. 1892. máj. 11-én, *Kolozsvárt*, színpadra lépett 1914. máj. havában.

Erdélyi (Csomafáy) Margit, színésznő, sz. 1875. jan. 11-én, *Bethlenben*, megh. 1918. okt. 18-án, *Kispesten*. Színpadra lépett 1892. okt. 1-én, Dobó Sándornál. 1914-ben nyugdíjazták.

Erdélyi Vincze Margit, színésznő, sz. 1864. máj. 1-én, *Kolozsvárott*, megh. 1918. okt. 27-én, *Kispesten*. Színipályára lépett szülővárosában, 1879-ben, 15 éves korában. Igazgatói voltak: Tóth Béla (1883.), Dancz Lajos (1885.), Pesti Iház Lajos (1886.), Jeszenszky Dezső (1889.), Hubay-Németh egyesített társulat (1891.), Beke Gyula (1894.) stb.

Erdélyi Marietta, karénekesnő, 1900. szept. 1-től 1901. aug. 31-ig volt a M. Kir. Operaház tagja.

Erdélyi Mihály, színész, sz. 1895. máj. 28-án, *Szegeden*, színpadra lépett 1922. júl. havában.

Erdélyi Mihály, színész. A világháború alatt tengerész volt. 1922-ben a kecskeméti színház tagja. Színműve: »Hazudik a muzikaszó«, operett 3 felv. Zen. szerz.: Neumann Ferenc. Bem. Budai Színkör, 1922. jún. 9. »Mintha álom volna«, operett 3 felv. Zen.: Kulinyi Ernő verseire szerz.: Barna Izsó. Bem. 1923. szept. 1. U. o. »Mit susog a fehér akác?«, operett 3 felv. Bem. 1929. máj. 18. U. o. (Zen. szerz.: Szánthó Mihály.)

Erdélyi Mihályné Dudás Ilona, színésznő, sz. 1900. ápr. 1-én, *Kecskeméten*, színpadra lépett 1925. júl. 1-én.

Erdélyi Mikes Róza, író. Színműve: »Divatos házasság«, szmü 4 felv. Bem. 1881. szept. 12-én, Nagyváradon.

Erdélyi (Pósa) Miklós, volt nagyváradai színigazgató, sz. 1866. máj. 22-én, *Zomborban*. Színpadra lépett 1885-ben, Gerőffy Andornál. 1891-óta huzamosabb ideig Somogyi Károly nagyváradai színtársulatának volt a tagja. Nyugalomba vonult 1925. jan. 1-én. Neje *Kovács Mariska*, sz. 1864-ben, *Budapesten*. Színésznő lett 1882. jún. 14-én, Bogyó Alajosnál. Nyugalomba vonult 1925. jan. 1-én.

Erdélyi Nemzeti Színház volt régente a hivatalos neve a *kolozsvári* színháznak.

Erdélyi (László) Ottilia, énekesnő, sz. 1842. máj. 25-én, megh. 1916. febr. 15-én, *Arañon*. Színésznő lett 1862. ápr. 6-án. 1863—1868-ig *Kolozsvárott* működött. 1879. jan. 1-én nyugdíjba lépett.

Erdélyi (Kertész) Rózsa, színésznő, sz. 1864. máj. 18-án, *Kolozsvárott*, színpadra lépett 1894. febr. 6-án, u. o. Ditrói Mór igazgatása alatt.

Erdélyi Rezső, színész, sz. 1877. jan. 25-én, *Nagyenyeden*, színpadra lépett 1908-ban.

Erdélyi Sándor, színész, sz. 1879. márc. 12-én, *Temesvárt*, színpadra lépett 1899-ben.

Erdélyi Sándor, színész, hősszerelmes, bonvivant. Sok páthosszal és bensőséggel tudott szavalni s otthonosan mozgott a színpadon. 1869. ápr. havában a kolozsvári színház tagja volt, ahol 3 évet töltött. A 70-es évek végén lemondott a színipályáról és hivatalnok lett. 1871. nyarán még művezetője volt a Marosvásárhelyen működő színtársulatnak.

Erdélyi színészet 1918. után. A magyar színház az erdélyi magyar kulturális életnek ma egyik legjelentősebb tényezője. A multban betöltött hivatásának fontossága ma százszorosan megsúlyosodott, de küzdelmei is abban a mértékben megsokszorozódtak. A magyar szónak irodalmi és művészi érvényesüléséért ma nehéz harcot

kell vinnia, a legellentétesebb igényeket kell kielégítenie, ütközőpontok között kell vergődnie és súlyos anyagi megpróbáltatások között életlehetőséget kell találnia. Nagyjában ma ez a helyzete az erdélyi színészetnek.

Az imperium átvétele körüli időben a Magyarországtól Romániához kapcsolt területen államilag támogatott színház csak egy működött, a kolozsvári Nemzeti Színház, dr. Janovics Jenő igazgatása alatt. Rajta kívül Erdélyi Miklós Nagyváradon, Róna Dezső Aradon, Sebestyén Géza Temesvárt, Szabó Pál Marosvásárhelyt, Szabadkay József Szatmáron, Fehér Imre Tordán, Gáspár Jenő Désen és Kovács Imre, Baróthy Jenő, Fenyvesy Gyula, Krasznay Ernő a vidék egy-egy fontosabb pontján teljesített jelentős kultúrmunkát. A kormányzó tanácsnak a magyar színészetet érintő első intézkedése az volt, hogy színikerületekre osztotta be a színészet működését, amelynek zavartalanságát biztosították a kultúrtörökvéseink iránt megértést tanúsító Octavian Goga minisztersége alatt kiadott játékgengedélyek. A működési engedélyeknek időről-időre való meghosszabbítását célzó igyekezetek utolsó mozzanata az 1924. év júl. havában kiadott koncesszió-rendelet volt, mely 8 színi kerületet állapított meg, (1. Kolozsvár, 2. Temesvár, Arad, Lugos, 3. Nagyvárad, Nagyszalonta, 4. Szatmár és környéke, 5. Marosvásárhely és környéke, 6. Nagyenyed és környéke, 7. Torda és környéke, 8. Brassó és környéke), pontosan határolt működési körrel és szigorúan megszabott feltételek mellett. Az eredeti keretek tehát egyelőre megvannak és működnek ma is, még pedig a kolozsvári magyar színház szellemi irányítása alatt. Mert az elvitathatatlan tény, hogy Kolozsvár, mint a romániai magyarság szellemi életének központja, a színházi élet terén is érvényesíti irányító befolyását.

Ehhez a szerephez a kolozsvári magyar színháznak egyrészt hagyományokban gazdag multjánál, másrészt szellemi berendezettségénél fogva hivatásszerű joga van. Hiszen ez a város nem csak az egész magyar színészet bölcsője, nemes művészi tradíciók ébrentartója, hanem egészen a legújabb időkig a legkiválóbb magyar művészi generációnak is a nevelője volt. 1921.

márc. 12-én ünnepelte Erdély a Farkasutcai színháznak, a magyar színészet első állandó otthonának, 100 esztendő jubileumát. Ez az ünnep válságos időkben szerény keretek közt zajlott le, amikor a lelkekben még ott sajgott a nemes szívű ősök jótékonyaságából felépített Hunyadi-téri díszes berendezésű színházunk elvesztésének fájdalma. Az imperium átvétele után csak egy félévig hangzott benne a magyar szó s már 1919. május 14-ike óta kormánybiztosi ellenőrzés és erős katonai cenzura alatt folytatta működését. Az utolsó előadást (Hamlet) 1919. szept. 30-án tartotta a kolozsvári magyar társulat a Nemzeti Színházban s másnap, október 1-én, megtörtént a tényleges átvétel. Pazar kényelmességű, minden művészi terv megvalósítására alkalmas és egy évszázados gazdag felszerelésű otthonából kiszorult s balsorsában is vigasztalásul szolgált, hogy még sem maradt hajlék nélkül. Pár nap alatt átköltözött a szűkös, szellős, alig fűthető, primitív berendezésű, rossz akusztikájú, mozgófénykép előadások céljaira a Sétatér elején épült Nyári Színkörbe, ahol 1919. okt. 4-én kezdte meg előadásait (Lili bárónő). Okt. 29-én a katonai parancsnokság itt is betiltotta az előadásokat, amelyek hosszas tárgyalások után csak nov. 19-én kezdődtek meg újra. A magyar színház egyelőre csak 1920. szept.-ig kapott játékgengedélyt a Színkörben, majd 1921. nov. 1-ig újabb meghosszabbítást, amikor szerződésben biztosított részére a Színkör használata 1927. nov. 1-ig.

E vázlatos áttekintésből is kitűnik, hogy az imperium átvételétől két esztendő a bizonytalanság és a feltornyosuló akadályokkal vívott heroikus küzdelem időszaka volt. Ennek csak az elmondása látszik simának, a valóságban azonban olyan válságos pillanatok voltak, amikor az erdélyi kulturális élet e fontos támasztékának végleges összeomlása miatt állandóan kellett remegni. A jövő sem tagadhatja meg az elismerést dr. Janovics Jenő színiigazgatótól, aki a kolozsvári magyar színészet megmentésével az erdélyi magyar színészet jövőjét is biztosította.

A hat esztendő harcának örvendetes eredménye, hogy egyáltalában él és működik az erdélyi színészet. Igaz, hogy a kedvezőtlen kerületi beosztás, a játsszasi időtartam

korlátozása (egy év helyett 10 hónap) a magas adó (16 százalék) elszívargó erők pótlására az idegen állampolgárok szerződését tiltó rendelet, aggodalmas anyagi válsággal fenyegetik jövőjét, amelyen csak átmenetileg enyhít a némely helyen (Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárad) megalakult Színpartoló Egyesület, a magyar színművészet szeretetének ápolására és fennmaradásának anyagi biztosítására. De az élet, a küzdelem már magában véve is remény a jobb jövőre.

Ilyen küzdelmes és anyagilag válságos helyzetben természetesen szirtes akadályokba ütközik a magasabb színvonalú irodalmi és művészi program megvalósítása. Hogy ebben a tekintetben is megbecsülésre érdemes munkát végzett az erdélyi magyar színészet, azt a legmagasabb színvonalat képviselő kolozsvári magyar színészet öt esztendőjének adataival világíthatjuk meg. A kolozsvári magyar színház a lezajlott öt (1919—20—21—22—23—24.) szezon alatt 2160 előadást tartott. Műfajok szerint ez a következőkben oszlik meg: dráma, vígjáték, népszínmű 915; opera 267; operett 893; egyéb (művészt, hangverseny stb.) 60; gyermekelőadás 25. Az ifjúság irodalmi tanulmányainak támogatására a fentiekből 52 előadás jutott. A premierek száma 167 volt. Magyar szerzők darabja 1070, idegen szerzőé 1090 alkalommal szerepelt a színen. Az idegen szerzők magasabb számát az első két év szabad mozgását megbénító cenzura okozta.

Ezek a száraz statisztikai adatok nehéz időkben, anyagilag válságos körülmények között s az ezerféle akadály folytonos elhárításában közben derekasan végzett munkáról beszélnek. A műsorok igazolják, hogy ennek a színháznak a közönsége ezekben a próbás időkben is élvezhette a világirodalom klasszikusait és a magyar irodalom jeleseit, az európai színpadok legjobb darabjait épp úgy, mint a magyar drámairodalom friss termékeit. Ha kényszerült is engedelményeket tenni a közönség üres, élvezeteket hajszoló izlésének, a magasabb művészi igényeket is igyekezett kielégíteni. Művészi eseményei közül megemlíthetjük a Dante halála 600-ik, a Molière születése 300-ik évfordulójának, Katona József, Prielle Cornélia emlékezetének, a Petőfi centennáriumának megünneplését;

Blaha Lujza, Herczeg Ferenc és a színház jubiláló művészeinek (Szentgyörgyi István, Váradi Miklós, Szakács Andor, Laczkó Aranka, Janovics Jenő dr.) tiszteletére rendezett előadásokat; a Molière darabjainak állandó színen tartását, az 1923—24-iki szezonban a 20 estére terjedő Shakespeare-ciklus rendezését, az erdélyi magyar irodalom érdekeit szolgáló írói Olimpiász keresztülvitelét, továbbá a proletáriátus kultúrtörökvéseinek támogatását szolgáló munkás-ciklus beállítását és a román szerzők darabjainak a kultúr-közeledést elősegítő bemutatását. A magasabb igények kielégítését szolgálta a kolozsvári színház azal is, hogy kiváló művészeket (Basilides Mária, Medek Anna, Sándor Errzi, Szamosi Elza, Svärdström Valborg, Nirschy Emilia, Burián Károly, Székelyhidy Ferenc, Márkus Emilia, Bartók Béla, Waldbauer Kerpely, stb.) hívott meg a vendégszereplésre.

Ha ez a művészi munka elismerésre méltó, úgy minden méltánylásra érdemes dr. Janovics Jenőnek ezekben az években kifejtett tevékenysége.

Az erdélyi magyar színészetnek — s itt természetesen első helyen a kolozsvári színháznak, — érdemei közt azt is meg kell említenünk, hogy módot és ösztönzést adott Erdélyben az önálló magyar drámairodalom szárnybontogatására és érvényesülésére.

(Dr. György Lajos.)

Erdélyi Zoltán, író, sz. 1872. ápr. 5-én, *Kecskeméten*, megh. 1915. febr. 6-án, *Budapesten*. 1893-ban újságíró lett. 1900. óta postatitkár volt. Színművei: »Megjött a papa«, vj. 1 felv. 1904. jan. 7. Nemzeti Színház. »Oroszlánbőr«, vj. 1 felv. 1905. ápr. 14. U. o.

Erdélyi Zsuzsa, színésznő, színpályára lépett 1872-ben.

Erdélyi és Bánáti Magyar Színészegyesület. Alakult 1920-ban. 1921-ben tagjainak száma 440. Feloszlott: 1923. jún. 11-én, majd nemsokára újra működésbe lépett.

Erdély országai énekes társaság alakult 1826-ban, Kilényi Dávid (L. o.) igazgatása alatt.

Erdélyrészi színikerület megalakult 1901. aug. 3-án, Kolozsvárott. Elnök: Bornemissza Károly, főispán, alelnök: báró Szentkereszty Zsigmond, kuriai bíró, jegyző: Hadházy Sándor vm. pénztáros, a kolozsvári Nemzeti Színház gazdája.

Erdész Zsigmond, az Orsz. Színészegyesületnek megalapítása óta pártoló tagja volt. Megh. 1911. júl. 29-én, *Budapest*en.

Erdődi Lili, színésznő, sz. 1902. okt. 28-án, *Vágujhelyen*, színpadra lépett 1922. aug. havában.

Erdődi (Christ) Miklós, színész, sz. 1850. szept. 10-én, *Iregen*, Toluam., megh. 1918-ban. Színpadra lépett 1869. máj. 10-én, Károlyi Lajosnál.

Erdődy Elek, színműíró. Munkája: »Egy férj, két feleség«, operett 3 felv. Tsz.: Erdődy Mihály. Zen.: Reményi Bélától és Kun Richárdtól. Bem. 1917. aug. 19. Fővárosi Nyári Színkör.

Erdődy János gróf, (monyorókeréki és monoszlói), a Szent István-rend nagykeresztese, cs. kir. kamarás, élete alkonyán visszavonult a magánéletbe. 1785-ben Pozsonyban színház alapítását határozta el, mely ez év május 16-án meg is nyílt, Kumpf Hubert igazgatása alatt Paisiello »König Theodor von Venedig« c. operájával. Zenekara 12 személyből állott. Karmestere Chudy József. Az előadásokat hétfőn és szerdán tartotta meghívott közönség előtt.

Erdődy József gróf színháza Galgóccon empire-stílusban épült, nagy pompával. A színház abból az alkalomból épült, hogy a gróftól Ferenc császár meglátogatta.

Erdős Alice, színésznő, sz. 1882. szept. 22-én, *Salgótarjánban*, színpadra lépett 1903. jan. havában.

Erdős Armand, zeneíró, zenekritikus, sz. 1873-ban, *Budapest*en. Megzenésítette Shakespeare »Julius Caesar«-jának drámai szövegét. Szakkönyve: »Modern operastil.« Az Egyetértés nagy napilap tulajdonoszerk. lett, ennek megszűntével Bécsbe költözött, itt halt meg.

Erdős Fülöp, színész, sz. 1888. jún. 14-én, *Budapest*en, színpadra lépett 1912. jún. havában.

Erdős Hugó, színész, sz. 1879. dec. 31-én, *Szentendrén*. A Vígsház színésziskoláját látogatta, majd 1907-ben lépett a színpályára.

Erdős János, énekesszínész, a vidék egyik ismertnevű színésze, sz. 1812-ben, megh. 1842. jan. 21-én, *Székesfehérvárott*, sorvadás következtében. Mint rendező a kiválóbbak között említik az egykorú lapok. 1840-ben Balatonfüreden rendező. Ez év szept. 19-én fellépett a Nemzeti Színházban, a »Fiesco« c. drámában Mulei Haszszán szerepében. November 22-én igazgató Pécssett. 1841-ben újra fellép a Nemzeti Színházban, ekkor a »Honművész (47. sz.)« azt írta, hogy oly klasszicitással játszott, »milyet egyedül a korunkban legfőbb fokon díszlő Anschütz vagy Löwe remek előadásától várhatunk. E' színész gyengélkedő egészsége mellett is studium által magát az elsőrendű színészek sorába iktatá.« Főbb szerepe: Kurdinkov (Hamis pénzverők). Orsini (Neszlei torony), Kent (Lear király), Bizot (Párisi naplopó), Montalban (Montalban Klára), Till (Hét közül a leg-rutabb), Abudár (Királyi korona), stb. Neje: *Dain (Dein) Teréz*, a vidéki színészet egyik jelesebb tagja, megh. 1858. nov. 7-én, *Pesten*. Déryné hozta a színészethez, Rimaszombathban. 1843-ban Kolozsvárott, 1844—1847-ben Győrött, majd 1851-ben ismét Győrött működött. Róla ezekben emlékezik meg az egykorú beszámoló: »Anyákat, aggnőket, olykor fiatal özvegyeket játszik, bár orgánja igen kellemetlenül hat a fülekre, kivált első halláskor, de további ismeretség után e' szorgalmas színésznő mindinkább megnyeri tetszésünket. Több érdemei: korszerű öltözék, szorgalmas szereptudás 's majd alig van az egész társaságnál egyén, ki annyiszor oly hiven felfogná szerepe jellemét, mint Erdősné.« (»Hazánk«, [Győr] 1847. jan. 9.)

Erdős Jenő, színész, sz. 1891 ápr. 10-én, *Kaposvárott*, színpadra lépett 1924. júl. havában.

Erdős Jolán, színésznő, sz. 1886. febr. 19-én, *Debrecenben*, színpadra lépett 1903-ban.

Erdős (Gruber) József színész, sz. 1855-ben, *Hatvanban*, színpadra lépett 1877-ben, Balogh Györgynél, Hatvanban.

Erdős László, karmester, sz. 1898-ban, *Budapesten*. Színházi működését megkezdte 1918-ban.

Erdős László dr., fővárosi orvos. Színműve: »A gyermek«. Előadta a Nemzeti Színház turnézó társulata 1927. júl. havától a vidéken, mint az egyke-elleni propaganda darabot.

Erdős Ödön, szerelmes színész, színpályára lépett: 1870-ben. Neje. *Mesterházy Vilmá*, színésznő, színpályára lépett: 1871-ben.

Erdős (Krupinszky) Ödön, szerelmes-színész, színpályára lépett: 1867. máj. 18-án.

Erdős René, író, sz. 1879-ben, *Érseklélen* (Komáromm.) Iskoláit Győrött és Budapesten végezte. 1905-től sokat tartózkodott Olaszországban. Életének főmunkássága a regényírás és a lírai költészet, de megpróbálkozott a drámairás terén is, miután első álmai a színpad felé vonzották: színésznő akart lenni. Színművei: »János tanítvány«. Evangéliumi színjáték (1911.), »A kettőnk asszonya«, szmű 3 felv. Bem. Budai Színkör, 1928. szept. 13. Fordítása: »A gúnyvacsora«, drámai színjáték 4 felv. Irta: Sem Benelli. Bem. 1912. febr. 17. Magyar Színház.

Erdős Richárd, operaénekes, sz. 1881-ben, *Budapesten*, megh. 1912. jún. 9-én, u. o. Atyja *Elsass József* kereskedő volt. Pályáját 1902-ben kezdte a M. Kir. Operaházban, mint kardalos. Máder Rezső igazgatása alatt tűnt fel érces basszusa, az igazgatóság ösztöndíjat adott neki és küldötte Münchenbe, hogy képeztesse ki a hangját Graeff énektanárnál. 1906-ban hazajött és a »Varázsfuvola«-ban Sarastro-t énekelte, olyan sikerrel, hogy azonnal több évre magánénekesnek szerződtek. 1911-ben a frankfurti városi operaház hívja meg,

ahol ez év jan. 8-án mutatkozott be a »Zsidónő« Brogni szerepében. Két évvel utóbb visszatér, hogy továbbra is hazájában szolgálja pályáját, de ez a törekvése hosszas betegség után fiatal korában bekövetkezett halálával sajnálatosan meghiusul. 1912. jún. 10-én a művészvilág nagy részvételével temették, sírjánál Márkus Dezső búcsúztatta. Jobb szerepei voltak: Brogni bíboros (Zsidónő), Colline filosofus (Bohémélet), Dalandot (Bolygó hollandi), Marcel (Hugenották), Falstaff (Windsori víg nők), Lerchenau Ochs (Rózsalovag), Mefiszto, stb. (*Vidor Dezső.*)

Erdős Walter Zsigmond, sűgó, színpályára lépett 1863. apr. havában.

Erdősi Béla, (családi neve: Grünwald Henrik), színész, sz. 1865-ben *Nagyrécsényen* (Nyitra), színpadra lépett 1886. szept. 1-én, Zoltán Gyulánál.

Erdősi Finta Hermin, színésznő, sz. 1863. dec. 30-án, *Bugyin*, színpadra lépett 1881. jan. 1-én, Kolozsvárott.

Erdősi Huszár Irma, színésznő, sz. 1870-ben, *Budapesten*, színpadra lépett 1891. szept. 3-án, a Népszínháznál.

Erdősi Károly, rk. áldozó-pap, a Szt. István Társulat vezérigazgatója, sz. 1873. máj. 12-én. Színműve: »Az igazság felé«, társad. szmű. 1904. »Rákócziért«, regényes szmű, 1906.

Erdősi (Folbert) Károly, színész, sz. 1878. febr. 19-én, *Kolozsvárott*, színpadra lépett 1896. apr. 9-én, Veszprémi Jenőnél.

Erdőssy (Biba) Eugénia, énekesnő, sz. 1855-ben, *Nagykanizsán*, megh. öngyilkosság folytán, 1886. szept. 9-én, *Berlinben*. 1879. június 19-én vendég szerepelt a Népszínházban, a »Kamargó« c. operett címszerepében. 1880. márc. havában a bécsi Theater an der Wienhez, 1882. novemberében a Carltheaterhez szerződött, majd 1883. februártól Hamburgban működik. 1884. jún. havában a berlini Walhalla-színházhoz hívták meg. Eltemették Nagykanizsán, 1886. szept. 17-én. (80 ezer frt vagyon maradt utána.)

Erdőssy Lajos, színész, sz. 1902. márc. 11-én, *Sásd*on, (Barnyam.), színpadra lépett 1925. júl. 1-én.

Eredeti színházi bemutatók a vidéken. Évekkel ezelőtt hazai irodalmunk egyik jelese adta ki a jelszót, rendszeresítjük a vidéki eredeti színházi bemutatókat. Nem sokkal később Apponyi Albert gróf, az akkori kultuszminiszter rendeletben jelentette ki, hogy csak azokat a vidéki színházakat fogja támogatni, melyek önálló irodalmi és művészi tevékenységet fognak kifejteni. Illetékes tényezők buzdították a vidéki színházakat arra, hogy igyekezzenek hivatásuknak megfelelni: a közönség szórakoztatása mellett szolgálják eszközükhöz és erejükhez mérten az irodalmat, támogatásuk az arra érdemes írókat, segítsék elő a vidéki kulturális gócpontok megteremtését, szóval irodalmi eseményekre adva módot és alkalmat, hathatósan járuljanak színműirodalmunk föllendítéséhez, a vidéknek a fővárostól való függetlenítéséhez s ezzel új, a mainál egészségesebb alapra fektessék szellemi életünket.

Évek óta hirdetik, vallják, szóban, írásban, hogy szükség van a vidéki eredeti színházi bemutatókra. A Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete többször kijelentette, hogy komolyan hozzálát a dologhoz, de ezideig még mindig csak a jószándéknál tartunk. A szép, helyes, nagyjelentőségű eszme nem tud megvalósulni.

Azt mondják, hogy azért nem lehet a vidéki bemutatókat rendszeresíteni, mert az író viszi a munkáját a fővárosba, hol erkölcsi és anyagi sikert arathat. Épp az a baj, hogy a mai állapotok mellett valamire való íróember kénytelen a fővárosban keresni a boldogulást. Adják meg a módját annak, hogy a vidéken is boldogulhasson s mindjárt vége lesz a fővárosba való özönlésnek, hol sokszor évekig kell várakozni, míg valaki szóhoz juthat. Elsősorban komollyá kell tenni a vidéki bemutatókat, nem a helyi szerzők csapatát kell sorompóba állítani, hanem kellő komoly bírálat után hozzák színre az eredeti újdonságokat. Szervezzék azok a hazai nagyobb vidéki városok, melyek kulturális középpontokul alkalmasak a falaik között működő s a színügyet intéző testületekkel a mindenkori színigazgatóval egyetemben

olyképp, hogy szavának sulya és értéke legyen. Ha a közönség tudni fogja, hogy előzően arra hivatott erők bírálták meg a színre kerülő eredeti darabot, nem fog bizalmatlankodni s nem fogja azt előre látatlanul is elítélni. Ha a bemutatók komolyságát ilyen módon megszilárdítjuk, még a nevesebb írók is felkeresik munkájukkal a vidéket, különösen, ha tudják, hogy anyagiakban sem szenvednek rövidséget. Az eredeti bemutatókkal járó természetes érdeklődés eleve anyagi sikert jelent és hátha azt erkölcsi, művészi, irodalmi siker is kíséri? Milyen nagy jelentősége volna ennek. Elképzelhető, ha a hazai nagy vidéki városok komolyan szolgálnák a vidéki színházi bemutatók ügyét, milyen más korszak nyílnék meg színügyünk történetében? Új élet indulna meg irodalmunkban. Az írók nem volnának pusztán a fővárosra utalva, hol sokszor könyökkel, kézzel kell utat törni, irodalmi középpontok keletkeznének, új erők érvényesülnének, szellemi életünk fellendülne s a vidéki színészet a szórakoztatás mellett igazi, dicső hivatást teljesítene.

Külföldön, Német- és Franciaországban már régen meghonosították az eredeti vidéki bemutatókat. A fővárosi sajtó küldi tudósítóit a vidéki bemutatókra s részletesen ismertetik azokat. Sok darab a vidékről jut a fővárosba. Nem egy igazi tehetség érvényesült már ilyen módon.

A siker eszköze a vidéki városok s a sajtó kezében van. A vidéki városoknak kell e téren fokozott tevékenységet kifejteni, még pedig úgy, hogy a színügyi bizottságokba ne csupán a primadonnák lábikráit leső helyi, úgynevezett »nagyság«-okat, hanem az irodalomhoz értő embereket válasszanak. És ezek azután a színigazgatóval, sajtóval, irodalmunk érdekében komolyan dolgozzanak, cselekedjenek, hogy ennek országunk, kultúránk a hasznát, dicsőségét, hatalmát láthassa.

(*Serédi Jenő dr.*)

Erényi Anna, színésznő, sz. 1900. júl. 23-án, *Fertőszentmiklóson* (Sopronm.), színpadra lépett 1924. júl. havában.

Erényi Erzsébet, színésznő, sz. 1903. dec. 25-én, *Paripáson* (Bácsm.), színpadra lépett 1924. márc. 1-én.

Erényi Nándor, hírlapíró, sz. 1879-ben, *Sátoraljaihelyen*. A jogot Budapesten végezte. 3 évig Londonban és Párizsban tanulmányúton volt. Kiadója és felelős szerkesztője a »Magyar Színpad« (L. o.) c. színházi napilapnak.

»Eredj kolostorba!« Hamlet mondja Ophéliának. (Szállóige lett belőle.)

Erkel Béla, színész, sz. 1881. júl. 14-én, Gyulán, színpadra lépett 1902. júl. havában.

Erkel Elek, zeneszerző, Erkel Ferenc fia, sz. 1843. nov. 2-án, *Pesten*, megh. 1893. jún. 10-én, u. o. Atyja előbb kovácsnak szánta és beadta az óbudai hajógyárba, de zenésztehelsége csakhamar megnyilatkozott s végre is ezen a pályán érvényesült. 1860-ban, a Nemzeti Színházban játszott s később az intézet ügyelője lett. 1875-ben Rákosi Jenő a megnyíló Népszínházban első karmesternek szerződtette, mely állásban — kivéve, hogy 1884-ben egy évre az Operához szerződtött — haláláig megmaradt. Munkái: »Székely Katalin«, operett, a Népszínházban került színre, 1880-ban; »Tempefői«, u. o. 1883; »A kassai diák«, u. o. 1890. Számos népszínműhöz írt részint eredeti zenét, részint betéteket szerzett. A magyar stílus operett az ő nevével van összeforruva.

Erkel Ferenc, a magyar zenevilág legkimagaslóbb alakja, a magyar operairodalom úttörője, sz. 1810. nov. 7-én, *Békésgyulán*, megh. 1893. jún. 15-én, *Budapesten*. Atyja eleinte kántor-tanító, majd a gróf Wenckheim uradalmának tisztje, maga is kitűnő zenész lévén, kezdetben maga oktatta a zongorajátszásban, de csak 12 éves koráig. Pozsonyban Klein Henrik jeles mester képezte. Erkel Ferenc csakhamar hírneves lett; gr. Csáky József felszólítására Kolozsvárra ment és ott tanult. Az itt alakult zenekar őt választotta karnagyának, miáltal módjában volt a hangszerelés titkaiba hatolni. Itt 6 évig volt, majd a 30-as évek vége felé Pestre jött Schmidt Sándor német színigazgató társulatához, hol másodkarmester lett. 1838. jan. elsejétől kezdve mint első karnagy működött az új Nemzeti Színháznál,

hova Nyáry Pál és Rosti Albert szerződtette. Az egész országra és az egész magyar kultúréletre kiható működése s alkotása aztán ez időtől fogva kezdődött. 1864. jún. havában zeneigazgatónak nevezték ki. 1873-ban rövid ideig operaigazgató volt, de csak a saját műveit dirigálta. Munkái: »Báthory Mária«, opera, (mely első műve) szöv. írta: Egressy Béni, 1840. aug. 8.; »Hunyadi László«, 1844. jan. 27. Szöv. szintén Egressy Béni írta; »Bánk bán«, 1860. 1844-ben írta pályanyertes »Hymnus«-át Kölcsey Ferenc költeményére és utólag a »Hunyadi László« remek nyitányát. Egyéb művei: »Erzsébet«, 1857. máj. 6. (alkalmi opera, melynek II. felvonását írta, a többi kettőt a Doppler-fivérek írták), »Bánk bán«-ja 1861. márc. 9-én került színre. »Sarolta« c. operáját (melynek szövegét Czanyuga József írta) 1862. jún. 26-án adták; »Dózsa György«-ét 1867. ápr. 6.; u. e. év jún. havában a Ferenc József-rend lovagkeresztjével tüntették ki. »Brankovics György« c. operája 1874. máj. 20-án, »A Névtelen hősök« 1880. nov. 30-án került színre. Felújítása 1916. jan. 15-én, »István király«-a az új operában, 1885. márc. 15-én került színre. Karnagya volt az Operának, majd a Nemzeti Színház főzeneigazgatójává nevezték ki. 1888. dec. 16-án 50 éves karnagyi jubileuma alkalmával a király a vaskoronarenddel tüntette ki, dec. 31-én Gyula város díszpolgárává választotta. 1896. jún. 26-án szülővárosában leplezték szobrát (mely Kallós Ede műve) és a nyári színkört nevére nevezték el. Születésének százados évfordulójára dr. Fabó Bertalan írók és tudósok közreműködésével megírta életét és működését. (Megjelent 1910-ben.) Ekkor a M. Kir. Operaházban díszelőadás volt. (1910. nov. 7.) Ravatalánál gr. Zichy Géza és Mihalovics Ödön mondott búcsúztatót. 1904. nov. 7-én leplezték síremlékét a kerepesi-temetőben.

Erkel Ferenc-színkör Gyulán. Az egyetlen Nagyváradot kivéve, ahol három évtizede sincs még, hogy téli színház létesült, a múlt század végéig pedig csak nyári állomás volt, nem csak Csonka, hanem egész Nagy-Magyarországon nem volt vidéki város, amely — nyári saison szempontjából — olyan jelentőségteljes lett

volna s amelyhez annyi nevezetes esemény fűződnek, mint Gyula városához.

Hogyan indult meg a magyar színészet működése a szabadságharcot követő 1850-ben, Havi, Szabó s Kaczvinszky hármas direktorok vezetése alatt álló, száznál nagyobb létszámú színtársulattal Gyulán, arról eme Lexikon más helyén külön számolok be. Gyulának a vidéki nyári színészetet illető későbbi nagy fontosságát csak azzal illusztrálom, hogy a kiegyezés utáni esztendőben: 1869. és 1870-ben, az akkor még alig 15.000 lakosú s nem színmagyar kis városka, éppen olyan nyári állomása volt az aradi, mint aminő a nagyváradi volt a debreceni színtársulatnak. Jó emlékű Follinusz János volt az aradi direktor, aki úgy 1869., mint 1870. kora tavaszán, rögtön a téli évad befejezte után eljött teljes társulatával Gyulára s itten egészen szeptember végéig, tehát teljes öt hónapon keresztül játszott. Erre nem volt akkor, de azóta sem példa egy elsőrangú társulat életében. És micsoda egy jeles társulat volt a Follinuszé! Az akkori legkiválóbb színí erők voltak közöttte. Hogy másokat ne említsek, Káldy Gyula, az operának későbbi nagyérdemű s országos tekintélyű karmestere dirigálta a teljes számú zenekart. Dékány Teréz (Jókainé Laborfalvi Róának tudvalevőleg legbensőbb barátja) volt a csodaszép hangú koloratura. Káldy Gyulával Gyulán léptek boldog házassági frigyre. A társulat tagjai között voltak: Radetzky Sarolta, Zádorné Petrovics Ilka (a későbbi Gerőffyné). Ennek a jutalomjátékára tisztelői száz aranyat gyűjtöttek és adtak át neki. Dóry Judith, a legjobb drámai színésznők egyike, Maár Julia (a későbbi Bács Károlyné), Marczell Géza, a kiváló buffó, Szakáll Antal, felesége Török Rózi, Zajonghy, Kápolnai énekes színészek, Szathmáry Árpád (az utólérhetetlen »Szatyí úr«), Boros, híres komikus és még számos jeles tehetség. Igaz, hogy hetenként csak négyszer játszottak, hétfő, szerda s péntek szünnapok voltak és csodálatos, az igazgató még sem fizetett rá a gyulai saisonokra, sőt kikeregte a dologi kiadások mellett a társulat teljes gázsiját is. Ez csak úgy lehetett, hogy Dékány Teréznek 80 forint, Káldynak pedig 60 forint volt csak a havi fizetése. Csupán az Aradról Gyulára s innen

Aradra visszautazás költségeit kellett viselnie. Vasutja nem volt még akkor Gyulának, az utazás kocsikon történt. De ahány uri fogat volt Gyulán, jóformán valamennyi ingyen állott e célra a társulat rendelkezésére. Csak egy baj volt, de az azután igen nagy baj. Nevezetesen: nem volt fedett színkör. A Korona vendéglő udvarán levő tágas kocsiszín volt a színpad, abból alakították át az öltözők, sőt a díszletraktár egy részét is (a másik rész a vendégszobákban volt). Maga a nézőtér azután olyan nagy, aminőt az igazgató csak akart. A kocsiszín mögötti udvaron ülőhelyekül annyi lócát állítottak ugyan fel, amennyi naponta kellett, a lócák mögött a földszinti állóhely, amely — karzat nem lévén — szintén korlátlan térfogatu. »Hely« tehát volt bőségesen. Bizony megesett az is, hogy egy-egy nagy eső elmosta az előadást, de ezt a publikum nem fogta fel tragikusan, még csak a pénzét sem kérte vissza. Igaz, hogy ez nagy ritkán esett meg, mert száraz nyár volt mind a kettő. Egy-egy rövid zápor meg sem kottyant, esernyők alatt is végig nézték az előadást zugolódás nélkül. A Follinuszt követő aradi direktorok egy darabig hűtlenek lettek Gyulához, Temesvárra mentek el, ahol tagadhatatlanul nagyobb és jobb színház állott rendelkezésükre. De anyagilag rosszabbul jártak, mintha ők is Gyula mellett maradtak volna. Temesvár akkor még tulnyomóan német város volt, ahol szívesebben hódoltak a német, mint a magyar Tháliának. Később azután a magyar színészet egyik legerősebb téli állomása lett és hogy így történt, ebben tagadhatatlanul nagy része volt az aradiak nyári szereplésének. Gyulára 1870. után éveken keresztül csak kisebb, másod- sőt harmadrangú igazgatók jöttek. Follinuszek fenn említett saisonja annyira kifejlesztette a gyulai közönség műigényeit, hogy ezek a másod- és harmadrangú, zenekar nélküli kis társulatok előadásai igen gyér publikumot vonzottak, sőt csaknem teljesen elszoktatták a közönséget a színházba-járástól. A Korona vendéglő bérlője csak a hetvenes évek közepén emberelte meg magát és épített a kocsiszín elé deszkából fedett arénát, amelynek páholya ugyan nem, de karzata már volt. Ezért azonban az igazgatóknak, az építési költségek megtérítése címén, búsás bért

kellott fizetniök. Az új színkör azonban mégis Gyulára vonzotta az akkori nevesebb igazgatókat, Aradi Gerőt, Sztupa Andort, Geröffy Andort és másokat is. Ujra a legjobb és később országos hírűvé vált színészek játszottak nyaranta Gyulán, akik évtizedek múlva is hangoztatták, hogy a gyulainál lelkesebb és műertőbb közönséget színipályájuk folyamán sehol sem találtak. Szilágyi Vilmos, a Vígszínház egyik jeles színésze és rendezője, később az Országos Színészegyesület elnöke, egész színipályája alatt szerzett sikerei között legértékesebbnek tartotta a »Párizsi rongyszedő« intrikus gonosztevője szerepében Gyulán nyílt színen kapott zajos tapot, ahol a megbotránkozás és felháborodottság fűtjeitől kellett tartania. Volt emellett Gyulának még egy nagy vonzereje: a Wenckheim (most Almássy grófi) park, a közepén levő óvárral, amely utóbbi az ország Pesttől Orsováig terjedő részének egyedül épségben maradt váromja. A körötte levő várkert pedig a tatai mellett az egész ország legszébb parkja, több évszázados fákkal, árnyas ligetekkel, ami Gleichenberggel felérő valóságos üdülő helye volt nyáron a színészeknek, akik az egész napot ott töltötték el, a ligetekben tanulták szerepüket, sőt akárhányan oda vitték és ott költötték el ebédjüket is. Az emlékezetesebb színi saisonok között különösen kettő emelkedik ki. Az egyik a Krecsányi, 1885-ben, a másik a Ditrói Mór vezette Thália színtársulaté. Ditrói Gyuláról ment Kolozsvárra, hol azután a Vígszínház megnyitására direktorkodott. Mind a két saison olyan, hogy külön is meg kell emlékezni róluk. Krecsányi — amint a Színészek Lapjában közölt kegyeletes megemlékezés is megörökíti róla, — 1885. tavaszán Egerben játszott. Rosszul ment ott neki, aminek egyik oka, az ugyanebben az évben Budapesten tartott első Országos kiállítás is volt. A közönség annak a látogatására tartogatta inkább a pénzét és nem költött színházra. E sorok írója, aki évtizedeken át benső barátságban volt Krecsányival, levelet kapott tőle Egerből, hogy azt az időt, amíg ősszel Aradra, új állomása helyére bevonul, szeretné, ha csak lehetséges, Gyulán tölteni. De nagyon fél eljönni, mert ha itt is olyan rosszul menne neki, mint ahogy Egerben, az valóságos katasz-

trófa lenne rá nézve. Már pedig a pesti kiállítás miatt ettől nagyon kell tartani. Ő jól ismeri Gyulát, már töltött itt egy sainsont és csak akkor kockáztathatja meg a Gyulára jövetelt, ha legalább nyolevan ülőhely bérletet biztosíthatunk neki. Ez tehát — miután hat egész széksort kellett lebéreltetni — súlyos, csaknem teljesíthetetlen feltétel volt. Hiszen ha nagyon jól ment, akkor a bérlet Gyulán legfeljebb — de az is ritka esetben — 40—50 székre rugott. A pesti kiállítás ónsúlya emellett nem csak Egerben, hanem mindenütt, tehát Gyulán is érezhető volt. Még ha páholyok lettek volna! De hogyan lehessen negyedik, sőt ötödik és hatodik sorban is bérleket találni, mikor mindenki, ha már bérel, az első vagy legalább a második sorba törekszik. Mégis gondoltam mérészet és nagyot és neki fogtam a lehetetlenség megvalósításához. Kísérlet volt, amely ha nem sikerül, lemondok minden továbbirol. Készítettem egy aréna helytervezetet, egyben kiállítottam a bérlet aláírási ívet és elmentem az akkori gyulai társadalom legtekintélyesebb és legelőkelőbb, amellett finom, művelt lelkű és nagy színpártoló úrnőjéhez, megkérdezvén tőle, nem óhajtaná-e, hogy Krecsányi eljőjön Gyulára? Elmondottam neki, milyen kiváló színi erők vannak a társulatnál. Hegyesi Mari, aki akkor tavasszal vendégszerepelt a Nemzeti Színházban »Denise« címszerepében és nyomban leszerződötték oda, de csak az aradi saison végén volt a Nemzetinél állását elfoglalandó, tehát Gyulára még okvetlenül eljön, Fodor Fruzina, Maár Julia, Siposné, Krecsányiné Kiss Veron, Závodszy Teréz, Örley Flóra, Halmayné Harmath Emma, Locsarekné, Nyilas Ilona, továbbá Tiszay Dezső, Boránd Gyula, Nyilasi Mátyás, Horváth Arnold, Haday Sándor, Pálfi György, Halmay Imre és még egy csomó jó színész. Kizárólag nagyszámú asszonytól függ, hogy Gyulára jöjjenek, mondám az úrnőnek. Hogyan, kérdé ő csodálkozva tőlem. Ugy, ha nagyszámú asszonyom az első sor helyett, amelyben szokott bérelni, aláír nekem a hatodik sorban két ülést. Ha ezt megeselekszi, akkor megtudom csinálni a feltételül kikötött nyolevan bérletet, anélkül azonban meg sem kísérem azt. Az úrnő megértett és a teljes üres bérletiven a hatodik pad

végén aláírt két bérletet; szerényen hozzátette, hogy ő nem hiszi ugyan, hogy az ő aláírása az általam remélt eredményt vonná maga után. Én azonban a két bérlet birtokában bizalommal folytattam a bérlet-gyűjtést. A közönség nagy megrökönyödéssel vett tudomást róla, hogy Gyula legelőkelőbb úrnője hatodik sorban bérrel és szerénységben nem akart mögötte maradni. Sokan tehát még a hetedik és a nyolcadik padosorban is jegyeztek bérletet, úgy, hogy a hátrább eső padosorok hamarabb népesedtek be bérlettel, mint az első s második sorbeliek. Végeredményül tehát a kikötött nyolevan helyett százöt bérletet tudtam összehozni. Miután pedig a nagy bérlet azonkívül rendszerint nagy publikumot is szokott a színházba vonzani, az előadások mindenike harmadfél hónapon át a szó-szoros értelmében zsúfolt színkörben játszódtak le s a mindig tépelődő és panaszkodó Krecsányit, aki megkereste az Egerből való hurcolkodási költséget és az egész társulat nyári gázsiját, mintha kicserélték volna; állandóan jókedvű volt és a saison folyamán maga is fellépett a »Fecségők« c. operettben és amiben utólérhetlenné tartotta magát: Quasimodó szerepében. Tudtommal ez volt az utolsó eset, hogy Krecsányi mint színész színpadra lépett. Mindez pedig csak azért és úgy eshetett meg, mert egy városszerzte elismert rangbeli úrnő nem tartotta magára nézve lealacsonyítónak, hogy az őt jogosan megillető első sor helyett a hatodikban váltsa meg bérletét. Mint mulatságos dolgot örökítem meg, hogy egy darab alaposan megbukott a saison alatt. Az »Ifj. Fromont és idősb Rislert« c. szmü, melynek cselekvénye szerint tudvalevőleg Fromont elhanyagolja hitvesét és Rislerné körül legyeskedik. Fromontnét az élte tavaszában levő, vakító szépségű Hegyesi Mari játszta. Rislernét pedig az ugyancsak nagytehetségű, de már akkor nem hódító megjelenésű Maar Julia. A publikum, tisztelet, becület Alphons Daudetnek, nem akceptálta tőle sem a cselekményt, azt hihetetlennek, a Fromontot játszó Pálfit pedig egyszerűen hülyének mondotta, gusz-tusának ekkora elfajulásáért. Másik kimagasló saisonja volt a Ditrői Mór vezetése alatt, ugyancsak kiváló tagokból álló Thália színész-szövetkezetnek. Ditrőiről még

Krecsányi is elismerte, hogy ő nála külön rendező, pedig Krecsányi tudvalevőleg semmire sem volt annyira büszke, mint rendezői talentumára. A tagok között volt *Ditrőiné*, ki mióta magyar színészet van, a legnagyobb, a legjobb naiva volt és maradt. *Kéti* Laura, a fenomenális hangú énekesnő, a férfi tagok között pedig *Molnár* Antal, akiről külön kell megemlékezni. Ő volt a nyolevanas esztendőök fiatal színi nemzedékének legnagyobb reménységre jogosító, legtehetségesebb tagja. Ennek értékelték őt úgy a direktorok, mint pályatársai s ahol megfordult, a közönség is mindenütt megkedvelte. Igazi szerepkörét, akár a világhírű olasz Novelliét, meg sem lehetett állapítani. A legellentétebb szerepeket játszotta, hősszerelmezt, tragikust, jellemszínészt, komikust, operettbuffót egyaránt. Fellépett *Shylockban*, *Othellóban*, *Keanben*, *Gonosz Pistában*, eljátszotta *Konti »Királyfogásá«*-ban *Marx bárót*, *Rip-Ripben* ráosztották *Hudson kapitányt*. Mindegyikben tökéletes, a legtöbben utólérhetetlen volt. Úgy indult, úgy fejlődött, hogy mindenki a magyar színészet nem nagy számú óriásai közé emelkedőnek jövendőlte. A Tháliát előzőleg már egy saisonban játszott Gyulán. Innen levélben Aradra ajánlkozott Krecsányihoz, aki miután őt személyesen még nem ismerte, tőlem kért róla véleményt. Emlékszem, csak annyit irtam, ha a Nemzeti Színházat az a csapás sújtaná, hogy *Ujházi* meghalna, minden más kombináció nélkül *Molnár* Antalt kellene helyére szerződtetni. Erre a levelemre Krecsányi őt, minden feltételét elfogadva, látatlanul szerződtette. A téli szezon leteltével Krecsányi, akit pedig majdnem mindenki olyan direktornak mondott, hogy önzésével tagjait lelketlenül kiszorolja, magához kéréte *Molnárt* és azt mondotta neki: »Én, *Molnár* úr, megakarom Önt tovább is tartani, e célból gázsiját is felemelem, de csak azzal a feltétellel szerződtetem tovább, ha Ön nálam csupán drámákban fog játszani.« *Molnár* felfortyanva kérdezte, hogy talán nincsen egyéb szerepköreiben vele megelégedve? Erről szó sincs, mondotta Krecsányi, hanem azért kikötésem változhatatlan. Én ugyanis nem veszem lelkemre, hogy a magyar színészet valamikor azt a jogos szemrehányást tehesse, hogy olyan

tehetséget és ígéretet, mint aminőnek Önt megismertem, művészi egyéniségéhez méltatlan, selejtes szerepekben foglalkoztattam és fejlődésében ezzel akadályoztam. Molnár Antal, aki féktelen természetű ember volt és egyformán áhítozott a páholy, nézőtér és karzat tapsaira, nem fogadta el Krecsányi feltételeit és — ez meg az ő egyéniségét jellemzi — magas fix-gázi helyett bizonytalan és legjobb körülmények között is határozottan kisebb anyagi javadalmat ígérő Thália szövetkezethez szerződött, hogy tovább is játszhassa Marx bárót és burlleszk komikus szerepeit is. Az a remény azonban, hogy a magyar színészet *Egressy* Gábor, *Tóth* József és a többi nagyok mellé valamikor Molnár Antalt is sorozni fogja — fájdalom — nem valósult meg. Molnár a színpadon kívül féktelen, szertelen, önmaga fegyelmezésére képtelen ember volt. Ez a féktelensége Othellót meghaladó féltékenységében is megnyilatkozott. Színészno feleségét nem engedte színpadra, a szegény asszony nem mert senkivel szóba sem állani, magaviseletével igazán nem adott legkisebb okot sem féltékenységre. Hasztalan. Molnár, akinek a nőkről, előző tapasztalatokon nyugvó pesszimizisztikus nézetei voltak, nem hitt neki. S egy teljesen indokolatlan féltékenységi rohamában, az »Egy csepp méreg« után, amelybe utólérhetetlenül játszott, éjszaka egy órakor a Koronavendéglő egyik szobájában, teljesen felöltözve, tükör előtt állva, színészi pózban, mintha egy drámai szerepet játszana, *agyonlőtte magát*. A rendőrorvosi boncolás azután kiderítette, hogy normális emberénél kétszeres súlyú agyveleje volt. Óriási tehetségének és féktelenségének ez volt a magyarázata. Pályatársai és az egész város közönségének leirhatatlan megdöbbenése és fájdalmas részvéte kísérte sirjába, mely — sajnos — most is jeltelenül áll a gyulai magyar róm. kath. temetőben. Csupán azok a pályatársai, kik vele valamikor egy társulatnál működtek, egytől-egyig már öreg színészek, ha Gyulán játszanak, szokták sirját felkeresni s jutalomjátékukhoz kapott virágokkal ékesíteni. Ezeknek a pályatársaknak sorai is azonban évről-évre ritkulnak. Magam is, aki halottak estéjén még egy-egy szerény koszorúval szoktam sirját jelölni, szintén éltem alkonyán va-

gyok. Nemsokára teljes feledés borítja majd örökalmát. Hadd emlékezzék meg legalább e szerény sorokban a Magyar Színművészeti Lexikon. 1888-ban nagy és kedvezőtlen fordulat állott be a gyulai színészet krónikájában. A Koronavendéglő, mint vendéglő, megszűnt, az épületből pénzügyigazgatósági hivatalt csináltak, az udvarán lévő arénát pedig tulajdonosa emiatt eladta Szalontára. Gyula szinkör nélkül maradt. A város a Göndöcsnépkertben épített ugyan egy pavillont, amelynek termét táncvigalmakon kívül színházi előadások tartására is szánták, de ez a helyiség erre a célra alkatmatlanabb, mint a hetvenes esztendőket fedetlen szinköre is volt. Ebben a teremben azután csak harmadrangú társulatok, másodrangúak már csak kényszerűségből játszottak, mert nem volt színpad, nem volt karzat, a nézőtér pedig, állóhelyeket is számítva, alig kétszáz ember befogadására képes. Ott tehát nem lehetett sem előadásokat, sem bevételt produkálni. Noha évről-évre jöttek társulatok, az igazgatók nem prosperáltak, a közönség érdeklődése a primitív előadások és kényszerűen primitív repertoár miatt a fagypontra alá szállott. Nagy esemény volt, ha egy vasárnapi előadás 100 forint bruttó bevétellel járt, a hétköznapokon 30—40 forint se folyt be. Csakis szelvénybérlet és kedvezményes helyár szerepelt, ami valóságos megölője a vidéki színészetnek. Ez a vigasztalan állapot egy évtizednél tovább tartott, ezalatt az idő alatt a gyulai színészet lesüllyedt a kis mezővárosok alacsony színvonalára. 1901. kora tavaszán levelet kaptam Krecsányitól, aki akkor Szegeden direktorkodott, amelyben írja, hogy *Békés* Gyula titkárját elküldi hozzám Gyulára, azzal a céllal, hogy amennyiben én azt jónak és kivihetőnek tartom, nyárára nem Marosvásárhelyre, ahol tavaly nagyon rossz szezona volt, hanem Gyulára hozná társulatát. De miután a pavillon neki egyáltalán nem alkalmas, ő a maga költségén készíttetne egy, a fakeskedőktől kölcsönzendő, fából alkotandó s csupán egy szezona használható arénát, amit azután lebontana. Arra kér tehát, hogy eszközöljem ki a városnál, hogy egy ilyen faalkotmány felállításához szükséges és alkalmas telket adjon. Én nekem már évek óta furdalta

az agyamat egy aréna létesítése Gyulán. De ez elé az eszmém elé két igen súlyos akadály nehezült. Az egyik az, hogy a városnak rengeteg pénzébe került a pavillon építése, amely annak idejében, egyéni ellenzésemmel szemben ugyan, kifejezetten színházi célra is készült és a város emellett feleslegesnek tartotta ezen a címen új helyiség létesítését. A másik, nem kevésbé nehéz akadály pedig az, hogy a helyi intelligencia, mely ugyan szintén alkalmatlannak tartotta a pavillon termét, ha a színészet új hajlékáról van szó, téli kőszínház létesítésére vágyakozott. El kell ismernem, hogy ilyen felfogás nem csak Gyulán, hanem az ország igen sok városában nyilatkozott meg, sőt érvényesült is. A nyolcvanas, kilencvenes években ugyanis igen sok kisebb városban létesült téli színház. Ezt akarták Gyulán is. Én — ezzel szemben csaknem teljesen elszigetelten — évtizedekre terjedő tapasztalaton alapulól, abban a nézetben voltam, hogy országos szemüvegen nézve, a magyar vidéki színészetnek egyik legnagyobb baja a túlsok téli színház és a megfelelő nyári állomások hiánya. Sőt ez a baj folyton fokozódik. Ahány új téli színház, ugyanannyi újabb veszedelem. Egy-egy új gyenge téli színházzal megszűnik a téli színészetnek egyik volt kitűnő nyári állomása. Így történt az ország számos kis városában. Gyula is, ha téli színháza lesz, csak harmadrangú társulat székhelye lehet, mondjuk, legfeljebb két-három hónapon át. Nyomorogni fognak benne, mert nem lesznek képesek a gyulai publikum erősen kifejlődött műgényeinek megközelítőleg is megfelelő előadásokat produkálni. Még olyan társulatok sem fognak benne játszani, mint most a pavillon termében. Nagyon sajnálatosnak tartottam, hogy a vidéki színészetnek ezt az egy legnagyobb baját: a mindig szaporodó téli s folyton fogyó nyári állomások veszedelmét, irányadó helyeken nem veszik kellőleg figyelembe s nem törekszenek azon változtatni. Hogy pedig egy város jó nyári színiállomássá váljék, ennek mindenképp feltétele és kelléke: egy aréna, még pedig tágas színpaddal, megfelelő színórpadlással, bőséges nézőtérrel és különösen nagy karzattal. Ilyen arénának Gyulán létesítése — mint fentebb említém

— már régóta motoszkált és most Krecsányi levele után fantasztikus eszme fakadt az agyamban. Hogyan lehetne egy ilyen arénát államköltségen létesíteni?

A Gyulára jövő Békés Gyula titkárnak a város vezetősége kijelölt a Göndöcs-népkertben a pavillonnal szemben fekvőleg egy teret azzal, hogy Krecsányi akár ideiglenes, akár végleges szinkört építhet magának. Békés, megbízatásához képest, egy fakeskedővel meg is állapodott, hogy egy saisonra kölcsön fát adjanak, a bódét pedig — mint mondá — *Czigler díszletmesterük fogja felállítani*. Igaz, nem volt rá még precedens, *de hogyan lehetne mégis államköltségen Gyulán nyári szinkört építtetni?* Az államköltségvetésben, akkori időben, 10.000 forint volt esztendőnként a vidéki színészet segélyezésére felvéve. Ez a summa bizony édes-kevés, de emellett nagy baj volt az is, hogy elköltési módoszata jóformán semmit sem lendített a vidéki színészetben. A 10.000 forint, túlnyomó részben, arra fordítottatott, hogy amikor egy-egy szolgabíró jelentette a főispánnak, hogy X. Y. kis-, többnyire nemzetiséglakta városkában Thespis kordéja megrekedt, a színészeknek nincs egy krajcárjuk sem, hogy onnan legalább elmozdulhassanak, a főispán bizalmas felterjesztéssel élt a belügyminiszterhez, aki azután a végveszedelembé jutott társulatoknak pár száz forintot utalt ki és ez nagyon sűrűn fordult elő. Így csaknem az egész 10.000 forint a magyar színészetet állandóan fenyegető botrányok elhárítására kalódott el. Mennyivel okosabb lenne, ezt az állami segélynyújtást, bekövetkező katasztrófák megakadályozása helyett, ezek *megelőzésére* fordítani. *Somló* Sándor Nemzeti s *Litrói* Mór vígszínházi igazgatók, mindkettő régi testi- s lelkibarátaimtól hallottam, hogy a színügyeket a belügyminisztériumban *Bezerédj* Viktor államtitkár, a színészetnek igaz barátja s ami fontosabb: *megértő* ember intézi. *Erre a megértésre építettem fantasztikus tervemet*. Irtam egy terjedelmes emlékiratot, abban feltártam a gyulai színészet helyzetét, amelyen csak egy nyári szinkör létesítése tudna lendíteni. Egyben kifejtettem, az egész vidéki színészet talpraállítására vonatkozó, fentebb már fejtegetett nézetem. Emlékiratomat megmutattam *Lukács* Györgynek,

Békés vármegye akkori főispánjának, aki a színészetnek rajongó híve volt és maradt mind e mai napig, felkértem, hogy emlékiratomat főispáni felterjesztés formájában küldje fel a belügyminisztériumba. A felterjesztésnek pedig az volt a magja, hogy engedélyezzen és folyósítson a miniszter a rendelkezésére álló 10.000 forintból, amely összeget egyébként nagyon jó volna felemelni, tíz esztendőn keresztül évenként 1600 koronát egy létesítendő gyulai színkörre. Kijártam azt is, hogy a Békés-megyei Takarékpénztár, egy így folyósítandó tíz éves 1600 koronára abban az esetben, ha az mindig hozzá folyik be, a legmérsékeltbb kamat mellett, önköltségen, 13.000 koronán felüli kölcsönt lesz hajlandó egyszerre folyósítani. Gróh Mihály gyulai jónevű ácsmestert pedig elküldtem Kassára, nézze meg az ottani színkört, amelyet pár évvel azelőtt *Leszka* András épített ott, amikor a téli színház létesüléséig, néhány saisonon át, az ő társulata játszott és készítsen ahhoz hasonló aréna-tervet. Gróh annak alapján költségvetést is csinált, amelyből kitűnt, hogy villanyvilágítás bevezetése nélkül a színkör a szegedi színház méreteinek megfelelő magasságú és mélységű színpad, zsinórpadlás, süllyesztő, nézőtér (16 páhollyal), erkély, karzat, székek, lócákkal együtt 13.000 koronából elkészülhet, természetesen minden lukszus mellőzésével. Lukács, aki maga is a belügyminisztériumból került Gyulára főispánnak, kételkedett abban, hogy a kormány államköltségen akár téli színházat, akár nyári arénát létesítsen, mert tudta, hogy erre nem volt még eset. Az emlékirat érveitől kapacitálva, mégis felterjesztette azt a belügyminiszternek. A felterjesztés elküldése után négy nap múlva sürgönyöztem Szegedre Krecsányinak, hogy a gyulai saisonra vonatkozó fontos kérdésben haladéktalanul jöjjön fel Pestre, de nem jeleztem neki egy szóval sem, hogy miben töröm a fejemet. Krecsányi, aki nem szeretett hazulról elmenni, nem tudta miért sürgönyözök fel, de kelleltlenül bár, mégis feljött. A Newyork-kávéházban találkoztunk reggel, ahol elmondottam neki mindent és azt is, hogy Lukács főispánnal, aki a fővárosban tartózkodik s vele együtt felmegyünk a belügybe, előszóval is kérni azt, ami a főispán felterjesztésében írás-

ban foglaltatik. Krecsányi elképedve hallgatta közlésemet és kijelentette, ha tudja, hogy ezért sürgönyöztem fel, otthonmaradt volna. Az ördögnek tartozott ezzel az uttal, aminek abszolute nem lesz a legkisebb eredménye sem. Ő évtizedekre terjedő direktorsága alatt keserves tapasztalatokat szerzett, ha valamit odafent ígérnek, nem tartják meg. Azt pedig, hogy a miniszter építsen Gyulának arénát, nemcsak hogy nem cselekszik meg, de még csak ígérni sem fogják. Ő szegedre hazamenet nyomban el is fogja küldeni díszletmesterét egy saisonnak megfelelő falalkotmány felállítására. Mondhatom, csak nehezen tudtam kapacitálni, hogy feljöjjön velem Budára, azt is csak úgy, hogy a főispán tudja fennlétét és meglesz sértve, ha nem lesz ő is ott, ahol már vár bennünket a minisztériumban. Ez hatott és jött. Az iktatóban megtudtam, hogy a felterjesztés ki van már osztva Bezerédjnek, akihez mind a hárman felmentünk. Rögtön fogadott bennünket, elő is kereste a már asztalán levő ügyiratot, amelyet — mint mondá — nem volt még ideje el sem olvasni. A főispán felkérésére tehát én mondtam el a felterjesztés tartalmát, annak kérelmét és indokolását. Bezerédj feszült figyelemmel hallgatott meg és amikor befejeztem, olyan dolog történt, ami páratlanul áll a bürokrácia krónikájában. Van az uraknak tizenötpernyi idejük? Ha igen, sziveskedjenek várni, valamelyes dologban sürgősen kell referálnom Széll Kálmán belügyminiszter urnak (aki egyben miniszterelnök is volt) és a maguk dolgában is fogok vele beszélni. A várakozás hosszabb ideig tartott, legalább is egy félóraig. Akkor visszajött Bezerédj és azt mondotta: *megvan*. Széll tíz esztendőn át hajlandó a kért évi 1600 koronát megadni a gyulai színkör létesítésére. A pénzt azonban nem a főispánnak, nem is a városnak, hanem a Gyulán létesítendő Színművészetet Pártoló Egyesületnek fogja tíz esztendőn át folyósítani. Az első évi részletet nyomban kiutalja, mihielyt a minisztertanács előterjesztését el fogja fogadni. Minisztertanács elé pedig azért kell vinni, mert csak az van jogosítva, mint ez esetben, több esztendőre terjedő kötelezettséget vállalni. Biztosan reméli azonban, hogy a minisztertanács előterjesztését el fogja

fogadni. A második feltétele a miniszternek, hogy tíz esztendőn keresztül nem a város, hanem az alakítandó színészetet pártoló egyesület fogja a helyi engedélyt adni a színkörre pályázó igazgatóknak és hogy ezen tíz esztendő alatt az aréna bér-fizetés nélkül ingyen adandó minden társulatnak. Leírhatatlan az az öröm, amit a különben szintén örömtől ragyogó Bezerédj szavai bennünk keltettek. *Ennyit* — ami *mindent* jelentett — nem mertünk remélni. A kételkedő Krecsányi valósággal megbűvölve hallgatta Bezerédjt, aki igazán olyan *megértő* embernek bizonyult, mint senki se előtte, se utána, aki színi-ügyeket intézett a minisztériumban. A magyar színészet megérdemelt kegyelettel őrizheti szép emlékét! Mert az emlékirat és ez az audiencia nemcsak a gyulai színkör létesíthetését hozta meg, hanem — joggal mondhatom — *korszakalkotó jelentőségűvé vált egész Nagymagyarország vidéki színészetére*. A gyulai precedensen elindulólag ugyanis harmincon felüli városban épültek azután arénák, állami segéllyel. Hogy többet ne említsek: Baján, Veszprémben, Orosházán, Kaposvárott, Makón, Szentesen. A belügyminisztérium azoknak a városoknak is, ahol téli közsínházat terveztek, maga hívta fel figyelmüket a gyulai arénára. S az ország minden részéből esztendőkön át jöttek deputációk Gyulára, annak megismerésére, az aréna tervei pedig állandóan vándorúton voltak. Téli közsínházak létesítési tervei mindenütt lanyhultak. Hogy a vidéki színészet 1901-től 1914-ig, a világháború kitöréséig fel-lendült, abban döntő része volt annak, hogy a gyulai mintájára megfelelő arénák jutottak rendelkezésére s megkönnyítették a társulatok nyári egzisztenciáját. A belügyminisztériumból lejöve, a mindig peszsimizmusra hajló Krecsányi ugyan azt mondotta, hogy Bezerédj szavai után is csak akkor hiszi el az államsegélyt, ha az írásban is meglesz, de még se küldte el díszletmesterét a deszkaállomány összeeskábálására, hanem várakozó álláspontra helyezkedett. Nem kellett soká várnia. Az ügy az első minisztertanácson szerencsésen keresztülment és néhány napra írásban is megvalósult Bezerédj ígérete. Az *Erkel Ferenc-aréna* — a város halhatatlan emlékü nagy fia tiszteletére neveztük

így el — június végére teljesen elkészült és Gyula városa a maga költségén készítette el benne a villanyvilágítást és világítás címen 600 aranykorona (ma 800 pengő) évi szubvenciót szavazott meg az ingyenes színkör használata mellé. Hanem azt kikötöttem, hogy a színpadot, zsinórpadlást, süllyesztőt, a mi költségünkön bár, de Krecsányinak magának kell megcsináltatni. Ha jó lesz a színpad, az ő érdeme, ha nem jó, akkor az ő bűne s nem fog sem ő, sem igazgató-utódai vádaskodhatni, hogy, mint rendszeren szokott, nem színházi szakember készítette a színpadot és ami a legfontosabb benne: a zsinórpadlást. Czizler díszletmester az aréna építési ideje alatt, mely csak 6 hétig tartott, állandóan Gyulán volt. Ő vezette a műszaki munkálatot. Gróh vállalkozóval együttesen csináltak is olyan arénát, amely, ha nem is külső díszét, hanem nagyságát, célszerűségét, használhatóságát illetőleg ma is páratlan az egész országban. Ennek bizonyítására csak annyit jegyzek meg, hogy *Zilahy* Gyula, a következő nyári sáison alatt, négy este egymás után (zsufolt házak előtt) öt perccel rövidebb idő alatt tudta a tatai világhírűvé vált díszletekkel az »Ember tragédiájá«-t lejátszani, mint az aradi színházban. Krecsányi a gyulai aréna építési idejére Fiumébe, onnan Triesztbe vitte társulatát és csak július elején nyitotta meg a »Hunyadi László« operával az új arénát. Óriási társulata mellett megkereste teljes nyári rezsijét. Saisónja erkölcsileg és anyagilag éppen oly kitűnően sikerült, mint 1885-ben. Ezt élte fogytáig, mint legkedvesebb két nyári sáisonját, említette. Mert többet nem jött Gyulára. Temesvár után tudvalevőleg nyaranta mindig a budai arénában játszott azután. Utána *Zilahy* aradi, majd évek hosszú során át *Somogyi* Károly, majd az ő halálával *Erdélyi* Miklós nagyváradi, utánuk özv. *Makó* Lajosné, illetőleg *Almássy* Endre szegedi, néhány év óta pedig *Sebestyén* Mihály miskolci színigazgató társulata játszanak benne.

(*Khón Dávid.*)

Erkel Gaby, énekesnő, sz. 1903. jún. 6-án, *Velencén* (Fehérm.). Tanulmányai elvégzése után Rákosi Szidi iskolájában képezte ki magát színésznővé. Előbb a Blaha

Eklós szekér

Együd István

Együd István mint Gáspár apó

Ekecs János

Ekker Szidónia

Lujza-, majd a Fővárosi Operett Színházban szerepelt. Hosszabb külföldi tanulmányut következett most, majd komoly énektanulmányok dr. László Gézánál. Ennek köszönhető a Csehszlovákiában a »Pillangókisasszony« címszerepében elért sikere. 1929-ben a pécsi színház primadonnája. Főbb szerepei: a »Cigánykirály« Annája, »Ripp van Winkle« Lisbetje, a »Császárnő«, a »Cárevics« címszerepe, stb.

Erkel Gyula, zenész, E. Ferenc legidősebb fia, sz. *Pesten*, 1842. júl. 4-én, megh. *Ujpesten*, 1909. márc. 22-én. Már 17 éves korában a Nemzeti Színház zenekarának dobosa volt, 1860-ig. 1863-ban az intézet segédkarmestere lett és ebben az állásban a 70-es évekig működött. 1880-ban kinevezték az Orsz. Zeneakadémia tanárává, később pedig az Operaiskolában karnagy lett. 1884-ben a M. Kir. Operaház másodkarnagyává léptették elő. 1889. április 1-én nyugdíjba ment. 1891-ben *Ujpesten* zenekonzervatóriumot alapított. — Neje: *Erkel Róza*, énekesnő, sz. 1850-ben, megh. *Budakeszin*, 1888. júl. 6-án. Gyermekai: *Sándor*, *Jenő* (l. o.), *Sarolta*, (Hesszlmann Gyuláné, zongoratanárnő) és *Róza*, énekesnő.

Erkel Jenő, zeneszerző, Erkel Gyula fia. Színműve: »Masinka«, nagyoperett 3 felv. Szövegét írta: *Rössel* Nándor. Bem. 1903. okt. 2. Népszínház.

Erkel József, énekes színész, E. Ferenc testvére, 1833—34-ben Kolozsvárott találjuk, majd 1835-ben Budán működött. 1837. dec. 15-én volt az első Nemzeti Színházi fellépte a »Norma« c. opera Severus szerepében, amikor így írt róla a »Hörművész«: »Szép, magas, tiszta, csengő, de kissé gyenge tenorhangja szabad mozgásokkal s több hévvel párosítva több hatást teendhetett volna, mint tett. Kár, hogy E. úrnak több ideje nem volt mind tökélesebb drámai éneklésnek, mind színi előadásnak megszerzésére, szóval oly készsületre, millyet e' szerep kíván. E. úr biztonnal kedves színi tenoristává válhatnék szorgalmas tanulás és szép szava mellett.« (102. szám, 813. oldal.) 1840. aug. 8-án az ő jutalmára adták a »Báthory Mária« bemutató előadását. Nemsokára

hamburgi énekes lett, ahol szintén kedvelték. 1860. táján halt meg *Gyulán*. — Neje: *Schneider-Szabó Amália*, 1844—45—47-ben a kolozsvári színház elismert drámai tagja volt.

Erkel Lajos, színész, a Magyar Kir. Operaház ügyelője, sz. 1850-ben, *Pesten*, megh. 1906. jan. 8-án, *u. o.* Egy időben a budai Várszínház tagja volt, ahol Gyulai néven működött. Itt 1881. jan. 9-én mutatkozott be a »Faust« c. opera címszerepében. Fiatalabb korában — miután képzett zenész is volt — az Operaház zenekarában is működött. 1894-ben az Opera ügyelője lett. Várady Sándor búcsúztatta.

Erkel Sándor, karmester, Erkel Ferenc negyedik fia, sz. *Pesten*, 1846. jan. 2-án, megh. 1900. nov. 14-én, *u. o.* Atyja már gyermekkorában észlelve rendkívüli zenei tehetségét, annak kifejtésére a legnagyobb gondot fordította. Rövid idő alatt bámulatos előhaladást is tett, úgy a gyakorlati zongorajátékban, mint a zeneelméletben. Hogy teljes kiképzést nyerjen a zene-tudományban, Mosonyi Mihály vezetésé alá adta, ki nem is győzte kiemelni hirtelen felfogását s beható képességét. S azután atyja magához vette a Nemzeti Színház zenekarába, hol 1861—74-ig működött mint az üstdob kezelője. Önszorgalma által a zongorán kívül több más hangszer kezelését is elsajátította. Így a többek közt 1861-ben, mikor a »Bánk bán« színrekerült, amelyben Erkel Ferenc legelőször alkalmazta önállóan a cimbalom hangszerrel, Sándor rövid idő alatt megtanulta az obligát szólamokat s e hangszer első bemutatója lett a színháznál. 1874-ben a Nemzeti Színháznál kar-tanítói állást foglalt el. 1875-ben, midőn atyja az országos zeneakadémia igazgatói állását elfoglalta, első karnagynak, Richter János távozása után pedig egyszersmind operai igazgatónak is kinevezetett, maga Richter ajánlatára. Mint ilyen ment át az új Operaházba, hol azonban 1888-ban lemondott az igazgatósági teendőkről s csak mint első karnagy működött. Mint zeneköltő is több irányban magára vonta a közfigyelmet. *Magyar Nyitánya*, *Csobánc* dalműve, mint eredeti nagyobbszabású ter-

mékek, gazdag költői érről tanuskodnak. A magyar férfi-negyest is több nagybecsű művel gazdagította. 1896. júl. 10-én kinevezték az Operaház zenei főigazgatójává. Sírköteleplezése 1905. okt. 30-án volt. Az emlék Róna József alkotása, az architekturája Márkus Géza műve. — Neje: *Tannerné Szabó Róza.* (L. o.)

Erkély. A földszint és emelet között levő ülő- és állóhelyet nevezzük így. Nagyobb színházaknál a második emeleten is alkalmaznak erkélyülést.

Erkölcsei játék. Az 1790-es években így nevezték el azon színdarabot, amely erkölcsi céllal volt beállítva. (V. ö. Erkölcsei rajzolat.)

Erkölcsei rajzolat. Dramaturgiai meghatározás régi színlapjainkról. Oly színműre alkalmazták, amely erkölcsi tendenciájú. (V. ö. Erkölcsei játék.)

Erkölcسرائز. Ujabban szívesen használják a drámaírók ezt a kifejezést, mely a régi »Erkölcsei rajzolat« (L. o.) mása.

Erl, előbb pesti, majd 1839-ben a bécsi cs. kir. udvari dalszínház tenoristája, 1839. jún. 8-án a pesti német színházban lépett fel »Tell Vilmos«-ban, Arnold szerepében.

Erlanger Frigyes, br., zeneszerző, sz. 1868. máj. 29-én, *Párizsban.* Hardy Tamás »Tess of the D'Urbilles« angol elbeszélés nyomán készült munkája: »Tessza«, zenés dr. 4 felv. Szöv. írta: *Illica Luigi.* Ford.: *Vidor Dezső.* Bem. Magyar Királyi Operaházban, 1911. ápr. 19-én.

Ermenti Papp Gyula, szerelmes színész, színpályára lépett: 1869.

Ernani. Opera 4 felv. Zenéjét szerzette: *Verdi,* aki 1844-ben, a velencei Teatro Fenice számára írta az operát. A szövegét Victor Hugo ugyanilyen című szomorújátéka nyomán *Piave* készítette számára és a francia költő az 1844. márc. 9-én megtartott velencei bemutató után hevesen tiltakozott drámája felhasználása ellen, akárcsak négy évvel előbb Donizetti »Lucrezia Borgiá«-ja ellen, amelyet Pá-

rizsban csak megváltoztatott címmel volt szabad előadni.

Verdi »Ernani«-ja nagy sikerét elsősorban azért aratta, mert e művében jelentkezik először az a fokozott ritmikai elevevény és drámai erő, amely őt elődjeitől, Bellinitől és Donizettitől legfoként megkülönböztette. Az »Ernani« partitúrájában jelentkezik már a későbbi nagy Verdi minden kvalitása és megtaláljuk benne a »Rigoletto«, »A trubadur«, a »Traviata« csiráit. Energia és szenvedélyesség ömlik el Verdi korai operájának zenéjén, amelyben sok kevésbé sikerült részlet mellett olyan gyöngyszemek vannak, mint a két finálé, Elvira, Ernani és Don Carlos tercettje, a híres szoprán-ária, a megkapóan nagyszerű vokál-kórus és a befejező tercett.

Nálunk *Egressy* Béni fordításában bemutatták a Nemzeti Színházban, 1847. febr. 3-án. Főszereplők voltak: Don Carlos: Füredi Mihály; Ernani: Wolff Károly; Don Sylva: Kőszeghy Károly; Elvira: Hollóssy Kornélia; Ricardo: Reszler István; Jago: Udvarhelyi Sándor; Giovanna: Hubenayné. A 150-ik előadás szereposztása az előbbi sorrendben: Alexi Sándor, Hajós Zsigmond, Ney Dávid, Wiltné, Dalnoki Béni, Szekeres, Doppler. A Magyar Kir. Operaházban 1884. okt. 30-án volt a bemutatója, *Perotti* Gyulával a címszerepében. 1909-ig 15-ször került színre 22.520 K 60 fillér bevétellel. A Városi Színház is műsorába illesztette, 1928. okt. 31-én, midőn a címszerepét Halmos János énekelte, Elvira szerepét Báthy Anna, Don Carlos-ét Csóka Béla kapta. Giovanna: Ábrányi Margit és Don Sylva: Pajor Ödön volt. — *Kolozsvárott* 1848. ápr. 25-én mutatták be. — *Bécsben* az első előadása 1844-ben volt. 200-ik előadását 1892. jan. havában érte meg, az udvari operában.

Ernest Lajos, német színész, sz. 1829. máj. 25-én, *Nagyszébenben.* Első fellépte Temesvárott volt. 1847-ben Bécsben játszik. 1848-tól vándorútra kel, ekkor egymásután a következő városokban találjuk: Drezda, Lemberg, Pest, Lipcse, Hannover, Berlin, Danzig, Darmstadt. 1858—1862-ig ismét ez utóbbi helyen volt, majd a berlini Viktória-színházzal köt szerződést; on-

nan megválva, ismét felveszi a vándorbotot és elszerződik Kölnbe, onnan Hamburgba, továbbá Wiesbaden, Bécs (Harmónia-színház), Danzig, Bréma, Schwerin, Pétervár, Nürnberg, Düsseldorf, Newyork és St. Gallen színpadjain találjuk. 1878-ban Prágába megy, 1885-ben pedig Moszkvába. — Neje: *Szwarcz* Róza, színésznő, sz. 1833. máj. 29-én, *Pesten*. 1852-ben Hannoverbe indul el a színpályán, 1857-ben Darmstadtban működött. Meghalt 1870. nov. 3-án *Pesten*, ahol már mint tanítónő kereste kenyerét.

Ernst Henrik, tenorének, sz. 1848-ban, *Pesten*. A német színészakadémia elvégzése után 1862. okt. elején a pesti német színház vendége volt, »Othello« és »Uriel Acosta« c. színművekben. 1868. okt. 17-én fellépett a Nemzeti Színházban a »Troubadour« Luna grófjában, ahova 1869. jan. elején szerződtek. 1872. máj. hó óta Lipszében működött, azután Berlinbe kapott meghívást. 1885. júl. 23-án fellépett a M. Kir. Operaházban, mint »Lohengrin«. 1888. máj. 9-én porosz kir. kamarai énekessé nevezték ki. 1890. márc. 27-én a szász-altenburgi uralkodó herceg személyesen adta át neki a koronás aranyérmét. Ez év április havában a berlini színháztól megvált. — Anyja: *Kaiserné Ernst Jozefa*, énekesnő. (L. o.)

Ernst-múzeum. Az Ernst Lajos gyűjteményét foglalja magában. E magángyűjtemény páratlanul áll a gyűjtemények között, mert szinte kizárólag magyar nemzeti vonatkozású tárgyakat foglal magában. Még pedig igen sokoldaluan. Mert nemcsak a magyar történelem, de az irodalom, művészet, zene és a színészet körébe eső műtárgyakat, emlékeket, könyveket, festményeket, okmányokat is felöleli. Már 1894-ben 59 számot felölelő kollekciót helyezt el a Történelmi Képcsarnokban ideiglenesen és mikor 1902-ben megnyitotta múzeumát, már 15 terem telt meg a magyar kultúrhistoria emlékeivel. Egyik terme a színészet multjának emlékeit foglalja magában. E terem nagybecsű kincsei közül kiemeljük a következőket: Egressy Gábornak 2000 darabból álló levélgűjteménye, köztük Petőfi és Arany hozzáírt verseinek eredeti kézírata, Izsó Miklós

Egressy szobra, Grimm Rudolf festménye Egressyról, Pállik festménye: Egressy Gábor halála a Brankovics György c. drámában a hozzákészült tanulmányokkal; Jókainé Laborfalvi Róza, Barabás kórajza, dedikált példány. Bulyovszky Lillának levélgűjteménye, II. Lajos bajor király hozzáírt leveleivel, a művész arc képe, dedikált könyvatomokban. Jacobi Károly: Lendvayné arc képe, ugyanattól Lendvay, mint Romeo, Pauli Mariska, Szerdahelyi Kálmán arc képe, Hollósy Cornélia, Munkácsyné Feleky Flóra arc képe, két jeles magyar festő, Lotz és Than festményei; Szentpétery Zsigmond (1834), Szatmáry eredeti vízrajza, Prielle Cornélia, Barabás híres vízfestménye (1846), Jókainé szobra, Dunaiszky műve, Vágó Pál festménye Pálmay Ilkáról, P. Márkus Emilia képe Rippl-Rónaitól, Blaha Lujza képe Vastagh Györgytől, Tóth József, Izsó Miklós szobra, Lendvayné arc képe Lotztól, Lendvay-Latkóczy Anna (olajfestmény), Munkácsy Mihály festménye Szerdahelyi Józsefről, Erdélyi Ferenc és Mányoky reliefjei, stb. Az okmánytárban megtalálhatók a régi Nemzeti Színház összes számadáskönyvei, a Nemzeti Színházban előadott sok számos darab szerepkönyve, az egykorú cenzori engedélyekkel ellátva, régi magyar színlapgyűjtemény, Jászai Marinak dedikált könyvek a művész sajtóközeli jegyzeteivel, Prielle Cornélia leveleinek egy tekintélyes sorozata, Déryné, Szerdahelyi Kálmán, Szigeti József, Schodelné levelei s egy régi zászló, mely az erdélyi színészek lobogója volt, stb.

Ernyei Aurélia, színésznő, sz. 1888. máj. 1-én, *Budapesten*, színpályára lépett 1906-ban. 1927. ápr. 1-én nyugalomba ment.

Ernyei Emil, színész és rendező, az elsőkeljesedett Hinléder-Fels bajor nemesi családból származik, mely a XVI. században telepedett meg Erdélyben. Sz. 1873. máj. 6-án, *Deésen*. Iskoláit Kolozsvárott végezte, majd 1889-ben a Színészegyesület tagja lett. Mint jellemszínész és rendező vívott ki elismerést magának. Megjelent egy novellás kötete is »Kuliszszak között« címen. (Szatmár, 1908.)

Ernyei János, színész, sz. 1872. febr. 6., *Marosvásárhelyt*. Iskolái végeztével 1890-ben színész lett. Több évi »karfúvás« után szerelmes-színész lett és mint ilyen bejárta a vidék nagyobb városait. 1926. márc. 18-án Székesfehérvárott megülte színészi pályafutásának 35 éves jubileumát és ugyanez évben nyugalomba vonult. — Neje: *Zöldi Hermin*, sz. 1874. máj. 21-én, *Békésgyulán*. A Zeneakadémia elvégeztével színpadra lépett 1889. októberében. Tiszay Dezsőnél. Előbb mint énekesnő, később komikai szerepkört töltött be és 35 éves jubileuma után, 1926-ban ment nyugdíjba. (Házasságuk 1902. aug. 30-án volt, Budapesten.)

Ernyei (Schweninger) József, színész, E. János (l. o.) atyja, sz. *Marosvásárhelyt*, 1845-ben, megh. 1867. márc. 16-án, *Kisújszálláson*. Színpadra lépett 1873-ban, Szuper Károlynál. — Neje: *Hörl Lujza*, sz. 1850-ben, *Marosvásárhelyt*, színpadra lépett 1880-ban, Balogh Alajosnál.

Ernyi Mihály, színész és színigazgató, sz. 1770-ben, megh. 1820. körül. Az úttörők egyike, ki már az első pesti magyar színésztársaság tagja volt, 1792—1796-ig havi 20 pengő forint fizetés mellett. 1793-ban a következő ajánlattal kísérletezett az első zintársulatnál: »Midőn a Nemes Magyar Társaságot ujonnan és sokkal erősebb oszlopokra felépülni látnám, tellyes szív-béli indulatból kívánok annak érdemes tagjává lenni, ha ugyan tsak az ön természeti tsekély tehetségem érdemessé tehet arra, hogy a Nemes Társaságba bevetődjem. Hogy pedig erről mind Nagyságos Tettes Directio, mind pediglen az érdemes Magyar Közönség ítéletet és tanu bizonytságot tehessen, alázatosan esedezik 3 Személy viseletekre engedelmet.«

Játszott mindenfelé, így Szegeden, Debrecenben, Kolozsvárott, itt 1803-ban perceptor, de ez év május 1-től okt. 9-ig innen megvált nejével; 1805-ben ismét perceptor, aug. 16-án direktor, majd 1807. és 1808-ban ismét Pesten volt, míg végre Wesselényi Miklós báró 1808. tavaszán a kolozsvári színház kötelékébe szerződött és ekkor már mint titkár is működött. Összesen 41 darabot fordított németből, kü-

lönösen Kotzebue és Ziegler után. — Neje: *Termetzky Franciska*. (L. o.) Gyermekai: *Aloysia* és *Antónia*.

Erődi Béla dr. (ruttkai) tankerületi főigazgató, a Petőfi Társaság tagja, sz. 1846. ápr. 19-én, *Szászrégenben*, hol atyja 1891. okt. 12-én elhunyt. Elemi iskoláit szülővárosában végezte, azután Marosvásárhelyen, Kolozsvárott, Gyulafehérvárott tanult. Már iskolai éveiben rajongott a színészetért és Hubay Gusztáv társulatánál színész lett. Azután az egyetemre és a színészakadémiára iratkozott, de később szülei eltiltották a pályától. 1872. okt. 30-tól szerkesztette (Miklóssy Gyulával) a »Szinlap« c. napilapot. Fordítása: »Tricoche és Cacolet«, boh. 5 felv. Irta: *Meilhac H.* és *Halévy S.* Előadták a Miklóssy Színházban, 1872. dec. 6. és »A gerolsteini nagyhercegnő«, Offenbach-operett szövegét Babos Károllyal (szerzők u. a.). Bem. Budai Népszínház, 1867. okt. 11. 1905. dec. 27-én udvari tanácsosi méltóságot nyert.

Erődi Ernő, zenetanár, sz. 1857. jún. 17-én, *Szászrégenben*, megh. 1924. szept. 20-án, *Budapesten*. 1876. okt. 1-től színész volt, előbb Nyéki Jánosnál. 1884. máj. 25-én mint vendég fellépett a Népszínházban, a »Huszárcsiny« korezmáros szerepében. 1886-ban a Népszínház titkára lesz, innen azonban még ez évben megvált és elszerződött Szegedre titkárnak, Aradi Gerő társulatához, ahol mint rendező is funkcionált. 1887. júl. havában megvált a színésztől és a fővárosban zenetanár lett. — Neje: *Boránd Hermin*, színésznő, sz. 1852-ben, *Aradon*, megh. 1916. jún. 16-án, *Budapesten*. Színpadra lépett 1869-ben, Debrecenben. 1880-ban Kolozsvárott működött, 1886-ban a Népszínház tagja, majd 1905. okt. 1-én lelépett a színpályáról és a székesfőváros tanügyi osztályánál nyert alkalmazást. Mint polgári iskolai igazgató hunit el.

Erődi Jenő, színházi ügyelő, sz. 1882. jún. 2-án, *Nagykikindán*, hol gimnázialis tanulmányait is végezte. 18 éves korában a temesvári Weninger-féle színésziskola növendéke volt, egy év múlva a Vigaszínház színésziskolájába vétette fel magát, ahol dr. Ince Henrik tanár a magyar színészet

történetére hívta fel figyelmét. Ez időtájt foglalkozik a színészet lexikográfiájával. Előbb vidéken működik, (Szabadhegyi, Micssey, Makó Lajos, Palágyi Lajos társulatainál), 1912-ben a fővárosi Új Színház ügyelője (dr. Bárdos Arturnál), 1913-ban a Magyar Színháznál működik, 1916-tól a Modern Színpad, (ujabban: Belvárosi Színház) ügyelője. Irodalmi működését 1908-ban a miskolci »Színház« c. lapnál kezdte, majd 1916-ban a »Színházi Élet«-nél folytatta. (Nagyobb dolgozatai: »Petőfi, a színész«, (Színházi Élet, 1923. Karácsony.) »Intim Pista Naptára«, (U. o. 1926. Karácsony) stb. 1925-ben szerkesztette az Orsz. Színészegyesület falinaptárát, 1926-ra ismét, íróasztali formában, úttörő színészeink életrajzaival, 1927-ik évre Blaha Lujza-naptárát állította össze, 1928-ra és 1929-re ismét történelmi naptárt szerkesztett, a Nemzeti Színház történetét feltüntető falinaptárral együtt. 1930-ra lexikon-naptárt szerkesztett. 1917-től úgyszólván az összes fővárosi színházi lapoknak dolgozótársa. 1929-ben megírta az Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézet 60 éves történetét. Munkája: »Magyar Színművészeti Lexikon«, Budapest, 1929. 4 kötetben. Az Országos Színészegyesület kiadása. Kéziratban: »A magyar színészet humora«. Munkatársa a »Budapest színészettörténete« c. monográfiának, mely művet a székesfőváros 1930-ban adja ki.

Eröss Antónia, színésznő (Nagy Dezsőné), mint nyugdíjas húnyt el *Zentán*, 1908. ápr. 29-én. Eltemették a felsővárosi temetőbe.

Eröss József, főszoigabíró Miskolcon, a színházi bizottság egyik tagja volt s mint ilyen a helyi színészet lelkes barátja maradt hosszú időközön át.

Erös József, színész, sz. 1865-ben, *Marosvásárhelyen*, megh. 1920. jan. 21-én, *Nagyszalontán*, színpadra lépett 1886. Balogh Árpádnál, 1918. jún. 3-iki tanácsülésem nyugdíjazták.

Erös társulat. Ezt a kifejezést akkor használják, ha minden szereplő a helyén van, a legjobban van szervezve. Ellen-téte a gyenge társulat.

Eröskövy János, színész, sz. 1880. júl. 7-én, Stubnyán (Túrócsm.), színpadra lépett 1912. júl. havában.

Errovits Ilka, karénekesnő, 1887. márc. 1-től 1888. jún. 30-ig volt a M. Kir Operaház tagja.

Ersekujvári színészet. A város leg-régibb színészeti mozgalmáról 1836. szept. 14-iki kelettel tudunk, ugyanis ekkor járt itt Kilényi Dávid társulata. Bemutatta az első napon a »Természet és műveltség« c. színművet. A »Honnművész« hirei szerint a jobb tagok közé tartozott: Hetényi József és neje, Laczkó, Kecskés Károly, Mártífi, Király Klára leányasszony, B. Mária, Gózon, Eliza leányasszony, Latabár. 1837. jún. havában Pály Elek társulata kapott meghívást. 1853. okt. havában Ujfalussy Sándor az igazgató. A 90-es évektől az »Arany oroszán« vendéglőben játszottak itt a színészek.

Ersekujvári Takarékpénztár 1869. máj. havában 300 forintot adott a Nemzeti Színház nyugdíjalapjára.

Ersényes Aranka, színésznő, sz. 1885. ápr. 18-án, *Brassóban*, színpadra lépett 1904-ben. 1910. februárban férjhez ment Székely Lajos színészhez. 1926-ban nyugdíjba ment.

Ersényes Balázs, színész, megh. 1871. szept. 11-én, *Homonnán*. Sugó volt Balogh Alajos színtársulatánál. Munkája: »Zala-somogy megyei színi emlény«. Nagykanizsa, 1864.

Ersényes István, színész, megh. 1887. okt. 19-én, *Pötréten* (Zalam.). Neje: *Molnár Julia*, színésznő, sz. 1857-ben, megh. 1910. szept. 3-án, *Orosházán*. Fia: *E. István*, színész, sz. 1877-ben, *Siófokon*. Színipályára lépett 1894-ben, Mezei-Réthy társulatánál. Megh. 1906. máj. 16-án, *Nagykikindán*. Neje: *Varró Erzsébet*, színésznő, sz. 1884. nov. 12-én, *Óbédán*, Torontalm. Színipályára lépett 1904-ben.

Érzékeny-apa. E kifejezés a régi színészek ajkán soká élt. A szerződésekre is belefoglalták, mint szerepkör-megjelölést.

Érzékeny játék, vagy érzékenyítő játék, a dráma magyaros kifejezése az úttörő színigazgatók színlapjain; ezeket a darabokat különösen a német irodalomból ültették át. (V. ö. dráma.)

Érző tehetségeink. Az érzés általában közvetlen szemlélete saját lélekállapotunknak; vagyis a lélek öntudatos hangulata (kedélyállapota), melyet az ismeret és akarat tárgyilagos működéseikkel idéznek elő; az ismeret és akarat által előidézett állapot meghatározása, vajjon kellemes-e az, vagy kellemetlen; előmozdítja-e a lélekéletet vagy gátolja? Viszont az érzés a lélek tevékenységének központját képezi, melyen az ismeretnek és akaratnak át kell szűrődni, hogy bizonyos bensőséget, melegséget kapjon. Az érzés mindig egy körben mozog, melynek két ellentétes pontját a kellemes és kellemetlen képezi; de ez élettétek különböző fokok szerint közeledhetnek egymáshoz egy közös pontig, hol a közöny érzetében találkoznak. Ami a lélek természetes tevékenységét előmozdítja: kellemes, ami azt gátolja: kellemetlen érzést idéz elő. Az érzések egymástól fokozat és minőség szerint különböznek. Fokozatra nézve: a legyöngébb érzések, melyek alig jutnak el az öntudatig, sejtelmeknek, az élénkebb érzések indulatoknak neveztetnek. Ez utóbbiak ismét a benyomások ereje, újdonsága, a lélek természetes élénksége, s főképe a képzelet különfélesége szerint sokfélék. Az indulatnak, nevezetesen a kellemesnek mérsékelt foka az összes életműködésre ébresztőleg hat és különösen emeli az akaratot. Azonban az indulat feleséggel foka megzavarja a lélekélet egyensúlyát, az érzés, ha a lélek összes tevékenysége benne összpontosul, meggátolja a többi tehetségek működését. Az ily felfokozott indulat a testi élet szervezetének összhangját is megzavarhatja, annyira, hogy hosszabb ideig tartván, halált idéz elő. A fontosabb indulatok a következők: a kedv és vidámság. Kedvnek neveztetik minden élénkebb kellemes érzés. A vidámság oly hangulata a léleknek, mely annak fölvidulását eszközli; a testen az arc vidorsága, ragyogó tekintet, mosoly s a tagok élénk mozgékonyasága által nyer kifejezést. Ez indulat erősebb kifejezése gyönyörig, vérig, vad-mámorig fokozódha-

tik. A szomorúság élénkebb, kellemetlen érzés, mely fokozva bubánattá fajul. Ugy jelentkezik, mint a lélek elsötétülése, levertsége és testileg is megfelelő jelenségei vannak; u. m. sötét, zavaros tekintet és arc, elsápadás, sírás, a fej és kar lecsüngése stb. A remény és félelem olyan érzés, melyeket jövővidám vagy szomorú események idéznek elő és így rokonok az örömmel és szomorúsággal. A remény sóvárgássá fokozódik, aszerint, minél inkább elhárulnak az akadályok a várt esemény elől. Az aggodalom a félelem sejtelme, melynek tárgya még határozatlan. A gyötrellem és ijedség a félelem fokozatai. Gyötrelmet érzünk, midőn a félelmet okozó esemény folytonosan közeledik; ijedséget, midőn az váratlanul, hirtelen érkezik. Testileg mind a kettő a szomorúság fokozott jelenségeiben áll elő. Az ijedségnek, mely legmagasabb fokán irtózáttá emelkedik, legtöbbször visszahatása (reakciója) is gyorsan jelentkezik; amennyiben ott, hol az élet, vagy valami legdrágább tulajdon van veszélyeztetve, rendkívüli gyors erőteljesen fejti ki, a vész elől menekülni, vagy rendkívül erély, a vést legyőzni. A bosszúság és harag, oly indulatok, melyek akkor támadnak, ha a lélek tevékenységének gátjai önközta, vagy igazságtalan forrásból látszanak eredni. A bosszúság, mely inkább apróságokra vonatkozik, szenvedőleges állapot és testileg komorságban jelentkezik; de a harag cselekvő természetű, felkölti az akaratot és a bosszúban keres megnyugvást. Testileg a vér erős hullámzásában, fenyegető tekintet és mozdulatokban nyer kifejezést. A bosszú már az akarat nyilvánulása, tehát szenvedély. Az érzés különféle variációit a színésznek jól kell ismernie, mert számtalan esetben kell azokat színpadra vinnie. (Paulay Ede.)

Erzsébet-téri (német) színház (Pesten). A színház helyén 1787-ben még elpusztult temető volt. Az 1810-es években e helyet »Uj piac«-nak hívták. Az 50-es években a »Noththeater« emelkedett itt.

Erzsébetvárosi színészet. A városban 1853. okt. havában Pozsonyi Alajos színigazgató társulata járt első ízben.

Esik a darab, — színészi kiszólás; oly darabra mondják, amely egy ideig do-

minált a műsoron, azután azonban (sokszor meg nem indokolható okból) veszít a népszerűségéből, ami annyit is jelent, hogy a pénztári bevétel is csökken és az erkölcsi buzgólkodás is alábbszáll.

Eskütéri színház, Budapesten, Bródy István igazgatása alatt a volt Medgyaszay (később Dunaparti, azután Kamara-Színház helyiségében) megnyílt 1920. szept. 16-án Audran Edmond: »Baba« c. operettjével, Magyar Erzsivel a címszerepben. A színház 1921. máj. 21-én bezárta kapuit.

Eslair, a müncheni udvari színház »kormányzója« (Regisseur) 1833. május 30-án fellépett a pesti német színházban az »Ecetáros« (Essighändler) c. nézőjátékban, miről így ír az egykorú referáda: »Valamint első felléptekor, úgy a darab folytatásban is számtalan tapsokat nyere s jeles játéka meg is érdemlé azokat. Szava oly érthető, hogy a leggyengébb hangon mondott szótagokat sem veszíté el a fül. Előadása oly jeles, millyent a társkodási darabokban kívánni lehet.« (»Honművész«, 1833. 19. szám.)

Esní. Próbák folyamán használatos kifejezés, arra értik, hogy a rendező hova, milyen helyre rendezi a színészt. Ez esetben a szereplő színész azt kérdezi a rendezőtől, hogy hova »esik?« Azaz: hova kell állnia, vagy eljutnia, vagyis milyen helyet kell elfoglalnia.

Eső. Színpadon az esőt látható és hallható formában lehet bemutatni. Látható módon úgy eszközlik, hogy egy villanyernyővel felszerelt gépezetet, mely gömbölyű koronggal van ellátva, forgásba hoznak oly módon, hogy azon egy üveglap körforgást ír le, melyen előre befestett esőcseppek vannak sötét pontokkal ellátva. Ezt a gépezetet hátulról szokás megvilágítani s úgy vetítik a fényt a síma horizontra. Hogy hatásossá tegyék a produkciót, lehet lassú esést imitálni, lehet záporosót, sőt viharesőt is rögtönözni. Lehet azonban valódi esőt is produkálni a színpadon, oly módon, hogy a víztartályt, amelynek szerkezete a csigaszínpadon van, megereszti, mire az egész színpadot elönti a víz. Hallhatóvá úgy csinálják az

esőzést, hogy 1 méter átmérőjű, vagy esetleg ennél is nagyobb, belül üres, kerek gépet mozgásba hoznak, melyben egy fél centiméter nagyságú háromszögletes bordák vannak beerősítve; ebbe az üregbe körülbelül két maréknyi száraz borsót és kevés ólomseréket helyeznek és ekkor forgásba hozzák a gépezetet. Az egyenletes lassú forgatással a lassú eső kopogását lehet imitálni, ha pedig fokozni akarják az erősséget, akkor gyorsabb tempóban kell kezelni a gép fogantyúját. Az esőgép feltalálója Stehle Károly udv. tanácsos, megh. 1912. okt. 5-én, Münchenben, ahol az udv. színházi intendatura irodafőnöke volt.

Essex gróf. Szomorújáték 5 felv. Irta: Jones és Banks. Ford.: Láng Ádám János. 1795. Ujra ford.: Seelmann Károly. Előadták: Marosvásárhelyen 1803. jún. 18; Szegeden 1803. szept. 10; Kolozsvárott 1805. nov. 16; Pesten 1827. szept. 21. Ujra átírta: Laube Henrik, ford.: Sziliget Ede. Budán 1834. márc. 1-én adták először. Szereplők: Gróf Essex: Egressy Gábor, Erzsébet királyné: Kántorné, Nottingham: Pályiné, Lord Burleigh: Megyeri Károly. A Nemzeti Színházban 1856. szept. 1-én adták, ezzel a szereposztással: Essex: Feleky Miklós, Erzsébet: Jókainé, Burleigh: Tóth József, Sir Walter Raleigh: Némethy György, Nottingham: Szücs, Southampton: ifj. Lendvay Márton, Sir James Ralph: Szilágyi Pál, Rutland grófné: Bulyovszkyné, Lady Nottingham: Tóth Józsefné, Cuff: Szerdahelyi. Felújítása 1882. okt. 9-én volt.

Esterházy Antal Pál herceg már 1760-ban épített marionett-színházat Kismartonban és Eszterházában. 1761-ben Vasvárra Hajdu Józsefet másodkarmesternek szerződtette. Eszterházában lévő színházába 400 személy fért el, volt benne több páholy és karzattal is el volt látva, de volt itt marionett-előadás is. A zenekar 16—22 tagból állt. E. Antal Pál megh. 1762-ben.

Esterházy Imréné grófné, Rossi Alexandra (álnéven: Ertis Alexandra), munkája: »Tamarok«, lírai opera 2 felv. Bem. 1907. ápr. 30. Pozsony. (Német színészekkel.)

Esterházy Kálmán, (galánthai gróf), orsz. képviselő, a kolozsvári színház egykori intendánsa, sz. 1830. jún. 7-én, *Nagyiklodon*, Szolnok-Doboka vm., megh. 1916. febr. 9-én. Tanulmányait Kolozsvárott végezte. 18 éves korában mint önkéntes belépett a honvédhadseregbe, ahol Bem tábornok seregében huszárfőhadnaggyá lépett elő. A véres nagyszebeni csatában osztrák ágyúgolyó szétzúzta a jobb karját, amelyet azután le kellett vágni. 1857. febr. 15-én ajánlatot tett a kolozsvári színház átvételére, de eredménytelenül. 1871-ben a kolozsvári Nemzeti Színház intendánsa volt, később ettől az állástól királyi kitüntető elismerés kíséretében vált meg, míg 1885. aug. havában újból elfoglalta.

Esterházy Miklós József gróf, főrendiházi tag, sz. 1839. dec. 5-én, megh. 1897. máj. 7-én. Katonai pályán működött, majd nagy passziójának, a sportnak szentelte életét. Nagy pártfogója, rajongója volt a művészetnek. Tatán színházat építtetett. Az »Ember tragédiája« díszletét ő festette meg Zichy Mihály terve után. 1891. januárjában a Színészegyesület nyugdíjháza részére 30.000 darab fedélcserpet ajándékozott. 1892. jún. havában a bécsi színészeti kiállításon előadandó »Ember tragédiája« díszleteire és jelmezeire 40.000 frt-ot adományozott.

Esterházy Miklós József herceg, sz. 1714. dec. 18-án, megh. 1790. szept. 28-án, *Bécsben*. Katonai nevelésben részesült. 1741-ben kamarás lett. 1765. okt. 15-én a Mária Terézia-rend középkeresztjét kapta. Ő építette Eszterházát Sopronmegyében (1766—1769.) Galántán 1760-ban színtársulatot alapított, melynek gr. Morzin, ennek halála után Haydn József volt az igazgatója. 1763-ban olasz társulatot szervezett a kismartoni kastély termében. 1765-ben Eszterházán színházat építtet 200 személy befogadására. Ezt a színházat — mely a művészi élet egyik legjelentékenyebb tényezője volt, — 1773. szept. 1-én Mária Terézia is meglátogatta, midőn Haydn »Philemon és Baucis« c. operája került színre. Volt e mellett még egy kis színháza is, a »marionette-színház«, melybe csak 80—100 személy fért el, itt gyermekek opera-paródiákat adtak elő. Nagy színházában 30 tagú zenekar

működött; komoly és víg olasz operák s német színdarabok voltak műsorába iktatva. Színházára évenként 40.000 frtot költött. Fia: *Pál (Antal)* is folytatta az előadásokat kisebb mértékben, 1790-től 1794-ig. Ennek fia: *Miklós*, sz. 1765. dec. 12-én, megh. 1833. nov. 25-én, *Comoban*. Nagy pártolója volt a zenének és a színészetnek, sajnos azonban csak a külföldi színészetet honosította meg kismartoni színházában. Van adat róla, hogy végre a hazai színészet felé is figyelt. 1804-ben ugyanis a kolozsvári színház építésére 1000 frtot adományozott. Halála után színháza feloszlott.

Esterházy Miklós herceg, nádor (1634.) állítólag udvarában színészeket tartott volna, akik valószínűleg angolországi eredetűek voltak.

Esterházy Miklós herceg, 1924. okt. havában a M. Kir. Operaház céljaira százmillió K-t adományozott.

Esterházy Pál (galánthai hg.) 1858-ban 12.000 frtot adott a Nemzeti Színház részére. 1836-ban pedig 200 frtot adományozott a zenekar részére, egy diapason beszerzése céljára.

Esterházy Pál herceg, 1924. dec. 6-án tízmillió K-t adományozott a Nemzeti Színház nyugdíjintézete javára.

Esti Emma, a Nemzeti Színház karénekesnője, színpályára lépett: 1870-ben.

Esti fényt úgy szolgáltatnak a színpadon, ha a szuffita és rivalda fehér és sárga világítását tompítás végett »behúzzák«, — azaz: csökkentik, a kék fényt pedig teljesen meghagyják.

Esti Komédia. Színházi és művészeti esti lap. Szerkesztette: Erényi Antalné. Helyettes szerkesztő: Gerő László. Első száma megjelent Budapesten, 1925. szept. 7—9. (Nemsokára megszűnt.)

Észak csillaga. Opera 3 felv. Irta: Scribe. Ford.: Havi Mihály. Zen. szerz.: Meyerbeer. Bem. 1856. jan. 31. a Nemzeti Színházban. Szereplők: Michaeloff: Kőszeghy Károly, Skavronszky: Fekter Ferenc, Katalin: Hollósy Cornélia, Praskovia: Bogya Róza, Danilovitz: Jekelfalusy, Gricenko: Benza Károly, Reynold:

Egressy Gábor
mint a Nemzeti Színház oszlopos tagja (1837)

Egressy Gábor
idősebb korában

Egressy Gábor mint Gritti

Elek Ica

Emőd Tamás

Eöry Pordán Gusztáv

Eörsy Mária

Eötvös József báró

Érczi Rezeki Ferenc

Érekövy Károly

Érekövy László

Vangel, Theremeteff: Bognár, Kermoloff: Udvarhelyi Miklós, Ismailoff: Bratka, Turskin: Virág, Natália: Tábornosky, Ekimonia: Korcsok Leopold, Kézműves: Hubnai János. A M. Kir. Operaházban 1885. aug. 30-án mutatták be, ezzel a szereposztással: Michaeloff Péter: Ney Dávid, Skavronszky: Dalnoki Béni, Katalin: Bianchi Bianca, Praskovia: Ábrányiné Wein Margit, Danilovitz: Pauli Richárd, Gricenko: Kószeghy Károly, Reynold: Szekeres, Kermoloff: Tallián János, Ismailoff: Kiss Dezső, Natália: Kordin Mariska, Ekimonia: Saxlehner Emma, Munkás: Takács. Itt huszonkilenc előadást ért meg, 1903. dec. 20-ig, amikor utóljára játszották. Ezen az előadáson Péter cár szerepét Ney Dávid énekelte, akinek ez híres alakítása volt, Katalina Blätterbauer Gizella volt. Skavronszky szerepét Gábor József énekelte, Praskovia Szilágyi Arabella volt. (Londonban 1890. apr. havában mutatták be.)

Északkeleti Színi Szövetkezet. megalkult Kunhegyi Miklós színiigazgató buzgalmaival, 1899. okt. havában. Városok: Sátoraljaujhely, Munkács, Ungvár, Beregszász.

Északmagyarországi színikerület. Alakult Liptószentmiklóson, 1902. febr. 17-én, gr. Csáky Jenő szepesi főispán elnöke alatt. 3 évre alakult. Az 1900. évek körüli színikerületi alakulások egyik leg-sikerültebb egysége volt. Állomásai: Lőcse (régí színházterem a városi szállodában), a kerület székhelye Igló, szép, modern berendezésű új kis színházával, Késmárk, Liptószentmiklós, Túrócszentmárton, Zsolna, Korompa, Zólyom, Szliács, Selmecbánya, Rózsáhegy és átmenetileg Poprád, Szepesváralja és Árvaváralja. A kerület egyforma igényű közönsége nemzeti-ségre való tekintet nélkül lelkesen pártfogolta a színeszetet és annak megélhetését minden eszközzel igyekezett megkönnyíteni. A városok az év minden részében biztosítani tudták a színház látogatottságát és ezzel elvették a színtársulatnak a legtöbb kerületben fennálló nyári anyagi gondjait és azért az itt működött igazgatók (Halmay Imre, dr. Farkas Ferenc, Szabados László stb.) szép kulturmunkát tudtak végezni és felvirágoztatták a színeszetet e kerületben.

A kerület sikeres kiépítésén eredménnyel tevékenykedtek annak elnökei: Raisz Aladár alispán és dr. Neogrady László vármegyei főjegyző.

Eszéken 1867. tavaszán épült fel a színház és ez év július 1-én magyar színészek játsztak benne, Szuper Károly igazgatása alatt. Ekkor hangzott el itt az első magyar szó színpadról. Színre került a »Szigetvári vértanúk« első felvonása, a »Csikós« első felvonása és a »Dajka« c. operett. A »Fővárosi Lapok« (1867. júl. 8.) szerint Szlavoniában ez lett volna az első magyar előadás; e feltevés téves, mert 1826-ban járt Szlavoniában (Zágrábban) Balogh István társulatával. (V. ö. Balogh István naplója. Nemzeti Múzeum kézirat-tára.) 1906. jún. 12-én Szalkai Lajos színtársulata működött itt, ahol a »János vitéz« előadásával kezdte meg hazafias kulturmisszióját.

Eszéki Emma, ismert vidéki színésznő, sz. 1860-ban, *Szarvason*, színpadra lépett 1876-ban, Miklóssy Gyulánál. 1878—1882-ig nem működött, csak félévet töltött a színészetnél, Kuthy Bélánál, majd 1882. okt. 1-én újra szerződve volt. Egy év után Bogyó Alajos az igazgatója, 1884-ben Lászy Vilmosnál találjuk.

„Az eszmék erősbek a rossz anyagnál, ezt ledöntheti erőszak, az örökre élni fog.« (Az »Ember tragédiája«-ban Ádám mondja Lucifernek. Egyben ez a sírfelírata Paulay Ede színiigazgatónak.)

Eszterházy Ágnes, filmszínésznő, sz. 1904-ben, *Kolozsvárott*, ahol tanulmányait is végezte. 1925-ben Pálmay Ilka színésziskolájában tanult, majd a Városi Színház tagja lett, ahol a »Búcsúkerülő«-ben jelentős sikert aratott. Ezután mint filmszínésznő érdekes karriert fut be: Bécsben az »Ifjú Medardus« c. filmben jut hálás szerephez. Hírneve ekkor már Berlinbe is eljut, itt színpadon játszik és a »Játék a kastélyban« c. vj.-ban a főszerepet kapja. Reinhardt bécsi színházában is diadalt aratott. 1929-ben Berlinben saját filmvállalata van.

Eszterházy Ilona, színésznő, sz. 1908. máj. 8-án, *Kolozsvárott*. Színi pályára lépett 1924. márc. 15-én.

Eszterházy Sándor dr., jogi tanár, sz. 1863. okt. 19-én, *Kolozsvárt*, ahol a középiskoláit is végezte; a jogot a kolozsvári és budapesti egyetemen hallgatta. Fordított egy színművet: »A süketnéma« címmel, Bouilly Miklós: »Abbé de L' Epée« színműve után (Ecsedi Kovács Gyulával együtt), melyet 1889. júl. 5-én adtak elő a budai színpadon.

Esztergomi színművészet. A színművészet emlékei 1828-ra vezethetők vissza, amikor az első társulat (a székesfehérvári) itt játszott. Első előadásul a »Tudálékos« c. darab került színre a régi Sas-szállóban, a városi irások azonban erről nem emlékeznek meg. 1834-ben Fekete Gábor társulata játszik itt. 1836-ban találunk említést arról, hogy a tanács egy német társulat játszási kérelmét elutasítván, az akkor még vegyes ajkú lakosság fényes tanujelét adta erős magyar érzésének. Kuriózusként említhetjük meg, hogy a helybeli nagyságok aposztrofálását mily szigorúan szabályozták: 1839-ben Tóth János társulatának egyik tagja, Kiss nevű színész, előadás közben az egyik jelenlevő cigányprimást, »nyilván pajkosságból«, vonatkozásba hozta a hercegprimással. A színészt a tanács bezáratta, az igazgatót pedig a további játszásától eltiltotta. Ebben az időben folyt a nagy harc a pesti külön magyar színház létesítéséért, melynek anyagi támogatására a törvényhatóságokat a felsőbbség kötelezte. A városra, Kovácsi pusztával együtt, cca 650 frt esett, mely összeg előteremtése gondot okozott, minthogy az 1830-iki árvíz okozta súlyos válságot is nyögte még a város. A 40-es években ide zárandókló színészek tanyája a Sas-szálló. Itt játszik 1845-ben Chiabay Pál. 1847. telén Bács Károly társulata a »Magyar Király« vendéglőben működik. A Bach-korszakban minden szünetel és csak a 60-as évek nyhülete kelti életre színművészetünket is. 1859-ben Kocsisovszky Jusztin társulata keresi fel a várost. Tagjai: Ligeti, Kovács, Kocsisovszkyné, Tóth Lujza, Kovács Róza, Hubayné, Gönczi, Zombori, Dráguss, Tiszti, Kétszeryné. 1864-ben Erdélyi Sándor játszott. A színtársulat egyik évben fabódében, másik évben táncteremben játszott; újabban a Fürdő Szállodában épített kis színpadon játszik. Jelenleg Miklóssy Imre

színikerületéhez tartozik Esztergom városa. A város anyagi tekintetben alig tud valamit juttatni a színművészetnek, mert különböző új közművek létesítése által nagyon igénybe van véve s így legtöbbször csupán a 20%-os vígalmi adónak engedése által támogatja a társulatot. Remélhető azonban, hogy megépül az új, állandó kőszínház, mely azután lehetővé teszi majd, hogy egész évben legyen a városnak színtársulata.

Esz­tétika, magyar nevén **széptan**, a filozófia azon ága, amely a széppel, annak filozófiai és lélektani feltételeivel s a szépet ábrázoló művészetekkel foglalkozik. Az esztétika szó a görög aisthesisből származik s a német Baumgarten, e tudomány egyik alapvetője használta először; azután Kant is elfogadta és így általánossá vált a német és ezután más népek tudományos műnyelvében. Az esztétika tárgya a szép, annak változatai, ezeknek meghatározása, azoknak a feltételeknek meghatározása, melyek között az ember valamit szépnek talál, a szépben való gyönyörködés lelkiállapotának elemzése. Régebben az esztétikusok mindent elvont logikai uton igyekeztek megfejteni és spekulatív esztétikát műveltek, újabban azonban pozitívebb, főleg lélektani módszerrel próbálják megközelíteni az esztétikai kérdések megfejtesét. A főszó tehát arra a lélektani folyamatra esik, melynél fogva az ember valamit szépnek talál és gyönyörködik benne. Ezenkívül kutatja e tudomány a művészi alkotás természetét, azokat a körülményeket és hatásokat, melyek alapján a művész szép dolgokat hoz létre, a művészetek természetét, eredetét stb. Mint külön tudomány tulajdonképp csak a XVIII. század második fele óta szerepel, bár esztétikai eszmék már a görög filozófusoknál, főleg Arisztotelésnél is előfordulnak. A tudományok rendszerébe a német Baumgarten illesztette bele; úttörői a francia Dubois, az angol Shaftesbury, nagy művelői főleg a német tudósok közt akadtak, mint Lessing, Winckelmann, Kant, Hegel, Schelling, újabban Fischer, Fechner a természettudományi módszer alkalmazásával vitte e tudományt előbbre. Nálunk *Szerdahelyi György* volt az első esztétikus, utána Er-

délyi János, Greguss Ágost, Beöthy Zsolt voltak kiváló művelői a szép tudományának. A színművészet elmélete, természetének, törvényeinek és lelki feltételeinek kutatása, valamint a dramaturgia is az esztétika körébe tartozik.

Étsy Emilia, színésznő, sz. 1884. máj. 24-én, *Budapest*en. Színipályára lépett 1902. szept. havában. 1921. febr. 3-án Szegeden dr. Rapaport Sámuel Dávid neje lett.

Etter Géza, színész, sz. 1899. jan. 20-án. Színipályára lépett 1922. márc. 1-én.

Etude, fr. (etüd) tanulmány, zenei gyakorlat.

Euripides, híres görög tragédia író, (480—406) műveiben a drámai költészet részint hanyatlott, részint fejlődött. Cselekvényei nem oly szilárd alkatúak, mint Sophokleséi, hanem sokkal bonyolultabbak, s ha nagyon összebonyolultak, a csomót akárhányszor egy istenség megjelenése oldja meg. (Az istenség nem jött a színre, hanem gépezet segítségével tünt fel a színpad fölött, innen az isteni beavatkozás neve: deus ex machina). Erkölcsi felfogása is kevésbé emelkedett. Viszont azonban személyei valóságosabbak, a közönséges élethez közel állók; a szenvedélyeket pedig sokkal részletesebben rajzolja, mint elődei. Egészben véve az ő drámáiban a peloponesosi háború korának felvilágosodottabb, realiztikusabb és modernebb szelleme nyilatkozik. 92 darabjából 17 maradt fenn. Jelesebbek: »Medea« (l. o.) (melynek hatását az Argonautika is mutatja). »Hekabe«, »Andromache«, »Iphigenia Aulisban« stb. Műveit magyarra Csengeri János és Finkei József fordította. E. válogatott színművei: ford.: Szabó Károly (L. o.). »Elektra«, ford.: Szabó Károly, Pest 1847. Fordították még: Guzmics, Radó Antal, Csengeri János, Latkóczy, stb.

Eva Sándor, színész, színipályára lépett: 1871. okt. 1-én.

Evezőcsapás. A kulisszák mögött előfordul, hogy E-nak kell felhangzania. Ezt úgy imitálják, hogy egy hordót teleönt-

nek vízzel, azután egy munkás egy erre a célra készített rúddal csapkodja a vizet. (A rúd végén keresztbe két kis lécs van szegezve, azzal idézi elő a zajt.)

Evreinov Nikoláj, orosz író. Nálunk is színre került színműve: »Víg halál«, harlekin-történet 1 felv. Ford.: Széki Andor. Bem. 1922. szept. 22-én, a Belvárosi Színházban.

Evva Lajos, színigazgató, sz. 1851. aug. 17-én, *Fegyverneken* (Hontm.), megh. 1912. okt. 12-én, *Budapest*en. Atyja E. Ferenc, földbirtokos volt, ki a szabadságharc után másfélévi várfogságot szenvedett Olmützben, majd főszolgabíró és kincstári hivatalnok lett, megh. 1879. máj. közepén, *Szatmárt*; anyja erzsébetvárosi *Lukács Anna*, megh. 1898. ápr. 14-én, *Budapest*en, 64 éves korában. Fia Szatmárott fejezte be iskolai tanulmányait és 1870-ben *Budapest*en tanári oklevelet nyert. 1871-től 1873-ig a Nemzeti Múzeum könyvtári osztályában volt alkalmazva, mely idő alatt sok érdekes és feltűnést keltő történelmi közleménye jelent meg a régi magyar zenéről és zenészetéről a »Reform« hasábjain. 1875. okt. 19-én Rákosi Jenő igazgatása alatt a Népszínházhoz került, hol előbb írnok volt, azután gazdellenőr, titkár, dramaturg, végül rendező lett. 1881. okt. 16-án átvette a színház igazgatását és azt oly virágzásra emelte, melyhez foghatóra a színházak történetében kevés példa van; tudott alkalmazkodni a közizléshez, de nem hanyagolta el az irodalmi szempontokat sem; figyelmet fordított a régibb népszínműre és fejlesztette az újabbat. 1893. nov. 20. igazgatása alatt volt a 4000-ik előadása, — míg 1881-től 1897-ig 5369 előadást tartott a Népszínházban, mely idő alatt 66 eredeti népszínművet mutatott be, e mellett operák is voltak a műsoron. A Népszínház műsora számára 53 darabot fordított le, részben csak a verseket, míg a prózában Fái J. Béla (L. o.) volt a munkatársa. Igen sok népszínműhöz zenét is komponált. 1879. szept. 1-én nőül vette Rákosi Jenő hugát, Mariskát. 1896. okt. 16-án megvált a Népszínház igazgatásától. 1898. jún. 11-én átvette a Magyar Színház igazgatását, miről azonban nemsokára lemondott. Utóbbi éveiben a Vigadó bérlője volt. Ko-

porsója fölött Szirmai Imre mondott búcsúztatót.

Ewers Hans Heinz, német író, sz. 1873. nov. 3-án, *Düsseldorfban*. Munkája: »Holt szemek«, zenés színjáték előjátékkal, zen. szerz.: D'Albert, ford.: Kern Aurél. Bem. 1921. nov. 12-én, a M. Kir. Operaházban. Ő írta a szöveget Dohányi Ernő »A vajda tornya« c. operájához.

Ex abrupto = rögtönözve, váratlanul, készület nélkül.

Excelsior. Nagy látványos ballet 4 felv. és 12 képben. Szerzette: Manzotti Luigi. Zen. írta: Marengo Romicaldo. Bem. 1887. jan. 22. M. Kir. Operaház. (Bécsben a 200-ik előadása 1893. júl. 25-én volt.)

Exl-Bühne. Bécsi színtársulat, Exl Ferdinand színigazgató vezetése alatt. Tulajdonképpen Innsbruckban működnek, de évek óta a bécsi Neues Wiener Stadttheaterben rendezik előadásait. 1926. máj. 16-án nálunk is bemutatkoztak a Renaissance Színházban, az »Erde« c. Schönherr-dramában.

Exner Kornél, jogi doktor, sz. 1867. júl. 3-án, *Beregszászon*. A jogot előbb Pozsonyban hallgatta, majd külföldi egyetemeket látogatott. Munkája: »Színésznő és kritikus«, vj. 1 felv. Pozsony, 1890. (Előadták u. o.)

Expositio (Latin) a. m.: előkészítés (L. o.)

Extemporizálás (latin) a. m.: rögtönzés. (L. o.) (A Nemzeti Színház régi szabályzatának 113. §-a szerint: hevenyészés.) Mondják improvizálás-nak is. (L. o.)

Extraordinaria-gyűlés: = a rendkívüli törvényszék hivatalos neve a legrégebb színészek idején.

Eysler Edmund, osztrák zeneszerző. Munkái: »A vándorlegény«, operett 3 felv. Szöv. írta: West és Schnitzer. Ford.: Faragó Jenő. Bem. 1903. okt. 30. Népszínház. »Színésznő«, operett 3 felv. írta: Stein Leó és Lindau Károly, ford.: Mérei Adolf. Bem. 1909. júl. 30. Fővárosi Nyári Színház. Előadta Girardi bécsi »operett társulata is a Vígszínházban,

1915. szept. 24. »Az asszonyfaló«, operett 3 felv. Irták: Stein Leó és Lindau Károly. ford.: Mérei Adolf. Bem. 1912. máj. 15-én, Budapesti Színház. »A nevető férj«, operett 3 felv. Irták: Brammer és Grünwald. Bem. 1913. szept. 26. Népopera. »Die Causa Kaiser«, bohózat. Irták: E. és Stark. Bem. a Neue Wiener Bühne a Budapesti Színházban, 1917. máj. 12. »A táncos grófnő« (Hanni geht tanzen), operett 3 felv. Irta: Bodanski A. Ford.: Faragó Jenő. Bem. 1918. máj. 17-én a Budai Színpark. »Vagy ő, vagy senki«, operett 3 felv. Irták: Jenbach Béla és Stein Leó. Bem. 1926. febr. 5-én, Népopera.

Eysoldt Gertrud, német színésznő, sz. *Pirna-ban*. A színpályát korán megszereti és 1889-ben ő is színésznő lesz. Első szerződése Meiningenhez köti. 1891-ben Rigában játszik, majd 1893-ban Stuttgartban, 1899-ben Berlinben, 1900-ban a Lessing-Theater oszlopos tagja. Nálunk is gyakran vendégszerepelt nagy siker mellett.

„Ez az enyém, — a nagy világ helyett e tér lesz otthonom.« (Ádám mondja az »Ember tragédiájá«-ban, a III. színben. Egyben ez a sirkőfelirata Szigeti Imre színművészünknek.)

Ezer év. Látványos szmü dalokkal és táncsal 3 szakaszban, írta és zen. szerz.: Verő György. Bem. 1896. ápr. 17-én, Népszínház. Szereplők: Árpád: Kiss Mihály, Álmos: Horváth Vince, Deér: Szirmai Imre, Borz: Németh József, Katáng: Tollagi Adolf. Kóro: Ujvári Károly, Upranda: Lubinszky Ödön, Beglenicza: Vidorné Kacsóh Karola, Anicza: Komáromi Mariska, István: Szabó Antal, Csilla: Hegyi Aranka, Katalin: Siposné Dobozy Lina, Dacsó Örszi: Komáromi Mariska, Márta: Csatai Zsófi, Kola: Solymossy Elek, Czinka Panna: Hegyi Aranka, Szőnyi Ilona: Lukács Juliska, Peterdy: Kenedich Kálmán, Igricz: Raskó Géza, Schwarcz Jokli: Solymossy Elek. Felújítása: 1926. jan. 16-án, Városi Színház.

Ezerfejű Cézár. A színészek e kifejezést a színházi közönségre — mint kritikusra — mondják.

F

Fabchich József, győregyházmegyei üldözőpap és tanár, sz. 1753. márc. 13-án. Iskoláit szülővárosában, Kőszegen végezte, majd Győrött növendékpap lett. Munkája: »Aeschylus, Sophokles, Euripides tragédiája«. Győr, 1803.

Fábián Friderika, színésznő, sz. 1896. aug. 6-án, *Budapest*-en. Színpadra lépett 1922. márc. 1-én.

Fábián Gábor. Az aradi színészet lelkes pártfogója volt, 1849-ben nagy áldozatot hozott a helyi magyar színészet megteremtéséért.

Fábián István név alatt került színre Zsigány Árpád két színműfordítása: »Troilus és Kresszida«, színmű 5 felv. Irta: Shakespeare. (Nemzeti Színház). »A vörös talár«, dráma 4 felv. Irta: Briex Eugène. Bem. 1901. okt. 18. U. o.

Fábián László, színigazgató, sz. 1850-ben, *Szegeden*. 18 éves korában, 1868. okt. 1-én lépett a színpályára, Szathmáry Károlynál. Mint titkár is működött, majd 1890-ben színigazgatásba fogott, de nem sok sikert ért el. Megh. 1902. szept. 2-án, *Miskolcon*. Neje: *Ruttkay Erzsébet*, színésznő, sz. 1844. szept. 20-án, *Hosszúperesztegen* (Vas m.). 1864-ben lépett a színpályára, Kovács József és Budai Józsefné egyesített társulatánál. 30 évig működött. 1894-ben nyugalmába vonult.

Fábián Tivadar, színész, sz. 1902-ben, *Budapest*-en. Színpadra lépett 1923. jú. 1-én.

Fabó Bertalan dr., zenei-író, sz. 1868. máj. 25-én, *Taktakenézen* (Szabolcs vm.), megh. 1920. okt. 29-én, *Budapest*-en. Úgyvédi pályafutását *Budapest*-en kezdte. 1900. óta foglalkozott zenetörténettel. Cinka Pan-

náról ő fedezte fel az egyetlen hiteles feljegyzést, felszínre hozott és megfejtett évszázados hangjegyeket, alapos ismerője volt a magyar muzsika emlékeinek. »A magyar népdal zenei fejlődése« c. munkája 1908-ban jelent meg. Terjedelmes monográfiát adott ki »Erkel Ferenc-emlékkönyv« cím alatt is. (Budapest, 1910.) Számos értekezést írt különböző folyóiratokba és hírlapokba. A magyar-zsidó múzeumot ő alapította.

Fabrizky Zsigmond, színész, sz. 1878. febr. 20-án, *Verbón* (Nyitram.), színész lett 1899-ben.

Fabrini Amália, énekesnő, 1880. jan. 27-én vendégszerepelt a Nemzeti Színházban, a »Troubadour« Azucena szerepében.

Fadgyasné Geguss Irma, karénekesnő, 1899. júl. 1-től a M. Kir. Operaház tagja volt.

Faggyúgyertyának jelentős szerepe volt a régi magyar színészek világítási problémái körül. Mint az egykorú lapokból megtudjuk, az 1790-es években a színpadot faggyúgyertyával világították és pedig oly módon, hogy a színpad két oldalán a kulisszákra illesztett tartókban égettek 3—3 szál faggyúgyertyát és ezeket a színen szereplő színésznek vagy színésznőnek kellett koppantania, szerepének elmondása közben és pedig úgy, hogy az illető az újjait megnyálazta és sorba koppanította a gyertyákat. (V. ö.: Koppantó.)

Fagott, fagotto, (ol.) fagot, bűgösíp. Mélyhangzású, fából való fúvóhangszer, 8 lyukkal és többnyire 10 billentyűvel, melybe hajlott, vékony érceső útján fújják a levegőt. Nagyobbját (mélyebb hangút) mély bűgónak hívják (fagott, contra-fagott).

Fagyos közöny. A teljes részvétlenség a színésszel vagy a darabbal szemben.

Fa-hang. A fénytelen, kopott hangra szokták mondani. Előfordul fiatal színésznél is. Az ilyen hanggal természetesen nem lehet előrehaladni a színipályán. Elentéte az érces hang. (L. o.)

Faith Gizella, színésznő, sz. 1895. márc. 27-én, *Budapesten*. Színpadra lépett 1916-ban.

Failoni Sergio, olasz karmester. A milánói Scalaban nőtt fel, Olaszország legnagyobb dirigensének, Toscaninonak oldalán, aki mellett eleinte mint korrepetitor, majd mint karmester működött. A Scalából Délamerikába ment, majd több ízben New-Yorkban a Metropolitan Opera Houseban működött, ahol nagy és jelentős sikerei voltak. Azután a nagymultú gencsvai operaháznak lett első karmestere, ahol több évig működött fényes sikerrel. A M. Kir. Operaházhoz 1928. jún. 5-én és 6-án Verdi »Aida« és »Falstaff« c. operáinak nagysikerű dirigálása után szerződtek.

Fajk Rózsi, színésznő, sz. 1891. jún. 13-án, *Kolozsvárt*. Színpadra lépett 1913. júl. havában.

„Fájn pipás legény“. Molnár György írja: »Kedélyes egy fráter, olyan, kire színésznyelven azt szokták mondani, hogy »fájn pipás legény s aztán elfordulnak tőle«.

Fakszli, a. m. tréfa, móka. A német »Faxen« szóból. A magyar színészek is használják e kifejezést. Molnár György szerint: »Külsőségbeli színpadi fogás« e szó magyar értelme.

Faliczky Jánosné Gaszner Franciska, író, F. János bölcséleti doktor neje. megh. 1855. márc. 19-én, *Váradolasziban*. A színészetért rajongott. Néb Mária színésznővel (L. o.) együtt írt egy színművet: »Velleda, a bölcs asszony« címmel. Továbbá: »Az ikrek«, nagy szomj. 5 szakaszban, Nagyvárad. 1835. jún. 17-én és júl. 7-én adták.

Falk Erzsí, színésznő, sz. 1887. nov. 8-án, *Budapesten*. Színpadra lépett 1913. júl. havában.

Falk Miksa dr., a M. Tudományos Akadémia levelező tagja, orszgy. képviselő, a »Pester Lloyd« főszerkesztője, a Szt. István rend középkeresztese, sz. 1828. okt. 7-én, *Pesten*, megh. 1908. szept. 10-én, U. o. Korán kezdett írogatni az »Ungar« és a »Spiegel« c. német lapokba, majd Bécsbe került, ahol a »Wanderer« c. lap munkatársa lett; egyidejűleg levelezője volt a »Pesti Napló«-nak, ahol cikkei és tudósításai Deák Ferenc és Kemény Zsigmond figyelmét is felébresztették. Gr. Széchenyi István bizalmas embere is volt; később nagy politikai szerepet játszott. Lefordította németből magyarra még egész fiatal korában Hugó Károly: »Brutus és Lukrécia«, »Egy magyar király«, »Báró és bankár« c. színműveit.

Falk Richárd, író, sz. 1878-ban, *Debrecenben*, megh. 1920. febr. 27-én, *Budapesten*. Tanulmányait szülővárosában végezte, majd Kolozsvárott és Budapesten folytatta. Gyógyszerésznek készült, de ezt a pályát csakhamar odahagyta és az újságírásához szegődött. Húsz évig volt újságíró, dolgozott a »Magyar Hírlap«-nál, az »Egyetértés«-nél és utoljára a »Budapest«-nél. Fábán Gábor írói néven a »Budapesti Hírlap«-nak volt tárcaírója. 1903. novembertől szerkesztette a »Színház és Élet« c. lapot, írt sok kuplét, komédiát és tréfás jelenetet. Sztojanovich Jenővel írta a »Kis kofa« c. operettjét, amely nagy sikerrel került színre a Magyar Színházban (1903. nov. 20.). Jó nevet szerzett mint humorista is. Később különös ambícióval foglalkozott a mozi-irodalommal is (»Az 5. osztály«), mint scenáriumíró. Írta még a »Petrarca szerelme« c. 2 felvonásos daljátékot, zen. szerz.: Marthon Géza. Bem. 1915. febr. 16-án az Uránia Színházban volt.

Falk-színház, Budán volt a Vizivárosban, megnyitott 1797. nov. 23-án. (Német színészek játszottak benne.)

Falk Zsigmond dr. ifj. sz. 1870. márc. 30-án, *Budapesten*. Külföldi tanul-

mányútja után a Pesti Könyvnyomda R. T. igazgatója lett. 1894. óta az »Ország-Világ« szerkesztője. Műve: »Bayreuth és a Wagner-színház«. Budapest, 1894.

Falken Maryla, operaénekesnő, a drezdai udvari opera tagja, 1909. febr. hóban vendégszerepelt a M. Kir. Operaházban, ahol a »Zsidónő«-ben Rechát és a »Walkür«-ben Brunhildát énekelte. 1910. febr. 11-én újból vendégszerepelt a »Hugenoták« Valentine szerepében.

Fall Leó, osztrák zeneszerző, sz. 1873-ban, megh. 1925. szept. 16-án, a Bécs melletti *Hietzingben*. Atyja katonakapitány volt és fia szintén a katonai zenekarban kezdi meg pályafutását. A mai kor egyik legfinomabb és legmelódikusabb zeneszerzője volt. Nálunk számos operettjét játszották nagy sikerrel. Ismertebbek: »Dollárkirálynő«, operett 3 felv. Ford: Faragó Jenő. Bem. 1908. márc. 21-én, a Király Színházban. »A kedélyes paraszt«, operett 3 felv. Szöv. írta: Leon Viktor. Bem. 1909. Budai Színkör. »Édes öregem«, dalosjáték 1 felv. Szöv. írta: Wilhelm Julius. Ford.: Faragó Jenő. Bem. 1910. nov. 24. Uránia Színház (Király Színház vendégszereplése). »Babuska«, vaudiville 3 felv. Szöv. írta: Stein és Willner (Flers és Caillavet-bohózatból). Bem. 1911. febr. 24. Király Színház. »Elvált asszony«, operett 3 felv. Bem. 1909. márc. 12. Király Színház, felújították 1916. okt. 4-én. »Pompadur«, operett 3 felv. Szöv. írta: Schanzer és Wellisch. Bem. 1923. nov. 28. Fővárosi Operett Színház. Kéziratban maradt: »Süsser Kavalier«, »Rózsák a hó alatt«, »Szeretsz-e még?«

Fall Richard, osztrák író, Fall Leó testvéröccse. Színműve: »A világjáró«, operett 3 felv. Bem. a Budai Színkörben 1916. szept. 12.

Falla de Manuel, spanyol zeneszerző, sz. 1876-ban, *Cadizban*. Zenei tanulmányait Párizsban végezte. Mesterei a konzervatóriumban Paul Dukas és Debussy voltak. Szimfonikus műveivel már akkor magára vonta a figyelmet. »Egy rövid élet« c. operája, valamint számos balletje is nagy sikert aratott. Nálunk: »A három-

szögletű kalap« c. balletjének volt nagy sikere. Bem. 1928. dec. 29-én, a M. Kir. Operaházban.

Faller Miklós, zeneszerző. Zenét írt Nagy Ignác (L. o.) »Vasorrú bába« c. 3 felv. vj.-ához. Budán adták, 1836. jan. havában.

Fals szóval jelzik a hamis zenét vagy énekhangot. Készületlen énekesdaraboknál gyakran előforduló jelenség.

Falsetto (olasz *falsetto*), a. m. fejhang. Ellentéte a mellhang.

Falstaff alakja mint vígopera is ismeretes, 3 felv. és 6 képben. Szöv.: *Shakespeare* »Windsori vig nők« és »IV. Henrik« c. szmüvének felhasználásával írta: Arrigo Boito. Ford.: *Lányi Viktor*. Zen. szerz.: Verdi. A M. Kir. Operaház bem. 1927. máj. 12-én. Szereplők: Sir John Falstaff: Palló Imre, Ford, Alice férje: Farkas Sándor, Fenton: Somló József, Doktor Cajus: Závodszy Z., Bardolf: Szügyi Kálmán, Pistol: Komáromy Pál, Alice, Ford neje: Halász Gitta, Annuska, Alice leánya: Tóth Erzs, Mrs. Quickly: Bársony Dóra, Mrs. Meg Page: Marschalkó Rózi.

Faludi Antal, színész, a Nemzeti Színház tagja, sz. 1851-ben, *Nagyváradon*. U. o. végezte iskolai tanulmányait. Gyulai Pál támogatása mellett beiratkozott a színész-akadémiára; 1870-ben a fővárosi Istvántéri színházhoz szerződött; egy hét múlva a színház leégett, erre Balatonfüredre ment és álnéven szerepelt. Innen Győrbe hívták. 1873. ápr. 1. a Nemzeti Színház szerződött, hol 1901. máj. 14-én ülte meg 25 éves jubileumát »A mama« c. vígjáték Ugri Miska szerepében. 40 évi működés után nyugdíjba ment és a postatakarékpénztárnál hivatalt vállalt. Neje: *Enyedi Judit*, színésznő, kivel 1890. jún. 16-án Szolnokon lépett házasságra. Munkája: »Szatirikus önéletrajz«. Budapest, 1917. Leánya: *F. Sári*, színésznő.

Faludi Berta, színésznő, sz. 1874. márc. 27-én, *Budapestben*. Színpadra lépett 1910. dec. 6-án.

Faludi Boriska, színésznő, sz. 1892. jan. 21-én, *Budapest*en. Színpadra lépett 1913. nov. havában.

Faludi Dörflinger Andor, színész, sz. 1851-ben, *Szegeden*. Színipályára lépett 1875-ben, Várady Ferenc társulatánál.

Faludi Ferenc, költő és műfordító, sz. 1704. márc. 25-én, *Németújvárott*, megh. 1799. dec. 17-én, *Rohoncon*. Tanulmányait Kőszegen és Sopronban kezdte, majd 1720-ban belépett a jezsuita rendbe és Bécsben, majd Grácban működött. 1734-ben áldozópappá szentelték. Színművei: »Caesar Aegyptus földjén«, szomorú. 5 felv. Kőszegen 1751-ben adták elő. »Constantinus Porphyrogenitus« ugyancsak Kőszegen került színre, 1750. szept. 13-án, majd 1754. júl. 31-én és 1789. jún. 22-én, Lőcsén. Mindkettő valószínűleg latin fordítás (vagy olasz); iskolai előadásokra készült, de az emberi szenvedélyeket szerepeltetvén a cselekvény főrugóiként, közelebb állnak a művészi drámákhoz, mint a többi iskolai dráma.

Faludi Gábor, színházigazgató, sz. 1846. máj. 1-én, *Télen*, (Györm.). Mint kereskedő Devecseren élt 1878-ig. Ekkor a fővárosba költözött. Ő alapította 1878-ban bérleti alapon az első színházi jegyirodát. A Vigszínház alapításakor jelentékeny összegű színházi részvényt jegyzett és ezzel elősegítette a színház létesítését. Gróf Keglevich Istvánnal és dr. Szécsi Ferenc íróval társulva, együtt bérbe vették a Vigszínházat és majdnem teljesen vívéki erőkből kitűnő színtársulatot szerveztek (1896.), melynek jeles előadásaival máról-holnapra megnyerték a főváros közönségének rokonszenvét. Faludi Gábor főképp a színház pénzügyi ügyeit intézte gondossággal, nagy szakértelemmel és teljes tapintattal. 1899-ben Keglevich gróf kivált társai közül és — most már másodízben — a Nemzeti Színház és a M. Kir. Operaház intendantsa lett. 1901-ben Szécsi Ferenc is visszavonult a színházról és ez időtől Faludi Gábor egymaga lett a Vigszínház bérelője és főigazgatója. Kellő ügyességgel lassanként megszerezte a színházi részvények jelentékeny többségét és ezzel a színház épületének tulajdonát is. A

nagyszabású színházi vállalat sokféle nehézségeit könnyűszerrel győzte le; a színművészek igényeinek méltánylásával, szimpatikus modorával hosszú éveken át együtt tudta tartani az egész személyzetet, ami a művészi együttes szempontjából igen fontos dolog. Faludi Gábor vetette meg alapját 20.000 K-ás adománnyal a Vigszínház Nyugdíjintézetének is, 1903. febr. havában, mely intézmény áldásait a jövő generáció fogja élvezni fokozottabb mértékben. A háború súlyos éveiben is sikerült Faludinak a színtársulatot együtt tartani. Igazgató és társulat — kellő megértéssel lévén egymás iránt — győzedelmeskedett a nehézségeken. A Faludi-éra alatt még növekedett a színház addigi jóhírneve — itthon és külföldön. Faludi Gábor 1917-ben átvette a Városi Színház bérletét is. Itt is sikerült a színház zavaros pénzügyi és művészeti ügyeit rendeznie. 1921-ben a színházat méltányos áron átadta Blumenthal amerikai színházi vállalkozónak és maga a közszerepléstől visszavonult, átengedvén a színházi ügyek intézését három fiának (Jenő, Miklós, Sándor) (l. o.), akikkel már előbb is együtt dolgozott. Faludi Gábor működése jelentős helyet foglal el a magyar színészet történetében.

Faludi Irén, színésznő, sz. 1899. okt. 9-én, *Győrben*. Színpadra lépett 1920. szept. havában.

Faludi Istvánné Palecskó Irma, színésznő, sz. 1887. dec. 22-én, *Budapest*en. Színpadra lépett 1907-ben.

Faludi Jenő dr., színházigazgató, sz. 1873. nov. 22-én, *Devecserben* (Veszprém.). Iskoláit Budapestén végezte. A gimnázium elvégzése után a budapesti jogi egyetemre iratkozott be és 1897-ben jogi doktor, 1900-ban ügyvéd lett. 1902-ben az Országos Színészegyesület ügyészeül választott és 15 éven keresztül intenzív részt vett az Országos Színészegyesület munkájában. Ügyvédi praxisát 1911-ben megszüntette és a Vigszínház igazgatóságában foglalt helyet, ahol édes apja, Faludi Gábor mellett a művészeti igazgató munkáját végezte 1921-ig. A háború kitörésekor (1914-ben), mint tartalékos hadnagy

vonult be és 33 hónapon át teljesített katonai szolgálatot, a budapesti önkéntesiskola parancsnoka volt. 1917-ben a Városi Színház Faludiék vették át, akkor szolgálata alól felmentetett, hogy megszervezze a Városi Színház új társulatát. 1924-ben az Unió 5 színházának lett művészeti igazgatója, 1925-ben az Unio bukása után a Magyar Színház művészeti igazgatója lett. Mint színházigazgatót új művészi lehetőségek keresése, határozott célkitűzés és erős energia jellemzik.

Faludi Kálmán, színész, sz. 1886. nov. 8-án, *Nagykőrösön*. Színpadra lépett 1913. júl. havában. Neje: *Simon Gizella*, színésznő, sz. 1887. ápr. 9-én, *Munkácson*. Színpadra lépett 1913. júl. havában.

Faludi Károly, színész, sz. 1872. febr. 11-én, *Aradon*. Színpadra lépett 1893. virágvasárnapján, Monori Sándornál. 1925. júl. 1-én nyugdíjba ment. Neje: *Erdei Vilma*, színésznő, sz. 1875. ápr. 11-én, *Budapesten*. Színipályára lépett 1898. jún. 1-én, Somogyi Károlynál.

(B.) **Faludi Károly**, színész, sz. 1885. dec. 22-én, *Budapesten*. Színpadra lépett 1908-ban.

Faludi Károlyné Abt Paulina, színésznő, sz. 1888. okt. 5-én, *Temesvárott*. Színpadra lépett 1916. jún. havában.

Faludi László, színész, sz. 1901. máj. 5-én, *Budapesten*. Színpadra lépett 1919. szept. 4-én.

Faludi Miklós, színházi dramaturg, sz. 1870. febr. 3-án, *Devecseren*. A középiskolák elvégzése után Francia- és Angolországban tartózkodott, ahol jól megtanulta a francia és angol nyelvet. Több éven át a londoni Angol-banknak volt hivatalnok. 1896-ban, mikor édesapja, Gábor, a Népszínháznál is érdekltséget vállalt, a Porzolt Kálmán igazgatása alatt — mint a Népszínház titkára működött — 1901-ig. Ez időtől kezdve egész 1926-ig a Vig-színház igazgatásában vett részt, előbb mint dramaturg, később mint műv. igazgató. Előzékenységgel, tapintatos modorával a Vig-színház egész személyzetének

rokonszenvét kiérdemelte. Színdarabokat is fordított. Többek között Belasconak a »Pillangó kisasszony« c. drámáját. 1929-ben mint színművek és zeneművek kiadója tart kapcsolatot a színészettel.

Faludi Sándor, színházigazgató, sz. 1873-ban, *Devecserben*. Mint apját és testvéreit, őt is ellenállhatatlan erővel vonzotta a színház és szakítva addigi pályájával, 1902-ben a Vig-színház kötelékébe lépett, ahol édesapja megosztotta vele az igazgatói teendőket. A háboru alatt mint tüzérsízt kapitányi rangot ért el, 1917-ben Faludi Gábor bérelte ki a Népeperát is, amikor F. Sándor ennek az intézetnek igazgatását vette át, megosztván a vezetés teendőit Tapolczai Dezső színművésszel. Sikerült is nekik rendbe hozni a színház művészeti és adminisztratív ügyeit. 1925-ben a Fővárosi Operett Színház-nak lett bérlője. A főváros közönsége megérdemelt támogatásban részesíti a színház eleven, izléses, kifogástalan összjátékú előadásait.

Faludi Vilmos, színész, sz. 1851-ben, *Aradon*. Színipályára lépett 1870-ben, Orosházán, Follinusz János társulatánál. Neje: *Munkácsi Irma*, színésznő, sz. 1858-ban, *Pesten*, színipályára lépett 1875-ben, a Népszínháznál.

Falu rossza. Száz arannyal jutalmazott eredeti népszínmű 3 felv. dalokkal és tánccal. Irta: *Tóth Ede*. Az 1874. jan. 8-ikán hirdett népszínmű-pályázatra ez év aug. 16-án nyújtotta be e művét a Nemzeti Színházhoz, ahol a bemutató-előadása 1875. jan. 15-én volt. Főszereplők: Feledi Gáspár: Komáromy Alajos, Lajos; Eöry Gusztáv, Boriska: Szigligeti Ferike, Bártki Terezi: Molnárné Kocsisovszky Borcsa, Göndör Sándor: Tamássy, Finum Rózsi: Blaha Lujza, Gonosz Pista: Ujházi Ede, Cene, cigányprimás: Vizváry Gyula. Csupa elsőrendű művész a többi szerepen is; országra szóló sikert biztosítottak. Tóth Ede e művével ez év szept. 30-án elnyerte a 100 arany jutalmat. A kiváló népszínmű ezután átkerült méltó hajlékába, a Népszínház színpadjára, ahol első előadása 1875. nov. 19-én volt, Blaha Lujzával, (akkor Soldosné) Finum Rózsi sze-

repében. Göndör Sándor személyesítője Szabó Andor volt, Dancz Ninára Bátki Tercsi szerepét osztották, Lajost Eöry Gusztáv kapta, Feledi Boriskát Rákosi Fanni játszotta, a kitűnő Tihanyi Miklós pedig Gonosz Pista nagyszerű szerepéhez jutott. A Népszínházban 1886. február 13-án századszor került színre, új díszletekkel. A darab nevezetessége többek között, hogy Boriska szerepében 1880. szept. 7-én fellépett Aalberg Ida, finn színésznő, ki azután ugyanezen szerepben Kolozsvárott is fellépett (szept. 21.), finn nyelven mondta szerepét. Operai feldolgozásban (dr. Váradi Antal szövegével, Hubay János zenéjével) 1896. márc. 20-án előadta az Operaház ezzel a szereposztással: Feledi: Ney Dávid, Boriska: Ábrányiné, Tercsi: Diósyné, Lajos: Beck Vilmos, Gonosz Pista: Hegedűs Ferenc, Göndör Sándor: Arányi Dezső, Finum Rózsi: Sz. Bárdossy Ilona. A Nemzeti Színház új betanulással, Nagy Izabella fellépésével, 1921. szept. 13-án mutatta be; 1923. nov. 9-én a Nemzeti Színház együttesének vendégszereplésével előadták a Városi Színházban is. A Nemzeti Színház ismét kitűzte előadásra 1929. márc. 3-án, midőn új zenével és új rendezéssel adták, ezzel a szereposztással: Feledi Gáspár: Kürti József; Lajos: Harasztos G.; Boriska (gyermek): Ághy Erzs; Bátki Tercsi: Somogyi Erzs; Göndör Sándor: Cselényi József; Finum Rózsi: Nagy Izabella; Csapó: Bodnár Jenő; Csapóné: M. Iványi Irén; Sulyokné: Pethes Margit; Tarisznásné (módos asszonyok): Bacsnányi Paula; Egy öreg paraszt: Tábori Imre; Megyei csendbiztos: Almássy Endre; Kónya, kántortanító: Hosszu Zoltán; Gonosz Pista, bakter: Gabányi László; Gonoszné: Kelemen Mária; Cserebogár Jóska, szőlőpásztor: Szathmáry L., Jóska, béres: Gyenis Ede; Czene, cigányprimás: Pethes Sándor; Ádus, cimbalmos: Gyergyai I.; a »Makkhetes« korcsmáros: Tapolczai Gy.; Neje: Hámori M. a. n.

1921. szept. 17-én a *Vígyszínház* is bemutatta. Az akkori színlap így festett: Feledi Gáspár: Fenyvesi Emil; Lajos: Zátony Kálmán; Boriska: M. Makay M.; Bátki Tercsi: Molnár Aranka; Göndör: Csontos Gyula; Finum Rózsi: Fedák Sári; Csapó: Fenyő Aladár; Csapóné: H. Balla Mariska; Sulyokné: J. Kürthi Sári; Ta-

risznásné: V. Kertész Rózsi; Egy öreg paraszt: Szalay Károly; Megyei csendbiztos: Balassa Jenő; Kónya, kántortanító: Vendrey Ferenc; Gonosz Pista, bakter: Hegedűs Gyula; Gonoszné: Rajna Aliz; Cserebogár Jóska: Bárdi Ödön; Czene, cigányprimás: Boross Géza; Ádus, vén cimbalmos: Szerémy Zoltán; a »Makkhetes« korcsmáros: Győző Lajos; Neje: Czegléd Róza; Jóska, béres: Szepessy K. Itt 1921. nov. 1-én elérte a 25-ik előadását.

Szegeden volt az első vidéki előadása: 1875. febr. 2-án, Sztupa Andor igazgatása alatt. Főszereplők: Rákosi Fáni (Boriska), Nikó Lina (Finum Rózsi); Parragh (Feledi); Solymossy Elek (Gonosz). Utána: *Kolozsvárott* bemutatták: 1875. febr. 13. Szereplők: Feledi: Szentgyörgyi István; Gonosz: Kassai Vidor; Boriska: Boér Emma; Finum Rózsi: Zoltánné; Göndör: Vidor Pál; Bátki Tercsi: K. Pappné.

Bécsben »Der Dorflump« címen a Ringtheater előadta 1879. nov. 25. Ford.: *Sturm Albert*. 1896. okt. 29-én az An der Wienben is színre került.

Finn nyelven »Kylän Heittiö« címen 1870. dec. 2-án adták *Helsingforsban*. — *Román nyelvre* lefordította dr. Popescu Lázár tanárjelölt, 1881. — *Szerb nyelvre Deszkasev István* magyar színész fordította le »Szeoszka lola« címmel. Előadásának 50-ik napja 1884. márc. (Belgrád). — *Orosz nyelvű* előadása *Szarapow Szergiusz* tolmácsolásával 1894. febr. 23-án volt Moszkvában. — *Tótnyelvű előadása* (ford. *Blunár József*) 1924. máj. 24-én volt Nyitrán.

Falus Elek, iparművész és grafikus, sz. 1883-ban, *Orosházán*. Tanulmányait Berlinben, Londonban, Párizsban végezte. A *Vígyszínház* díszlettervezését végezte, ő irányította a Belvárosi Színház építési munkálatainak dekoratív részét és azóta is számos színdarab dekorációját tervezte meg.

Falus Imre, színész, sz. 1895. febr. 20-án, *Vágújhelyt*. Színpadra lépett 1916. jan. havában.

Falus István, színész, sz. 1901. ápr. 11-én, *Miskolcon*. Színpadra lépett 1923. havában.

Falusi színészet. Kisebbrendű színtársulat, amely faluzni kénytelen és az egyszerű, igénytelen közönséggel ismerteti meg a színikultúra elemeit. (V. ö. Vándortársulat.)

Falusi történet. Ujabb keletű dramaturgiai meghatározás a magyar színlapokon, a megszokott »népszínmű« kifejezés helyett. Gárdonyi Géza használta először »A bor« műfajának megjelölésére.

Falusi verebek, köznapi történet 3 felv. Irta: *Gárdonyi Géza.* Bem. 1909. jan. 8-án, a Nemzeti Színházban. Szereposztása: A bíró: Gyenes László; Erzs: D. Ligeti Juliska; Veron néni: Rákosi Szidi; Bandi, kisbíró: Szőke Lajos; Zódág Jani: Rózsahegy Kálmán; Teca, anyja: Demjén Mari; Panni: Molnár Rózsai; Jópál Máté: Gál Gyula; Sárfeőy: Dezső József; Zsigovics, orvos: Horváth; Zsigovicsné: Helvey Laura; Berta: Vizváry Mariska; Kapitány: Pethes Imre.

Falussy István, színész, sz. 1880. dec. 3-án, *Bodajkon,* Fehérm. Színpályára lépett 1897. márc. 20-án, Serly Lajosnál, a Kisfaludy Színházban, ahol Géczy István »Leszámlás« c. népszínművében kapta az első szerepet. Főbb szerepei: »Rigoletto« címszerepe, »Hercegkisasszony«-ban Hadzsi Stadrow, »Falu roszsák«-ban Göndör Sándor, »Gyimesi vadvirág«-ban Szép Fábian Gyurka, »Madarász« operett címszerepe, »Rip van Winkle«, melyben a vidéki színpadokon általános feltűnést keltett. Működött Pozsonyban, Budapesten, Temesvárott, Miskolcon. Mint általános rendező 26 éve működik. 20 éves jubileuma a »Csöppség«-ben volt, 1917. márc. havában, Székesfehérvárott, majd 30 éves jubileumát 1927. febr. 17-én ülte meg a győri színpadon, »Az ördög mátkája« c. népszínmű Firtos Están szerepében. Tagja az Orsz. Színészegyesület tanácsának, elnöke a fegyelmi tanácsnak.

Neje: *Gog Krisztina,* egyideig színésznő volt, majd férjhezmenetele után lelépett a pályáról. — Leánya: *F. Lili,* színésznő, sz. 1912. febr., *Debrecenben.* Atyja oktatta a színészetre.

Falvay Gerő, színész. Színpályára lépett 1867. júl. 15-én.

Falvi Jenő, színész. Színpályára lépett 1871. ápr. 10-én.

Falvi Kővér József, színész, sz. 1865-ban, *Ujvidéken.* Színpadra lépett 1884-ben, Homokai Lászlónál.

Falzett (olasz), a. m. fejhang. (L. falso.)

Fáncsy Emilia, színésznő, sz. 1852-ben, *Tasson,* Pestm. Színpályára lépett 1880. okt. havában, Krecsányi Ignác társulatánál.

Fáncsy Ilka, színésznő. (L.: ifjabb *Lendvay Mártonné.*)

Fáncsy Lajos, színész. A magyar színészetnek ez a kimagasló egyénisége 1809. aug. 25-én született, *Pécsen,* ahol atyja, Fáncsy Imre, káptalani hivatalnok volt. Középiskoláit szülővárosában végezte, felsőbb tanulmányait pedig a pesti egyetemen. Szülei tudósak szánták, azonban lelke vágyai másfelé vonzották s a sors egészen más hivatást jelölt ki számára. Abban az időben, mikor a fiatal Fáncsy egyetemi tanulmányait végezte, a Beleznay-kertben lévő Podmaniczky-kastély nagytermében Balla Károly magyar játszótársasága tartotta előadásait. A fiatal Fáncsy addig járt ezekre az előadásokra, míg végre maga is fellépett és felcsapott aktornak. A színpályán olyan nagy előhaladást tanúsított, hogy egy év múlva (tehát 1830-ban) kedvence lett a miskolci közönségnek. Miskolcra Pozsonyba ment a Komlóssy-féle társasághoz, 1833. szept. 12-én pedig Budán lépett fel. De Budán ekkor csak egy évig maradt. 1834-ben már Kassán találjuk, ahol a következő esztendőben nőül vette Meszlényi Márhát. Azután László Józseffel (l. o.) társaságot szervezett. (A társaság Nagyváradon és Debrecenben játszott.) Az igazgatóság azonban nem tartott soká, 1836. májusában újra visszavonult Budára, ahol aztán véglegesen meg is maradt és tagja lett az 1837. aug. 22-én megnyílt Nemzeti Színháznak. Fáncsy nagyon képzett, intelligens színész volt. Kiváló szónok és jó tollforgató. Egressy mellett ő a legképzettebb magyar színész. Eleinte szerelmeseket s fiatal hősöket játszott, de

látva e szerepkörben Lendvay Márton (l. o.) fölényét, rátért az úgynevezett intrikus szerepekre. Fáncsyt megnyerő arca, csinos alakja s behizelgő, dallamos hangja a szerelmes szerepekben is szép sikerekhez juttatták. Ám az intrikus szerepekben még nagyobbra nőtt. Mert itt egészen új játékstylust teremtett.

Fáncsy előtt a cselszövő színészek a régi primitív hagyományok szerint játszottak. Vörös paróka, horgasra maszkirozott orr, ijesztőre festett arc. Ez volt a régi intrikum. Fáncsy azonban ezeket az ostoba, külső fogásokat megvetette. Ő lélek-tannal dolgozott. Embereket játszott. A régi intrikusok mindenféle arcfintorral és szemforgatásokkal arra törekedtek, hogy a színpadon minél jobban kimutassák gazember voltukat. Fáncsy nem törekedett ilyesmire. Ő inkább takargatni igyekezett alakjainak gazember voltát. Az ő színpadi cselszövői, gazemberei és svihákjai ezért voltak emberek, nem pedig a régi iskola szabályai szerint rángatott színpadi bábok. Kitűnő szerepe volt Claude Frolo, (a »Notre-Dame-i toronyőr«-ben), akinek izzó és elfojtott szerelmét nagyszerűen megjátszotta, egyuttal érezte is, hogy ez a meg nem hallgatott s kielégítetlen nagy szenvedély minden gonoszságra képes. Nagyon jó volt Tartuffe-ben is, ahol sima, behizelgő egyéniségével teljesen indokoltá tudta tenni Orgon hiszékenységét. A csábítási jelenetben meleg, behizelgő hangon beszélt, de érezte a kéjenc sóvárgását is. Mikor pedig a képmutatónak gazember volta kiderül, a lágyan behizelgő dallamos hang egyszerre borotvaélesre változott s fenyegetéseivel a megfélemlítés érzetét keltette. Kitűnő szerepe volt Wurm, az »Ármány és szerelem«-ben. Az udvari emberek símasága és tettetett szolgálai alázata mögött éles ésszt és kegyetlenül önző igényjogosultságot tudott e szerepben éreztetni. Amikor pedig Lujzának a levelet dik-tálta, fagyos nyugalomban olyan kérlelhetetlen volt, hogy — Takács Ádám (l. o.) régi színész feljegyzései szerint — a közönség a fogát szítta bele. A nagy szenvedély hangjait is meg tudta ütni Shylockban (Velencei kalmár), melyet Megyeritől (l. o.) eltérőleg mindenütt komor színekkel játszott. Fáncsy u. i. Shylockban a fajgyűlöletet vette alapul. Az ő zsidója

utálta a keresztényt és ezt nem is igen igyekezett titkolni. Legkimagaslóbb jelenése volt a Tuballal való. Öröme Antonio bukásán és lesújtó fájdalma a Jessicáról hallott híreken. Nagyon jó volt a törvényszéki jelenetben is. Örömeben szinte tombolt, hogy Antonio testéből a fontnyi húst kivághatja; ellenben kővé meredt s a magasra tartott kés kihullott kezéből, mikor meghallotta, hogy egy csepp vért sem szabad eresztenie. Ő játszotta magyar színpadon először Shakespeare »Athéni Timon«-ját. Szerepének különösen azt a jelenetét dicsérték, mikor az aranyat megeli. Kitűnő volt Edgár-ban (Lear király), a »Londoni koldusok«-ban, »Don Carlos«-ban (II-ik Fülöp), »Don Caesar de Bazan«-ban (Don Jose de Santarem), a »Két pisztoly«-ban, a »Régi pénzek«-ben (Kardos), »Violá«-ban (Macskaházy) stb., stb. Sok jó szerepe volt, de a legjobb »Bánk bán« Biberachjában lehetett, mert ez a sima, elegáns, okos és önző udvaronc nagyon illett az elegáns, sima és fölényes egyéniségéhez. Ebben a szerepben senki sem tudta őt felülmúlni. Jágó-ja (Othello-ban) már kevésbé sikerülhetett (bár itt is voltak kitűnő jelenései). Ez a nyers, darabos, őszinteséget kiabáló katona-gazember távol állott az ő sima és finom egyéniségétől. Ebben már utódja — Tóth József (l. o.) — volt a mester, aki viszont Tartuffe-ben és Biberach-ban maradt Fáncsy mögött. Fáncsy Lajos és Tóth József összehasonlítása nagyon tanulságos, mert így mindkettőjüket jobban megismerhetjük. Ők sok tekintetben ellentétei voltak egymásnak, habár egyazon szerepkört töltöttek be. Fáncsy finomabb volt. Tóth durvább, de félelmesebb. Egyben azonban megegyeztek. Egyikük sem volt száraz szavalógép. Mindketten a mimika alapján állottak — és mindketten kitűnő beszédtechnikával rendelkeztek. Fáncsy a túlzást, a hamis páthoszt nem szerette. Mindig természetesen beszélt. Már kortársai is az új iskola hívei közé sorolták.

Sokoldalú színész volt. Szerelmeseket, fiatal hőöket, jellem-szerepeket, kritikuskokat és komikusokat játszott. Jellemző, hogy vidéki vendégszerepléseire sohasem vitte magával intrikus szerepeit. A vidéken többnyire hősszerelmes szerepekben játszott.

Valószínűleg azért, mert az intrikus szerepeket nem tartotta vonzóknak. Fáncsy nagy buzgalommal vett részt a Nemzeti Színház igazgatásában. Már az 1843-ban megalakult igazgatósági tanácsnak is tagja volt. És olyan kitűnő színházvezetőnek bizonyult, hogy egész 1852-ig »igazgatósági ügyvivő« (tulajdonképen: művezető) maradt. Ebben a minőségben különösen a szabadságharc utáni szomorú és nehéz korszakban teljesített megbecsülhetetlen szolgálásokat. A símulékony és előkelő modorú Fáncsy, aki Egressy szerint miniszternek, vagy diplomatának született, az osztrák cenzúránál s az ellenséges indulatú hatóságoknál sok olyan üdvös eredményt tudott keresztülvinni, ami másnak nem sikerülhetett volna. 1849. aug. 18-án a császár születésnapját — felsőbb parancsra — a Nemzeti Színházban is meg kellett ünnepelni. A »Gotterhalte« elhangzása után előlépett Fáncsy, a kitűnő szónok és a következő rövid beszédet intézte a közönséghez: »Ő császári királyi fohsége I-ső Ferenc József előfordult születési ünnepén a Nemzeti Színház összes személyzete Őfelsége iránti legmélyebb hódolatát nyilvánítván — ez alkalommal el nem mulaszthatja szent, bűzőg fohásztát Istenhez emelni, hogy *igazságos* kegyelme *annyi áldással* koszorúzza fiatal fejét, *amennyi üdvöt* Őfelsége az annyi viszályok által hányatott magyar nemzetre hoz.« Ezzel a beszéddel megelégedhettek az osztrákok is, de a magyarok is kiérezhették belőle a magukét. Igazi diplomata nyilatkozat volt. Fáncsy nagy mestere volt a szónak, színpadon, szöszéken és íróasztalnál egyaránt. Kitűnő műfordító volt. Németből, franciából több darabot fordított a Nemzeti Színház részére. Azonkívül szívesen bocsátkozott hírlapi harcokba a Nemzeti Színház érdekeiért. Nagy feltűnést keltett annak idején a »Pesti Napló«-ban, »Cserháti levelek« című cikksorozata (1854-ben), melyben a színház igazgatás hibáit s azok orvoslási módjait tárgyalja. Ő ekkor már nem vett részt az igazgatásban. Mert amikor gróf Festetics Leót nevezték ki művészi igazgatónak, visszalépett a művezetéstől. Nem szívesen tette. A visszavonulás sok fájdalmat okozott neki és siettetette korai halálát. 1854-ben már nagy beteg volt, de azért még egyszer eljátszta

Tartuffe-öt. Még egyszer — utoljára. December 18-án a »Windsori csalfa hölgyek«-et vették elő jutalomjátékaul, de a nagybeteg Fáncsy ebben az előadásban már nem vett részt. Negyednapra rá meg is halt, 45 éves korában. (1854. dec. 22-én.)

Hátramaradott családja javára a Nemzeti Színház 1855. jan. 21-én hangversenyt rendezett.

Nagy színészt, kitűnő rendezőt és kitűnő művezető-igazgatót vesztett halálával a Nemzeti Színház. (*Pataki József.*)

Fáncsy Tamás, színész, sz. 1866-ban, *Hüdvégen*. Színipályára lépett 1889-ben, a Népszínháznál. 1922. szept. 1-én nyugdíjba ment.

Fanfare (fr. = fanfár), billentyű nélküli harsona, mint zenekari hangszer újabban három billentyűvel van ellátva. Lehet trombitával is helyettesíteni. Nálunk többek közt a »Próféta«, »Aida« és »Lohengrin« c. operákban fordul elő mint kürtjelzés, de a shakespeare-i darabokban is szerepel, olyankor, midőn egy fejedelem vagy valamely hírhozó érkezését jelzik a színpad mögött.

Fára József, író, szakmunkája: »A balatonfüredi színház megalapítása és működésének első évtizedei.« Zalaegerszeg, 1925.

Faragó (Fried) Dezső, színész, sz. 1889. márc. 15-én, *Budapesten*. Horváth Zoltán magánszíniiskoláját járta, majd Gerő Ferenc igazgató társulatához szerződött. 1908. évben vizsgázott, ezután Nádassy József színigazgatóhoz szerződött és később több vidéki társulat kötelékébe tartozott. A nagyváradi színháztól 1914-ben bevonult és 42 hónapi frontszolgálat után szerelt le. Két ízben sebesült meg és több kitüntetést kapott. Huga: *Fátyol Hédi*, színésznő. (L. o.)

Faragó Ferenc, magyar születésű new-yorki író »Pincohel« címen színdarabot írt, melyet 1927-ben sikerrel adtak elő Newyorkban.

Faragó Géza, festőművész és grafikus, sz. 1877. jún. 25-én, *Budapesten*, megh. 1928. szept. 23-án, u. o. Ujházy Ferenctől nyerte az első oktatást a rajzban s azután

több budapesti vállalatnál dolgozott. 1898-ban Párizsban járt tanulmányúton, 1905-ben a Múcsarnok kiállításán Budapesten először jelent meg s szatirikus gouache-ival a báró Harkányi Frigyes-féle díjat nyerte. A dekoratív-festés terén F. az újabb festőnemzedék egyik erőssége volt, kit a fővárosi színházak díszletek és kosztümök tervezése céljából sokat foglalkoztattak.

Faragó Jenő, hírlapíró, sz. 1873-ban, *Budapest*-en. 1894-ben kezdte meg hírlapírói tevékenységét. A »Magyar Hírlap«-nak sok évig volt munkatársa, ahol »Miraco« álnév alatt írta cikkeit. Márkus József halála után ő szerkesztette a »Magyar Figaro« című lapot. Később szerkesztette a »Színház és Divat« (l. o.) című színházi lapot. Sok darabot írt és fordított, Egyike a legjobb operett szövegíróknak. Eredeti darabjai: »Háromláb kapitány«, paródia. Társszerző: *Kövessy Albert*. Bem. 1898. júl. 14-én, Városligeti Színpark. »Vasúti baleset«, énekes bohózat 3 felv., zen. szerz.: *Donáth Lajos*. Bem. 1899. máj. 31-én, Magyar Színház. »A szerelem óvodája«, életkép énekkel, 3 felv. Bem. 1900. jún. 7-én, Magyar Színház. »Budapest szépe«, látványos operett 6 képben. Társszerző: *Barna Izsó* és *Márkus Géza*. Bem. 1901. júl. 20-án, Fővárosi Nyári Színház. »Kin-Fu, vagy: egy kínai ember kalandjai«, látványos színmű dalokkal és tánccal, 6 képben. Társszerző: *Barna Izsó* és *Márkus Géza*. Bem. 1902. máj. 31-én, Népszínház. »Casanova«, operett 3 felv., zen. szerz.: *Barna Izsó*. Bem. 1902. okt. 12., Népszínház. »Katinka grófnő«, operett 3 felv., zen. szerz.: *Hüvös Iván*. Bem. 1904. jan. 29., Népszínház. »A hét Schlésinger«, látványos énekes bohózat, 5 képben. Társszerző: *Feld Mátyás*. Bem. 1904. jún. 23-án, Városligeti Nyári Színház. »A löcsei fehér asszony«, énekes történeti szmü, 7 képben, Jókai regényéből. Bem. 1904. okt. 27-én, Népszínház. »A csodaváson«, énekes bohózat 3 felv., zen. szerz.: *Barna Izsó*. Bem. 1913. dec. 22-én, Népopera. »Szervusz, Pest!«, revü-operett. Társszerző: *Feld Mátyás*. Bem. 1914. júl. 1., Budapesti Színház. »Mindnyájunknak el kell menni!«, alkalmi játék, 6 képben.

Társszerző: *Hegedűs Gyula*. Bem. 1914. szept. 2-án, Vigaszínház. »Kriszkindli«, alkalmi revü, 9 képben. Társszerző: *Mérei Adolf*, zen. szerz.: *Barna Izsó*. Bem. 1914. nov. 28-án, Népopera. »Egy finom család«, bohózat 3 felv. Bem. 1916. máj. 30-án, Budapesti Színház. »A kóristalány«, operett 3 felv., zen. szerz.: *Komjáthy Károly*. Bem. 1918. jan. 18-án, Városi Színház. »Szászország«, operett 3 felv. Társszerző: *Zerkovitz Béla*. Bem. 1919. nov. 28-án, Városi Színház. »Offenbach«, daljáték 3 felv., zenéjét *Offenbach Jakab* operettjeiből összeállította: *Nádor Mihály*. Bem. 1920. nov. 24-én, Király Színház. 200-adik előadása: 1922. okt. 19-én volt. (Bécsben 1922. márc. 31-én mutatták be, az Apollo-Theaterben.) »Három a tánc«, operett 3 felv. Társszerző: *Szomaházy István*. Zen. szerz.: *Komjáthy Károly*. Bem. 1922. máj. 20-án, u. o. »Elszler Fanny«, operett 3 felv., zen. szerz.: *Nádor Mihály*. Bem. 1923. szept. 20-án, Király Színház. »A császárnő apródja«, operett 3 felv. Verseit írta: *Harmath Imre*. Zen. szerz.: *Buttykay Ákos*. Bem. 1925. márc. 24-én, u. o. »Chopin«, operett 3 felv., zen. szerz.: *Bertha István*. Bem. 1926. dec. 4-én, u. o. Fordított darabjai: »Derül-borul«, operett 1 felv. Irta: *Ross*. Zen. szerz.: *Selly*. Bem. 1897. nov. 10-én, Magyar Színház. »A krokodilus«, operett 3 felv. Szöv. írta: *Walther*. Zen. szerz.: *Ferron Adolphe*. Bem. 1898. okt. 5-én, Magyar Színház. »Az operabál«, operett 3 felv. Irta: *Leon* és *Waldberg H.* Zen. szerz.: *Heuberger Richard*. Bem. 1899. máj. 16-án, u. o. »Lotty ezredesei«, énekes bohózat 2 felv. Irta: *Stone Rudy*. Társfordító: *Mérei Adolf*. Bem. 1901. jan. 17-én, u. o. »Cirkuszélet«, operett 3 felv. Irta: *Tanner Pallings Greenbank* és *Ross*. Zen. szerz.: *Caryll* és *Monckton*. Társfordító: *Fái J. Béla*. Bem. 1901. márc. 20-án, Népszínház. »Mézeshetek«, énekes bohózat 3 felv. Irta: *Fontanes*. Zen. összeállította: *Barna Izsó*. Átdolgozta *Sas Edével*. Bem. 1901. ápr. 14-én, u. o. »Terézkapitány«, operett felv. Szöv. írta: *Bisson*, zen. szerz.: *Planquette*. Társfordító: *Fái J. Béla*. Bem. 1901. nov. 15-én, Népszínház. »A postásfiú és húga«, bohózat 4 felv. Irta: *Buchbinder Bernát*. Társfordító: *Sziklai Kornél*. Bem. 1902.

jún., Magyar Színház. »Trouville gyöngye«, operett 3 felv. Irta: *Pericaud, Souhé és Darantiere*. Zen. szerz.: *Wanda Gusz-táv*. Bem. 1903. jan. 23-án, u. o. »Kinai mézeshetek«, operett 3 felv. Irta: *George Dance*. Társfordító: *Fái Béla*. Zen. szerz.: *Howard Tallbot*. Bem. 1903. ápr. 21-én, Népszínház. »Hektor kisasszony«, operett 3 felv. Irta: *Wittmann Hugó*, zen. szerz.: *Weinberger Károly*. Bem. 1903. máj. 16., u. o. »Vándorlegény«, operett felv. Szövegét írta: *West és Schnitzler*. Zen. szerz.: *Eysler Edmund*. Bem. 1903. okt. 30-án, u. o. »Makrancos hölgy«, (*Lysistrata*), operett 2 felv. Irta: *Bolten-Baekers*. Zen. szerz.: *Lincke Pál*. Társfordító: *Molnár Ferenc*. Bem. 1903. dec. 17-én, Király Színház. Felújították 1920. aug. 14-én, a Scala Színházban. »Rézi«, énekes bohózat 3 felv. Irta: *Engel és Horst*. Társfordító: *Abonyi Árpád*. Zen. szerz.: *Barna Izsó*. Bem. 1904. szept. 16-án, Népszínház. »7777«, operett 3 felv. Szövegét írta: *Krenn és Lindau*. Társfordító: *Bálint Dezső*. Zen. szerz.: *Ziehrer Károly*. Bem. 1905. ápr. 15-én, u. o. »Az erényes nagykövet«, operett 3 felv. Irta: *Flers és Caillavet*. Zen. szerz.: *Claude Terrasse*. Bem. 1907. jan. 12-én, u. o. »A dollárkirálynő«, operett 3 felv. Irta: *Willner és Grünbaum*. Zen. szerz.: *Fall Leó*. Bem. 1908. márc. 31-én, Király Színház. »Ezeregy éj«, operett 3 felv. Irta: *Stein és Lindau*. Zen. szerz.: *Strauss János*. Bem. 1908. máj. 8-án, Népszínház-Vígopera. »Dudakisasszony«, operett 3 felv. Szövegét írta: *Grünbaum és Reichert*. Zen. szerz.: *Nelson Rezső*. Bem. 1910. máj. 8-án, Városligeti Színpark. »Gavallérok«, komédia 3 felv. Irta: *Lothar Rudolf és Saudek Hugó*. Bem. 1910. szept. 10-én, Magyar Színház. »Föld«, komédia 3 felv. Irta: *Schönherr Károly*. Bem. 1910. szept. 30-án, Nemzeti Színház. »Édes öregem!«, dalosjáték 1 felv. Szövegét írta: *Wilhelm Julius*. Zen. szerz.: *Fall Leó*. Bem. a Király Színház vendégtársulata az Urániában, 1910. nov. 24-én. »Jó éjt, Muki!«, bohózat 3 felv. Irta: *Neal Marx és Ferner Max*. Bem. 1914. dec. 26-án, Víg Színház. »Urasági inas keresztetik!«, bohózat 3 felv. Irta: *Eugen Burg és Louis Taufstein*. Bem. 1916. jún., Budapesti Színház. »A kis szeleburdi«, ope-

rett 3 felv. Irta: *Bernauer és Schanzer*. Zen. szerz.: *Walter Kollo*. Bem. 1918. ápr. 20-án, Városi Színház. »A táncos grófnő«, operett 3 felv. Irta: *Bodansky*. (Eredeti címe: »Hanni geht tanzen.«) Zen. szerz.: *Eysler*. Bem. 1918. máj. 17-én, Budai Színpark. »A Marcsa katonája«, operett 3 felv. Irta: *Buchbinder és Schönfeld*. Zen. szerz.: *Ascher Leo*. Bem. 1918. dec. 28-án, Városi Színház. »Három a vénlány«, operett 3 felv. Zen. szerz.: *Walter Kollo*. Bem. 1920. jun. 5-én, Budapesti Színház. »Y love you!«, amerikai zenés bohózat 2 felv. Irta: *Harlan Tompson*. Zen. szerz.: *Harry Ascher*. Bem. 1924. aug. 31-én, Blaha Lujza Színház. »A feleségem babája« (*Der Hampelmann*), operett 3 felv. Irta: *Gustav Beer és Fritz Lunzer*. Zen. szerz.: *Stolz Róbert*. Bem. 1925. márc. 20-án, u. o. »A kis huncut«, operett 3 felv. Irta: *Zerlitt Hugó és Prager Wilhelm*. Zen. szerz.: *Jean Gilbert*. Bem. 1925. jún. 27-én, Városi Színház. »Figaro házassága«. (Mozart operájának szövegfordítása). Bem. 1929. jan. 23-án, Városi Színház. — Leánya: *Faragó Erzsébet*, a színművészeti akadémia elvégzése után Pozsonyba szerződött, ahol a magyar színpadnak törekvő, értékes fiatal tagja.

Faragó Julia, színésznő, sz. 1904. jan. 14-én, *Diósgyőrött*. Színpadra lépett 1924. júl. havában.

Faragó Márton, író, munkája: »Obernyik Károly«. Losonc, 1898.

Faragó Oszkár, színműfordító: »Pip-szi«, énekes boh. 3 felv. Irta: *Benatzky-Horst-Engel*. Bem. 1924. ápr. 4. Várszínház.

Faragó Ödön, színész, sz. 1876. júl. 21-én, *Adonyban*. Gyermekkorában már diákelőadásokat rendezett a késmárki polgári iskolában és ez a vágy végigkísérte diákéveit. Nagy könyörgésre elviszik Csillag Terézhez, de kicsapják. Mint kicsapott színésznövendék Horváth Zoltán, nemzeti színházi tag, színészeti előkészítő iskolájába jár, ahol végzett is. Elmegy falusi színésznek: *Beke Gyula* vándorszíntársulatához, itt játszik, ság, díszít, jegyeket szed, termet söpör, kellékeket és

színlapokat hord, mindezeket napi 40 krajcár accidentiáért. Ezután Dobó Sándor színtársulatához kerül Nyiregyházára, ahol egy bravuros »beugrás« által egyszerre vezető színész lesz. Dobó Sándortól Rakoczay Pálhoz szerződik, akinél a Shakespeare iránti rajongást sajátítja el. 1897-ben le szerződötteti Makó Lajos szegedi színgazgató, jellemszínésznek. 1899-ben Makó Lajossal játszik a Budai Színkörben. 1900-ban a »Segédtanár« német színműben Störmer tanár alakítását Reinhardéhoz hasonlítja a kritika. 1901-ben alakul az első magyar kabaré »Tarka Színpad« címen a Fővárosi Orfeumban, ahova Zoltán Jenő hírlapíró szerződötteti. De ambícióját nem elégitik ki itteni sikerei, visszaszerződik vidékre, Debrecenbe, Komjáthy Jánoshoz, ahol kedvence lett a közönségnek. Komjáthytól a Magyar Színház meghívására újra Pestre szerződik és itt a legnagyobb színészi sikereit aratja. Munkaköre azonban itt is csekély, visszamegy újra Debrecenbe, ahol nagy tüntetéssel fogadják. 1903-tól 1905-ig újra Makó Lajosnál volt. Ebbe az időbe esik az Orsz. Színészegyesület ügyeibe való élénk bekapcsolódása, a színészek szociális helyzetének megjavítására való törekvése. Innen Kassára szerződik Komjáthyhoz, mint jellemszínész és főrendező. Komjáthy méltányolva tehetségét és szorgalmát, a legszebb feladatok elé állítja. 1910-ben dr. Janovics Jenő hívja meg a kolozsvári Orsz. Nemzeti Színházhoz színésznek és általános főrendezőnek. Ekkor már híre ment kitűnő pedagógiai tudásának és megnyitja kolozsvári magán-színésziskoláját. 1911-ben az első vidéki rendező, akit utazási ösztöndíjjal tüntetnek ki. Németországban két ízben tett tanulmányainak eredménye az »Impressióim« című színészi tanulmány. 1913-ban megválasztják a kassai Nemzeti Színház igazgatójává, közben ez év augusztusától a Népoperaiban működött, ahol a »Kornevilli harangok« Gáspár apó szerepében sikert aratott. 1914-ben kitör a világháború, ő minden nehézség ellenére okt. 31-én megnyitja a kassai színházat. 1916-ban új színházat épít Brassóban a magyar színészetnek. 1916. aug. 27-én tragikus körülmények között menekül Brassóból és csak személyes bátorságának köszönhető, hogy társulatát egy teherkocsiba waggonirozva,

az utolsó vonattal sikerült elmenekülnie. Mindene ott maradt, de Kassa város nagylelkűsége folytán 40.000 koronás kölcsönhöz jut, amit a jegyek pótfilléréiből visszafizet és ebből az összegből felruházva társulatát, szeptember 16-án újra teljes munkakedvvel, új felszereléssel megnyitja a kassai színház kapuit. 1918-ban, a forradalom idején sorozatosan jönnek reá és színházára a csapások, mert a csehek bevonulása mindent felborított. 1918. novemberétől örökös küzdelem a színészet fenntartása. Elmaradnak az előadások, statáriumot hirdetnek, elveszik a színházat cseh előadások részére, életbelép a cenzura, napirenden van a darabok törlése, majd a kommunizmus réme következik. A végső pillanatban újra a csehek ragadják magukhoz az uralmat. A parancsnokló francia és olasz tábornokok rokonszenve biztosította újra a magyar előadásokat, így 1919. szeptemberétől zavartalanul látszik a működése. Kikerül minden politikai demonstrációt, amely ártalmára lehet a felvidéki magyar színészet existenciális érdekeinek. Lefordíttatja a kulturális közeledés érdekében nevesebb cseh írók színpadi műveit, cseh operákat hoz színre. Ebben az évben engedik be először és sajnos, utoljára, Eperjes, Igló városaiába a társulatát. 1920-ban a kassai városi tanács segítségével pályázat útján nyeri el a pozsonyi színházat és így teremtették meg a kerületet, miután a cseh-szlovák hatóság kijelentette: csak egy magyar társulat működhetik Szlovénországban. 1921-ben kezdi meg vándorlásait különféle kis városokban, mint Losonc, Rimaszombat, stb., ahol állandó ráfizetései voltak, mert hiszen a hatalmasan beszervezett kassa-pozsonyi társulatot a kis városok el tartani nem tudták. 1923-ban a hatóságok elveszik koncesszióját, de utódja képtelen megfelelni a követelményeknek, úgy, hogy a magyar közönség és a hatóságok hívására visszamegy újra helyére. Újult erővel veszi át a színtársulat vezetését; ekkor megszervezi a szlovén-szlovák magyar Színpártoló Egyesületet, kiverekedi alapszabályainak elfogadását. 1925. júliusában Prágába viszi a társulatát, ahol magyar operett-előadásokkal maradandó sikereket biztosít a magyar színészetnek. Prágában két ízben mutatja be a magyar operettek

Feleki Miklós, a Nemzeti Színház művésze,
a Ferencz József renddel (1877).

Festette: Maszák Hugóné, Barabás Ilona.

Eredetije az Orsz. Színészegyesület múzeumában.

legszebbjeit. Mindezen tények azonban egy cseppet sem javítottak helyzetén, mert a cseh hivatalos körök elzárkóztak a magyar színészet helyzetének javításától. Látva a meddő küzdelmet és anyagi erejének teljes kimerülését, 1926-ban elfogadja a szegedi városi tanács megbízását és fájdalmas búcsúzások között elhagyja kedvenc helyét. Szegeden munkájával új életre kelti a városos szegedi színházat; előadásai fővárosi színvonalra emelkednek. Lankadatlan munkával dolgozik, de bármilyen nagy is az energiája, csődöt mond igyekezete és 1927. februárjában az anyagi követelményeinek eleget tenni nem tudván, a város kezelésébe adja a színházat, amelynek első fundamentumát ő rakta le. Ezzel a tétellel is előbbre vitte a vajdó vidéki színészet ügyét. A szegedi színház művészeti vezetését különböző befolyások érvényesülése miatt otthagynán, 1927. szeptemberétől az Andrássy-uti Színház főrendezője és színésze lett. Számtalan elismerő irata van a háborus működéséből kifolyólag. 1918-ban érdekes röpírata jelent meg Kassán, a »Vidéki színészet újjáépítése« címmel és már itt hangzott, hogy a vidéki színházakat olyan felügyelet alá kell helyezni, amely a művészi nivót és az anyagi élet zavartalanságát biztosítja. Mint színésznek legsikerültebb alakításai közé tartoznak a régi klasszikus operettek buffó-szerepei, továbbá Shylock, Lear, Petur bán, »Taifun«-ban Tokeramó, Flambeau, Cigány, a »Trilby«-ben Sven-gali, stb. 1929-ben volt kassai színészeivel és tanítványaival karöltve, nevéről elnevezett asztaltársaságot alapított, szegénysorsú színészek támogatása céljából. — Neje: *Biller Irén* (l. o.), operett-prima-donna, akitől később elvált. (*Keller Andor.*)

Faragó (Freund) Rezső. színész, sz. 1881. máj. 12-én, *Pusztadelenyben*. Szinipályára lépett 1902. ápr. havában. 1920. októberében visszavonult.

Faragó (Fabinyi) Sándor, színész, sz. 1868-ban, *Miskolcon*. Rákosi Szidi iskoláját elvégezvén, egy évig a Magyar Színház ösztöndíjas tagja, majd a miskolci színház igazgatója szerződött, ahol öt éven át működött. 1922-ben a Székesfehérvár-Kapoevár színikerület igazgatója. 1928.

április havában lemondott az igazgatásról és Pápán könyvkereskedő lett.

Faragó Sándor, író, hírlapíró, sz. 1899-ben. »Kronika« címmel heti lapot indított, majd a »Színházi Világ«-nak lett munkatársa. Egész fiatalon, huszonegy éves korában Somlár Zsigmonddal és Imre Sándorral megalapította az »Uj Színház« c. irodalmi színházat. A három színházi forradalmár a városligeti Feld-színházat bérelte ki és Gerhard Hauptmann »Téli balladá«-ját mutatta be. A színház három hónapig élt. A kísérlet bukása után F. külföldre ment és bejárta a nagyobb európai városokat. Sokat nyomorgott. Volt filmstatiszta, segédoperátor, kórista, ügynök és színész. Mindent megpróbált. Végre 1922-ben egy pozsonyi ujságnál kapott állást. Itt mint segédszerkesztő működött, innen a »Kassai Napló«-hoz hívták szerkesztőnek. Budapesten Nagy Endre hozta ki első kabarédarabját és azóta tizenkét kabarédarabja került színre különböző színpadokon. 1928. okt. 5-én az Uj Színház bemutatta a »Bérkaszánya« c. 5 felvonásos tragikomédiáját, nagy sikerrel. Fordítása: »A katona története«, zenésjáték 1 felv. Szövegét írta: F. C. Ramaz. Fordította: Kristóf Károly társaságában, zenéjét szerezte: Stravinszky Igor. Bem. 1929. márc. 28. Városi Színház.

Faragó Sári, színésznő, sz. 1895-ben, *Kaposvárott*.

Faragó Vilmos, színész, sz. 1882-ben, *Lugoson*. A temesvári színképezdének volt a növendéke, 1898-ban. A tanfolyam elvégzése után lépett színpadra.

Farandole (farandol), provençe-i gyors tánc, 6/8 ütemben.

Farkas. Játék 3 felvonásban, írta Molnár Ferenc. Első előadása 1912. nov. 8-án volt a Magyar Színházban. Szereplők: Dr. Kelemen: Törzs Jenő; Vilma: Gombaszögi Frida; Szabó György: Csontos Gyula; titkár: Réthey Lajos. 100-ik előadása 1913. ápr. 11-én, 150-ik előadása 1916. máj. 25-én volt. 1912. dec. 23-án »Das Märchen vom Wolff« címen a bécsi Burgtheaterben játszották. 1913. febr. 5-én került színre Münchenben. 1913. nov.

havában »Vuk« cím alatt horvátul Zágrábban játszották, 1914. okt. 6-án Newyorkban játszották. 1915. okt. 20-án Pilsenben, 1925. okt. havában Washingtonban mutatták be. A Vígszínház is felújította 1928-ban. (Törzs Jenővel és Gombaszögi Fridával a főszerepekben.)

Farkas Adél, színésznő, sz. 1880. febr. 3-án, *Szatmárt.* Színpadra lépett 1898. virágvasárnapján, Deák Péternél.

Farkas Albert, hirlapíró, sz. 1842. aug. 1-én, *Szilágysomlyón*, megh. 1915. okt. 9-én, *Budapesten.* Iskoláit a kolozsvári unitárius kollégiumban végezte, 1860-ban, az egyetemet Pesten járta és a »Magyar Sajtó« munkatársa lett, majd 1865-ben a »Magyarország és a Nagyvilág« szerkesztőségébe lépett be. Színműve: »Nápolyi Johanna«, dr. 4 felv. Bem. 1862. dec. 10. Nemzeti Színház. Lefordította: Racine »Phaedra«-ját (szomorúj. 5 felv.) és Gervinusnak »Hamlet«-ről írt tanulmányát.

Farkas András, (szentmihályi), a hét-személyes tábla jegyzője. Színműve: »Az erdélyi nemes ember«, ered. nagy érzékeny rajzolat 5 felv. Kazinczy Ferencnek »Szép Juliská«-ja nyomán színtre alkalmazta. Előadták 1830. dec. 11-én, Pesten.

Farkas Béla, színész, sz. 1866-ban, *Marosvásárhelyt*, megh. 1929. máj. 12-én, u. o. 1885-ben lépett a színipályára, Völgyi György társulatánál. Három évig tartó katonáskodás után Dobó Sándornál játszik (1890-ben), majd Bokody Antalhoz kapott meghívást. 1901-ben Budán találjuk, innen vidékre szerződött. 1906. ápr. 19-én fellépett a Népszínházban, a »Piros bugyelláris« Peták káplár szerepében. 1922. szept. 1-én nyugalmába vonult.

Farkas Bertalan, színműíró, sz. 1847-ben, *Atányban* (Hevesm.). Színművei: »A gyűjtogató«, népsz. Bem. Sátoraljaújhely, 1874. »A mama terve«, szmú, u. o. 1875. »Fehér Sátán«, szmú 4 felv., u. o. 1875.

Farkas Boriska. Színpadi író. Sz. 1895-ben. Német színpadokon nagy sikerrel játszották kisebb tréfáit, revüit. Színházi

vonatkozású cikkeivel, tárcáival is feltűnést keltett. Egész estét betöltő darabja az »Özvegyek«, szellemes ötleteivel, kitűnő társadalmi szatírjával, értékes darabja a drámairodalomnak. Német színpadokon »Éva a paradicsomban« című revüjével volt őszinte sikere.

Farkas dr., magyar orvos, 1742-ben Eisenachba (Szászország) ment 20 és egynehány főből álló társasággal; a piac közepén színt ültetett fel magának, orvosságokat osztott, színműveket játszott, voltak bohócái, harlekinjei, kötéljárói s több efféle. »Ugy látszik, az ember nem volt műveltség és sok ügyesség nélkül, mert a' szász herceg becsülte őt 's néhányszor asztalához is ülteté«. (»Századunk«, 1839. 13. szám, 104. oldal. [Csaplovics].)

Farkas Elemér dr., miniszteri tanácsos, országgyűlési képviselő, sz. 1886. okt. 12-én, *Hercegfalván* (Fehér m.). Gimnáziumi tanulmányait a budapesti piaristáknál végezte, jogot Pécsen és Kolozsvárott hallgatott, az utóbbi helyen szerezte államtudományi doktorátusát. A Hazai Bank szolgálatába lépett, ott két évig mint gyakorlók dolgozott. 1910-ben neveztetett ki a Honvédelmi minisztériumhoz, hol 1926-ig, képviselővé történt megválasztásáig szolgált. Mint miniszteri tanácsos választatott meg 1926-ban a hercegfalvi kerület képviselőjévé. Az ugyanez évi általános választáskor ugyancsak ennek a kerületnek mandátumát nyerte el. A magyar színészetnek mindenkor őszinte, lelkes, melegszívű barátja. Amikor a képviselőházban bármely alkalomból kifolyólag a színészet ügye kerül szőnyegre, dr. Farkas Elemér az első, aki mélyen szántó, alapos tudású felszólalásaiban feltárja a színészet bajait és rámutat a segítség lehetőségeire. A színészet ügyeivel foglalkozó ankéteken minden alkalommal tevékeny részt vesz és szakszerű tanácsaival hasznos szolgálatokat tesz a színművészetnek és ezzel a magyar kultúrának.

Farkas Emma, színésznő, sz. 1878. dec. 17-én, *Tövisen.* Színpadra lépett 1899-ben, Kolozsvárott.

Farkas Endre, színész, sz. 1903-ban, *Erdődön.* Színpadra lépett 1926-ban.

Farkas Ferenc, színügybarát, a debreceni kereskedelmi kamara és a színügyegylet elnöke, megh. 1864. aug. 1-én, *Debrecenben*.

Farkas Ferenc dr., színigazgató, sz. 1879. febr. 14-én, *Budapestben*. Atyja Fort Sándor, építőművész. Elvégezte a Rákosi-féle színiiskolát, 1899-ben. A Magyar Színházban a »Kertészleány« c. operettben lépett fel először vizsgálóelőadáson. 1900–1904-ig felváltva a Magyar Színház és Pesti Ithász Lajos szabadkai színigazgató tagja volt. Tenor, bonviván és szerelmes szerepeket játszott. 1902-ben a kolozsvári egyetemen a »Magyar színészet közigazgatásáról« írt értekezésével államtudományi oklevelet szerzett, beutazta tanulmányozás végett egész Európát és utazásairól több színházi vonatkozású cikket írt. Ezután elvégezte az egyetem bölcsészeti fakultását is. 1905-ben a felvidéki színikerület igazgatóvá választotta és a felvidék városaiban: Igló, Lőcse, Késmárk, Liptószentmiklós, Turócszentmárton, stb. jól megszervezett társulatával eredményes kultúrmunkát végzett. 1906-ban elnyerte a szabadkai városi színház igazgatását. Színigazgatói működésének és egyben a szabadkai színészet történetének erre az időre esnek legragyogóbb napjai. A kerület városaiban: Baja, Szentés, Kiskunhalas, Mohács, stb. is szerepelt társulata. 1909-ben felavatta a szentesi Tóth József-színházat. 1909-ben elvitte társulatát Sarajevoba, egy havi vendégszínházra, ahol a társulatnak nagy sikerekben és ünnepeztetésben volt része. 1911-ben a budapesti Royal Orfeum főrendezője lett. 1914-ben mint hadnagy vonult be, mint százados tér vissza és újra résztvesz a színészi közügyekben. 1920-ban az újpesti Blaha Lujza-színház főrendezője lett. Ez évben tanára már a Rákosi-színésziskolának is, ahol azóta állandóan működik, jeles gárdát nevelve a magyar színészetnek. 1922-ben a budapesti Blaha Lujza Színháznál működik, mint főrendező. 1928-ban gyűjtéményes kötetben adta ki összegyűjtött magyar nótáit. Ennek a lexikonnak is munkatársa.

Farkas Ferenc, színész, sz. 1889. okt. 24-én, *Sopronban*. Színpadra lépett 1912. nov. havában.

Farkas (Kimpán) György, színész, sz. 1831-ben, *Dobokán* (Belsőszolnok). Színipályára lépett 1852-ben, Szuper és Szőlőssy egyesített társulatánál.

Farkas Ida, színésznő, sz. 1894. okt. 17-én, *Kerkakutason*, Zala megyében. Színipályára lépett 1918. jan. havában.

Farkas Imre, (nagybégányi), honv. miniszteri tanácsos, író, sz. 1879. máj. 1-én, *Debrecenben*. Jogi tanulmányait Debrecenben és Budapestben végezte. A honvédelmi miniszteriumba került és mint miniszteri tanácsos ment nyugalomba. Mint lírai költő nagy népszerűsége tett szert. Verseit országsszerte olvassák és szavalják. 1926. május 16-án megválasztották a Magyar Művelődési Egyesületek Országos Szövetsége elnökévé. Színművei: »Jön az idevitélő«, drámalett. Kolozsvár. »Jeanette«, párizsi történet 1 felv. Bem. 1905. ápr. 27. Népszínház. »Lavotta szerelme«, opera 3 felv. Szövegét írta: Berczik Árpád, zen. szerz.: Hubay Jenő. Bem. 1906. nov. 17. M. Kir. Operaház. »Iglói diákok«, diáktörténet dalokkal, 3 felv. Bem. 1907. okt. 7. Kolozsvár. (Felújította a Budai Színkör 1909. szept. 11. 1924. nov. 26-án a Városi Színház is bemutatta. [Szerb nyelven előadták Nagyikindán, 1926. márc. 23.]), »Szentgalleni kaland«, dalosjáték 3 felv. Bem. 1909. okt. 23. Kaposvár. »Narancsvirág«, operett 1 felv. Bem. 1910. nov. 24. Uránia Színházban a Király Színház együttese. »Hamupipőke«, mesejáték 3 felv. Társszerző: Bakonyi Károly, zen. szerz.: Buttykay Ákos. Bem. 1912. okt. 26. M. Kir. Operaház. »A hónapos szoba«, vj. Bem. 1913. szept. 20. Víg-színház. »Túl a nagy Krivánon«, énekesjáték 3 felv. Bem. 1918. júl. 23. Budai Színkör. 100-ik előadása: 1918. okt. 14. 150-edszer: 1920. jún. 10. adták. »Pünkösdi rózsák«, operett 3 felv. Társszerző: Bródy István. Bem. 1920. jan. 3. Revü Színház. »Debrecenbe kéne menni!«, énekesjáték 3 felv. Bem. 1920. aug. 6. Budai Színkör. »Majális«, vj. 3 felv. Bem. 1921. ápr. 2. Várszínház. »Boszporus«, szmü. Társszerző: Lengyel Menyhért (Bécs, Volksbühne). »A kis kadét«, operett 3 felv. Bem. 1921. aug. 9. Budai Színkör. (25-ik előadása: 1921. szept. 1.) »Rózsika, lel-

kem», operett 3 felv. Bem. 1920. aug. 11. U. o. »A nótás kapitány«, operett 3 felv. Bem. 1924. okt. 10. Fővárosi Operett Színház. 100-adszor: 1925. jan. 16. »Májusi muzsika«, fővárosi életkép 3 felv. Társszerző: Harsányi Zsolt. Bem. 1925. máj. 2. Renaissance Színház. »A királyné rózsája«, daljáték 3 felv. Bem. 1926. febr. 12. Király Színház. 100-adszor: 1926. jún. 2. »Repülj, Feccském!«, operett 3 felv. Bem. 1927. márc. 5. U. o. »A cseregyerek« (előbbi címe: »Debrecenbe kéne menni!«), dalosjáték 3 felv. Bem. 1927. jún. 4. Városi Színház. »A Gyurkovics fiuk«, dalosjáték 4 felv., hat képben. Városi Színház, 1928. ápr. 7. »Szupécárdás«, operett 3 felv. Bem. 1929. febr. 28., Városi Színház.

Farkas Irma, színésznő. (Lásd: Derzsi Farkas I.)

Farkas István, színügybarát, sz. Pécsen, megh. 1881. máj. 4-én, u. o. 1848—49-ben honvédtiszt. 1877. febr. 21-én kelt végrendeletében a 9. pontban ezer forintos alapítványt tett a Nemzeti Színház részére, neje, *Ratkó Ilona* nevével kapcsolatban, hogy ez összeg kamatait minden év április 6-án azon törekvő, fiatal színésznek adassanak át, kit pályatársai erre legérdemesebbnek jelölnek ki. Miután ennek az alapítványnak a kamatai idővel olyan jelentéktelen összegre zsugorodtak, hogy a Nemzeti Színház véleménye szerint ez nem állott arányban a díj erkölcsi értékével, ennél fogva két ezüstgyűrűt készítettek, egy nőt és egy férfi gyűrűt, hogy ezentúl a *Farkas—Ratkó-díj* jutalmazottjai ezt a gyűrűt kapják a díj mellé. A gyűrűket mindenki két évig viseli, azután tovább kerül azokhoz, akik a következő években a díjat kapják, vagyis vándordíj jellege van. Eddig a *Farkas—Ratkó-díj* a következők kapták meg: 1884: Mihályfi Károly; 1885: Fáy Szeréna; 1886: Alszegey Irma; 1887: Palotai Piroska; 1888: Horváth Zoltán; 1889: Dömjén Rózsa; 1890: Zilahy Gyula; 1891: Boér Hermin; 1892: Császár Imre; 1893: György Ilona; 1894: Latabár Kálmán; 1895: Maróthy Margit; 1896: Dezső József; 1897: Ligeti Juliska; 1898: Bakó László; 1899: Nagy Ibolya; 1900: Paulay Ede; 1901: Ró-

zsahegyi Kálmán; 1902: Tuboly Klementin; 1903: Mészáros Lajos; 1904: Paulay Erzsi; 1905: Szőke Lajos; 1906: Demjén Mari; 1907: Hajdu József; 1908: Váradi Aranka; 1909: Mészáros Alajos; 1910: Aczél Ilona; 1911: Garamszeghy Sándor; 1912: Kelemen Mária; 1913: Lubinszky Tibor; 1914: Rosos Gizi; 1915: Gabányi László, 1916: Mátray Erzsi; 1917: Pataki József; 1918: Ághy Böske; 1921: Szathmáry Lajos; 1923: N. Tasnády Ilona; 1924: Onódi Ákos; 1925: Somogyi Erzsi; 1926: Turányi Alajos; 1927: Vándory Margit; 1928: Hosszu Zoltán; 1929: Szabó Margit.

Farkas Janka, színésznő, sz. 1867. máj. 25-én, *Kolozsvárt*. Színpadra lépett 1882. márc. 1-én, u. o.

Farkas János, (nemes abrudbányai), úttörő színész. A pesti egyetemen tanult. 1799. november—december havában és 1800-ban Kolozsvárt játszik. 1807-ben a pesti Rondella-színház tagja. Deli termetéért és kifejezésteli arcáért kartársai a »szép« melléknévvel ruházták fel. Hős és szerelmes szerepeket játszott, de mint Déryné írja naplójában, nem az tette országos hírűvé nevét, hanem gyönyörű szép magyar tánca, azok a dáleceg palotások, magyar szólók, verbunkosok és toborzók, melyeknek látására a hetedik vármegyéből is eljött az akkori előkelő magyar társaság. Mint a székesfehérvári szintársulat tagja halt meg Abrudbányán, hol betegsége miatt maradt vissza; 1820. júl. 12-én az ottani német színészek temették el. — Neje: *Fodor Klára*, színésznő. — Leánya: *Szathmáry-Latkóczyné*. (Szathmáry Árpád édesanyja. [Lásd: Szathmáry Dánielné].)

Farkas Jenő, színész, sz. 1867-ben, *Halmiban*. Színpadra lépett 1883. okt. 1-én, Pesti Ithász Lajosnál.

Farkas Jozefa, színésznő, a Nemzeti Színház tagja, ahol mint vendég 1855. szept. 14-én lépett fel a »Falura kell menni« c. vígjáték Zimmerne szerepében. Mint az intézet tagja hűnyt el, 1859. júl. havában.

Farkas Jozefin, karénkesnő, 1893. szept. 1-től a M. Kir. Operaház tagja volt.

Farkas József, (másnéven »Borzas-Farkas), az úttörők jeles táncosszínésze, sz. *Gyöngyösön*. 1813-ban lépett a pályára. Működött Kolozsvárott (1821—1833—1834—1851). 1825-ben Pozsonyban van, a királyné koronázása alkalmával bemutatta magyar táncát. I. Ferenc király megdicsérte, nagyon tetszett neki a lábujjhegyen bemutatott tánc és F. 500 ft jutalmat kapott. Külföldön is ismertette a magyar táncot és dicsőséggel tért haza. 1829. jún. 26-án Pesten is fellépett a »Véletlen vőlegény« c. saját táncában. A »Hasznos Multságok« 1832. évi 26. száma így ír róla: »1832. március 10-én Bétsben Attila-dolmányban s kardosan jelent meg a magyar tántzban koszorut nyert hazánkfia a uéző helyen. Majd kardját leoldván, Biharinak nemzeti muzsika darabja alatt tünteté ki a nemzeti tántznak minden szépségeit. Könnyű mozgás, nemes magatartás bélyegezék az előadást; nevetséges ugrások, melyeket hasonló mutatványkor eddig mint multhatlanokat kötének a magyar tántzhoz, itt nem jövének elő. Egyszóval: a tökéletes remek-tántz azon ditsekedve emlegethető itéleteket nyerte meg a bétsieknek, hogy a valódi magyar tántznak példáját most láthaták ők először.« 1838-ban a Nemzeti Színházhoz került, onnan ismét vidékre megy, később Szöllőssyvel versenyre lépett, de ez őt legyőzte. Az 50-es években hunyt el.

Farkas József, színész, sz. 1898. aug. 2-án, *Nagykárolyban*. Színpadra lépett 1923. aug. 31-én.

Farkas Karolin, színésznő. Színpályára lépett 1866. okt. 1-én.

Farkas Lajos, színész. Színpályára lépett 1867. jún. 17-én. Neje: *Ferencki Cecília*, színésznő. Színpályára lépett 1847. máj. 14-én.

Farkas Lajos, (»szép« melléknévvel), színész és sűgő, sz. 1800-ban. 18 éves korában lépett a színpályára. Kolozsvárott működött 1824-ben, azután 1838-tól 1849-ig; innen a Nemzeti Színházhoz szerződött, 1851-ben újra Kolozsvárott van, ahol hősi és szerelmes szerepeket játszik és egyuttal rendező is. Sokat betegeske-

dett és aszkorban hunyt el, 1852. márc. 21-én. Munkája: »Erdélyi magyar nemzeti színházi zsebkönyv.« (Kolozsvár, 1842—1843.) — Testvére: *Farkas Lujza*. (Szathmáry Dánielné. L. o.)

Farkas (Leitner) József, színész, sz. 1860-ban, *Kecskeméten*. Színpályára lépett 1881-ben, Jakab Lajos társulatánál. Neje: *Hoskó Nina*, színésznő, sz. 1865-ben, *Nagykőrösön*, majd 1852. okt. havában lép színpadra, Miklóssy Gyula társulatánál.

Farkas Lujza, színésznő. (L.: Szathmáry Dánielné.)

Farkas Mária, színésznő, sz. 1899. aug. 5-én, *Budapesten*. Színpadra lépett 1922. júl. havában.

Farkas Mihály, színész, sz. 1877. szept. 28-án, *Sajószentpéteren*. Színpályára lépett 1897-ben, Kiss Pál színigazgatónál, Eperjesen. Onnan Pozsonyba szerződött, Relle Iván magyar- és németnyelvű színigazgatásához. 14 évig mint színész és énekes kisebb-nagyobb társulatoknál működött: Miskolc, Szabadka, Pécs és Erdély majdnem minden városában. 1912-ben színigazgató lett és 10 évig Felsőmagyarország nevezetesebb városaiban (Rimaszombat, Rozsnyó, Dobsina, Selmeobánya, Kőrmöcbánya, Turócszentmárton, Balassagyarmat, Salgótarján, Gyöngyös, stb.) működött. 1927-ben nyugdíjba ment. Neje: *Aradi Gizi* (l. o.), mint anyaszínésznő működött, később szintén nyugdíjba ment.

Farkas Nina, színésznő, sz. 1863-ban, *Turterebesen*, Ugocsa m. Színpadra lépett 1882-ben, Völgyi Györgynél.

Farkas Ödön (felsőgellérdi), zeneszerző, sz. 1851-ben *Jászmónostoron*, megh. 1912. szept. 11-én, *Kolozsvárt*. Kezdetben technikai pályára készült, zenei hajlamai azonban az 1875-ben megnyílt budapesti Zeneakadémiára vitték, ahol a zeneszerzési tanszakot végezte sikerrel. Tanulmányai befejezése után 1879-ben a kolozsvári zeneiskola igazgatói állását nyerte el. F. szervezte a kolozsvári filharmóniai társaságot és énektanítási módszerével valóságos iskolát csinált. F. mint zeneszerző is jelentékeny sikereket ért el, zenekari

műveken, dalokon és kórusokon kívül több operát is írt. Első műve, a »Bajadér« című egyfelvonásos opera, a Budai Színházban 1876. aug. 23-án került színre, két másik, az elsónél nagyobb dalművét, a »Vezeklő«-ket és a »Tetemre hívás«-t pedig a budapesti Operaház adta elő. (1894. ápr. 24., 1900. szept. 5.) 1881-ben a Nemzeti Színház karmestere volt. Egyéb munkái: »Radó és Ilonka«, operett, 1872. »Tündérforrás«, opera, 1893. Kolozsvár. »Balassa Bálint«, opera 3 felv. Szövegét írta Hamvas József. (Átdolgozva Tóth Kálmán »Dobó Katicá«-jából.) Bem. 1896. jan. 16. M. Kir. Operaház. 1906. március havában a zenészet és zeneoktatás terén szerzett érdemei elismerésül a Ferenc József-rend lovagkeresztjével tüntették ki. Mint énektanár a legkiválóbb volt, tanúsítják könyve (Az énekhang) és hírneves tanítványai: B. Sándor Erzsi és Székelyhidy Ferenc dr. (L. o.)

Farkas Pál, színész, sz. 1876. júl. 6-án, *Budapest*en. Színpadra lépett 1912. szept. havában.

Farkas Pál dr., író, politikus, sz. 1878-ban, megh. 1921. ápr. 22-én, *Budapest*en. Irodalmi munkásságát novellákkal, regényekkel és társadalomtudományi tanulmányokkal kezdte. Elbeszélései közül különösen népszerűkké váltak a békebeli egyéves önkéntesi életről rajzolt novellái, tanulmányai közül pedig a francia forradalom, a magyar szabadelvűség s a XIX. századbeli osztályharcok köréből írt könyvei. Színműírással is sikerrel foglalkozott. »Olga« c. színműve 1905. márc. 24-én került színre a Nemzeti Színházban. Ugyanott adták »Ghiberti gróf«-ját 1910. okt. 7-én. »Konventbiztos« c. színdarabja 1912. jan. 10-én, a Nemzetiben. »A varsányi csata« a Magyar Színházban 1913. okt. 24-én aratott sikert. 1910-ben a Petőfi Társaság tagjává választották s ugyancsak ebben az esztendőben jutott mandátumhoz a szászvárosi kerületben.

Farkas—Ratkó-díj. (L. Farkas István.)

Farkas Sándor (bölöni), kir. kormánybiztos, fogalmazó, a Magyar Tud. Akadémia levelezőtagja, sz. 1795. dec.

14-én, *Bölönben*, Háromszék m., megh. 1842. febr. 3-án, *Kolozsvárt*. 1805-ben Kolozsvárott, majd 1817-ig a marosvásárhelyi táblánál törvényt tanul. 1836. ápr. 6-án a kolozsvári színházi bizottság tollvivő titkárnak nevezte ki.

Farkas Sándor dr., fővárosi orvos, megh. 1903. júl. 28-án, *Budapest*en. A Nemzeti Színháznak orvosa volt 30 évig.

Farkas Sándor, operaénekes, a M. Kir. Operaház tagja, sz. 1891. jún. 25-én, *Kesellymezőn* (Máramaros megye). A zeneakadémiát Budapesten végezte, 1911-ben. Kolozsvárott lépett fel először dr. Janovics Jenő társulatánál, Delibes: »Lakmé« c. operájában Nilakalhá-t énekelte. Kolozsvárról a budapesti M. Kir. Operához szerződött. A »Traviatá«-ban Germont szerepében nagy sikert aratott, 1917. jan. 6-án. Külföldön is vendégszerepelt, több előkelő német színpadon. Budapesten sok hangversenyen vett részt. Főbb szerepei: Othello, Jago, Don Juan címszerepe, »Bohémek«-ben Marcel, »Lakmé«-ban Nilakalha, »Tannhäuser«-ben Wolfram, »Sába királynő«-jében Salamon, »Traviatá«-ban Germont, »Figaro«-ban Almaviva, »Bajazók«-ban Tonio, »Mignon«-ban Lothario, a »Bolygó hollandi« címszerepe, »Toscá«-ban Scarpia, a »Hegyek alján«-ban Sebastiano, »Falstaff«-ban Ford, »Farsangi lakodalom«-ban Zoltán, Petur bán, stb.

Farkas Viktor. Színműve: »Mucus«, vj. 3 felv. Bem. 1920. jan. havában, Kecskeméten.

Farkas (Wolff) Gusztáv, színész, sz. 1852-ben, *Budán*. Színész lett 1879-ben, a Népszínháznál.

Farkas (Wolf) Károly, operaénekes, a régi Nemzeti Színház tagja, sz. *Pesten*, megh. 1907. jan. közepén, *Bécsben*, teljesen elhagyatva. Első Nemzeti Színházi fellépése 1845. nyáraelő havában volt, mint a bécsi karinthiai-kapu melletti színház tagja. Erről a fellépéséről így emlékezik meg a »Honderű«: »Szívhez szóló kellemes és — ha magasban nem jár — elég erős hang, a legszebb magyar kiejtés, például szolgálható érthetőség s iskola megannyi ajánló kedveltető tulajdonai.« Mint

szerződött tag 1846. tavaszhoz 24-én lépett először fel a Nemzetiben a »Borgia Lucretiá«-ban, a Gennaro szerepében. 1851. április havában megvált a Nemzettől és külföldre ment, így többek között 1856-ban a bécsi udvari operánál, 1857-ben a berlini udv. operánál működik. 1862-ben énektanár Bécsben és ezen a téren nagyon értékes sikereket ért el. Többek között Geistinger Mária és Hilgermann Laura is növendéke volt. Szerepei: Hunyadi László, Izmail (Nabukadnozor), Lyonel (Mártha), Foscari Jakab (Két Foscari), Dom Sebastian, Elvino (Alvajáró), István herceg (Báthory Mária), Olaf herceg (Bálój) stb.

Farmosi Sándor, színész, sz. 1882. aug. 15-én, *Tápiószelén*, megh. 1910. júl. 29-én, *Mosonyban*. Színpadra lépett 1900. szept. havában.

Fasor-Kabaré. Budapest, az Aréna-úton megnyílt 1918. máj. 17-én. Fennállt 3 nyári idényen át. Igazgató *Upor József*. Művezető *Balassa Jenő*. Tagok: Vendrey Ferenc, Rajna Alice, Marosi Adél, Kovács Juci, Bársony István, Ūrmössy Anikó, Mály Gerő, Kőkény Ilona, Jákó Amália, Kertész Dezső, Békefi László, Paulay Erzs, Hegedűs Gyula. Zenei vezető: *Marton Géza*.

Fáskerty Mária, színésznő, sz. 1893. ápr. 16-án, *Máriaradnán*. Színipályára lépett 1911. szept. havában.

Fatinitza. Operett 3 felv. Francia szöveg után írták: Zell F. és Genée R. Ford.: Rákosi Jenő és Evva Lajos. Zenéjét szerz.: Souppé Ferenc. Bem. 1876. máj. 26-án, a Budai Színkörben, Gerőffy Andor társulatánál. Főszereplők: Fatinitza: Gerőffyné; Herceglány: Roth Etel; Hirlaptudósító: Balogh, stb. A Népszínházban 1880. ápr. 30-án adták először, ezzel a szereposztással: Timonfej Gavrilovics Kancsukof: Solymossy Elek; Lidia Iwanowna Usakow: Sziklai Emilia; Iccet basa: Együd István; Vaszil Andrejevics: Kovács István; Oszip Vaszilovics: Egri, Sztejpan Szidorevics: Komáromi I., Vladimir Dimitrovics Szamojkov: Abonyiné; Golez Julián: Kápolnai János.

Fátrai (Lédermüller) Gyula, színész, sz. 1869-ben, *Várpalotán*, Veszprém m. Színpadra lépett 1887. ápr. 6-án, Polgár Sándornál.

Fátyol Hedvig, színésznő, sz. 1890. márc. 23-án, *Budapesten*. Színpadra lépett 1909-ben.

Fátyolfüggöny. A nyíltszíni változásoknál használatos függöny neve, mely sűrű fátyolszövetből készül; gyors díszítésknél — midőn szerzői utasítás szerint az előfüggönynek nem szabad lemennie — ezt a függönyt bocsátják le. Részben arra szolgál, hogy ezzel időmulást jelezzon, részben pedig hogy a következő képet akadálytalanul be lehessen díszíteni. A kiállítás daraboknál régente sűrűn szerepelt a F.

Faun—Kabaré. Budapest, a Drechsler-vendéglő (Andrássy-ut) helyiségében *Lénárd Béla* igazgatása alatt megnyílt 1922. szept. 23-án. (Nemsokára megszűnt.)

Faure (for) Jean Baptiste, fr. ének-művész, sz. 1830. jan. 15-én, *Mouláns*-ban. Párizsban tanult. 1852-ben az ottani Vig-, 1861—76-ban a Nagyopera ünnepelt baritonistája volt. Nálunk a Népszínházban 1878. ápr. 17-én lépett fel a »Hamlet« opera címszerepében.

Faust. Drámai költemény 5 felv., előjátékkal. Irta: *Klingemann*, fordította: *Komlóssy Ferenc*. Előadták Pesten, 1827. dec. 5-én. A Nemzeti Színházban 1839. augusztus 19-én volt a bemutatója. Mint *Goethe* tragédiáját *Dóczy Lajos* fordításában a Nemzeti Színház 1887. április 1-én iktatta műsorába, Paulay Ede igazgatása alatt. A szereposztás ebben az előadásban a következő volt: Faust: Nagy Imre; Mefisztó: Gyenes László; Margit: P. Márkus Emilia; Márta: Vízváryné. Ebben a szereposztásban egy évad alatt tizenkét előadást ért meg a »Faust«, ami akkoriban igen nagy szám volt, a mű tehát föltétlenül nagy sikert aratott.

Tizenhárom évvel később, 1900-ban, Tóth Imre rendezésében újította fel a »Faust« előadását a Nemzeti Színház. A szereplők a régi maradtak, csak a címszerepet, amely Nagy Imre halálával elárvult, vette át maga Somló Sándor, a

színház igazgatója. Tíz évvel később Tóth Imre igazgatósága alatt került ismét felújításra a dráma. Ez az 1910. ápr. 6-án tartott repriz teljesen új szereplőket hozott. A címszerepben Odry Árpád lépett fel, Mefisztó szerepét Pethes Imre játszotta, Margit Váradi Aranka volt és Márta szerepében Nagy Ibolya lépett fel. Goethe drámái költeményét Csathó Kálmán rendező huszonegy képben hozta ekkor színre. Ezután csak 1918-ban újították fel ismét a »Faust«-ot, amikor a címszerepet Beregi Oszkár vette át. Ebben a szezonban tizennégy előadást ért meg a darab. Azután 1922. szept. 18-án játszotta a Nemzeti Színház Goethe művét, ugyancsak Dóczy fordításában, de már Hevesi Sándor rendezői módosításaival. Faust ekkor ismét Odry Árpád volt. Mefisztó Pethes Imre, Margit Váradi Aranka, Márta szerepében pedig ekkor is Nagy Ibolya lépett fel. Ez volt a »Faust« kilencvennegyedik előadása a Nemzeti Színházban. Hevesi Sándor új rendezésében és Kozma Andor fordításában az első és második résznek egy estén való bemutatásával előadták 1927. máj. 30-án. Ekkor Abonyi Géza játszta a címszerepet, Mefisztó: Palágyi Lajos, Margit: Váradi Aranka, Heléna: Aczél Ilona, Márta: Fáy Szeréna volt. Vidéken: *Kolozsvárott* bemutatták 1876. jan. 8-án, *Debrecenben* 1887. március elején, *Nagyváradon* 1887. dec. 3-án, *Aradon* 1889. febr. 7-én ment először. A *Magyar Színházban* 1909. nov. 13-án mutatták be, ezzel a szereposztással: Faust: Törzs Jenő; Mefisztó: Sebestyén Géza; Wagner: Réthey Lajos; Valentin: Papp Mihály; Fiatal tanítvány: Tarnai Ernő; Siebel: Dobi Ferenc; Brander: Rátkai Márton; Prosch: Z. Molnár László; Alt-mayer: Körmendy János; Öreg paraszt: Kürti József; Margit: Nagy Teréz; Mártha: Forrai Róza. *Operai feldolgozásban* 1863. szept. 2-án került először színre, a Nemzeti Színházban. Irta: *Barbier és Carré*, ford.: *Ormay Ferenc*, zenéjét szerz.: *Gounod*. Szereposztása: Faust: Pauli Richárd; Mephistofeles: Kőszeghy Károly; Margit: Carina Anna; Valentin: Simon; Wagner: Kacsvinszky; Siebel: Huber Ida; Mártha: Hofbauer Zsófi. A műsoron összesen 204-szer szerepelt. A *M. Kir. Operaházban* 1884. okt. 2-án volt a bemuta-

tója, ezzel a szereposztással: Faust: Perotti Gyula; Mefisztó: Odry Lehel; Margit: Turolla Emma; Valentin: Bignió Lajos; Siebel: Stoll Gizella; Mártha: Saxlehner Emma. *109-ik előadása* 1902. szept. 17-én volt, amikor Faustot Kertész, Mefisztót Szendrői, Margitot Kaczér Margit, Valentint Takáts Mihály, Siebelt Payer Margit, Márhát Valént Vilma énekelte. *200-ik előadása* 1920. szept. 24-én volt. A *Városi Színház* is többször adta.

Zenét írtak Faustra leghíresebb megzenésítőjén, Gounodon kívül: Georges Lickl 1815-ben; Seyfried lovag 1820-ban; egy Bishop nevű angol 1825-ben; a német Eberwein 1826-ban.

Párizsban 1827-ben mutatták be egy különös Faust-operát, amelynek szövegét Théolon és Gondelier írták, zenéjét pedig valami Béancourt állította össze különféle francia operák zenéjéből.

Faust megzenésítői: Peellaert báró, a nagy Schubert, Bertin kisasszony (1831.); Lindpaitner, Radziwill herceg, Rietz, Kreutzer Konrád németek; a belga Grégoir; a párizsi Cohen Henrik; a londoni Hughe Pierson. A norvég Lassen Edvard művét 1874-ben mutatták be a weimári színpadokon s ma is tartja még magát a német színpadokon. Ne feledjük Liszt szimfóniáját s a három híres Faust-nyitányt: Schulz 1810, Hiller 1831 s Wagner Richárd 1841. Bármily különös, balett is készült a Faust-poémára, az Adam Adolfé, amelyet 1833-ban mutatták be a londoni King's Theatre-ben francia táncosok és táncosnők.

Befejezetlen Faust-zenetervék is vannak. Beethoven, miután zenét szerzett Goethe »Egmont«-jára, foglalkozott Faust megzenésítésével, de abbahagyta. Mendelssohn is csábította Goethe hőseinek béja és hatalmas ereje; Rossini is készülődött Faust-operára, amelyhez szöveget Dumastól kért, de miután Véron doktor, az Opera-igazgatója olyan kelletlenül fogadta »Tell Vilmos«-át, lemondott tervéről. Párizsban 1859. márc. 19-én mutatta be Gounod operáját a Théâtre Lyrique. 500-ik előadás 1887-ben, 1000-ik előadás 1894. dec. 14. A bécsi állami operában 1925. december 21-én 200-ik előadásban a vezetős szerepet, Margarétát Németh Mária énekelte. (L.: »Pesti Hírlap«, 1925. dec. 22.)

S
4
L

S
4
L

